

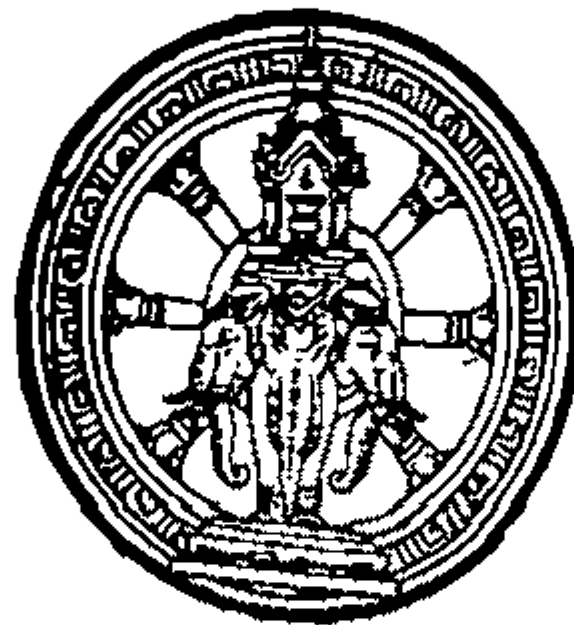
พระไตรปิฎก
มหัศจรรย์น้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

พระสุตตันตปิฎก
จ. อรรถกถา
เล่ม ๑

พระไตรปิฎก มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนาอายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระสูตรต้นตปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และธัมมัตถาธิบาย

เล่มที่ ๒ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๔๙ ใน ๑๐๐ เล่ม)

คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท

เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๖ เป็นพระสูตรต้นตปิฎก

เล่มที่ ๘๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก (รวม ๓ ปิฎกมี ๕๐ คัมภีร์)

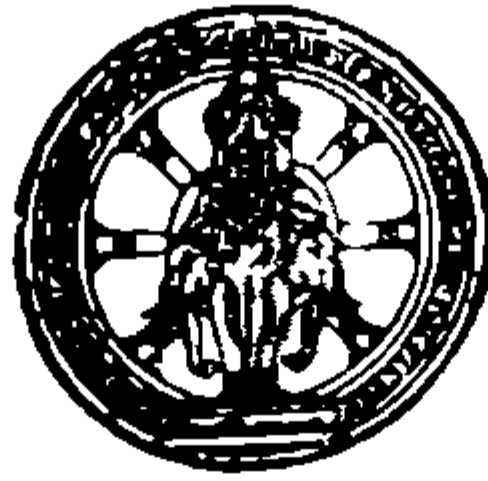
(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

โดย ปู่ แสงฉาย อนงคาราม

สำนักงาน ลูก ส.ธรรมภักดี สงวนลิขสิทธิ

สร้างอักขระตัวหนึ่ง
มีผลานิสงส์เท่ากับสร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่ง

ถ้อยแถลงกิจการพิมพ์

พระไตรปิฎกแปล มหาวิถถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์ รวม ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์ชุดนี้
หลังจากสำนักงานได้พิมพ์ครบจบบริบูรณ์แล้ว บรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทุกชั้น
ทุกเพศ ทุกวัย เมื่อได้อ่านแล้ว ล้วนพอใจเป็นอันมาก เพราะมีการแปลทั้งบาลี
พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาพระไตรปิฎก บางแห่งยังเติมอธิบายไว้ในที่
แห่งเดียวกันพร้อม ยังเป็นการสะดวกแก่ผู้ศึกษา ผู้ค้นคว้าหาประมาณมิได้ จึงนิยม
สร้างไว้ประจำวัด ประจำห้องสมุด มากมายเป็นประวัติการณ์ของประเทศ

ขอได้รับความเคารพอย่างสูง

จาก

(สม พ่วงภักดี)

และ

(ทศนีย์ พ่วงภักดี)

สารบาญ คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒
 (คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท มี ๕ เล่มจบ เล่มนี้เป็นเล่มที่ ๔๘ ใน ๑๐๐)

กัณฑ์ที่ ๕๐	ว่าด้วยเรื่องพระอินทร์	๑
	เรื่องพระอินทร์ (ต่อ)	๒
กัณฑ์ที่ ๕๑	ว่าด้วยเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง และเรื่องพระคัสสเถระเจ้า	๘
	เรื่องภิกษุองค์หนึ่ง	๘
	เรื่องพระคัสสเถระเจ้า	๑๐
กัณฑ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยเรื่องพระเมฆบิณฑเรศเจ้า	๑๖
	เรื่องพระเมฆบิณฑเรศเจ้า	๑๖
กัณฑ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง	๒๓
	เรื่องภิกษุองค์หนึ่ง	๒๓
กัณฑ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยเรื่องภิกษุชยบาล และพระสังฆมรคจิต	๓๐
	เรื่องภิกษุชยบาล	๓๐
	เรื่องพระสังฆมรคจิต	๓๓
กัณฑ์ที่ ๕๕	ว่าด้วยเรื่องพระจิตตทัตถเถระเจ้า	๓๖
	เรื่องพระจิตตทัตถเถระเจ้า	๓๖
กัณฑ์ที่ ๕๖	ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้ปรารภวิบัติสสนา	๔๒
	เรื่องภิกษุผู้ปรารภวิบัติสสนา	๔๒
กัณฑ์ที่ ๕๗	ว่าด้วยเรื่องพระปถักคตติสสเถระเจ้า และเรื่องนันทโคบาล	๔๘
	เรื่องพระปถักคตติสสเถระเจ้า	๔๘
	เรื่องนายนันทโคบาล	๕๓
กัณฑ์ที่ ๕๘	ว่าด้วยเรื่องพระโสเรชยเถระเจ้า	๕๕
	เรื่องพระโสเรชยเถระเจ้า	๕๕
ภาค ๓		
กัณฑ์ที่ ๖๐	ว่าด้วยเรื่องภิกษุ ๕๐๐ ที่สนทนาเรื่องแผ่นดินเป็นต้น	๖๐
	เรื่องภิกษุ ๕๐๐ ที่สนทนาเรื่องแผ่นดิน	๖๐
	เรื่องพระเถระเจ้าผู้ก่อพยัคฆ์แตกเป็นกรรมฐาน	๖๔

กัณฑ์ที่ ๖๑	ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิทูรทกะ	๖๖
กัณฑ์ที่ ๖๒	ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิทูรทกะ (ต่อ)	๗๒
กัณฑ์ที่ ๖๓	ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิทูรทกะ (ต่อ)	๘๘
กัณฑ์ที่ ๖๔	ว่าด้วยเรื่องนางปติปชิกา	๘๖
	เรื่องนางปติปชิกา	๘๖
กัณฑ์ที่ ๖๕	ว่าด้วยเรื่องมัจฉริบโกสิขเศรษฐี	๘๓
	เรื่องมัจฉริบโกสิขเศรษฐี	๘๓
กัณฑ์ที่ ๖๖	ว่าด้วยเรื่องปาฎิกาชึกและเรื่องฉัตตปาณิอุบาสก	๑๐๐
	เรื่องปาฎิกาชึก	๑๐๑
	เรื่องฉัตตปาณิอุบาสก	๑๐๓
กัณฑ์ที่ ๖๗	ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา	๑๐๗
	เรื่องนางวิสาขา	๑๐๗
	เบญจกัลยาณี	๑๑๐
กัณฑ์ที่ ๖๘	ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา (ต่อ)	๑๑๔
	เครื่องประดับมหาตปาสาณะของนางวิสาขา	๑๑๕
	บิดาแบ่งทรัพย์ให้นางวิสาขา	๑๑๖
	โอวาทบิดาของนางวิสาขา ๑๐ ข้อ	๑๑๘
กัณฑ์ที่ ๖๙	ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา (ต่อ)	๑๒๐
	นางวิสาขามีเรื่องวิวาทกับบิดาสามี	๑๒๑
	นางวิสาขอธิบายความหมายแห่งโอวาท ๑๐ ข้อ	๑๒๓
	บิดาสามีขอมนับถือนางวิสาขาสู่สวามีเป็นมารดา	๑๒๖
กัณฑ์ที่ ๗๐	ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา (ต่อ)	๑๒๗
	กำหนด ลูก หลาน เหลน และอายุของนางวิสาขา	๑๒๗
	นางสุปียาเชื้อคเณอเนอชาของคณบงกชถวายพระ	๑๒๘
	นางวิสาขาสละเครื่องประดับมหาตปาสาณะถวายพระ	๑๓๐
	นางวิสาขาร่วมสร้างวัด	๑๓๑
กัณฑ์ที่ ๗๑	ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา (ต่อ)	๑๓๓

	อศิตประวัติของนางวิสาชา	๑๓๔
	เรื่องปัญหาพระอานนทเถรเจ้า	๑๓๗
กัณฑ์ที่ ๑๒	ว่าด้วยเรื่องโสภารามพระมหากัสสปเถรเจ้า	๑๓๘
	บริวารพระอินทร์ลงมาโสภารามพระมหากัสสปเถรเจ้า	๑๔๐
	พระอินทร์กับนางสชาดาจำแลงเป็นคนแก่ลงมา	
	โสภารามพระมหากัสสปเถรเจ้า	๑๔๑
กัณฑ์ที่ ๑๓	ว่าด้วยเรื่องพระโคธกะและเรื่องครหทิน	๑๔๔
	เรื่องพระโคธกะ	๑๔๖
	เรื่องครหทิน	๑๔๘
กัณฑ์ที่ ๑๔	ว่าด้วยเรื่องครหทิน (ต่อ)	๑๔๒
	ทรงทำปาฏิหาริย์ทรมาณครหทิน	๑๕๖
กัณฑ์ที่ ๑๕	ว่าด้วยเรื่องบุรุษคนหนึ่ง	๑๕๘
	พระเจ้าปเสนทิโกศล ถิณชาบุรุษคนหนึ่งเอาภรรยา	๑๖๐
	ทรงแก้แค้นหาเรื่องใช้บุรุษคนนั้น	๑๖๑
	เรื่องสัตว์นรก ๔ คน	๑๖๒
	พระเจ้าปเสนทิโกศลครัสสั่งให้ฆ่าสัตว์บูชาบุญ	๑๖๓
กัณฑ์ที่ ๑๖	ว่าด้วยเรื่องบุรุษคนหนึ่ง (ต่อ)	๑๖๕
	บุพกรรมของสัตว์นรก ๔ คนนั้น	๑๖๕
	อศิตประวัติของพระนางมัลลิกาช่วยคนให้รอดตาย	๑๖๘
กัณฑ์ที่ ๑๗	ว่าด้วยเรื่องสังฆวิหาริกของพระมหากัสสป	๑๗๓
	อศิตประวัติของภิกษุณีเฝ้ากุฏิพระมหากัสสป	๑๗๕
กัณฑ์ที่ ๑๘	ว่าด้วยเรื่องอานันทเศรษฐีเป็นคน	๑๗๘
	เรื่องโจรมักห่อผ้า	๑๘๒
	เรื่องพระอุทัยเถรเจ้า	๑๘๓
	เรื่องภิกษุเมืองปาฐา	๑๘๔
กัณฑ์ที่ ๑๙	ว่าด้วยเรื่องสุปปพุทธกฤตเป็นคน	๑๘๕
	บุพกรรมของสุปปพุทธกฤต	๑๘๖
	เรื่องชาวนาคนหนึ่ง	๑๘๘

กัณฑ์ที่ ๘๐	ว่าด้วยเรื่องนายสมนมาลาการ	๑๘๒
	นายสมนมาลาการได้รับผลบุญบันนังพุทธบูชา	๑๘๖
กัณฑ์ที่ ๘๑	ว่าด้วยเรื่องนางอุบลวันณาเถรี	๑๘๘
	นันทมาณพกกณผ่นคินสุน	๒๐๐
	เรื่องซั่มพกาซวก	๒๐๒
กัณฑ์ที่ ๘๒	ว่าด้วยเรื่องซั่มพกาซวก (ต่อ)	๒๐๔
	ทรงทรมานซั่มพกาซวก	๒๐๘
กัณฑ์ที่ ๘๓	ว่าด้วยเรื่องเปรตงุ	๒๑๒
	บุพพกรรมของเปรตงุ	๒๑๔
กัณฑ์ที่ ๘๔	ว่าด้วยเรื่องสัจจัญญเปรต	๒๑๘
	บุพพกรรมของสัจจัญญเปรต	๒๑๙
กัณฑ์ที่ ๘๕	ว่าด้วยเรื่องพระสุธรรมเถรเจ้า	๒๒๔
	คุณธรรมที่จะให้เจริญด้วยลาภยศเป็นต้นมี ๖ อย่าง	๒๓๐
กัณฑ์ที่ ๘๖	ว่าด้วยเรื่องพระสุธรรมเถรเจ้า (ต่อ)	๒๓๑
	คุณธรรมให้มีผู้บูชาในที่ทั้งปวงมี ๔ อย่าง	๒๓๕
กัณฑ์ที่ ๘๗	ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสิตตสเถรเจ้า	๒๓๗
	บุพพกรรมของพระวนวาสิตตสเถรเจ้า	๒๓๘
กัณฑ์ที่ ๘๘	ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสิตตสเถรเจ้า (ต่อ)	๒๔๔
	คิสสสามเถรได้ชื่อ ๓ อย่าง	๒๔๕
กัณฑ์ที่ ๘๙	ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสิตตสเถรเจ้า (ต่อ)	๒๔๘
	ที่ไม่เคยมีผู้ตาย	๒๕๐

ภาค ๔

กัณฑ์ที่ ๙๐	ว่าด้วยเรื่องพระราชเถรเจ้าเป็นต้น	๒๕๕
	เรื่องพระอัสสชิปัญพสูกะ	๒๕๘
กัณฑ์ที่ ๙๑	ว่าด้วยเรื่องพระฉนินเถรเจ้า	๒๖๑
	เรื่องลกณกแซกเต้า	๒๖๓
	เรื่องช้างของพระเจ้าพรหมทัตครุฑ	๒๖๖

	เรื่องม้าของพระเจ้าพรหมทัตชาของอก	๒๖๗
กัณฑ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยเรื่องพระมหากบินเกรเจ้า	๒๖๘
	อดีตประวัติของพระมหากบินเกรเจ้า	๒๗๐
กัณฑ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยเรื่องพระมหากบินเกรเจ้า (ต่อ)	๒๗๔
	พระเจ้ามหากบินไปเฝ้าพระพุทธเจ้า	๒๗๕
	พระอัครมเหสีของพระเจ้ามหากบินไปเฝ้าพระพุทธเจ้า	๒๗๖
กัณฑ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร	๒๘๐
	บุพพกรรมของบัณฑิตสามเณร	๒๘๒
กัณฑ์ที่ ๕๕	ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร (ต่อ)	๒๘๓
	มหาฤคตะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า	๒๘๓
	พระอินทร์ลงมาช่วยมหาฤคตะทำอาหาร	
	ถวายพระพุทธเจ้า	๒๘๘
	มหาฤคตะมาเกิดเป็นบุตรเศรษฐี	๒๙๐
กัณฑ์ที่ ๕๖	ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร (ต่อ)	๒๙๓
	บัณฑิตสามเณรเจริญสมณธรรม	๒๙๓
	พุทธบัญญัติ ๔ ข้อ	๒๙๔
กัณฑ์ที่ ๕๗	ว่าด้วยเรื่องพระลักษมณ์ และเรื่องนางกานมาตา	๒๙๕
	เรื่องนางกานมาตา	๓๐๓
กัณฑ์ที่ ๕๘	ว่าด้วยเรื่องภิกษุ ๕๐๐ องค์	๓๐๖
	วาลุทกชาดกที่สาธกมา	๓๐๖
กัณฑ์ที่ ๕๙	ว่าด้วยเรื่องพระธัมมิกะเป็นต้น	๓๐๖
	เรื่องพังงรรวม	๓๐๗
	เรื่องพระอาทิตย์คฤ	๓๐๘
กัณฑ์ที่ ๑๐๐	ว่าด้วยเรื่องหมอชวก	๓๐๘
	หมอชวกทำยาขับไล่หลังพระบาทพระพุทธเจ้า	๓๐๘
	ทางไกล ๒	๓๐๘
	ประวัติของหมอชวก	๓๒๐

พระสุตตันตปิฎกมหาวิธการนัย

พระสุตตันตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๓๘๐๐ กัณฑ์ จบ
คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท มี ๒๕๐ กัณฑ์
(แบ่งเป็น ๕ เล่ม จบ)

กัณฑ์ที่ ๕๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องพระอินทร์

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ตथा ทาวคีสภวเน อสุรา วสนฺติ เต อภินวา เทวปุกฺตา
นิพฺพุตฺตาติ ทิพฺพปानํ สขุขยิสฺส สกฺโก อคฺคโน ปริสาຍ กสฺสจ
อํวณฺตถาย สณฺณํ อทาสิตี.

ณ บัดนี้ อาคมภาพงก์ได้แสดงเรื่องพระอินทร์ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระอินทร์ (ต่อ)

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ในคราวนั้น อสุรทั้งหลายที่
อยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ ฯ อสุรเหล่านั้นพากันจัดแจงน้ำทิพย์ ด้วยกล่าว
กันว่า มีพวกเทพบุตรใหม่เกิดขึ้นแล้ว ฯ ท้าวสักกะที่เราเรียกว่า พระ
อินทร์ ให้สัญญาแก่พวกของตนเพื่อไม่ให้ใครดื่ม ฯ พวกอสุรก็พากัน
ดื่มน้ำทิพย์แล้วก็เมา ฯ พระอินทร์จึงได้ให้สัญญา แก่พวกของตนว่า

ต้องการอะไรด้วยความเป็นพระราชาสาธารณะ^๕ แล้วก็ให้จับพวกอสูร
ขว้างลงไปในมหาสมุทร^๕ ๑ พวกอสูรก็ตก เอาศีรษะลงไปในมหา-
สมุทร ๑ ครั้นนั้น วิมานอันชื่อว่า อสุรวิมาน ก็เกิดขึ้นที่ภายใต้เขาสิเนรุ
ด้วยบุญญาภพของอสูรเหล่านั้น ๑ คันไม้ชื่อว่า ต้นจิตตปาตลก็เกิดขึ้น ๑
ครั้นถึงคราวเหวาสุรสงคราม เมื่อพวกอสูรแพ้ เทพนครอันชื่อว่า คาวคิงส์
กว้างยาวหมื่นโยชน์ก็เกิด ๑ ในระหว่างแห่งประตูตะวันออกกับตะวันตก
แห่งเทพนครนั้น มีกำหนด ๑ โยชน์ ในระหว่างแห่งประตูทักษิณและอุดร
ก็เหมือนกัน ๑ ก็เทพนครนั้นประกอบด้วยประตูหันหนึ่ง ประตู
ควยสวนและสระโบกขรณี ๑ ในท่ามกลางเทพนครนั้น มีปราสาทชื่อว่า
เวชยนต์ สูงได้ ๑๐๐ โยชน์ สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ ประตูควยสูง
๓๐๐ โยชน์ เกิดขึ้นในท่ามกลางแห่งเทพนครนั้น ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้าง
ศาลา หักมีชงแก้วมณีน้อยที่เสาทองคำ มีชงทองคำอยู่ที่เสาแก้วมณี ชงมุกดา
อยู่ที่เสาแก้ว ๘ ประการ ชงแก้วประพาฬอยู่ที่เสามุกดา ชงแก้ว ๗ ประการ
อยู่ที่เสาแก้ว ๗ ประการ ๑ ชงซึ่งตั้งอยู่ในท่ามกลางสูง ๓๐๐ โยชน์ ๑ เป็น
อันว่า ปราสาทสูงพันโยชน์ สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้เกิดขึ้นด้วย
อานิสงส์แห่งการสร้างศาลาอย่างนี้ ๑ มีคันไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะ
เหมือนเสวตฉัตร ชื่อว่า คันปาริฉัตตกะ มีปริมาตรได้ ๑๐๐ โยชน์ เกิดอยู่
โดยรอบ ด้วยอานิสงส์แห่งการปลูกคันโกวิหาระ ๑ มีบัณฑุกัมพลศิลา
ซึ่งมีสีเหมือนดอกชะบาและฝ้ายย้อมน้ำครั่ง ยาว ๕๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์
หนา ๑๕ โยชน์ เกิดขึ้นที่โคนต้นปาริฉัตตกะ ด้วยอานิสงส์แห่งการสร้าง
แผ่นกระดานไว้ ๑ ในเวลานั้นกายย่อมจมลงไปกึ่งหนึ่ง ในเวลาถูกก็ฟู
ขึ้นเต็มอีก ส่วนข้างใต้เกิดเป็นเทวบุตรชื่อว่า เอราวัน ๑ เพราะศิริจรรย์
ทั้งหลายไม่มีในเทวโลก เพราะฉะนั้น ในเวลาที่จะออกไปเล่นที่สวน
อุทยาน เอราวันเทพบุตรนั้นจึงละอักษภาพกลายเป็นช้างเอราวัน สูงได้ ๑๕๐
โยชน์ ๑ ช้างเอราวันนั้น ได้จำแลงกระพองขึ้น ๑๓ กระพอง เพื่อ
เทพเจ้า ๑๓ องค์ กระพองหนึ่ง ๑ วัดโดยรอบได้ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น
ยาวประมาณกึ่งโยชน์ ช้างเอราวันได้จำแลงกระพอง ๑๐ โยชน์ ชื่อว่า

สุทิสสนะ สำหรับท้าวสักกะในท่ามกลางกระพองทั้งปวง บนกระพองนั้นมีมณฑปแก้วสูง ๑๒ โยชน์ ในระหว่างกระพองนั้นมีธงสูง ๑ โยชน์ สำเร็จด้วยแก้ว ๑ ประการ ที่ปลายธงมีพวงกระดิ่งห้อยอยู่ มีเสียงดังออกไปเหมือนกับเสียงบรรเลงทิพย์อันเจือด้วยเสียงดนตรี ประกอบด้วยองค์ ๕ ในเวลาถูกลมอ่อน ๆ พัดมา ในท่ามกลางปะรำนั้นมีบัลลังก์แก้วมณี ๑ โยชน์ มีเครื่องปูเป็นอันดีเพื่อพระอินทร์ ๆ ได้ไปประทับนั่งที่บัลลังก์นั้น เทพบุตร ๓๓ องค์ ก็ได้ขึ้นที่บัลลังก์แก้วบนกระพองของตน ๆ ช้างเอราวัณได้เนรมิตงาไว้บนกระพองละ ๑ งา งาหนึ่ง ๆ ยาว ๕๐ โยชน์ และมีสระโบกขรณีงาละ ๑ สระ มีกอบทมอยู่สระละ ๑ กอ ในกอหนึ่ง ๆ มีดอกอยู่ ๑ ดอก ดอกหนึ่ง ๆ มี ๑ กลีบ ๆ หนึ่ง ๆ มีเทพธิดาพื่อนร่าอยู่ ๑ นาง เป็นอันว่ามหรสพพื่อนร่าได้มีทั้งาข้างงาละ ๕๐ โยชน์ โดยรอบ ด้วยประการดังนี้ ท้าวสักกเทวราช คือ พระอินทร์ได้เสวยยศใหญ่ด้วยประการดังนี้

ฝ่ายนางสุธรรมา ถึงเวลาแล้วก็ไปเกิดในดาวดึงส์สวรรค์แห่งเดียวกัน มีเทวสภา ๕๐๐ โยชน์ ชื่อว่า สุธรรมา เกิดขึ้นเพื่อนางสุธรรมา ได้ยินว่า ที่อื่นซึ่งจะนำยินดียิ่งกว่านั้นไม่มี ทุกวัน ๘ คำ ได้มีการฟังธรรมในที่นั้น คนทั้งหลายได้เห็นที่น่ายินดีแห่งใดแห่งหนึ่งแล้วก็พูดกันว่า เหมือนสุธรรมา เทวสภาจนกระทั่งทุกวันนี้ ฯ ฝ่ายนางสุนันทาถึงเวลาแล้วก็ไปเกิดในที่แห่งเดียวกัน มีสระโบกขรณี ชื่อว่า นันทา ๕๐๐ โยชน์ เกิดขึ้นเพื่อนางสุนันทา ฯ ฝ่ายนางสัจจิตราถึงเวลาแล้วก็ไปเกิดในที่แห่งเดียวกัน มีสวนจิตรลดาวัลย์ ๕๐๐ โยชน์ เกิดขึ้นเพื่อนางสัจจิตรา เป็นสวนที่เทวดาทั้งหลายได้นำพวกเทพบุตรที่เกิดบุพพนิมิตแล้วไปเที่ยวให้หลงลืม

ฝ่ายนางสุชาดา ถึงเวลาแล้ว ก็ไปเกิดเป็นนางนกยางอยู่ที่ชอกเขาแห่งหนึ่ง ฯ เมื่อพระอินทร์เสด็จดูพวกรักรยาของตน ก็ทรงทราบว่า นางสุธรรมาเกิดแล้วในที่ สุนันทา สัจจิตรา ก็เหมือนกัน แล้วทรงดำริว่า นางสุชาดาไปเกิดที่ไหนหนอ ก็ได้ทรงเห็นนางสุชาดาไปเกิดอยู่ที่ชอกเขานั้น จึงทรงดำริว่า หญิงโง่เขลาทำไมทำบุญอะไรไว้ จึงได้ไปเกิดในกำเนิดนี้จึงฉาน

ในบัดนี้ คราวนี้เราจะให้เขาทำบุญ แล้วนำมาในที่นี้จึงจะดี จึงได้ทรง
 สละอหภาพเสด็จไปหาทางด้วยเพศที่ใคร ๆ ไม่รู้ แล้วครัสถามว่า เจ้าทำ
 อะไรอยู่ในที่นี้ ฯ นางนกยางตอบว่า เจ้าคือใคร เราคือ มนมาณพญเป็นสาม
 ของเจ้า เจ้าเกิดที่ไหน ? เราเกิดที่ดาวดึงส์เทวโลก เจ้ารู้จักที่เกิดแห่ง
 พวกหญิงสหายของเจ้าหรือ ? นางนกยางตอบว่า ไม่รู้จัก ฯ จึง
 ครัสบอกว่ พวกหญิงสหายของเจ้าเกิดอยู่กับเรา พวกหญิงสหายของ
 เจ้าอยากเห็นเจ้า นางนกยางจึงว่า ข้าพเจ้าจักไปในที่นั้นได้อย่างไร ?
 พระอินทร์ครัสตอบว่า เราจะนำเจ้าไปในที่นั้น แล้วก็นำขึ้นไปเทวโลก
 ปล่อยไว้ริมสระนันทาโปกขรณ แล้วก็ครัสบอกพระมเหสีทั้ง ๓ ว่า พวกเธอ
 จักได้เห็นสุชาดาผู้เป็นสหายของพวกเธอ ฯ พระมเหสีทั้ง ๓ ทูลถามว่า
 เธออยู่ที่ไหน ? ครัสบอกว่ อยู่ที่ริมสระนันทาโปกขรณ ฯ พระ
 มเหสีทั้ง ๓ นั้นก็ไปในที่นั้น แล้วพากันเฝ้าเยยว่า น้าชมรูปร่างของพระ
 แม่เจ้า น้าสรรเสริญผลแห่งการแต่งตัว คราวนี้จึงจะเฝ้าปากของพระ
 แม่เจ้า คุณจึงคู่เท่าของพระแม่เจ้าเกิด ร่างกายของพระแม่เจ้าสวยงาม
 นึก คณนี้ แล้วก็พากันกลับไป ฯ พระอินทร์ได้เสด็จไปหานางนกยางอีก
 แล้วครัสถามว่า เจ้าได้เห็นหญิงสหายแล้วหรือ ? เมื่อนางนกยางกราบ
 ทูลว่า ได้เห็นแล้ว เฝ้าพากันเฝ้าเยยข้าพเจ้าแล้วก็ไป ขอพระองค์จงนำ
 ข้าพเจ้ากลับไปที่เกิด จึงได้ทรงนำนางนกยางกลับไปปล่อยไว้ที่นาใน
 ซอกเจ้านั้น แล้วครัสถามว่า เจ้าได้เห็นสมบัติหญิงเหล่านั้นแล้วหรือ ?
 นางนกยางกราบทูลว่า ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถึงเจ้าก็ควร
 จะทำอุบายให้ได้ไปเกิดในที่นั้น ฯ กราบทูลว่า ข้าพเจ้าจักทำอุบาย
 อย่างไร ? ครัสถามว่า เจ้าจักรักษาโอวาทที่เราให้ไว้ได้หรือ ? กราบทูลว่า
 ได้ จึงได้ให้ศีล ๕ แก่ นางนกยาง แล้วครัสว่า เจ้าจงอย่าประมาท
 จงรักษาศีล ๕ ไว้ แล้วก็เสด็จกลับไป ฯ จึ่งเดิมแต่นั้นมา นางนกยางก็
 เทียวหากินแต่ปลาที่ตายเอง ฯ อยู่มาไม่กัวัน พระอินทร์ก็ได้เสด็จไป
 ทดลองนางนกยาง ได้ทรงจำแลงเป็นเหมือนปลาตาย นอนหงายอยู่ที่
 หาดทราย ฯ นางนกยางได้เห็นแล้ว ก็คาบเอาด้วยเข้าใจว่าปลาตาย ฯ

ปลาได้กระดิกหางในเวลานางนกยางจะกลืนกิน ๆ นางนกยางก็ปล่อย
เสียงด้วยรู้ว่ากินปลาเป็น ๆ ปลานั้นพักสักครู่หนึ่งแล้ว ก็ไปนอนหงาย
อยู่ข้างหน้านางนกยางนั้นอีก ๆ นางนกยางก็คาบเอาอีกด้วยเข้าใจว่า ปลา
ตาย ได้เห็นหางกระดิกในเวลาจะกลืน ก็ปล่อยเสียงด้วยรู้ว่าปลาเป็น ๆ
พระอินทร์ทรงทดลองอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง จึงตรัสว่า เจ้ารักษาศีลดี แล้วให้
รู้ว่าพระองค์คือใคร แล้วตรัสบอกว่า เราได้มาทดลองเจ้า เจ้ารักษาศีลดี
เมื่อเจ้ารักษาศีลอย่างนี้จักได้ไปเกิดกับเราในไม่ช้า เจ้าจงอย่าประมาท แล้ว
ก็เสด็จกลับไป ๆ จำเดิมแต่นั้นมา นางนกยางก็ได้ปลาที่ตายเองบ้าง ไม่ได้
บ้าง เมื่อไม่ได้ก็ซบหมอม ไม่กี่วันก็ตายไปเกิดเป็นธิดาแห่งช่างหม้อในเมือง
พาราณสีด้วยผลแห่งศีลนั้น

เมื่อธิดาช่างหม้อนั้นมีอายุได้ ๑๕-๑๖ ปี พระองค์ก็ทรงรำพึงว่า
นางนกยางนั้นเกิดที่ไหน เมื่อได้ทรงเห็นแล้วก็ทรงดำริว่า คราวนี้เราควร
จักไปโน้นนั้น แล้วจึงทรงบันดาลให้แก้ว ๗ ประการ เป็นเหมือนกับพริก
เหลืองบรรทุกให้เต็มเกวียนขับเข้าไปในเมืองพาราณสี บ่าวร้องไปตาม
ถนนว่า ท่านทั้งหลายจงซื้อพริกเหลือง แต่เวลาคนทั้งหลายถือเอาแก้วเขียว
เป็นต้นมาแลก ก็บอกว่า เราไม่ให้ด้วยการแลกหรือซื้อขาย เมื่อคน
ทั้งหลายถามว่า อย่างไรจึงจักให้ ก็บอกว่า เราจักให้แก่หญิงที่รักษาศีล ๆ
คนทั้งหลายจึงถามว่า ศีลเป็นอย่างไร คำหรือเขียวเป็นต้น ก็ตอบว่า พวก
ท่านไม่รู้จักรักษาเป็นอย่างไร จะรักษาศีลได้อย่างไร เราจะให้แก่หญิงที่
รักษาศีล คนทั้งหลายจึงบอกว่า ธิดาช่างหม้อโน้นเขาบอกว่า เขารักษาศีล
ท่านจงให้แก่เขา ๆ ฝ่ายธิดาช่างหม้อนั้นก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นจงให้แก่
ข้าพเจ้า จึงถามว่า เจ้าเป็นใคร ? ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นหญิงที่ไม่ละศีล ๕
จึงบอกว่า ของเหล่านี้เรานำมาให้เจ้าผู้เดียว ๆ เมื่อพระอินทร์ขับเกวียน
ไปก็ไปถึงเรือนธิดาช่างหม้อนั้น จึงได้ให้ทรัพย์อย่างที่เขาให้ ด้วยทำ
ให้เป็นเหมือนพริกเหลืองเพื่อไม่ให้มีผู้ลักขโมย แล้วบอกให้รู้จักพระองค์
ว่าเป็นพระอินทร์ แล้วตรัสสั่งว่า ทรัพย์เหล่านี้พอเลี้ยงชีวิตเจ้าแล้ว เจ้าจง
รักษาศีล ๕ ให้ดี ตรัสสั่งดังนี้แล้วก็เสด็จกลับไป

ฝ่ายธิดาข้างหมื่อนั้น คายจากชาตินั้นแล้วก็ได้ไปเกิดเป็นธิดาแห่ง
 อสุรผืนใหญ่ในเมืองอสุร ได้เกิดในเรือนของผู้เป็นศัตรูต่อพระอินทร์ แต่ว่า
 เป็นผู้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง มีผิวพรรณคังทองคำ ประคบด้วยสิริรูปอัน
 ไม่มีใครเสมอเหมือน เพราะได้รักษาศีลมาแล้วถึง ๒ ชาติ ฯ ท้าว
 เวปจิตคือสุรินทร์ได้ตรัสบอกพวกที่มาทูลขอว่า พวกท่านไม่คู่ควรกับธิดา
 ของเรา แล้วก็ไม่ประทานให้แก่ใคร ๆ ได้โปรดให้ประชุมพวกอสุรด้วย
 คริสสังว่า ธิดาของเราจักเลือกคู่สามีที่เหมาะสมแก่ตนด้วยตนเอง แล้ว
 คริสสังว่า เจ้าจงเลือกหาสามีที่สมควรแก่เจ้า แล้วได้พระราชทานพวง-
 มาลัยให้ ฯ ในขณะนั้น เมื่อพระอินทร์ทรงเล็งดูที่เกิดของธิดาข้างหม้อ
 นั้นแล้ว ก็ทรงทราบเรื่อง จึงทรงดำริว่า บัดนี้ เราควรจะไปนำนางสุชาดามา
 จึ่งทรงจำแลงเป็นอสุรชรา เสด็จไปยืนอยู่ในที่มืดแห่งที่ประชุม ฯ เมื่อ
 นางสุชาดาเล็งดูข้างโน้นข้างนี้ พอได้เห็นพระอินทร์ก็มีความรกรอกันเกิดขึ้น
 ด้วยอำนาจบุพเพสันนิวาสทั่วมหัศจรรย์ เหมือนกับห้วงน้ำใหญ่ท่วมปาก
 ฉะนั้น จึงเปล่งวาจาขึ้นว่า นั่นเป็นสามีของเรา แล้วก็โยนพวงมาลัย
 ให้ ฯ พวกอสุรต่างก็พากันละอายว่าพระราชของเร ไม่ได้คู่ที่สมควรแก่
 ธิดาตลอดกาลนานแล้ว คราวนี้ได้แล้ว คู่ที่แก่กว่าป็นแน่ละ สมควรแก่
 ธิดาของพระราชา แล้วก็พากันกลับไป ฯ ฝ่ายพระอินทร์ได้ทรงจับ
 พระหัตถ์นางสุชาดา แล้วก็เปล่งพระวาจาขึ้นว่า เราเป็นพระอินทร์ แล้ว
 ก็เลื่อนลอยขึ้นสู่อากาศ ฯ พวกอสุรก็พากันไล่ติดตามว่า พวกเราถูก
 พระอินทร์แก่หลอกหลวงแล้ว ฯ ครั้งนั้น พระมาตลีเทพสารก็ได้ นำ
 เวชยันตรถมารอรับอยู่ที่ระหว่างทางแล้ว ฯ พระอินทร์ได้อุ้มนางสุชาดา
 ขึ้นเวชยันตรถ แล้วบาชพระพิภักตร์สเทพนคร ฯ พอเสด็จไปถึง
 บำไม้งว ลุกครุฑทั้งหลายได้ยินเสียงรถก็กลัวแล้วร้องขึ้น ฯ พระอินทร์
 ได้ทรงสดับเสียงลูกครุฑเหล่านั้น จึ่งตรัสถามมาตลีว่า สัตว์อะไรร้อง ?
 มาตลีกราบทูลว่า ลูกครุฑ พระเจ้าข้า ฯ จึ่งตรัสถามว่า เพราะอะไร ?
 กราบทูลว่า เพราะกลัวภัยที่ได้ยินเสียงรถ พระเจ้าข้า จึ่งตรัสถามว่า
 สัตว์ที่เกิด ๒ หน มากมายถึงเพียงนี้ จะต้องแหวกไปด้วยกำลังเร็วแห่งรถ

เพราะอาศัยเราผู้เดียว เธอจงอย่าให้สัตว์เหล่านี้พินาศเลย จงกลับรถไป ๑ มาตักให้สัญญาแก่มาสินธพทั้งพันด้วยสั แล้วก็ให้รถกลับไป ๑ พวก อสูรได้เห็นรถพระอินทร์กลับมา ต่างก็พากันกลับไปตามทางเดิม แล้วเข้าสู่ เมืองอสูรไม่ยกศีรษะขึ้นอีก ด้วยเข้าใจว่า เมื่อพระอินทร์แก่หนึ่ไปคั้งแค้ เมืองอสูร ๑ คราวนี้ได้วกกลับมาคงจะมีผู้มาช่วยเป็นแน่ ๑ ฝ่ายพระอินทร์ก็ นำนางอสูรผู้ชื่อว่า สุชาดา ไปถึงเทพนคร แล้วตั้งไว้ในตำแหน่งใหญ่กว่านาง อปสร ๒ โกฎัก ๑ นางสุชาดาทูลขอพรต่อพระอินทร์ว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า ที่เทวโลกนี้หม่อมฉันไม่มีมารดาบิดา พี่ชายพี่หญิงเลย เมื่อพระองค์ จะเสด็จไปในที่ใด ๆ จงพาหม่อมฉันไปในที่นั้น ๆ ด้วย ๑ พระอินทร์ก็ได้ ประทานปญญาแก่นางสุชาดาว่า ได้

จำเดิมแต่นั้นมา พอคอกต้นจิกตปาดลีบาน พวกอสูรก็กล่าวกันว่า เวลานั้นเป็นเวลาตคอกต้นปาริจตคกะอันเป็นทิพย์ของพวกเราบานแล้ว แล้ว ก็อยากจะสู้รบกับพระอินทร์ จึงได้พร้อมกันขึ้นไปเพื่อการสู้รบ ๑ พระอินทร์ ก็ได้ทรงตั้งค่านาคไว้ที่หลังมหาสมุทร ค่อนั้นขึ้นไปก็เป็นค่านครุฑ ค่าน กุมภกันท์ ค่านขัณฑ์ ค่านท้าวมหาราชทั้ง ๔ บนค่านทั้งปวงนั้นได้ทรง เนรมิตรูปพระอินทร์คือพระบรรค์เพชรอยู่ที่ประตูเทพนคร พวกอสูรชนะ ค่านนาคเป็นต้น แล้วมาเห็นรูปพระอินทร์แต่ไกล ก็พากันหนีไป ด้วย เข้าใจว่า พระอินทร์เสด็จมาแล้ว

พระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องพระอินทร์ให้มหาลลิจฉวิฬัง คังทว่ามาน แล้ว จึงตรัสว่า คุณอนมหาล มขมาณพปฏิบัติทางด้วยความไม่ประมาท อย่างนี้ ครั้นไม่ประมาทอย่างนี้แล้วก็ได้เป็นใหญ่ถึงเพียงนั้น ได้เป็นพระ ราชานในเทวโลกทั้ง ๒ อันความไม่ประมาทนั้น เป็นของที่นักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้นทรงสรรเสริญ เพราะว่า การได้คุณวิเศษที่เป็นโลกีย์ โลกุตระทั้งสน ข้อมมีเพราะอาศัยความไม่ประมาททั้งนั้น ครั้นตรัสคังนี้ แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า อปปมาเทน มขมา ซึ่งมีคำแปลว่า มขมาณพ ถิรซึ่งความประเสริฐกว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ด้วยความไม่ประมาท นัก

ปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท ย่อมติเตียนความประมาท
ทุกเมื่อ คึงน

ในคำเหล่านั้น คำว่า ด้วยความไม่ประมาท คือ ด้วยความเอาใจใส่
ที่มชฌาณพโคได้กระทำไว้ เริ่มแต่การปลุกวาคพื้นดินในบ้านองลกามนั้นมา ฯ
คำว่า มชฌาณพนั้น หมายถึงพระอินทร์ คือ พระอินทร์ได้เป็นผู้ประเสริฐ
กว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ด้วยความเป็นพระราชาแห่งเทวโลกทั้ง ๒ ฯ คำว่า
สรรเสริญ คือ นักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมทรงสรรเสริญ
ความไม่ประมาท เพราะอะไร ? เพราะเป็นเหตุให้ได้คุณวิเศษทั้งที่เป็น
โลกีย์และโลกุตระทั้งสิ้น ฯ คำว่า ติเตียนความประมาททุกเมื่อนั้น คือ
ความประมาทเป็นของที่พระอริยะเหล่านั้นติเตียนเป็นนิจ เพราะอะไร เพราะ
เป็นรากเหง้าแห่งความวิบัติทั้งปวง คือ ความมีส่วนไม่ดีแห่งมนุษย์ หรือ
ความเกิดในอบายทั้งสิ้น ก็มีความไม่ประมาทเป็นรากเหง้าทั้งนั้น คึงน

ในเวลาจบคาถาแล महाลึงฉวก็ได้ตั้งอยู่ในโสคาบัตติผล คน
อื่น ๆ เป็นอันมากที่ประชุมกันอยู่ในที่นั้น ก็ได้เป็นพระโสคาบันเป็นต้น
จบเรื่องพระอินทร์ และสิ้นเนื้อความในเทศนาภิกขุเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๒

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง และเรื่องพระคิสิสเถรเจ้า

อุปมาทรโต ภิกษุติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สตุกา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อณฺณตรํ ภิกษุ อารพฺภ กถาสิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง และเรื่องพระ-
คิสิสเถรเจ้า ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุองค์หนึ่ง

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวัน ทรงปรารภพ่อค้าผู้มั่งคั่งมากให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุปมาทรโต ภิกษุ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ภิกษุนั้นเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดา-
จารย์ จนกระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ แล้วเข้าไปพากเพียรพยายาม
ไปก็ไม่อาจสำเร็จพระอรหันต์ได้ ฯ ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราจะขอให้พระ
ศาสดาทรงบอกกรรมฐานให้ยิ่งขึ้น จึงออกจากบ้านั้น เมื่อเดินมาสู่สำนัก
ของพระศาสดา ก็ได้เห็นไฟไหม้ป่าใหญ่ในระหว่างทาง จึงขึ้นไปนั่ง
อยู่ที่ยอดภูเขาโล้นลูกหนึ่ง ได้เห็นไฟกำลังไหม้ป่าอยู่ก็ถือเอาเป็นอารมณ์ว่า
ไฟนี้ย่อมไหม้เชื้อทั้งใหญ่ทั้งน้อยฉันใด ถึงอริยมรรคญาณ ก็จะต้อง
ไหม้สังโยชน์ทั้งใหญ่ทั้งน้อยฉันนั้น ฯ ขณะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา
กำลังประทับนั่งอยู่ในพระคันธกุฏี ได้ทรงทราบตามวารวิจิต ของภิกษุ
นั้น จึงตรัสว่า อย่างนั้นภิกษุ สังโยชน์ใหญ่น้อยซึ่งเกิดอยู่ในใจ

ของสัตว์โลกเหล่านี้จักถูกไฟ คือญาณนั้นใหม่ไม่ให้เกิดได้อีก เหมือนกับไฟไหม้เชื้อทั้งใหญ่ทั้งน้อย ฉะนั้น แล้วก็ทรงเปล่งพระรัศมีไปปรากฏ เหมือนกับประทีบนิ่งอยู่ในที่เฉพาะหน้าภิกษุของคณิน ได้ตรัสกล่าวขึ้นว่า อุปปมาทรโต ภิกษุ คณินเป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ภิกษุยินดีในความไม่ประมาท หรือผู้เห็นภัยในความประมาท ย่อมเผาสังโยชน์น้อยใหญ่ไป เหมือนกับไฟ ฉะนั้น ดังนี้

ในคำกล่าวนั้น คำว่า ยินดีในความไม่ประมาท คือ ยินดียิ่งในความไม่ประมาท อันได้แก่ให้เวลาล่วงไปด้วยความไม่ประมาท ฯ คำว่า หรือ เห็นภัยในความประมาท คือ ผู้เห็นภัยในความประมาท มีการเกิดในนรกเป็นต้น อีกอย่างหนึ่งว่า ผู้เห็นความประมาทว่าเป็นภัย เพราะความประมาทเป็นรากเหง้าแห่งความเกิดเหล่านั้น ฯ คำว่า สังโยชน์ หมายสังโยชน์ ๑๐ อย่าง อันเป็นเครื่องเกาะเกี่ยวของจำไว้กับวัฏฏทุกข์ อันสามารถทำให้จมอยู่ในวัฏฏะ ฯ คำว่า น้อยใหญ่ คือ ทั้งใหญ่ทั้งน้อย ฯ คำว่า เหมือนไฟ คือ ไฟนี้ย่อมไหม้เชื้อไปทั้งน้อยทั้งใหญ่ฉนัตติ ภิกษุผู้ ยินดีในความไม่ประมาทนั้น ก็เผาสังโยชน์นั้นเสีย กระทำให้ไม่เกิดอีกได้ ด้วยไฟ คือ ความรู้อันตนได้ด้วยความไม่ประมาท ดังนี้

ในเวลาจบคาถาณลง ภิกษุที่นั่งอยู่แล้วอย่างไร ก็เผาสังโยชน์ทั้งปวง แล้วถึงความเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย แล้วมาตามทางอากาศ ไปเชยชมกราบไหว้ซึ่งพระสรริกาย ซึ่งมีสดงทองคำของพระศากยโคตมเจ้า จบเรื่องภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งเพียงเท่านั้น.

เรื่องพระติสสเถรเจ้า

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องของพระติสสเถรเจ้า ผู้มีที่นาคว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ได้ทรงปรารภพระนิคมติสสเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุปปมาทรโต ดังนี้

มีเรื่องมาว่า มีกุลบุตรคนหนึ่งซึ่งเกิดและโตอยู่ที่นครแห่งหนึ่ง ใกล้
กรุงสาวัตถี ได้บรรพชาในพระพุทธศาสนา เวลาได้อุปสมบทแล้วก็ปรากฏ
ชื่อว่า พระนิคมติสสเถระเจ้า ซึ่งเป็นผู้มกน้อย เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้
เจียมสัจด์ เป็นผู้มีความมั่นคง ฯ พระนิคมติสสเถระเจ้านั้น ได้เที่ยว
ไปบิณฑบาตที่บ้านญาติพี่น้อง ๆ ๆ ถึงเมื่อคนหนึ่งหลายมือนาถบิณฑิกะเป็นต้น
กระทำมหาทานอยู่ก็ดี เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกระทำอสทิสถานอยู่
ก็ดี ก็ไม่มาสู่กรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันว่า พระนิคมติสส
เถระเดินไปมา ก็คลุกคลีอยู่แต่กับหมู่ญาติ เมื่อคนหนึ่งหลายมือนาถบิณฑิกะ
เป็นต้น กระทำมหาทานอยู่ก็ดี เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกระทำ
อสทิสถานอยู่ก็ดี ก็ไม่มาเลย แล้วก็พากันไปกราบทูลพระศาสดาให้ทรง
ทราบ ฯ พระศาสดาโปรดให้หาพระนิคมติสสเถระเจ้าไปเฝ้า แล้วตรัส
ถามว่า จริงหรือภิกษุ ได้ยินว่าเธอทำอย่างนั้น เมื่อท่านตอบว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ความคลุกคลีกับพวกญาติไม่ได้มีแก่ข้าพระองค์ ข้า
พระองค์อาศัยพวกนั้นแล้วก็ได้เพียงอาหารสำหรับฉันเท่านั้น เมื่อได้ของ
เลวหรือของดี พอให้ร่างกายเป็นไปได้แล้ว ก็ไม่ต้องการแสวงหา
อาหารอีก ข้าพระองค์ไม่มาด้วยเหตุอันนี้ อันความคลุกคลีกับพวกญาติ
ไม่ได้มีแก่ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า เมื่อองค์พระศาสดาทรงทราบอริยาสัย
ของภิกษุนั้นอยู่แล้ว ก็ประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละ ภิกษุ แล้วก็ตรัสว่า
การที่เธอได้อาจารย์ผู้เช่นเรา แล้วเป็นผู้มกน้อยในบัดนี้ ไม่น่าอัศจรรย์
เพราะความมกน้อยนี้เป็นแบบของเรา เป็นประเพณีของเรา ดังนี้ เวลา
ภิกษุทั้งหลายทูลขอ ก็ทรงนำมาซึ่งเรื่องแห่งอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีนกแขกเต้าหลายพันตัว อยู่ที่บ้านมะเดื่อ
แห่งหนึ่ง ริมแม่น้ำคงคา ในป่าหิมพานต์ ฯ ในนกแขกเต้าเหล่านั้น มี
พญานกแขกเต้าตัวหนึ่ง เมื่อผลแห่งต้นไม้ที่ตนอาศัยอยู่สิ้นไปแล้ว ก็
กินหน่อบ้าง ใบบ้าง เปลือกบ้าง แห่งต้นไม้ที่ยังเหลืออยู่นั้น แล้วก็ลง
ไปดื่มน้ำที่แม่น้ำคงคา เป็นผู้มกน้อยอย่างยิ่ง เป็นผู้สันโดษ ไม่ไปท้อตน ฯ

ด้วยคุณภาพแห่งความมกน้อย และความสันโดษของพญานกแขกเต้านั้น
 พิกขของท้าวสักกเทวราชก็หวาดหวั่นไหว ฯ เมื่อท้าวสักกเทวราชทรงรำพึง
 ก็ทรงเห็นพญานกแขกเต้านั้น จึงทรงทำให้ต้นไม้ที่นั่นแห้งไปด้วยอำนาจ
 ของพระองค์ เพื่อจะทรงทดลองพญานกแขกเต้านั้น ฯ ต้นไม้ได้หัก
 ยิงเหลือนั่นคือ มีช่องเล็กช่องใหญ่ เมื่อลมพัดมากก็มีเสียงดังเหมือน
 คนเคาะ มีลมไหลออกจากช่องทั้งหลายแห่งต้นไม้ที่นั่น ฯ พญานกแขกเต้า
 ก็เที่ยวบินผกต้นไม้ที่นั่น แล้วลงไปค้ำน้ำที่แม่น้ำคงคา ไม่ไปที่อื่น เมื่อไม่
 เอื้อเพื่อต่อลมและแดด ได้จับอยู่บนยอดต้นไม้ที่นั่น ฯ ท้าวสักกเทวราช
 ทรงทราบความมกน้อยอย่างยิ่งของพญานกแขกเต้านั้นแล้ว ก็ทรงดำริว่า
 เราจักให้พญานกแขกเต้าแสดงคุณแห่งมิตรธรรม แล้วจักให้พร จัก
 กระทำค้ำมะเดื่อให้มผลไม่ตาย แล้วจึงจะกลับมา จึงทรงจำแลงเป็น
 พญาหงส์ตัวหนึ่ง กระทำนางอสุรมหาว่า สุชาดา ให้ออกหน้า ไปที่น้ำ
 มะเดื่อที่นั่น ไปจับอยู่ที่กิ่งแห่งต้นไม้ต้นหนึ่งซึ่งมีในที่ไกล เมื่อจะพบกับพญา
 นกแขกเต้านั้น จึงว่า ต้นไม้ทั้งหลายที่มีใบสดเขียวมีย้อย ต้นไม้ทั้งหลายที่มี
 ผลดกก็มีอยู่มาก เหตุไรใจของนกแขกเต้าจึงยินดีในต้นไม้ผุ ดังนี้ ฯ สุชาดา
 อันว่าด้วยเรื่องนกแขกเต้าทั้งปวงนี้ ควรให้พิสดารตามแนวที่มันมาแล้วใน
 นวกนิบาต แต่ต้นนั้น ชาดกนั้นก็ต่างกัน นอกนั้นก็เหมือนกัน

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว ก็ตรัส
 ว่า ท้าวสักกเทวราชในคราวนั้น ได้มาเป็นอาณนท์ในบัดนี้ พญานกแขกเต้า
 ได้มาเป็นเราเอง ดังนี้แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อันความมกน้อยนี้
 เป็นแบบแผนของเรา เป็นประเพณีของเรา การที่พระนิคมวาสีตีสสะ
 ผู้เป็นบุตรของเรา ได้อาจารย์เช่นเราแล้ว มกน้อย ไม่อัครชัย ธรรมตา
 ภิกษุควรเป็นผู้มกน้อย เหมือนพระนิคมวาสีตีสสะ เพราะภิกษุเห็นปานนี้
 ข้อมไม่เสื่อมจากมรรคผล ข้อมอยู่ใกล้นิพพานโดยแท้ แล้วได้ตรัสคาถา
 ขึ้นว่า อุปปมาทรโต ภิกษุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ภิกษุผู้ยินดีในความ
 ไม่ประมาท หรือผู้เห็นภัยในความประมาท ต้องไม่เสื่อม ต้องอยู่ใกล้
 นิพพาน ดังนี้

ว่าด้วยเรื่องพระติสสเถระเจ้า

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่เสื่อม คือ ภิกษุเช่นนั้นต้องไม่เสื่อมจาก
ธรรม คือ สมณะวิสัยสนา หรือมรรคผล ข่อมไม่เสื่อมจากคุณธรรมทั้งหลาย
ข่อมถึงซึ่งคุณธรรมที่ยังไม่ถึง ฯ คำว่า อยู่ใกล้นิพพานนั้น คือ อยู่ใกล้
การดับกิเลส การดับอุปาทาน ดังนี้

ในเวลาจบกาลกลาง พระนิคมวาสัตติสเถระเจ้า ก็สำแดงพระอรหัต
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ฯ บุคคลเหล่านั้นเป็นอันมากก็ได้เป็นพระ
โสดาบันเป็นต้น ฯ เทศนาได้มีผลมากแก่มหาชนดังนี้แล ฯ จบเรื่องพระ
นิคมวาสัตติสเถระเจ้า และจบอุปมาทวารค ซึ่งเป็นวรรคที่ ๒ เพียงเท่านั้น.

ต่อไปนี้ เป็นคำอธิบาย ซึ่งคำว่า มกน้อย และสันโดษให้เป็นเท
เข้าใจแจ่มแจ้งแก่ผู้ฟังทั้งหลายว่า คำทั้ง ๒ นี้ หมายความว่าอย่างเดียวกัน
หรือต่างกันอย่างไร ฯ คำว่า ความมกน้อย และความสันโดษทั้ง ๒ นี้
ให้ท่านทั้งหลายเข้าใจว่า หมายความว่าต่างกัน คือ ความมกน้อยนั้น
หมายความว่าต้องการน้อย ไม่ว่าต้องการสิ่งใด ก็ต้องการเพียงเล็กน้อย
ส่วนความสันโดษนั้น ไม่มีจำกัดว่าน้อยมากเท่าไร สุดแต่แต่ว่ายินดีใน
ของ ๆ ตนแล้ว ก็เป็นความสันโดษทั้งนั้น ส่วนความมกน้อยนั้นต่างจาก
แต่คำทั้ง ๒ นี้ คล้ายคลึงกันโดยบรรยาย ดังนี้ ฯ คุณความดีแห่งความ
มกน้อย และความสันโดษทั้ง ๒ นี้มีอยู่อย่างเดียวกัน คือ ความสบายใจเท่านั้น
เพราะว่าผู้มกน้อยเมื่อได้สิ่งใดเพียงเล็กน้อยแล้ว
ก็สบายใจ ส่วนผู้สันโดษเมื่อได้สิ่งใดมาเป็นของ ๆ ตนแล้วพอใจในสิ่งนั้น
ก็ย่อมสบายใจเหมือนกัน ฯ ผลนอกนั้นก็ย่อมมี เหมือนดังพญานกแขกเต้า
ที่ได้ต้นมะเดื่อมีผลไม่รู้จักตาย ด้วยอำนาจแห่งพระอินทร์ทรงบันดาล ดังที่
ได้แสดงมาแล้วนั้นเป็นอุทาหรณ์

ในคัมภีร์มงคลที่ป็นว่า ผู้มกน้อย ข่อมทำลายที่ยังไม่เกิดให้เกิด
ทำลายที่เกิดขึ้นแล้วให้มั่นคง แล้วท่านได้ยกเรื่องภิกษุองค์หนึ่งขึ้นมาเป็น
อุทาหรณ์ว่า มีภิกษุหนุ่มองค์หนึ่ง อยู่ใกล้พุมพริยวิหาร ในโรหณ-
ชนบท เวลาเกิดอดอยากได้ถือเอาข้าวหนึ่งทัพพี สำหรับฉัน ในเรือน

แห่งลัมพกณณกะผู้หนึ่งในบ้านนั้น และได้ข้าวอีกหนึ่งทัพพีสำหรับถือไป ฯ
 อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุหนุ่มนั้นได้เห็นภิกษุอาคันตุกะอยู่ในเรือนนั้น ก็ถือเอา
 ข้าวทัพพีเดียว ฯ ด้วยเหตุการณ์อันนี้ กุลบุตรนั้นก็เลื่อมใส แล้วบอก
 แก่มิตรอำมาตย์ที่ประคองพระราชวังว่า พระประจำตระกูลของเราเป็นผู้
 มั่นน้อมอย่างนั้น ฯ คนทั้งปวงก็เลื่อมใสในความมั่นน้อมของภิกษุนั้น
 ได้เริ่มถวายอาหารประจำวัน ๆ ละ ๖๐ ที่ แก่ภิกษุทั้งหลาย จึงว่าผู้มั่นน้อม
 บ่อมทำลายที่ยังไม่เกิดให้เกิด

พระเจ้าสัทธาตีสสมหาราช ได้ทรงทศลองคิสสอำมาตย์ ให้คิสส-
 อำมาตย์^{๔๖} บังนกกระทาตัวหนึ่งมาถวาย แล้วทรงดำริว่า เราจักให้ทานเนื้อที่ดี ๆ
 แล้วจึงจักกิน ในเวลากิน เมื่อจะถวายเนื้อนกกระทาแก่สามเณร ในบริเวณ
 แห่งกัณหาโกศล เมื่อสามเณรรับเพียงนิตเดียวเท่านั้น ก็ทรงเลื่อมใส
 ในความมั่นน้อมของสามเณรนั้น ตรัสว่า โยมเลื่อมใส โยมขอถวายอาหาร
 ประจำแก่สามเณรวันละ ๑ สำหรับ ฯ สามเณรจึงว่า ขอถวายพระพร
 อาตมภาพจะถวายพระอุปัชฌาย์ ฯ จึงตรัสว่า โยมจะถวายอีก ๑ สำหรับ ฯ
 สามเณรถวายพระพรว่า อาตมภาพจักถวายอาจารย์ ฯ จึงตรัสว่า โยม
 จะถวายอีก ๑ สำหรับ ฯ ถวายพระพรว่า อาตมภาพจักถวายภิกษุสงฆ์ ฯ
 จึงตรัสว่า โยมจะถวายอีก ๑ สำหรับ สามเณรกราบ เป็นอันว่า ลากที่เกิดขึ้น
 แก่สามเณรนั้น บ่อมเป็นลาภถาวรอย่างนี้

ดังได้สดับมา เมื่อพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งมีชื่อว่า ทิจพราหมณ์ เลี้ยง
 อาหารพวกพราหมณ์ ก็ได้ให้ข้าวคราวละ ๕ ขัน แต่ก็ไม่อาจให้
 พวกพราหมณ์อิ่มได้ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง พราหมณ์นั้นได้ยืมว่า พระสมณะ
 ทั้งหลายเป็นผู้มั่นน้อม ประสงค์จะทดลอง จึงให้คนถือเอาข้าวไปท่วหาร
 ในเวลาพระภิกษุสงฆ์ฉันอาหาร ได้เห็นภิกษุประมาณ ๓๐ องค์ ฉนอยู่
 ที่หอฉัน ก็ถือเอาข้าวขันหนึ่งไปถวายพระเถระเจ้าผู้เป็นหัวหน้าสงฆ์ ฯ
 พระเถระเจ้าก็หยิบเอาไว้หนึ่งน้อยหนึ่ง ฯ โดยทำนองนี้ ข้าวขันเดียวนั้นก็
 ได้ทั่วถึงแก่ภิกษุทั้งปวง ฯ ลำดับนั้น พราหมณ์ก็เลื่อมใสในความมั่นน้อม
 ว่า คุณธรรมของสมณะเหล่านี้จริง จึงสละทรัพย์หนึ่งออกสร้าง

เจดีย์ไว้ในวิหารนั้น ๆ เป็นอันว่าผู้ยังไม่เลื่อมใส ก็เลื่อมใสด้วยอาการอย่างนี้

ในคำว่า ผู้เลื่อมใสอยู่แล้วก็เลื่อมใสยิ่งขึ้นนั้น ไม่จำเป็นด้วยตัวอย่าง เพราะความเลื่อมใสย่อมมียิ่งขึ้น แก่ผู้เลื่อมใสอยู่แล้ว ด้วยได้เห็นความ มกน้อย มหาชนได้เห็นผู้มกน้อยตั้งพระมัจฉันตีกเถระเจ้า แล้วก็คิดว่า เราก็คือคนมกน้อย เป็นอันว่า ผู้มกน้อยได้เป็นดวงจักษุของมหาชน องค์พระทศกรสีไว้ว่า ความมกน้อย ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งอยู่แห่ง พระสัทธรรม ดังนี้

ความสันโดษนั้น ก็มีคุณมาก มีอาภิสงส์มากเหมือนกัน ดัง พระติสสเถระเจ้าเป็นตัวอย่าง กล่าวคือ พระติสสเถระเจ้าเป็นกัลปกรอย ในนิคม ใกล้กรุงสาวัตถี เวลาบรรพชาแล้ว ได้มีทั้งความมกน้อย และ สันโดษ ไปบิณฑบาตประจำอยู่ที่เรือนของพวกญาติเท่านั้น ดังที่ว่ามาแล้ว ข้างต้น ได้ใจความว่า พระติสสเถระเจ้าองค์นั้น ได้สำเร็จพระอรหัต พร้อม ด้วยปฏิสัมภิทา เพราะมีความมกน้อย และความสันโดษเป็นต้นเหตุ

มีคาบสองคั่นหนึ่ง ชื่อว่า กัณหาบส กระทำต้นอินทวารณคั่นหนึ่ง ในป่าหิมพานต์ ให้เป็นโคจรคาม ไม่สร้างบรรณศาลา ได้อาศัยอยู่ที่ โคนต้นไม้ต้น ๆ คาบสนั่น เป็นผู้มกน้อยอย่างยิ่ง ไม่ไปเที่ยวหาผลไม้ ในที่อื่นเลย ในเวลาต้นไม้นั้นมีผล ก็ฉันผล ในเวลาต้นไม้นั้นมีดอก ก็ ฉันดอก ในเวลาต้นไม้นั้นมีใบ ก็ฉันใบ ในเวลาต้นไม้นั้นเหลือแต่ สะเก็ด ก็ฉันแต่สะเก็ด ๆ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อคาบสนั่นจะเก็บผลไม้แห่ง ต้นไม้นั้น ก็เหยียดมือออกไปเก็บเอาผลไม้ที่มีอยู่ในที่พอเหยียดมือถึง ไม่ลุกลงไปเก็บในที่อื่น ทั้งไม่เลือกว่าเป็นที่พอใจหรือไม่พอใจ ได้ผลใด ก็เก็บเอาผลนั้น ด้วยอำนาจแห่งความมกน้อยของคาบสนั่น ก็ร้อนถึง พระอินทร์ พระอินทร์ทรงทราบแล้ว ก็เสด็จมาประทานพรแก่คาบสนั่น แล้วทำต้นไม้นั้นให้ไม้ผลประจำ แล้วก็เสด็จกลับสู่สวรรค์ อันนี้เป็นเรื่อง กัณหาบส ที่มีอยู่ในกัณเฑาะฏ ในสแกนนิบาต เป็นอันว่าสนช้อยว่าด้วย ความมกน้อย และสนช้อยความในเทศนาภิกขุทั้งหลาย

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัมมชาที่ ๕๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระเมฆิยะเถรเจ้า

ผนฺทน์ จปฺลํ จิตฺตุนฺคิ อิมํ ชมฺมเทสนํ สคฺคา จาลิกาย ปพฺพเต
วิหรนฺโต อาขสฺมนคฺคํ เมฆิยํ อารพฺภ กเถสิ คสฺส วตฺถุํ อาวิภวณฺตํ
สพฺพํ เมฆิยสคฺคุนฺคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระเมฆิยะเถรเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระเมฆิยะเถรเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่จาลิกาบรรพต ทรงปรารภพระเมฆิยะให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาชาดกอันนี้ไว้ว่า ผนฺทน์ จปฺลํ จิตฺตํ ดังนี้ ฯ เพื่อให้
เรื่องพระเมฆิยะนั้นแจ่มแจ้ง ควรแสดงเมฆิยสูตรทั้งสี่ให้พิสดาร ฯ
ก็พระศาสดาจารย์ ได้ตรัสเตือนพระเมฆิยะ ผู้ไม่อาจทำความเพียรอยู่ใน
สวนมะม่วงนั้นได้ โดยเหตุที่ถูกวิตกทั้ง ๓ ครอบจำ ว่า นี่แน่ะเมฆิยะ
การที่เธอ ละเร้าอ่อนนอนว่า จงร่อ เรื่อยคนเคียว จงร่อนมีภิกษุอื่น
มา ดังนี้ ไว้เพียงคนเดียว แล้วไป ชื่อว่า ได้กระทำความหนักยิ่ง ธรรมคาถิกษ
ย่อมไม่อยู่ในอำนาจของจิตนี้ ธรรมคาถิกษย่อมเป็นของเบา ควร
จะให้จิตอยู่ในอำนาจของตน ตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัส ๒ พระคาถานี้ไว้ว่า
ผนฺทน์ จปฺลํ จิตฺตํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้มีปัญญาข่อมทำจิต
ที่ตนรณ ห้วนไหว รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก ให้ตรง เหมือนกับช่างศร
ตัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น ฯ จิต อันบุคคลลบกั้นจากอาลัย คือ กามคุณ

เพื่อให้ละทิ้งอภัยแห่งมาร ข้อมตนรณเหมือนกับสัตว์น้ำ ที่บุคคลโยน
ชนบทขณะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ดนรณ คือ ดนรณไปในอารมณ์ทั้งหลาย มี
รูปเป็นต้น ฯ คำว่า หวันไหว คือ ไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียว เหมือน
กับทารกไม่อยู่ในอริยาบถอันเดียวขณะนั้น คำว่า จิต ได้แก่วิญญาณ ฯ
กัณฺหาณนั้น เรียกว่าจิต โดยเหตุที่จิตไปด้วยกัมม และวัตถุ อารมณ์
กิริยาเป็นต้น ฯ คำว่า ห้ามได้ยาก คือ ชื่อว่าห้ามได้ยาก เพราะให้
ตั้งอยู่ยาก ในอารมณ์อันเดียว ซึ่งเป็นอารมณ์ที่สบาย เหมือนกับโคที่
ชอบกินข้าวกล้าในที่คับแคบด้วยข้าวกล้าขณะนั้น ฯ คำว่า ห้ามได้ยาก คือ
ชื่อว่าห้ามได้ยาก เพราะรักษาได้ยาก เพื่อจะกันขังจิต อันไปสู่อารมณ์
ตรงกันข้าม ฯ คำว่า เหมือนช่างศร ตัดลูกศรให้ตรงขณะนั้น คือ ช่างศรนำ
ไม้อันหนึ่งมาจากป่า ทำไม้ให้มันเปลือกแล้ว ก็ทาด้วยน้ำข้าวและน้ำมัน แล้ว
ทำให้ร้อนที่กระเบื้องถ่าน ตัดไม้สำหรับตัด กระทำไม้ให้คด คือ ให้ตรง
ให้สมควรแก่การยิงชนทราย ครั้นกระทำแล้ว ก็แสดงศิลปแก่พระราช
มหาอำมาตย์ แล้วก็ได้สักการะ สัมมานะใหญ่ฉันทิ์ บรมผู้บัญญัติ คือ
ผู้เป็นบัณฑิต ผู้มีความรู้ กระทำจิตอันมีความดนรณเป็นต้นเป็นสภาพนี้ ไม่
ให้มันเปลือก คือ ให้หมดกิเลสหาย ด้วยอำนาจแห่งธุดงค์ และการอยู่ในป่า
ทำให้ชุ่มด้วยยางเหนียว คือ ศรัทธา ให้อ่อนด้วยความเพียรทางกาย ทางใจ
ตัดไม้งาม คือ สมถวิปัสสนา กระทำให้ตรง คือ ไม่ให้คด ให้หมดพยศ
ครั้นกระทำแล้ว ก็พิจารณาสังขารทั้งหลาย แล้วก็ทำลายกองอวิชชาใหญ่
ทำคุณวิเศษ คือ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ โลกุตตรธรรม ๘ ให้อยู่ในใจอมมือ
แล้วก็ได้ความเป็นทักษิณชนบทอันเลิศ

คำว่า เหมือนสัตว์น้ำ คือ เหมือนปลา ฯ คำว่า ที่บุคคลโยน
ชนบท คือ ที่บุคคลโยนชนบทด้วยมือ หรือด้วยเท้า หรือด้วย
ตาข่ายเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ฯ คำว่า ที่บุคคลยกขึ้นจากอาลัย

คือถามคุณ มีคำอธิบายว่า โอคะ เรียกว่าอุทกะ ในคำว่า มีจิวร เต็มด้วย
 โลก ดังนี้ อาลัย ก็เรียกอุทกะ ในคำว่า ละโอคะแล้ว ไม่อาศัยอะไร
 ส่วนในหนังสือทั้ง ๒ คำ ๆ ในคำว่า โลกโมกโต นี้ คือ จากอาลัย อันได้แก่
 น้ำ ๆ คำว่า ยกขึ้น คือ โยนขึ้น คำว่า จิตนฺย้อมตนฺน คือ ปลาที่บุคคล
 ยกขึ้นจากอาลัย คือ น้ำ โยนขึ้นไปบนบก เมื่อไม่ได้น้ำ ก็คืนรนฉนฺโต จิต
 อันยินดียังในอาลัย คือ ถามคุณ ๕ อันภิกษุยกขึ้นจากถามคุณ ๕ นั้นแล้ว โยน
 ไปในวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้ละวิภวํ อັນเป็นที่ตั้งแห่งมาร ให้ร้อนด้วย
 ความเพียรหาภาย ทางใจ ก็คืนรน คือ ไม่อาจตั้งอยู่ในวิปัสสนากรรมฐาน
 นั้นได้ ถึงเป็นฝ่ายนั้นก็ดี บุคคลผู้มีความคิดดี ก็ไม่ทอดธุระ กระทำจิตนั้น
 ให้ตรง ให้ควรแก่การงาน ตามนัยที่ว่าแล้วนั้น

อีกนัยหนึ่ง จิตอันไม่ละกิเลสวัฏ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งมารนี้ ย่อมคืนรน
 เหมือนกับสัตว์น้ำนั้น เพราะฉะนั้น จิตนั้น บุคคลให้ละซึ่งที่ตั้งแห่งมาร
 อันได้แก่กิเลสวัฏ ดังนี้

ในเวลาจบคาถาลง พระเมฆิยะเถรเจ้า ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
 คนอื่น ๆ เป็นอันมาก ก็ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น จบเรื่องพระเมฆิยะ-
 เถรเจ้าเพียงเท่านี้

ในเรื่องพระเมฆิยะเถรเจ้านั้น เป็นเรื่องชี้ให้เห็นซึ่งความเป็นไปแห่ง
 จิตว่า ตามธรรมชาติของจิต ที่เราเรียกกันว่าใจนี้ ย่อมคืนรนอยู่เสมอ
 หวนไหวอยู่เสมอ ย่อมเป็นของรักษาได้ยาก เป็นของห้ามได้ยาก ๆ
 ทว่า คึณฺนอยุ่เสมอ นั้น ได้แก่คืนไปหาอารมณ์ต่าง ๆ มีรูปเป็นต้น
 ทว่า หวนไหวอยู่เสมอ นั้น คือ ไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียว เหมือน
 กับทารกที่ไม่อยู่ในอริยาบถอันเดียวฉะนั้น ทว่า รักษาได้ยากนั้น คือ
 รักษาให้อยู่ในอารมณ์ อันเป็นที่สบายอย่างเดียวได้ยาก เปรียบเหมือน
 ระวางโคที่ชอบกินข้าวกล้า ในที่ค้ำเค็มด้วยข้าวกล้าฉะนั้น ทว่าห้าม
 ได้ยากนั้น คือ ห้ามไม่ให้ไปหาอารมณ์ที่ตรงกันข้ามได้ยาก ดังที่ว่าแล้ว
 นั้น ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ จะมีวิธแก้ไขอย่างไร จึงจะไม่ให้จิตคืนรน

ห้วนไหว ให้รักษาได้ง่าย ห้ามได้ง่าย มีคำแก้ไขว่า ต้องทำเหมือนพระ
อรรถกถาจารย์ ได้ว่าไว้แล้วนั้น คือ ต้องมันอยู่ในกรรมฐานอย่างใดอย่าง
หนึ่ง จักไม่ให้จิตคั่นร่น ห้วนไหวได้ ให้รักษาได้ง่าย ให้ห้ามได้ง่าย ก็
แต่ว่า กรรมฐานนั้น มีมากมายหลายประการ คือ สมถกรรมฐาน มถึง ๘
ประการ หรือ ๘ ชั้น เพราะฉะนั้น จึงยากที่จะกระทำได้ เมื่อเป็นอย่างนั้น
จะมีอุบายอย่างไร มีคำแก้ไขว่า ไม่มีอุบายอย่างไร นอกจากกรรมฐาน เพราะ
กรรมฐานเท่านั้น ที่จะทำให้จิตสงบได้ ทำให้จิตนิ่งอยู่ได้ ทำให้รักษาได้
ง่าย ห้ามได้ง่าย ก็แต่ว่าในสมถกรรมฐาน ๔๐ ประการ และวิปัสสนา
กรรมฐาน ๘ ประการ หรือ ๘ ชั้นนั้น ควรที่ผู้ต้องการจะทำไม่ให้จิตคั่นร่น
ไม่ให้จิตห้วนไหว จะเลือกเรียนบทใดบทหนึ่ง ซึ่งถูกกับนิสัยของตน
ไว้แล้ว พยายามกระทำไปทีละเล็กทีละน้อย ก็จะกระทำได้ในเวลาใด
เวลาหนึ่งเป็นแน่แท้ ก็แต่ว่า ทำอย่างไร จึงจะอยากเรียนกรรมฐาน
แก้ว่า ต้องให้รู้จักคุณกรรมฐาน ก็คุณแห่งกรรมฐานนั้น คืออะไร แก้ว่า
คือ คุณแห่งสมถกรรมฐาน ก็ได้แก่ความสงบใจ ความสบายใจ คุณ
แห่งวิปัสสนากรรมฐาน ก็ได้แก่ความปลอดโปร่ง หรือความปลอดโปร่งใจ
เมื่อว่าโดยย่อ คุณแห่งกรรมฐาน ก็คือ ทำใจไม่ให้คั่นร่น ไม่ให้ห้วน
ไหว ให้รักษาได้ง่าย ให้ห้ามได้ง่าย

การที่จะเรียนกรรมฐานนั้น ต้องเรียนให้ถูกกับนิสัยของตน เหมือน
กับคนจะไข้ยา หรือกินยา ต้องไข้ยาให้ถูกกับโรค กินยาให้ถูกกับโรค
ฉะนั้น ฯ นิสัยของตนนั้นมีอยู่อย่างไร ตนต้องให้รู้แน่ คือ นิสัย
เมื่อว่าเฉพาะที่ใหญ่ ๆ ก็มีอยู่ ๖ ได้แก่ นิสัยรักสวขร้งาม • นิสัย
ขี้โกรธขุ่นเคียว • นิสัยโง่ม • นิสัยเชื่อง่าย • นิสัยชอบนึกชอบคิด •
นิสัยชอบความรู้ต่าง ๆ • ๑ ให้ตรวจดูว่า ตนมีนิสัยอย่างไรแน่ ถ้าเห็น
ว่า ตนมีนิสัยรักสวขร้งาม ก็ให้เรียนอสุภกรรมฐาน หรือปฏิกูลกรรม-
ฐาน หรือกายคตาสติกรรมฐาน อันว่าด้วยความไม่สวยไม่งาม ให้ได้
โดยพิสดาร แล้วหัดนึกหัดคิด ตามที่เรียนนั้นเสมอ ถ้าเรียนโดยพิสดาร

ไม่ได้ ก็ให้หัตถ์นักหัตถ์คิดไว้เสมอว่า ร่างกายตัวตน คนสัตว์นั้น เป็นของไม่สวย ไม่งาม น่าเกลียดน่าชัง ทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ผมห้เขาถือว่าสวยงาม เมื่อว่า ความความจริงแล้ว ก็ไม่สวยไม่งามอันใด เป็นของน่าเกลียดน่าชัง เราจะเป็น ใดในเวลาที่เราเห็นผมหงอกในน้ำ หรือในอาหาร คนทั้งหลายต้องเกลียดชัง หันที่ ๑ ขนที่คนทั้งหลายถือว่าสวยงามก็เหมือนกัน เล็บที่คนทั้งหลายถือว่า สวยงาม และฟันที่คนทั้งหลายถือว่าสวยงาม ฟันที่คนทั้งหลายถือว่าสวยงาม นั้น เรายังเห็นได้ง่ายว่า ไม่สวยไม่งาม เพราะเล็บ ฟัน ฟัน เป็นของ สกปรกง่าย ๆ เจ้าของต้องคอยล้างเช็ด ขัดสอยอยู่เสมอ แต่ว่า เมื่อเขาล้าง เช็ดขัดสีแล้ว ก็ทำให้เราเห็นว่าสวยงาม ยิ่งเขาข้อมเล็บ หรือเล็มฟัน คัดฟัน ผัดฟัน ฉาบผิว เช่น สัตว์หน้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ผู้คนเห็นว่า สวยงามมากขึ้น ความจริงนั้น ข้อมไม่สวยงามอันใด ให้หัตถ์นักหัตถ์คิดไว้ดัง ที่ว่ามานี้เป็นต้น ให้เสมอ คราวใดใจของเราคิดรนไปหาอารมณ์ที่เราเห็นว่า สวยงาม ในคราวนั้น เราต้องรับรู้ว่า อารมณ์นั้นไม่สวยงาม แล้วนึกแล้วๆ เล่าๆ ว่า ไม่สวยๆ ดังนี้ จนใจสงบนิ่ง ไม่คิดไปหาอารมณ์นั้น ก็เห็นว่า เรานึกใจที่คิดรน หวั่นไหว ห้ามได้ยาก รักษาได้ยากนั้นได้ แต่ได้เพียงชั่ว คราวเท่านั้น ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นการดี คือ ดีกว่าที่เราจะทำให้สงบนิ่งไม่ได้ เสียเลย ผู้ที่ปล่อยใจให้คิดรนไปหาอารมณ์ต่างๆ ข้อมไม่มีความสุขเลย ถึง ร่างกายจะไม่มีโรคภัยอันใดเบียดเบียน และจะมีกินมีอยู่สบายก็ตาม ก็ไม่มี ความสุขใจ จนถึงเวลาที่เราคิดถึงผู้ที่เรารักเราชอบ เป็นตัวอย่างเกิด คือ ในเวลาใด เราคิดถึงผู้ที่เรารักเราชอบ ซึ่งอยู่ไกลกัน ในเวลานั้น ใจเราข้อม ไม่สบาย ยิ่งคิดมากก็ยิ่งไม่สบายมาก บางทีถึงกับกินไม่ได้ นอนไม่หลับก็มี

ถ้าตนมีนิสัยขโมยทรัพย์ ก็ให้เรียนกรรมฐาน อันว่าด้วย พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วให้หัตถ์กระทำ ตามวิธีที่เรียนมา แต่ขอบอกไว้โดยย่อว่า ต้องหัตถ์ถึงโทษแห่งความ ขโมยทรัพย์ไว้เนื่อง ๆ เมื่อเห็นโทษแห่งความขโมยทรัพย์ ได้

แน่นอนแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นใจก็จะไม่มีความขี้โกรธฉุนเฉียว ๆ ก็โทษ
 แห่งความขี้โกรธฉุนเฉียวนั้น มีมากมายหลายประการ เริ่มต้นแต่ความ
 ไม่สบายใจไป คือ เมื่อคนเราโกรธขึ้นมาในเวลาใด ใจก็ไม่สบายในเวลา
 นั้นขี้โกรธแล้วทำไม่ได้อย่างโกรธ ก็ยังไม่สบายใจ เช่น เมื่อโกรธแล้ว อยาก
 จะด่าก็ด่าไม่ได้ อยากตีก็ตีไม่ได้ อยากฆ่าก็ฆ่าไม่ได้ อยากทำอะไรก็ทำไม่ได้
 ก็ยังไม่สบายใจ ยิ่งอึดอัดใจ เมื่อได้ด่า ได้ตี ได้ฆ่า ได้ทำอะไรตามชอบใจแล้ว
 ก็รู้สึกสบายใจ แต่ว่า ใจช้ำก็จกต้องร้อนใจ คือ จะต้องได้รับโทษแห่งการ
 ด่า ว่า ฆ่า ตี ผู้นั้น ตามสมควรแก่การกระทำของตน ผู้ทอดทนต่อ
 ความโกรธไม่ได้ ด่า ว่า ฆ่า ตีผู้นั้น แล้วได้รับโทษในเวลามีชีวิตอยู่ หรือ
 เวลาตายแล้วนั้น ก็มากมายนักหนา ยิ่งด่าว่า ฆ่าตีมารดา บิดา พระอรหันต์
 หรือพระอริยสาวก หรือทำร้าย พระพุทธเจ้า จนพระโลหิตห้อ ซึ่งเรียกว่า
 ทำโลหิตุปบาทด้วยแล้ว ก็ยังได้รับโทษทุกข์ภัยมาก เพราะเป็นอนันตริยกรรม
 ถึงจะทำบุญไว้มากสักเท่าไรก็ตาม ก็ไม่พ้นนรกได้ เมื่อหัดนึกถึงโทษแห่ง
 ความโกรธดังที่กล่าวมาแล้ว จนเห็นแน่นอนแล้ว ความโกรธนั้นก็ระงับไปเอง
 ถึงจะมีเหตุให้โกรธก็ยับยั้งไว้ได้ เมื่อยับยั้งไว้ได้ก็จะได้รับความสบายใจ
 บทกรรมฐานสำหรับคนขี้โกรธ ซึ่งว่าได้แก่พรหมวิหาร ๔ นั้น มีค่าบริกรรม
 มาก แต่จกกว่าพอให้ง่ายได้ง่าย ให้ท่านทั้งหลายฟัง คือ บทเมตตา นั้น ให้นึกว่า
 ขอให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุข ๆ ดังนี้ บทกรุณานั้น ให้นึกว่า ขอให้สัตว์ทั้งปวง
 พ้นทุกข์ ๆ ดังนี้ บทมุทิตานั้น ให้นึกว่า ขอให้สัตว์ทั้งปวงอย่าเสื่อมจาก
 สมบัติของเขาเลย บทอุเบกขานั้น ให้นึกว่า กรรม ๆ ดังนี้

ถ้าตนมีนิสัยเป็นคนโง่ คนหลง คนงมงาย ก็ให้เวียนกรรมฐาน
 อันว่าด้วยพระพุทธานุคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และให้ฟังธรรมให้มาก ให้
 เวียนธรรมให้มาก จึงจะแก้ได้ ๆ ถ้าตนมีนิสัยเชื่องช้า ก็ให้เวียนกรรม-
 ฐานอันว่าด้วย พุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณเป็นต้น เหมือนกัน ถ้าตน
 มีนิสัยชอบนึกชอบคิด ก็ให้เวียนกรรมฐานอันว่าด้วย กำหนดลมหายใจ

เจ้าออก ถ้าคนมีนิสัยชอบความรู้ต่าง ๆ ก็ให้เรียนกรรมฐานอันว่า
 ด้วยอนุสสติ ๑๐ มีพุทธานุสสติเป็นต้น ส่วนวิปัสสนาก็ต้องให้เรียนรู้
 ในเรื่องขันธ ชาติ อายตนะ อินทรีย์ สัจจะ วิโดยพิสดาร แล้วให้
 หัดนึกว่า สิ่งทั้งปวงนั้นล้วนแต่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้หัดแยก
 ร่างกายนี้ ออกเป็นส่วน ๆ ว่า ส่วนนี้เป็นดิน ส่วนนี้เป็นน้ำ ส่วนนี้เป็น
 ลม ส่วนนี้เป็นไฟ แล้วให้นึกว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม แต่ละอย่าง ๆ นั้น
 ก็ล้วนเป็นของไม่เที่ยง คือ ไม่คงที่ เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน คือ ไม่
 อยู่ในอำนาจของผู้ใด หรือให้หัดแยกร่างกายนี้ ออกเป็นขันธ ๕ อาย-
 ตนะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามความรู้ความเข้าใจ
 ของคน เมื่อใดคนเห็นแจ่มแจ้งว่า สิ่งทั้งปวงเป็น อนิจจัง ทุกขัง
 อนัตตา เมื่อนั้นแหละเรียกว่าได้วิปัสสนา เพราะคำว่า วิปัสสนา
 แปลว่า การเห็นแจ้ง ๆ คำว่า การเห็นแจ้งนี้ ได้แก่การเห็นถูกต้อง
 ตามเป็นจริง คือ ความเป็นจริงมีอย่างใด ก็เห็นอย่างนั้น เช่น ร่างกาย
 ของคนและสัตว์ทั้งหลายนี้ เมื่อว่าตามความจริงแล้ว ไม่มีสิ่งใดเป็นของ
 ยั่งยืน คงทน แต่ว่า ผู้ที่ไม่เคยหัดนึกหัดคิด ในเรื่องวิปัสสนา ก็เห็น
 ประหนึ่งว่า เป็นของยั่งยืน คงทน ด้วยเหตุที่ปุถุชนเห็นประการหนึ่ง
 ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นของยั่งยืน คงทนเอง จึงทำให้ปุถุชนพากัน
 พันกันเป็นต้น ส่วนผู้ที่เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยั่งยืนคงทน บ่ยอม
 ไม่คิดอยากฆ่าใคร พันใคร บ่ยอมคิดได้ว่า ถึงเราไม่ฆ่า ไม่พัน เขาก็
 ต้องเจ็บ ต้องตาย ตามธรรมดา ไม่จำเป็นที่เราจะต้องฆ่า ต้องพันเขา
 ดังนี้ เมื่อเห็นได้แจ่มแจ้งอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่ทะเขอะทะขุ่น ในเรื่อง
 ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ในเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 อารมณ์ จะนิยมนินดีเฉพาะในทางดี ทางชอบ ประกอบตนให้อยู่ใน
 ความสงบเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงขอรวมความว่า ผู้ต้องการจะทำจิตไม่
 ให้คั่นร่น หวั่นไหว ควรทำตามแบบสมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน
 หรือควรคิดควรนึกตามที่ว่าไว้แล้วนี้ให้ได้ จึงจักทำได้ดังประสงค์ สัน-
 เนอความในเทศนาภังคต้นเพียงเท่านี้ ๆ เอิ๊ว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง

ทุณณิกคหสฺส ลหุโนติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุลา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อญฺญตรํ ภิกขุ อารพฺภ กเถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง ตามคัมภีร์พระ-
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุองค์หนึ่ง

ดำเนินความตามพระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับ
อยู่ที่พระเชตวนาราม ทรงปรารภภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งให้เป็นต้นเหตุ จึง
ตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ทุณณิกคหสฺส ลหุโน ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า มีบ้านหมื่นคนอยู่แน่นหนาตำบลหนึ่งชื่อว่า มาติก-
คาม อยู่ที่เชิงภูเขาในเขตแดนของพระเจ้าโกศล ฯ อยู่มาวันหนึ่ง มีภิกษุ
ประมาณ ๖๐ รูป เรือนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดาจารย์จนกระทั่ง
ถึงความเต็มพระอรหันต์แล้วพากันไปที่บ้านนั้น พากันเข้าไปบิณฑบาต
ที่บ้านนั้น ฯ ครั้งนั้น มารดาของนายบ้านผู้ชื่อว่ามาติกะ ได้เห็นภิกษุ
เหล่านั้นแล้วก็นิมนต์ให้ชนนึ่งบนเรือน แล้วเลี้ยงดูด้วยข้าวต้ม ข้าวสวย
มีรสเลิศต่าง ๆ แล้วถามว่า ท่านทั้งหลายประสงค์จะไปที่ไหน ? ภิกษุ
เหล่านั้นตอบว่า มหาอุบาสก! อาตมาทั้งหลายประสงค์จะไปหาที่สบาย ฯ
อุบาสิกานั้น ก็ทราบว่ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเห็นจะแสวงหาที่จำพรรษา
จึงหมอบลงแล้วกล่าวว่า ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจักอยู่ในที่นี้ ตลอด ๓
เดือนนี้ ดิฉันจักรับพระไตรสรณคมน์และศีล ๕ จักกระทำอุโบสถกรรม ฯ

ภิกษุทั้งหลายก็คิดว่า พวกเราจะไม่ลำบากด้วยอาหารเพราะอาศัยอุบาสิกานั่น แล้วอาจจะทำการสลัดออกจากภพได้ ฯ อุบาสิกานั้นก็ไปจัดแจงวิหารให้เป็นที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น ก็ได้ประชุมสอนกันในวันหนึ่งว่า พวกเราไม่ควรอยู่ด้วยความประมาท เพราะในนรกใหญ่มี ๘ ซึ่งเป็นเหมือนเรือนของพวกเราได้เปิดประตูอยู่แล้ว พวกเราเรียนกรรมฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่แล้วมา ธรรมคาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถึงผู้ติดตามรอยพระบาทก็ไม่อาจให้โปรดปรานได้ด้วยความโง่เขลา นอกจากด้วยอริยาสัจจอันดีเท่านั้น ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาท ท่านทั้งหลายไม่ควรขี้ ไม่ควรนั่ง อยู่ในที่แห่งเดียวกันถึง ๒ องค์ แต่ว่า เราทั้งหลายจักไปรวมกันในเวลาไปปฏิบัติพระเถระตอนเย็นและในเวลาเที่ยวภิกขาจารตอนเช้าเท่านั้น นอกนั้นพวกเราจักไม่อยู่รวมกันถึง ๒ องค์ ก็คิดว่า พวกเราจักมาด้วยสัญญาธรรมะที่ภิกษุผู้ไม่สบายตื่นในท่ามกลางวิหาร แล้วช่วยกันกระทำยาให้แก่ภิกษุเหล่านั้น

เมื่อภิกษุเหล่านั้น กระทำกิจกาน้อย่างนั้นแล้วอยู่ อยู่มาวันหนึ่ง อุบาสิกานั้นให้คนถือเอาเนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้น ห้อมล้อมด้วยทาสกรรมกรเป็นต้น ไปที่วิหารในเวลาเย็น ก็ไม่เห็นภิกษุทั้งหลายในท่ามกลางวิหาร จึงถามบุรุษทั้งหลายว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไปไหน เมื่อบุรุษทั้งหลายตอบว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายคงจะนั่งอยู่ในที่พักกลางคืนและกลางวันของตน จึงถามว่า ทำอย่างไรจึงจักได้พบ ฯ ครั้งนั้น คนทั้งหลายที่รับกิจกานของภิกษุสงฆ์ จึงบอกว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจักประชุมกันในเมื่อเคาะระฆัง ฯ อุบาสิกานั้นก็ให้คนเคาะระฆัง ๕ ภิกษุทั้งหลายได้ยินเสียงระฆังแล้วก็คิดว่า ความไม่สบายจักมีแก่ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง จึงออกจากที่ของตน ๆ ไปประชุมกันในท่ามกลางวิหาร ผู้ที่ชวนมาทางเดียวกันถึง ๒ องค์ ไม่มี ฯ อุบาสิกาได้เห็นภิกษุมาจากทั้งสององค์ก็คิดว่า บุตรของเราคงจะทะเลาะกัน จึงให้ภิกษุสงฆ์แล้วถามว่า ท่านทั้งหลายทะเลาะกันหรือ ภิกษุสงฆ์ตอบว่า มหาอุบาสิกา พวกอาตมาไม่ได้ทะเลาะกัน อุบาสิกาจึงตอบว่า

ถ้าพวกท่านไม่ได้ทะเลาะกัน เหตุไรจึงไม่มาเหมือนเวลาที่ไปบ้านของ
 โยมซึ่งไปพร้อมกัน ได้แยกกันมาแห่งละองค์ ๆ ภิกษุสงฆ์จึงตอบว่า
 มหาอุบาสิกา พวกอาตมานั่งกระทำสมณธรรมอยู่ที่แห่งหนึ่ง ๆ ๆ อุบาสิกา
 จึงถามว่า สมณธรรมนั้นได้แก่อะไร ? ภิกษุทั้งหลายตอบว่า มหาอุบา-
 สิกา พวกอาตมากระทำการสาธยายอาการ ๓๒ พิจารณาความสิ้นความ
 เสื่อมในอสังขาร ๆ จึงถามว่า ก็การสาธยายในอาการ ๓๒ และการ
 พิจารณาความสิ้นความเสื่อมในอสังขาร สมควรแก่พวกท่านเท่านั้นหรือ
 หรือว่าสมควรแก่พวกข้าพเจ้าด้วย ? ตอบว่า มหาอุบาสิกา ธรรมนั้นสมเด็จ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงห้ามใคร ๆ ๆ จึงว่า ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายจง
 สอนอาการ ๓๒ และวิธีพิจารณาความสิ้นความเสื่อมในอสังขาร ให้แก่
 โยมบ้าง ๆ จึงตอบว่า ถ้าอย่างนั้นมหาอุบาสิกาจงเรียน แล้วก็ให้เรียน
 หมดทุกวิธี ๆ จำเดิมแต่นั้นไป อุบาสิกานั้นก็สาธยายอาการ ๓๒ พิจารณา
 ความสิ้นความเสื่อมในตัวตน แล้วถึงมรรค ๓ ผล ๓ ก่อนภิกษุ
 เหล่านั้น ๆ ส่วนปฐีสัมภิตา ๔ และโลกียอภิญาญาก็ได้มีมาแก่อุบาสิกานั้น
 ด้วยมรรค ๆ อุบาสิกานั้นออกจากสุขในมรรคผลแล้ว ก็พิจารณาด้วย
 ทิพพจักขุ แล้วเล็งดูว่าธรรมนุสรทั้งหลายของเราได้แล้วแต่เมื่อไร ก็นึก
 รู้ว่า ภิกษุเหล่านั้นทั้งสนยังเป็นผู้มราคะ โทสะ โมหะ ทั้งนั้น เพียงแต่
 ญาณและวิปัสสนาก็ไม่มี อุปนิสัยแห่งพระอรหัตแห่งบุตรของเราจะมี
 หรือไม่มี ก็เห็นว่ามี จึงนึกดูว่า บุคคลเป็นที่สบายมีหรือไม่มี ก็เห็นว่ามี
 แล้วคิดว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้อาหารเป็นที่สบายหรือ ก็เห็นว่าความสบาย
 ด้วยอาหารไม่มีแก่ภิกษุเหล่านั้น จำเดิมแต่นั้นไป ก็ให้คนจัดข้าวต้มต่าง ๆ
 ขนมผลไม้ต่าง ๆ อาหารมีรสเลิศต่าง ๆ แล้วนิมนต์ให้ภิกษุทั้งหลายนั่ง
 ถวายน้ำทักษิณาแล้ว ก็มอบถวายด้วย คำว่า สิ่งใด ๆ ชอบใจท่าน
 ทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงฉันสิ่งนั้น ๆ เกิด ๆ ภิกษุเหล่านั้นก็รับข้าว
 ต้มเป็นต้นแล้วฉันตามชอบใจ ๆ เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้อาหารเป็นที่สบาย

จิตกมฺมอารมณ์เป็นหนึ่ง ฯ ภิกษุเหล่านั้นทำให้อาหารวิปริตสนาเจริญขึ้นด้วยจิตกมฺม
 อารมณ์เป็นหนึ่งแล้ว ไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภทา
 แล้วคิดว่า มหาอุบาสิกาเป็นที่อาศัยของพวกเรา ถ้าพวกเราไม่ได้อาหาร
 เป็นที่สบาย การรู่แจ้งแห่งตลอดมรรคผลก็จักไม่มีแก่พวกเรา คราวนั้น
 พวกเราออกพรรษาปวารณาแล้ว จักไปเฝ้าพระศาสดา ฯ ภิกษุเหล่านั้น
 ก็ไปตามมหาอุบาสิกาว่า พวกอาตมาอยากเห็นพระศาสดา ฯ มหาอุบาสิกา
 ก็ว่าดีแล้วผู้เป็นเจ้า แล้วก็ตามไปส่งภิกษุเหล่านั้น กล่าวถ้อยคำเป็นทัก
 หลายคำว่ ขอท่านทั้งหลายจงมาเยี่ยมพวกโยมอีก แล้วก็กลับไป ฯ
 ภิกษุเหล่านั้นไปถึงกรุงสาวัตถีแล้ว กราบพระศาสดาแล้ว ถูกลงในที่
 สมควรแก่ตน เวลาพระศาสดาตรัสถามว่า พวกเธอสบายดีหรือ ไม่ลำบาก
 ด้วยบิณฑบาตหรือ ก็อุลลสเรณฺเฎอุบาสิกานั้นว่า พวกข้าพระองค์สบายดี
 ไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตเลย เพราะมีอุบาสิกานึ่งชื่อว่า มาติกมาตา
 รุจกวารจิตของพวกข้าพระองค์ เมื่อพวกข้าพระองค์คิดว่า ขอให้อุบาสิกา
 ควบคุมอาหารอย่างนี้แก่พวกเรา ก็ได้ตักแต่งอาหารตามที่พวกข้าพระองค์
 คิดมาถวาย พระเจ้าข้า

มีภิกษุองค์หนึ่งได้ฟังคุณสมบัติของอุบาสิกานั้นแล้ว ก็อยากจะไป
 ยอที่บ้านนั้น จึงเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดาจารย์ แล้วทูลลาว่า
 ข้าพระองค์จักไปที่บ้านนั้น ครั้นทูลลาแล้ว ก็ออกจากพระเชตวนารามไป
 ได้ไปถึงบ้านนั้นตามลำดับมรรคา แล้วคิดในใจเข้าไปในวิหารว่า ได้ยินว่า
 อุบาสิกานึ่งรุกสิ่งท่อนักคิดแล้ว ฯ เราผู้เห็นดเห็น้อยมาในการเดินทาง
 จะไม่อาจบ้ดกวาดวิหารได้ ขอให้อุบาสิกาส่งคนมาบ้ดกวาดวิหารให้แก่
 เรา ฯ อุบาสิกานึ่งนึ่งก้อยที่เรือนก็ทราบเรื่องนั้นแล้วส่งคนไปว่า เจ้าจง
 ไปบ้ดกวาดวิหารแล้วจงกลับมา ฯ ฝ่ายภิกษุองค์นั้นก็อยากค้มน้ำ จึงคิดว่า
 ขอให้อุบาสิกาส่งน้ำค้มปรุงด้วยน้ำตาลกรวดมาให้เรา ฯ อุบาสิกาก็
 ส่งไปถวาย ฯ ภิกษุองค์นั้นจึงคิดว่า พรุ่งนี้เข้าขอให้อุบาสิกาส่งข้าวต้ม
 คี ๆ กับแกงอ่อนมาให้แก่เรา ฯ อุบาสิกาก็ได้กระทำเหมือนอย่างนั้น ฯ
 ภิกษุนั้นค้มน้ำข้าวต้มแล้วคิดว่า ขอให้อุบาสิกาส่งขนมและผลไม้เช่นนั้น ฯ

มาให้แก่เรา ๆ อุบาสกาก็ส่งไปถวาย ๆ ภิกษุองค์นั้นจึงคิดว่า อุบาสกานี้ได้ส่งสิ่งของทั้งปวง ซึ่งเราคิดมาให้แก่เราแล้ว เราอยากเห็นอุบาสกาน ขอให้อุบาสกานองให้คนถือเอาอาหารที่มีรสเลิศต่าง ๆ มาหาเราเอง ๆ อุบาสกาก็คิดว่า บุตรของเราอยากจะได้เห็นเรา รอกการไปของเราอยู่ จึงให้คนถืออาหารไปถวายหาถวายแก่ภิกษุนั้น ๆ ภิกษุนั้น ฉันทอาหารแล้ว ก็ถามว่า มหาอุบาสกาชื่อว่า มาติกมาตาหรือ ? ก็ตอบว่า เจ้าคะ ๆ จึงถามว่า อุบาสกาจักจิตผู้ใดหรือ ? ตอบว่า เพราะเหตุไรจึงถามโยม ๆ จึงว่าโยมได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่อาตมาคิดแล้ว ๆ เพราะฉะนั้น จึงถามโยม ๆ ก็ตอบว่า ภิกษุทั้งหลายที่รู้จักจิตผู้ใดมีอยู่มาก ๆ ภิกษุนั้นจึงว่า อาตมาไม่ได้ตามถึงผู้ใด ตามเฉพาะอุบาสกาเท่านั้น ถึงเป็นอย่างนั้นก็ดี อุบาสกาก็ไม่ตอบว่า โยมรู้จักจิตผู้ใด เพียงแต่ตอบว่า ธรรมดาผู้รู้จักจิตผู้ใดย่อมทำอย่างนั้น ๆ ตอนนั้นให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายจงจำไว้เถิดว่า ผู้จริงเห็นจริงในเรื่องใด ย่อมไม่อยากจะบอกเรื่องนั้นแก่ใคร ๆ เพราะฉะนั้น ให้เข้าใจเถิดว่า ผู้ที่โอ้อวดผู้ใดว่าเราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือให้ผู้ใดโอ้อวดโดยปริยายอันใดอันหนึ่งก็ตาม ไม่ใช่ผู้จริงเห็นจริง ไม่ใช่ผู้วิเศษอย่างนั้นจริง ๆ เมื่อจำได้อย่างนั้นแล้ว จงอย่าหลงเชื่อถ้อยคำเล่าลือของคนทั้งหลาย อย่าหลงเชื่อคำโอ้อวดของคนอื่น ให้เสียแรงเสียเวลาความกิดเลว ที่เตือนอย่างนี้ก็เพราะว่า ผู้หลงเชื่อถ้อยคนลงโลก ขอมมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย ๆ มีเนื้อความสืบต่อไปว่า ภิกษุนั้นได้ฟังอุบาสกาตอบอย่างนั้นแล้ว ก็คิดว่า เรื่องนี้หนักเสียแล้ว ธรรมดาปุถุชนทั้งหลายย่อมคิดคึกามบ้าง ไม่คึกามบ้าง ถ้าเรารู้จักคิดสิ่งที่ไม่สมควร อุบาสกานี้ก็จะจับเราได้ เหมือนกับจับโจรที่มัวขมพร้อมด้วยของกลางฉะนั้น เราควรจะไปจากที่นี่ แล้วจึงบอกอุบาสกาว่า อาตมาจะไปละ อุบาสกานี้จึงถามว่า ท่านจะไปไหน ? ตอบว่า จะกลับไปเฝ้าพระศาสดา ๆ จึงว่าขอท่านจงอยู่ที่นี่เถิด ๆ ก็ตอบว่า อาตมาอยู่ไม่ได้จักต้องลาไป แล้วก็ออกเดินทางกลับไปเฝ้าพระศาสดา ๆ ครั้นนั้น พระศาสดาจึงตรัสถามว่า ภิกษุ เธอไม่อยู่ที่บ้านนั้นหรือ ? กราบทูลว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่อาจอยู่ที่บ้านนั้น ๆ จึงตรัสถามว่า

เพราะอะไร ? เพราะอุปาสการุญท์ทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดแล้ว ๆ ธรรมดา
 ปุณฺณทั้งหลาย ย่อมคิดค้างบ้าง ไม่ค้างบ้าง ถ้าข้าพระองค์จะคิดสิ่ง
 ไม่สมควรอย่างใดอย่างหนึ่ง อุปาสกานันก็จะจับข้าพระองค์ได้เหมือน
 กับจับโจรที่มวบผมพร้อมด้วยของกลางฉะนั้น ข้าพระองค์ก็คิดอย่างนั้นแล้ว
 จึงได้กลับมา พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุ เธอควรอยู่บ้านนั้น ฯ ข้า
 พระองค์ไม่อาจอยู่ได้ ข้าพระองค์จักไม่อยู่บ้านนั้น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัส
 ว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจักอาจรักษาเพียงสิ่งเดียวได้หรือ ? กราบทูลว่า อะไร
 พระเจ้าข้า ฯ ตรัสว่า เธอจงรักษาเฉพาะจิตของเธอเท่านั้น อันจิต
 เป็นของรักษาได้ยาก เธอจงหักห้ามจิตของเธอไว้ อย่าได้คิดสิ่งอื่น ธรรมดา
 จิตเป็นของห้ามได้ยาก ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาว่า
 ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า การฝึกฝนจิตที่เข้มได้ยาก
 ที่รวดเร็ว หักไปตามความประสงค์ เป็นการที่ดี จิตที่บุคคลฝึกฝนแล้ว
 ย่อมนำสุขมาให้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้นมีคำอธิบายว่า อันจิตบุคคลย่อมเข้มได้ยาก เพราะ
 ฉะนั้น จึงชื่อว่าบุคคลเข้มได้ยาก ย่อมเกิดเร็วดับเร็วจึงชื่อว่า เร็ว การฝึก
 ฝนซึ่งจิตที่เข้มได้ยาก ที่เรานั้น เป็นการดี ฯ คำว่า ตกไปตามความ
 ประสงค์นั้น คือ ชอบตกไปในอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะว่าจิตยอม
 ไม่รู้จักสิ่งไม่ควรได้หรือไม่ควรได้ ไม่รู้จักสิ่งที่สมควรหรือไม่สมควร ไม่แล
 ดูชาติ โศคร อายุ ภัย ต้องการในสิ่งใด ๆ ก็ตกไปในสิ่งนั้น ๆ จึงเรียกว่าตก
 ไปตามความประสงค์ การฝึกฝนจิตเช่นนี้เป็นการ์ด คือ ความฝึกฝนด้วยอริย-
 มรรค ๔ ไม่ให้คิดไปในทางผิดเป็นการดี เพราะอะไร เพราะว่าจิตบุคคล
 ฝึกฝนแล้วย่อมนำสุขมาให้ คือ จิตที่บุคคลฝึกฝนแล้วทำให้ไม่คิดไปในทาง
 ที่ไม่ดีแล้ว ย่อมนำสุขในมรรคและสุขในนิพพานอย่างเชยชมมาให้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนที่ประชุมอยู่ในที่นั้นเป็นอันมาก ก็ได้เป็น
 พระโสดาบัน เป็นต้น การเทศนานันก็ได้เป็นประโยชน์ผลแก่มหาชน

ครั้นสมเด็จพระทศพลศาสดาทรงประทานพระโอวาทแก่ภิกษุ
 แล้ว ก็ให้กลับไปด้วยพระดำรัสว่า เธอจงไป จงอย่าคิดสิ่งอื่น จงอยู่บ้าน

นั้น ฯ ภิกษุนั้นได้โอวาทในสำนักของพระศาสดาแล้ว ก็ได้ไปที่บ้านนั้น ฯ
 ภิกษุนั้นไม่ได้คิดสิ่งหนึ่งในเรื่องภายนอกเลย ฯ เมื่อมหาอุบาสกาเล็งดู
 ด้วยทิพพจักขุ ได้เห็นพระเถระเจ้าแล้วก็กำหนดรู้ได้ว่า บัณฑิตบุตรของเรา
 ได้อาจารย์ผู้ให้โอวาทแล้วมาอีก ก็ตักแต่งอาหารอันเป็นที่สบายไปถวาย ฯ
 ภิกษุนั้นเมื่อได้อาหารเป็นที่สบายแล้ว ก็ได้สำเร็จพระอรหัต ในไม่ช้าวัน
 เมื่อยังอยู่ด้วยความสุขอันเกิดจากผลนั้น ๆ แล้วก็คิดว่า มหาอุบาสกาเป็น
 ที่อาศัยของเรา เราสละออกจากภพได้ก็เพราะอาศัยมหาอุบาสกา เมื่อ
 พิจารณาว่า อุบาสกานี้เป็นที่อาศัยของเราเฉพาะในชาตินี้เท่านั้น หรือ
 ว่าในชาติอื่น ๆ เมื่อเรายังท่องเที่ยวอยู่ในสังสารก็มี จึงระลึกไปตาม
 ลำดับถึง ๔๔ ชาติ ฯ ฝ่ายอุบาสกานั้นได้เป็นบาทบริจาริกาของภิกษุนั้น
 ในชาติที่ ๔๔ ได้รักใคร่ปรนนิบัติ แล้วฆ่าภิกษุนั้นเสีย ฯ พระเถระเจ้าได้
 เห็นความไม่ดีเพียงเท่านั้นของอุบาสกานั้น ก็คิดว่า มหาอุบาสกานี้ได้ทำ
 กรรมหนักไว้แล้ว ฯ ฝ่ายมหาอุบาสกาผู้นั้นอยู่ในเรือน ก็พิจารณาว่า
 กิจบรรพชิตแห่งบุตรของเราถึงที่สุดแล้วหรือยัง ก็ทราบความถึงพระอรหัต
 ของภิกษุนั้น เมื่อพิจารณาต่อไปก็รู้ว่า บุตรของเราถึงพระอรหัต
 แล้วคิดว่า อุบาสกานี้เป็นที่อาศัยใหญ่ของเรา เมื่อพิจารณาไปว่า อุบา-
 สกานี้เคยได้เป็นที่อาศัยของเราในเวลาล่วงแล้วหรือไม่ ก็ระลึกไปได้เพียง
 ชาติ ๔๔ เท่านั้น ก็ในชาติที่ ๔๔ นั้น เราได้ร่วมคิดกันกับบุตรอื่น ๆ ฆ่า
 ภิกษุนั้นเสีย ภิกษุนั้นได้เห็นความไม่ดีเพียงเท่านั้นของเราก็คิดว่า อุบาสกา
 ได้ทำกรรมหนักไว้แล้ว เมื่ออุบาสกานั้นพิจารณาต่อไปว่า เราผู้ยังท่อง
 ทิวยอยู่ในสังสารไม่เคยทำอุปการคุณแก่บุตรของเราหรือ ก็ระลึกได้ถึง
 ชาติที่ ๑๐๐ ต่อจากชาตินั้นไป จึงว่าในชาติที่ ๑๐๐ เราได้เป็นบาทบริจาริกาของ
 ภิกษุนั้น ได้ช่วยชีวิตของภิกษุนั้นไว้ในคราวหนึ่ง เราได้ทำอุปการคุณมาก
 แก่บุตรของเราไว้แล้ว จึงนั่งบอกลบในเรือนนั้นว่า ขอท่านจงพิจารณา
 ต่อไปอีก ฯ ภิกษุนั้นก็ได้ยินเสียงด้วยหูทิพย์ แล้วระลึกได้ถึงชาติที่ ๑๐๐
 ได้เห็นอาการที่อุบาสกานี้ช่วยชีวิตของตนไว้ จึงคิดว่า มหาอุบาสกานี้
 ได้เคยทำอุปการคุณไว้แก่เราแล้วก็ดีใจ จึงถามปัญหาในมรรค ๔ ผล ๔

๑๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ค่ออุบาสกาในถิ่นนั้น แล้วปรินิพพานด้วยการดับเบญจขันธ์พร้อมทั้งกิเลส
ซึ่งเรียกว่า อมูปาภิเสสนิพพาน ดังนี้ จบเรื่องภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง และ
เนื้อความในเทศนาถนัดจำเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้อยากสึกและเรื่องพระสังฆมรภิขิต

สุทฺตฺสฺสฺสคฺคิ อิมํ ธมฺมทฺสํ สุตฺตา สวตฺถึมฺ วิหรนฺโต อญฺญตร
อุกฺกณฺธิตภิกฺขุ อารพฺภ กถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุผู้อยากสึก และพระสังฆ-
มรภิขิต ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุผู้อยากสึกและเรื่องพระสังฆมรภิขิต

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุผู้อยากสึกองค์ใดองค์หนึ่ง ให้เป็น
ต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สุทฺตฺสฺสคฺคิ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี
มีบุตรเศรษฐีคนหนึ่ง ไปหาพระเถระเจ้าผู้ประจําตระกูลของตน แล้ว
บอกว่า ท่านขอรับ ข้าพเจ้าอยากจะพ้นทุกข์ จึงบอกอาการพ้นทุกข์ให้
แก่ข้าพเจ้าสักอย่างหนึ่ง ฯ พระเถระองค์นั้นตอบว่าดีแล้ว ถ้าอยากพ้น
ทุกข์ จงถวายสลากภัตต์ บัณฑิตภัตต์ วัสสาวาสิกภัตต์ จงถวายปัจจัย
ทั้งหลายมัจฉาเป็นต้น จงกระทำสมบัตติของตนให้เป็น ๓ ส่วน จงประกอบ

การงานเสียส่วนหนึ่ง เลี้ยงบุตรภรรยาเสียส่วนหนึ่ง ถวายไว้ในพระศาสนา
 เสียส่วนหนึ่ง ฯ เศรษฐีนั้นกริ้วว่าได้ แล้วก็ทำทุกอย่างตามลำดับ
 ที่พระเถระเจ้าบอก แล้วถามพระเถระเจ้าอีกว่า ข้าพเจ้าจะทำอะไรอย่างอื่น
 ให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้ ฯ บอกว่า เธอจงรับพระไตรสรณคมน์และศีล ๕ ฯ
 กรณบุตรเศรษฐีนั้นรับพระไตรสรณคมน์และศีล ๕ แล้ว ก็ถามต่อไป ได้รับ
 คำตอบว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงรับศีล ๑๐ ฯ บุตรเศรษฐีนั้นก็ว่าดีแล้ว จึงรับ
 ศีล ๑๐ ฯ บุตรเศรษฐีนั้นก็เลยได้ชื่อว่า บุตรเศรษฐีลำดับ เพราะได้ทำบุญ
 ตามลำดับอย่างนี้ ฯ บุตรเศรษฐีนั้นจึงถามอีกว่า บุญที่ควรทำยิ่งกว่านี้มียัง
 หรือ เมื่อพระเถระเจ้าตอบว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงบรรพชา ก็ออกไปบรรพชา ฯ
 ภิกษุผู้ทรงพระอภิธรรมองค์หนึ่ง ได้เป็นอาจารย์ของภิกษุนั้น ภิกษุผู้ทรง
 พระวินัยองค์หนึ่ง ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อภิกษุนั้นได้อุปสมบทแล้ว
 เวลาไปหาอาจารย์ อาจารย์ก็ถามปัญหาในอภิธรรม แล้วว่าการทำสัง
 สมควรในพระพุทธศาสนา การทำสังขัมไม่สมควร ฯ เวลาไปหาพระ
 อุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์ก็ถามปัญหาในวินัยแล้วบอกว่า ในพระพุทธศาสนา
 ทำอย่างนี้สมควร ทำอย่างนี้ไม่สมควร สิ่งนี้สมควร สิ่งนี้ไม่สมควร ฯ
 ภิกษุนั้นก็คิดว่า เรื่องนี้หนักเสียแล้ว เราอยากจะพ้นทุกข์จึงบรรพชา ฯ
 แต่ว่าที่เพียงเหยียบคัมภีร์ก็ไม่ปรากฏแก่เรา เรายังในบ้านเรือนก็อาจพ้น
 จากวัฏฏทุกข์ได้ เราควรเป็นคฤหัสถ์ ฯ จำเดิมแต่นั้นมา ภิกษุนั้นก็อยาก
 สึก ไม่ยินดีในพรหมจรรย์ ไม่สาธยายอาการ ๑๒ ไม่เล่าเรียน มีร่างกาย
 ชุ่มฉอมเศร้าหมอง มีทิวสะพร่งไปด้วยเส้นเอ็น มีความเกียจคร้านครอบงำ
 เป็นเหตุไปทั้งตัว ฯ ครั้นนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายจึงถามว่า
 ท่านบัณฑิตไหนก็ขึ้นที่นั่น นั่งที่ไหนก็ทนนั่ง เพราะอะไร ท่านเกิดโรคฉอม
 เหลืองมีร่างกายชุ่มฉอมเศร้าหมอง มีทิวสะพร่งด้วยเส้นเอ็น มีความ
 เกียจคร้านครอบงำ เต็มไปด้วยหิดเพราะอะไร ? ภิกษุนั้นตอบว่า เพราะ
 ข้าพเจ้าอยากสึก ฯ จึงถามว่า เพราะอะไรจึงอยากสึก ? ภิกษุนั้นก็เล่า
 เรื่องนี้ให้ฟัง ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงบอกแก่อาจารย์อุปัชฌาย์ของภิกษุนั้น ฯ
 อาจารย์และอุปัชฌาย์ จึงนำภิกษุนั้นไปเฝ้าพระศาสดา ฯ พระศาสดา

ตรัสถามว่า พวกเธอมาทำไม ? ก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุของข้าพเจ้าไม่ยินดีในศาสนาของพระองค์ ฯ จึงตรัสถามว่า จริงหรือภิกษุ ? ภิกษุนั้นก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า เพราะอะไร ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์อยากพ้นทุกข์จึงบรรพชา อาจารย์ของข้าพระองค์ได้แสดงเรื่องพระอภิธรรมให้ฟัง อุบาสกได้แสดงวินัยให้ฟัง ข้าพระองค์จึงคิดว่า ที่เราจะเหยียบตม่อ๊กไม่มี เราเป็นคฤหัสถ์ก็อาจพ้นทุกข์ได้ เราจะเป็นคฤหัสถ์ ข้าพระองค์ได้ตกลงใจอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ ทรงตรัสถามภิกษุนั้นว่า ถ้าเธออาจรักษาธรรมชาติหนึ่งได้ ก็อื่นก็ไม่มีแก่เธอ จึงทูลถามว่า คือ อะไร พระเจ้าข้า ? ตรัสว่า เธออาจจะรักษาจิตของเธอได้หรือ ? กราบทูลว่า ได้ พระเจ้าข้า ฯ จึงประทานโอวาทอนันว่า ถ้าอย่างนั้น เธอจงรักษาแต่จิตของเธอเท่านั้น เธอก็อาจพ้นทุกข์ได้ แล้วตรัสพระคาถาว่า สุขุทฺทสํ สุนิปุณํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลผู้มีความคิดดี ย่อมรักษาจิตที่เห็นได้แสนยาก ที่แสนละเอียด ที่ตกไปตามความใคร่ จิตที่บุคคลกุมครองดีแล้วย่อมนำสุขมาให้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ที่เห็นได้แสนยาก คือ ที่เห็นได้ยากแท้ ๆ ฯ คำว่า ที่แสนละเอียด คือ ที่ละเอียดอย่างยิ่ง ฯ คำว่า ที่ตกไปตามความใคร่ คือ ที่ตกไปในทุกสิ่ง ทั้งที่ควรได้และไม่ควรได้ สมควรและไม่สมควร ไม่เหลียวแลต่อชาติตระกูล เป็นต้น ฯ คำว่า ผู้มีปัญญาควรรักษาจิตนั้น คือ ผู้โง่เขลา เชื่อว่าสามารถรักษาจิตของตนได้ไม่ มีแต่ตกอยู่ในอำนาจจิต แล้วถึงความเสื่อมเสียต่าง ๆ ส่วนผู้มีความคิดดี คือ ผู้เป็นบัณฑิต ย่อมอาจรักษาจิตไว้ได้ เพราะฉะนั้น ถึงเธอจะรักษาแต่จิตอย่างเดียว เพราะว่าจิตที่บุคคลกุมครองแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ คือ นำสุขในมรรคผลนิพพานมาให้ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุนั้นถึงโสดาปัตติผล คนอื่น ๆ เป็นอันมาก ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น จบเรื่องภิกษุผู้อยากสักเพียงเท่านั้น

เรื่องพระสังฆรักขิต

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องของพระสังฆรักขิตเถรเจ้า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระสังฆรักขิต ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ทูรฆัม เอกธัม คังนั

ตั้งได้ยินมาว่า ที่กรุงสาวัตถี มีกุลบุตรผู้หนึ่งได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้วก็ออกบรรพชา เวลาได้อุปสมบทแล้วก็ปรากฏชื่อว่าพระสังฆรักขิตเถรเจ้า แล้วได้สำเร็จพระอรหันต์ในไม่ช้า ๗ น้อยชายของพระเถระนั้นได้บุตรแล้ว ก็ตั้งชื่อเหมือนพระเถรเจ้า ๗ บุตรของน้อยชายนั้นจึงชื่อว่าสังฆรักขิตผู้เป็นหลาน เวลาเติบโตแล้ว ก็บรรพชาอยู่ในสำนักพระเถรเจ้า เวลาได้อุปสมบทแล้ว ก็ได้ไปจำพรรษาอยู่ในวัดบ้านนอกแห่งหนึ่ง ได้ผ้าจ่านำพรรษา ๒ ผืน ผืนหนึ่งยาว ๗ ศอก ผืนหนึ่งยาว ๘ ศอก จึงกะไว้ว่า จักถวายผืน ๘ ศอกแก่พระอุปัชฌาย์ แล้วคิดว่า ผืน ๗ ศอกจักเป็นของเรา เวลาออกพรรษาแล้ว ก็กลับมาด้วยจิตจักเยี่ยมพระอุปัชฌาย์ ได้เที่ยววิณทนาตามในระหว่างทาง เมื่อพระเถรเจ้ายังมาไม่ถึงวิหาร ก็เข้าไปสู่วิหารบัดกวดที่พักกลางวันของพระเถรเจ้า จักนำล้างเท้าไว้ ปูอาสนะไว้ แล้วก็นั่งแลดูทางมาอยู่ พอว่าพระเถรเจ้ามาแล้ว ก็ต้อนรับ รับบาตรจีวรแล้วก็นิมนต์ให้นั่งว่า โปรคณัง ขอรับ แล้วถือพัดใบตาลไปพัด จักนำถวาย ล้างเท้าให้แล้ว ก็นำผ้าผืนนั้นไปวางลงในที่ใกล้บอกว่า ขอท่านจงใช้ผ้าผืนนี้ แล้วก็ยืนพักอยู่ ๗ ครั้งนั้น พระเถรเจ้าบอกภิกษุของคณินว่า สังฆรักขิต ผ้าของเราครบแล้ว เธอเองจงใช้ ๗ ก็อ่อนวอนว่า ขอท่านอย่าทำอย่างนั้นเลย เมื่อท่านใช้ผ้าผืนนี้แล้ว ข้าพเจ้าจักได้ผลมาก ๗ ถึงภิกษุนั้นจะพูดอยู่บ่อย ๆ พระเถรเจ้าก็ไม่รับ ๗ ภิกษุผู้ขึ้นพัดนั้นจึงคิดว่า ในเวลาเรายังเป็น

๓๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

สกทาคามิ พระอนาคามิ พระอรหันต์ เหตุไรเธอจึงทำกรรมหนักอย่างนี้ ฯ
กราบทูลว่า ข้าพระองค์อยากสึก พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า เพราะ
เหตุไรเธอจึงอยากสึก ฯ ก็เล่าเรื่องทั้งปวงเริ่มแต่วันได้ผ้าจ่านำพรรษา
มาจนกระทั่งดีพระเถระเจ้าด้วยก้านตาล ถวายให้ทรงทราบ แล้วกราบทูลว่า
ข้าพระองค์ได้วังหนด้วยเหตุอันนั้น พระเจ้าข้า ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระ
บรมศาสดาจึงตรัสว่า เธออย่าคิดเลย ชรรณดาจิตนั้นมีปกติรับอารมณ์แม้
อยู่ในที่ไกล เธอควรพยายาม เพื่อจะให้พ้นจากเครื่องผูก คือ ราคะ
โทสะ โมหะ แล้วจึงตรัสถามว่า ทูรณัม เอกจรัม เป็นต้น ซึ่งมีคำ
แปลว่า บุคคลเหล่าใดจักระวังจิตซึ่งไปไกล เทียบไปผู้เดียว ไม่มีร่างกาย
อาศัยอยู่ในที่ บุคคลเหล่านั้นย่อมพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไปไกล คือ อันการไปและการมาทางทิศตะวันออก
ออกเป็นต้น แม้เพียงชั่วโยแมลงมมแห่งจิตย่อมไม่มี จิตย่อมรับอารมณ์
แม้มีอยู่ในที่ไกล เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าไปไกล ฯ ก็จิต ๑ ดวง ๘ ดวง
ซึ่งเนื่องเป็นอันเดียวกัน ชื่อว่าสามารถเกิดในขณะเดียวกัน ย่อมไม่มี
ในเวลาเกิดก็เกิดทีละดวง เมื่อดับแล้วก็เกิดอีกทีละดวง เพราะฉะนั้น
จึงชื่อว่าเทียบไปผู้เดียว ฯ จิตไม่มีทรวดทรงสัณฐาน ไม่มีสีต่าง ๆ มีสี
เขียวเป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่มีร่างกาย ฯ มหาภูตรูป ๔ ชื่อว่าถ้า
จิตอาศัยหทัยรูปน้อย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอาศัยถ้ำ ฯ คำว่า พวกใด
จักสำรวมจิต คือ สตรีหรือบุรุษ กฤหัสถ์หรือบรรพชิตเหล่าใด ไม่ให้
กิเลสซึ่งยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้ ละกิเลสที่เกิดแล้วด้วยความเสียดสี จัก
สำรวมจิตไว้ คือ จักทำจิตให้เป็นอันระงับแล้วไม่ให้ฟุ้งซ่าน ฯ คำว่า
ย่อมพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร คือ คนทั้งปวงนั้น จักพ้นจากภมิกวัญ ๓
อันนับว่าเป็นเครื่องผูกแห่งมาร ด้วยความไม่มีเครื่องผูกคือกิเลสเหล่านั้น

ในเวลาจบเทศนาลง พระสังฆมรคจิตเถระเจ้าผู้เป็นหลาน ก็ได้ถึง
โสดาปัตติผล คนอื่น ๆ เป็นอันมากก็ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น เทศนา
ได้มีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องพระสังฆมรคจิตเถระเจ้าผู้เป็นหลาน
เพียงเท่านั้น เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระจิตตหัตถเถรเจ้า

อนนวุจจิตฺตสุสฺสาคิ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุฏฺฐา เขตฺวเน วิหรนฺโต
นญฺจโคณํ ปริเยสนฺโตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระจิตตหัตถเถรเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

เรื่องพระจิตตหัตถเถรเจ้า

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระจิตตหัตถเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อนนวุจจิตฺตสุสฺส ดังนี้

ได้ยินมาว่า มีกุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีคนหนึ่ง เทียบหาโคที่หาย
เข้าไปสู่บ่า ได้พบโคในเวลาเที่ยงก็ต้อนมาไว้ในฝูง แล้วคิดว่า เราจัก
ได้อาหารจากพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายแน่ กำลังหิวกระหาย ก็เข้าไปทูลหาร
ไปหาภิกษุทั้งหลาย ไหว้แล้วก็ยืนอยู่ ฯ ก็ในคราวนั้น อาหารที่เหลือ
ฉันมีอยู่ในถาดของภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่านั้นได้เห็นกุลบุตรนั้นกำลัง
หิว ก็บอกว่า จงเอาอาหารนี้ไปกิน ฯ ก็ในครั้งพุทธกาลย่อมมีเบญจและกับ
ข้าวมาก ฯ กุลบุตรนั้นกินพอสมควรแก่ตนแล้ว ก็คืบหน้า ล้างมือ ไหว้
ถามภิกษุทั้งหลายว่า วันนั้นพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายได้ไปที่นั่งมนต์หรือ ?
ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า ไม่ได้ไป ภิกษุทั้งหลายได้อาหารประจำวันอย่างนี้
กุลบุตรนั้นจึงคิดว่า ถึงเราทำงานประจำวันอยู่ทั้งวันทั้งคืน ก็ไม่ได้อาหาร
ที่อร่อยอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นได้ฉันอาหารที่อร่อยประจำวัน เราก็จักอยู่

เป็นคฤหัสถ์ไปทำไม เราจักเป็นภิกษุ จึงขอบรรพชาต่อภิกษุทั้งหลาย ฯ
 ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลายก็ให้บรรพชา ด้วยกล่าวว่า ดีแล้วอุบาสก ฯ กลบุตร
 นั้นได้อุปสมบทแล้ว ก็ได้กระทำข้อวัตรปฏิบัติทั้งปวง ฯ ต่อมาภิกษุนั้นก็
 มีร่างกายอ้วนขึ้น ด้วยลาภสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ลำดับ
 นั้น ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราจะต้องการอะไรด้วยการขอเขาเลี้ยงชีพ เรา
 จักเป็นคฤหัสถ์ ฯ ภิกษุนั้นก็สึกเข้าไปอยู่บ้าน ฯ เมื่อไปทำการงานอยู่ใน
 บ้านไม่กวันก็ขบผอม จึงคิดว่า เราจะต้องการอะไรกับทุกข์อันนี้ เราจัก
 เป็นสมณะ แล้วก็กลับมาบวชอีก ฯ กลบุตรนั้นบวชอยู่ไม่กวัน ก็นึก
 อยากสึกออก แล้วก็สึกไปอีก ฯ ก็แต่ว่าในคราวที่บวชอยู่ ได้มีอุปการคุณ
 แก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ต่อมาไม่กวัน กลบุตรนั้นก็เกิดรำคาญอีก จึงคิดว่า
 เราจักต้องการอะไรด้วยความเป็นคฤหัสถ์ เราจักบรรพชา จึงไปไหว้ภิกษุ
 ทั้งหลายแล้วขอบรรพชา ฯ ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายก็ให้บรรพชา ด้วย
 อำนาจแห่งอุปการคุณของเขา ฯ เขาบวชแล้วสึกอยู่อย่างนั้นถึง ๖ ครั้ง ฯ
 ภิกษุทั้งหลายจึงว่า ภิกษุองค์นี้กระทำตามอำนาจจิต จึงได้ตั้งชื่อว่าพระ
 จิตตหัตถเดรเจ้า ฯ เมื่อกลบุตรนั้นเวียนไปเวียนมาอยู่อย่างนั้น ภรรยา
 ก็มีครรภ์ ฯ ถึงครั้งที่ ๗ กลบุตรนั้น ได้หาบเครื่องทำนามาจากป่า มาถึงบ้าน
 แล้ววางของไว้ แล้วก็เข้าห้อง ด้วยคิดว่า จักถือเอาผ้ากาสาหวัด
 ของตน ฯ ในขณะนั้น ภรรยาของเขากำลังนอนหลับอยู่ มีผ้าถุง
 หลุดลุ่ย มีนํ้าลายไหล นอนกรน อ้าปากอยู่ ฯ หญิงนั้นได้ปรากฏแก่
 กลบุตรนั้นเหมือนซากศพที่กำลังนอนอยู่ ฯ กลบุตรนั้นจึงคิดว่า อันนี้
 เป็น อนิจจัง ทุกขัง เราบวชไม่อาจอยู่ในความเป็นภิกษุได้นาน ก็เพราะสิ่ง
 นี้ แล้วจึงคว้าเอาผ้ากาสาหวัดพันพุงออกจากเรือนไป ฯ ครั้นนั้น แม่นาย
 ซึ่งยืนอยู่ที่เรือนใกล้กัน ได้เห็นกลบุตรนั้นไปด้วยอาการอย่างนั้น ก็คิดว่า
 เขากลับมาจากป่าเมื่อกี้ แล้วก็ถือเอาผ้าเหลืองคาดพุงออกไป บ่ายหน้า
 ไปที่วัดเพราะอะไรหนอ จึงเข้าไปที่เรือนได้เห็นลูกสาวนอนหลับอยู่ ก็รู้
 ว่า ลูกเขยได้เห็นอย่างนี้ เกิดความเกลียดชังจึงได้ไป จึงตีลูกสาวให้ลุก
 ขึ้นว่า หญิงกาลกัณณิ เจ้าจงลุก สามของเจ้าได้เห็นเจ้านอนหลับก็เกิด

ความเบื่อหน่ายจึงได้ไป จำเดิมแต่เข้าไป เขาก็ไม่เป็นสามีของเจ้าอีกแล้ว
 ลูกสาวตอบว่า หลีกไป ๆ แม่ เขาก็ไม่ไปไหน ไม่กี่วันก็จะกลับมาอีก ๆ
 ฝ่ายกุลบุตรนั้นก็กล่าวว่า อนิจจํ ทุกขํ ตังนี้เรื่อยไป ก็ได้สำเร็จโสดา-
 บัคคผล แล้วไปไหว้ภิกษุทั้งหลาย ขอบรรพชา ๆ ภิกษุทั้งหลายตอบว่า
 พวกเราก็คงไม่อาจให้เธอบรรพชาได้ ความเป็นสมณะของเธอก็มีมาแต่
 ไหน ศรัทธาของเธอเป็นเช่นกับหินลัมบิต ๑ กุลบุตรนั้นจึงว่า ท่านขอรับ
 คราวนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายกรุณาให้ข้าพเจ้าบวชอีกสักครั้งหนึ่งเถิด ๑
 ภิกษุเหล่านั้นก็ให้เขาบวช ด้วยเห็นว่า เขามีอุปการคุณแก่ภิกษุทั้งหลาย
 ค้อมาไม่ถ้วน ภิกษุนั้นก็ได้สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
 ทั้งหลาย ๑ ภิกษุเหล่านั้นจึงถามภิกษุนั้นว่า ท่านจิตตหัตตะ ท่านควรรู้จัก
 เวลาไปของท่านแล้ว คราวนานแล้ว ก็ตอบภิกษุทั้งหลายว่า ข้าพเจ้าได้
 ไปในเวลายังมีความคลุกคล้อย ความคลุกคลั่นนั้น ข้าพเจ้าได้ตัดเสีย
 แล้ว คราวนี้ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่ต้องไปอีกแล้ว ภิกษุทั้งหลายก็ไปเฝ้าพระ
 ศาสตราจารย์ กราบทูลว่า ภิกษุของคณเฝ้าเวลาข้าพระองค์ทั้งหลายพูดอย่างนี้
 ก็ตอบอย่างนี้ ภิกษุนั้นยืนยันความรู้อันนี้ไป ภิกษุของคณกล่าวคำไม่จริง ๑
 สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า บุตรของเราได้มีการมาการไปอยู่ใน
 เวลาที่ตนมิอาจยังไม่มั่นคง ในเวลาที่ยังไม่รู้พระสัทธรรม บัดนี้บุตรของ
 เราได้ละบุญและบาปเสียแล้ว ตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาที่ ๒ ว่า
 อนนฺวจิตฺตจิตฺตสฺส เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุญญาข้อมไม่บริบูรณ์แก่ผู้
 จิตไม่มั่นคง ผู้ไม่รู้พระสัทธรรม ผู้มีความเลื่อมใสเลือนลอย ๑ ภัย ข้อม
 ไม่มีแก่ผู้จิตไม่รว ผู้จิตอันไม่มีอะไรกระทบ ผู้ละบุญละบาปแล้ว ผู้ตน
 อยู่ ดังนี้

ในถ้อยคำเหล่านี้ คำว่า ผู้จิตไม่มั่นคง หมายความว่า อันจิตนี้
 ขอบ้างขึ้นหรือมั่นคง ข้อมไม่มีแก่ใคร ๆ ก็บุคคลใดประเดี๋ยวเป็นเสวก
 ประเดี๋ยวเป็นอาชวก ประเดี๋ยวเป็นนิครนถ์ ประเดี๋ยวเป็นดาบส ไม่ตั้ง
 อยู่ในอะไรแน่นอน เหมือนนกบลูกฟ้าที่ตัวไว้นบนหลังม้า เหมือนกับหลัก
 ที่ปักลงในกองแกลบ เหมือนกับดอกกระถินที่สักระลั่น บุคคลเช่นนี้

ชื่อว่าผู้มีจิตไม่มั่นคง ปัญญาอันเป็นกามาวจรกิต্ত เป็นรูปาวจรเป็นต้น
กิต্ত ข้อมไม่บริบูรณ์แก่บุคคลนั้น ผู้มีจิตไม่มั่นคง ผู้ไม่รู้จักพระสัทธรรม
คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ผู้ชื่อว่ามีความเลื่อมใสเลือนลอย เพราะมีศรัทธา
น้อย หรือเพราะมีศรัทธาเลือนลอย เมื่อปัญญาอันเป็นกามาวจรไม่บริบูรณ์
ปัญญาอันเป็นรูปาวจร รูปาวจร โลกุตตระ จักบริบูรณ์มาแต่ไหน ๆ
คำว่า ผู้มีจิตไม่ร่ว คือ ผู้มีจิตไม่ชุ่มด้วยราคะ คำว่า ผู้มีจิตไม่กระทบ
หมายถึงจิตที่โหระโหระไม่กระทบ ๆ คำว่า ผู้ละบุญละบาปแล้ว หมายถึง
ขณาสพ ผู้ละบุญละบาปด้วยมรรค ๔ แล้ว ๆ คำว่า ภัยข้อมไม่มีแก่ผู้
ตนอยู่ คือ ประหนึ่งว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสความไม่มีภัยแก่
พระขณาสพผู้ตนอยู่ ๆ ก็พระขณาสพนั้น ชื่อว่าตนอยู่ เพราะเป็นผู้
ประกอบด้วยธรรมเครื่องตน มีศรัทธาเป็นต้น เพราะฉะนั้น พระขณาสพ
ตื่นกิต্ত ไม่ตื่นกิต্ত ภัยกิเลสก็ไม่มี เพราะท่านไม่กลับมาสู่กิเลส กิเลส
ทั้งหลายข้อมไม่ติดตามท่าน เพราะท่านไม่เข้าถึงซึ่งกิเลสเหล่านั้นด้วย
มรรคนั้น ๆ อีก เพราะฉะนั้น จึงตรัสไว้ว่า กิเลสเหล่านี้บุคคลละด้วย
โสดาปัตติมรรคแล้ว พระอริยะก็ไม่กลับมาสู่กิเลสเหล่านั้นอีก กิเลส
เหล่านี้ละแล้วด้วยสกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค พระ
อริยะนั้น ก็ไม่กลับมาสู่กิเลสเหล่านั้นอีก ดังนี้ ๆ เทศนาได้มีประโยชน์ผล
แก่มหาชน

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันขึ้นว่า ท่านทั้งหลาย อัน
กิเลสสำคัญมาก กุลบุตรผู้สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัต ถึง
เพียงนี้ เวลาถูกกิเลสทำให้ขึ้น ก็ยังเป็นคฤหัสถ์ถึง ๗ ครั้ง เป็น
บรรพชิตถึง ๗ ครั้ง ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบเรื่องภิกษุสนทนา
กันดังนี้ ก็เสด็จไปที่ธรรมสภาด้วยการไปอันสมควรแก่ขณะนั้น ประทับ
นั่งที่พุทธอาสน์แล้ว จึงตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลายประชุมกันด้วยเรื่อง
อะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า อย่างนั้นภิกษุ
ทั้งหลาย ธรรมดาภิเลสทั้งหลายข้อมสำคัญทั้งนั้น ถ้ากิเลสเหล่านั้น
เป็นของมีรูปร่าง ใคร ๆ ก็ไม่อาจใส่ในอะไรได้ จักรวาเลนก็แทบไป

พรหมโลกก็ยังไม่ไป ช่องว่างเองจะใสก็ใสได้ก็ไม่มี ก็ใสเหล่านั้นย่อม
 ครอบงำกระทั่งผู้เช่นเรา ซึ่งสมบูรณ์ด้วยปัญญา เป็นบุรุษอาชาไนย พุค
 ะไรถึงคนพวกนี้ เราได้เคยบวชและสักยอกถึง ๖ ครั้ง เพราะอาศัยลูก
 เดียวประมาณกึ่งทะนาน และเสียมเหียนเล่มหนึ่ง ๆ ภาณทั้งหลายจึงทูล
 ถามว่า เมื่อไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า เธอทั้งหลายจักฟังหรือ ?
 กราบทูลว่าจักฟัง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นจงฟัง แล้วก็
 ทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่
 ในกรุงพาราณสี มีบุรุษหนึ่งชื่อว่ากุททาลบัณฑิต ได้บวชนอกพระพุทธ-
 ศาสนา อยู่ในป่าหิมพานต์ได้ ๘ เดือน พอแผ่นดินชุ่มในฤดูที่ชุ่มด้วยน้ำ
 ฝน ก็คิดว่า ลูกเดือยประมาณกึ่งทะนานและเสียมเหียนของเราในเรือน
 ยังมีอยู่ อย่าให้พันธุ์ลูกเดือยเสียไปเปล่าเลย แล้วก็สักไปชุดที่แห่งหนึ่ง
 ด้วยเสียม ปลูกลูกเดือยนั้นไว้ ล้อมรั้วไว้ เวลาสุกก็เก็บ แล้วเหลือ
 พันธุ์ไว้ประมาณ ๑ ทะนาน นอกนั้นก็กิน ฯ กุททาลบัณฑิตนั้นได้คิดว่า
 คราวนี้เราจักต้องการอะไรกับเรือน เราจักบวชอีกสัก ๘ เดือน แล้วก็ออก
 ไปบวช ฯ กุททาลบัณฑิตนั้นได้เป็นคฤหัสถ์ ๘ คน เพราะอาศัยลูก
 เดือยประมาณ ๑ ทะนาน และเสียมเหียนอย่างท่วมมาแล้วนั้น พอถึงครึ่ง
 ที่ ๔ ก็คิดว่า เราได้เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต เพราะอาศัยเสียมเหียนถึง
 ๘ ครั้งแล้ว เราจักหามันเสียในทีเดียวหนึ่ง จึงได้ไปห่มแม่น้ำคงคา
 แล้วคิดว่า เมื่อเราแลเห็นตักเราก็จะต้องไปเก็บ เราจักไม่เห็นตักด้วย
 อาการอฆาไร เราจักแกงด้วยอาการอย่างนั้น จึงได้เอาพันธุ์ลูก
 เดือย ๑ ทะนานห่อผ้า แล้วผูกผ้าติดกับเสียม จับปลายด้ามเสียมขึ้น
 อยู่ริมแม่น้ำคงคา หลับตาแกว่งบนศีรษะถึง ๓ รอบ แล้วขว้างลงไปใน
 คงคา เวลาล้มตาก็ไม่เห็นตัก จึงส่งเสียงขึ้นถึง ๓ ครั้งว่า เรา
 ชนะแล้ว ฯ ในขณะนั้น พระเจ้าพาราณสีเสด็จกลับจากปราสาท
 พรหมแดน ทรงตั้งกองทัพยับยั้งอยู่ริมแม่น้ำ ได้เสด็จลงทรงน้ำ ก็ได้ขึ้น
 เสี่ยงนั้น

ธรรมดาเสียว่าเราชนะแล้ว ๆ ย่อมไม่เป็นที่พอพระทัยของพระราชาทั้งหลาย ๆ พระเจ้าพาราณสีจึงเสด็จไปตามกฤททาลบัณฑิตนั้นว่า เราเพิ่งย้ายข้าศึก แล้วกลับมาในบัดนี้ด้วยเข้าใจว่าเราชนะแล้ว ส่วนตัวเราร้องว่าชนะแล้ว เรื่องนี้เป็นอย่างไร ? กฤททาลบัณฑิตจึงตอบว่า พระองค์ชนะโจรภายนอก สิ่งที่พระองค์ชนะแล้วเป็นของไม่ชนะอีกก็ได้ ข้าพเจ้าได้ชนะโจร คือ ความโลภในใจแล้ว ความโลภนั้นจักไม่ชนะข้าพเจ้าอีก ความชนะความโลภนั้นแหละเป็นการดี แล้วกล่าวคาถาว่า บุคคลชนะสิ่งใดแล้วกลับแพ้ การชนะสิ่งนั้นไม่ดี ชนะสิ่งใดแล้วไม่แพ้ ชนะสิ่งนั้นแหละดี ดังนี้ เมื่อแลดูคงดาในขณะนั้น ก็ทำให้เกิดอาโปกลืน ได้สำเร็จคุณวิเศษแล้ว ก็ขึ้นไปนั่งบนอากาศ ๆ พระราชาได้ทรงสดับธรรมของพระมหาบุรุษแล้ว ก็ทรงไหว้ขอบรรพชา แล้วทรงบรรพชา พร้อมด้วยพละนิกาย ๆ ได้มีประชุมชนขึ้นถึง ๑ โยชน์

ฝ่ายพระราชาใกล้เคียงอีกองค์หนึ่ง ได้ทรงสดับว่า พระราชานั้นทรงบรรพชา ก็เสด็จมาด้วยทรงพระดำริว่า เราจักยึดเอาราชสมบัติ เวลาได้เห็นบ้านเมืองอันมั่งคั่งเช่นนั้นว่างเปล่า ก็ทรงดำริว่า พระราชาที่ทรงทั้งบ้านเมืองเช่นนั้นออกบรรพชา คงจักบรรพชาในที่อื่นไม่ต่ำช้า ถึงเราก็ควรจะบรรพชา จึงเสด็จไปหามหาบุรุษในที่นั้น ทรงขอบรรพชา แล้วก็ทรงบรรพชาพร้อมทั้งบริวาร ๆ ได้มีพระราชถึง ๑ พระองค์ ทรงบรรพชาด้วยอาการอย่างนี้ ได้มีอาศรมกว้างใหญ่ถึง ๑ โยชน์ ๆ พระราชาทั้ง ๑ องค์ ได้ทรงสละราชสมบัติ พาประชาชนไปบรรพชา ๆ มหาบุรุษประพฤติพรหมจรรย์แล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก

ครั้นสมเด็จพระโลกนาถเจ้า ทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมาแล้ว ก็ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราได้เป็นกฤททาลบัณฑิตในคราวนั้น ธรรมดากิเลสทั้งหลายย่อมสำคัญอย่างนั้น ดังนี้แล ๆ จบเรื่องพระจิตตหัตถ์เกรเจ้าเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๕๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องภิกษุผู้ปรารภวิปัสสนา

กุมภปณฺธิ อิมํ ธมฺมทฺสนํ สคฺคา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต อารทฺธ-
วิปัสสเก ภิกฺขุ อารพฺภ กถาสิติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุผู้ปรารภวิปัสสนา ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุผู้ปรารภวิปัสสนา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรม
ศาสดาประทับอยู่ที่พระเชศวนาราม กรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุทั้งหลาย
ผู้ปรารภวิปัสสนาให้เป็นที่เห็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า กุมภปณ
คังน

มีเรื่องมาว่า มีภิกษุ ๕๐๐ องค์ ในกรุงสาวัตถี เวียนกรรมฐานจน
กระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ ในสำนักสมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้า
แล้วกล่าวกันว่า พวกเราจะกระทำสมณธรรม จึงพากันไปตลอดทาง
ประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ก็ได้ถึงบ้านใหญ่ตำบลหนึ่ง ๗ ครั้งนั้น คนทั้งหลาย
ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะซึ่งแต่งตั้งไว้ เลี้ยงดู
ด้วยข้าวคัมเป็นต้นอันประณีต แล้วถามว่า ท่านทั้งหลายจะไปที่ไหน
เมื่อภิกษุเหล่านั้นตอบว่า จะไปหาที่สบาย จึงขอนิมนต์ไว้ว่า ขอท่าน
ทั้งหลายจงอยู่ในที่นี้ตลอด ๓ เดือนนี้ ฝ่ายพวกข้าพเจ้าจะตั้งอยู่ในสรวงคณ
และจะรักษาศีลในสำนักของท่านทั้งหลาย รู้ว่าภิกษุเหล่านั้นรับนิมนต์
แล้วก็บอกว่า ในที่นี้ไม่ไกลจากที่นี่ไป มีป่าอยู่แห่งหนึ่ง ขอท่าน

ทั้งหลายจึงไปอยู่ในที่นั้น แล้วก็ส่งไป ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็พากันไปที่บ้าน
นั้น ฯ เทวดาทั้งหลายซึ่งอยู่ในบ้านนั้น ก็กล่าวกันว่า พระผู้มีสกลทั้งหลาย
ได้มาถึงบ้านแล้ว เมื่อพระทั้งหลายอยู่ในที่นั้น การที่พวกเราจะพา
บุตรและพี่น้องขนอยที่ตนไม่ยอมไม่สมควร จึงพากันนั่งอยู่ที่พื้นดิน แล้ว
คิดกันว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายคงจะพักอยู่ในที่นี้เพียงคืนเดียวเท่านั้น
พรุ่งนี้ก็จะไป ฯ ฝ่ายภิกษุทั้งหลาย ก็ไปเที่ยววิณฑชบาต ในภายในบ้าน
ในวันรุ่งขึ้น แล้วก็กลับมาที่บ้านนั้นอีก ฯ เทวดาทั้งหลายจึงคิดกันว่า
คงจะมีผู้ใดคนหนึ่ง นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไว้เพื่อพรุ่งนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึง
กลับมาอีก วันนั้นท่านยังไม่ไปเห็นจะไปพรุ่งนี้ นับแต่คิดกันอยู่อย่างนั้นแล้ว
พากันอยู่ที่พื้นดินตลอดเวลาประมาณถึงเดือน ฯ ลำดับนั้น จึงคิดกันว่า
พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเห็นจะอยู่ในที่นี้ตลอด ๓ เดือน เมื่อพระผู้เป็น
เจ้าทั้งหลายอยู่ในที่นี้ การที่พวกเราจะขึ้นไปนั่งอยู่ที่ตนไม่ยอมไม่สมควร
การที่พวกเราพาบุตรและพี่น้องนั่งอยู่ที่พื้นดินตลอด ๓ เดือน ก็เป็นการ
ลำบาก พวกเราจะทำอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งให้ภิกษุทั้งหลายหนีไป
จึงจะควร ฯ เทวดาเหล่านั้นปรึกษากันอย่างนั้นแล้ว ก็ได้เริ่มแสดงผิว
ขาวและให้ได้ยินเสียงอมมนุษย์ในที่พักกลางคืนและกลางวัน ในที่จงกรม
ทั้งหลายนั้น ฯ ๑ โรคทั้งหลายมีโรคไอและโรคหวัดเป็นต้น ก็เกิดแก่ภิกษุ
เหล่านั้น ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงถามกันว่า ท่านเป็นโรคอะไรบ้าง แล้ว
ก็ตอบกันว่า ข้าพเจ้าเป็นโรคไอ ข้าพเจ้าเป็นโรคจาม แล้วบอกกันว่า
วันนั้นข้าพเจ้าได้เห็นผิวขาวชาติในที่สุดที่จงกรม เวลากลางคืนก็ได้เห็นผิว
เวลากลางวันก็ได้ยินเสียงอมมนุษย์ ที่นี้เป็นที่สมควรเว้น ความไม่สบาย
จะมีแก่พวกเราในที่นี้ พวกเรากลับไปเฝ้าพระศาสดาเถิด ฯ ภิกษุ
เหล่านั้นก็ออกเดินทางกลับไป จนกระทั่งถึงสำนักของสมเด็จพระบรม
ศาสดาพร้อมกันถวายบังคมแล้วนั่งลง ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา
จึงตรัสถามว่า พวกเธอไม่อาจอยู่ในที่นั้นหรือ ? ภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลว่า พระเจ้าข้า อารมณ์ที่น่ากลัวอย่างนั้น ๆ ได้ปรากฏแก่ข้าพระองค์
ทั้งหลายซึ่งอยู่ในที่นั้น จึงไม่สบายอย่างนั้น ๆ ด้วยอารมณ์อันนั้น เพราะ

ณนั้น พวกข้าพระองค์จึงทงทั้งนั้นด้วยเห็นว่าเป็นที่ไม่สมควรแล้ว แล้วกลับมาเฝ้าพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า เธอทั้งหลายควรอยู่ในที่นั้น ฯ กราบหลวว่า ไม่อาจอยู่ได้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ได้ถืออาวุธไป กราวนจึงถืออาวุธไป ฯ อาวุธอะไร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า เราจะให้อาวุธแก่พวกเธอ พวกเธอจงถึงเอาอาวุธที่เราให้แล้วไป แล้วทรงแสดงเมตตสูตรให้สนว่า กรรมขมตถกกุสเลน ขนคํ สนคํ ปทํ อภิสเมจฺจ เป็นต้น ซึ่งมีความแปลว่า ภิกษุผู้ฉลาดในสิ่งที่ประโชยชน์ ผู้มุ่งหวังจะสำเร็จบทอันสงบระงับ ควรกระทำตามไตรสิกขา ภิกษุควรเป็นผู้เคารพ เป็นผู้ซื่อตรง เป็นผู้ว่าบ เป็นผู้มีใจอ่อน เป็นผู้ไม่ถือตัว ตั้งเป็นต้น แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงพากันสาธยายพระสูตรนี้ เริ่มแต่ชายบ้านอกวิหารแล้วเข้าไปภายในวิหาร ดังนี้ แล้วก็ทรงส่งไป ฯ ภิกษุเหล่านั้น ถวายบังคมสมเด็จพระบรมศาสดา แล้วออกเดินทางไปจนกระทั่งถึงบ้านนั้น เมื่อพร้อมกันสาธยายอยู่ภายนอกวิหาร แล้วก็เข้าไปในป่า ฯ เหวดทั้งหลายในป่าทั้งสนกัมจิตเมตตาทพากันไปต้อนรับ ขอรับบาตร จีวร กิมิ ขอนวดให้กิมิ แล้วจัดการรักษาภิกษุเหล่านั้นในที่นั้น ๆ ได้พากันนั่งล้อมอยู่เหมือนกับทูปเกวียน ซึ่งเขาจ่อไว้ ฯ ในที่ที่นั้น ๆ ก็ไม่มีเสียงอมนุษย์ ฯ จิตของภิกษุเหล่านั้นก็มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็นั่งสงจิตไปในวิปัสสนา เริ่มถึงความสนความเสื่อมไว้ในตนอยู่ในที่พักทั้งกลางคืน กลางวัน ทำให่วิปัสสนาเจริญขึ้น อันอัฏภาพนเช่นกับภาชนะดิน เพราะเป็นของแตก เป็นของไม่มั่นคง ฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ในพระคันธกุฏี ทรงทราบการที่ภิกษุเหล่านั้น บรรารภวิปัสสนาแล้ว ก็เตือนภิกษุเหล่านั้นว่า อย่างนั้นแหละภิกษุทั้งหลาย ธรรมตาอัฏภาพนยอมเป็นเช่นกับภาชนะดิน เพราะเป็นของแตก เป็นของไม่มั่นคง แล้วทรงเปล่งพระรศมีไป ถึงอยู่ในที่ไกล ๑๐๐ โยชน์ ก็เป็นประหนึ่งว่าประทับนั่งอยู่ในที่เฉพาะหน้าภิกษุเหล่านั้น ครั้นทรงเปล่งพระรศมี ๖ ประการไปแล้ว ก็ทรงบันดาลให้เห็นพระองค์ แล้ว

ตรัสพระเถรเถรว่า กุมภภูมิ ตั้งเป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลรู้ว่า
กายนี้เปรียบเหมือนกับหม้อดิน แล้วควรรักษาจิตอันเปรียบเหมือนกับเมืองนี้
ไว้แล้วสืบทอดด้วยอาวุธ คือ ปัญญา ควรรักษาที่ชนะแล้วไว้ และไม่ควร
คิดอยู่ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เปรียบกับหม้อดิน คือ รู้ว่า กาย อันได้แก่
ประชุมอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้นนั้นว่า เปรียบเหมือนกับหม้อดิน คือ เช่น
เกี่ยวข้องกับภาชนะดิน เพราะเป็นของไม่แข็งแรง เป็นของไม่ยั่งยืน
เป็นของชั่วคราว ฯ คำว่า ควรระวังจิตอันเปรียบด้วยเมืองนี้ไว้ อธิบาย
ว่า ธรรมดาเมือง ข้อมมีภายนอกแน่นหนา มีคู่อ้อมด้วยกำแพง ประ-
กอบด้วยประตูและหอรบ ส่วนในภายในมีการจัดแจงดี สมบูรณ์ด้วย
ถนน ๔ แพร่ง ๓ แพร่ง มีร้านตลาด พวกโจรภายนอกคิดว่าจะปล้น
เมืองนั้นแล้วก็พากันมา เมื่อไม่อาจเข้าได้ก็พากันกลับไปเหมือนกับมาพบ
ภูเขาดันใด กลบตรมเป็นอันหนักก็ควรระวังวิปัสสนาจิตของตนให้เหมือน
ที่อันมั่นคง แล้วขนอนอยู่ในเมือง กำจัดกิเลสที่ควรฆ่าด้วยมรรคนั้น ๆ ด้วย
อาวุธ คือ ปัญญาอันสำเร็จด้วยวิปัสสนา และสำเร็จด้วยอริยมรรค ควร
กำจัดกิเลสจนสิ้นเสีย เหมือนกับคนทั้งหลายกำจัดหมู่โจรด้วยอาวุธ
ต่าง ๆ มีอาวุธซึ่งคมข้างเดียวเป็นต้น ฯ คำว่า ควรรักษาที่ชนะไว้
คือ เมื่อกลบตรได้รับความสบายต่าง ๆ มีความสบายด้วยที่อยู่ สบายด้วย
ฤดู สบายด้วยอาหาร สบายด้วยบุคคล สบายด้วยการพึงธรรมเป็นต้น
ก็เข้าสมาบัติในระหว่าง ฯ ออกจากสมาบัติแล้ว เมื่อพิจารณาสังขาร
ทั้งหลายด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ก็ควรรักษาวิปัสสนาอัน ซึ่งตนชนะแล้ว
คือ ทำให้เกิดแล้ว ฯ คำว่า ไม่ควรคิด คือ ไม่ควรห่วงใย อธิบายว่า
พลรบกระทำที่พักพลไว้ข้างหน้าสงคราม เมื่อต่อสู้กับข้าศึก เกิดความ
หิวกระหาย หรือเกราะหย่อนไป อาวุธตกไป ก็เข้าน้ำพักผ่อนกิน
ข้าวกินน้ำแล้วก็สรวมสอດเกราะจับอาวุธออกไปสู้รบอีก ได้ชัยชนะของ
ผู้อื่น ชนะตอนที่ยังไม่ชนะ รักษาตอนที่ชนะแล้วไว้ ถ้าพลรบนั้นพักอยู่
ในค่าย พอใจแต่การชนะนั้น ก็จะกระทำราชสมบัติให้อยู่ในเงอมนมือ

ของผู้อื่นนั้นใด ภิกษุเข้าสมาบัติบ่อย ๆ ออกจากสมาบัติแล้ว เมื่อพิจารณาสังขารทั้งหลายด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ก็อาจรักษาวิปัสสนาอันที่ได้แล้ว แล้วก็นะกิเลสสามารถด้วยการได้มรรคขั้นสูงขึ้นไปได้ แต่ถ้าภิกษุนั้นพอใจแต่สมาบัตินั้น ไม่พิจารณาสังขารทั้งหลายบ่อย ๆ ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ก็ไม่อาจสำเร็จมรรคผล เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุนั้นจะรักษาจิตที่ควรรักษา ก็ไม่ควรติดอยู่ คือ ไม่ควรทำสมาบัติให้เป็นที่ยึดมั่น แล้วอยู่ด้วยสมาบัตินั้น ไม่ควรมีความห่วงใยในสมาบัตินั้นฉะนั้น เธอทั้งหลายจงทำอย่างนี้ ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้

ในเวลาจบการทรงแสดง ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ ซึ่งนั่งอยู่ในที่นั่งของตน ก็สำเร็จพระอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย แล้วก็มาสรรเสริญเชยชมกราบไหว้พระสรีรกาย ซึ่งมีสีดังทองคำของพระตถาคตเจ้า ดังนี้ แล จบเรื่องภิกษุปรารภวิปัสสนาเพียงเท่านั้น

ขอท่านผู้ฟังทั้งหลาย จงเข้าใจเถิดว่า กรณียเมตตสูตร ที่ขึ้นต้นว่า กรณียเมตตกุสเลน ขนฺติ สนฺติ ปทํ อภิสเมจฺจ นั้น เป็นพระสูตรที่สาธยายแล้ว ทำให้อมนุษย์เกิดผิ้วสากทั้งหลาย มีความเมตตา กรุณา เพราะฉะนั้น จึงควรที่ผู้ต้องการจะให้ปลอดภัยจากภยันตรายทั้งหลาย จะสาธยายกรณียเมตตสูตรนี้เสมอ ในเวลาไปป่าไปเขา ก็ควรสาธยายพระสูตรนี้ ผู้สาธยายนั้น ถ้ายิ่งว่าให้ถูกตามวรรค ตามบท และรู้จักเนื้อความได้ด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นการดี เพราะฉะนั้น จงพยายามท่องและเล่าเรียนให้ถูกตามวรรค ตามบท ตามอรรถพยัญชนะให้จงดี เวลาว่าต้องให้ว่าถูกตามวรรค ตามบท ก็ชื่อว่า กรณียเมตตกุสเลน แล้วข้านิจจึงว่า ขนฺติ สนฺติ ปทํ อภิสเมจฺจ แล้วข้านิจจึงว่า สกโก อชฺช จ สุหฺช จ ข้านิจจึงว่า สุวโจ จสฺส มฺหํ อนตฺตมานิ แล้วหยุดหายใจ จินว่าบทต่อไป เป็นวรรค ๆ ตามที่ม่อไว้แล้วนั้น พอได้ ๔ บท หรือ ๔ บาท แล้วจึงหยุดหายใจแล้วว่าต่อไปอีก ฯ เพราะเหตุไรจึงให้ว่าอย่างนี้ เพราะเหตุว่า พระสูตรนี้เป็นคาถา ในคาถาหนึ่ง ๆ ข้อมมีอยู่ ๔ บาท หรือเรียกอีกชื่อว่า ๔ บท ๔ ตอน ๔ วรรค ดังที่ได้ยกขึ้นไว้แล้วนั้น เป็น

ตัวอย่าง ๑. ชรรมตาคณา เมื่อว่าให้คาบบาทคาบบท ข้อมพึงไม่ดี เหมือนกับกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ฉะนั้น เช่น โคลง เมื่อว่าไม่ให้ถูก ตามบาทบทของเขา ก็ไม่เป็นที่เข้าใจดี ไม่เป็นที่เพราะเหตุของศัพท์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงหักท้องหักคุดจากหนังสือสวดมนต์ให้เป็นบท เป็นบาท ให้ จงดี อย่าให้คาบกัน ๑ ว่าให้คาบกันนั้น คือ อย่างไร คือว่า กรรม- มตทุกสเลน ขนดี ดังนี้ ไม่หยุดสักนิค คือ ไม่เอนเสียงสักนิคแล้ว จึงว่า ขนดี ดังนี้เป็นต้น เรียกว่า คาบบท คาบบาท เป็นการไม่ถูก ต้องดี แต่ท่านผู้ที่ไม่ได้ท้องจากหนังสือ เพียงแต่เรียนค่อปากอาจารย์ ข้อมเป็นการลำบากมากในการที่จะว่าให้ถูกบาท ถูกบท ดังที่ว่ามาแล้วนี้ ๑ การว่า ว่าไม่ถูกบาทถูกบท ข้อมเป็นการไม่ดี ไม่ว่าในภาษาใดๆ คือ ใน ภาษาไทยของเราก็เหมือนกัน เช่น มินิยายเล่าว่า มีพระหลวงตาองค์หนึ่ง ไปเทศน์หน้าศพก่อนเขาจะเผาศพ โดยเทศน์ตามหนังสือ ที่เขาเขียน ไม่ลงวรรคลงตอนไว้ ในหนังสือนั้นว่า ผู้ตายก็ตายไป ผู้ยังก็เอากันไป แล้วก็หยุดหายใจพลิกหนังสือ เพราะคำว่า ทั้งที่ป่าช้าอยู่ในหน้าหลัง ดังนี้ ทำให้คนฟังงงไปชั่วครู่ เพราะคำว่า เอากันไป กับทั้งที่ป่าช้านั้น ไม่อยู่ต่อกัน อยู่เสียคำละหน้า เพราะฉะนั้น คำอื่นๆ ก็เหมือนกัน ถ้าพูดไม่ให้ตกคำ ข้อมพึงไม่ดีทั้งนั้น เช่น พระให้ศีลว่า ชาตฺร แล้วก็หยุด จึงว่า ปรชฎปฏิคฺคหนา เวรมณิ ลิกขาปทํ สมาทียามิ ดังนี้ ก็เป็น การไม่ดี เพราะคำว่า ชาตฺร กับ ปรชฎปฏิคฺคหนา นั้น เป็นวรรคเดียวกัน ควรจะว่าให้ติดต่อกัน ควรจะว่าให้ติดต่อกันไปว่า ชาตฺรปรชฎปฏิคฺคหนา ที่เดียวจึงจะเป็นการดี หรือจะพูดว่า ฉนฺนอยากกินแล้วก็หยุด จึงต่อไปว่า ข้าว ดังนี้ ก็พึงไม่ดี ต้องว่าติดกันไปที่เดียวว่า ฉนฺนอยากกินข้าว จึงจะ พึงดี ดังนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น พระภิกษุสามเณรทั้งหลายที่เล่าเรียน สวดมนต์ ควรจะตั้งใจจดจำให้ถูกตามบาท บท วรรค ตอน จึงจะเป็น การดี ในเวลาสวดมนต์ ก็ควรจะว่าให้ถูกบาท บท วรรค ตอนให้ได้ ส่วนในเนื้อความแห่งกรรมเมตตสูตรนั้น ท่านผู้รู้บาลีทั้งหลายย่อมรู้ได้ ด้วยตนเองว่า คำไหนว่าอย่างไร ส่วนผู้ไม่รู้บาลีทั้งหลาย ต้องรู้ได้ด้วย

การอ่านคำแปลพระสูตร^๕ หรือการฟังเทศน์พระสูตร^๕ ในคัมภีร์ต่างๆ มีคัมภีร์ปรหมัตตโชคิกาเป็นต้น หรือคำแปลหนังสือสวดมนต์เป็นต้น จึงจะรู้ว่า คำไหนแปลว่าอย่างไร เมื่อรู้ได้ทั้งคำแปลตลอดถึงคำอธิบายแล้ว เวลาสวดก็ทำใจให้เหมือนกับคำแปลในบทนั้น ๆ จึงจะเป็นการดี สมนะ ความในเทศนาที่ฉันทน์ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ค้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระปุตติคัตตติสสเถระเจ้า และเรื่องนายนันทโคบาล

อจิริ วตย์ กาโยติ อัม ชมฺมเทสนํ สตุฏฺหา สาวัตถิยํ วิหรนฺโต
ปุตฺติคคฺคิตฺตสเถโร อารพฺภ กถาสิต.

ณ บัณฑิต^๕ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระปุตติคัตตติสสเถระเจ้า และ
เรื่องนายนันทโคบาล ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระปุตติคัตตติสสเถระเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภพระปุตติคัตตติสสเถระเจ้าให้เป็นที่เห็นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อจิริ วตย์ กาโย คังน

มีเรื่องมาว่า มีกุลบุตรชาวกรุงสาวัตถีคนหนึ่ง ได้ฟังพระธรรมกถาใน
สำนักสมเด็จพระบรมศาสดา แล้วบรรพชาถวายขังในพระศาสนา ได้
อุปสมบทแล้วก็ปรากฏชื่อว่าติสสเถระเจ้า ฯ เมื่อเวลาล่วงไป ๆ โรคก็
เกิดในสรีรกายของพระเถระเจ้าองค์นั้น ที่แรกมีเมสึดดำ ๆ เหม่เมสึดพันธุ์ผัก

ว่าด้วยเรื่องพระปฤถะตติสสเถระเจ้า และเรื่องนายเนทโคบาล ๔๘

การเกิดขึ้นในตัวแล้วโตขึ้นเป็นลำดับ เทำเมล็ดถั่วเขียว เมล็ดถั่วพู เมล็ด
ในลูกกระเบา และมะขามบ่อ มะตม แล้วยกแตก ๆ สรรกายหงสนก
เป็นช่องน้อยช่องใหญ่ จึงได้ชื่อว่า พระปฤถะตติสสเถระเจ้า ซึ่งแปลว่า
พระตติสสเถระเจ้าผู้มีกายเน่า ๆ ครั้นต่อมากระดูกก็แตก ไม่มีใครรักษา
ท่านได้ สบงจีวรซึ่งป้อนด้วยบุพโพโลหิต ก็เป็นเหมือนขนมตาข่าย ๆ
คนทั้งหลายมีสัทธวัหาริกเป็นต้น เมื่อไม่อาจรักษาได้ก็พากันทิ้ง ๆ พระ
เถระเจ้าก็นอนอนาถาหาผู้ช่วยมิได้

อันการทอดพระเนตรดูโลกวันละ ๒ เวลา บ่อเป็นของที่พระพุทธเจ้า
ทั้งหลายไม่ทรงละ คือ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อทรงเล็งดูโลกในเวลา
จวนใกล้รุ่ง ก็ทรงกระทำพระญาณให้หันหน้าเฉพาะต่อพระคันธกุฏี แล้ว
ทรงเล็งดูตั้งแต่ขอบปากจักรวาลเข้ามา เมื่อจะทรงเล็งดูในเวลาเย็น ก็ทรง
กระทำพระญาณให้หันหน้าไปภายนอก เริ่มแต่พระคันธกุฏี ๆ ก็ในคราว
นั้น พระปฤถะตติสสเถระเจ้าได้ปรากฏในภายในชายแห่งพระญาณ ของพระ
พุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ๆ พระองค์ทรงเล็งเห็นอุปนิสัย แห่งพระ
อรหัตของพระตติสสเถระเจ้า ทรงทราบว่า ภิกษุองค์นี้ สัทธวัหาริกเป็นต้นได้
ทรงเสียแล้ว คราวนัยกเวณเราเสียแล้วบ่อไม่มีที่พึ่งอย่างอื่นแก่พระตติสสะ
นี้ จึงได้เสด็จออกจากพระคันธกุฏีทรงทำเป็นเหมือนเสด็จเลียบวิหาร ได้
เสด็จไปที่โรงไฟ ทรงล้างหม้อน้ำแล้วใส่น้ำยกขึ้นตั้งเตา ทรงบีบรอให้น้ำ
เดือดอยู่ที่โรงไฟ พอเดือดแล้ว ก็เสด็จไปจับที่สวดเตียงอันเป็นต้นนอน
ของพระตติสสเถระเจ้า ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า โปรดทรงหลักไป
พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์จะหาไปเอง แล้วก็พากันหาเตียงมาที่โรงไฟ ๆ
สมเด็จพระบรมศาสดาโปรดให้น้ำรางข้อมผ้ามาแล้ว ให้เทน้ำร้อนลงไป
ให้ภิกษุเหล่านั้นเปลื้องเอาผ้าห่มของพระตติสสะ มาขยำกับน้ำร้อนแล้วนำไป
ตากแดด ๆ ครั้นนั้น พระองค์ทรงยืนอยู่ที่ใกล้พระตติสสะ ให้รดตัว
พระตติสสะด้วยน้ำร้อน ให้ขัดสัตัวให้ ให้อาบน้ำให้ เวลาอาบน้ำเสร็จแล้ว
ผ้าห่มก็แห้ง จึงโปรดให้นั่งผ้าห่มนั้น แล้วให้เอาผ้าถุงไปขยำน้า แล้วให้

บิดตาคแตก ๆ ครองน้น พอร่างกายของพระตีสสะขาดมาแล้วผากแห้ง ๆ พระตีสสะนั่งผาฝน • ห่มผาฝน • แล้วก็เบาเนื้อตัว มีจิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่งนอนอยู่บนเตียง ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงยืนอยู่ข้างหัวนอน ครีว่า ภิกษุ กายของเธอนปราศจากวิญญูณแล้วก็ไม่มียุบการคุณอันใด จักนอนทับแผ่นดินเหมือนกับท่อนไม้ แล้วตรัสกล่าวกันว่า

อจิรํ วตยํ กาโย ปจวี อธิเสสฺสติ

อุชฺโห อเปตวิญญาโน นีรตฺถํ กลิงฺครํ

ซึ่งมีคำแปลว่า ไม่นานหนอ กายนี้จะนอนทับแผ่นดิน กายอันปราศจากวิญญูณที่เขาทิ้งไว้แล้ว จักเหมือนกับท่อนไม้ที่ไม่มีประโยชน์ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่นานหนอ คือ ไม่ช้าเท่าไรกายนั้นก็จักนอนทับแผ่นดิน คือ จักนอนบนแผ่นดิน ในเมื่อกายที่นอนด้วยการนอนตามปกติ ๆ คำว่า ที่เขาทิ้งไว้ แสดงความว่า กายที่เขาทิ้งไว้ จักชื่อว่า เป็นกายว่างเปล่า เพราะปราศจากวิญญูณ ๆ ข้อนเหมือนกับอะไร เหมือนกับท่อนไม้ที่ไม่มีประโยชน์ คือ เหมือนกับท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์อะไรไม่ได้ ๆ คือคนทั้งหลายที่ต้องการเครื่องมือ เข้าไปป่าแล้วก็ตัดเอาไม้ตรง ด้วยสัญฐานตรง ที่คิดด้วยสัญฐานคด แล้วถือเอาเครื่องมือ ตัดที่เป็นโพรง ที่เน่า ที่ไม่มีแก่น ที่เป็นปม นอกนั้นออกเสีย แล้วทิ้งไว้ในบ้านตนเอง คนที่ต้องการเครื่องมือเหล่านั้นที่จะมาถือเอาไม้ที่เขาทิ้งไว้นั้นย่อมไม่มี มีแต่แล่นแล่นแล้วก็ถือเอาเฉพาะที่มีประโยชน์สำหรับตนเท่านั้น นอกนั้นก็ถมดิน ก็แต่ว่าไม้นั้นบุคคลยังอาจทำให้เป็นเท้าเตียงหรือเชิงเท้า หรือกระดานมาด้วยอุบายนั้น ๆ ได้ ส่วนในอัคภาพนี้ ไม่มีแม้เพียงส่วนเดียวใน ๓๒ ส่วนจะควรถือเอาไปใช้ ด้วยการทำให้เป็นเท้าเตียงหรือ หรือด้วยการใช้อย่างอื่นเลย กายนั้นปราศจากวิญญูณแล้ว ก็จักนอนทับแผ่นดินในไม่ช้าวัน เหมือนกับท่อนไม้ที่ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง พระปุตติคตตติสสเถระเจ้าก็ลงซึ่งความเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย คนอื่น ๆ เป็นอันมาก ก็ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น ๆ ฝ่ายเถระเจ้า ถึงความเป็นพระอรหันต์แล้วก็ปริณิพ-

ว่าด้วยเรื่องพระปุตติคตติสสเถระเจ้า และเรื่องนายนนทโคบาล ๕๐

พาน ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ โปรดให้เฝ้าศพพระเถระเจ้านั้นแล้ว ก็ให้เก็บเอาธาตุไปไว้ในเจดีย์

ภิกษุทั้งหลายก็ทูลถามสมเด็จพระบรมศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระปุตติคตติสสเถระเจ้าเกิดในที่ไหน พระเจ้าข้า ๆ ตรัสตอบว่า ปรีณิพพานแล้ว ๆ จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุไร ร่างกายของภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย แห่งพระอรหันต์เห็นปานนี้ จึง บุคเน่า เพราะเหตุไรกระดูกจึงแตก เหตุการณ์อะไรจึงถึงความเป็น อุปนิสัยแห่งความเป็นพระอรหันต์นั้น พระเจ้าข้า ๆ ตรัสตอบว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงนี้ เกิดขึ้นด้วยกรรมที่เขาทำด้วยตนเองทั้งนั้น ๆ จึงทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระเถระเจ้านั้นได้ทำอะไรไว้ พระเจ้าข้า ๆ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นเชอทั้งหลายจงฟัง แล้วทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีตว่า

ในครั้งแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเถระเจ้าองค์นั้นได้เป็น พราหมณ์ นานกเป็นอันมาก มาบำรุงผู้เป็นใหญ่ ส่วนที่เหลือจากให้คน เหล่านั้นก็ขาย ที่เหลือขายก็ทิ้งไว้ให้เน่า นกนอกนั้นไม่อาจบินไปได้ด้วย อาการอย่างใด เขาก็หักกระดูกแข็งกระดูกบงกเหล่านนั้นด้วยอาการอย่าง นั้น วางกองไว้ด้วยอาการอย่างนั้น รุงเขาก็กินขาย ในเวลาที่ตนได้มากเกินไป ก็ให้ปิ้งไว้เพื่อตน ๆ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อเขาปิ้งนกกสุกแล้ว ก็มีพระขีณาสพ องค์หนึ่ง ไปเที่ยวบิณฑบาตขึ้นอยู่ที่ประตูเรือนของเขา ๆ เขาเห็นพระ เถระเจ้าแล้วก็นึกเลื่อมใส จึงคิดว่า เราได้ฆ่าสัตว์มามากแล้ว ทั้งพระผู้เป็นเจ้า ก็มาขึ้นอยู่ที่ประตูเรือนของเรา อาหารที่มรสก็มีอยู่ในภายในเรือน เราจักใส่ บาตรพระผู้เป็นเจ้าองค์นั้น จึงรับบาตรของพระขีณาสพนั้นไปใส่ให้เต็มด้วย บิณฑบาตรอันมีรสแล้วถวาย กราบไหว้พระเถระเจ้าแล้วก็กล่าวว่า ข้าแต่พระผู้ เป็นเจ้า ขอให้ข้าพเจ้า ได้รับผลแห่งธรรมที่พระผู้เป็นเจ้าเห็นแล้ว ๆ พระเถระเจ้าก็กระทำการอนุโมทนาว่า จงสำเร็จดังปรารถนา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงนี้ได้สำเร็จแก่พระตีสสะ ด้วยอำนาจ แห่งกรรมที่พระตีสสะได้ทำไว้ในคราวนั้น คือ ร่างกายแห่งพระตีสสะเน่าด้วย

กรรมแห่งการหักกระดูก กระดูกของพระคิสสะแตกไปก็ด้วยกรรมอันนั้น
พระคิสสะถึงความ เป็นพระอรหันต์ ด้วยอานิสงส์ที่ได้ถวายอาหารที่มีรสแก่
พระขีณาสพ ดังนี้ ฯ จบเรื่องพระปุกิตตคิสสะเถระเจ้าเพียงเท่านั้น ฯ ใน
เรื่องพระเถระเจ้าองค์นี้ มีข้อที่ควรยกขึ้นว่าอีกก็เพียงคำว่า อจิริ วตย์ กาโย
เท่านั้น คือ คากานแหละพวกไทยเรานิยมใช้บังสกุลเป็น คากาน เป็น
คากาว่าด้วยวิสาสนา แสดงความเป็นจริงแห่งร่างกายให้เห็นว่า ร่างกาย
ของเรา ไม่ซำกักนอนทับแผ่นดิน ร่างกายที่ไม่มีวิญญาณก็จักถูกเขาทิ้ง
ไว้ จักไม่มีประโยชน์ เหมือนกับท่อนไม้ที่ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น ฯ แต่
คำว่า บังสกุลเป็นนี้ ย่อมเป็นที่เข้าใจกันดีเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น
เพราะฉะนั้น จึงจักอธิบายไว้เพื่อให้เป็นที่เข้าใจแก่ประเทศอื่นด้วย คือ ที่
เรียกว่าบังสกุลเป็นนี้ ในประเทศไทยได้นิยมกระทำกันมาว่า เวลาคนแก่
เจ็บหนัก พวกญาติมิตรเห็นว่าจักตายแน่แล้ว ก็อยากให้คนแก่นั้นได้บุญ
จึงไปนิมนต์พระว่า ขอให้ไปบังสกุลเป็นที่บ้านโน้นเรือนนั้น แล้วก็กลับ
มาจัดแจงท่างพระไว้ พอจนพระมาถึง ก็ให้คนเจ็บหนักนอนหันศีรษะ
ไปทางทิศตะวันตก เอาผ้าขาวคลุมไว้ ตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า ทำเหมือนกับ
คนตาย แล้วก็เอาด้ายสายสิญจน์ผูกมือ แล้วส่งถวายพระ เมื่อพระจับพร้อม
กันแล้วก็ว่า อจิริ วตย์ กาโย นชนอนจบ แล้วก็ ขลา สัพพี ว่า อทาสิเม
ภวตุ สพฺพมฺงคฺลํ แล้วก็กลับไป เมื่อพระกลับไปแล้วจึงให้เลิกผ้าคลุม
ออก แล้วกลับให้นอนตามเดิม เป็นอันหมดพิธีบังสกุลเป็น ฯ คำว่า
บังสกุลเป็นนี้ คู่กับคำว่าบังสกุลตาย ฯ คำว่า บังสกุลตายนี้ ได้แก่ คำว่า
อนิจฺจา วต สงฺขารํ ตีรฺทํพระเคยว่ากันเสมอ ฯ การบังสกุลเป็นนี้ บาง
รายเขาให้คนเจ็บหนักนั้น ลงนอนที่โลงศพทีเดียว บางคนก็เลิหายเจ็บไม่
ตาย มีอายุยืนไปอีกหลายภพ ดังนี้ ส่วนข้อที่ว่าด้วยบพกรรมของพระ
เถระเจ้าองค์นี้ ก็มแจ่มแจ่มมาแล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่จำเป็นต้องว่า
อะไรอีก โดยเหตุนี้ จึงจักได้แสดงเรื่องอื่น คือ เรื่องนายนั้นทโคบาลต่อไป

เรื่องนายหน้าโคบาลนั้นมีความว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับ
อยู่ในโกศลชนบท ทรงปรารภนายหน้าโคบาลให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระ
ธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ทีโส ทีสึ เป็นต้น

ดังได้สดับมาว่า ที่กรุงสาวัตถี มีนายโคบาลชื่อนันทะ รักษา
ฝูงโคแห่งอนาถบิณฑิกคฤหบดี เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโคะมาก ๆ
ได้ยิวนายหน้าโคบาลนั้น หลีกเลี้ยงความบิบัติจากพระราชา รักษา
ทรัพย์ของตนไว้ ด้วยความเป็นนายโคบาล เหมือนเกษียชฎิล หลีกเลี้ยง
ด้วยความเป็นบรรพชิตฉะนั้น ๆ นายหน้าโคบาลนั้น ได้นำโครส
๕ ประการ มาสู่สำนักอนาถบิณฑิกะเนือง ๆ ก็ได้เห็นพระศาสดา ได้ฟัง
ธรรมแล้วทูลขอให้เสด็จมาสู่ที่อยู่ของตน ๆ สมเด็จพระทศพลทรงรอกความ
แก่กล้าแห่งญาณของนายหน้าโคบาลนั้นอยู่ ทรงทราบความแก่กล้าแห่ง
ญาณของนายหน้าโคบาลนั้นแล้ว อยู่มาวันหนึ่ง ก็ห้อมล้อมด้วยภิกษุสงฆ์
เป็นอันมากเสด็จไป เมื่อเสด็จไปนั้น ได้ทรงหลีกออกจากทางประทับนั่ง
ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่งใกล้กับที่อยู่ของนายหน้าโคบาลนั้น ๆ นายหน้าโคบาลได้ไป
เฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วก็กระทำการต้อนรับ นิมนต์พระศาสดา
แล้วถวายโครสทาน ๕ ประการ อันประณีตแก่ภิกษุสงฆ์ มีองค์พระพุทธเจ้า
เป็นประธานอยู่ตลอด ๗ วัน ๆ ในวันที่ ๗ สมเด็จพระบรมศาสดาทรง
กระทำอนุโมทนาแล้ว ก็ทรงแสดงอนุพุทธานุภาพ มีทานกถาเป็นต้น ๆ ใน
เวลาจบคาถาลง นายหน้าโคบาลก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล แล้วถือเอา
บาตรของพระศาสดาตามส่งไปไกล เวลาพระศาสดาตรัสสั่งให้กลับ ก็
ถวายบังคมกลับมา ๆ ครานั้น มีนายพรานคนหนึ่ง ได้แทงนายหน้าโคบาล
นั้นให้ถึงเชิงความตาย ๆ ภิกษุทั้งหลายซึ่งมาข้างหลังได้เห็นแล้ว ก็ไป
กราบทูลพระศาสดาว่า เพราะเหตุที่พระองค์เสด็จมาที่นี่ นายหน้าโคบาล
จึงได้ถวายมทานแล้วทรมอง เมื่อกลับมาถูกฆ่าตาย ถ้าพระองค์ไม่
เสด็จมาเขาก็จักไม่ตาย ๆ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรามากดี

ไม่มากก็ เขาจะไปสู่ทิศใหญ่ ๔ ทิศน้อย ๔ กิติ อันอุบายพ้นจากความตาย
ก็ไม่มีแก่เขา โจรหรือคนที่มีเวรแก่กัน ทำสิ่งใดให้แก่กันไม่ได้ สิ่งนั้น
จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด ที่มีอยู่ในใจของคนทั้งหลายนั้นแหละทำให้ได้ แล้วตรัส
พระคาถานี้ว่า ทิส ทิส เบ็นตัน ซึ่งมีคำแปลว่า ทิศเห็นทิศ หรือคนมี
เวรเห็นคนมีเวรแล้วทำสิ่งใดให้แก่กัน จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด ย่อมทำบุคคล
ให้เลวกว่าสิ่งนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ทิศเห็นทิศ คือ โจรเห็นโจร คำว่า เห็น เป็นคำ
นอกคาถา ฯ คำว่า ทำสิ่งใด คือ ทำความพินาศอันใด ให้แก่ผู้อื่น ฯ ถึง
ในบทที่ ๒ ก็เหมือนนั้น ฯ มีคำอธิบายว่า โจรผู้ทำลายมิตรคนหนึ่ง
ประสพคดีต่อบุตรภรรยา ไร่นาเรือกสวน โคกระบือ เป็นต้น ของโจรอีกคน
หนึ่ง ทำผิดต่อโจรคนใด ได้เห็นโจรคนนั้นทำผิดต่อตนอย่างเดียวกันนั้น หรือ
ว่าคนมีเวรได้เห็นคนมีเวร คือ คนที่จองเวรกันไว้ด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง
แล้วก็ทำความพินาศอันใดให้แก่ผู้อื่น ด้วยความที่ตนเป็นคนหยาบช้ำ
กล้าแข็ง คือ เบียดเบียนบุตรภรรยาของผู้อื่น หรือทำไร่นา เป็นต้น ของผู้อื่น
ให้ฉิบหาย หรือฆ่าผู้อื่นเสีย จิตที่ชื่อว่าบุคคลตั้งไว้ผิด เพราะตั้งไว้ใน
อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ก็ทำบุคคลให้เลวกว่าสิ่งนั้น คือ ทำบุรุษนั้น
ให้เลวกว่าเหตุการณ์นั้น ฯ เพราะว่าโจรหรือคนมีเวรดังที่ว่าแล้ว ย่อมทำ
ให้เกิดทุกข์แก่กันได้ ในอรรถาพจน์เท่านั้น หรือทำให้สิ้นชีวิตเท่านั้น
ส่วนจิตที่บุคคลตั้งไว้ผิดในอกุศลกรรมบถทั้งหลายนั้น ย่อมให้ถึงความ
พินาศในชาติบ้าง ขว้างไปในอบาย ๔ ไม่ให้ยกศีรษะขึ้นได้ตั้งพันชาติ
บาง ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ฯ ก็กรรมที่อุบาสกนั้นทำไว้ใน
ชาติก่อน ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ทูลถาม เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา
จึงไม่ได้ทรงแก้ไว้ ฯ จบเรื่องนายนันทโคบาลเพียงเท่านี้

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๕๙

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระโสเรยขเถรเจ้า

น ตัม มาตา ปิตา กบิราติ อิมัม ชมฺมเทสนัม สตุถา โสเรยขนฺคร
สมุจฺจิตํ นิฏฺฐาเปสฺสตี.

สมมาสมพุทฺเธ สาวตฺถิย์ วิหรนฺเต โสเรยขนฺคร โสเรยขเสฏฺฐิ-
ปุตฺโต เอเกน สหายเกน สทฺธิ สุขขานนฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระโสเรยขเถรเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระโสเรยขเถรเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า สมเด็จพระบรมศาสดายัง
พระธรรมเทศนาอันว่า น ตัม มาตา ปิตา กบิรา ตัง อิมัง ชมฺม
โสเรยขนฺคร ให้สำเร็จลงที่กรุงสาวัตถี

คือ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี บุตรของ
โสเรยขเศรษฐีในโสเรยขนคร นั้นยานอันเป็นที่สบายไปกับสหายผู้หนึ่ง
ออกจากเมืองไป เพื่อจะอาบน้ำกับบรืวารเป็นอันมาก ฯ ขณะนั้น
พระมหากัจจายนเถรเจ้า ผู้ประสงค์จะเข้าไปบิณฑบาตที่โสเรยขนคร ก็
ครองผ้าอุบาสกนคร สรีรกายของพระเถรเจ้ามีผิวพรรณเหมือนทองคำ ฯ
บุตรโสเรยขเศรษฐีได้เห็นว่ ก็คิดว่า ขอให้พระเถรเจ้าองค์นี้ได้เป็น
ภรรยาของเรา ไม่อย่างนั้น ก็ขอให้สีกายแห่งภรรยาของเราเป็นเหมือน
กับสีกายของพระเถรเจ้าองค์นี้ ฯ พอคิดเท่านั้น เพศแห่งบุรุษของเขา
ก็หายไป เพศหญิงก็ปรากฏขึ้น เขาอาบ จึงลงจากยานน้อยหน้ไป ฯ

เมื่อคนที่เป็นบรวารจำเขาไม่ได้ก็ว่า นี่อะไรกัน ๆ ๆ เขาก็เดินทางไปสู่เมืองตักกสิลา ๆ ฝ่ายสหยาของเขายึดตามหาข้างโน้นข้างนั้นก็ไม่มีพบ ๆ คนทั้งปวงอาบน้ำแล้วก็กลับบ้าน เมื่อมีคำถามว่า บุตรเศรษฐีไปไหน ก็ตอบว่า พวกเราเข้าใจว่าเขาอาบน้ำแล้วก็จักมา ๆ ครั้งนั้น มารดาบิดาของเขาเมื่อเที่ยวหาในถิ่น ๆ ไม่พบแล้ว ก็ร้องให้รำพัน เข้าใจว่าเขาตายแล้ว จึงได้ทำบุญแจกข้าว คือ ทำบุญให้แก่คนตาย ๆ เขาได้เห็นพ่อค้าเกวียนที่จะไปเมืองตักกสิลาคนหนึ่ง ก็ตามไปข้างหลังเกวียน ๆ ครั้งนั้น คนทั้งหลายได้เห็นแล้วก็กล่าวว่า เจ้าตามหลังเกวียนของพวกเรามา พวกเราไม่รู้จักว่าเจ้าเป็นทริกาของใคร ๆ เขาตอบว่า นายจกขัณเฑียรของตนไปเกิด จันจกเดินไป เมื่อเดินไปก็ได้ออดธำมะรงค์ให้วงหนึ่ง แล้วขออาศัยเกวียนเล่มหนึ่งไป ๆ คนทั้งหลายก็คิดกันว่า บุตรเศรษฐีของพวกเราในเมืองตักกสิลาฯ ยังไม่มีภรรยา เราจะบอกเขาเราก็คือเครื่องบรรณาการมาก ๆ พวกนั้นก็ไปบอกว่า นาย พวกข้าพเจ้าได้นำนางแก้วมาให้ท่าน บุตรเศรษฐีนั้นได้ฟังแล้วก็ให้พาตัวมา ดูได้เห็นเขาสวยมาก เหมาะกับอายุวัยของตนก็เกิดความเสนหา จึงตั้งให้เป็นภรรยา

ก็บุรุษทั้งหลายที่ไม่เคยเป็นหญิง หรือหญิงทั้งหลายที่ไม่เคยเป็นบุรุษ ไม่มีเลย ๆ ด้วยว่าบุรุษทั้งหลายประพฤติดิกรรยาผู้อื่นแล้ว ก็ตายไปไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี เวลาเกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นหญิงตั้ง ๑๐๐ ชาติ ๆ ถึงพระอนันตเถระเจ้าผู้ได้สร้างบารมีมาแล้วตั้งแสนกัป ผู้เป็นอริยสาวก ได้กระทำปราหารกรรม คือ กามะสุมิฉาจาร แล้วไปไหม้อยู่ในนรก แล้วได้เกิดเป็นหญิง เป็นภรรยาของบุรุษถึง ๑๔ ชาติ ด้วยอำนาจแห่งบาปที่ยังเหลืออยู่ ได้ถูกถอนพิษถึง ๑ ชาติ ๆ ส่วนหญิงทั้งหลายทำบุญต่าง ๆ มีทานเป็นต้น แล้วหมดความพอใจในความเป็นหญิง ตั้งใจไว้ว่า ขอบุญของเราจงให้เราได้เกิดเป็นชาย เวลาตายแล้วก็ได้เกิดเป็นชาย ๆ ผู้ที่นับถือสามเณรเหมือนเทวดา ก็ได้เกิดเป็นชาย

เหมือนกัน ด้วยอำนาจแห่งความปฏิบัติชอบต่อสามิ ฯ ส่วนบุตรเศรษฐี
นั้นผิดต่อพระเถระเจ้า จึงได้เป็นหญิงในอัทธาน

อาศัยการอยู่ร่วมกันกับบุตรเศรษฐีในเมืองตักกสิลา เขาก็ตั้งครรภ์
ขึ้น พอล่วงมาได้ ๑๐ เดือนก็คลอดบุตร พอบุตรเดินได้ ก็ได้บุตรอีกคน
หนึ่ง ฯ เป็นอันว่าบุตรในท้องของเขามิ ๒ คน ด้วยอาการอย่างนี้ ส่วน
บุตรที่เกิดเพราะอาศัยเขาในโสเรยณนคร มีอยู่ ๒ คน เป็น ๔ คน
ด้วยกัน

ในคราวนั้น บุตรเศรษฐีผู้เป็นสหายของเขา ก็นำเกวียน ๕๐๐ เล่ม
จากโสเรยณนคร ไปที่เมืองตักกสิลา ได้นั่งยานอันเป็นที่สบายเข้าไปใน
เมือง ฯ ครั้งนั้น เขาเปิดหน้าต่างที่ปราสาทชั้นบนแลดูระหว่างถนนอยู่
ได้เห็นสหายนั้นก็จำได้ จึงได้หาสไปเรียกมา ให้นั่งที่ห้องรับแขก ทำ
สักการะสัมนานะเป็นอันมาก ครั้งนั้น สหายของเขาจึงถามว่า เธอไม่เคย
ได้เห็นเราเมื่อก่อน แต่เหตุไรจึงให้ทำสักการะใหญ่แก่เรา เธอรู้จักเราหรือ ?
เขาตอบว่า รู้จัก เธออยู่ที่โสเรยณนครไม่ใช่หรือ ? ตอบว่า ใช่ ฯ
เขาจึงถามถึงความทุกข์สุขของมารดาบิดา ของภรรยา และบุตรทั้งหลาย ฯ
สหายก็ตอบว่า เขายังสบายดี แล้วถามว่า เธอรู้จักเขาหรือ ? ตอบว่า
รู้จัก ฯ เศรษฐี ๒ สามิภรรยาอันมีบุตรอยู่คนหนึ่ง บุตรนั้นไปไหน ?
สหายตอบว่า อย่าถามอย่างนี้เลย วันหนึ่งข้าพเจ้ากับเขาได้นั่งที่ยานอัน
เป็นสุขออกไปอาบน้ำ เลยไม่รู้ว่าเขาไปทางไหน เทียวตามหาที่ไหนก็ไม่
พบ จึงกลับไปบอกมารดาบิดาของเขา เขาก็พากันร้องไห้รำพันแล้วทำ
บุญให้ ฯ จึงบอกว่า ข้าพเจ้านั้นแหละคือเขา ฯ สหายจึงว่า อย่าเลย
แม่เอ๋ย เหตุไรแม่จึงว่าอย่างนี้ สหายของเรามาเหมือนเทพบุตร เขา
เป็นบุรุษ ฯ จึงตอบว่า ข้อนั้นขกไว้ ฉะนั้นแหละคือเขา ฯ ครั้งนั้น
สหายจึงถามว่า น้อย่างไรกัน จึงตอบว่า ในวันนั้นเธอได้เห็นพระมหา
กัจจายนเถระเจ้าหรือ ? สหายตอบว่า ได้เห็น จึงถามว่า ฉันทได้เห็น
พระมหา กัจจายนะแล้วคิดว่า ขอให้พระเถระเจ้าองค์นี้ เป็นภรรยาของเรา

หรือขอให้สีกายแห่งภรรยาของเรา เป็นเหมือนกับสีกายของพระเถระเจ้า
องค์นี้ พอเรากล่าวอย่างนี้ เพศบุรุษก็หายไป เพศสตรีก็ปรากฏขึ้น ครั้น
นั้น เราไม่อาจบอกใคร ๆ เพราะความอาย จึงหันมาที่นี้ ฯ สหาย
จึงว่า โอ ! กรรมของเธอหนักมาก เหตุไรเธอไม่บอกฉัน เธอได้ขอขมา
โทษต่อพระเถระเจ้าแล้วหรือยัง ? ตอบว่า ยัง เธอหรือไม่ว่าพระเถระเจ้าอยู่
ที่ไหน ? สหายตอบว่า พระเถระเจ้าอาศัยอยู่ที่เมืองนั้นแหละ แล้วจึงว่า
ถ้าพระเถระเจ้ามาบิณฑบาตในที่นี้ เราก็จักถวายอาหารแก่ท่าน ฯ สหาย
จึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงรับจัดเครื่องสักการะไว้ เราจักขอขมาโทษพระผู้
เป็นเจ้า ฯ สหายนั้นจึงได้ไปหาพระเถระเจ้า ไหว้แล้วก็นั่งลงกล่าวว่า
พรุ่งนี้ข้าพเจ้าขอรับอาหารของข้าพเจ้า ฯ พระเถระเจ้าถามว่า เธอเป็น
แขกไม่ใช่หรือ ? ตอบว่า ขอท่านอย่าถามความเป็นแขกของข้าพเจ้าเลย
พรุ่งนี้ข้าพเจ้าขอรับอาหารของข้าพเจ้า ฯ พระเถระเจ้าก็รับนิมนต์ ฯ คน
ทั้งหลายก็ได้จัดเครื่องสักการะใหญ่เพื่อพระเถระเจ้าไว้ในบ้าน ? รุ่งเช้า
พระเถระเจ้าจึงได้ไปที่ประตูเรือนนั้น ฯ ครั้นนั้น บุตรเศรษฐีจึงนิมนต์ให้
ท่านนั่งแล้ว ก็เลี้ยงด้วยอาหารอันประณีต แล้วนำหญิงนั้นไปให้หมอบ
ลงในที่ใกล้ท่าน แล้วกล่าวว่า ขอท่านจงอดโทษให้แก่หญิงสหายของ
ข้าพเจ้า ฯ พระเถระเจ้าจึงถามว่า อะไรกัน ตอบว่า ท่านขอรับ เมื่อ
ก่อนหญิงคนนี้เป็นสหายที่รักของข้าพเจ้า แลดูท่านแล้วก็นึกอย่างนั้น ฯ
ครั้นนั้น เพศบุรุษของเขาก็หายไป เพศสตรีได้ปรากฏขึ้น ขอจงอดโทษ
เถิด ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงลุกขึ้น เราอดโทษแก่เธอแล้ว ฯ
พอพระเถระเจ้ากล่าวว่า เราอดโทษแล้วเท่านั้น เพศสตรีก็หายไป เพศ
บุรุษก็ปรากฏขึ้น

พอเพศบุรุษปรากฏขึ้นเท่านั้น บุตรเศรษฐีในเมืองคักกสีลาจึงว่า
สหาย ทารกทั้ง ๒ นี้เกิดจากท้องของเธอ เกิดเพราะอาศัยเรา จิตว่าเป็น
บุตรของเราทั้งสอง เราจักต้องอยู่ด้วยกันในที่นี้ เธออย่าทรนทราย ฯ
บุตรเศรษฐีนั้นจึงว่า สหาย ข้าพเจ้าได้เป็นบุรุษมาก่อนแล้วด้วยร่างกาย
อันเดียวกัน แล้วมาเป็นสตรี แล้วกลับมาเป็นบุรุษอีก เป็นอันว่าข้าพเจ้า

อาการแปลกประหลาด บุตร ๒ คนที่เกิดก่อนเพราะอาศัยข้าพเจ้าก็มีอยู่
คราวนี้ออกจากท้องข้าพเจ้าอีก ๒ คน ท่านอย่าเข้าใจว่า ข้าพเจ้าผู้
อาการแปลกประหลาดด้วยอัธยาพอันเดียวกัน จักอยู่ในเรือนอีกต่อไป
ข้าพเจ้าจะไปบวชอยู่ในสำนักของพระผู้เป็นเจ้าของเรา ทารกทั้ง ๒ นอง
เป็นภาระของเธอ เธออย่าประมาทในทารกทั้ง ๒ นี้นี้ แล้วก็อุ้มบุตร
แล้วมอบให้บิดา จึงออกไปบรรพชาอยู่ในสำนักพระเถรเจ้า ฯ ฝ่าย
พระเถรเจ้าให้เขาบรรพชาอุปสมบทแล้ว ก็พาเที่ยวไปจนกระทั่งถึงกรุง
สาวัตถี ภิกษุหนึ่งจึงได้มีชื่อว่าโสเรขยเถรเจ้า

ชาวเมืองทราบเรื่องนั้นเข้า ก็แตกตื่นกันไปตามว่า เป็นอย่างเขาวัว
หรือ ? ท่านตอบว่า จ๊ะ เป็นอย่างเขาวัว ฯ คนทั้งหลายจึงถามว่า ย่อมมี
เหตุการณ์เป็นไฉนถึงเพียงนี้ ก็ท่านมีบุตรที่เกิดจากท้องของท่าน ๒ คน ที่เกิด
เพราะอาศัยท่าน ๒ คน ท่านรักข้างไหนมาก ? ตอบว่า รักข้างที่เกิดจาก
ท้องของเรามาก ฯ คนทั้งหลายที่พากันมาเยี่ยมก็ได้ถามเหมือนกันเสมอไป ฯ
เมื่อพระเถรเจ้าบอกอยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ว่า รักบุตรที่อยู่ในท้องมากกว่า ก็นึก
ละอาย จึงนั่งผู้เดียว ยืนผู้เดียว ฯ เมื่อท่านเข้าถึงความเป็นผู้เดียวอย่างนี้
ก็เริ่มพิจารณาความสนความเสื่อมในอัธยาพ แล้วถึงความเป็นพระอรหันต์
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ฯ ครั้นคนทั้งหลายถามว่า ท่านรักข้าง
ไหนมาก ก็ตอบว่า ไม่มีรักข้างไหน ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ไปกราบทูลพระศาสดา
ว่า ภิกษุนี้พูดไม่จริง วันก่อน ๆ บอกว่ารักบุตรข้างในท้องมาก คราวนี้บอกว่า
ไม่รักใคร เป็นอันว่า อดความเป็นพระอรหันต์ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระ
บรมศาสดาจึงตรัสว่า บุตรของเราไม่ได้อดความเป็นพระอรหันต์ นับแต่
บุตรของเราได้เห็นมรรคด้วยจิตอันตั้งไว้ชอบ ก็ไม่รักใคร มารดาบิดาไม่อาจ
ให้สมบัติอันใดได้ จิตที่อยู่ในใจของสัตว์โลกทั้งหลายนั้น ย่อมให้สมบัติอันนั้น
ได้ แล้วตรัสพระคาถาว่า น ตี มาตา ปิตา ภริยา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า
มารดาบิดาหรือญาติเหล่านั้นทำสิ่งนั้นให้ไม่ได้ จิตที่บุคคลตั้งไว้ดี ก็ทำเขา
ให้ดีกว่าสิ่งนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า สิ่งนั้น คือ มารดาบิดาญาติเหล่าอื่น ทำเหตุ
การนั้นไม่ได้ ๆ คำว่า ตั้งไว้ คือ ตั้งไว้ในกุศลกรรมบท ๑๐ ประการ ๆ
คำว่า ทำเขาให้คั่น คือ ทำเขาให้ดีกว่า ประเสริฐกว่า เยี่ยมกว่า
เหตุการณ์อันนั้น ๆ ด้วยว่ามารดาบิดาทั้งหลาย จึงให้ทรัพย์แก่บุตร
ทั้งหลาย ก็อาจให้ได้เพียงทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิตตามสบาย ไม่ต้องทำงาน
อะไรในชาติเดิวนั้น ถึงมารดาบิดาแห่งนางวิสาขา ซึ่งมีทรัพย์
สมบัติมากถึงเพียงนั้น ก็ได้ให้ทรัพย์สำหรับเลี้ยงชีวิตตามสบายในอัฐภาพ
เดิวนั้น แก่นางวิสาขา มารดาบิดาที่ชื่อว่าสามารถจะให้สมบัติ
จักรพรรดิในทวีปทั้ง ๔ แก่บุตรทั้งหลายได้ไม่มีเลย ไม่ต้องพูดถึงทิพย-
สมบัติ หรือคุณสมบัติมีประมาณเป็นต้น ในการให้โลกุตตรสมบัติ ย่อม
ไม่มีการพูดถึง ส่วนจิตที่บุคคลตั้งไว้ชอบ อาจให้สมบัติทั้งปวงนี้ได้
เพราะฉะนั้น จึงทรงตรัสไว้ว่า ทำเขาให้ดีกว่านั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ถึงโศดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาก็ได้มีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องพระโสเรขยเถรเจ้า
และการพรรณนาจิตควรค อันเป็นวรรคที่ ๓ เพียงเท่านั้น

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๖๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุ ๕๐๐ ที่สนทนาเรื่องแผ่นดินเป็นต้น

โก อิมํ ปชวี วิเชสุตฺตํ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา สาวตฺถิยํ
วิหรนฺโต ปชวีกถาปสฺส เต ปณฺจสฺส เต ภิกฺขุ อารพฺภ กถสฺสตี

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุ ๕๐๐ ที่สนทนาเรื่องแผ่นดิน
ดิน ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ-
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ ที่สนทนาเรื่องแผ่นดิน

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ องค์ ที่สนทนากันถึงเรื่องแผ่นดินให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โก อัม ปจวิ วิเชสสติ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ภิกษุเหล่านั้นเที่ยวไปตามชนบทกับสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกลับมาถึงพระเชตวัน ก็ประชุมกันที่อุปัฏฐานศาลาในเวลาเย็น พุตกันถึงเรื่องแผ่นดินในที่ตนไปแล้วนั้น ๆ ว่า ในที่จากบ้านโน้นไปสู่อันโน้น ที่ดินเสมอ ไม่เสมอ มากไปด้วยโคลน มากไปด้วยกรวด มีดินดำ มีดินแดง ดังนี้ ๑ สมเด็จพระชินศรีศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยเรื่องแผ่นดินในที่ที่ได้เที่ยวไป จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แผ่นดินนั้นชื่อว่าแผ่นดินภายนอก พวกเธอควรกระทำบริกรรมในแผ่นดินภายใน แล้วจึงตรัส ๒ คำนวนว่า โก อัม ปจวิ วิเชสสติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ใครจะรู้แจ้งแผ่นดินและขมโลก โลกนี้กับทั้งเทวโลก ใครจะเลือกเก็บบทแห่งธรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว เหมือนกับช่างดอกไม้ผู้ฉลาด เลือกเก็บดอกไม้ฉะนั้น ผู้ศึกษาจักรู้แจ้งแผ่นดินและขมโลก โลกนี้กับทั้งเทวโลกได้ผู้ศึกษาและเลือกเก็บบทแห่งธรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว เหมือนกับช่างดอกไม้ผู้ฉลาด เลือกเก็บดอกไม้ฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ใครรู้จักแผ่นดิน คือ ใครรู้จักแผ่นดินอันได้แก่อภัพณ ๑ คำว่า จักรู้แจ้ง อธิบายว่า จักรู้แจ้ง คือ จักแห่งตลอด จักกระทำให้ง่ายด้วยความรู้ของตน ๑ คำว่า ขมโลก คือ อบายโลก ๔ ๑ คำว่า โลกนี้กับทั้งเทวโลก สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ใครจะรู้แจ้ง คือ จักแห่งตลอด จักกระทำให้ง่ายมนุษย์โลกกับทั้งเทวโลกได้ ๑ คำว่า ใครจักเลือกเก็บบทแห่งธรรม ที่เรา

แสดงไว้ได้แล้ว คือ ใครจักเลือกเก็บ จักค้นคว้า จักพิจารณา จักแทงตลอด จักกระทำให้แจ้งบทแห่งธรรม อันได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ที่ชื่อว่าเราแสดงไว้แล้ว เพราะแสดงไว้ตามสภาพแล้ว เหมือนกับช่างดอกไม้เลือกเก็บดอกไม้จะนั้น ๆ คำว่า ผู้ศึกษา ได้แก่ผู้ศึกษา ๑ จำพวก เริ่มแต่ผู้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติมรรค เป็นต้นไป ตลอดถึงผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค เพราะศึกษาสิกขา ๓ น คือ อริสสสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา ผู้กำจัดฉันทราคะจากแผ่นดินนั้น จักรู้แจ้ง คือจักแทงตลอด จักกระทำให้แจ้งซึ่งแผ่นดินอันได้แก่อัตภาพนี้ ด้วยอรหัตมรรค ๆ คำว่า ขมโลก คือ ผู้ศึกษา ๑ จำพวกนั้นแหละ จักรู้แจ้ง คือ จักแทงตลอด จักกระทำให้แจ้งซึ่งขมโลกตามที่ว่าแล้วนั้น และซึ่งมนุษย์โลกนี้กับทั้งเทวโลกได้ ๆ คำว่า ผู้ศึกษา คือ ผู้ศึกษา ๑ จำพวกนั้น ๆ อธิบายว่า ช่างดอกไม้ผู้ฉลาด เข้าไปสู่สวนดอกไม้แล้ว ก็เวียนดอกไม้ที่กำลังตูม ที่สัตว์เจาะ ที่เหี่ยว ที่เป้นปมเสียแล้ว ก็เก็บเอาดอกไม้ที่งาม ที่เกิดดีฉันใด ผู้ศึกษา ๑ จำพวกนั้น ก็จะเลือกเก็บ คือ จักพิจารณา จักแทงตลอด จักกระทำให้แจ้ง แจ้งซึ่งบทแห่งโพธิปักขิยธรรม ที่เราแสดงไว้แล้ว คือ ที่เราชี้ไว้แล้วนั้นได้นั้น ดั่งนี้

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแก้ปัญหาด้วยพระองค์เอง ๆ ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ก็ได้ถึงซึ่งความเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภทาทั้งหลาย เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่ประชุมชนซึ่งอยู่ในที่นั้น ดั่งนี้แล ๆ จบเรื่องภิกษุ ๕๐๐ องค์ ที่พูดกันถึงเรื่องแผ่นดินเพียงเท่านั้น

ก็เรื่องแผ่นดินที่ว่ามาแล้วนั้น เป็นเรื่องแผ่นดินทั้งภายในนอกภายใน เรื่องแผ่นดินภายในนั้น ไม่เป็นสำคัญอันใด เพราะฉะนั้น สมเด็จพระจอมไตรศาสดา จึงได้ทรงแสดงเรื่องแผ่นดินภายในไว้ให้เป็นທີ່คตินึกของภิกษุทั้งหลาย ตลอดถึงพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า ให้เข้าใจว่าแผ่นดินภายในนั้นแหละ สำคัญมาก และเมื่อรู้แจ้งแทงตลอดแผ่นดินภายในได้แล้วก็จักสนทุกข์ทั้งปวง และเมื่อรู้แจ้งแผ่นดินภายในได้

ทราบใด คือ จะรู้จักแผ่นดินภายนอกตลอดโลกได้ว่า ที่ไหนเป็นอย่างไร ก็ยังไม่สิ้นทุกข้ออยู่ตรงนั้น ๆ ก็แผ่นดินภายในนี้ได้แก่อะไร ได้แก่ อักขารร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลายเอง ๆ อักขารร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลายนี้เหมือนกับแผ่นดินภายนอกแท้ ๆ คือ แผ่นดินภายนอกอันได้แก่แผ่นดินธรรมดา ซึ่งเราอาศัยอยู่นี้ ย่อมมีภูเขาเถาวัลย์ ต้นไม้ เครือไม้ และสัตว์นานาประการ มีทั้งห้วยละหารลำธารแม่น้ำ น้อยใหญ่พร้อมฉันใด แผ่นดินภายใน คือ ร่างกายนี้ ก็มีสิ่งที่เปรียบด้วยต้นไม้ ภูเขา เถาวัลย์ ห้วยร่องช่องน้อย แม่น้ำน้อย แม่น้ำใหญ่ เหมือนกันฉันนั้น เช่นผม ขน ก็เปรียบเหมือนกับต้นไม้เถาวัลย์ ที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ในส่วนร่างกายก็เปรียบเหมือนภูเขาและห้วยเหว ช่องน้อย ช่องใหญ่ คือ ช่องตา ช่องหู ช่องจมก ช่องปาก ช่องทวารหนักทวารเบา ก็เปรียบเหมือนช่องต่าง ๆ ในแผ่นดิน ที่ขังน้ำ คือ กระเพาะน้ำ ในท้องก็เปรียบเหมือนทะเลใหญ่ รัตนามีโลหิตเป็นต้น ซึ่งไหลแผ่ไปตามเส้นเอ็นต่าง ๆ ก็เปรียบเหมือนกับแม่น้ำน้อยใหญ่ทั้งหลาย ปาณกชาติ คือ หมี่สัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่มีอยู่ในร่างกายนี้ ก็เปรียบเหมือนหมี่สัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในแผ่นดินฉันนั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงหมายแผ่นดินภายใน คือ อักขารร่างกายไว้ แล้วทรงตั้งปัญหาไว้ว่า ใครจะรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งแผ่นดินภายนอกภายใน อันได้แก่อักขารร่างกาย แล้วทรงแก้ไขไว้ว่า ผู้ศึกษา ๑ จำพวกนั้น จักรู้แจ้งแทงตลอด ทั้งมีสิ่งที่ควรรู้แจ้งแทงตลอดอยู่อีก ๓ อย่าง อันได้แก่ ขมโลก คือ อบายภูมิ ๔ และมนุษยโลกกับทั้งเทวโลก เพราะว่าโลกทั้ง ๓ นี้ ก็เป็นของที่รู้แจ้งแทงตลอดได้ยาก ต้องผู้ศึกษา ๑ จำพวกเท่านั้น จึงจะรู้แจ้งแทงตลอดได้ เพราะฉะนั้น ให้เข้าใจเถิดว่า อักขารร่างกายนี้คิด อบายภูมิ ๔ กิด มนุษยโลกกิด เทวโลกกิด เป็นของที่ผู้การศึกษา ๑ จำพวกเท่านั้นรู้แจ้งแทงตลอดได้ ยังมีสิ่งที่รู้แจ้งแทงตลอดได้ยากอยู่อีก คือ บทแห่งธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ดีแล้ว อันได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีพระพุทธบรมหารัตนสถามให้ว่า ใครจะเลือก

เก็บบทแห่งธรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว แล้วทรงแก้ไขด้วยพระองค์เองว่า
ผู้ศึกษา ๗ จำพวกนั้นแหละ จะเลือกเก็บบทแห่งธรรมที่เราแสดงไว้ดี
แล้ว เหมือนกับช่างดอกไม้ผู้ฉลาดเลือกเก็บดอกไม้ฉะนั้น ฯ โดย
เหตุนี้ จึงควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะสนใจให้ได้ความรู้เรื่องใน
อภิปาณตละยมโลก มนุษยโลก เทวโลก โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ
ไว้ จึงจะเป็นการดี เพื่อจะได้เป็นอุปนิสัยให้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน
ในภายภาคหน้า สันข้อความที่ควรยกมาอธิบายในเรื่องภิกขุ ๕๐๐ องค์นั้น
เพียงเท่านี้.

เรื่องพระเถรเจ้าผู้ถือพยัับแดดเป็นกรรมฐาน

ก่อนไป เป็นเรื่องของพระเถรเจ้าผู้ถือพยัับแดดเป็นกรรมฐานว่า เมื่อ
สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ทรงสำราญอยู่ในกรุงสาวัตถี ทรงปรารภ
ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งถือพยัับแดดเป็นกรรมฐานให้เป็นต้นเหตุ จึง
ตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า เณรปมฺปี เป็นต้น

คงได้สดับมาว่า ภิกษุนั้นเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดา
จารย์ แล้วก็เข้าป่า ด้วยคิดจะกระทำสมณธรรม แล้วพากเพียร
พยายาม เมื่อไม่อาจสำเร็จพระอรหัตได้ก็คิดว่า เราจะทูลขอให้พระ
ศาสดาตรัสบอกกรรมฐานให้ยิ่งขึ้นไป แล้วก็เดินมาสู่สำนักพระศาสดา ได้
เห็นพยัับแดดในระหว่างมรรคา ก็ถือพยัับแดดเป็นกรรมฐานว่า พยัับแดดอัน
ปรากฏขึ้นในหน้าร้อน ย่อมปรากฏเหมือนกับเป็นรูปเป็นร่างแก่คนทั้งหลาย
ที่ยืนอยู่ไกล เมื่อมาใกล้ก็ไม่ปรากฏฉใด ถึงอภิปาณกก็เป็นเช่นนั้น
เพราะมีความเกิดและความเสื่อมเป็นธรรมดา เวลาเดินทางมาเห็นตื้นเขิน
แล้วก็ลงไปอาบน้ำที่แม่น้ำจรวัด แล้วนั่งพักอยู่ริมต้นไม้ต้นหนึ่งร่มฝั่ง
น้ำซึ่งมีกระแสน้ำเชี่ยวแห่งหนึ่ง ได้เห็นฟองน้ำใหญ่ ๆ ตั้งขึ้นด้วยกำลังน้ำ
กระทบแล้วแตกไป ก็ถือเป็นอารมณ์ว่า ถึงอภิปาณกก็เป็นเช่นนั้น เพราะ
เกิดขึ้นแล้วก็แตกไป ฯ สมเด็จพระจอมไตรศาสดา ผู้ประทับอยู่ในพระ
คันธกุฎี ได้ทรงเล็งเห็นพระเถรเจ้าองค์นั้น จึงตรัสว่า อย่างนั้นแหละ

ภิกษุ อรรถาพนักเช่นนั้น อรรถาพนักมีความเกิดและความแตกไปเป็นสภาพ
เหมือนกับฟองน้ำและพยับแดด ฉะนั้น แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า เณรมิ
เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลผู้รู้ถึงกายอันเปรียบด้วยฟองน้ำ
มีพยับแดดเป็นธรรมดาแล้ว ก็ตัดดอกไม้ที่สำคัญของมาร แล้วไปถึงที่
มัจจุราชไม่แลเห็น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เปรียบด้วยฟองน้ำ คือ รูปร่างกายอันได้
แก่ประชุมแห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้นนั้นว่า คล้ายกันกับฟองน้ำ เพราะ
ไม่แข็งแรง ไม่ยั่งยืน เป็นของชั่วคราว ๆ คำว่า มีพยับแดดเป็นธรรมดา
อธิบายว่า ผู้รู้ถึง คือ ผู้รู้พยับแดด ย่อมเหมือนเป็นรูปร่าง คือ
เหมือนเป็นของควรจับต้องได้ แก่คนทั้งหลายผู้ยังยืนอยู่ในที่ใกล้ เวลาเข้า
มาใกล้ก็เป็นของว่าง ของเปล่า ของถือเอาไม่ได้ฉันใด ถึงกายอัน
มีพยับแดดเป็นธรรมดา เพราะเป็นของปรากฏเพียงชั่วขณะ ชั่วเวลาเล็ก
น้อย ฉะนั้น ๆ คำว่า ดอกไม้ที่สำคัญแห่งมาร คือ ภิกษุผู้เป็นพระ
ชีนาสพ ตัตถวิญญะทั้ง ๓ ภูมิ อันนับว่าเป็นดอกไม้สำคัญแห่งมาร ด้วย
อธิมรรคแล้ว ก็ไปสู่ที่มัจจุราชไม่แลเห็น คือ ไปสู่อมตมหานิพพาน
อันไม่ใช่วิสัยแห่งมาร ดังนี้

ในเวลาจบภาตาล พระเถระเจ้าก็ได้สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย เมื่อจะสรรเสริญเชยชมกราบไหว้ซึ่งพระสรริกายนมีสี
เหมือนทองคำ ของสมเด็จพระบรมศาสดา ก็ได้มาเฝ้า ดังนี้แล จบเรื่อง
พระเถระเจ้าผู้ถือพยับแดดเป็นกรรมฐานเพียงเท่านี้

ขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า ผู้ที่จะรู้ ว่า ร่ายกายอัน
เปรียบเหมือนกับพยับแดดหรือฟองน้ำ ก็ต้องเป็นผู้เคยเจริญวิปัสสนามาแล้ว
ดังนี้ สันเนอความในเทศนาภคณชนเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๖๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิทูชกะ

ปุปผานิ เหว ปจันนตมุติ อิมิ ธมฺมเทสนํ สตุถา สาวตถิยิ
วิหรนฺโต สปริสํ โอเชน อชฺโณตฺถริตฺวา มาริตํ วิทูชกํ อารพก
กเถสฺสคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องพระเจ้าวิทูชกะ ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระเจ้าวิทูชกะ

ดำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ทรงประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภพระเจ้าวิทูชกะ กับทั้งบริวารที่หวั่ง
น้ำท่วมตายให้เป็นคณฺเหตฺ จิงตรัสพระธรรมเทศนาอนันไไว้ว่า ปุปผานิ เหว
ปจันนตฺ คังน

ในเรื่องวิทูชกะนั้น มีเรื่องเป็นลำดับมาดังต่อไปนี้ คือ พระโอรส
ของพระราชามหาโกศล ในกรุงสาวัตถี มีพระนามว่า ปเสนทิกุมาร
ลิจฉวิกุมารในเมืองเวสาลี ชื่อว่า มหาล บุตฺรของพระราชามัลละในเมือง
กุสินารา ชื่อว่า พันธุละ ทั้ง ๓ คนนี้ได้ไปเที่ยวที่เมืองตักสิลา เพื่อศึกษาศิลปใน
สำนักทิสากโมกขาจารย์ มาพร้อมกันที่ศาลาเอกเมือง ถวายถึงเรื่องการมา
และตระกูลเชื้อสายแห่งกันและกันแล้วเป็นสหาคัน ได้เข้าไปหาอาจารย์
ด้วยกัน ไม่ช้าก็สำเร็จการศึกษาศิลป แล้วลาอาจารย์ออกมาพร้อมกัน กลับไป
สู่บ้านเมืองของตน ๆ ในกุมารทั้ง ๓ นั้น ปเสนทิกุมาร แสดงศิลป
ถวายพระบิดา พระบิดาทรงโปรดปรานแล้วก็ยกให้เป็นพระราชา ฯ

เมื่อมหาลัทธิมารแสดงศิลปแก่พวกลิจฉวี ก็ได้แสดงด้วยความอุตสาหะ
มาก ท่าทาง ๒ ของมหาลัทธิแตกไป ฯ พวกพระราชาลิจฉวีก็ทรงปริกษา
กันว่า น่าเสียใจ อาจารย์ของพวกเราเสียจักเสียแล้ว พวกเราทั้งอาจารย์
ไม่ได้ จักต้องบำรุงอาจารย์ จึงได้ยกประตูข้างหนึ่งอันมีรายได้ถึงแสน
ให้แก่มหาลัทธินั้น ฯ มหาลัทธิก็ได้ยู่สั่งสอนศิลปให้แก่พวกลิจฉวีราช-
บุตร ๕๐๐ องค์ ด้วยอาศัยพระตุนั้น ฯ พันธุลกุมาร เมื่อคนทั้งหลายเอา
ไม้ไผ่มา ๖๐ ลำ สอดซี่เหล็กเข้าไปในท่ามกลางแล้วมัดให้รวมกันทั้ง ๖๐
ลำ ยกขึ้นตั้งไว้ แล้วตระกูลมัลลราชทั้งหลายบอกว่า จงฟันไม้ไผ่
เหล่านั้นให้ขาด ก็กระโดดขึ้นอากาศสูง ๘๐ ศอก แล้วฟันไม้ไผ่ ๖๐ ลำนั้น
ให้ขาดไปด้วยดาบ ในลำสุดท้ายเขาได้ยินเสียงดังกริ่งกังซี้เหล็ก ก็ถามว่า
นี่อะไร ได้ยินว่า มีคนเอาซี่เหล็กใส่ไว้ในไม้ไผ่ทุกลำ ก็ทั้งดาบร้องให้
แล้วกล่าวว่า ญาติมิตรที่มากถึงเพียงนี้ของเรา ไม่มีสักคนเดียวที่รักเรา
บอกเรื่องนี้แก่เรา ถ้าเรา เราจักตัดไม้ให้มันเสียง ดังนั้นแล้ว จึงบอก
มารดาบิดาว่า ลูกจะฆ่าภัยตรัยเหล่านั้นเสียให้สิ้น แล้วจะเป็นพระราชา ฯ
มารดาบิดาก็ห้ามด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ว่า ลูกเอ๋ย ความเป็นพระราชาเป็น
พระราชาที่สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย เป็นพระราชาตามวงศ์กษัตริย์ ใคร ๆ
ทำอย่างนี้ไม่ได้ จึงบอกว่า ถ้อยคำนั้นลูกจะไปหาสหายของลูก แล้วก็
ได้ไปที่กรุงสาวัตถี ฯ พระเจ้าปเสนกิ ทรงทราบการมาของพันธุลกุมาร
นั้น ก็เสด็จไปต้อนรับ นำเข้าสู่พระนครด้วยสักการะใหญ่ แล้วตั้งไว้
ในตำแหน่งเสนาบดี ฯ พันธุลเสนาบดีนั้น ก็ให้ไปรับมารดาบิดามาอยู่
ที่กรุงสาวัตถีนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพระราชานั่งอยู่ที่ปราสาทชั้นบน ทอดพระ
เนตรดูระหว่างถนน ก็ได้ทรงเห็นภิกษุหลายพันองค์ พวกนั้นเดินไปเพื่อฉัน
อาหารที่บาตรของคนทั้ง ๔ คือ อนาถบิณฑิกเศรษฐี จุฬอนาถบิณฑิกเศรษฐี
นางวิสาขา นางสุปปวาสา จึงตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจะไปไหน
เมื่อมีผู้กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า มีภิกษุ ๒ พันองค์ไปที่บ้านของอนา-
ถบิณฑิกเศรษฐีทุกวัน เพื่อนอกกัณฑ์ สลากกัณฑ์ คีลานกัณฑ์ เป็นต้น มีภิกษุ ๕๐๐

องค์ ไปฉันประจำที่บ้านของอุพพอนาถบัณฑิตเศรษฐี และที่บ้านนางวิสาขาบ้านนางสุปวาสา ดังนี้ ก็มีพระราชประสงค์จะทรงบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยพระองค์เอง จึงเสด็จไปทวารา นิมนต์พระศาสดาจารย์กับภิกษุพันองค์ แล้วถวายทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เองตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ ก็กราบทูลสมเด็จพระบรมศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์กับภิกษุ ๕๐๐ องค์ จงทรงรับอาหารของข้าพระองค์เป็นประจำวัน พระเจ้าข้า ฯ ครัสตอบว่า มหาราช ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่รับอาหารประจำในที่แห่งเดียว คนเป็นอันมาก ย่อมหวังการมาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ จึงกราบทูลว่า ถ้าอย่างนั้น ขอจงส่งภิกษุองค์หนึ่งมาประจำ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ได้ทรงมอบให้เป็นภาระของพระอานนตเถระเจ้า ฯ พระราชาไม่ได้ตรัสสั่งไว้ว่า พวกนโมภิกษุสงฆ์มาถึงแล้วจงรับบาตร แล้วจึงเลี้ยงดู ได้ทรงเลี้ยงดูด้วยพระองค์เองอยู่ ๗ วัน พอถึงวันที่ ๘ ก็มีเรื่องทรงคิดไปทางอื่น จึงได้ทรงเข้าไป ฯ ธรรมดาในราชตระกูล ผู้ที่ไม่ได้รับสั่งจะแต่งตั้งอาสนะนิมนต์พระให้นั่งแล้วเลี้ยงดูไม่ได้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า พวกเราไม่อาจยืนอยู่ในที่นั่งได้ แล้วก็กลับไปเสียบโดยมาก ถึงวันที่ ๒ พระราชาก็ทรงเปลวไปอีก ก็มีภิกษุกลับไปมากอีก ถึงวันที่ ๓ ก็ทรงเปลวไปอีก ในคราวนั้น ภิกษุนอกจากพระอานนตเถระเจ้าองค์เดียวก็พากันกลับไปสิ้น

ธรรมดาผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อมถือเหตุการณ์เป็นใหญ่ ย่อมรักษาความเลื่อมใสของตระกูลทั้งหลายไว้ ฯ พระสาวกทั้งสี่ที่ได้รับการันตร มีบุคคลทั้ง ๔ นั้นเป็นต้น คือ พระอัครสาวก ๒ อันได้แก่พระสารีบุตรเถระเจ้า พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า พระอัครสาวิกา ๒ องค์ คือ นางเขมา นางอุบลวันณา สำหรับในผ้าขอบาสกก็มีอัครอุบาสก ๒ คือ จิตตกฤททบัลลี หัตถกอุททก ในผ้าขอบาสกก็มีอัครสาวิกา ๒ คือ มารดาของพระนันทะ ผู้ชื่อว่า เอสกัณฐิก และนางขุชุตตรา ผู้ว่าเป็นผู้มีบุญมาก เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยขณิกหาร เพราะเป็นผู้ทำบารมี ๑๐ ไว้เต็มเปี่ยมแล้วโดยเอกเทศ

ถึงพระอานนทเถระเจ้า ก็เป็นผู้ได้บำเพ็ญบารมีมาแล้วตลอดแสนกัป เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอกนิหาร เป็นผู้มบญมาก เมื่อจะรักษาความเลื่อมใสของตระกูลไว้ก็ได้ยืนอยู่ เพราะตนเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุการณ์ ๆ คนทั้งหลายนิมนต์ให้พระอานนทเถระเจ้านั่งลงองค์เดียว แล้วก็เลียงดู ในเวลาภิกษุทั้งหลายไปแล้ว พระราชาก็เสด็จมา ได้ทรงเห็นของหวานของลาวตงอยู่เป็นปกติ จึงตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่มาหรือ ได้ทรงสดับว่า มาแต่พระอานนทเถระองค์เดียวเท่านั้น จึงทรงโกรธแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายได้ตัดการบุญถึงเพียงนั้นแล้ว จึงได้เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หม่อมฉันได้จัดอาหารไว้เพื่อภิกษุ ๕๐๐ องค์ แต่ได้ยินว่า มาเพียงพระอานนทเถระองค์เดียวเท่านั้น อาหารที่จัดไว้ก็ยังอยู่อย่างเดิม ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ไม่เห็นว่าเรือนของหม่อมฉันเป็นสำคัญ เป็นเพราะอะไร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาไม่ตรัสถึงความผิดของภิกษุทั้งหลาย ได้ตรัสเสี่ยวว่า มหาราช ความคุ้นเคยกับพระองค์ ไม่มีแก่พวกสาวกของเรา เพราะฉะนั้น พวกสาวกของเราจึงไม่ไป ตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงเหตุที่ไม่ควรเข้าไปสู่ตระกูล และเหตุที่ควรเข้าไปสู่ตระกูล จึงได้ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายให้ตั้งใจฟัง แล้วทรงแสดงพระสูตรว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปก็ไม่ควรเข้าไป ถึงเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง ฯ องค์ ๕ นั้น คืออะไรบ้าง คือ คนทั้งหลายไม่ต้อนรับด้วยความพอใจ ๑ ไม่กราบไหว้ด้วยความพอใจ ๑ ไม่ให้อาสนะด้วยความพอใจ ๑ ข้อนของที่มีอยู่ ๑ เมื่อมีของมากก็ให้น้อย ๑ เมื่อมีของดกก็ให้ของเหลว ๑ ให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ ๑ ไม่เข้าไปนั่งใกล้เพื่อจะฟังธรรม ๑ เมื่อแสดงธรรมให้ฟังก็ไม่ยินดี ๑ ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นั้นแหละ เป็นตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปก็ไม่ควรเข้าไป ครั้นเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นตระกูลที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปก็ไม่ควรเข้าไป ครั้นเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง ฯ องค์ ๕ นั้น คือ

อะไรบ้าง คือ คนทั้งหลายต้อนรับด้วยความพอใจ ๑ กราบไหว้ด้วยความพอใจ ๑ ถวายอาสนะด้วยความพอใจ ๑ ไม้ช้อนของที่มีอยู่ ๑ เมื่อมีของมากก็ให้มาก ๑ เมื่อมีของประณีตก็ให้ของประณีต ๑ ให้โดยเคารพไม่ให้โดยไม่เคารพ ๑ เข้าไปแก้ใกล้เงี้ยวจะพึงธรรม ๑ เมื่อแสดงธรรมก็ยินดี ๑ ครั้งนั้น ด้วยเหตุเหล่านั้นแลมหาราช สาวกทั้งหลายของเรา เมื่อไม่ได้ความคุ้มครองจากสำนักของพระองค์ ก็จักไม่ไป ก็บัดนี้เห็นทั้งหลายในปางก่อน ถึงมีผู้บำรุงอยู่โดยเคารพในที่ไมคุ้มครอง เมื่อได้รับเวทนาใกล้ตายแล้วได้ไปหาที่คุ้มครอง เวลาพระราชารุณถามว่า เมื่อไรพระเจ้าข้า จึงทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมื่มีพระเจ้าพรหมทัต เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี มีพระราชาผู้ทรงพระนามว่าเกสวะ ได้สละราชสมบัติออกบรรพชาเป็นฤๅษี ฯ มีบุรุษ ๕๐๐ คน ออกบรรพชาตาม ฯ ฤๅษีนั้น ชื่อว่าเกสวดาบส ฯ ช่างกลับภของพระราชาเมื่ได้บรรพชาตามได้เป็นอันเตवासิก ชื่อว่ากัปปกะ ฯ เกสวดาบสกับบริวารได้อยู่ที่ป่าหิมพานต์ ๔ เดือน พอถึงฤดูฝน ก็ไปที่เมืองพาราณสี เพื่อจะได้ฉันของเค็มของเปรี้ยว แล้วเข้าไปเที่ยวบิณฑบาตในเมือง ครั้งนั้น พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้วก็ทรงเลื่อมใส ได้ทรงถือเอาปฏิกุญญาณ เพื่อการอยู่ในสำนักของพระองค์ ตลอด ๔ เดือน แล้วก็ให้อยู่ในอุทยาน ได้เสด็จไปปฏิบัติทั้งเป็นทั้งเข้า ดาบสนอกนั้นอยู่ได้ ๒-๓ วัน ก็รำคาญด้วยเสียงช้างเป็นต้น จึงบอกว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ พวกข้าพเจ้ารำคาญ จะไปละ อาจารย์ถามว่า จะไปไหน ตอบว่า จะไปป่าหิมพานต์ อาจารย์จึงว่า ในวันที่พวกเรามาถึง พระราชาได้ทรงถือเอาปฏิกุญญาณเพื่อการอยู่ในที่ตลอด ๔ เดือน พวกท่านจักไปไหน ตอบว่า อาจารย์ไม่ได้บอกพวกข้าพเจ้าก่อน จึงให้ปฏิกุญญาณ พวกข้าพเจ้าไม่อาจอยู่ในที่นี้ได้ พวกข้าพเจ้าจะไปอยู่ในที่พอได้ยืนขาของท่าน ไม่ไกลจากท่าน นอกคันทน์แล้ว ก็พากันไ้เวลาไป อาจารย์ก็อยู่กับอันเตवासิกผู้ชื่อว่ากัปปกะ พระราชาเสด็จมาหา ตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้ง-

หายไปในไหน เกสวดาบสตอบว่า ดูก่อนมหาราช ดาบสทั้งหลายบอกว่า รำคาญ แล้วก็ไปทำหิมพานต์ ถึงกับปกะ ไม่ซำกรำคาญ อาจารย์จะห้ามสักเท่าไร ก็ตอบว่าไม่อาจอยู่ได้ แล้วก็ลาไป แต่กับปกะนั้นไม่ไปหาดาบสนอกนั้น เพื่อจะฟังข่าวของอาจารย์ก็ได้อยู่ในที่ไม่ไกล ต่อมาภายหลัง เมื่ออาจารย์นึกถึงพวกอันเตวาสิก ก็เกิดโรคในท้อง พระราชาก็ให้แพทย์ทั้งหลายรักษา โรคก็ไม่หาย ดาบสจึงว่า ดูก่อนมหาราช พระองค์มีพระประสงค์จะให้โรคของอาตมาหายหรือ พระราชาตรัสตอบว่า ถ้าข้าพเจ้าอาจ ก็จักต้องทำให้ท่านสบายในที่นี้ จึงตอบว่า มหาราช ถ้าพระองค์มีพระประสงค์จะให้อาตมาพาสบาย ก็จงส่งอาตมาไปหาพวกอันเตวาสิก พระราชาก็ทรงรับว่าได้ แล้วให้ดาบสนอนบนเตียง ตรัสสั่งอำมาตย์ ๔ คน มีนารถอำมาตย์เป็นหัวหน้าว่า พวกท่านต้องรู้จักความเป็นไปแห่งพระผู้เป็นเจ้าของเรา แล้วส่งข่าวมาถึงเรา ตรัสสั่งดังนี้แล้วก็ทรงส่งไป อันเตวาสิกผู้ชื่อว่ากับปกะ ได้ยินว่าอาจารย์มา ก็ไปต้อนรับ เมื่ออาจารย์ถามว่า ดาบสนอกนี้อยู่ที่ไหน ก็ตอบว่าอยู่ที่โน้น ฝ่ายดาบสเหล่านั้น ได้ยินว่าอาจารย์มาถึงแล้ว ก็มาประชุมกันในที่นั้น จัดน้ำอุ่นและผลไม้ให้น้อยใหญ่ให้แก่อาจารย์ ในทันใดนั้น โรคก็หายไป อยู่มาไม่กี่วัน ดาบสนั้นก็มีผิวพรรณดุจดั่งทองคำ ครั้นนั้น นารถอำมาตย์จึงถามว่า ข้าแต่เกสวะผู้มีบุญ ท่านละจอมมณัษย์ผู้ให้สำเร็จความต้องการทั้งปวงแล้ว มายินดีในอาศรมของกับปกะได้อย่างไร เกสวดาบสตอบว่า นารถะ สิ่งที่มีรสอร่อยที่นายินดีมีอยู่ ดันไว้ที่นายินดีมีอยู่ ถ้อยคำที่ดีทั้งหลายของกับปกะย่อมทำให้เรายินดี นารถะ จึงถามว่า ท่านเคยฉันข้าวสาลี อันปรุงด้วยมังสะและกับที่ดี ๆ แล้ว ข้าวฟ่างและลูกเดือยซึ่งไม่มีรสเค็ม ทำให้ท่านยินดีได้อย่างไร เกสวะตอบว่า ของไม่อร่อย หรืออร่อยก็ตาม น้อยเรามากก็ตาม บุคคลเคยบริโภคในที่ใด รสอันใดเคยย่อมมีความรื่นเริงเป็นอย่างเข้มนั้น ดังนี้

ครั้นองค์สมเด็จพระชินศรีศาสดา ทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว เมื่อจะทรงประชุมชาดก ก็ทรงตรัสว่า พระราชาในคราวนั้น ได้มาเป็น

๑๒ พระสุคันคปฏุก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

โมคคัลลาน์ นารทะได้มาเป็นสาวรับบร อันเตวสิกข์ชื่อว่ากัปปกะ ได้มาเป็น
อานนท์ เกสวคาบสได้มาเป็นเรตถาคค ดังนี้ แล้วตรัสว่า คุณ่อมหาราช
บัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน เกิดเวทนาใกล้ตายก็ได้ไปหาผู้ที่คุ้นเคย พวก
สาวกของเราตถาคคเห็นจะไม่ได้ความคุ้นเคยในสำนักของพระองค์ ดังนี้ ขอ
งคนเฝ้าความขังหน้าไว้เพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ค้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัฏ ๖๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะ (ต่อ)

ราชา ภิกขุสงฺฆเมณ สุทฺธิ มย। วิสุตาสี กาคฺค วุญฺญติ กณฺณ
โช ภริยสฺสามิตี สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฌาติธิตฺรึ เกเห กาคฺค วุญฺญติ เอว
สนฺเต ทฺทรา จ สามเณราติ.

ณ บัดนี้ อาคณเภาพจกได้แสดงเรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระเจ้าวิฑูฑกะ (ต่อ)

ดำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า พระราชาทรงดำริว่า เรา
ควรจะทำความคุ้นเคยกับพระภิกขุสงฆ์ เราจักทำอย่างไรหนอ ก็ทรง
คิดได้ว่า เราควรจะกระทำธิดาแต่งพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้
เป็นมเหสีของเรา เมื่อเป็นอย่างนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย
ก็จะคุ้นเคยกับเรา จักมาหาเราเฝ้า ฯ ด้วยคิดว่า พระราชา
เป็นพระญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงทรงพระราชสาส์นไปถึง

พวกสักกะ พวกสักกะจงให้ธิดาแก่เราสักคนหนึ่ง แล้วตรัสสั่ง
 พวกเข่า พวกท่านต้องถามว่า เป็นธิดาของสักกะองค์ไหนแล้วจึงมา
 ตรัสสั่งดังนี้แล้ว ก็ทรงส่งพวกทูตไป ๓ พวกทูตไปถึงแล้ว ก็ทูลขอ
 การิกาตอสักกะ ๓ พวกสักกะนั้นจึงประชุมปรึกษากันว่า พระราชา
 เป็นพวกอื่น ถ้าพวกเราจักไม่ถวาย ก็จักทำให้พวกเราพินาศ ก็
 แต่ว่า ผู้ที่มีตระกูลเสมอกับพวกเราไม่มี พวกเราควรทำอย่างไร มหานามจึง
 ตรัสว่า ธิดาของทาสของเรา ผู้ช่อวาสภขัตติยา เป็นผู้สวยงามมาก
 เราจักถวายวาสภขัตติยานั้น แล้วตรัสบอกพวกทูตว่า พวกเราจัก
 ถวายการิกาแก่พระราชา พวกทูตจึงถามว่า เป็นธิดาของใคร ตรัส
 ตอบว่า เป็นธิดาของมหานามสักกะ ผู้เป็นบุตรของพระเจ้าอาว์แห่ง
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีชื่อว่า วาสภขัตติยา พวกทูตนั้นก็กลับไป
 กราบทูลพระราชา พระราชาจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นก็คิดแล้ว พวกท่าน
 จงรีบรับมา ธรรมดากษัตริย์ทั้งหลายมีมารยามาก อาจจะส่งธิดาแห่ง
 ทาสมาให้เราได้ พวกท่านจงนำเอา कुमारที่ร่วมเสวยในภานะเดียวกัน
 กับบิดามาให้แก่เรา ตรัสดังนี้แล้วก็ทรงส่งทูตไป ทูตเหล่านั้นไปถึงแล้ว
 ก็กราบทูลว่า ข้าแต่เทพยดา พระราชามีพระประสงค์ कुमारที่ร่วมเสวย
 กับพระองค์ มหานามจึงตรัสว่า ได้ แล้วก็ให้แต่งตั้งให้วาสภขัตติยา
 พอลงเวลาเสวยก็ให้พามาเฝ้า ทรงแสดงอาการจะเสวยด้วยกัน แล้ว
 ก็มอบให้พวกทูต พวกทูตก็ได้รับวาสภขัตติยาไปที่กรุงสาวัตถี กราบทูล
 เรื่องนั้นกับพระราชา พระราชาก็ทรงดีพระทัย อภิเษกให้เป็นอัครมเหสี
 ยกให้เป็นใหญ่กว่าหญิง ๕๐๐ ไม่เข้าพระนางวาสภขัตติยานั้น ก็
 ประสูติบุตรผู้มีผิวพรรณดังทองคำ ครั้นถึงวันจะถวายพระนาม พระ
 ราชาจึงส่งทูตไปเฝ้าพระอัยยิกาว่า ธิดาแห่งพระราชาสักกะผู้ทรงพระนาม
 ว่า วาสภขัตติยา ประสูติบุตรแล้ว จะตั้งชื่ออย่างไร อามาคย์ผู้
 ถือพระราชสาส์นไปนั้นเป็นคนหูตึง ครั้นไปถึงแล้วก็กราบทูลพระอัยยิกา
 ของพระราชา พระอัยยิกาทรงสดับเรื่องแล้วก็ตรัสว่า วาสภขัตติยา

ถึงยังไม่ได้บุตรก็เป็นใหญ่กว่าคนทั้งปวงอยู่แล้ว วลกลา ภวิสฺสตี กราวณ^๕
 จักเป็นवलกลอย่างยิ่งของพระราชา คือ จะเป็นທີ່โปรดปรานอย่างยิ่งของ
 พระราชา อำมาตย์คนหนึ่งได้ขึ้นคำว่า วลกลไม่ซัด ก็เข้าใจว่าเป็น
 วิฑูทกะ จึงกลับไปกราบทูลพระราชาว่า ขอจงตั้งชื่อพระราชกุมารว่า
 วิฑูทกะ พระราชาก็ทรงดำริว่า เห็นจะเป็นชื่อสำหรับตระกูลเก่าแก่
 ของเขา จึงได้ทรงตั้งชื่อว่า วิฑูทกะ ครั้นนั้น พระราชาได้พระราชทาน
 ตำแหน่งเสนาบดีให้แก่วิฑูทกะนั้น แต่ในเวลายังทรงพระเยาว์ ด้วย
 ทรงดำริว่า จะทำให้เป็นที่โปรดปรานของพระพุทธองค์ วิฑูทกะก็
 ทรงพระเจริญขึ้นด้วยกุมารบริหาร พอมิพระชนม์ได้ ๗ ขวบ ก็ได้เห็น
 ของเล่นต่างๆ มีรูปช้างรูปม้าเป็นต้น ที่คนทั้งหลายนำมาจากตระกูลดา
 ของกุมารอื่น ๆ จึงทูลถามพระมารดาว่า มีผู้นำเครื่องบรรณาการมาจาก
 ตระกูลดาให้แก่กุมารอื่น ๆ ไม่มีใครส่งอะไรมาให้เรา พระแม่เจ้า
 ไม่มีมารดาบิดาหรือ ครั้นนั้น พระนางวาสภขัตติยาที่ตรัสลงว่า ลูกเอ๋ย
 พระราชาสักยะทั้งหลายเป็นดาของเจ้า แต่อยู่ไกล เพราะฉะนั้น จึง
 ไม่ได้ส่งอะไรมาให้เจ้า พอวิฑูทกะอายุได้ ๑๖ ปี ก็ทูลว่า หม่อมฉัน
 อยากเห็นตระกูลดา ถึงพระมารดาจึงทรงห้ามว่า อย่าเลยลูกเอ๋ย เจ้า
 จักทำอะไรในที่นี่ ก็ยังทูลอ้อนวอนอยู่รำไป ครั้นนั้น พระมารดา
 ก็ทรงรับว่า ถ้าอย่างนั้นจงไป วิฑูทกะนั้นกราบทูลพระบิดาแล้ว ก็
 เสด็จออกไปด้วยบริวารเป็นอันมาก พระนางวาสภขัตติยาได้ส่งหนังสือ
 ล่วงหน้าไปก่อนว่า หม่อมฉันอยู่ในที่นี่เป็นสุขดี ขอเจ้านายทั้งหลาย
 อย่าเปิดช่องใด ๆ ให้วิฑูทกะเห็น พวกสักยะทั้งหลายทราบบว่า วิฑูทกะมา
 ก็ทรงปรึกษากันว่า พวกเราไม่อาจไหวได้ จึงได้ส่งพวกกุมารที่อายุ
 น้อยกว่าวิฑูทกะนั้นไปหว่าเมืองเสยสสัน เมื่อวิฑูทกะนั้นไปถึงกรุงกบิลพัสดุ์
 พวกสักยะทั้งหลายก็ประชุมกันที่รับแขกเมือง วิฑูทกะกุมารก็ได้ไปยืน
 อยู่ในที่นั้น ครั้นนั้น พวกกษัตริย์สักยะทั้งหลาย ก็ตรัสบอกวิฑูทกะ
 ว่า นี่เป็นดาของเจ้า นี่เป็นลูกของเจ้า เมื่อวิฑูทกะไหว้กษัตริย์ทั้งปวง
 แล้ว ก็ไม่เห็นมีผู้ไหว้ตนสักคนเดียว จึงทูลถามว่า เพราะเหตุไร

จึงไม่มีผู้ให้ข้าพเจ้า พวกสักกะตรัสตอบว่า เพราะพวกกุมารที่เป็นน้องของเจ้า ได้ไปหัวเมืองเสียหมดแล้ว แล้วก็กระทำสักการะใหญ่แก่วิทูทกะนั้น วิทูทกะนั้นอยู่ในที่นั้นได้ ๒-๓ วัน ก็ออกจากเมืองด้วยบริวารเป็นอันมาก ครั้นนั้น ทาสคนหนึ่งก็ดำแอ้วดำเล่าว่า กระดานแผ่นนั้น เป็นแผ่นที่บุตรทาสผู้ชื่อว่าวาสภะขัตติยานัง แล้วก็ล้างแผ่นกระดานที่วิทูทกะนั่ง ในที่รับแขกนั้นด้วยน้ำนม เพื่อยูบมีบุคคลหนึ่งลืมอาวุธของตนไว้ จึงกลับไปเอาอาวุธ ก็ได้ยินเสียงคำวิทูทกะกุมารจึงถามความลับนั้น พอทราบว่า วาสภะขัตติยาเป็นธิดาทาสของมหานามสักกะ ก็ไปบอกแก่พวกพละนิกาย เสียงเอิกเกริกใหญ่ก็ได้มีขึ้นว่า วาสภะขัตติยาเป็นธิดาแห่งทาส วิทูทกะได้สดับดังนั้น ก็ตั้งใจไว้ว่า จะให้เขาล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง ด้วยน้ำนมเสียก่อน ในเวลาที่เราได้เสวยราชย์ เราจะเอาเลือดคอกของพวกนมมาล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง เมื่อวิทูทกะถึงกรุงสาวัตถีแล้ว อำมาตย์ทั้งหลายก็ทูลเรื่องทั้งปวงนั้นแก่พระราชา ๆ ก็ทรงกรวพวกสักกะว่า ยกธิดาทาสให้แก่เรา จึงทรงตัดเครื่องบริหารที่พระราชทานแก่วาสภะขัตติยาและบุตร แล้วให้พระราชทานแต่ของที่พวกทาสทาสีควรได้เท่านั้น ต่อจากนั้นมาไม่กี่วัน สมเด็จพระสรรเพชญ์ศาสดา ก็ได้เสด็จไปที่พระราชนิเวศน์ แล้วประทับนั่ง พระราชาก็มาทรงกราบแล้วตรัสว่า พวกญาติของพระองค์ได้ส่งธิดาทาสมาให้แก่หม่อมฉัน เพราะฉะนั้น หม่อมฉันจึงตัดการบริหารแห่งวาสภะขัตติยาและบุตรเสีย แล้วให้แต่ของที่พวกทาสทาสีควรได้เท่านั้น สมเด็จพระสรรเพชญ์ศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนมหาราช พวกสักกะทำไมสมควรเมื่อจะถวายกุมารี ก็ควรถวายผู้ที่มีชาติตระกูลเสมอกัน ก็แต่ว่า เราชอบบอกว่า วาสภะขัตติยาเป็นธิดาของขัตติยราช ได้อภิเษกในเรือนของขัตติยราช ส่วนวิทูทกะก็เกิดเพราะอาศัยขัตติยราช อันโคตรตระกูลข้างมารดาจักทำอะไรได้ โคตรตระกูลข้างบิดาเท่านั้นเป็นประมาณ บัณฑิตโบราณทั้งหลาย ได้ให้ตำแหน่งอัคกรมเหสีแก่หญิงขัตติยชนที่หาพนักุมารที่เกิดในท้องทาสนั้น ก็ได้เป็นพระราชาในกรุงพาราณสี อัน

กว้างใหญ่ ๑๒ โยชน์ ทรงพระนามว่า กัฏฐวาหนราชา ดังนี้ แล้วก็ทรง
แสดงกัฏฐวาหนชาดก พระราชาทรงสดับธรรมกถาแล้ว ก็ทรงดีพระทัยว่า
โคตรตระกูลข้างบิดาเท่านั้นเป็นสำคัญ แล้วก็ได้พระราชทานเครื่องบริวาร
ตามเดิมแก่มารดาและบุตร

ธิดาของพระราชาชาวมัลละในเมืองกุสินารา ผู้มีชื่อว่ามัลลิกา
ซึ่งเป็นภรรยาของพันธุลเสนาบดี ไม่มีบุตรมานานแล้ว ครั้นนั้น พันธุล
จึงบอกภรรยาว่า เธอจงกลับไปสู่เรือนตระกูลของตน แล้วก็ส่งภรรยา
กลับไป ภรรยาคิดว่า เราจักไปเฝ้าพระศาสดาเสียก่อนจึงจักไป แล้ว
จึงแวะเข้าไปที่พระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดาแล้วก็นิยมนั่ง เวลา
พระศาสดาเจ้าตรัสถามว่า จักไปไหน ก็กราบทูลว่า สามีสั่งหม่อมฉัน
กลับไปสู่เรือนตระกูล จึงตรัสถามว่า เพราะอะไร กราบทูลว่า เพราะ
หม่อมฉันเป็นหมั้นไม่มีบุตร จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องไป จงกลับเสีย
นางมัลลิกานั่นก็ดีใจ ถวายบังคมแล้วก็กลับสู่วะสน์ เมื่อสามีนถามว่า
ทำไมจึงกลับมา ก็บอกว่า องค์พระศพลให้กลับมา พันธุลก็รับ
ไว้ด้วยคิดว่า ผู้เห็นเหตุการณ์ไกลคงจักทรงเห็นเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นแน่ ไม่ช้านางมัลลิกาก็ตั้งครรภ์ มีความแพ้อ่อน จึงบอกว่า
ข้าพเจ้าแพ้อ่อน พันธุลถามว่า แพ้อ่อนต้องการอะไร ตอบว่า อยาก
ไปลงอาบนํ้าดื่มที่สระมณฑลโบกขรณี อันเป็นที่อภิเษกของคณะราช-
ตระกูลในเมืองเวสาลี พันธุลก็รับว่าได้ จึงคว่าธนูพันแรงขึ้นรทพา
ออกจากกรุงสาวัตถีขับรถไป ได้เข้าไปที่เมืองเวสาลี ทางประตูที่พวก
กษัตริย์เมืองเวสาลียกให้แก่มหาลลิจฉวี ก็บริเวณของมหาลลิจฉวีมีอยู่
ในที่ใกล้ประตูนั้น มหาลลิจฉวีพอได้ฟังเสียงรถกระทบธรณีประตู ก็รู้
ว่าเป็นเสียงรถพันธุล จึงว่าวันนี้จักมีแก่พวกกลิจฉวี ภายในและ
ภายนอกสระโบกขรณีนั่น มีการรักษาแข็งแรง เบื้องบนซึ่งด้วยตาข่าย
ทองแดง แม้แต่นกก็ไม่มีโอกาสที่จะลงไปในสระนั้นได้ ฯ ส่วน
พันธุลเสนาบดีลงจากรถแล้ว ก็หวดพวกที่รักษาด้วยแส้ ให้นับไปแล้ว
ก็ตัดข่ายทองแดงให้ภรรยาลงอาบนํ้าในสระโบกขรณี แล้วตัวเองจึงอาบ

ครั้นอาบแล้วก็พาภรรยาขึ้นรถออกจากเมือง กลับไปตามทางที่มา พวก
เจ้าหน้าที่รักษา ก็ไปกราบทูลพวกลิจฉวิ พวกราชาลิจฉวิกกรว พากัน
ขึ้นรถ ๕๐๐ คันออกตามไปว่า พวกเราจักจับพันธะให้ได้ พวกนั้น
ได้ไปแจ้งเรื่องนั้นแก่มหาลี ๑ มหาลีจึงว่า อย่าไปเลย เพราะพันธะจัก
ฆ่าพวกท่านเสียสิน พวกลิจฉวินนั้นก็ตอบว่า พวกข้าพเจ้าจักไปให้ได้
มหาลีจึงว่า ถ้าอย่างนั้น เวลาพวกท่านได้เห็นที่จมไปในดินแห่งล่อ
รถจนถึงคมในท่อนใดแล้ว ต้องกลับมาจากที่นั้น เมื่อไม่กลับมาจากที่นั้น
ก็จักได้ยินเสียงเหมือนกับเสียงฟ้าผ่าข้างหน้า พวกท่านต้องกลับมาจากที่
นั้น เมื่อไม่กลับมาจากที่นั้น ก็จักได้เห็นช่องที่บุรุษของพวกท่าน แล้ว
ต้องกลับมาจากที่นั้นอย่าได้ขึ้นไป ๑ แต่พวกนั้นไม่กลับตามถ้อยคำของมหาลี
ได้ขึ้นติดตามพันธะไป ๑ นางมัลลิกาได้เห็นแล้วก็บอกว่า มีรถปรากฏ
มา ๑ พันธะจึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้น เธอต้องบอกในเวลาได้เห็นรถ
ปรากฏเป็นคันเดียว ๑ เมื่อรถทั้งปวงปรากฏเป็นคันเดียว นางมัลลิกา
ก็บอกว่า ปรากฏหวัตรเพียงคันเดียวเท่านั้น ๑ พันธะจึงว่า ถ้า
อย่างนั้น เธอจงจับเชือกเหล่านี้อย่างนี้แล้วก็ส่งเชือกขึ้นรถให้ จักรขึ้นโค้ง
ชนบุรุษ ล้อรถก็จมดินลงไปถึงคม ๑ พวกลิจฉวิได้เห็นเช่นนั้น
แล้วก็ไม่กลับ ๑ พันธะไปหน่อยหนึ่ง แล้วก็ตัดสายชน ๑ เสียง
สายชนก็เหมือนกับเสียงฟ้าผ่า พวกลิจฉวินก็ไม่กลับมาจากที่นั้น ยัง
ขึ้นติดตามไป พันธะขึ้นอยู่บนรถนั้นเองได้ปล่อยลูกศรไป ลูกศร
นั้นได้ถูกศีรษะรถ ๕๐๐ คันทะลุ แล้วก็ทะลุเกราะเข้าไปถูกพระราชา ๕๐๐
แล้วจมลงไปในดิน พระราชาเหล่านั้นไม่รู้ตัวถูกลูกศรแล้ว จึงร้อง
ไปว่า หยุดก่อนคนชั่วร้าย ๑ พันธะก็หยุดรถไว้แล้วบอกว่า พวก
ท่านเป็นคนที่ตายแล้ว การที่เราจะสู้รบกับคนที่ตายแล้วย่อมไม่มี พวกลิจฉวิ
จึงว่า คนเช่นพวกเรา ชื่อว่าเป็นคนที่ตายไม่มี พันธะจึงว่า ถ้าอย่างนั้นจง
แก้เกราะของคนที่ตายเสีย พวกนั้นก็พากันแก้เกราะดู พอแก้เกราะออก
คนนั้นก็ล้มลงตาย ครั้นนั้น พันธะจึงบอกว่า พวกท่านทั้งสี่เป็น
เหมือนกัน พวกท่านจงกลับไปบ้านเรือนของตน จัดแจงสิ่งที่ควรจัดแจง

สั่งสอนบุตรภรรยาแล้วจึงแก้กระาะ พวกนั้นก็กระทำตาม แล้วก็ถึงซึ่ง
ความตายสิ้น ฝ่ายพันธมิตรก็พาทางมัลลิกากลับกรุงสาวัตถิ นางมัลลิกา
ได้คลอดบุตรทีละคู่ถึง ๑๖ ครั้ง บุตรทั้งสนล้วนแต่เป็นผู้เฉลียวกล้าแข็งแรง
ล้วนแต่สำเร็จศิลปหัตถ์ มีบุรุษเป็นบริวารคนละพัน เมื่อ कुमार
เหล่านั้นไปที่พระราชนิเวศน์กับบิดา หน้าพระลานหลวงก็เต็มไปด้วยบริวาร

อยู่มาวันหนึ่ง พวกคนที่แพ้ความโง่งในโรงวินิจฉัย ได้เห็นพันธมิตร
มากร้องให้ด้วยเสียงอันดัง บอกการโง่งของพวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยให้ทราบ
พันธมิตรก็ได้ไปยังที่วินิจฉัย ได้พิจารณาพวกนั้นแล้วทำเจ้าของให้เป็นเจ้า
ของ มหาชนก็เปล่งเสียงอันยินดีด้วยเสียงอันดัง พระราชาทรงสดับแล้วจึง
ตรัสถามว่า อะไกรกัน ได้ทรงสดับเรื่องนั้นแล้วก็ทรงยินดี โปรดให้ถอด
อำมาตย์เหล่านั้นออกเสีย แล้วทรงมอบหน้าทวินิจฉัยให้แก่พันธมิตรคนเดียว
จำเดิมแต่นั้นไป พันธมิตรก็ได้วินิจฉัยโดยชอบธรรม ลำดับนั้น พวกอำมาตย์
วินิจฉัยเก่า เมื่อไม่ได้สืบผล ก็มีลาภผลน้อย จึงทูลขอร้องพระราชาว่า
พันธมิตรต้องการราชสมบัติ พระราชาได้ทรงสดับแล้วก็ไม่อาจห้ามพระทัยไว้
ได้ จึงทรงดำริอีกว่า เมื่อเรามาพันธมิตรเสียในที่นี้ ความครหาที่จักมีแก่เรา
จึงตรัสสั่งให้พวกบุรุษที่ประกอบขึ้นไปปล้นพรมแดน แล้วให้หาพันธมิตร
ไปเผ่า ตรัสสั่งว่า ได้ยินว่าพรมแดนเกดวันวาช ท่านกับบุตรของท่าน
จงไปจับพวกโจร แล้วก็ส่งไป ครั้นแล้วจึงส่งนักรบใหญ่อื่นๆ ที่สามารถ
ไปกับพันธมิตรนั้นว่า พวกท่านจงตัดศีรษะพันธมิตรพร้อมทั้งบุตร ๓๒ คน
แล้วนำมาให้เรา เมื่อพันธมิตรไปถึงพรมแดนแล้ว พวกโจรที่พระราชา
ประกอบขึ้นทราบว่าเสนาบดีมาแล้วก็พากันแตกหนี พันธมิตรทำให้บ้านเมือง
เป็นปกติแล้วก็กลับ ครั้นนั้นนักรบเหล่านั้นก็ได้ตัดศีรษะของพันธมิตรพร้อม
กับบุตร ในที่ไม่ไกลจากพระนคร ของดเนือความในเทศนาที่ถนัดนี้ไว้
เพียงเท่านั้น.

กัณฑ์ที่ ๖๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าวิทูททะ

ท้าวมลิกาย เทวียา ปณฺหิ ภิกขุสเทหิ สหฺมึ เทว
อคคสาวกา นิมนฺติตา โหนฺตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระเจ้าวิทูททะ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระเจ้าวิทูททะ (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ในวันนั้น นางมลิกาเทวี
ได้นิมนต์พระอัครสาวกทั้ง ๒ พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ ในเช้าวันนั้น
ก็มีคนนำหนังสือมาให้ว่า มีผู้ตัดศีรษะแห่งสามของท่าน พร้อมกับบุตร
ทั้งหลาย ฯ นางมลิกาทราบเรื่องนั้นแล้ว ก็ไม่บอกแก่ใคร ได้เก็บหนังสือ
ใส่พกไว้ แล้วก็เลียงดูพระภิกษุสงฆ์ ฯ ครั้นนั้น พวกสาวใช้ของนางมลิกา
ที่ถวายอาหารแก่ภิกษุทั้งหลาย ก็นำภาชนะเนยใสมา ได้ทำภาชนะตก
แตกต่อหน้าพระเถระเจ้าทั้งหลาย ฯ พระธรรมเสนาบัดจึงว่า ของที่มีความ
แตกไปเป็นธรรมดา ได้แตกไปแล้ว ไม่ควรคิดเลย ฯ นางมลิกาก็นำ
หนังสือออกจากพกผ้า บอกว่า มีผู้นำหนังสือมาให้ฉันว่า มีผู้ตัดศีรษะ
บิดาพร้อมกับบุตรทั้ง ๓๒ คน ฉันได้ฟังแล้วก็ยังไม่คิด เมื่อถาดเนยใส
แตกจะคิดอะไรเจ้าข้า ฯ พระธรรมเสนาบัดจึงแสดงธรรมว่า ชีวิตของ
สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เป็นของไม่มีเครื่องหมาย เป็นของตรึงไม่ได้ ชีวิตนั้น
ผิดเคืองด้วย น้อยด้วย ประกอบกับทุกข์ด้วย ดังนั้น แล้วก็ลุกกลับวิหาร ฯ
ฝ่ายนางมลิกาก็ให้เรียกสะใภ้ทั้ง ๓๒ คน มาสั่งสอนว่า พวกสามีของ

พวกเจ้าไม่มีความผิด แต่ได้รับผลแห่งกรรมเก่าของตน เพราะฉะนั้น พวกเจ้าจงอย่าเสียใจ อย่ารำไรมั่นเพื่อ ให้อย่าคิดเคียดแค้นต่อพระราชา ฯ พวกจاربรูชของพระราชาได้ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว ก็ไปกราบทุกความไม่มีโทษของพวกนั้นแก่พระราชา ฯ พระราชาก็สลดใจ ได้เสด็จไปที่นิเวศน์ของนางมัลลิกา ขอโทษต่อนางมัลลิกา และพวกสะไภ้ของนางมัลลิกา แล้วก็พระราชทานพรแก่นางมัลลิกา ฯ นางมัลลิกากราบทูลว่า ขอให้ เป็นอันหม่อมฉันได้รับพระราชทานพรแล้ว เมื่อพระราชาเสด็จไปแล้ว ก็ถวายมกคภักตร์ คือ ทำบุญให้ผู้ตาย เสร็จแล้วก็อาบน้ำชำระกาย ไปเฝ้า พระราชากราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า พระองค์ได้ทรงพระราชทานพร แก่หม่อมฉันแล้ว แต่หม่อมฉันไม่ต้องการพรอย่างอื่น ขอพระองค์จง โปรดทรงอนุญาตการกลับไปสู่ตระกูลเดิม แก่สะไภ้ของหม่อมฉันทั้ง ๑๒ คน และแก่หม่อมฉันด้วย ฯ พระราชาก็ทรงอนุญาต ฯ นางมัลลิกาส่ง หญิงสะไภ้ ๑๒ คน ไปสู่ตระกูลของตนๆ ด้วยตนเอง แล้วนางมัลลิกาก็กลับสู่ตระกูลเดิมของคนทีกรุงกุสินารา ฯ ฝ่ายพระราชาได้พระราชทาน ตำแหน่งเสนาบดีให้แก่หลานของพันธุลเสนาบดี ผู้มีชื่อทมิฬการายนะ ฯ ส่วนทมิฬการายนะเสนาบดีนั้น ก็คอยหาช่องพระราชาอยู่ ด้วยเห็นว่า พระราชาได้ฆ่าลงของคว นับแต่พระราชาได้ฆ่าพันธุลผู้ไม่มีความผิดไปแล้ว พระราชาก็ทรงเสียพระทัย ไม่ทรงสบายพระทัย ไม่มีความสุขในราชสมบัติ

ในคราวนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงสำราญอยู่ใกล้เมตพุปนนิคม ของ พวกชาวสาถะ ฯ พระราชาได้เสด็จไปที่นั่น ทรงพักกองทัพอยู่ใกล้ อาราม แล้วเสด็จเข้าไปสู่วิหารพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยทรง คำริว่า จะถวายบังคมพระพุทธองค์ ได้พระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ทั้ง ๕ ให้แก่ทมิฬการายนะ แล้วก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎีแต่พระองค์เดียว ฯ เรื่องทั้งปวงคอนันควรทราบตามที่มีอยู่ในธรรมเจดีย์สูตร ฯ เมื่อพระราชา เสด็จเข้าพระคันธกุฎีไปแล้ว ทมิฬการายนะก็นำเอาเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เหล่านั้นไปตั้งวิทูทราชกุมารให้เป็นพระราชา ได้เหลือไว้แต่ม้าทรงตัว

หนึ่ง กับนางสนมผู้หนึ่งเท่านั้นไว้ให้พระราช แล้วก็ยกกองทัพกลับ
กรุงสาวัตถี ฯ พระราชาทรงสนทนากับพระพุทธองค์แล้ว ก็เสด็จออก
ไปไม่ทรงเห็นพวกเสนา จึงตรัสถามนางสนมนั้น ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว
ก็ทรงดำริว่า เราจะไปหาหลานให้มาจับวิทูทกะให้ได้ แล้วจึงเสด็จไปสู่
กรุงราชคฤห์ เสด็จไปถึงในเวลาที่เขาปิดประตูตอนเย็น ก็ทรงบรรทม
อยู่ที่ศาลาหลังหนึ่ง พระองค์ทรงลำบากมาด้วยลมและแดด ก็สวรรคต
ที่ศาลาหลังนั้นในเวลากลางคืน ฯ เมื่อสว่างขึ้น คนทั้งหลายได้ยินเสียง
นางสนมนั้นร้องให้รำพันว่า ข้าแต่จอมโลก พระองค์เป็นผู้อนาถาแล้ว
ดังนี้ จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้ากรุงราชคฤห์ ผู้เป็นพระราชนัดดา
พระเจ้ากรุงราชคฤห์ ก็จัดการถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าสูง ด้วยเครื่อง
สักการะใหญ่

ฝ่ายวิทูทกะได้เป็นพระราชาแล้ว ก็นึกถึงความผิดของพวกศากยะ
ที่ทรงดูหมิ่นพระองค์ เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์อยู่ จึงทรงยกกองทัพใหญ่
ออกไปด้วยทรงพระดำริว่า เราจะฆ่าพวกศากยะให้สิ้น ฯ ในวันนั้น เมื่อ
พระพุทธองค์ทรงเล็งดูโลกในเวลาจวนสว่าง ก็ได้ทรงเห็นความพินาศ
แห่งหมู่พระประยูรญาติ จึงทรงดำริว่า ควรเราจะสงเคราะห์ญาติ เข้าชนก
เสด็จไปเที่ยวบิณฑบาต เวลาเสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ก็ทรงสำเร็จ
สหัสเสขาสน์ในพระคันธกุฏี พอถึงเวลาเย็น ก็เสด็จไปโดยทางอากาศ
ไปประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้มี่เงาห่าง ๆ ในเขตแดนของกรุงกบิลพัสดุ์ ฯ
ส่วนในเขตแดนของวิทูทกะนั้น มีต้นไทรเงาหนาที่บอยุดันหนึ่ง ฯ วิทูทกะ
ได้เห็นพระพุทธองค์แล้ว ก็เสด็จเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้วก็กราบ
ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เหตุไรพระองค์จึงทรงประทับนั่งที่โคนต้น
ไม้มี่เงาบาง ๆ นี้ ในเวลาร้อนเช่นนั้น ขอพระองค์จงทรงประทับนั่ง
ที่โคนต้นไทรมีเงาหนาที่บโน้นเถิด พระเจ้าข้า เมื่อตรัสตอบว่า ช่างเกิด
มหाराช อันร่มเงาของพวกญาติเป็นกว่า ก็ทรงคิดได้ว่า สมเด็จพระ
บรมศาสดา คงจะเสด็จมาเพื่อน้องกันพระประยูรญาติทั้งหลาย จึงถวาย

มังคมลายกกองทัพกลับกรุงสวตถิ ฯ ฝ่ายสมเด็จพระบรมศาสดา ก็เสด็จ
 เหาะกลับไปพระเชตวัน ฯ พระราชาทรงระลึกถึงความผิดของพวก
 ศากยะได้ ก็ได้เสด็จยกกองทัพกลับไปอีก เป็นครั้งที่ ๒ ได้พบสมเด็จพระ
 บรมศาสดาในที่แห่งเดียวกันนั้น แล้วก็เสด็จกลับอีก ฯ เวลาเสด็จออก
 ไปครั้งที่ ๓ ก็ได้พบพระศาสดาในที่แห่งเดียวกันนั้น ฯ แล้วก็เสด็จกลับอีก ฯ
 แต่เมื่อวิตุหะเสด็จออกไปในวาระที่ ๔ สมเด็จพระชินศรีศาสดาก็ทรงเล็ง
 คุปพกรรมของพวกศากยะ ก็ทรงทราบว่า กรรมที่พวกศากยะได้ใส่ยาพิษ
 ลงไปในแม่น้ำ เป็นกรรมที่ห้ามไม่ได้ จึงไม่ทรงเสด็จไปในครั้งที่ ๔ ฯ
 วิตุหะก็เสด็จออกไปด้วยพลนิกายเป็นอันมาก ด้วยทรงดำริว่า จะฆ่า
 พวกศากยะเสีย

ก็พระประยูรญาติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ชื่อว่าเป็น
 พวกไม่ฆ่าสัตว์ ถึงจะตายก็ไม่ฆ่าผู้อื่น ฯ พวกศากยะนั้นจึงตรัสแก่กันว่า
 พวกเราล้วนแต่มีมืออันได้ศึกษามาแล้ว ล้วนแต่เป็นนายขมังธนูที่แม่นย่ำ
 ทั้งนั้น แต่พวกเราไม่อาจฆ่าผู้อื่นได้ เพียงแต่พวกเราจะแสดงฝีมือ
 ให้เห็น แล้วจะให้ข้าศึกแตกหนีเท่านั้น ฯ พวกศากยะนั้นจึงสวมเกราะ
 แล้วยกออกไปทำท่าสู้รบ ฯ ลูกศรที่พวกศากยะยิงไป ก็ได้เข้าไปตาม
 ระหว่างแห่งพวกพลรบของวิตุหะ ได้ออกไปตามช่องโล่ และช่อง
 ไบหูเป็นต้น ฯ วิตุหะได้เห็นแล้วจึงตรัสว่า พนาย พวกศากยะกล่าว
 ว่า พวกเราไม่ฆ่าสัตว์ไม่ใช่หรือ แต่คราวนี้พวกศากยะจะทำพวกเราให้
 พินาศเสียแล้ว ฯ ครั้นนั้น ก็มีบุรุษคนหนึ่งกราบทูลว่า พระองค์เสด็จ
 กลับไปคู้แล้วหรือ ? ตรัสตอบว่า พวกศากยะจะทำให้พลรบของเรา
 พินาศ ฯ บุรุษนั้นก็กราบทูลว่า บุรุษของพระองค์ไม่มีใครตายเลย ขอ
 ได้โปรดให้ตรวจดูเถิด เมื่อพระราชาให้ตรวจดูก็ไม่เห็นหายไปสักคน
 เดียว ฯ พระราชาจึงเสด็จกลับจากที่นั้น แล้วตรัสว่า พนาย พวกใด
 บอกว่าเราเป็นศากยะ จงฆ่าพวกนั้นให้สิ้น แต่จงให้ชีวิตแก่พวกที่ยืนอยู่
 ใกล้หอนามศากยะ ซึ่งเป็นพระเจ้าตาของเรา ฯ เมื่อพวกศากยะไม่
 เห็นสิ่งที่จะควรจะถือเอา บางพวกก็ลาบหน้่า บางพวกก็ถือไม้ธนูยืนอยู่

เวลาถูกถามว่า พวกท่านเป็นสากยะหรือ พวกที่คาบหลุ้ยยืนอยู่ก็ตอบว่า ไม่ใช่สากยะ เป็นหลุ้ย พวกที่ถือนม้อยืนอยู่ก็ตอบว่าไม่ใช่สากยะ เป็นนม้อ เพราะเหตุว่าพวกนั้นถึงจะตายก็ไม่พูดคำเท็จ ฯ ส่วนพวกที่ยืนอยู่ใกล้มหานาม ก็ได้รอดชีวิต ฯ ในพวกสากยะเหล่านั้น พวกที่คาบหลุ้ยยืนอยู่ ก็ได้ชื่อว่าสากยะหลุ้ย พวกที่ถือนม้อยืนอยู่ ก็ได้ชื่อว่าสากยะนม้อ ฯ วิทูทกะได้ฆ่าพวกสากยะนอกนั้น แม้แต่ทารกที่ยังกินนมอยู่ก็ไม่ให้เหลือ ทำให้แม่น้ำคือโลหิตไหลนองอยู่ แล้วให้ล้างแผ่นกระดานที่ได้ทรงนั่งด้วยเลือดคอกของสากยะเหล่านั้น ฯ เป็นอันว่า วิทูทกะได้ตัดวงศ์สากยะเสียด้วยอาการอย่างนี้ ฯ วิทูทกะนั้น ได้จับมหานามสากยะแล้วก็เสด็จกลับ พอถึงเวลาเสวยเช้าก็ตรัสว่า เราจะกินข้าวเช้า แล้วก็ทรงพักในที่แห่งหนึ่ง เมื่อเจ้าหน้าที่น้อมนำพระยาหารเข้าไปถวาย ก็ให้เรียกพระเจ้าตามา ตรัสว่า เราจะกินด้วยกัน ชรรณกษัตริย์ทั้งหลายถึงจะสิ้นชีวิต ก็ไม่เสวยร่วมบุตรของทาสี ฯ เพราะฉะนั้น มหานามจึงแกลดสะแห่งหนึ่ง แล้วตรัสว่า ฉันกำลังตัวเศร้าหมอง จะอาบน้ำเสียก่อน ฯ วิทูทกะก็ตรัสว่า ดีแล้วพระเจ้าตา จงทรงสรงน้ำก่อน มหานามสากยะนั้นจึงทรงดำริว่า วิทูทกะจะต้องฆ่าเราฉันไม่กินร่วมกับตน การที่เราตายเองยังดีกว่า จึงทรงเปลื้องพระเกศากระทำให้เป็นขดที่ปลาย แล้วสอดนิ้วพระบาทเข้าไปในพระเกศาต่ำลงไป ฯ ด้วยเดชานุภาพแห่งคุณธรรมของมหานามนั้น ก็ร้อนถึงเมืองนาค ฯ พญานาคก็พิจารณาว่า อะไรหนอ พอได้ทรงเห็นก็เสด็จมาหามหานามให้ประทับที่พังพาน แล้วก็นำลงไปถึงเมืองนาค ฯ มหานามได้อยู่ที่เมืองนาคนั้น ๑๒ ปี ฝ่ายวิทูทกะก็นั่งรออยู่ด้วยทรงดำริว่า พระเจ้าตาของเราจะมาในบัดนี้ เมื่อมหานามเข้าเฝ้าก็ให้ลงคันในสระ แล้วให้ตรวจดูตามระหว่างพลด้วยแสงประทีป เมื่อไม่เห็นก็เข้าพระทัยว่า จะเสด็จไปแล้ว จึงได้เสด็จไป ฯ วิทูทกะนั้นเสด็จถึงแม่น้ำอจิรวดี ในเวลากลางคืน แล้วทรงหยุดกองทัพลง ฯ พลรบบางจำพวกก็นอนที่หาดทรายภายในแม่น้ำ บางจำพวกก็นอนบนบกนอกแม่น้ำ ฯ ในจำพวกที่

นอนบนทรายในแม่น้ำนั้น พวกที่ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้ในปางก่อนก็มี
ถึงพวกที่นอนนอกแม่น้ำก็เหมือนกัน คือ พวกที่ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้ใน
ปางก่อนก็มี มตงามทั้งหลายก็ได้ปรากฏขึ้นในที่นอนของพวกที่ไม่ได้ทำ
บาปกรรมไว้ พวกนั้นก็ลุกขึ้นไปว่า หันขนของเรามันตงาม ที่นอนของ
เรามันตงาม พวกที่ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้ ก็พากันขึ้นไปบนคนบนบก ส่วน
พวกที่ได้ทำบาปกรรมไว้ ก็พากันลงไปนอนที่หาดทราย ฯ ในขณะนั้น
เมฆใหญ่ก็คั่งขึ้น ทำให้ฝนลูกเห็บตกลงมา ฯ ห้วงน้ำในแม่น้ำก็ไหลมา
พัดเอาวิฆาณะกับบริวารไปสู่มหาสมุทร คนทั้งปวงนั้นก็ได้รับอาหารแห่ง
ปลาและเต่าอยู่ในมหาสมุทรนั้น

มหาชนได้สนทนากันขึ้นว่า การตายของพวกสากยะไม่สมควรเลย
พวกสากยะควรจะถูกลงโทษให้ตาย ดังนี้ ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาได้
ทรงสดับแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การตายอย่างนี้ไม่สมควร
แก่พวกสากยะในอรรถาพณก็จริง แต่พวกสากยะก็ได้การตายอันสมควร
ด้วยอำนาจบาปกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในปางก่อน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงทูล
ถามว่า พวกสากยะนั้นได้ทำอะไรไว้ในชาติก่อน พระเจ้าข้า ฯ ตรัส
ตอบว่า พวกสากยะนั้น เมื่อชาติก่อนได้พร้อมกันเอาขี้ปลาใส่ลงในแม่น้ำ
อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายก็สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า เมื่อ
วิฆาณะให้มาพวกสากยะก็จะเพ่งมันแล้วกลับมา เมื่อยังไม่ถึงที่สุดแห่ง
ความประสงค์ของตน ก็พาคนมันอื่นมากไปเป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่าใน
ทะเล ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสถามทราบเรื่องสนทนาแล้ว จึง
ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสัตว์โลกเหล่านี้ยังไม่สำเร็จความประสงค์
มัจฉาราก็คดขวิดอันเหี้ย แล้วให้จมลงในทะเล คือ อบาย ๔ เหมือน
กับห้วงน้ำใหญ่ที่ท่วมชาวบ้านซึ่งนอนหลับฉะนั้น แล้วตรัสพระคาถานี้
ว่า ปุปพานิ เหว บัจฉินันตึ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า มัจฉาย่อมพาเอา
นรชนที่มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ที่มัวเลือกเก็บดอกไม้ไป เหมือนกับ
ห้วงน้ำใหญ่ที่พัดเอาชาวบ้านที่หลับไปฉะนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า นรชนผู้มีใจข้องในอารมณ์ต่าง ๆ คือ ผู้ที่มี
ใจข้องอยู่ในอารมณ์ถึงแล้วบ้าง ที่ยังไม่ถึงบ้าง ฯ มีคำอธิบายว่า ช่าง

ดอกไม้เข้าไปในสวนดอกไม้แล้วคิดว่า เราจะเลือกเก็บดอกไม้ แล้ว
ก็ไม่เก็บดอกไม้จากก้อนนั้น เมื่อต้องการก้อนอื่น ๆ ก็ส่งใจไปในสวนดอก
ไม้ทั้งสี่ คิดว่าเราจะเก็บดอกไม้จากก้อนนี้ ก็ไม่เก็บดอกไม้จากก้อนนี้
แล้วส่งใจไปในก้อนอื่น เมื่อเลือกเก็บก้อนนี้ถึงความมัวเมาฉันทะ บาง
คนข้างล่างท่ามกลางแห่งกามคุณ ๕ อันเปรียบด้วยสวนดอกไม้ ได้รูป
ที่พอใจแล้วก็ต้องการเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่พอใจ
อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเวลาได้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อย่าง
ใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็ต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งอีก หรือได้รูปนั้นแล้ว ก็
ต้องการรูปอื่น ยินดีต่อรูปอื่น หรือว่าได้เสียงเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งๆ
ถึงในโค กระบือ ทาสี ทาส ไร่นา เรือกสวน คามนิคม ชนบทเป็นต้น
ก็เหมือนนั้น ถึงในบริเวณ และวิหาร บาตร จีวร เป็นต้น ของพวก
บรรพชิตก็เหมือนกัน เป็นอันว่า มัจจราชย่อมพานรชน ซึ่งมัวเก็บ
ดอกไม้ อันได้แก่กามคุณ ๕ ซึ่งมีใจข้องอยู่ในกามคุณที่ถึงแล้วบ้าง ที่
ยังไม่มาถึงบ้าง ไปด้วยอาการอย่างนั้น

คำว่า ชาวบ้านที่หลับ คือ อันความหลับแห่งฝ่าเรือนเป็นต้น ย่อม
ไม่มีแก่บ้าน ก็แต่ที่ชื่อว่าหลับ ก็โดยหมายเอาความนอนหลับแห่งคน
ทั้งหลายเท่านั้น มัจจราชย่อมพาเอาชาวบ้านที่หลับอย่างนี้ไป เหมือนกับ
ห้วงน้ำใหญ่ที่กว้างและลึกถึง ๒ โยชน์ ๓ โยชน์ พัดเอาชาวบ้านที่หลับ
ไปฉะนั้น ห้วงน้ำใหญ่ ย่อมพัดเอาชาวบ้านทั้งสี่ ไม่ให้หญิงชาย
โค กระบือ และไก่เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งหรืออยู่ ให้ไปถึงทะเล
ให้เป็นเหยื่อแห่งปลาและเต่าฉันทะ มัจจ คือ มรณะ ก็พาเอานรชนที่มีใจ
ข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ไป คือ ตัดชีวิตอันทรีย์ของนรชนนั้น แล้วให้
จมลงในทะเล คือ อบาย ๔ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนา คนเป็นอันมากก็ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น เทศนา
ก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนั้นแล จบเรื่องวิทูททะเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๖๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องนางปติปัชชา

ปุปผานิ เหวติ อิมํ ธมฺมทฺสนํ สตุกา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต
ปติปัชฺชํ นาม อคฺคํ อารพฺภ กถาสฺสํ

ณ บัดนี้ อาศมภพจักได้แสดงเรื่องนางปติปัชชา ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางปติปัชชา

ความเป็นความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ท้าวปรารภนางปติปัชชาให้เป็นที่เหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปุปผานิ เหว ดังนี้

เรื่องนี้ได้เกิดขึ้นที่ดาวดึงส์เทวโลก ๑ คือ ในดาวดึงส์เทวโลก
นั้น มีเทพบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่ามาลาการ ห้อมล้อมด้วยนางอัปสรพันหนึ่ง
ไปสู่สวนอุทยาน ๑ เทพธิดา ๕๐๐ นาง ได้ขึ้นไปเก็บดอกไม้ที่ต้น
เทพธิดาอีก ๕๐๐ นาง ได้เก็บดอกไม้ที่พวกนั้นโยนลงมา แล้วนำมาประดับ
ประดาให้เทพบุตรนั้น ๑ ในเทพธิดาเหล่านั้น เทพธิดาหนึ่งได้จัด
ไปทักไม้นั่นเอง สรรกายได้ดับหายไป เหมือนเปลวประทีป ๑ เทพธิดา
นางนั้น ได้ถือปฏิสนธิในเรือนตระกูลแห่งหนึ่ง ที่กรุงสาวัตถี เป็นผู้
ระลึกชาติได้ในเวลาเกิด เมื่อระลึกได้ว่า เราเป็นภรรยาของมาลาการ
เทพบุตร เวลาเคิบโตขึ้น ได้กระทำการบูชาด้วยของหอม และดอกไม้
เป็นต้น แล้วก็ปรารถนาเกิดอยู่ในสำนักของสามี ๑ ในเวลา कुमारิกา
นั้นอายุได้ ๑๖ ปี ก็ได้มีสามี เวลาถวายสลากภัตต บัณฑิตภัตต วัส-

สาวาสกภัตร คือ ถวายอาหารด้วยสลาก ถวายอาหารในเดือนข้างขึ้น
ข้างแรม ถวายอาหารแก่ภิกษุเจ้าพรรษา ก็ปรารภว่า ขอการกระทำ
สักการะนี้ จงเป็นปัจจัยให้ข้าพเจ้าได้เกิดในสำนักของสามเณร ๆ ครั้น
ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวกันว่า อุบาสกานี้ ลุกไปมาก็ต้องการแต่สามเณร จึงได้
เรียกชื่อว่า นางปติปฐิกา แปลว่า นางบูชาสามเณร ๆ นางปติปฐิกานั้น
ได้ดูแลหอน้อยเป็นนิจ ได้ตัดหญ้าไว้ ปูอาสนะไว้ ๆ เวลาคนทั้ง
หลายอยากจะถวายสลากภัตรเป็นต้น ก็เข้ามามอบให้ว่า แม่ปติปฐิกา
ขอให้เธอถวายของเหล่านี้แก่ภิกษุสงฆ์ ๆ เมื่อนางปติปฐิกา ทำอยู่
อย่างนี้ ก็ได้กุศลธรรม ๕๖ อย่าง ในการก้าวเท้าไปก้าว ๑ ๆ นางปติ-
ปฐิกานั้น ก็ได้ตั้งครุฑขึ้น พอได้ ๑๐ เดือนก็คลอดบุตร ๆ ในเวลา
บุตรนั้นเดินได้ ก็ได้บุตรอื่นอีก รวมเป็นบุตร ๔ คนด้วยกัน ๆ อย่มา
วันหนึ่ง นางปติปฐิกานั้นถวายทานแล้ว ทำการบูชาแล้ว พังธรรมแล้ว
รับสิกขาบทแล้ว ก็ตายไปด้วยโรคอันหนึ่ง ซึ่งเกิดในทันใด ในเวลาสิ้นวัน
แล้วก็ได้เกิดในสำนักสามเณรของตน

ฝ่ายเทพธิดานอกนี้ ก็ยังประดับประดาเทพบุตรน้อย ๆ จนตลอด
เวลากลางเพียงนั้น ๆ เทพบุตรนั้นได้เห็นแล้ว จึงถามว่า ไม่เห็นเธอตั้ง
แต่เช้า เธอไปไหน ? นางปติปฐิกาตอบว่า ข้าพเจ้าจติ ๆ เทพบุตร
นั้นจึงถามว่า เธอทำอะไร ก็ตอบว่า ข้าพเจ้าจติ แล้วเทพบุตรนั้น
จึงถามว่า เธอเกิดที่ไหน ตอบว่า เกิดที่เรือนตระกูลแห่งหนึ่ง ในกรุง
สาวัตถี ๆ เธออยู่ที่นั่น นานสักเท่าไร ? ข้าพเจ้าออกจากห้อง
มารดาโดยล่องไป ๑๐ เดือน แล้วไปสู่ตระกูลสามเณรในเวลาอายุ ๑๖ ปี ได้
บุตร ๔ คน ได้ทำบุญกุศลมีทานเป็นต้น แล้วปรารภนาทาน จึงได้มาเกิด
ในสำนักของท่าน ๆ เทพบุตรนั้นจึงถามว่า มนุษย์ทั้งหลาย มีอายุ
เท่าไร ? ตอบว่า ๑๐๐ ปี ๆ ท่านนั้นหรือ ? ท่านนั้นแหละนาย ๆ
เทพบุตรนั้นจึงว่า มนุษย์ทั้งหลาย ที่มีอายุเท่านี้ เป็นผู้มีวันอนหลับให้
เวลาล่องไปเปล่า หรือกระทำบุญให้ท่านเป็นต้น ? ตอบว่า ท่านว่าอะไรนาย
มนุษย์ทั้งหลายมีวเมาอยู่เป็นนิจ เหมือนเขามียายุคดังอสงไขย เหมือน

เขาจะไม่แก่ ไม่ตาย ฯ มาลาการเทพบุตรก็สลดใจใหญ่ ว่า มนุษย์ทั้งหลาย ถือเอาอายุเพียง ๑๐๐ ปีไปเกิด ขังมวนอนหลับอยู่ เมื่อไรจึงจะพ้นจากทุกข์

ก็ ๑๐๐ ปีของเขา เป็นคืน ๑ วัน ๑ ของพวกเทพเจ้าชั้นดาวดึงส์ ๓๐ วัน ด้วยวันนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ๑๒ เดือนด้วยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง พันปีทิพย์ ด้วยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดา ชั้นดาวดึงส์ ฯ อายุของเทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น นับเป็นปีในมนุษย์ได้ ๒ โกฎิ ๖ ล้านปี เพราะฉะนั้น แม้เพียงวันเดียวของเทพบุตรนั้น ก็ยังไม่ล่วงไป ยังเป็นเหมือนครู่เดียวเท่านั้น ฯ อันความประมาทวิมา ไม่สมควรอย่างยิ่งแก่มนุษย์ทั้งหลาย ผู้มัวนอน้อยอยางน

รุ่งเช้าชน ภิกษุทั้งหลายเข้าบ้าน แล้วกลับมาเห็นหอนั้นไม่มีผู้คน อาสนะไม่มีผู้แต่งตั้ง น้าฉันไม่มีผู้เตรียมไว้ จึงถามว่า ปฏิบัติกันไปไหน ? คนทั้งหลายตอบว่า ท่านทั้งหลาย จะได้เห็นเขาที่ไหน วานนี้เมื่อท่านทั้งหลายฉันแล้วกลับไป เขาก็ตายในเวลาเย็น ฯ ภิกษุผู้เป็นปณฺธุชนทั้งหลาย ได้ฟังแล้ว นึกถึงอุปการคุณของนางปติปักษิกานั้นแล้ว ก็ไม่อาจกลืนน้ำตาไว้ได้ ความสลดใจตามธรรม ก็ได้เกิดแก่พระชันาสพทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่านั้น ฉะนั้นแล้วก็กลับไปวัด ไปกราบทูลถามสมเด็จพระบรมศาสดาว่า อุบาสิกา ผู้ชื่อว่าปติปักษิกา ลุกย้ายไปมา ก็กระทำบุญต่าง ๆ แล้วปรารภนาสามเณรนั้น คราวนี้นางปติปักษิกานั้นได้ตายแล้ว เขาไปเกิดที่ไหน พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ไปเกิดในสำนักของสามเณรนั้นเอง ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ในสำนักของสามเณรไม่มี ฯ ตรัสตอบว่า ไม่ใช่เขาปรารภนาสามเณรนั้น สามเณรของเขาชื่อว่ามาลาการเทพบุตร อยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ เขาเจตติจากที่ประดับดอกไม้ให้แก่เทพบุตรนั้น แล้วไปเกิดในสำนักของเทพบุตรนั้นอีก ฯ จึงกราบทูลว่า อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก เขาเลิขงคฺพวกข้าพระองค์อยู่ ในเวลาเช้า แล้วตายด้วยความเจ็บไข้

เกิดในเวลาเป็น พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสว่า
อย่างนั้นภิกษุทั้งหลาย อันชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก เพราะฉะนั้น
ผู้ทำที่สุด คือ ความตาย บ่อมทำให้สัตว์เหล่านั้น ผู้ยังไม่อ้อมด้วยวัฏฏคาม
กิลเลสคาม ให้อยู่ในอำนาจของตน พาพวกที่คร่ำครวญรำพันอยู่ไปเสีย
แล้วตรัสถามว่า ปุပ္พานิ เทว ปจันตัม เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ผู้ทำ
ที่สุด บ่อมทำนรชน ผู้มัวเก็บดอกไม้อยู่ ผู้มัวใจซ่องอยู่ ผู้ไม่อ้อมใน
กามารมณ์ทั้งหลาย ให้อยู่ในอำนาจ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เลือกเก็บดอกไม้ คือ ผู้เลือกเก็บดอกไม้
อันได้แก่กามคุณ ซึ่งเนื่องกับตัวตน และเนื่องกับเครื่องอุปกรณ์ เหมือน
กับช่างดอกไม้ เลือกเก็บดอกไม้ในสวน ฉะนั้น ฯ คำว่า นรชนผู้มัว
ใจซ่องอยู่ คือ ผู้มัวใจซ่องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจแห่งความต้องการ
ของที่ยังไม่ได้ไม่ถึง ด้วยอำนาจแห่งความติดใจของที่ได้แล้ว ถึงแล้ว ฯ
คำว่า ผู้ไม่อ้อมในกามารมณ์ทั้งหลาย คือ ผู้ไม่อ้อมในวัฏฏคาม กิลเลสคาม
ด้วยการแสวงหาบ้าง ด้วยการได้บ้าง ด้วยการบริโภคบ้าง ด้วยการเก็บ
ไว้บ้าง ฯ คำว่า ผู้ทำที่สุด บ่อมทำให้อยู่ในอำนาจนั้น อธิบายว่า ผู้
ทำที่สุด อันได้แก่ความตาย เมื่อผู้คร่ำครวญบ่นเพื่อไป ก็ชื่อว่า
ทำให้ถึงอำนาจของตน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้ ฯ จบเรื่องนางปติปฐิกา
เพียงเท่านี้

ในเรื่องนางปติปฐิกานี้ก็ ในเรื่องวิสุทธิทกะ ซึ่งแสดงมาแล้วในกัณฑ์
ก่อนก็ดี มีเนื้อความในคาถาคล้ายกัน แต่ยังไม่ได้อธิบายให้กว้างขวาง
พอให้เป็นที่น่าสนใจของผู้ฟังทั้งหลาย เพราะฉะนั้น จึงจะอธิบายไว้เสียใน
กัณฑ์นี้ คือ เนื้อความแห่งคาถาในเรื่องวิสุทธิทกะว่า มัจจุราช บ่อมพาเอานรชน
ผู้มัวใจซ่องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ผู้เลือกเก็บดอกไม้ไป เหมือนกับห้วงน้ำใหญ่
พัดเอาชาวบ้านที่หลับแล้วไปฉะนั้น ส่วนเนื้อความในคาถา ในเรื่องนางปติ-

ปฐกามว่า ผู้ทำที่สุด ย่อมกระทำวชน ผู้มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ผู้
 เลือกเก็บดอกไม้ ผู้ยังไม่อิ่มในกามารมณ์ทั้งหลาย ให้อยู่ในอำนาจ
 คณิน ๆ คำว่า ผู้มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ กติ ผู้เลือกเก็บดอกไม้ กติ
 มัจจกติ ผู้ทำที่สุด กติ ก็ได้แสดงมาแล้วตามอรรถกถา แต่คำว่า มัจจ
 ย่อมพาพวกนั้นไป หรือผู้ทำที่สุด ย่อมทำพวกนั้นให้อยู่ในอำนาจ ทั้ง ๒
 คำนี้ ยังไม่แจ่มแจ้งเพียงพอ เพราะฉะนั้น จึงจะอธิบายให้แจ่มแจ้ง
 คือ สัตว์โลกทั้งหลาย ยังไม่หมดความต้องการ ก็ตายไปก่อนทั้งนั้น ข้อ
 นี้แสดงให้เห็นว่า ความต้องการของสัตว์โลกทั้งหลายนั้น มิไม่รู้จักสัน
 สติ เมื่อก่อนเกิด ก็ต้องการอยากเกิด เมื่อเกิดแล้ว ก็ต้องการสังน
 สิบเป็นนิจเรื่อยมา จนกระทั่งเวลาตาย ก็ยังไม่สิ้นความต้องการ เพราะ
 ฉะนั้น ไม่ควรที่คนเราทั้งหลาย จะถือความต้องการเป็นใหญ่ ควรจะถือ
 ศีลธรรมเป็นใหญ่ เพราะความต้องการนั้น ไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งช่วยตัวไม่
 ได้ในภพภาคหน้า ๆ กามารมณ์ทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ และสวัญญาณกทรัพย์ อวิญญานกทรัพย์ ซึ่งคนทั้งหลาย
 ต้องการอยู่ไม่รู้แล้วนั้น ล้วนแต่ติดตามตัวไปไม่ได้ทั้งนั้น ล้วนแต่ช่วย
 ตัวในภพหน้าไม่ได้ทั้งนั้น ส่วนศีลธรรมที่คนโดยมากไม่ต้องการ นั้น
 แผละ เป็นของตามไปช่วยตัวในภพภาคหน้าได้ แต่น่าเสียดายที่สุด ซึ่งคน
 โดยมากไม่ต้องการศีลธรรม ต้องการแต่อย่างอื่นมากกว่าศีลธรรม ข้อนั้นเป็น
 เพราะอะไร แก้วว่า เป็นเพราะเหตุหลายประการ แต่ประการที่สำคัญที่สุดก็
 คือ ความไม่รู้จักคุณค่าแห่งศีลธรรมได้แจ่มแจ้งกว้างขวาง จนจรดถึงกระดูกคำ
 เท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะหมั่นฟัง หมั่นถาม หมั่นคิด
 หมั่นสังเกต ให้เห็นคุณค่าแห่งศีลธรรมไปทีละน้อย เมื่อใดได้เห็นคุณค่าแห่ง
 ศีลธรรมมากขึ้น เมื่อนั้นความต้องการศีลธรรมก็มากขึ้น เมื่อความต้องการ
 ศีลธรรมมากขึ้นแล้ว ศีลธรรมก็จะมากขึ้นในตนมาก เมื่อศีลธรรมมีขึ้น
 ในตนมากแล้ว ก็จะต้องหวังได้ความเป็นใจ ความสุขใจ ทั้งในชาติ
 และชาติหน้า การหัดคิดให้เห็นคุณค่าแห่งศีลธรรมนั้น จะต้องหัดคิด
 อย่างไร แก้วว่า ต้องหัดคิดของทั้งง่าย ๆ เสียดก่อน ของทั้งง่าย ๆ นั้น

คือ อะไร คือ การให้มัน ซึ่งได้แก่ทาน กับการพูดคำจริง ซึ่งได้แก่ศีลข้อ
หนึ่งในจำนวน ๕ ข้อว่า การให้มันนั้น คือ อย่างไรบ้าง เมื่อเราให้เขาแล้ว
เราจะได้อะไร เมื่อคิดไปก็จะเห็นได้ว่า เราได้ความดีใจ คือ เมื่อเรา
อยากให้สิ่งใดแก่ผู้ใด เมื่อได้ให้สิ่งนั้น แก่ผู้นั้นแล้ว เราก็คดีใจ เช่น
เวลาเราได้เห็นพระภิกษุสามเณร ลำบากด้วยอาหารการขบฉัน เราอยาก
ถวายอาหารการขบฉันแก่ท่าน แล้วเราก็คดีใจถวาย เมื่อเราได้ถวายแล้ว
เราจะรู้สึกดีใจ แต่บางคน หรือบางครั้งจะรู้สึกเสียใจ หรือรู้สึกเสียตาย
เป็นแต่ว่า พวกเราที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยมากที่สุด ย่อมไม่รู้สึก
เสียใจ ไม่รู้สึกเสียตาย มีแต่ให้แล้ว อยากให้อีก ให้น้อยอยากให้มาก
ให้ของเลวอยากให้ของดียิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่สำหรับการให้นี้ ย่อมมีอยู่ใน
หมั่นคนจน หรือคนพอมิพอกิน มากกว่าคนที่มั่งมีศรีสุข เพราะคนที่มั่งมี
ศรีสุขนั้น เขาย่อมมีเรื่องมัวเมาอย่างอนมาก ประเดี๋ยวเขาก็จะทำอย่าง
โน้น จะทำอย่างนี้ จะไปโน้น จะไปนี้ จะชื่อนั้น จะชื่อนี้ ส่วนคน
ยากจนกับคนมิพอกินพอใช้นั้น ย่อมไม่มีเรื่องมัวเมาอย่างอนมาก นอก
จากการทำมาหากินเท่านั้น ทั้งใจของคนจนและคนพอมิพอกิน ก็เห็น
ออกคนอื่นมากกว่าคนมั่งมี เห็นพระภิกษุสามเณรว่า เป็นคนดี มีศีลธรรมน่า
นับถือ ส่วนคนมั่งมีนั้น เขาไม่เคยรู้จักความทุกข์ยาก ไม่เคยพบความ
อดอยาก เขาก็ไม่รู้จักเห็นอกเห็นใจของผู้อื่น เมื่อใดเขาอยากจนลงไป
นั้นแหละ เขาจึงอยากจะทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล พังกรรม แต่ก็ไม่ใช่ทั่ว
ไป เป็นแต่โดยมากเท่านั้น คนมิโดยมาก ย่อมไม่เห็นอกคนจน ย่อม
ไม่อยากจะทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล พังพระกรรมเทศนา เสียไม่ได้
เวลามีผู้ไปเรียกรื้อให้สร้างสิ่งนั้น สิ่งนี้ ก็ออกบ้างเล็กน้อยเท่านั้น แต่ว่า
คนมั่งมีที่มีสติปัญญา ย่อมยินดีในการให้ทาน รักษาศีล พังกรรมเทศนา
เพราะว่า การให้ทาน รักษาศีล พังกรรมเทศนา ย่อมให้เกิดความ
ปรีดาปราโมทย์ ความรื่นเริงบันเทิงใจ เมื่อได้ให้ทานแล้วก็สบายใจ
ได้รักษาศีลแล้วก็สบายใจ ได้ฟังพระกรรมเทศนาแล้วก็ว่าเริงใจ พระกรรม
เป็นของสำหรับกำจัดความไม่สบายใจ เมื่อคนเราไม่สบายใจ เวลา

ได้ฟังพระธรรม หรือได้สนทนาธรรมก็สบายใจ เพราะฉะนั้น จึงหัด
สังเกตอย่างนี้ ก็จะรู้จักผลแห่งศีลธรรมขึ้นทีละน้อย การให้มัน มี
ใช้แค่จะทำให้ผู้ให้คิดใจเท่านั้น ยังทำให้ผู้ให้ได้ผลอย่างอื่นอีกหลายอย่าง
เป็นคัมภีร์ ทำให้เป็นพรรค ทัพบถ ของผู้ให้ ทำให้มีชื่อเสียงว่า เป็น
คนใจกว้างขวางเป็นคัมภีร์ ส่วนการพูดจริงนั้น ก็ให้ความสบายใจเหมือน
กัน ให้สังเกตตัวเองว่า เมื่อเราพูดเท็จกับใครแล้ว ใจเราข่มไม่
สบาย เมื่อพูดจริงพูดแล้วก็แล้วไป ไม่กลับมาคิดนึกอีก ไม่ต้องเป็นห่วงในคำ
พูดของเรา ให้มันสังเกตอย่างนี้เสมอ ก็จะได้เห็นคุณแห่งการพูดจริง ทั้ง
จะเห็นต่อไปว่า ผู้พูดจริง ข่อมมีผู้เชื่อถือ ผู้พูดเท็จ ข่อมไม่มีผู้เชื่อ
ธรรมาคณา เรา เมื่อเขาไม่เชื่อถือเรา เราก็น้อยใจ เมื่อเขาเชื่อถือเรา เรา
ก็ดีใจ ภูมิใจ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ เราก็ควรพูดจริงเสมอ เพื่อให้มีผู้เชื่อ
ถือเรา ส่วนศีลธรรมอื่น ๆ นอกจากการให้มันและการพูดจริงแล้ว ก็
ควรหัดคิดอย่างนี้เหมือนกัน เมื่อผู้ใดเห็นคุณแห่งศีลธรรมข้อใด ได้
แจ่มแจ้งกว้างขวางดีแล้ว ผู้นั้นก็จะต้องการศีลธรรมข้อนั้นมากจน การ
ที่จะทำให้รู้จักคุณแห่งศีลธรรมได้นั้น ไม่ใช่เพียงแต่คิดถึงคุณแห่งศีลธรรม
เท่านั้น ต้องคิดถึงโทษ แห่งความไม่มีศีลมีธรรมด้วย จึงจะช่วย
ให้เข้าใจได้ดี อันจักเป็นหนทางไม่ให้เวียนตาย เวียนเกิด ในโลกอีกต่อไป
สนเนอความในเทศนาภณทนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย—พระธรรมบท

ยถาปี ภมโ ร ปุปฺพนฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต
มัจฉริยโกสียเสฏฺฐิ อารพฺภ กถสฺสิติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องมัจฉริยโกสียเศรษฐี ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องมัจฉริยโกสียเศรษฐี

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภมัจฉริยโกสียเศรษฐี ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ยถาปี ภมโ ร ปุปฺผํ ดังนี้

เรื่องนมขันทกรุงราชคฤห์ คือ ในที่ใกล้กรุงราชคฤห์ มีนิคม ๆ หนึ่ง
ชื่อว่า สักกรนิคม ๆ ที่นิคม นี้มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่า โกสียะ เป็นคน
ตระหนี่ มีสมบัติ ๔๐ โกฏิ เศรษฐีนั้น ไม่เคยให้แม้แต่หยาดน้ำมันแก่
ผู้อื่นด้วยปลายเส้นหญ้า ทั้งไม่บริโภครด้วยตนเอง ๆ เป็นอันว่า สมบัติ
ของเศรษฐีนั้น ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์แก่บุตรและภรรยาเป็นต้น ไม่สำเร็จ
ประโยชน์แก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นของที่ใคร ๆ ก็ใช้ไม่ได้ เหมือน
กับสระโบกขรณีที่ผาซ้อนน้ำหวงແၼ ฉะนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จออกจากพระมหากรุณา
สมบัติ ในเวลาใกล้รุ่ง ก็ทรงเสด็จพวักที่ควรแนะนำให้ได้ความรู้ในทาง
ธรรมในโลกธาตุทั้งสี่ ก็ได้ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของเศรษฐี

กับประชาชนที่ ซึ่งอยู่ในที่สุด ๔๕ โยชน์ ๆ ก็ในวันก่อนจากวันนั้น เศรษฐี
นั้นได้ไปทักท้วงราชคฤห์เพื่อจะเฝ้าพระราชา เฝ้าพระราชาแล้วกลับมา ก็
ได้เห็นคนบ้านนอกซึ่งกำลังเกี่ยวคนหนึ่ง กินขนมถั่ว และขนมเบี๋องอยู่
ก็เกิดความกระหาย เวลากลับไปถึงเรือนของตนแล้ว จึงคิดว่า ถ้าเรา
จะบอกว่า เราอยากกินขนมเบี๋อง ก็จักมีฝอยยากกินกับเรามาก เมื่อเป็น
อย่างนั้น งาม ข้าวสาร เนยใส น้าอ้อย เป็นต้น ของเรา ก็จะหมดไป
มาก เราจักไม่บอกใคร แล้วก็อดกลั้นความอยากไว้ ๆ เมื่อเวลาล่วงไป ๆ
เศรษฐีนั้นก็มีร่างกายผอมเหลือง มีตัวสะพร่งด้วยเส้นเอ็น เมื่อไม่อาจ
ทนความอยากนั้นไว้ได้ ก็เข้าห้องนอนคร่ำครวญอยู่คนเดียว ๆ ถึงเป็นอย่างนั้น
เศรษฐีนั้นก็ไม่บอกอะไรแก่ใคร เพราะกลัวจะหมดทรัพย์

ลำดับนั้น ภรรยาจึงเข้าไปลูบหลังแล้วถามว่า นาย ท่านไม่สบายเป็น
อะไรไป ? เขาตอบภรรยาว่า ความไม่สบายอะไรไม่มีแก่เรา ๆ ภรรยา
จึงถามว่า พระราชากริ้วท่านหรือ ? ก็ตอบว่า ถึงพระราชาที่ไม่ได้กริ้ว
เรา ๆ จึงถามว่า ถ้าอย่างนั้น มีบุตรธิดา หรือทาสกรรมกรเป็นต้น
ทำความไม่พอใจอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่ท่านหรือ ? ตอบว่า ถึงเรื่อง
เช่นนั้นก็ไม่มี ๆ จึงถามว่า หรือท่านอยากอะไรหรือ ? ถึงภรรยาถาม
อย่างนั้น เขาก็ไม่บอกอะไร เพราะกลัวจะเสียทรัพย์ ได้นอนเจ็บป่วยเท่า
นั้น ๆ ครั้งนั้น ภรรยาจึงว่า บอเถิดนาย ท่านอยากรับประทานอะไร
เขาเป็นเหมือนกับกลืนถอยคำนั้นเข้าไว้ จึงตอบออกไปว่า คอ มอยาก
รับประทานของเรามือ ๆ ท่านอยากรับประทานอะไร ? เราอยากกิน
ขนมเบี๋อง ๆ ถ้าอย่างนั้น เหตุไรท่านจึงไม่บอกข้าพเจ้า ท่านเป็นคน
ยากจนหรือ บัดนี้ข้าพเจ้าจักละเลงขนมเบี๋อง ให้พอกับคนที่อยู่ในสักกร-
นิคมทั้งสน ๆ เศรษฐีจึงว่า เธอจะประโยชน์อะไรกับคนเหล่านั้น เขา
ทำงานของเขาก็จักกินของเขา ๆ ถ้าอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็จักทำให้พอกแก่
คนที่อยู่ในตรอกเดียวกัน ๆ เราเห็นว่าเขมั่งทรัพย์มาก ๆ ภรรยาจึงว่า
ถ้าอย่างนั้นจักทำให้พอกแก่คนทั้งปวงในเรือนใกล้เคียงกันนั้น ๆ เศรษฐีจึง
ว่า เราเห็นว่าเธอเป็นคนใจใหญ่ ๆ จึงว่า ถ้าอย่างนั้นจักทำให้พอเฉพาะ

บุตรภรรยาของท่าน ฯ เศรษฐีจึงว่า ประโยชน์อะไรกับบุตรภรรยาของเรา ฯ ถ้าอย่างนั้น ก็จักทำให้พอเฉพาะท่าน กับข้าพเจ้าเท่านั้น เศรษฐีจึงว่า เธอจักมีประโยชน์อะไร ฯ จึงว่า ถ้าอย่างนั้นจักทำให้พอเฉพาะท่านผู้เดียวเท่านั้น ฯ เศรษฐีจึงว่า เมื่อเราละเลงขนมเบื้องอยู่ใน
๔๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐
๑๐๑
๑๐๒
๑๐๓
๑๐๔
๑๐๕
๑๐๖
๑๐๗
๑๐๘
๑๐๙
๑๑๐
๑๑๑
๑๑๒
๑๑๓
๑๑๔
๑๑๕
๑๑๖
๑๑๗
๑๑๘
๑๑๙
๑๒๐
๑๒๑
๑๒๒
๑๒๓
๑๒๔
๑๒๕
๑๒๖
๑๒๗
๑๒๘
๑๒๙
๑๓๐
๑๓๑
๑๓๒
๑๓๓
๑๓๔
๑๓๕
๑๓๖
๑๓๗
๑๓๘
๑๓๙
๑๔๐
๑๔๑
๑๔๒
๑๔๓
๑๔๔
๑๔๕
๑๔๖
๑๔๗
๑๔๘
๑๔๙
๑๕๐
๑๕๑
๑๕๒
๑๕๓
๑๕๔
๑๕๕
๑๕๖
๑๕๗
๑๕๘
๑๕๙
๑๖๐
๑๖๑
๑๖๒
๑๖๓
๑๖๔
๑๖๕
๑๖๖
๑๖๗
๑๖๘
๑๖๙
๑๗๐
๑๗๑
๑๗๒
๑๗๓
๑๗๔
๑๗๕
๑๗๖
๑๗๗
๑๗๘
๑๗๙
๑๘๐
๑๘๑
๑๘๒
๑๘๓
๑๘๔
๑๘๕
๑๘๖
๑๘๗
๑๘๘
๑๘๙
๑๙๐
๑๙๑
๑๙๒
๑๙๓
๑๙๔
๑๙๕
๑๙๖
๑๙๗
๑๙๘
๑๙๙
๒๐๐
๒๐๑
๒๐๒
๒๐๓
๒๐๔
๒๐๕
๒๐๖
๒๐๗
๒๐๘
๒๐๙
๒๑๐
๒๑๑
๒๑๒
๒๑๓
๒๑๔
๒๑๕
๒๑๖
๒๑๗
๒๑๘
๒๑๙
๒๒๐
๒๒๑
๒๒๒
๒๒๓
๒๒๔
๒๒๕
๒๒๖
๒๒๗
๒๒๘
๒๒๙
๒๓๐
๒๓๑
๒๓๒
๒๓๓
๒๓๔
๒๓๕
๒๓๖
๒๓๗
๒๓๘
๒๓๙
๒๔๐
๒๔๑
๒๔๒
๒๔๓
๒๔๔
๒๔๕
๒๔๖
๒๔๗
๒๔๘
๒๔๙
๒๕๐
๒๕๑
๒๕๒
๒๕๓
๒๕๔
๒๕๕
๒๕๖
๒๕๗
๒๕๘
๒๕๙
๒๖๐
๒๖๑
๒๖๒
๒๖๓
๒๖๔
๒๖๕
๒๖๖
๒๖๗
๒๖๘
๒๖๙
๒๗๐
๒๗๑
๒๗๒
๒๗๓
๒๗๔
๒๗๕
๒๗๖
๒๗๗
๒๗๘
๒๗๙
๒๘๐
๒๘๑
๒๘๒
๒๘๓
๒๘๔
๒๘๕
๒๘๖
๒๘๗
๒๘๘
๒๘๙
๒๙๐
๒๙๑
๒๙๒
๒๙๓
๒๙๔
๒๙๕
๒๙๖
๒๙๗
๒๙๘
๒๙๙
๓๐๐
๓๐๑
๓๐๒
๓๐๓
๓๐๔
๓๐๕
๓๐๖
๓๐๗
๓๐๘
๓๐๙
๓๑๐
๓๑๑
๓๑๒
๓๑๓
๓๑๔
๓๑๕
๓๑๖
๓๑๗
๓๑๘
๓๑๙
๓๒๐
๓๒๑
๓๒๒
๓๒๓
๓๒๔
๓๒๕
๓๒๖
๓๒๗
๓๒๘
๓๒๙
๓๓๐
๓๓๑
๓๓๒
๓๓๓
๓๓๔
๓๓๕
๓๓๖
๓๓๗
๓๓๘
๓๓๙
๓๔๐
๓๔๑
๓๔๒
๓๔๓
๓๔๔
๓๔๕
๓๔๖
๓๔๗
๓๔๘
๓๔๙
๓๕๐
๓๕๑
๓๕๒
๓๕๓
๓๕๔
๓๕๕
๓๕๖
๓๕๗
๓๕๘
๓๕๙
๓๖๐
๓๖๑
๓๖๒
๓๖๓
๓๖๔
๓๖๕
๓๖๖
๓๖๗
๓๖๘
๓๖๙
๓๗๐
๓๗๑
๓๗๒
๓๗๓
๓๗๔
๓๗๕
๓๗๖
๓๗๗
๓๗๘
๓๗๙
๓๘๐
๓๘๑
๓๘๒
๓๘๓
๓๘๔
๓๘๕
๓๘๖
๓๘๗
๓๘๘
๓๘๙
๓๙๐
๓๙๑
๓๙๒
๓๙๓
๓๙๔
๓๙๕
๓๙๖
๓๙๗
๓๙๘
๓๙๙
๔๐๐
๔๐๑
๔๐๒
๔๐๓
๔๐๔
๔๐๕
๔๐๖
๔๐๗
๔๐๘
๔๐๙
๔๑๐
๔๑๑
๔๑๒
๔๑๓
๔๑๔
๔๑๕
๔๑๖
๔๑๗
๔๑๘
๔๑๙
๔๒๐
๔๒๑
๔๒๒
๔๒๓
๔๒๔
๔๒๕
๔๒๖
๔๒๗
๔๒๘
๔๒๙
๔๓๐
๔๓๑
๔๓๒
๔๓๓
๔๓๔
๔๓๕
๔๓๖
๔๓๗
๔๓๘
๔๓๙
๔๔๐
๔๔๑
๔๔๒
๔๔๓
๔๔๔
๔๔๕
๔๔๖
๔๔๗
๔๔๘
๔๔๙
๔๕๐
๔๕๑
๔๕๒
๔๕๓
๔๕๔
๔๕๕
๔๕๖
๔๕๗
๔๕๘
๔๕๙
๔๖๐
๔๖๑
๔๖๒
๔๖๓
๔๖๔
๔๖๕
๔๖๖
๔๖๗
๔๖๘
๔๖๙
๔๗๐
๔๗๑
๔๗๒
๔๗๓
๔๗๔
๔๗๕
๔๗๖
๔๗๗
๔๗๘
๔๗๙
๔๘๐
๔๘๑
๔๘๒
๔๘๓
๔๘๔
๔๘๕
๔๘๖
๔๘๗
๔๘๘
๔๘๙
๔๙๐
๔๙๑
๔๙๒
๔๙๓
๔๙๔
๔๙๕
๔๙๖
๔๙๗
๔๙๘
๔๙๙
๕๐๐
๕๐๑
๕๐๒
๕๐๓
๕๐๔
๕๐๕
๕๐๖
๕๐๗
๕๐๘
๕๐๙
๕๑๐
๕๑๑
๕๑๒
๕๑๓
๕๑๔
๕๑๕
๕๑๖
๕๑๗
๕๑๘
๕๑๙
๕๒๐
๕๒๑
๕๒๒
๕๒๓
๕๒๔
๕๒๕
๕๒๖
๕๒๗
๕๒๘
๕๒๙
๕๓๐
๕๓๑
๕๓๒
๕๓๓
๕๓๔
๕๓๕
๕๓๖
๕๓๗
๕๓๘
๕๓๙
๕๔๐
๕๔๑
๕๔๒
๕๔๓
๕๔๔
๕๔๕
๕๔๖
๕๔๗
๕๔๘
๕๔๙
๕๕๐
๕๕๑
๕๕๒
๕๕๓
๕๕๔
๕๕๕
๕๕๖
๕๕๗
๕๕๘
๕๕๙
๕๖๐
๕๖๑
๕๖๒
๕๖๓
๕๖๔
๕๖๕
๕๖๖
๕๖๗
๕๖๘
๕๖๙
๕๗๐
๕๗๑
๕๗๒
๕๗๓
๕๗๔
๕๗๕
๕๗๖
๕๗๗
๕๗๘
๕๗๙
๕๘๐
๕๘๑
๕๘๒
๕๘๓
๕๘๔
๕๘๕
๕๘๖
๕๘๗
๕๘๘
๕๘๙
๕๙๐
๕๙๑
๕๙๒
๕๙๓
๕๙๔
๕๙๕
๕๙๖
๕๙๗
๕๙๘
๕๙๙
๖๐๐
๖๐๑
๖๐๒
๖๐๓
๖๐๔
๖๐๕
๖๐๖
๖๐๗
๖๐๘
๖๐๙
๖๑๐
๖๑๑
๖๑๒
๖๑๓
๖๑๔
๖๑๕
๖๑๖
๖๑๗
๖๑๘
๖๑๙
๖๒๐
๖๒๑
๖๒๒
๖๒๓
๖๒๔
๖๒๕
๖๒๖
๖๒๗
๖๒๘
๖๒๙
๖๓๐
๖๓๑
๖๓๒
๖๓๓
๖๓๔
๖๓๕
๖๓๖
๖๓๗
๖๓๘
๖๓๙
๖๔๐
๖๔๑
๖๔๒
๖๔๓
๖๔๔
๖๔๕
๖๔๖
๖๔๗
๖๔๘
๖๔๙
๖๕๐
๖๕๑
๖๕๒
๖๕๓
๖๕๔
๖๕๕
๖๕๖
๖๕๗
๖๕๘
๖๕๙
๖๖๐
๖๖๑
๖๖๒
๖๖๓
๖๖๔
๖๖๕
๖๖๖
๖๖๗
๖๖๘
๖๖๙
๖๗๐
๖๗๑
๖๗๒
๖๗๓
๖๗๔
๖๗๕
๖๗๖
๖๗๗
๖๗๘
๖๗๙
๖๘๐
๖๘๑
๖๘๒
๖๘๓
๖๘๔
๖๘๕
๖๘๖
๖๘๗
๖๘๘
๖๘๙
๖๙๐
๖๙๑
๖๙๒
๖๙๓
๖๙๔
๖๙๕
๖๙๖
๖๙๗
๖๙๘
๖๙๙
๗๐๐
๗๐๑
๗๐๒
๗๐๓
๗๐๔
๗๐๕
๗๐๖
๗๐๗
๗๐๘
๗๐๙
๗๑๐
๗๑๑
๗๑๒
๗๑๓
๗๑๔
๗๑๕
๗๑๖
๗๑๗
๗๑๘
๗๑๙
๗๒๐
๗๒๑
๗๒๒
๗๒๓
๗๒๔
๗๒๕
๗๒๖
๗๒๗
๗๒๘
๗๒๙
๗๓๐
๗๓๑
๗๓๒
๗๓๓
๗๓๔
๗๓๕
๗๓๖
๗๓๗
๗๓๘
๗๓๙
๗๔๐
๗๔๑
๗๔๒
๗๔๓
๗๔๔
๗๔๕
๗๔๖
๗๔๗
๗๔๘
๗๔๙
๗๕๐
๗๕๑
๗๕๒
๗๕๓
๗๕๔
๗๕๕
๗๕๖
๗๕๗
๗๕๘
๗๕๙
๗๖๐
๗๖๑
๗๖๒
๗๖๓
๗๖๔
๗๖๕
๗๖๖
๗๖๗
๗๖๘
๗๖๙
๗๗๐
๗๗๑
๗๗๒
๗๗๓
๗๗๔
๗๗๕
๗๗๖
๗๗๗
๗๗๘
๗๗๙
๗๘๐
๗๘๑
๗๘๒
๗๘๓
๗๘๔
๗๘๕
๗๘๖
๗๘๗
๗๘๘
๗๘๙
๗๙๐
๗๙๑
๗๙๒
๗๙๓
๗๙๔
๗๙๕
๗๙๖
๗๙๗
๗๙๘
๗๙๙
๘๐๐
๘๐๑
๘๐๒
๘๐๓
๘๐๔
๘๐๕
๘๐๖
๘๐๗
๘๐๘
๘๐๙
๘๑๐
๘๑๑
๘๑๒
๘๑๓
๘๑๔
๘๑๕
๘๑๖
๘๑๗
๘๑๘
๘๑๙
๘๒๐
๘๒๑
๘๒๒
๘๒๓
๘๒๔
๘๒๕
๘๒๖
๘๒๗
๘๒๘
๘๒๙
๘๓๐
๘๓๑
๘๓๒
๘๓๓
๘๓๔
๘๓๕
๘๓๖
๘๓๗
๘๓๘
๘๓๙
๘๔๐
๘๔๑
๘๔๒
๘๔๓
๘๔๔
๘๔๕
๘๔๖
๘๔๗
๘๔๘
๘๔๙
๘๕๐
๘๕๑
๘๕๒
๘๕๓
๘๕๔
๘๕๕
๘๕๖
๘๕๗
๘๕๘
๘๕๙
๘๖๐
๘๖๑
๘๖๒
๘๖๓
๘๖๔
๘๖๕
๘๖๖
๘๖๗
๘๖๘
๘๖๙
๘๗๐
๘๗๑
๘๗๒
๘๗๓
๘๗๔
๘๗๕
๘๗๖
๘๗๗
๘๗๘
๘๗๙
๘๘๐
๘๘๑
๘๘๒
๘๘๓
๘๘๔
๘๘๕
๘๘๖
๘๘๗
๘๘๘
๘๘๙
๘๙๐
๘๙๑
๘๙๒
๘๙๓
๘๙๔
๘๙๕
๘๙๖
๘๙๗
๘๙๘
๘๙๙
๙๐๐
๙๐๑
๙๐๒
๙๐๓
๙๐๔
๙๐๕
๙๐๖
๙๐๗
๙๐๘
๙๐๙
๙๑๐
๙๑๑
๙๑๒
๙๑๓
๙๑๔
๙๑๕
๙๑๖
๙๑๗
๙๑๘
๙๑๙
๙๒๐
๙๒๑
๙๒๒
๙๒๓
๙๒๔
๙๒๕
๙๒๖
๙๒๗
๙๒๘
๙๒๙
๙๓๐
๙๓๑
๙๓๒
๙๓๓
๙๓๔
๙๓๕
๙๓๖
๙๓๗
๙๓๘
๙๓๙
๙๔๐
๙๔๑
๙๔๒
๙๔๓
๙๔๔
๙๔๕
๙๔๖
๙๔๗
๙๔๘
๙๔๙
๙๕๐
๙๕๑
๙๕๒
๙๕๓
๙๕๔
๙๕๕
๙๕๖
๙๕๗
๙๕๘
๙๕๙
๙๖๐
๙๖๑
๙๖๒
๙๖๓
๙๖๔
๙๖๕
๙๖๖
๙๖๗
๙๖๘
๙๖๙
๙๗๐
๙๗๑
๙๗๒
๙๗๓
๙๗๔
๙๗๕
๙๗๖
๙๗๗
๙๗๘
๙๗๙
๙๘๐
๙๘๑
๙๘๒
๙๘๓
๙๘๔
๙๘๕
๙๘๖
๙๘๗
๙๘๘
๙๘๙
๙๙๐
๙๙๑
๙๙๒
๙๙๓
๙๙๔
๙๙๕
๙๙๖
๙๙๗
๙๙๘
๙๙๙
๑๐๐๐

ครั้งนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ตรัสสั่งพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้า แต่ชื่อว่า โมคคัลลาน์ มัจฉริยเศรษฐีที่สักกรนิคมใกล้กรุงราชคฤห์ คิดว่า จักกินขนมเบื้อง จึงให้ทอดขนมเบื้องอยู่ที่ปราสาทชั้นที่ ๗ เพราะกลัว คนทั้งหลายจะเห็น เธอจึงไปที่นั่น จงทรมาณเศรษฐีให้หมดพยศร้าย จง ให้สองสามภรรยาถือเอาขนม นมสด เนยใส น้าผง น้าอ้อย มาท เชตวันด้วยกำลังของตน วันนั้นเรากับภิกษุ ๕๐๐ จักนั่งอยู่ในวิหาร จักกระทำ ภัตตกิจด้วยขนมเบื้องเท่านั้น ฯ ฝ่ายพระเถระเจ้าก็รับคำสั่งของพระศาสดา ว่า ดีแล้ว พระเจ้าข้า ทันใดนั้นก็ได้ไปถึงนิคมนั้นด้วยกำลังฤทธิ์ ได้นั่ง ห่มเป็นอันดี ขึ้นอยู่ตรงหน้าต่างแห่งปราสาทนั้น เหมือนกับรูปแก้วมณี อยู่ในอากาศฉะนั้น ฯ เนื้อหัวใจของมหาเศรษฐีก็หวั่นไหว เพราะได้ เห็นพระเถระเจ้า ฯ เขาจึงคิดว่า เรามาหนักเพราะกลัวผีเช่นนั้น แต่สมณะ น ก็มาขึ้นอยู่ตรงช่องหน้าต่าง เมื่อเขาไม่เห็นสิ่งที่ควรถือเอา ก็ได้แต่ทำ เสียงเหมือนกับก้อนเกลือที่ใส่ลงในไฟ แล้วกล่าวว่า สมณะ ท่านขึ้นอยู่ ในอากาศจักได้อะไร ถึงท่านจะเดินในอากาศก็จักไม่ได้ะไร ฯ พระ เถระเจ้าก็เดินไป ๆ มา ๆ อยู่ในที่นั้น ฯ เศรษฐีจึงว่า เมื่อท่านเดินไป ๆ

มา ๆ ห่านจักได้อะไร ถึงท่านนั่งอยู่ในอากาศก็จักไม่ได้อะไร ฯ พระ
 เณรเจ้านั่งลงที่อากาศ ครั้นนั้น เศรษฐีจึงว่า ท่านนั่งที่อากาศจักได้
 อะไร ถึงท่านมาขึ้นอยู่ที่กรอบหน้าต่างก็จักไม่ได้อะไร ฯ พระเณรเจ้าก็
 ได้ขึ้นที่กรอบหน้าต่าง ฯ เศรษฐีจึงว่า ท่านขึ้นอยู่ที่กรอบหน้าต่างจัก
 ได้อะไร ถึงท่านจะทำให้เป็นควนก็จักไม่ได้อะไร ฯ ฝ่ายพระเณรเจ้า
 ก็ได้บันดลให้เป็นควน ปราสาทที่แสนก็มีควนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 เวลานั้นเป็นเหมือนเวลาแห่งตาเศรษฐีด้วยเขมณีนั่น ฯ เศรษฐีกลัวไฟ
 จะไหม้เรือน จึงไม่กล่าวว่า ถึงท่านจะทำให้ลูกเป็นไฟก็จักไม่ได้อะไร
 จึงคิดว่า สมณะนี้ติดสนิทเสียแล้ว ไม่ได้ก็จักไม่ไป เราจักให้ขนมเบื้อง
 สักก้อนหนึ่งแก่สมณะนี้ แล้วจึงบอกภรรยาว่า เธอจงทอดขนมเบื้องก้อน
 เล็ก ๆ สักก้อนหนึ่งให้แก่สมณะ แล้วบอกให้ไป ฯ ภรรยาก็ใส่แป้งน้อย
 หนึ่งลงไปที่กระเบื้องขนมเบื้อง ฯ แป้งนั้นก็เป็นขนมใหญ่ฟูขึ้นเต็มกระ
 เบื้องทั้งสี่ เศรษฐีได้เห็นแล้วจึงถามว่า เธอเห็นจักใส่แป้งมาก แล้ว
 จักดักเอาแป้งน้อยหนึ่งด้วยมุมทัพพีใส่ลงไปเอง ขนมนี้ก็ใหญ่กว่าขนม
 ก้อน ๆ เศรษฐีทอดขนมก้อนใด ๆ ขนมก้อนนั้น ๆ ก็ใหญ่ขึ้น ๆ เหมือน
 อย่างนี้ ฯ เศรษฐีอ่อนใจจึงบอกภรรยาว่า จงให้ขนมสักก้อนหนึ่งแก่
 สมณะ ฯ เมื่อภรรยาหยิบขนมก้อนหนึ่งจากกระเช้า ขนมทั้งปวงก็ติด
 เป็นอันเดียวกัน ฯ ภรรยาจึงบอกเศรษฐีว่า นาย ขนมทั้งปวงติดเป็นอัน
 เดียวกันแล้ว ข้าพเจ้าไม่อาจทำให้แยกกันได้ ฯ เศรษฐีจึงว่า เราจักทำ
 ให้ขนมแยกกันได้ แต่ก็ไม่อาจทำให้แยกกันได้ ฯ ถึงคนทั้ง ๒ จะจับที่
 สุดแห่งขนมดึงไป ก็ไม่อาจให้แยกกันได้ ฯ เมื่อเศรษฐีพยายามอยู่กับ
 ขนม ก็มีเหงื่อไหลไหรณด้วย ความอยากก็หมดไป ฯ ลำดับนั้น เศรษฐี
 จึงบอกภรรยาว่า ฉันไม่ต้องการขนมแล้ว จงถวายสมณะเสีย ฯ ภรรยา
 ก็ถือเอากระเช้าขนมเข้าไปใกล้พระเณรเจ้า ฯ พระเณรเจ้าก็แสดงธรรมให้คน
 ทั้ง ๒ ฟัง แสดงคุณแห่งพระรัตนตรัยให้ฟัง แสดงผลแห่งการให้ทาน
 เป็นต้นว่า การให้ทานมีผล การบูชามีผล ดังนี้ เหมือนกับดวงจันทร์
 ในท้องฟ้าฉะนั้น ฯ เศรษฐีได้ฟังแล้วก็มิใจเลื่อมใส จึงว่า ขอท่านจง

นั่งฉันทบถลงกัน ฯ พระเถระเจ้าตอบว่า มหาเศรษฐี พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ตรัสว่า จักทรงเสวยขนม แล้วประทับนั่งทวiharกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ เมื่อ
เศรษฐีพอใจก็จงให้ภรรยาถือเอาขนม และนมสดเป็นต้น เราจักไปเฝ้า
พระศาสดา ฯ เศรษฐีจึงถามว่า ที่เวลานพระศาสดาอยู่ที่ไหน ? พระ
เถระเจ้าตอบว่า อยู่ที่พระเชตวันวิหาร ในที่สุด ๔๕ โยชน์ จากนั้นไป ฯ
เศรษฐีจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าจักไปทางไกลถึงเพียงนี้ไม่ให้
เลยเวลาได้อย่างไร ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า มหาเศรษฐี เมื่อท่านชอบใจเรา
จักนำท่านไปด้วยกำลังของเรา ศิริষะบันได ที่ปราสาทของท่านจักมีอยู่ที่
เดิม ส่วนที่สุดบันไดจักมีที่ประชุมประตู่แห่งพระเชตวัน เราจักนำท่านไปสู่พระ
เชตวัน โดยเวลาเพียงชั่วเวลาลงจากปราสาทชั้นบนไปชั้นล่างเท่านั้น ฯ
เศรษฐีก็รับว่าดีแล้วผู้เป็นเจ้า ฯ พระเถระเจ้าก็ได้กระทำศิริষะบันไดไว้ใน
ที่เดิม แล้วอธิษฐานว่า เท้าบันไดจงมีที่ประชุมประตู่แห่งพระเชตวัน ฯ สิ่ง
ทั้งปวงก็ได้เป็นเหมือนอย่างนั้น ฯ พระเถระเจ้าให้เศรษฐีและภรรยาไปถึง
พระเชตวันเร็วกว่าการลงจากปราสาทชั้นบนไปชั้นล่าง ฯ คนทั้ง ๒ นั้น
ได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา แล้วทูลเวลาเสวย ฯ พระศาสดาเสด็จไปที่หอ
ฉันทพร้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงนั่งที่พุทธอาสน์ อันแต่งตั้งไว้แล้ว มหา
เศรษฐีก็ถวายน้ำทักษิณแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ฯ
ภรรยาเศรษฐีได้เอาขนมใส่ในบาตรของพระตถาคตเจ้า ฯ ฝ่ายมหาเศรษฐี
กับภรรยาก็กินขนมจนพอความประสงค์ ความสิ้นสุดแห่งขนม ข่อมไม่
ปรากฏ ฯ ถึงถวายแก่พระภิกษุทั้งหลายตลอดวิหาร และให้แก่พวกคน
กินเดินก็ไม่รู้จักหมด ฯ คนทั้ง ๒ นั้นจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ขนมไม่หมดพระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น จงทั้งที่ประชุมประตู่
พระเชตวัน ฯ คนทั้ง ๒ นั้น ก็ได้ทั้งที่เืองมแห่งหนึ่งใกล้ประชุมประตู่ ฯ
ดังนั้นปรากฏชื่อว่า เืองมขนมเบื่องมาจากกระทั่งทุกวันนี้ ฯ มหาเศรษฐีกับ
ภรรยาเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วยืนอยู่ ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าก็ได้กระทำอนุโมทนา ในเวลาจบอนุโมทนา คนทั้ง ๒ นั้นก็

ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ก็ไปขึ้นบันไดที่ขุ้ม
ประตู แล้วไปถึงปราสาทของตน ฯ จำเดิมแต่นั้นไป เศรษฐีก็ได้โปรย
ทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ลงในพระพุทธศาสนา

รุ่งเช้าชน ภัทธุทั้งหลายก็ประชุมกันที่ธรรมสภาในเวลาเย็น นั่ง
สรรเสริญพระเถระเจ้าว่า องค์อานภาพของพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าเกิด
พระเถระเจ้าหรรมาเศรษฐีตระหนักรู้แล้วก็ให้หมดพศ โดยไม่ทำให้
เสียศรัทธา ให้เสียทรัพย์เลย ให้ถือเอาขนมแล้วพามาสู่พระเชตวัน ให้
เผ้าพระศาสดาแล้วให้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล พระเถระเจ้ามีอานภาพมาก
น่าอัศจรรย์ ฯ สมเด็จพระสรเพชญ์ศาสดา ได้ทรงสดับถ้อยคำของ
ภัทธุทั้งหลายด้วยโศธาตอันเป็นทิพย์ ก็เสด็จมาตรัสถาม ทรงทราบแล้ว
ก็ตรัสสรรเสริญพระเถระเจ้าว่า ดูก่อนภัทธุทั้งหลาย ภัทธุผู้ชื่อว่า ผักหัด
ตระกูล ข่อมไม่ให้ตระกูลลำบาก ไม่เบียดเบียนตระกูล ไม่ทำให้เสีย
ศรัทธา เสียทรัพย์ เข้าไปใกล้แล้ว ก็ทำให้รู้จักคุณของพระพุทธเจ้า
เหมือนกับแมลงผึ้งที่ถือเอาละอองจากดอกไม้ ฉะนั้น โมคคัลลาน์เป็นบุตร
ของเราก็เช่นนั้น แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า ขณปี ฌมโร ปุปผิ เป็นคัน ซึ่ง
มีคำแปลว่า แมลงผึ้งไม่เบียดเบียนสีและกลิ่น ข่อมถือเอารสแล้วบินไปฉันใด
มุนิกก็เที่ยวไปในบ้านฉันนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า แมลงผึ้ง หมายถึงแมลงที่ทำน้าหวานทุกชนิด ฯ
คำว่า ดอกไม้ อธิบายว่า เมื่อแมลงผึ้งเที่ยวไปในสวนดอกไม้ก็ไม่เบียดเบียน
ซึ่งดอกไม้และสีและกลิ่น คือ ไม่ทำดอกไม้ทั้งสีและกลิ่นให้เสียไป ฯ
คำว่า บินไป คือ แมลงผึ้งเที่ยวไปอย่างนั้น แล้วดื่มรสพอกความประสงค์
แล้ว ก็ถือเอารสอันบินไปเพื่อกระทำน้าหวาน ฯ แมลงผึ้งนั้นเข้าไปที่
บ้านแห่งใดแห่งหนึ่งวางรังอันเจือด้วยฝุ่นธุลีนั้น ไว้ที่โพรงต้นไม้ต้นหนึ่งแล้ว
ก็ทำให้เป็นน้าหวานซึ่งมีรสอร่อยโดยลำดับ ดอกไม้หรือสีและกลิ่นแห่ง
ดอกไม้ ข่อมไม่เสียไปด้วยเหตุที่แมลงผึ้งนั้นเที่ยวไปในสวนดอกไม้ สิ่ง
ทั้งปวง ยังเป็นปกติอยู่โดยแท้ ฯ คำว่า มุนิกก็เที่ยวไปในบ้านฉันนั้น คือ
อนาคาริกมุนีอันต่างด้วยผู้ยังศึกษาและผู้หมดการศึกษาแล้ว ข่อมเที่ยว

ไปรับภิกษาในบ้านตามลำดับตระกูลฉนั้น ๑ ความเลิขศรัทธาหรือความ
ฉิบหายทรัพย์ ข้อมไม่มีแก่ตระกูลทั้งหลาย เพราะการที่มันเที่ยวไปในบ้าน
ศรัทธาคดี ทรัพย์ก็ดี ก็ยังเป็นปกติอยู่ทั้งนั้น ครั้นมันยังศึกษาอยู่เที่ยว
ไปอย่างนั้นแล้วออกมา ปุฬาสังฆาอุกลงในที่สภายด้วยน้ำ ที่นอกบ้าน
แล้วพิจารณาให้เห็นว่า เปรียบเหมือนน้ำมันหยอดเพลากวียน เปรียบ
เหมือนเครื่องขัดแปลและเนื้อแห่งบุตรก็ฉนั้น แล้วเข้าไปสู่ป่าพิจารณา
กรรมฐานในตน กระทำมรรค ๔ ผล ๔ ให้อยู่ในกำมือ ส่วนมันที่หมด
การศึกษาแล้ว ก็ประกอบความสบายอยู่ในธรรมที่เห็นแล้ว ๑ ควร
ทราบว่ มันนั้น เปรียบเหมือนกับแมลงผิงที่กระทำน้ำหวาน ส่วนใน
ทณหมายเอาพระฉณาสพ ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ถึง
โสคาปัตติผลเป็นต้น ๑ สมเด็จพระทศพลศาสดา ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้แล้ว มีพระพุทธประสงค์จะทรงประกาศความดีของพระเถรเจ้าให้ยิ่งขึ้น
ไป จึงตรัสว่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่โมคคัลลาน์ทรมานเศรษฐีผู้
ตระหนัในบัดนี้ เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็ได้ทรมานให้รู้ความเกี่ยวพันกันแห่ง
กรรมและผล เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความข้อนี้ให้แจ้ง จึงได้ทรงแสดง
เรื่องอดีตอันมีอยู่ในอิลลิสชาดก อันมีใจความว่ คนทั้ง ๒ เป็นขจอก
เหมือนกัน เป็นง่อยเหมือนกัน มีตาไม่เสมอกันเหมือนกัน มีคอม
ที่ศีรษะเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่รู้ว่ใครเป็นอิลลิสเศรษฐี ดังนี้ จบเรื่อง
มัจฉริยโกสสิยเศรษฐีเพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉนั้น ๑

กณฑ์ที่ ๖๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องปาฎิกาชวก และฉัตตปาณิอุบาสก

น ปเรส วิโลมานิ อัม รมฺมเทสนํ สตถา สาวตถิยํ วิหรนฺโต
ปาฏิกํ นาม อาชีวกํ อารพก กถาสีติ.

ณ บัณฑิต อวตมภาพจักได้แสดงเรื่องปาฎิกาชวก และฉัตตปาณิอุบาสก
ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องปาฎิกาชวก

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภอาชีวกผู้ชื่อว่า ปาฏิกะ ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น ปเรส วิโลมานิ ดังนี้

คงได้สืบมาว่า ที่กรุงสาวัตถี มีคหปตานีผู้หนึ่งปฏิบัติอาชีวก
ผู้ชื่อว่า ปาฏิกะ ตั้งไว้ในตำแหน่งแห่งบุตร ฯ คนทั้งหลายในเรือน
ใกล้เคียงกับคหปตานีนั้น พึงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระบรมศาสดา
แล้วกลับมา ก็สรรเสริญพระพุทธคุณโดยประการต่าง ๆ ว่าพระธรรม
เทศนาของพระพุทธเจ้า น่าอัศจรรย์แท้ ๆ คหปตานีนั้นได้ฟังคุณกตา
ของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็อยากจะไปวิหารเพื่อจะฟังธรรม จึงบอกความ
ประสงค์นั้นแก่อาชีวกแล้วบอกว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า โยมจะไปเฝ้า
พระพุทธเจ้า ฯ อาชีวกนั้นก็ห้ามว่า อย่าไปเลย ถึงคหปตานีนั้น
อ่อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ยังห้ามอยู่อย่างนั้น ฯ คหปตานีนั้นจึงคิดว่า
อาชีวกนี้ไม่ให้เราไปวิหารเพื่อจะฟังธรรม เราจะนิมนต์พระศาสดามา
เพื่อฟังธรรมในถิ่น พอดีเวลาเย็น ก็เรียกบุตรมาสั่งว่า เจ้าจงไป
นิมนต์พระศาสดาเพื่อฉันพรุ่งนี้เช้า ฯ บุตรนั้นเมื่อจะไป ก็ได้ไปยังที่อยู่

แห่งอาชีวกก่อน ให้อ้วนง้วนลง ฯ ครั้นนั้น อาชีวกนั้นจึงถามว่า เจ้าจะไปไหน ? ตอบว่า ข้าพเจ้าจะไปนิมนต์พระศาสดาตามคำของมารดา ฯ จึงห้ามว่า เจ้าอย่าไปหาพระศาสดานั้นเลย ฯ ก็ตอบว่า อย่าเลยผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าจะต้องไป ฯ อาชีวกจึงว่า เราทั้ง ๒ จักกินสักการะที่ทำไว้เพื่อพระศาสดานั้น เจ้าอย่าไปเลย ฯ ตอบว่า อย่าเลยผู้เป็นเจ้า มารดาจะดุข้าพเจ้า ฯ อาชีวกจึงว่า ถ้าอย่างนั้นเจ้าจงไป ก็คิดว่า ครั้นไปนิมนต์แล้ว จงอย่าบอกว่า พระองค์ต้องไปที่ไหน คือ ต้องไปที่บ้านโน้นหรือถนนโน้น ทางโน้น จงทำเหมือนอยู่ในที่ใกล้ ทำเป็นเหมือนจะไปทางหนึ่งแล้วจึงหันมา ฯ เด็กนั้นได้ฟังคำของอาชีวกแล้ว ก็ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ทูลนิมนต์แล้ว ก็กระทำการทั้งปวงตามที่อาชีวกบอก แล้วกลับไปหาอาชีวกนั้น เวลาอาชีวกนั้นถามว่า เจ้าทำอย่างไร ก็ตอบว่า ทำทุกสิ่ง ฯ อาชีวกจึงว่า เจ้าทำดีแล้ว เราทั้ง ๒ จักได้กินสักการะที่ทำไว้เพื่อพระศาสดา รุ่งเช้าชนอาชีวกก็ได้ไปที่เรือนนั้นแต่เช้า ฯ คนทั้งหลายก็พาให้เข้าไปนั่งที่ห้องข้างหลัง ฯ เพื่อนบ้านที่คุ้นเคยกัน ก็ฉาบไล่เรือนเหล่านั้นด้วยขโคลสด แล้วโปรยดอกไม้มีข้าวตอกเป็นที่ ๕ แล้วให้แต่งตั้งอาสนะควรแก่ราคามาก เพื่อเป็นที่ประทับนั่งของสมเด็จพระบรมศาสดา ฯ เพราะคนทั้งหลายที่ไม่คุ้นเคยกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บ่่อมไม่รู้จักการแต่งตั้งอาสนะ ฯ ก็การที่จะมีผู้บอกทาง บ่่อมไม่มีแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยว่าทางทั้งสิ้นได้แจ่มแจ้งแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว ในวันที่ทำหมั้นโลกธาตุให้หวาดไหว แล้วสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าที่โคณคณโพธิ์โน้นว่า ทางนี้ไปนรก ทางนี้ไปกำเนิดดิรัจฉาน ทางนี้ไปเปรตวิสัย ทางนี้ไปมนุษยโลก ทางนี้ไปเทวโลก ทางนี้ไปอมตมหานิพพาน ไม่ต้องกล่าวถึงทางไปบ้านและนิคม เป็นต้น ฯ เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงทรงครองบาตรจีวรแต่เช้าแล้ว เสด็จไปที่ประตูเรือนของมหาอุบาสิกา ฯ มหาอุบาสิกานั้น ก็ออกจากเรือนมากราบ แล้วนิมนต์ให้เข้าไปภายในเรือน ให้ประทับนั่งที่อาสนะ ถวายน้ำทักษิณาแล้ว ก็จัดอาหารอันประณีตถวาย ฯ

อุบาสกาประสงค์จะให้สมเด็จพระบรมศาสดาผู้เสวยแล้ว ทรงอนุโมทนา
 จักรับบาตร ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ทรงเริ่มธรรมกถาอนุโมทนา
 ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะ ฯ อุบาสกาก็ถวายสาธุการว่า สาธุ สาธุ
 แล้วก็พึงธรรมไป ฯ อาชวกผู้หนึ่งอยู่ที่ห้องข้างหลัง ได้ฟังสาธุการของ
 อุบาสกานั้น ซึ่งถวายสาธุการแล้วพึงธรรมอยู่ ก็ไม่อาจอดกลั้นอยู่ได้
 จึงคิดว่า บัดนี้เขาไม่ใช่อุบาสกาของเราแล้ว จึงออกไปคำอุบาสกาและ
 สมเด็จพระบรมศาสดา ด้วยถ้อยคำต่างๆ ว่า คนกาลกัณณิ เจ้าจงฉิบหาย
 เจ้าจงกระทำสักการะนั้น แก่ศาสดานั้น ดังนี้ แล้วก็หนีไป ฯ อุบาสกา
 ละอายด้วยถ้อยคำของอาชวกนั้น ก็ไม่อาจสง้อใจอันถึงซึ่งความเป็นไปอย่าง
 เข้ม ให้ไปตามแนวเทศนาได้ ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา
 จึงตรัสถามว่า อุบาสกา เธอไม่อาจสง้อใจไปตามเทศนาหรือ ฯ กราบทูลว่า
 พระเจ้าข้า ใจของหม่อมฉันได้ถึงซึ่งความเป็นไปอย่างอื่น เพราะถ้อยคำของ
 อาชวกนั้นแล้ว ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า อันการนี้ถึงถ้อยคำ
 ที่คนไม่ชอบกันเช่นนั้นกล่าว ข่อมไม่สมควร สมควรที่จะไม่นึกถึงคำ
 เช่นนี้ นึกถึงแต่สิ่งที่ตนได้ทำแล้ว และยังไม่ได้ทำเท่านั้น จึงได้ตรัส
 คาทานว่า น ปเรส วิโลมานิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลไม่ควร
 นึกถึงคำที่ไม่เรียบร้อยของผู้อื่น ไม่ควรนึกถึงสิ่งที่ผู้อื่นทำแล้วและยังไม่ได้ทำ
 ควรเล็งดูเฉพาะสิ่งที่ตนทำแล้ว และยังไม่ได้ทำเท่านั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ไม่ควรนึกถึงคำอันไม่เรียบร้อยของผู้อื่น คือ
 ไม่ควรนึกถึงคำหยาบ คำอันตดเลียบซึ่งความรักของผู้อื่น ฯ คำว่า ไม่
 ควรนึกถึงสิ่งที่ผู้อื่นทำแล้วและยังไม่ได้ทำนั้น คือ ไม่ควรนึกถึงสิ่งที่ผู้อื่น
 ทำแล้วและยังไม่ได้ทำอย่างนั้นว่า อุบาสกโน้นไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ใน
 เรือนของอุบาสกโน้น ไม่มีผู้ถวายอาหารเพียงที่พึงควรเป็นต้น ไม่มี
 ผู้ถวายสลากภัตเป็นต้น การถวายบังคมจีวรเป็นต้น ไม่มีแก่อุบาสก
 โน้น อุบาสกโน้น ก็เหมือนกัน คือ ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไม่
 มีผู้ถวายอาหารเพียงที่พึงควรเป็นต้น ไม่มีผู้ถวายสลากภัตเป็นต้น

การถวายบังคมจึ่งเป็นต้น ข้อมไม่มีแก่อุบาสกนั้น ภิกษุโน้นก็เหมือนกัน เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส ไม่กระทำอุปัชฌายวัตร ไม่กระทำ อาจารย์วัตร อาคันตกวัตร คมิกวัตร เจติยัคณวัตร อุโปสถาคารวัตร ไม่กระทำวัตรในหอนั้น ในเรือนไฟ เป็นต้น รุดงค์อันใดอันหนึ่ง ก็ไม่มีแกภิกษุนั้น แม้เพียงความอุตสาหะ ในความยินดีต่อภาวนา ก็ไม่มีแกภิกษุนั้น ดังนี้ ฯ คำว่า ควรเล็งดูสิ่งที่ตนทำแล้วและยังไม่ได้ทำนั้น คือ ควรเล็งดูอย่างนี้ว่า กลบตรผู้บวชด้วยศรัทธา ผู้ระลึกถึงโอวาทอันนี้ว่า บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เราเป็นอยู่อย่างไร คืนและวันย่อมล่วงไป เราไม่อาจจะยกขึ้นซึ่งไตรลักษณ์ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วทำความปลอดโปร่งจากเครื่องเกาะเกี่ยวเพราะอะไร ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง อุบาสกก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องปาฎีกาฉวกเพียงเท่านั้น ฯ ในเรื่องปาฎีกาฉวกนี้ มีข้อสำคัญอย่างข้งกคือ ข้อที่พระพุทธองค์ได้ทรงสอนไว้ว่า บุคคลไม่ควรนึกถึงคำไม่เรียบร้อยของผู้อื่น ไม่ควรนึกถึงสิ่งที่ผู้อื่นทำแล้ว และยังไม่ได้ทำ ควรเล็งดูเฉพาะสิ่งที่ตนทำแล้ว และยังไม่ได้ทำ ดังนี้ เท่านั้น

เรื่องฉัตตปาณิอุบาสก

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องฉัตตปาณิอุบาสกว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภฉัตตปาณิอุบาสกให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ว่า ขณปี รุจิรี ปุပ္ผิ ดังนี้

คือ ในกรุงสาวัตถี มีอุบาสกผู้ทรงไตรปิฎก ผู้เป็นอนาคามีคนหนึ่งชื่อว่า ฉัตตปาณิอุบาสก ฯ อุบาสกนั้นรับอุโบสถแต่เช้าแล้ว ก็ไปเฝ้าพระศาสดา ฯ ก็ทำการกระทำอุโบสถด้วยการสมาทาน คือ ด้วย การตั้งใจถือ ข้อมไม่มีแก่อนาคามีอริยสาวกทั้งหลาย ฯ พรหมจรรย์ และการบริโภคอาหารเวลาเดียว ได้มีมาแก่อนาคามีอริยสาวกเหล่านั้น

ด้วยมรรคแล้ว ฯ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงไว้ว่า ดูก่อน
 มหาราช ข้างหม้อผู้ชื่อว่า ฏฐการ เป็นผู้บริโภคเวลาเดียว เป็นผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้มีศีล มีธรรมอันงาม ดังนี้ ฯ พระอนาคาม
 ทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้บริโภคเวลาเดียว เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ตาม
 ปกติ ดังนี้ ฯ ถึงฉัตตปาณิอุบาสก ก็เป็นผู้รักษาศีลเหมือนอย่างที่ว่า
 ไปเฝ้าพระศาสดาถวายบังคมแล้ว ก็นั่งฟังธรรมกถาอยู่ ฯ ในคราวนั้น
 พระราชาปเสนทิโกศลได้เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา ฯ อุบาสกได้เห็นพระราชา
 เสด็จมาก็คิดว่า เราควรจะลุกขึ้นหรือไม่ ก็ถึงความเห็นว่า เรานั่งอยู่ใกล้
 พระราชาผู้ประเสริฐแล้ว การที่เราเห็นพระราชาเฉพาะในประเทศ แล้ว
 ลุกขึ้น ย่อมไม่สมควร แต่เมื่อเราไม่ลุกรับพระราชา ก็จะโกรธ ถึงพระ
 ราชาโกรธเราก็จะไม่ลุกรับ เพราะว่าเราเห็นพระราชาแล้วลุกรับ ชื่อว่า
 เคารพพระราชา ไม่เคารพพระศาสดา เราก็ไม่ลุกรับ แล้วก็ยังไม่ลุกรับ ฯ
 ธรรมดาบุรุษเป็นบัณฑิตทั้งหลาย ได้เห็นผู้นั่งอยู่ในสำนักของผู้ที่ควรเคารพ
 กว่า ไม่ลุกขึ้นรับก็ไม่โกรธ ฯ แต่พระราชาทรงเห็นอุบาสกนั้นไม่ลุกรับ
 ก็โกรธ ถวายบังคมพระศาสดาแล้วก็ประทับนั่งลง ฯ พระศาสดาทรง
 ทราบว่า พระราชากริ้ว ก็ทรงสรรเสริญอุบาสกว่า มหาราช ฉัตตปาณิ
 อุบาสกนี้เป็นบัณฑิต เป็นผู้เห็นธรรมแล้ว เป็นผู้ทรงไตรปิฎก เป็นผู้
 ฉลาดในสิ่งที่ประ โยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ฯ เมื่อพระราชาทรงสดับ
 คุณกถาของอุบาสกนั้นอยู่ ก็มีพระหฤทัยอ่อนลง

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาประทับยืนอยู่ที่ปราสาทชั้นบน ทอด
 พระเนตรเห็นฉัตตปาณิอุบาสก ผู้บริโภคอาหารแล้ว เดินกันร่วมสวม
 รองเท้าไปตามพระลานหลวง ก็ตรัสให้หา ฯ อุบาสกนั้นเปลื้องร่มและ
 รองเท้าออกเสีย แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมแล้วก็ยืนอยู่ ฯ
 ครั้นนั้น พระราชาจึงตรัสถามว่า อุบาสก เธอเปลื้องร่มและรองเท้าออก
 เสียเพราะอะไร ? กราบทูลว่า เพราะข้าพระองค์ได้ยินว่า พระราชา
 ทรงรับสั่งให้หา แล้วจึงมาเฝ้าพระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เธอเห็นจะรู้ว่า
 เราเป็นพระราชาในวันนี้ ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์รู้ว่าพระองค์เป็น

พระราชาทกเมื่อ ฯ จึงตรัสว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น เหตุไฉนก่อนเธอ
นั่งอยู่ในสำนักพระศาสดาเห็นเราแล้วจึงไม่ลุกขึ้น ฯ กราบทูลว่า ข้าแต่
มหาราช ข้าพระองค์นั่งอยู่ในสำนักของพระราชาผู้เลิศ ได้เห็นพระราชา
เฉพาะประเทศแล้วลุกขึ้น ก็เป็นการไม่เคารพต่อพระศาสดา เพราะฉะนั้น
ข้าพระองค์จึงไม่ลุกขึ้น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เรื่องนี้จงยกไว้ ได้ยินว่า
เธอเป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่ประโยชน์ และไม่ประโยชน์ ซึ่งเป็น
ปัจจุบันและอนาคต เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก จงสอนธรรมในภายในวัง
ของเรา ฯ กราบทูลว่า ไม่อาจสอนได้พระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า เพราะ
เหตุไร ? กราบทูลว่า เพราะธรรมเนียมพระราชมณเฑียร ย่อมเป็นของมี
โทษมาก การทำดีทำไม่ดีในพระราชมณเฑียร ย่อมเป็นของหนัก พระ
เจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า เธออย่าว่าอย่างนั้น อย่างนี้กระแวงว่า เมื่อวันก่อนเธอ
ได้เห็นเราแล้วไม่ลุกขึ้น ฯ กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า อันการเที่ยวไปของ
ศฤงษณ์ทั้งหลาย ย่อมเป็นของมีโทษ ขอได้โปรดหาบรรพชิตสักองค์หนึ่งมา
สอนธรรมเถิด พระเจ้าข้า ฯ พระราชาก็ตรัสว่า ดิละ ท้าวเธอทรงส่ง
อุบาสกนั้นไปแล้ว จึงไปเฝ้าพระศาสดาทูลอ้อนวอนว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า พระนางมัลลิกาเทวีและนางवासภักตติยาบอกว่า จักเรียนธรรม
ขอพระองค์กับภิกษุ ๕๐๐ องค์ จงเสด็จไปทั่ววังของหม่อมฉันประจำ จง
ทรงสอนธรรมแก่เทวทูต ๒ นั้น พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ดูก่อนมหาราช
อันการไปแห่งเดียวเป็นนิจ ย่อมไม่มีแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ จึงกราบ
ทูลว่า ถ้าอย่างนั้น ขอได้โปรดให้ภิกษุอื่นไป ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา
ก็ทรงมอบให้เป็นภาระของพระอานนทเถระเจ้า ฯ พระเถระเจ้าก็ไปสอนธรรม
แก่พระราชเทวทูต ๒ นั้นเป็นประจำ ในพระราชเทวทูต ๒ นั้น พระ
นางมัลลิกาดังใจเล่าเรียนท่องบ่นจนจบอุทเทส ส่วนพระนางवासภักตติยา
ไม่ตั้งใจเล่าเรียนท่องบ่น ไม่อาจทำให้อุทเทสจบลงได้

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสถามพระเถระเจ้าว่า
อานนท์ พวกอุบาสิกายังเรียนธรรมอยู่หรือไม่ ? ยังเรียนอยู่พระเจ้าข้า ฯ

ใครตั้งใจเรียน ๆ พระนางมัลลิกาตั้งใจเรียน ตั้งใจเล่า อาจทำให้จอบอเทศได้ ด้วยความตั้งใจ ส่วนธิดาแห่งพระประยูรญาติของพระองค์ไม่เล่าเรียนท่องบ่น โดยเคารพ ไม่อาจทำให้จอบอเทศได้ ๆ สมเด็จพระจอมไตรศาสดา ได้ทรง สดับถ้อยคำของพระเถระเจ้าแล้ว จึงตรัสว่า อานนท์ อันธรรมที่เราแสดงแล้ว ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ฟัง ไม่เรียน ไม่เล่า ไม่แสดงโดยเคารพ เหมือนดอกไม้มิมีแคส ไม่มีกลิ่นหอม ฉะนั้น ส่วนผู้ทำการฟังเป็นต้นโดยเคารพ ย่อม ได้ผลมาก ได้อานิสงส์มาก แล้วครัส ๒ พระคาถาขึ้นว่า ขณปิ รุจิรํ ปุปฺผํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ดอกไม้ทั้งาม มิแคส ไม่มีกลิ่นฉันใด วาจาที่เป็น สุภาษิต คือ ทว่าไว้ดีแล้ว ก็ไม่มีผลแก่ผู้ไม่กระทำตาม ฉะนั้น ดอกไม้ที่สวยงาม มิทั้งสทั้งกลิ่นฉันใด วาจาที่ไว้ดีแล้ว ย่อมมีผลแก่ผู้กระทำดีฉนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า มิส คือ มิสและทรวตทรงคิ ๆ คำว่า ไม่ มีกลิ่น ได้แก่ ปราศจากกลิ่น มีดอกชะบา ดอกหงอนไก่ ดอกชัยพฤกษ์ ดอกคำ เป็นต้น คำว่า วาจาอันเป็นสุภาษิต ได้แก่พระพุทฺธพจน์ ทั้งพระไตรปิฎก ๆ พระพุทฺธพจน์นั้นเปรียบเหมือนกับดอกไม้ที่มี ส ทั้ง แต่ไม่มีกลิ่น ๆ ผู้ใดตัดทรงดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่น กลิ่นย่อมไม่แผ่ไป ในตัวของผู้นั้นฉันใด ถึงพระพุทฺธพจน์นั้น ฉนั้น คือ ผู้ใดไม่ประพฤติ ในการฟังเป็นต้นโดยเคารพ เมื่อผู้นั้นไม่ประพฤติโดยเคารพ ไม่ทำ สิ่งที่ควรทำ พระพุทฺธพจน์นั้น ก็ไม่นำกลิ่นแห่งการฟัง การจำ การ ปฏิบัติมาให้ ย่อมไม่มีผล ๆ เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่า วาจาอันเป็น สุภาษิต ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่กระทำตามฉนั้น ๆ คำว่า มีกลิ่นนั้น หมายถึง ดอกจำปาและดอกบัวเขียวเป็นต้น ๆ คำว่า ฉนั้น คือ กลิ่นย่อมแผ่ไปในตัว ของผู้ประทับดอกไม้ฉนั้นฉันใด ถึงวาจาอันเป็นสุภาษิต ซึ่งได้แก่พระพุทฺธพจน์ ในพระไตรปิฎกฉนั้น คือ ผู้ใดกระทำสิ่งที่ควรทำในพระพุทฺธพจน์นั้น ด้วย การฟังเป็นต้น โดยเคารพ ก็มิผลแก่ผู้นั้น อธิบายว่า มีอานิสงส์มากด้วย การนำกลิ่นแห่งการฟัง การจำ การปฏิบัติมาให้ ดังนี้ ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากถึงไสตยัตตผลเป็นต้น เทศนาที่เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องฉัตตปาณอุบาสกเพียงเท่านั้น. เอวํ ก็มี ด้วยประการฉนั้น ๆ

กัณฑ์ที่ ๖๗

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา

ขกปิ ปุพฺผราสิมฺหติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สคฺคา สวคฺคิ อุนิสฺสาช
ปุพฺพารามะ วิหรนฺโต วิสาขํ อปาสกํ อารพฺภ กเถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางวิสาขา ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางวิสาขา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่บพพาราม อาศักรุงสาวตถิ ทรงปรารภนางวิสาขอุบาสิกาให้
เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ขกปิ ปุพฺผราสิมฺหติ ดังนี้
ดังได้สดับมาว่า วิสาขอุบาสิกานั้น เกิดในท้องของนางสุนนาเทวี
ผู้เป็นอัครมเหสีของชนนุชชัยเศรษฐี ซึ่งเป็นบุตรของเมณฑกเศรษฐี
ในภัททิยนคร แคว้นแคว้นอังคะ ฯ ในเวลาที่นางวิสาขามีอายุได้ ๗ ขวบ
สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงเล็งเห็นการถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย แห่งพวกที่
พอจะแนะนำให้ได้ทั้งหลาย มีเสลพราหมณ์เป็นต้น จึงพร้อมด้วยพระภิกษุ
สงฆ์เป็นอันมาก เสด็จจาริกไปถึงเมืองนั้น ฯ ก็ในคราวนั้น เมณฑก-
คฤหบดีเป็นเศรษฐีใหญ่กว่าผู้มีบุญมากทั้ง ๕ ในเมืองนั้น ฯ ผู้มีบุญมาก
ทั้ง ๕ นั้น คือ เมณฑกเศรษฐี ๑ ภรรยาใหญ่ของเมณฑกเศรษฐีผู้มี
ชื่อว่า จันทปทุมมา ๑ บุตรคนใหญ่ของเมณฑกเศรษฐีผู้ชื่อว่า ชนนุชชัย ๑
ภรรยาของชนนุชชัยผู้ชื่อว่า สุนนาเทวี ๑ ทาสของเมณฑกเศรษฐีผู้มี
ชื่อว่า ปุณณะ ๑ ไม่ใช่แต่เมณฑกเศรษฐีผู้เดียวเท่านั้น คือ ในแคว้น

แคว้นของพระเจ้าพิมพิสาร มีผู้มีทรัพย์นับไม่ได้อยู่ ๕ คน คือ โชติยะ ๑
 ชฎิยะ ๑ เมณฑกะ ๑ ปุณณกะ ๑ กากวลลียะ ๑ ๑ ในบุคคลทั้ง ๕ นั้น
 เมณฑกะเศรษฐีทราบว่า องค์พระศพลเสด็จถึงเมืองของตนแล้ว ก็ให้หา
 ทาริกาชื่อว่า วิสาขา ซึ่งเป็นธิดาของชนนุชัยเศรษฐี ผู้เป็นบุตรมาบอกว่า
 หลานเอ๋ย เป็นมงคลของหลานด้วย ของตาด้วย หลานจงพร้อมกับ
 ทาริกา ๕๐๐ ซึ่งเป็นบริวารของหลาน ขึ้นรถ ๕๐๐ คัน ห้อมล้อมด้วยทาส
 ๕๐๐ คน ไปต้อนรับองค์พระศพลเถิด ๑ วิสาขาทาริกาก็รับว่าได้ แล้ว
 ก็กระทำความ ๑ เพราะเหตุที่วิสาขาเป็นผู้ฉลาดในเหตุและไม่ใช่เหตุที่พอ
 จะไปควยขานมีท่าใด ไปตลอดที่เท่านั้นแล้ว ก็ลงจากยานเดินไปเฝ้าองค์
 พระศาสดาจารย์ ถวายบังคมแล้วก็นั่งอยู่ ๑ ครั้นนั้น องค์พระศาสดาจารย์
 ก็ได้ทรงแสดงธรรมตามบทพหุริยาของวิสาขา ๑ วิสาขาทาริกานั้นก็ได้
 ตั้งอยู่ในโสคาบัคคิมลพร้อมด้วยทาริกา ๕๐๐ คน ในเวลาจบเทศนาลง ๑
 ฝ่ายเมณฑกะเศรษฐีก็ไปเฝ้าองค์พระศาสดา ฟังธรรมคาถาแล้ว ก็ได้ตั้งอยู่ใน
 โสคาบัคคิมล แล้วหลนินมตเพื่อเสวยเช้า รุ่งเช้าขึ้นก็ได้เลียงดูพระ
 ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ด้วยอาหารอันประณีตในนิเวศน์
 ของตน ได้ถวายมหาทานอย่างน้อยก็เดือน ๑ สมเด็จพระบรมศาสดา
 ประทับอยู่ในภัททียนครตามพระพุทธประสงค์แล้วก็เสด็จไป

ในคราวนั้น พระเจ้าพิมพิสารและพระเจ้าปเสนทิโกศล ต่างก็ได้
 เป็นน้องเขยกัน ๑ อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าโกศลจึงทรงดำริว่า ใน
 แคว้นแคว้นของพระเจ้าพิมพิสารมีผู้มีทรัพย์นับไม่ได้ ซึ่งเป็นผู้มีบุญมากอยู่
 ถึง ๕ คน ในแคว้นแคว้นของเราเหล่านั้นสักคนเดียวก็น่าจะมี ถึงอย่างไร
 เราก็น่าจะไปเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารทูลขอผู้มีบุญมาสักคนหนึ่ง ๑ พระเจ้า
 ปเสนทิโกศลก็เสด็จไปในที่นั้น เป็นผู้ทูลพระเจ้าพิมพิสารทรงกระทำการ
 คือนับแล้วทูลถามว่า พระองค์เสด็จมาเพราะอะไร ทูลตอบว่า ใน
 แคว้นแคว้นของพระองค์มีผู้มีทรัพย์นับไม่ได้ มีผู้มีบุญมากอยู่ถึง ๕ คน หม่อม
 ฉันมาด้วยคิดว่า จะทูลขอไปสักคนหนึ่ง ของพระราชทานไปสักคน
 หนึ่งแก่หม่อมฉันเถิด ๑ พระเจ้าพิมพิสารตรัสตอบว่า หม่อมฉันไม่อาจ

ให้ตระกูลใหญ่ ๆ เคลื่อนที่ได้ ๆ จึงทูลว่า หม่อมฉันไม่ได้ก็จะไม่กลับไป
พระราชกิจทรงปรึกษากับพวกอำมาตย์ แล้วทูลว่า การให้ตระกูลใหญ่ ๆ
มีโชติยศเสริมฐิเป็นต้นข้ายที่ คล้ายกับทำให้แผ่นดินเคลื่อนที่ แต่บุตร
ของเมณฑกมหาเศรษฐีผู้ชื่อว่า ธนัญชัยเศรษฐี หม่อมฉันจะปรึกษา
กับเขาแล้วจึงจะตอบพระองค์ คั้งนี้ แล้วก็ให้หาธนัญชัยเศรษฐีมาเฝ้า
ตรัสสั่งว่า ลูกเอ๋ย พระเจ้าโกศลตรัสว่า จักพาเศรษฐีผู้มีทรัพย์สักคนหนึ่ง
ไป เจ้าจงไปกับท้าวเธอ ๆ ธนัญชัยเศรษฐีกราบทูลว่า เมื่อพระองค์
โปรดให้ไป ข้าพระองค์ก็จะไปพระเจ้าข้า ๆ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเธอ
จงเตรียมการไป ๆ ธนัญชัยเศรษฐีก็ได้ทำสิ่งที่ควรทำ ๆ ฝ่ายพระราชาก็
ทรงกระทำสักการะใหญ่แก่ธนัญชัย แล้วส่งพระเจ้าปเสนทิโกศลกลับ
ไปว่า ขอพระองค์จงพาธนัญชัยเศรษฐีนี้ไปเถิด ๆ พระเจ้าปเสนทิโกศล
ก็ทรงพาธนัญชัยเศรษฐีเสด็จออกไป โดยพักค้างคืนแห่งละ ๑ คับ ก็ไป
ถึงที่สุขสำราญแห่งหนึ่งแล้วทรงพักที่นั่น ๆ ครั้นนั้น ธนัญชัยเศรษฐีทูล
ถามว่า ทนเป็นแคว้นแคว้นของใคร พระเจ้าข้า ๆ ตรัสตอบว่า เป็นแคว้น
แคว้นของเรา เศรษฐี ๆ เศรษฐีจึงทูลถามว่า จาคนไปกรุงสาวัตถีไกล
เท่าไรพระเจ้าข้า ๆ ตรัสตอบว่า ไกล ๑ โยชน์ ๆ จึงกราบทูลว่า ภาย
ในเมืองคับแคบ ปรวาราชนของข้าพระองค์มีมาก ถ้าพระองค์พอพระทัย
ข้าพระองค์ก็จะขอยกทันพระเจ้าข้า ๆ พระราชาทรงรับว่า ได้ แล้วก็ให้
สร้างเมืองขึ้นในที่นั้น พระราชทานให้แก่ธนัญชัยเศรษฐีนั้นแล้วก็เสด็จ
กลับไป ๆ เมืองนั้นชื่อว่า เมืองสาเกต เพราะได้หยุดประเทศนั้นเป็น
ที่อยู่เป็นเวลาเย็น

ฝ่ายกรุงสาวัตถี มีการเสริมฐิมิตรคนหนึ่ง ชื่อว่า ปุณณวัณณกุมาร
เป็นกุมารที่เติบโตแล้ว ๆ ครั้นนั้น มารดาบิดาจึงบอกว่า ลูกเอ๋ย เจ้าจง
เลือกดูทวาริกาสักคนหนึ่งในที่เจ้าชอบใจ ๆ ตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการ
ภรรยาตามที่เห็นอยู่เหล่านี้ จังว่า ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าทำอย่างนี้ อันตระกูล
ที่ไม่มีบุตรย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ๆ เมื่อมารดาบิดาพูดอยู่เรื่อย ๆ ก็ตอบว่า
ถ้าอย่างนั้น เมื่อข้าพเจ้าได้ทวาริกาที่ประกอบด้วยเบญจกัลยาณ ก็จักกระทำ

๑๑๐ พระสุคตคันทีปฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ทำตามถ้อยคำมารคาบิศา ฯ จึงถามว่า ลูกเอ๋ย เบญจกัลยาณีนั่น คือ อะไรบ้าง ? ตอบว่า คือ เกสกัลยาณี ผมงาม • มังสกัลยาณี เนืองงาม • อัญญิกัลยาณี กระตกกงาม • ฉวิกัลยาณี ผีวงาม • วยกัลยาณี วยงาม •

ก็ธรรมคาหุญท์มีบุญมากย่อมมีผลเป็นเหมือนกับกำหางนกยูง เวลาคลี่สยายย่อมกระพริบถึงที่สุดแห่งน้ำนอง แล้วกลับมีปลายงอนขึ้น อันนี้ชื่อว่า เกสกัลยาณี ฯ ไรฟันเช่นกับผลมะพลับ มีสีงามสม่ำเสมอมีคิच्छิอันนี้ชื่อว่า มังสกัลยาณี ฯ พื้นขาวเสมอไม่ห่าง เป็นเสมือนระเบียบเพชรที่เขายกขึ้นตั้งไว้ และเหมือนระเบียบสังข์ที่เขาขัดแล้ว อันนี้ชื่อว่า อัญญิกัลยาณี ฯ มีผิวพรรณไม่แปดเปื้อนด้วยไฟดำเป็นต้น เกลี้ยงเกลาสนิหสนมเป็นเสมือนกับดอกบัวเขียว ถ้าขาวก็ขาวเหมือนกับพวงดอกกรรณิการิ อันนี้ชื่อว่า ฉวิกัลยาณี ฯ ถึงคลอศบุตรแล้วตั้ง ๑๐ ครองก็เป็นดังคลอศเพียงครั้งเดียว ยังไม่ปราศจากความเป็นสาว อันนี้ชื่อว่า วยกัลยาณี ดังนี้

ครั้งนั้น มารคาบิศาของปณณวัชฌณกุมารนั้น จึงเชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน มาเลี้ยงแล้วถามว่า หนุมที่ประกอบด้วยเบญจกัลยาณี มีอยู่หรือ ? พราหมณ์เหล่านั้น ตอบว่า มี ฯ จึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้น ขอจึงให้พราหมณ์ ๔ คน ไปเที่ยวแสวงหาทาริกาเช่นนั้น แล้วก็ให้ทรัพย์เป็นอันมาก พร้อมกับให้ดอกไม้ทองคำราคาแสนว่า ในเวลาที่พวกท่านกลับมา พวกเราจึงจักพิจารณาดูสิ่งสมควรทำแก่พวกท่าน พวกท่านจงพากันไปเที่ยวแสวงหาทาริกาเช่นนั้น ในเวลาพบแล้วต้องประดับดอกไม้ให้ แล้วก็ส่งไป ฯ พราหมณ์ทั้ง ๔ นั้น ไปเที่ยวแสวงหาตามเมืองใหญ่ ๆ ก็ไม่พบทาริกาที่ประกอบด้วยเบญจกัลยาณี แล้วก็พากันกลับมา ได้มาถึงเมืองสาเกตในวันที่มีนักขัตตฤกษ์ จึงคิดกันว่า หน้าที่ของพวกเราจักสำเร็จในวันนั้นก็ในเมืองนั้นย่อมมีนักขัตตฤกษ์ประจำปี ฯ ในคราวนั้น ถึงตระกูลทั้งหลายที่ไม่เคยออกไปนอกบ้าน ก็ต้องออกไปพร้อมกับบริวาร เดินไปทรมแม่น้ำด้วยร่างกายอันไม่ปกคลุม ฯ ในวันนั้น พวกบุตรของขัตติยมหาศาลเป็นต้น ต่างก็คิดกันว่า จักดูทาริกาที่มีชาติตระกูลเสมอกัน เมื่อชอบใจ

แล้วจักษุมพวงมาลัยให้ จึงพากันไปยืนอยู่ที่ทางนั้น ๆ ๆ ฝ่ายพราหมณ์
เหล่านั้น ก็เข้าไปยืนที่ศาลาหลังหนึ่งริมแม่น้ำ ฯ ในขณะนั้น นางวิสาขา
มีอายุ ๑๕ ข้างเข้า ๑๖ ประดับด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ล้อมด้วยกุมาร ๕๐๐ คน
ไปถึงที่นั้นด้วยคิดว่า จักไปอาบน้ำ ฯ ครั้นนั้น เมฆก็ตั้งขึ้นฝนก็ตกลงมา
กุมาร ๕๐๐ คน ก็พากันเข้าไปในศาลาโดยเร็วพลัน เมื่อพวกพราหมณ์
ดูก็ไม่เห็นสักคนเดียว ที่ประกอบด้วยเบญจกัลยาณี ฯ นางวิสาขาเข้า
ไปที่ศาลาด้วยการไปตามปกติ ฯ ผ้าและเครื่องแต่งตัวก็เปียก ฯ พวก
พราหมณ์ได้เห็นกัลยาณี ๔ ประการ ของนางวิสาขานั้นแล้ว อยากจะ
เห็นพັນ จึงพูดกันขึ้นว่า ลูกสาวของเรานั้นสัขเกยจ เพียงแต่นำข้าว
สามของเขาก็เห็นจักไม่ได้ ฯ ครั้นนั้น นางวิสาขาจึงว่า พวกท่านว่าใคร ?
ตอบว่า พวกเราว่าเจ้า ก็เสียงของนางวิสาขานั้น ดังเพราะเหมือน
เสียงกังสดาล ฯ ครั้นนั้น นางวิสาขา จึงถามพราหมณ์เหล่านั้นอีกด้วย
เสียงอันไพเราะว่า พวกท่านว่าฉันเพราะอะไร ? พวกพราหมณ์ตอบว่า
เพราะพวกหญิงบริวารของเจ้า ได้พากันรบเข้าศาลาไม่ให้ผ้าและเครื่อง
แต่งตัวเปียก เพียงแต่การรับมาให้ถึงเท่านั้น ก็ไม่มีแก่เจ้า เจ้าทำให้ผ้า
และเครื่องแต่งตัวเปียก เพราะฉะนั้น เราจึงได้ว่า ฯ นางวิสาขาจึงว่า พวก
ท่านว่าอย่างนี้ ฉันมีกำลังมากกว่าหญิงเหล่านั้น แต่ฉันกำหนดเหตุ
การณ์อันหนึ่งไว้จึงไม่ได้รับมา ฯ เหตุการณ์อะไรแม่ ? นี่แน่ะท่าน
ทั้งหลาย ชม ๔ จำพวก บ่อมวังไม่งาม ยังมีเหตุการณ์อันหนึ่งอีก ฯ พวก
พราหมณ์จึงถามว่า ชม ๔ จำพวกที่วังไม่งามนั้น คือ จำพวกไหนบ้าง
นางวิสาขาตอบว่า คือ พระราชาที่ได้อภิเษกแล้ว ประดับด้วยเครื่องประดับ
ทั้งปวงแล้ว โจงกระเบนชักวัง วังไปตามหน้าพระลานหลวง บ่อมไม่งาม
จะได้รับความดีเดียนว่า อะไร พระราชาองค์นั้นจึงวังเหมือนคฤหบดี ดังนี้
โดยแท้ เมื่อพระราชาคอยดำเนินไปจึงงาม ฯ ช่างมงคลของพระราชา
ที่ประดับแล้วก็วังไม่งาม เมื่อไปด้วยความเขื่องกรายแห่งช่างจึงงาม
บรรพชิตก็วังไม่งาม จะได้รับความดีเดียนอย่างเดี๋ยว่า เหตุไรสมณะจึง
วังเหมือนคฤหบดี สมณะบ่อมงามด้วยการไปอย่างสงบสงัด ฯ หญิง

วังก็ไม่งาม จะต้องมีคนเตือนว่า เหตุไรหญิงจึงวังเหมือนชาย หญิงยอม
งานด้วยการไปตามปกติ คนทั้ง ๔ จำพวกนั้นแหละวังไม่งาม ฯ พวก
พราหมณ์จึงถามว่า ก็ทว่า เหตุอีกอย่างหนึ่งว่า ได้แก่อะไร ? ตอบว่า
ธรรมคบค้าย่อมเกลียดชังศา ระวังอวัยวะน้อยใหญ่ไว้ พวกข้าพเจ้า เชื่อว่า
ของที่ต้องขาย มารดายอมเกลียดไว้เพื่อส่งไปสู่ตระกูลอื่น ถ้าพวกหญิง
วังไปเหยียบชายแน่นิ่ง หรือพลาดหกล้มดินแล้วล้มลง มือหักหรือเท้า
หัก ก็ต้องหนักใจแก่ตระกูล ส่วนเครื่องประดับเบียดแล้วก็หักพัง ข้าพเจ้า
กำหนดเหตุการณ์อันนี้ไว้จึงไม่วัง ฯ พวกพราหมณ์ได้เห็นทัศนสมบัติ
ของนางวิสาขาในเวลาที่ถูกแล้วก็ให้สาธุการว่า สมบัติอย่างนี้พวกเรา
ไม่เคยเห็น จึงบอกว่า ดอกไม้ทองคำนั้นสมควรแก่เจ้า แล้วก็ประดับ
ดอกไม้ทองคำนั้นให้ ฯ ครั้งนั้น นางวิสาขาจึงถามว่า พวกท่านมาจาก
เมืองไหน ? พวกพราหมณ์ตอบว่า มาจากเมืองสาวัตถี ฯ จึงถามว่า
ตระกูลเศรษฐีชื่อไร ? ชื่อว่า มิคารเศรษฐี ฯ พระลูกเจ้าชื่อว่าอะไร ?
ชื่อว่า ปุณณวัณณกุมาร ฯ นางวิสาขาจึงรับด้วยเห็นว่า เป็นตระกูลที่
เสมอกัน แล้วจึงส่งข่าวไปถึงบิดาว่า จงส่งรถมารับ ฯ ก็ในเวลา
นางวิสาขามาด้วยเท้าก็จริง แต่จำเดิมประดับดอกไม้ทองคำแล้ว ย่อมไป
อย่างนั้นไม่ได้ เพราะทาริกาทั้งหลายหม้อสระ ย่อมไปด้วยพาหนะมรด
เป็นคัน ทาริกานอกนั้น ย่อมไปด้วยยานตามปกติ คนทั้งหลายก็มาร่วม
หรือใบตาลให้ เมื่อของนั้นไม่มี ก็ยกชายผ้าขึ้นไว้ที่ป่า ฯ ส่วนบิดา
ของนางวิสาขานั้น ก็ส่งรถไปรับ ๕๐๐ คัน ฯ นางวิสาขานั้น ก็พากัน
ขึ้นรถทั้งบริวาร ฯ ฝ่ายพวกพราหมณ์ก็ไปด้วยกัน ฯ ครั้งนั้น เศรษฐีจึง
ถามพวกพราหมณ์ว่า มาจากไหน ? ตอบว่า ข้าแต่มหาเศรษฐี พวกข้าพเจ้า
มาจากกรุงสาวัตถี ฯ จึงถามว่า เศรษฐีชื่ออะไร ? ตอบว่า ชื่อ
มิคารเศรษฐี ฯ บุตรชื่ออะไร ? ชื่อปุณณวัณณกุมาร ฯ มีทรัพย์
เท่าไร ? มี ๔๐ โกฏิ ฯ จึงคิดว่า ทรัพย์เพียงเท่านั้น เมื่อเทียบกับ
ทรัพย์ของเราแล้ว ก็เท่ากับกากหนึ่ง นับแต่เราได้ทาริกาไว้แล้ว
เราก็ไม่ต้องการอย่างอื่น ดังนี้ จึงได้รับไว้ ฯ เศรษฐีได้กระทำสักการะแก่

พราหมณ์พวกนั้นแล้ว ให้พักอยู่ ๑-๒ วันแล้วก็ส่งไป ฯ พราหมณ์
เหล่านั้นไปถึงกรุงสวคัตก็แจ้งว่า พวกข้าพเจ้าได้ทริกาแล้ว ฯ
มีการเสฐฐีจึงถามว่า เป็นธิดาของใคร ? ตอบว่า เป็นธิดาของธณูชัย
เสฐฐี ฯ มีการเสฐฐีจึงคิดว่า เราได้ทริกาของตระกูลใหญ่แล้ว ควร
จะรับนำมา จึงได้กราบทูลพระราชาเพื่อจะไปในเมืองสาเกต ฯ พระราชา
จึงทรงดำริว่า ตระกูลใหญ่นั้น เราได้นำมาจากสำนักพระเจ้าพิมพิสารให้
อยู่ที่เมืองสาเกต ควรเราจักแสดงความนับถือต่อตระกูลนั้น แล้วจึงตรัส
ว่า ถึงเราก็จักไป ฯ มีการเสฐฐีนั้นก็ทูลว่า ค่ะแล้ว พระเจ้าข้า จึงส่ง
ข่าวไปถึงธณูชัยเสฐฐีว่า เมื่อข้าพเจ้ามา ถึงพระราชาที่จักเสด็จมา
ผู้คนย่อมมีอยู่มาก ท่านอาจหรือไม่อาจที่จะทำสิ่งที่ควรทำ แก่ผู้คนเป็น
อันมากถึงเพียงนั้น ฯ ฝ่ายธณูชัยเสฐฐีจึงตอบไปว่า ถึงพระราชา
จักมาสัก ๑๐ องค์ ก็จงเสด็จมา ฯ มีการเสฐฐี ได้พาเอาคนทั้งปวงใน
เมืองใหญ่ถึงเพียงนั้นไป ยกเว้นแต่คนเฝ้าเรือนเท่านั้น พอไปถึงที่ถึง
โยชน ก็หยุดพักส่งข่าวไปบอกว่าเรามาแล้ว ดังนี้ สันเนอความในเทศนา
กัณ्हันเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณ्हันที่ ๖๘

กัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา

ธณูชัยเสฐฐี พหุปัญญาการุ เปเสคฺวา ชีคฺวา สหฺมิ มนฺทสิ
อมฺม สสฺโส กิรฺ เต โกสฺสวณฺณ สหฺมิ อากฺโข คสฺส กครฺ แห
ปฺปิชกฺกิตพฺพํ ญฺโวย กครฺ อุปฺปราชานิ กตฺรานํติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพักได้แสดงเรื่องนางวิสาขา ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางวิสาขา (ต่อ)

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ฝ่ายชนอุชยเศรษฐีก็ส่ง
เครื่องบรรณาการไปเป็นอันมาก แล้วปรึกษากันคิดว่า ได้ยินว่า บิศา
สามีของเจ้า ได้มาพร้อมกับพระเจ้าโกศล เจ้าควรจัดเรือนหลังใหม่ให้
แก่เขา หลังใหม่ถวายพระราชา หลังใหม่ให้แก่คนทั้งหลายมีอำนาจ
เป็นคัม ๑ ธิดาของเศรษฐีเป็นผู้มีปัญญา มีความรู้เฉียบแหลม ดังปลา
แห่งเพชร ได้ถึงความปรารถนาไว้อลอลแสนกลัปมาแล้ว เป็นผู้สมบูรณ์
ด้วยอภิหาร จึงสั่งพวกบ่าวไพร่ว่า พวกเจ้าจงจัดเรือนหลังใหม่ให้แก่
บิศาสามีของเรา หลังใหม่ถวายพระราชา หลังใหม่ ๆ ให้แก่คนทั้งหลาย
มีอุปราชเป็นคัม แล้วสั่งพวกทาสกรรมกรว่า พวกเจ้าท่านจงทำสิ่งที่
ควรทำแก่พระราชา ท่านจงทำสิ่งที่ควรทำแก่คนทั้งหลาย มีอุปราชเป็นคัม
พวกท่านจงดูแล ช้าง ม้า เป็นต้น คนทั้งหลายมีคนเลี้ยงม้าเป็นคัม จัก
ได้มาชมมหรสพที่เป็นมงคลของเรา ๑ มีคำถามว่า เพราะเหตุไร นาง
วิสาขาจึงจัดทำอย่างนี้ มีคำตอบว่า เพราะนางวิสาขาคิดว่า อย่าให้คน
ทั้งหลายพูดได้ว่า พวกเราไปงานมงคลของนางวิสาขาไม่ได้อะไร เมื่อ
พวกเรามัวแต่เลี้ยงม้าเป็นคัม ก็ไม่ได้เที่ยวสบาย

ในวันนั้นเอง บิศาของนางวิสาขา ให้เรียกช่างทอง ๕๐๐ คน มา
สั่งว่า พวกท่านจงทำเครื่องประดับอันชื่อว่า มหาลดาปสาธนะ ให้แก่
ธิดาของเรา แล้วก็ได้อบทองคำสีสุกพันแท่ง กับเงิน แก้วมณี แก้ว
มุกดา แก้วประพาฬ และเพชรเป็นคัม อันสมควรแก่เครื่องประดับ
นั้น ๑ พระราชาประทับอยู่ได้ ๒-๓ วันแล้ว ก็ส่งข่าวไปถึงชนอุชย
เศรษฐีว่า ถ้าเศรษฐีไม่อาจเลี้ยงดูพวกเราได้ ก็จงรู้จักเวลาไปแห่งทวาริกา
ฝ่ายชนอุชยเศรษฐี ก็ทูลตอบไปว่า เวลานั้นเป็นน้ำฝน ใคร ๆ ไม่อาจ

เที่ยวไปไหนได้ตลอด ๔ เดือน พวกพลนิกายของพระองค์ ควรจะได้
 สิ่งใด ๆ สิ่งนั้น ๆ ทั้งสิ้น เป็นการของข้าพระองค์ พระองค์จักได้
 เสด็จไปในเวลาที่ข้าพระองค์ส่งไป ฯ จำเดิมแต่นั้นไป เมืองสาเกตก็
 เป็นเหมือนม้นักขัตฤกษ์อยู่เป็นนิจ ฯ ได้มีเจ้าหน้าที่จัดดอกไม้ ของหอม
 เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ไปให้แก่คนทั้งปวง มีพระราชา เป็นต้น ฯ คนทั้งปวง
 นั้นก็คิดกันว่า เศรษฐีกระทำสักการะแก่พวกเรา ฯ ได้ล่วง ๓ เดือนไป
 ด้วยอาการอย่างนั้นแล้ว แต่เครื่องประดับนั้นก็ยังไม่มีสำเร็จ พวกกรรมาธิฐา-
 ยิกา คือ พวกเจ้าหน้าที่ได้มาแจ้งแก่เศรษฐีว่า สิ่งอื่นที่ชื่อว่า ไม่มี ข้อม
 ไม่มี นอกจากพื้นสำหรับหุงข้าวเท่านั้น ไม่พอแก่พวกพลนิกาย ฯ
 เศรษฐีจึงบอกว่า ลูกเอ๋ย พวกเจ้าจงไปรื้อเอาโรงช้างเก่า ๆ เป็นต้น และ
 เรือนเก่า ๆ ในเมืองนี้ไปหุงต้มเถิด ฯ เมื่อคนทั้งหลายหุงต้มอยู่อย่างนั้น ก็
 ล่วงไปถึงเดือน แล้วพวกเจ้าหน้าที่ก็ไปแจ้งอีกว่า ไม่มีพื้น ฯ เศรษฐี
 จึงบอกว่า ในเวลานี้ไม่อาจหาพื้นได้ จงพากันไปเปิดคลังผ้า เอาผ้า
 หยาบ ๆ ไปข้วนเป็นเกลียวจุ่มลงในถาดน้ำมันให้ชุ่ม แล้วให้ทำเป็นพื้นหุง
 ต้มเถิด ฯ พวกนั้นก็กระทำอย่างนั้น ตลอดถึงเดือน เมื่อล่วงไป ๔ เดือน
 อย่างนั้นแล้ว เครื่องประดับนั้นจึงสำเร็จ

ในเครื่องประดับนั้น มีเพชร ๔ ทะนาน แก้วมุกดา ๑๐ ทะนาน
 แก้วประพาฬ ๒๒ ทะนาน แก้วมณี ๓๓ ทะนาน เป็นอันว่าเครื่องประดับ
 นั้น ได้สำเร็จด้วยของเหล่านี้และด้วยแก้วอย่างอื่นอีก เครื่องประดับเป็น
 ชนิดที่ไม่สำเร็จด้วยด้าย ฯ พวกช่างได้ทำสิ่งที่จะต้องทำด้วยด้าย ด้วยเงิน ฯ
 เครื่องประดับนั้น สรรวมลงทั้งแก่ศีรษะตลอดถึงหลังเท้า ฯ พวกช่างได้
 กระทำรังคัมไว้ในที่นั้น ๆ ได้กระทำลูกคัมด้วยทองคำ วงคัมทำด้วยเงิน
 มีกระคัมอยู่ในกลางกระหม่อม ๑ กระคัม อยู่ข้างหูทั้งสอง ๒ กระคัม
 อยู่ทีหลุมคอ ๑ กระคัม อยู่ทีเข้าทั้งสอง ๒ กระคัม ที่ข้อศอกทั้งสอง ๒
 กระคัม ที่ข้างสะเอวทั้งสอง ๒ กระคัม ฯ พวกช่างยังได้ทำนกยูงตัวหนึ่ง
 ไว้ในเครื่องประดับนั้น ฯ ที่ข้างขวาแห่งนกยูงนั้น มีขนปีก ๕๐๐ ขน

สำเร็จด้วยทองคำ ที่ข้างซ้ายก็ ๕๐ ขน มีจะงอยปากแล้วด้วยแก้วประ-
 พาส มีคานแล้วด้วยแก้วมณี มีคอและแหวหางก็แล้วด้วยแก้วมณี มีชนบก
 แล้วด้วยเงิน แม้ทั้ง ๒ ก็แล้วด้วยเงิน ฯ นกขุ่นนั้นปรากฏอยู่ที่กลางกระ-
 หม่อมแห่งนางวิสาขา เหมือนกับนกขุ่นที่ขึ้นว่าแพนอยู่บนยอดเขา ฯ เสียง
 ขนบกพันขน ดังเหมือนเสียงคนตรีพิชัย และเสียงคนตรีประกอบด้วย
 องค์ ๕ ฯ พอลกทั้งหลายเข้าไปใกล้จึงรู้ว่าไม่ใช่ขุ่นนกขุ่น ฯ เครื่องประดับ
 นั้นมีราคา ๘ โกฏี ค่าจ้างแสนตำลึง

มีคำถามว่า นางวิสาขาได้เครื่องประดับอันนี้ ด้วยผลแห่งกุศลสิ่ง
 ไต ? มีคำตอบว่า ในครั้งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น นาง
 วิสาขาได้ถวายผ้าสำหรับทำจีวร แก่ภิกษุ ๒ หมื่นองค์ ทั้งได้ถวายค้าย
 เข็ม น้าย้อม ซึ่งเป็นของ ๆ คน ด้วยผลแห่งการถวายจีวรนั้น จึงได้
 เครื่องประดับอันนี้ ฯ ก็การถวายจีวรของสตรีทั้งหลาย ย่อมถึงที่สุด
 ด้วยเครื่องประดับอันมีชื่อว่า มหาลดา ส่วนการถวายจีวรของบุรุษทั้งหลาย
 ย่อมถึงที่สุดด้วยบาตรจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์

มหาเศรษฐีได้ทำการตระเตรียม เพื่อชิตาตลอดเวลา ๕ เดือน อย่าง
 นั้นแล้ว เมื่อจะให้สิ่งที่ควรให้แก่ชิตา จึงได้ให้เกวียน ๕๐๐ เล่ม บรรทุก
 เต็มไปด้วยกหาปณะ อีก ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยภาชนะทองคำ อีก
 ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยภาชนะเงิน อีก ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยภาชนะทองแดง
 อีก ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยภาชนะทองขาว ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยผ้าค้ายผ้า
 ไหม ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยเนยใส ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยน้ำมัน ๕๐๐
 เล่ม เต็มไปด้วยน้ำอ้อย ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยข้าวสาลี ๕๐๐ เล่ม
 เต็มไปด้วยเครื่องอุปกรณ์ มีไถและพาลเป็นต้นไป ฯ ได้ยินว่าเศรษฐี
 นั้นคิดว่า ในที่ชิตาของเราไปแล้ว อย่าให้ได้ใช้คนไปที่ประตูเรือนของผู้
 อื่นว่า เราต้องการของชื่อนั้น เพราะฉะนั้น จึงได้ให้เครื่องอุปกรณ์
 ไปทุกอย่าง ทั้งยังได้ให้รถอีก ๕๐๐ คน ๆ หนึ่ง ให้มีสาวใช้คันละ ๓
 คน ซึ่งล้วนแต่ประดับด้วยเครื่องประดับพร้อม แล้วได้ให้สาวใช้อีก
 ๕๐๐ คน ว่าพวกเจ้าเท่านั้น จงรับหน้าที่อาบนำให้ชิตาของเรา เท่านั้น

รับหน้าที่จัดอาหาร ท่านคนรับหน้าที่แต่งตัว ฯ ครั้งนั้น เศรษฐีจึงคิดว่า เราจักให้ฝูงโคแก่ธิดาของเรา ฯ เศรษฐีนั้นจึงสั่งพวกบรุษว่า พวกเจ้าจงไปเปิดประตูคอกน้อย จงเลือกเอาคอก ๓ ชนิด ไปยืนอยู่ในที่ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น จงยืนอยู่ที่ข้างทั้ง ๒ โดยทางกว้างข้างละ ๑ อสุภะ คือ ๑ เส้น กับ ๕ วา อย่าให้ฝูงแม่โคนั้นเลยไป เมื่อฝูงแม่โคหยุดยืนแล้ว ต้องตีกลองสัญญาณ ฯ บรุษเหล่านั้นก็ได้กระทำเหมือนอย่างนั้น ฯ ในเวลาฝูงแม่โคออกไป ๑ คาวุต คือ ๑๐๐ เส้น บรุษเหล่านั้นก็ได้ตีกลองสัญญาณ ในเวลาฝูงแม่โคไปได้ถึงโยชน์ ก็ได้ตีกลองสัญญาณอีก ในเวลาฝูงแม่โคไปได้ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น ก็ห้ามไม่ให้ไป แม่โคทั้งหลายได้ยืนเบียดกันอยู่ในที่ไกล ๓๐๐ เส้น และกว้าง ๑ เส้น กับ ๕ วา ด้วยอาการอย่างนี้ ฯ มหาเศรษฐีจึงว่า ฝูงแม่โคท่านพอนักธิดาของเรา จงเปิดประตูคอกเสีย แล้วก็เปิดประตูคอก ฯ เมื่อเปิดประตูคอกแม่โคที่มีกำลังและแม่โคนมก็กระโดดออกไปตามกัน ด้วยผลบุญแห่งนางวิสาขา ฯ เมื่อคนทั้งหลายกันกางไว้ ก็มีแม่โคที่มีกำลัง ๑ หมื่นตัว และแม่โคนม ๖ หมื่นตัวกระโดดออกไป ลูกโคที่มีกำลังเท่ากับโคผู้ทั้งหลาย ก็ได้ติดตามแม่โคนมเหล่านั้นไป ฯ มีคำถามว่า โคทั้งหลายไปอย่างนี้ ด้วยผลแห่งกุศลอันใด ? มีคำตอบว่า ด้วยผลแห่งทานที่นางวิสาขาได้ถวายในเมื่อคนทั้งหลายห้ามอยู่ ฯ คือ ในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางวิสาขาได้เป็นพระกนิษฐาของราชิดาทั้ง ๗ แห่งพระเจ้ากิกิ มีชื่อว่า สังฆทาสี เมื่อคนทั้งหลายถวายโครส ๕ ประการ แก่ภิกษุ ๒ หมื่นองค์ ถึงภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย บิณฑบาตรแล้วห้ามว่า พอละ ฯ ก็ยังถวายดีกว่า สิ่งน้อยร่อย สิ่งน่าพอใจ ฯ ด้วยผลแห่งกุศลอันนั้น ฝูงโคที่คนทั้งหลายห้ามไว้ก็ได้ออกไป ฯ ในเวลาที่เศรษฐีให้ทรัพย์ถึงเพียงนั้นแล้ว ภรรยาเศรษฐีจึงว่า สิ่งซึ่งปวงสำหรับธิดาของเราท่านก็ได้จัดแจงแล้ว ยังแต่ทาสทาสีสำหรับช่วยเหลือ ท่านยังไม่ได้จัดแจงเป็นเพราะอะไร ? เศรษฐีตอบว่า เพราะเราอยากรู้จักผู้รักธิดาของเรา เพราะเราจะไม่บังคับผู้ที่ไม่พอใจไปกับธิดาของเรา ให้ไปในเวลาที่ธิดา

ของเราขึ้นบานแล้ว เราจึงจักประการว่า ผู้ที่อยากไปกับธิดาของเรานั้น
จงไป ผู้ที่ไม่อยากไปก็จงอย่าไป

ครั้งนั้น เศรษฐีจึงคิดว่า พรุ่งนี้ธิดาของเราก็จักไป จึงเข้านั่งใน
ห้อง ให้ธิดามานั่งใกล้แล้วให้โอวาทว่า ลูกเอ๋ย ธรรมดาหญิงที่อยู่ในตระกูล
สามีควรรักษามรรยาทย่างนี้ ๆ ๑ ฝ่ายมิกการเศรษฐีได้นั่งอยู่ในห้องติดกัน
ก็ได้ยินโอวาทของชนนุชย์เศรษฐี ๑ คือ ชนนุชย์เศรษฐีสอนธิดาว่า ลูกเอ๋ย
ธรรมดาหญิงที่อยู่ในตระกูลพ่อแม่ ไม่ควรนำไฟภายในออกไปภายนอก ไม่
ควรนำไฟภายนอกเข้ามาภายใน ควรให้แก่ผู้ที่ให้ ไม่ควรให้แก่ผู้ที่ไม่ให้
เขาให้ก็ตามไม่ให้ก็ตาม ก็ควรให้ ควรนั่งให้สบาย กินให้สบาย นอน
ให้สบาย ควรบูชาไฟ ควรนอบน้อมเทวดาภายใน ครั้นให้โอวาท ๑๐ ข้อ
อย่างนั้นแล้ว รุ่งเช้าขึ้นก็ให้ประชุมพวกเสนีย์ทั้งปวง แล้วตั้งกฎมพี ๘ นาย
ให้เป็นผู้ไปคุดูแลในท่ามกลางราชเสนา บอกว่า ถ้าความผิดเกิดแก่ธิดาของ
เราในที่ธิดาของเราไปแล้ว พวกท่านจงชำระสะสาง แล้วก็ให้ธิดาประทับ
เครื่องมหาลดาปสาธนะอันมีราคา ๕ โกฏิ แล้วจึงให้ดวงเงิน ๔๕ โกฏิ สำหรับ
เป็นค่าอุณจันท์ที่ใช้ในเวลาอาบน้ำ แล้วให้ขึ้นบาน ให้ภิกกลองบ่าวร้อง
ในบ้าน ๑๔ ตำบล ซึ่งแต่ละตำบลกว้างใหญ่เท่าอนุราชบุรี ที่เป็นหมู่บ้าน
ของคน ใกล้เคียงกันกับเมืองสาเกตว่า คนทั้งหลายที่อยากไปกับธิดาของ
เราก็จงไป ๑ ชาวบ้านทั้ง ๑๔ ตำบล พอได้ยินเสียงเอะอะต่างก็คิดว่า
ในเวลาที่พระแม่เจ้าของพวกเราไปแล้ว พวกเราจักอยู่ในที่นี้ไปทำไม แล้ว
ก็ออกไปไม่เหลือ ๑ ฝ่ายชนนุชย์เศรษฐีก็กระทำสักการะแก่พระราชาและ
แก่มิกการเศรษฐี แล้วก็ตามส่งไปหม้อยหนึ่ง จึงส่งธิดาไปกับพระราชา
และมิกการเศรษฐี

มิกการเศรษฐีนั่งไปที่ยานภายหลังคนทั้งปวง ได้เห็นพวกคน จึง
ถามว่า พวกนี้เป็นใคร ? มีผู้บอกว่าเป็นทาสีทาสา ของสะไกของ
ท่าน ๑ ก็ตอบว่า คนพวกมาขถึงเพียงนี้ ใครจักเลี้ยงได้ จงไล่ตีให้
กลับไป ผู้ใดไม่กลับจงฉุดลากไป ๑ ส่วนนางวิสาขาก็บอกว่า อย่า

เลข ย่ำห้ามคนพวกนี้ เราจักให้อาหารแก่คนพวกนี้เอง คือ เราจักเลี้ยงกัน
 เอร ๆ ถึงนางวิสาขาว่าอย่างนี้ เศรษฐกิจยังตอบว่า แม่เอ๋ย เราไม่ต้องการ
 คนเหล่านี้ใครจักเลี้ยงได้ แล้วก็ให้โบยตี ด้วยก้อนหินและไม้ก้อนเป็นต้น
 ให้หนีไป พาเอาแต่คนที่เหลือไปว่า เหล่านี้พอแก่เรา

ครั้งนั้น พอไปถึงเมืองสาวัตถี นางวิสาขาก็คิดว่า เราจักนั่งอยู่
 ในยานที่ปกปิดเข้าไปหรือจักขึ้นบนรถ ก็คิดว่า เมื่อเราเข้าไปด้วยยาน
 อันปกปิด ความวิเศษแห่งเครื่องประดับมหาลตาก็จักไม่ประจักษ์ ๆ นาง
 วิสาขานั้นเมื่อจะแสดงคนให้ปรากฏแก่ชาวเมืองทั้งสิ้น จึงขึ้นบนรถเข้า
 ไป ๆ พวกชาวกรุงสาวัตถีได้เห็นสมบัติของนางวิสาขา ก็กล่าวกันว่า
 ได้ยินว่า คนนั้นแหละชื่อวิสาขา สมบัติที่น่านนี้สมควรแก่วิสาขาแท้ ๆ
 เป็นอันว่า นางวิสาขาได้เข้าไปสู่เรือนของเศรษฐีด้วยสมบัติใหญ่อย่างนี้ ๆ
 ในวันที่นางวิสาขามาถึง ชาวเมืองทั้งสิ้นได้ส่งเครื่องบรรณาการตามกำลัง
 ไปให้ ด้วยคิดว่า ธนุชชัยเศรษฐี ได้กระทำสักการะใหญ่แก่พวกเราซึ่ง
 ไปถึงเมืองของตน ๆ นางวิสาขาให้อัดเครื่องบรรณาการที่คนส่งไปแล้ว ๆ
 ให้เป็นประโยชน์ในตระกูลอื่น ๆ ในเมืองนั้น คือ ของตระกูลหนึ่งให้อีก
 ตระกูลหนึ่ง ๆ เป็นอันว่า นางวิสาขาได้กล่าวถ้อยคำน่ารักสมควรแก่อายุ
 วัยของคนนั้น ๆ ว่า ท่านทั้งหลายจงให้ของนี้แก่มารดาของเรา จงให้ของนี้
 แก่บิดาของเรา จงให้ของนี้แก่พี่ชายน้องชายของเรา จงให้ของนี้แก่พี่หญิง
 น้องหญิงของเรา แล้วส่งเครื่องบรรณาการไป นางวิสาขาได้กระทำ
 ชาวเมืองทั้งสิ้นให้เป็นเหมือนญาติ ด้วยอาการอย่างนี้ ๆ ขอท่านผู้ฟัง
 ทั้งหลาย จงนึกถึงความฉลาดของนางวิสาขา ตั้งแต่ต้นเป็นลำดับมา จนถึง
 ทำชาวเมืองทั้งสิ้นให้เป็นเหมือนญาติดังนี้เกิด จึงจักเกิดประโยชน์ผลแก่
 ตนต่อไป คือ คนจักได้เก็บเอาความฉลาดของนางวิสาขาไปใช้ตามสมควร
 แก่ฐานะของตน ๆ

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๖๔

กัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท
ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา

อกุสสา รคคิภาสสมนตเร อาชณฺณวทวาช คพฺภวฺภูชานํ อโหสิ
สา ทาสีหิ ทณฺฑทปฺเปก กาหาเปตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา วพฺวิ อญฺโหแณ
นหาเปตฺวา เคเลน มกฺขาเปตฺวา อคฺคโนติ.

ณ บัณฑิต อาคณฺณวทวาชได้แสดงเรื่องนางวิสาขา ตามกัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางวิสาขา (ต่อ)

คำเนินความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า ครั้นนั้น ลาแม่มีอาชาในย
ได้คลอคลุกในเวลาเที่ยงคืน นางวิสาขานั้น ให้พวกทาสถือเอาประทีปค้ำ
ไปในที่นั้น อาบน้ำอุ่นให้แม่ลา ทาน้ำมันแล้วจึงได้ไปสู่ที่อยู่ของตน

เมื่อมีการเสริมฐิกระทำอาวาสมงคลแก่บุตร ถึงพระตถาคตเจ้า
ประทับอยู่ในวิหารไกล เขาก็ไม่รำหึงถึง เพราะเขาถูกความรักที่ตั้งอยู่
ในพวกสมณะเปลือยเดือนใจมานานแล้ว จึงคิดว่า เราจักกระทำสักการะ
แก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา อยู่มาวันหนึ่ง ก็ให้ต้มข้าวปายาส มีน้ำ
น้อยในภาชนะใหม่หลายร้อยใบ แล้วนิมนต์พวกอเจลก คือ พวกนักบวช
ไม่นุ่งผ้า ๕๐๐ คน ให้มาฉันที่บ้าน แล้วส่งข่าวไปถึงนางวิสาขาว่า ขอ
ให้สะใภ้ของเรามาไหว้พระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ นางวิสาขานั้นเป็นพระ
โศกานันธริยสาวิกา พอได้ฟังคำว่า พระอรหันต์ทั้งหลายเท่านั้น ก็
ร่าเริงดีใจ ได้มาส่งที่ฉันของพวกอเจลกเหล่านั้น พอแลเห็นก็กล่าวขึ้นว่า
พวกไม่มีหิริโอตคัมปะเช่นนั้น ไม่ชื่อว่า พระอรหันต์ เหตุไรบดาสามีของ

เราจึงให้เรียกเจ้ามา ว่าดังนี้แล้ว ก็เสียดยเศรษฐี แล้วกลับไปที่อยู่ของตน ๆ พวกอเจลกเห็นนางวิสาขานั้นแล้ว ก็เสียดยเศรษฐีขึ้นพร้อมกันว่า กฤหบดี ท่านหาหญิงอื่นไม่ได้แล้วหรือ จึงให้หญิงกาลกณีนีใหญ่ซึ่งเป็นสาวิกาของพระสมณโคตม เข้ามาอยู่ในที่นี้ จงรีบขับไล่เสียจากบ้านนี้ ๆ เศรษฐีนั้นก็คิดว่า เราไม่อาจให้ขับไล่ได้ด้วยเหตุเพียงถ้อยคำ ของพระผู้เป็นเหล่านี้ เพราะเขาเป็นธิดาของตระกูลใหญ่ แล้วจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ชรรณดาเด็ก ๆ รู้ก็ทำ ไม่รู้ก็ทำ ขอท่านทั้งหลายจงนิ่งเถิด ครั้นส่งพวกอเจลกกลับไปแล้ว ก็นั่งที่อาสนะมีค่ามาก บริโภคข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อยอยู่ที่ตาดทองคำอยู่ ๆ ในคราวนั้น พระเถระเจ้าผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นข้อวัตรองค์หนึ่ง เนื้อเที่ยวบิณฑบาต ก็เข้ามาที่นิเวศน์นั้น ๆ นางวิสาขายืนพัดบิณฑบาตของสามีย้อย ได้เห็นแล้วก็คิดว่า การบอกแก่บิดาสามีเป็นการไม่สมควร เศรษฐีนั้นจะเห็นพระเถระเจ้าด้วยอาการอย่างใด นางวิสาขาก็ได้เล็งไปยืนด้วยอาการอย่างนั้น

ก็เศรษฐีนั้นเป็นคนพาล ถึงได้เห็นพระเถระเจ้าแล้ว ก็ทำเหมือนไม่เห็น ใต้นั่งก้มหน้ากิน ๆ นางวิสาขารู้ว่าบิดาสามี ถึงได้เห็นพระเถระเจ้าแล้วก็ไม่เอาใจใส่ จึงบอกว่า นิมนต์ข้างหน้าเถิดเจ้าข้า บิดาสามีของดิฉันกินของเก่า ๆ เศรษฐีนั้นได้อดกลืนไว้ ในเวลาที่พวกนิครนถ์บอกแล้ว จึงได้วางมือในขณะที่นางวิสาขากล่าวว่า กินของเก่า แล้วบอกว่า พวกเจ้าจงนำข้าวปายาสไปจากที่นี่ จงดูคร่ำหญิงนี้ออกไปจากเรือนนี้ ในเวลามิงานมงคลเช่นนั้น หญิงนักรากินของโสโครก ๆ ก็ในนิเวศน์นั้น พวกทาสกรรมกรทั้งสี่ เป็นของนางวิสาขาทั้งนั้น ไม่มีใครกล้าเข้าใกล้ ใครเล่าจักกล้าดูคร่ำนางวิสาขา แม้ผู้สามารถพูดด้วยปากก็ไม่มี ๆ นางวิสาขาได้ฟังถ้อยคำบิดาของสามีแล้ว ก็กล่าวว่า ข้าแต่บิดา ข้าพเจ้าไม่ยอมออกไปด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้ที่ท่านนำมาเหมือนทาสีตกน้ำจากท่าน้ำ ชรรณดาธิดาทั้งหลาย ของมารดา

บิดาที่ยังมีชีวิตอยู่ ย่อมไม่ออกไปด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ในเวลาจะมาถึงนี้ บิดาของข้าพเจ้าก็ได้ส่งกุฎุมพี ๔ นาย มามอบให้แล้วว่า ถ้าความผิด เกิดแก่ธิดาของเรา พวกท่านต้องชำระไต่สวน ดังนี้ ก็ด้วยเหตุอันนี้แหละ ขอท่านจงให้หากุฎุมพีทั้ง ๔ มาชำระไต่สวนความผิดของข้าพเจ้า ฯ เศรษฐี ก็คิดว่า หญิงนี้ผิดถูก จึงให้หากุฎุมพีทั้ง ๔ นาย มาบอกว่า ทารกนั้น ได้ว่าเราผู้นั่งกินข้าวปายาสขึ้นในถาดทองคำอยู่ ในเวลามงคล ว่ากินของ โสโครก พวกท่านจงยกความผิดของหญิงนี้ ขึ้นมาพิจารณา แล้วจง จดคร่าหญิงนี้ออกจากที่นี่ ฯ พวกกุฎุมพีจึงถามนางวิสาขาว่า อย่างนี้ หรือแม่

นางวิสาขาทอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ว่าอย่างนี้ คือ เมื่อพระเถระเจ้า ผู้เที่ยวบิณฑบาตองค์หนึ่ง มาขึ้นอยู่ที่ประตูบ้าน บิดาสามีบริโกลักข้าว ปายาสมน้ำน้อยอยู่ ไม่ใส่ใจต่อพระเถระเจ้านั้น ข้าพเจ้าจึงคิดว่า บิดาสามีของเราไม่ทำบุญไว้ในอัมภานันท์ กินแต่บุญเก่า จึงบอกพระเถระเจ้า องค์นั้นว่า โปรดข้างหน้าเถิดเจ้าข้า บิดาสามีของข้าพเจ้ากินของเก่า ดังนี้ ในเรื่องนี้โทษอะไรจะมีแก่ข้าพเจ้า ฯ พวกกุฎุมพีจึงว่า ข้าแต่ ท่านเศรษฐี ในเรื่องนี้ไม่มีโทษ ธิดาของพวกข้าพเจ้ากล่าวชอบแล้ว เหตุไร ท่านจึงโกรธ ฯ เศรษฐีตอบว่า ถึงเรื่องนี้ไม่มีโทษก็จงยกไว้ ยังมีอีก คือ ในวันหนึ่ง หญิงนี้ห้อมล้อมด้วยทาสทาสีไปที่หลังบ้าน ในเวลา เที่ยงคืน ฯ พวกกุฎุมพีจึงถามว่า อย่างนั้นหรือแม่ ฯ นางวิสาขาทอบว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ไปด้วยเหตุอื่น คือ เมื่อแม่มีอาชานอนในบ้านนี้ คลอดลูก ข้าพเจ้าก็คิดว่า เราจักไม่เอาใจใส่จะนั่งเฉยอยู่ย่อมไม่สมควร จึงให้ คนถือเอาประทีปตามไปกับพวกทาสี ให้ทำการรักษาแม่ลาที่คลอดไปแล้ว ใน เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะมีโทษอย่างไร ฯ พวกกุฎุมพีจึงว่า ท่านเศรษฐี ธิดาของพวกข้าพเจ้า ทำสิ่งที่พวกทาสีในบ้านของท่านควรกระทำ ท่าน เห็นโทษอะไรในเรื่องนี้ ฯ เศรษฐีตอบว่า ถึงในเรื่องนี้ไม่มีโทษ ก็จง ยกไว้ ก็แต่ว่า ในเวลาจะมาถึงนี้ บิดาของหญิงนี้ เมื่อจะสั่งสอนหญิงนี้ ก็ให้โอวาท ๔๐ ข้อ อันมีความหมายลึกซึ้ง ข้าพเจ้าไม่รู้จักความหมาย

แห่งโอวาทเหล่านั้น -จงว่าความหมายแห่งโอวาทเหล่านั้น ให้ข้าพเจ้าฟัง
คือ บิดาของหญิงนั้นสอนว่า ไม่ควรนำไฟภายในออกไปภายนอก พวกเรา
ไม่อาจที่จะไม่ให้ไฟแก่เพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้ง ๒ ข้างได้ ฯ พวกภุมมพิ
ถึงถามว่า อย่างนั้นหรือแม่ ฯ นางวิสาขาก็ตอบว่า ข้าแต่บิดาทั้งหลาย
บิดาของข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวหมายความว่าอย่างนี้ นอกจากหมายความว่า
ลูกเอ๋ย เจ้าได้เห็นความไม่ดีแห่งมารดาบิดาของสามี และของสามีเจ้า
แล้ว เจ้าจงอย่านำไปพูดที่เรือนนั้น ๆ ในภายนอก เพราะอันไฟเหมือนกับ
ไฟเช่นนี้ไม่มี ดังนี้ ฯ เศรษฐีจึงว่า ข้อนี้อาจยกไว้ แต่บิดาของ
หญิงนั้นบอกว่า ไม่ควรนำไฟข้างนอกเข้าไปข้างใน เมื่อไฟในบ้านดับแล้ว
พวกเราอาจไม่นำไฟมาจากนอกบ้านได้หรือ ? พวกภุมมพิถึงถามว่า อย่างนั้น
หรือแม่ ? นางวิสาขาก็ตอบว่า บิดาของข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่าอย่างนี้
ท่านหมายความว่า ถ้าหญิงชายในเรือนเพื่อนบ้านติเตียนมารดาบิดาแห่ง
สามี และสามีของเจ้าแล้ว เจ้าอย่านำถ้อยคำของคนเหล่านั้นมาบอกว่า
คนชื่อนั้น ว่าท่านอย่างนั้น เพราะว่าไฟที่จะเหมือนกับไฟนี้ไม่มี ฯ ใน
ข้อนี้นางวิสาขาก็เป็นอันไม่มีโทษ ในข้ออื่นใด ในข้ออื่น ๆ ก็ฉนั้น

ก็ในโอวาทข้ออื่น ๆ นั้น มีคำอธิบายดังจะว่าต่อไป คือ คำใดที่
บิดาของนางวิสาขานั้นบอกว่า ลูกเอ๋ย พวกใดให้อภัยแก่พวกนั้น
คำนั้นหมายความว่า พวกใดขโมยเครื่องใช้สิ่งของต่าง ๆ ไปแล้วนำมาคืนให้
ให้อภัยแก่พวกนั้น ฯ ถึงคำว่า พวกใดไม่ให้ก็ไม่ต้องให้อภัยแก่พวกนั้น
ก็หมายความว่า พวกใดขโมยแล้วไม่คืนให้ ไม่ต้องให้อภัยแก่พวกนั้น ฯ ก็คำว่า
เขาให้ก็ดี ไม่ให้ก็ดี ก็ควรให้ นั่นหมายความว่า เมื่อญาติมิตรที่ขัดสนมา
ถึง เขาอาจตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ก็ควรให้เขา ฯ คำว่า ควรนั่งให้สบาย
หมายความว่า ไม่ควรนั่งในที่ที่จะต้องลุก เวลาได้เห็นมารดาบิดาของสามี
และสามี ฯ คำว่า ควรกินให้สบายนั้น หมายความว่า ไม่ควรกินก่อน
มารดาบิดาของสามี และสามี ควรเลี้ยงดูพวกนี้เสียก่อน แล้วค่อยว่า
คนทั้งปวงได้อาหารแล้วหรือยัง แล้วจึงกินต่อในภายหลัง ฯ คำว่า ควร

นอนให้สบายนี้ หมายความว่า ไม่ควรเข้านอนก่อนมารดาบิดาของสามี และสามี ควรกระทำวัตรปฏิบัติที่ควรทำแก่พวกนั้นเสียก่อน แล้วจึงควรนอนให้หลัง ฯ คำว่า ควรบูชาไฟนี้ หมายความว่า ควรเห็นมารดาบิดาของสามี และสามี เหมือนกับกองไฟและพญานาคฉะนั้น ฯ คำว่า ควรนอบน้อมเทวดาภายในนี้ หมายความว่า ควรเห็นมารดาบิดาของสามี และสามีเหมือนกับเทวดา ดังนี้ ฯ เศรษฐีได้ฟังความหมายแห่งโอวาททั้ง ๑๐ ข้ออย่างนั้นแล้ว เมื่อไม่เห็นคำตอบ ก็นั่งก้มหน้าอยู่

ครั้งนั้น พวกกฤตุมพิจึงถามว่า ท่านเศรษฐี ธิดาของพวกข้าพเจ้า ยังมีความผิดอื่นหรือ ? ตอบว่า ไม่มีเลย ฯ จึงว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ท่านจะให้บุตรว่าผู้ไม่มีความผิด ออกไปจากบ้านเรือน โดยไม่มีเหตุการณ์อย่างไร ฯ เมื่อพวกกฤตุมพิจึงอย่างนี้ นางวิสาขาจึงว่า การที่ข้าพเจ้าจะไปแต่ที่แรกตามถ้อยคำบิดาสามีข้าพเจ้า ไม่สมควรก็จริง แต่ในเวลาข้าพเจ้าจะมา บิดาได้มอบหมายข้าพเจ้าไว้กับพวกท่าน เพื่อชำระโทษของข้าพเจ้า พวกท่านก็ได้รับจักความไม่มีโทษของข้าพเจ้าแล้ว กราวว่าข้าพเจ้าสมควรไป จึงสั่งทาสทาสว่า พวกท่านจงจัดสิ่งของมียานพาหนะ เป็นต้น ฯ ลำดับนั้น เศรษฐีจึงชวนกฤตุมพิจึงเหล่านั้นอ่อนวอนว่า บิดาพูดเพราะไม่รู้ ของงอดโทษแก่บิดา ฯ นางวิสาขาจึงว่า ข้าแต่บิดา ข้าพเจ้าอดโทษที่ควรอดแก่บิดา แต่ว่า ข้าพเจ้าเป็นธิดาของตระกูล ผู้มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธศาสนา ข้าพเจ้าไม่อาจพรางจากภิกษุสงฆ์ได้ ถ้าข้าพเจ้าจะได้ปฏิบัติพระภิกษุสงฆ์ ตามความชอบใจของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็จักอยู่ ฯ เศรษฐีจึงว่า แม่เอ๋ย เจ้าจงปฏิบัติพวกสมณะของเจ้าตามความชอบใจ ฯ นางวิสาขาก็ให้คนไปนิมนต์องค์พระทศพล แล้วให้เสด็จเข้าไปในนิเวศน์ในวันรุ่งเช้า ฝ่ายพวกสมณะเปลื้องได้ยินว่า พระพุทธองค์เสด็จไปที่บ้านมีการเศรษฐี ก็ไปนั่งล้อมบ้านไว้ ฯ นางวิสาขากวายน้ำทักษิณาแล้ว ก็ส่งข่าวไปว่า ข้าพเจ้าได้จัดเครื่องสักการะทั้งปวงไว้แล้ว ขอบิดาสามีของข้าพเจ้า จงมาเลี้ยงดูพระทศพล ฯ ครั้งนั้น พวกอาชีวกก็ห้ามเศรษฐีผู้อยากจะมาว่า ฤๅหนะ ท่านอย่าไปหาพระสมณโคตม

เลข ๑ เศรษฐีก็ตอบไปว่า สะไ้ของเราเองเลี้ยงดูเองเกิด ๑ นางวิสาขา
ก็เลี้ยงดูภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน เมื่อเสร็จการเลี้ยงดูแล้ว
ก็ส่งข่าวไปอีกว่า ขอให้บิดาสามีของข้าพเจ้าจงมาฟังธรรมกถา

ครั้งนั้น เศรษฐีจึงคิดว่า การที่เราจะไม่ไปคราวนี้ ไม่สมควรย่นัก
ก็จะไปด้วยอยากจะฟังธรรม พวกสมณะเปลี่ยยนนั้น ก็ห้ามไว้อีกว่า ถ้า
อย่างนั้น เมื่อท่านจะฟังธรรมของพระสมณโคตม จงนั่งฟังอยู่นอก
ม่าน ก็ลวงหน้าไปจึงมานไว้ก่อน ๑ มีการเทศน์นั้น ก็ไปนั่งอยู่
นอกม่าน ๑ สมเด็จพระศาสดาจารย์ก็ตรัสว่า เธอจะนั่งอยู่นอกม่าน
หรือนอกฝา นอกเสลา นอกจักรวาลก็ตาม เราผู้ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า
เราอาจให้ได้ยินเสียงของเราได้ แล้วก็ทรงเริ่มแสดงอนุบทพิกถา เพื่อจะ
ทรงแสดงธรรม เป็นเหมือนกับจับต้นชมพู่ใหญ่เขย้าต้น และเป็นเหมือน
กับทำให้ฝนอมฤตตกลงมา ๑ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดง
ธรรมอยู่ บุคคลทั้งหลายทยอยข้างหน้ากต ยืนอยู่ข้างหลังกต ยืนอยู่
ฟากจักรวาลตั้งร้อยต่งพันกต ยืนอยู่ที่พรหมโลกชั้นนอกชั้นในก็คิด ก็กล่าว
กันว่า สมเด็จพระบรมศาสดาทรงเล็งดูเรา ทรงแสดงธรรมแก่เรา ดังนี้ ๑
เพราะสมเด็จพระบรมศาสดา ย่อมเป็นเหมือนทรงแลดูผู้นั้น ๆ อยู่ เป็น
เหมือนตรัสกับผู้นั้น ๆ อยู่ ๑ จึงได้ยินมาว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย อุปมา
ดังดวงจันทร์ คือ ธรรมาดวงจันทร์ซึ่งตั้งอยู่ในท่ามกลางฟ้า ย่อมปรากฏ
แก่สัตว์ทั้งปวงว่า ดวงจันทร์อยู่เบื้องบนเรานั้นใด พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ย่อมปรากฏเหมือนอยู่ในที่เฉพาะหน้า แหง่สัตว์โลกทั้งหลาย ผู้อยู่ไม่ว่าใน
ที่ใด ๆ ฉะนั้น ๑ ได้ยินว่า อันนี้เป็นผลแห่งทานที่พระโพธิสัตว์เจ้า
ทั้งหลาย ได้ตัดพระเศียรอันประดับประดาแล้วออกให้เป็นทาน ควักกระดูก
อันหยอดบาดาดีแล้วออกให้เป็นทาน แหวะดวงหทัยออกให้เป็นทาน สละ
บุตรทั้งหลายเช่นกับช้าง สละธิดาทั้งหลาย เช่น กับกัณหาชวินา เพื่อเป็นทาส
ของผู้อื่น สละพระขาคีทั้งหลาย เช่น กับพระนางมัทรี ออกให้เป็นทาน ๑
เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่ ฝ่ายมีการเทศน์ผู้นั่ง

อยู่ที่นอกมาน ก็ได้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล อันประคับค้วยนัยพันหนึ่ง แล้ว ก็เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่ถ้วนไหว สันความสงสัยในพระรัตนกรีย จึงແກ່มมมานขึ้นมามากับกันของสะโก แล้วตั้งไว้ในตำแหน่ง มารดาว่า ตั้งแต่วันนี้ไป ขอเจ้าจงเป็นมารดาของเรา จำเดิมแต่นั้นไป นางวิสาขาได้ชื่อว่ามารตามิการเศรษฐกิจ อยู่มาภายหลัง ได้บุตรแล้ว ก็ตั้งชื่อว่ามิกะ

มหาเศรษฐกิจปล่อยถันของสะโกแล้ว ก็ไปหมอบลงแทบพระบาทของ พระพุทธองค์ ขึ้นนวดพระบาทแล้วจูบพระบาทด้วยปาก แล้วเปล่งเสียง ขึ้นถึง ๓ ครั้งว่า ข้าพระองค์ชื่อว่า มิกะแล้วกราบทูลว่า ข้าพระองค์ ไม่รู้ว่า ให้ทานในถิ่นนี้ผลมาก ตลอดกาลนานถึงเพียงนี้แล้ว คราวนี้ ข้าพระองค์รู้เพราะอาศัยสะโก ข้าพระองค์ได้พ้นจากทุกข์ในอบายทั้งปวง แล้ว สะโกผู้มาสู่บ้านของข้าพระองค์นี้ ได้มาเพื่อประโยชน์สุขแก่ข้า พระองค์ แล้วกราบทูลขึ้นว่า ให้ทานในที่ใดมีผลมาก ข้าพระองค์ เพ็ญในวันนี้อะ สะโกที่ดีของข้าพระองค์ ได้มาอยู่ในบ้านข้าพระองค์ เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์โดยแท้ ดังนี้

นางวิสาขาได้นิมิตตองค์พระศาสดา เพื่อบ่งชี้ขึ้นอีก ๑ ในวัน รุ่งขึ้น มารดาบิดาของสามี ก็ถึงโศคาปัตติผล ๑ จำเดิมแต่นั้นไป บ้าน นี้ก็เปิดประตูรับพระศาสนา ฯ ต่อนั้นมาเศรษฐกิจก็คิดว่า สะโกของเรา มีอุปการะมาก เราจักทำของขวัญให้เขา เครื่องประดับของเขาหนักมาก ไม่อาจประดับได้เป็นนิจ เราจักให้ทำเครื่องประดับเบา ๆ ที่อาจประดับได้ ทุกอริยาบถ ทั้งกลางวันกลางคืน แล้วก็ให้ช่างทำเครื่องประดับอันชื่อว่า ชนัญญุกะ ราคาแสนหนึ่ง เมื่อเครื่องประดับนั้นเสร็จแล้ว ก็นิมนต์ พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธานให้มานั้น แล้วให้นางวิสาขาอบ น้ำหอม ๑๖ กระออม แล้วให้ไปยื่นตรงพระพักตร์พระพุทธองค์ ให้ถวาย บังคมพระพุทธองค์ ฯ พระพุทธองค์ทรงกระทำอนโมทนาแล้ว ก็เสด็จ กลับพระวิหาร ฯ สันเนอความในเทศนาภณธรรมเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขา

วิสาขปี ตโก ปุณฺสาบ ทานาถนี ปุณฺณานิ กโรนฺติ สตุกฺก
สนฺติกา อฏฺฐ วเร อภิกฺขวา กตมตฺเต จนฺตเลขาวิข ปุณฺณายมานา
ปฺคตฺตชิตาหิ วฑฺฒนํ ปาปฺปณฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางวิสาขา ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

เรื่องนางวิสาขา (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า จำเดิมแต่นั้นไป ฝ่าย
นางวิสาขา เมื่อทำบุญต่าง ๆ มีทานเป็นต้นอยู่ ก็ได้รับพร ๘ ประการ จาก
สำนักองค์พระศาสดาจารย์ แล้วก็ปรากฏเหมือนกับจันทร์เสี้ยวในท้องฟ้า
ถึงซึ่งความเจริญด้วยบุตรและธิดา ฯ ได้ยินว่า นางวิสาขานั้นมีบุตร ๑๐ คน
ธิดา ๑๐ คน ฯ ในบุตร ๑๐ คน ธิดา ๑๐ คนนั้น คนหนึ่ง ๆ ก็มีบุตร ๑๐
คน ธิดา ๑๐ คน ฯ ถึงในพวกนั้น คนหนึ่ง ๆ ก็มีบุตร ๑๐ คน ธิดา ๑๐ คน
เหมือนกัน โดยนัยนี้ จึงมีบุตร นัตตา ปณัตตา ต่อ ๆ กัน ไปถึง ๘๔๒๐
คน นางวิสาขาเองมีอายุถึง ๑๒๐ ปี แต่ไม่มีผมหงอกเลย แม้แก่เส้นเดียว
ปรากฏเหมือนหญิงอายุ ๑๖ อยู่เป็นนิจ ฯ เวลานางวิสาขามีบุตรหลานไป
ทวihar ผู้ที่เห็นแล้วต้องถามว่า คนไหนเป็นนางวิสาขา ฯ พวกใด
เห็นนางวิสาขากำลังเดินก็คิดว่า จงเดินอีกสักหน่อย พระแม่เจ้าของเราเดิน
งามนัก พวกใดเห็นนางวิสาขายืน หรือนั่ง หรือนอนก็คิดว่า ขอให้ยืนอีก
หน่อย นั่งอีกหน่อย นอนอีกหน่อย พระแม่เจ้าของเราขึ้นงามนัก นั่งงามนัก
นอนงามนัก

เป็นอันว่า นางวิสาขานั้น ใครกล่าวไม่ได้ว่า ไม่งามในอริยาบถนั้น ซึ่งมีในอริยาบถ ๔ ด้วยประการดังนี้ ฯ นางวิสาขานั้น มีกำลังเท่าช้าง ๕ สาร ฯ พระราชาได้ทรงสลับว่า นางวิสาขามีกำลังเท่าช้าง ๕ สาร จึงมีพระประสงค์จะทดลอง จึงโปรดให้ปล่อยช้างออกไปในเวลาที่นางวิสาขาไปฟังธรรมที่วิหารแล้วกลับมา ช้างนั้นให้ยกวงขึ้น แล่นบ่าหน้าตรงไปหา นางวิสาขา พวกหญิงบริวารของนางวิสาขา ๕๐๐ คนนั้น บางพวกก็แตกหนี บางพวกก็ไม่ยอมสละนางวิสาขา เมื่อนางวิสาขาถามว่าอะไรกัน ก็บอกว่า พระราชาประสงค์ จะทรงทดลองกำลังของพระแม่เจ้า จึงให้ปล่อยช้าง ฯ นางวิสาขาจึงคิดว่า ต้องการอะไร ที่เราเห็นช้างแล้วจะวิ่งหนี เราจะจับ ช้างได้อย่างไรดี แล้วก็คิดว่า ถ้าเราจกจับให้แน่นช้างก็จกตาย จึงจับด้วย นิ้วมือ ๒ นิ้วผลักไป ฯ ช้างก็ไม่อาจจะทรงตัวอยู่ได้ ได้ฟุบลงที่หน้า พระลานหลวง ฯ มหาชนทั้งปวงก็ให้สาธุการ ฯ นางวิสาขาทั้งบริวาร ก็กลับบ้านโดยสวัสดิ์

ก็ในคราวนั้น ที่กรุงสาวัตถี นางวิสาขามีการมารดา เป็นผู้มียศมาก มีนิตตามาก มีบุตรและนิตดาไม่มีโรค ได้รับสมมติว่าเป็นมงคล อย่างยิ่ง ฯ ในจำนวนบุตรและนิตดาตั้งพันๆ นั้น ที่ชื่อว่า ถึงความตายในระหว่างอายุไม่มีสักคนเดียว ฯ ในงานมหรสพที่เป็นมงคลทั้งหลาย ชาวกรุงสาวัตถี ได้เชิญนางวิสาขาไปเลี้ยงก่อน ฯ อยู่มาถึงวันมหรสพวันหนึ่ง เมื่อมหาชนแต่งกายดีแล้วก็ไปวิหารเพื่อจะฟังธรรม ฝ่ายนางวิสาขารับประทานอาหารในที่เชิญแล้ว ก็ประดับเครื่องประดับมहाลดา แล้วไปสัวิหารกับมหาชน ได้เปลื้องเครื่องประดับออกให้หาสดีโอไว้ ฯ คำใดที่กล่าวไว้ว่า ในคราวนั้น ได้มีมหรสพที่กรุงสาวัตถี คนทั้งหลาย แต่งกายดีแล้วก็ไปวิหาร ครั้นนั้น นางวิสาขาเป็นมารดาของมิการะ ได้เปลื้องเครื่องประดับออกห่อผ้าส่งให้หาสว่า เจ้าจงถือห่อนี้ไว้ ฯ ได้ยินว่า เราจะสวมเครื่องประดับอันมีค่ามากถึงเพียงนี้ ตั้งแต่ศีรษะลงไปจรด หลังเท้า เข้าไปสัวิหารนั้นเป็นการไว้มงคล แล้วจึงเปลื้องเครื่องประดับนั้น ออกห่อมอบให้หาสผู้มีกำลังเท่าช้าง ๕ สาร ซึ่งเกิดด้วยบุญของตน หาส

นั้นก็อาจถือเครื่องประดับนั้นไว้ได้ ฯ เพราะฉะนั้น นางวิสาขานั้นจึง
บอกว่า เธอจงถือเครื่องประดับนั้นไว้ เราจักประดับในเวลากลับจากสำนัก
พระศาสดา ฯ ครั้นมอบเครื่องประดับนั้นไว้แล้ว ก็ประดับเครื่อง
ประดับอันชื่อว่าฉมัญญกะ เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วฟังธรรม ฯ ใน
เวลาจบการฟังธรรมแล้ว ก็กราบลากลับไป

ฝ่ายทาสย์นั้นกลับเครื่องประดับนั้น ฯ ก็เมื่อประชุมชนฟังธรรม
แล้วกลับไป ถ้ามัวลืมสิ่งใดไว้ พระอานนตเถรเจ้าย่อมเก็บสิ่งนั้นไว้ ฯ
โดยเหตุนี้ ในวันนั้นพระอานนตเถรเจ้า ได้เห็นเครื่องประดับมหาลดา
แล้วก็ทูลแจ้งแก่พระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นางวิสาขาลืม
เครื่องประดับเสียแล้ว พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า อานนต เธอจงเก็บ
ไว้ ฯ พระเถรเจ้าก็ยกเครื่องประดับนั้นไปคล้องไว้ที่ข้างบันได ฯ ฝ่าย
นางวิสาขากับนางสุมิตรา คิดกันว่า จักดลสิ่งใดควรทำแก่พระทีมาใหม่
และพระทีจะเดินทางไกล พระทีเป็นไขเป็นต้น แล้วก็เที่ยวไปในวิหาร ฯ
ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย ผู้มีความต้องการเนยใส น้าผง น้ามัน
เป็นต้น ได้เห็นอุบาสิกาเหล่านั้นในภายในวิหารแล้ว ก็ถือเอาภาชนะ
ต่าง ๆ มีถาดเป็นต้นไปหา ฯ ถึงในวันนั้นก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

ครั้งนั้น นางสุมิตราได้เห็นภิกษุของคฤหัสถ์ แล้วถามว่า พระผู้
เป็นเจ้าต้องการอะไร เมื่อภิกษุของคฤหัสถ์ตอบว่า ต้องการฉันทน์ในที่ลับ
จึงว่าได้ พระผู้เป็นเจ้า ดิฉันจักส่งมาให้ เมื่อถึงวันที่ ๒ หาเนื้อที่สมควร
ไม่ได้ ก็ได้เชือดเอาเนื้อขาของตน แต่ก็เป็นปกติขึ้นในทันใด ด้วยความ
เลื่อมใสต่อพระศาสดา ฝ่ายนางวิสาखाเที่ยวดูภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย
ที่เป็นไขแล้วก็ออกไปทางประตูอื่น ขึ้นอยู่ที่ริมวิหารแล้วก็บอกว่า จงนำ
เครื่องประดับมาฉันทน์จะประดับ ฯ ในขณะนั้น ทาสย์นั้นจึงรู้ว่าตนลืมเสีย
แล้ว จึงบอกว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าลืมเสียแล้ว ฯ นางวิสาขา
จึงว่า ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงไปเอามา แต่ถ้าพระอานนตเถรเจ้า ซึ่งเป็นพระ
ของเราได้เก็บไว้ในที่อื่นแล้วจงอย่านำมา เราสละถวายพระพุทธเจ้าแล้ว ฯ

ได้ยินว่า นางวิสาขาร้อยว่า ของที่คนทั้งหลายลื้ม พระเถระเจ้าข่มเก็บไว้ เพราะฉะนั้น จึงบอกอย่างนั้น

ฝ่ายพระเถระเจ้า พอได้เห็นทาสีนั้น ก็ถามว่ามาทำไม เมื่อทาสีนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าลื้มเครื่องประดับของพระแม่เจ้าไว้จึงได้มา ก็บอกว่าเครื่องประดับนั้น เราวางไว้ที่ข้างบ้านโคนนั้น จงไปถือเอา ฯ ทาสีนั้นก็บอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พระแม่เจ้าของข้าพเจ้าบอกว่า ของที่ท่านจับต้องแล้ว เป็นของที่ไม่ควรนำไป จึงกลับไปมือเปล่า พอนางวิสาขาทถามว่าอะไร ก็แจ้งให้ทราบ ฯ นางวิสาขาก็บอกว่า เราจักไม่ประดับของที่พระผู้เป็นเจ้าของเราถูกต้องแล้ว ของเรานั้นเราสละแล้ว ก็แต่ว่าการที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจะดูแลรักษา ข่มเป็นการลำบาก เราจักขายเครื่องประดับนั้นแล้วก็นำของที่สมควรไปถวาย เจ้าจงไปนำมา ฯ ทาสีนั้นก็ไปนำมา นางวิสาขาก็ไม่ประดับเครื่องประดับนั้น จึงให้หาพวกช่างทองมาตีราคา เมื่อพวกช่างทองบอกว่า ราคา ๕ โกฎิ ค่ากำหนดอีกแสนตำลึง จึงยกเครื่องประดับนั้นขึ้นวางบนพาน แล้วบอกว่า ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลายจงขาย ฯ เมื่อไม่มีใครจะเอาให้ทรัพย์มากถึงเพียงนั้นแล้วรับไว้ เพราะว่า หญิงที่สมควรจะประดับเครื่องประดับนั้นหาได้ยาก ฯ ด้วยว่าในพื้นแผ่นดินนี้ หญิงที่ได้เครื่องประดับมหาลดา มีอยู่เพียง ๓ คนเท่านั้น คือ นางวิสาขามหาอุบาสิกา ๑ นางมัลลิกา ภรรยาของพันธุเสนาบดี ๑ ธิดาของเศรษฐีในกรุงพาราณสี ๑ เพราะฉะนั้น นางวิสาขาก็ซื้อไว้เอง แล้วให้นำเงิน ๕ โกฎิ แสนตำลึง ขึ้นบรรทุกเกวียนนำไปถวายกราบทูลองค์พระศาสดาจารย์ว่า ข้าแต่พระผู้เป็นพระภาคเจ้า เครื่องประดับของหม่อมฉัน พระอานนทเถระเจ้า ได้ถูกต้องด้วยมือแล้ว จำเดิมแต่พระผู้เป็นเจ้าถูกต้องแล้ว หม่อมฉันไม่อาจประดับได้ หม่อมฉันจึงได้เที่ยวขายด้วยคิดว่า ขายแล้วก็นำของที่สมควรมาถวาย แต่ไม่เห็นผู้อื่นสามารถซื้อได้ หม่อมฉันจึงซื้อไว้เองแล้วนำมาถวาย หม่อมฉันจะน้อมเข้าไปในบิณฑิโยหน ซึ่งจะมีในบิณฑิโย ๔ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า วิสาขา การที่เธอจะให้ทำที่อยู่ของสงฆ์ทางประตูตะวันออก ไม่สมควร

หรือ ? นางวิสาขาก็ทูลว่า สมควร พระเจ้าข้า แล้วก็ตั้งใจได้ซื้อที่ดิน
เสียด้วยเงิน ๘ โกฎิ ปรารภสร้างวิหารด้วยเงินอีก ๘ โกฎิ

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาทรงเสด็จโลกในเวลา
จวนสว่าง ก็ได้ทรงแลเห็นการถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งบุตรเศรษฐี ผู้
ชื่อว่า ภัททิยะ ซึ่งเกิดในตระกูลเศรษฐีในภัททิยนคร เวลาเสวยที่บ้าน
ของอนาถบิณฑิกะเสร็จแล้ว ก็เสด็จมายพระพักตร์ไปทางประตูทิศอุดร ฯ
ตามปกติพระพุทธรองค์ทรงรับอาหารที่บ้านนางวิสาขาแล้ว ก็เสด็จออกประตู
ทักษิณ ไปประทับที่พระเชตะวัน เวลาทรงรับภิกษาที่บ้านอนาถบิณฑิกะ
แล้วเสด็จออกทางประตูตะวันออก ก็ไปประทับที่มหาพาราม ฯ คนทั้งหลาย
ได้เห็นพระพุทธรองค์เสด็จไปทางประตูอุดร ก็รู้ว่าจักเสด็จจาริก ฯ ใน
วันนั้น พอนางวิสาขารู้ว่า พระศาสดาเสด็จมายพระพักตร์ไปทาง
ประตูอุดร ก็รีบไปกราบทูลว่า พระองค์มีพระประสงค์ จะเสด็จจาริก
หรือ ? ตรัสตอบว่า จัะ วิสาขา ฯ ก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า หม่อมฉันได้สละทรัพย์จำนวนถึงเท่านั้นแล้ว จะสร้างวิหาร
ถวายพระองค์ ของเสด็จกลับก่อน พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า วิสาขา การไปนี้
เป็นการไปไม่กลับ ฯ นางวิสาขาก็คิดว่า พระพุทธรองค์คงจักทรงเห็น
ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งสมบูรณ์ด้วยเหตุอุปนิสัยแน่แท้ จึงกราบทูลว่า ถ้าอย่าง
นั้น ขอให้โปรดให้ภิกษุสักองค์หนึ่ง ซึ่งรู้จักสิ่งที่หม่อมฉันทำแล้วและยัง
ไม่ได้ทำกลับไป แล้วจงเสด็จไปเกิด พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า วิสาขา
เธอชอบภิกษุองค์ใดจงรับบาตรภิกษุองค์นั้น ฯ ถึงนางวิสาขานั้น ชอบ
พระอานนทเถระเจ้าก็จริง แต่ก็คิดว่า พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าเป็นผู้
ฤทธิ การงานของเราจักสำเร็จเร็ว เพราะอาศัยพระมหาโมคคัลลาน์
จึงได้รับบาตรของพระมหาโมคคัลลาน์ ท่านก็แลองค์พระศาสดา

องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า โมคคัลลาน์ เธอจงพาภิกษุ ๕๐๐ องค์
ซึ่งเป็นบริวารของเธอกลับไป ฯ พระมหาโมคคัลลาน์ ก็ได้กระทำตาม
พระพุทธรูปร ฯ ด้วยอานุภาพของพระมหาโมคคัลลาน์ คนทั้งหลาย
ก็ไปเที่ยวหาไม้ หาสีลา ได้ไกลถึง ๕๐ โยชน์ ๖๐ โยชน์ ได้บรรทุกต้นไม้

และแผ่นศิลาชั้นบรรทุกเกวียนก็ไม่ลำบาก เพลากวียนก็ไม่หัก ฯ ไม่
ช้าก็ได้สร้างปราสาท ๒ ชั้นสำเร็จลง ฯ ปราสาทนั้นมีห้องพันหนึ่ง คือ
ชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง ชั้นบน ๕๐๐ ห้อง ฯ องค์พระศาสดาเสด็จจาริกไป
๘ เดือน แล้วจึงกลับมาสู่กรุงสาวัตถี ฯ การสร้างปราสาทของนางวิสาขา
ก็สำเร็จโดย ๘ เดือนเหมือนกัน ฯ ยอดปราสาท ทำเป็นมือน้ำด้วย
ทองคำน้ำหนัก ๖๐ โอง

นางวิสาขาได้เห็นว่า พระศาสดา เสด็จกลับมาสู่พระเชตวันมหา
วิหาร ก็ไปต้อนรับแล้วทูลอาราธนาให้ไปสั้วหารของตน ทูลขอคำปฏิญ
ญาว่า ขอให้พระองค์พาพระภิกษุสงฆ์มาอยู่ที่นี่ตลอด ๔ เดือนนี้ หม่อมฉัน
จักฉลองปราสาท ฯ องค์พระศาสดาก็ทรงรับ ฯ จำเดิมแต่นั้นไป
นางวิสาขาก็ได้ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประธาน
อยู่แต่ในวิหารเท่านั้น ฯ ครั้งนั้น หญิงสาวคนหนึ่งของนางวิสาขา
ถือเอาผ้าผืนหนึ่งราคาพันตำลึงมาบอกว่า สหาย ข้าพเจ้าอยากจะปูผ้าผืนนี้
ลงโดยอาการเป็นผ้าปูพื้น ที่ปราสาทของเธอ ขอเธอจงมาบอกที่ปูให้แก่
ข้าพเจ้า ฯ นางวิสาขาจึงตอบว่า สหาย ถ้าเราจะบอกว่าไม่มีช่องว่าง
เธอก็จักเข้าใจว่าไม่อยากให้โอกาสแก่เธอ เธอจึงเที่ยวคุ้ยหา ๒ และ
ห้องพันห้องแห่งปราสาท แล้วจึงรู้จักที่ปูเองเกิด ฯ หญิงสาวนั้น
จึงถือเอาผ้าราคาพันตำลึง เทียวไปในที่นั้น ฯ ก็ไม่เห็นผ้าที่มีราคานั้น
กว่าผ้านั้น จึงน้อยใจว่าเราไม่ได้ร่วมบุญในปราสาทนี้เสียแล้ว จึงเข้า
ร้องไห้อยู่ในที่หนึ่ง ฯ ครั้งนั้น พระอานนตเถระเจ้าได้เห็นแล้ว จึงถาม
ว่า ร้องให้ทำไม ? หญิงนั้นจึงแจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ ฯ พระเถระเจ้า
จึงบอกว่า อย่าคิดเลย เราจักบอกที่ปูให้ จึงบอกว่า เธอจงปูทำให้เป็นผ้าเช็ด
เท้าที่บันได ภิกษุทั้งหลายล้างเท้าแล้วต้องเช็ดเท้าที่นั่นก่อน จึงจะเข้าไป
ข้างใน เมื่อเป็นอย่างนั้น เธอก็จักได้ผลมาก ฯ ได้เห็นว่า ที่นั้นนาง
วิสาขาไม่ได้สังเกต ฯ นางวิสาขาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุท
ธูปเป็นประธานอยู่ในภายในวิหารตลอด ๔ เดือน ฯ ในวันสุดท้าย ก็
ได้ถวายผ้าสำหรับทำจีวรแก่ภิกษุสงฆ์ ฯ ผ้าที่ภิกษุใหม่ได้ มีราคาพัน

หนึ่ง ฯ นางวิสาขาได้ถวายเกสรขจรเต็มบาตรของภิกษุทั้งปวง ฯ ในการบริจาคทานนั้น ได้สันททรัพย์ไป ๘ โกฏิ ฯ เป็นอันว่า นางวิสาขาได้บริจาคทรัพย์ ๒๗ โกฏิ ไว้ในพระพุทธศาสนา คือ ซื้อที่ดินสร้างวิหาร ๘ โกฏิ สร้างวิหาร ๘ โกฏิ ฉลอง ๘ โกฏิ การบริจาคถึงเพียงนี้ ย่อมไม่มีแก่หญิงอื่น ผู้ตั้งอยู่ในความเป็นหญิง ผู้อยู่ในบ้านของมิฉชาติฤทธิ ด้วยประการดังนี้ สันเนอความในเทศนาภคินเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๑

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางวิสาขาและเรื่องปัญหาพระอนนท

สา วิหารมหัสส นิฐจิตทิวเส วาตมมานกจฉายา ปุคฺคตตตปรีวตา
ขั ขั มขา ปุพฺเพ ปตฺถิตํ สพฺพเมว มนุสฺสํ ปตฺตนาตติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางวิสาขาและเรื่องปัญหาพระอนนทตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางวิสาขา (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ในเวลาเที่ยงวันในวันแห่งการฉลองวิหาร นางวิสาขานั้น ห้อมล้อมด้วยบุตรและนัคตา คิดว่า สิ่งใด ๆ ที่เราปรารถนาไว้เมื่อก่อน สิ่งนั้น ๆ ทั้งสิ้น ก็ถึงที่สุดแล้ว จึงเดินเวียนรอบปราสาท แล้วเปล่งอุทานอันขึ้นด้วยเสียงอันไพเราะ ๔ คาถาว่า กทาหิ นวปปราสาทิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า เมื่อไรหนอเราจึงจะได้ถวายวิหารทาน คือ ปราสาทใหม่อันโบกด้วยดินสีขาว ความดำริของ

เราก็เต็มแล้ว ฯ เมื่อไรหนอ เราจึงจะได้ถวายเครื่องเสนาสนะ คือ
เตียงคั้ง ฟูกหมอน ความดำริของเราเต็มแล้ว ฯ เมื่อไรหนอ เรา
จึงจะได้ถวายโรงทาน คือ สลากภัตร อันประกอบด้วยมังสะอันสะอาด
ความดำริของเราเต็มแล้ว ฯ เมื่อไรหนอ เราจึงจะได้ถวายจีวรทาน
คือ ผ้ากาสี ผ้าไหมพัสตร์ ผ้ากัปปาสิกพัสตร์ ความดำริของเราเต็มแล้ว ฯ
เมื่อไรหนอ เราจึงจะได้ถวายเภสัชทาน คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ความดำริของเราเต็มแล้ว ดังนี้

ภิกษุทั้งหลายได้ยินเสียงของนางวิสาขานั้นแล้ว ก็กราบทูลสมเด็จพระ
พระบรมศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตลอดกาลนานถึงเพียงนี้
พวกข้าพระองค์ ไม่เคยเห็นนางวิสาขาขบร้อง วันนี้นางวิสาขาห้อมล้อม
ด้วยบุตรและนั้ดดา ขบร้องเดินรอบปราสาท นางวิสาขาดีกำเริบ หรือ
ว่าเป็นบ้า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสตอบว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่ธิดาของเราขบร้อง นอกจากเขาเต็มความประสงค์
ของเขา เขาจึงดีใจว่า ความประสงค์ของเราถึงที่สุดแล้ว จึงได้เดิน
เปล่งอุทาน เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า นางวิสาขานั้น ตั้งความ
ประสงค์อย่างนี้ไว้แต่เมื่อไร พระเจ้าข้า จึงตรัสถามว่า เธอทั้งหลายจะ
ฟังหรือ เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า จักฟังพระเจ้าข้า จึงได้ทรงนำ
เอาเรื่องอดีตมาแสดงว่า

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่งแสนกัลป์ มีพระพุทธเจ้าผู้ทรง
พระนามว่า ปทุมุตตระ เกิดขึ้นในโลก ฯ พระปทุมุตตรพุทธเจ้านั้น
มีพระชนมายุแสนปี มีพระชันาสพแสนองค์เป็นบริวาร มีพระนคร
ชื่อว่าหงสวดี มีพระบิดาเป็นพระราชาทรงพระนามว่าสนั่นทะ มพระ
มารดาเป็นพระเทวี ทรงพระนามว่าสุชาดา ฯ มีอุบาสิกาคือเป็นอุปัฏฐา-
บิกาอันเลิศ ทูลขอพร ๘ ประการ แล้วได้อยู่ในฐานะเป็นมารดา ไป
เฝ้าปฏิบัติด้วยบังอัย ๔ ทั้งเป็น ทั้งเข้า ฯ สหายหญิงคนหนึ่งของอุบา-
สิกานั้น ได้ไปเที่ยวหาเรื่อง ๆ กับอุบาสิกานั้น ฯ สหายหญิงคนนั้น
ได้เห็นการพูด การสนทนาร้อยอย่างคั่นเคยของอุบาสิกานั้น กับพระ

ศาสดา ก็คิดว่า เขาทำอะไร จึงเป็นที่โปรดปรานของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย แล้วจึงทูลถามพระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หญิงนี้เป็นอะไรของพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ พระศาสดาตรัสตอบว่า เป็นผู้เลศกว่าอุปัฏฐายิกาทั้งหลาย ฯ จึงทูลถามว่า เขาทำอะไร จึงได้เป็นผู้เลศกว่าอุปัฏฐายิกาทั้งหลาย ฯ ตรัสตอบว่า เขาปรารภนาไว้ตลอดแสนกัลป์แล้ว ฯ จึงทูลถามว่า บัดนี้หม่อมฉันอาจปรารภนาได้หรือไม่ ? ตรัสตอบว่า ได้ ฯ จึงทูลนิมนต์ว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์กับพระภิกษุแสนหนึ่ง จงรับอาหารของข้าพระองค์ ตลอด ๗ วัน พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ทรงรับนิมนต์ ฯ หญิงนั้นถวายทานอยู่ตลอด ๗ วัน ในวันสุดท้ายก็ได้ถวายผ้าขาว สำหรับทำจีวร แล้วกราบลงทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยผลแห่งทานนี้ หม่อมฉันไม่ปรารภนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเป็นใหญ่ในเทพเจ้าเป็นต้น ขอให้หม่อมฉันได้รับพร ๘ ประการ ในสำนักพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ ให้ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งมรดา ให้เลศกว่าบุคคลทั้งหลาย ผู้สามารถปฏิบัติด้วยปัจจัย ๔ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ทรงเล็งดูไปในอนาคตว่า ความปรารภนาของหญิงจะสำเร็จ หรืออย่างไร ทรงเล็งดูไปตลอดแสนกัลป์ แล้วตรัสว่า ในที่สุดแห่งแสนกัลป์ จักมีพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระนามว่า โคตม เกิดขึ้น ครั้นนั้น เธอจักได้เป็นอุบาสิกา ชื่อว่าวิสาขา จักได้พร ๘ ประการ ในสำนักของพระโคตม จักได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งมรดา จักได้เป็นผู้เลศกว่าอุปัฏฐายิกาทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติด้วยปัจจัย ๔ ฯ สมบัติ นั้น ก็ได้เป็นเหมือนสมบัติที่จะคงได้ในวันพรุ่งนี้ แก่หญิงนั้น ฯ หญิงนั้นทำบุญอยู่จนตลอดอายุ จิตแล้วก็เกิดในเทวโลก เมื่อท่องเที่ยวอยู่ในเทพยตามนุษย์ มาถึงครั้งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้เป็นพระกนิษฐาของพระธิดาทั้ง ๗ แห่งพระราชากัสสิ ผู้ทรงพระนามว่ากิกิ มีชื่อว่าสังฆทาสี ไม่ได้ไปสู่ตระกูลสามี คือ ไม่มีสามี ได้ทำบุญ มีทานเป็นต้น อยู่ตลอดกาลนาน กับพระพี่นางเหล่านั้น ถึงในครั้งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ได้ปรารภนาไว้ว่า ขอให้หม่อมฉันได้พร ๘ ประ-

การ ในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ในอนาคตกาล ขอให้
ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งมรรตา ให้ได้เป็นผู้เลิศกว่าหญิงทั้งหลาย ผู้ถวาย
บังจย ๔ พระเจ้าข้า จำเดิมแต่นั้นมา เมื่ออุปาสิกานั้น ท่องเที่ยวอยู่ใน
เทพยคามมนุษย์ ก็ได้มาเกิดเป็นธิดาของธัญชัยเศรษฐี ผู้เป็นบุตร
แห่งเมณฑกเศรษฐี ได้กระทำบุญไว้มากในศาสนาของเรา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เป็นอันว่า ไม่ใช่ธิดาของเราขบร้องด้วยอาการ
อย่างนี้ ก็แต่ว่า เราเห็นความสำเร็จแห่งความปรารถนาของเขา จึง
ได้ปลงอุทานขึ้นอย่างนั้น ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาทรงตรัสอย่างนั้นแล้ว
เมื่อจะทรงแสดงธรรม ก็ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ช่างดอกไม้ผู้ฉลาด
ย่อมกระทำกลุ่มดอกไม้ต่าง ๆ ทำให้ดอกไม้ต่าง ๆ เป็นกองใหญ่ ฉน
ใด จิตของวิสาขาก็น้อมไปเพื่อจะกระทำกุศลต่าง ๆ ฉนั้นนั้น แล้วจึง
ตรัสพระคาถาว่า ขกปิ ปุปฺผราสํมหา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคล
ทำกลุ่มดอกไม้ไว้มากจากกองดอกไม้ฉนใด บุคคลผู้เกิดมาแล้วจะต้อง
ตาย ก็ควรทำกุศลไว้มากฉนั้น ฉนั้น

ในถ้อยคำเหล่านั้น คำว่า จากกองดอกไม้ คือ จากดอกไม้
ต่าง ๆ ๆ คำว่า กระทำให้เป็นกลุ่มดอกไม้มาก คือ กระทำดอกไม้
ชนิดต่าง ๆ ได้หลายอย่าง มีดอกไม้ซึ่งมีขั้วรวมกันเป็นต้น ๆ คำว่า
บุคคลผู้จะต้องตาย คือ บุคคลผู้ได้ชื่อว่า ผู้จะต้องตาย เพราะเป็นผู้จะ
ต้องตาย ควรทำกุศลไว้มาก มีการถวายจวรเป็นต้น ๆ การกล่าว
ถึงกองดอกไม้ไว้ในฉานั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า ดอกไม้มาก ๆ ก็
ถึงดอกไม้มีน้อย ช่างดอกไม้ผู้ฉลาด ก็ไม่อาจทำกลุ่มดอกไม้ให้มากได้
ส่วนช่างดอกไม้ผู้ไม่ฉลาด ถึงดอกไม้จะมีน้อยหรือมากก็ตาม ก็ไม่อาจ
ทำได้ แต่เมื่อดอกไม้มีมาก ช่างผู้ฉลาด คือ ผู้เก็บแหลม ผู้เข้าใจ
ย่อมทำกลุ่มดอกไม้ได้มากฉนใด ถ้าบางคนมีศรัทธาเล็กน้อย มีโภคทรัพย์
มาก ก็ไม่อาจทำกุศลให้มากได้ ส่วนผู้มีศรัทธาเล็กน้อย ทรัพย์ก็มีน้อย
ก็ไม่อาจทำกุศลให้มากได้ ผู้มีศรัทธามากมีทรัพย์น้อย ก็ไม่อาจเหมือนกัน
ต่อเมื่อศรัทธาก็น้อย ทรัพย์ก็น้อย จึงอาจทำกุศลให้มากได้ นาง

วิชาอาบาสิกาก็เช่นกัน ถ้าที่ตรัสไว้ว่า บุคคลทำกลุ่มดอกไม้ได้มาก จากกองดอกไม้ฉันใด ผู้เกิดมาแล้วจะต้องตาย ก็ควรทำกุศลให้มาก ฉะนั้น ดังนี้ ก็ทรงหมายนางวิสาขานั้น ๆ ในเวลาจบเทศนาลง คน เป็นอันมาก ก็ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น เทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่ มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องนางวิสาขาเพียงเท่านี้

เรื่องปัญหาพระอานนทเถรเจ้า

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องปัญหาพระอานนทเถรเจ้า ซึ่งมีมาว่า เมื่อ สมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี จะทรงแก้ปัญหาของพระ อานนทเถรเจ้า จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น ปุပ္ผคนุโช ปฏิ วาตเมคฺชํ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ในเย็นวันหนึ่ง พระเถรเจ้าอยู่ในที่สงัด คิดขึ้นมา กลิ่นที่ ๓ อย่าง คือ กลิ่นอันเกิดจากรากไม้ กลิ่นอันเกิดจากแก่น ไม้ กลิ่นอันเกิดจากดอกไม้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ตรัสไว้ แล้ว แต่กลิ่นแห่งของเหล่านั้น ย่อมไปไม่ได้ตามลมเท่านั้น ไปทวน ลมไม่ได้ กลิ่นที่ไปทวนลมได้จะมีอยู่หรือ ดังนี้ ๆ ลำดับนั้น พระ อานนทเถรเจ้าจึงคิดว่า ต้องการอะไรที่เราจะตัดสินด้วยตนเอง เราจะ ไปทูลถามพระศาสดา ๆ ท่านจึงไปทูลถามพระศาสดา ๆ เพราะ ฉะนั้น ท่านจึงว่าไว้ในพระบาลีว่า ครั้นนั้น พระอานนท์ออกจากที่สงัด ในเวลาเย็นแล้ว ก็ไปเฝ้าทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ของหอม ๓ อย่าง ย่อมหอมไปได้ตามลมเท่านั้น หอมทวนลมไม่ได้ ของหอม ๓ อย่างนั้น คือ อย่างไหนบ้าง คือ กลิ่น หอมอันเกิดจากรากไม้ • กลิ่นหอมอันเกิดจากแก่นไม้ • กลิ่นหอม อันเกิดจากดอกไม้ • ๆ ก็กลิ่นหอมที่หอมไปได้ทวนลมบ้าง ตามลม บ้าง ทั้งทวนลมและตามลมบ้าง มีอยู่หรือ พระเจ้าข้า ๆ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแก้ปัญหาของพระอานนท์ จึง

ตรัสว่า อานนท์ กลิ่นหอมที่หอมไปได้ตามลมบ้าง ทวนลมบ้าง ทั้งตาม
ลมและทวนลมบ้างมีอยู่ จึงทูลถามว่า กลิ่นหอมนั้น ได้แก่ กลิ่นอะไร
พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า อานนท์ สตรีหรือบุรุษในบ้านใด นิคมนใด
นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต อทิน-
นาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐาน เป็นผู้
มีศีลธรรมอันดี อยู่ครองเรือนด้วยใจอันปราศจากความตระหนี่ ที่เป็น
มคหิณ เป็นผู้มีการสละอันสละแล้ว เป็นผู้ล้างมือไว้แล้ว เป็นผู้
ยินดีในการสละ เป็นผู้ควรแก่การขอ เป็นผู้ยินดีในการให้ปัน ฯ
สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ข้อมสรรเสริญผู้นั้นในทิศทั้งหลายว่า สตรีหรือ
บุรุษในบ้านโน้น นิคมนโน้น เป็นผู้นับถือพระพุทธเจ้า ตลอดถึงผู้เป็น
ยินดีในการให้ปัน ฯ ถึงเทวดาทั้งหลาย ก็สรรเสริญเช่าวว่า สตรี บุรุษ
ในบ้านโน้น นิคมนโน้น เป็นผู้นับถือพระพุทธเจ้า ตลอดถึงเป็นผู้ยินดีใน
การให้ปัน ฯ อันนี้แหละอานนท์ เป็นกลิ่นหอมไปได้ตามลมบ้าง ทวนลม
บ้าง ทั้งตามลมทวนลมบ้าง ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า นปุปฺผกนฺโธ
ปฏิวาตเมคฺชํ เป็นคณฺ ซึ่งมีความแปลว่า กลิ่นดอกไม้ หรือกลิ่นจันทน์ กลิ่น
กฤษณา กลิ่นดอกมะลิ หอมไปทวนลมไม่ได้ ส่วนกลิ่นของสัปบุรุษทั้งหลาย
หอมไปทวนลมได้ ฯ สัปบุรุษย่อมหอมฟุ้งไปตลอดทิศทั้งปวง ฯ กลิ่นศีล
ดีกว่ากลิ่นจันทน์ หรือกลิ่นกฤษณา ดอกอุบล ดอกมะลิเหล่านั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า กลิ่นดอกไม้หอมทวนลมไปไม่ได้ นั้น คือ
ต้นปาริฉัตตกะในดาวดึงส์สวรรค์ สูงและใหญ่ ๑๐๐ โยชน์ รัศมีแห่ง
ต้นปาริฉัตตกะนั้น แผ่ไปได้ ๕๐๐ โยชน์ กลิ่นหอมไปถึง ๑๐๐ โยชน์
คือ กลิ่นดอกปาริฉัตตกะนั้น หอมไปได้แต่ตามลมเท่านั้น ไม่อาจหอม
ทวนลมไปได้แม้กิ่งงอกลี ถึงกลิ่นดอกไม้เช่นนั้น ก็ยังหอมทวนไม่ได้ ฯ
คำว่า จันทน์ คือ กลิ่นจันทน์ ฯ คำว่า กฤษณาและดอกมะลิ ทรง
หมายกลิ่นแห่งของทั้ง ๒ นี้ ฯ กลิ่นแห่งจันทน์แดง ซึ่งเลิศกว่ากลิ่น
อันเกิดจากแก่นไม้ทั้งหลายก็ดี กลิ่นแห่งกฤษณาและดอกมะลิก็ดี ก็

ไปการลมนเท่านั้น ไปทวนลมไม่ได้ ฯ คำว่า กลิ่นแห่งสัปบุรุษทั้งหลาย คือ กลิ่นศีลแห่งสัปบุรุษทั้งหลาย อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจก-
พุทธเจ้า พระสาวก ย่อมไปทวนลมได้ ฯ เพราะอะไร เพราะ
สัปบุรุษ ย่อมฟังไปตลอดทิศทั้งปวงได้ คือ สัปบุรุษ ย่อมครอบงำทิศ
ทั้งปวงด้วยกลิ่นศีล เพราะฉะนั้น กลิ่นของสัปบุรุษนั้น จึงควรกล่าวว่า
ไปทวนลมได้ เพราะฉะนั้น จึงได้ตรัสว่า ไปทวนลมได้ ฯ คำว่า
ดอกมะลิ หมายดอกมะลิโดยกำเนิด ฯ คำว่า กลิ่นเหล่านั้น คือ กลิ่นศีล
ของสัปบุรุษทั้งหลายผู้มีศีล เข้มกว่ากลิ่นจันทน์เป็นต้น คือ ไม่มีกลิ่น
อื่นเสมอ ไม่มีกลิ่นอื่นเปรียบ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้ถึงโศดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล ฯ จบเรื่องปัญหาของ
พระอานนตเถระเจ้าเพียงเท่านี้

ก็ในเรื่องนางวิสาขา และเรื่องพระอานนท์ มีข้อความสำคัญอยู่
เรื่องละข้อเท่านั้น คือ ในเรื่องนางวิสาขามีข้อความอยู่ว่า ผู้ที่เกิดมาแล้ว
ควรทำบุญให้มาก เพราะจะทำให้เกิดความสุข ส่วนในเรื่องปัญหา
พระอานนท์ ก็มีชื่อว่า กลิ่นความดีเท่านั้น เป็นกลิ่นหอมจับใจคนในที่
ทั้งปวง ดังนี้ สมนเือกความในเทศนาก็ฉันทนเพียงเท่านี้

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องไสยาครพระมหากัสสปเถระเจ้า

อปปมกุโธ อัม คณโชติ อัม ชมฺมเทศมํ สตุถา เวฬุเน
วิหรนฺโต มหากัสสปกุเถรสฺส ปิณฺณปาตทานํ อารพฺภ กเถสิ
เอกสุมิํ หิ ทิวเส เถโร สตุทฺตาหฺมฺจเยน นิโรธา วุฏฺฐานาติ

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องไต่บาตรพระมหากัสสปเถรเจ้าตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องไต่บาตรพระมหากัสสปเถรเจ้า

คำเนนความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องการไต่บาตรพระมหากัสสปเถรเจ้าให้เป็นคณฺเหตฺ จังตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุปฺปมตฺโต อโย คณฺโธ คณฺโณ

มีเรื่องมาว่า วันหนึ่ง พระเถรเจ้าออกจากนิโรธในเวลาล่วง ๘ วันแล้ว ก็ออกไปด้วยคิดว่า เราจะไปเที่ยวบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ตามลำดับตระกูล ฯ ในคราวนั้น นางอัปสร ๕๐๐ ซึ่งมีเท้าสีแดงดังเท้านกพิราบ อันเป็นนางบำเรอของท้าวสักกเทวราช เกิดอุทสาเหว่า จักไต่บาตรพระเถรเจ้า จึงจัดก้อนข้าว ๕๐๐ ก้อน มายืนอยู่ในระหว่างทาง แล้วกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงรับบิณฑบาตนี้ ขอท่านจงสงเคราะห์ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ พระเถรเจ้าตอบว่า พวกเจ้าจงหลักไป เราจะสงเคราะห์คนขัดสน ฯ ก็พากันอ้อนวอนว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงอย่าให้พวกข้าพเจ้าฉิบหายเลย จงสงเคราะห์พวกข้าพเจ้าเถิด ฯ พระเถรเจ้ารู้แล้วก็ห้ามอีก เมื่อพวกนางอัปสรไม่ยอมไปยังอ้อนวอนอยู่ ท่านก็คิดนวมือสำหรับพร้อมกบพูดว่า พวกเจ้าไม่รู้จักประมาณของตน จงพากันไป ฯ นางอัปสรเหล่านั้นได้ฟังเสียงคิดนวมือของพระเถรเจ้าแล้วก็ถอนใจใหญ่ ไม่อาจยืนอยู่ได้ พากันหันกลับไปยังเทวโลก เวลาท้าวสักกะตรัสตอบว่า พวกเธอไปไหนมา ก็กราบทูลว่า พวกหม่อมฉันไปด้วยคิดว่า จักไต่บาตรพระมหากัสสปเถรเจ้าผู้ออกจากสมาบัติ ฯ จึงตรัสถามว่า พวกเธอได้ไต่แล้วหรือ ? กราบทูลว่า พระเถรเจ้าไม่ต้องการรับ ฯ ตรัสถามว่า พระเถรเจ้าว่าอย่างไร ? กราบทูลว่า ท่านว่าเราจักสงเคราะห์คนขัดสน ฯ ตรัสถามว่า พวกเธอไปด้วยอาการอย่างไร ? กราบทูลว่า ไปด้วยอาการ

อย่างนั้นแหละ พระเจ้าข้า ฯ ท้าวสักกะจึงตรัสว่า ผู้เช่นพวกเธอ จัก
ไส้บาตรพระเถระเจ้าได้อย่างไร แล้วก็มีพระประสงค์จะทรงไส้บาตรเอง
จึงทรงจำแลงเป็นช่างหูกแก่ มีพื้นกัก ผมหงอก หลังโก่ง ทรงบันดาลให้
นางเทพธิดาสุชาดาเป็นหญิงแก่เหมือนกัน แล้วทรงนิรมิตถนนข้างหูกขึ้น
ถนนหนึ่งแล้วจึงหูกอยู่ในที่นั้น

ฝ่ายพระเถระเจ้าก็คิดว่า เราจะสงเคราะห์คนจน จึงบ้ายหน้าไปทาง
เมือง เมื่อเดินไปก็ได้เห็นถนนน้อยอยู่นอกเมือง จึงแลดู ก็ได้เห็นคนทั้ง ๒ ฯ
ในขณะนั้น ท้าวสักกะทรงขึงหูกอยู่ นางสุชาดาบั้นหลोटอยู่ ฯ พระเถระเจ้า
คิดว่า คนทั้ง ๒ นี้ทำงานจนกระทั่งเวลาแก่ ผู้ที่ขี้ตัสสกกว่าคนทั้ง ๒ นี้เห็นจะ
ไม่มีในเมืองนี้ อาหารเพียงข้าวต้มสักกระบวยที่คนทั้ง ๒ นี้ให้เราจักรับ
เราจักสงเคราะห์คนทั้ง ๒ นี้ ฯ พระเถระเจ้าก็บ้ายหน้าไปที่เรือนของคน
ทั้ง ๒ นั้น ฯ ท้าวสักกะทรงเห็นพระเถระเจ้าเดินมาก็ตรัสบอกนางสุชาดาว่า
พระผู้เป็นเจ้าของเรามาทางนี้ เจ้าจงนั่งทำเป็นเหมือนไม่เห็น เราจักลง
ไส้บาตรพระเถระเจ้าให้ได้ ฯ พระเถระเจ้าก็มายืนอยู่ที่ประตูเรือน ฯ ฝ่าย
คนทั้ง ๒ นั้น ก็ทำเหมือนไม่เห็น มัวแต่ทำงานของตนอยู่สักครู่หนึ่ง ฯ
ขณะนั้น ท้าวสักกะจึงตรัสว่า ดูเหมือนมีพระมายืนอยู่ที่ประตูเรือน จง
พิจารณาเถิด ฯ นางสุชาดาตอบว่า นายจงไปพิจารณาดูเถิด ฯ ท้าว
สักกะก็ออกจากเรือนแล้วกราบพระเถระเจ้า คำเข้าทั้ง ๒ ด้วยมือทั้ง ๒
ทอนใจใหญ่แล้วลุกขึ้นว่า พระผู้เป็นเจ้านั้นเป็นพระเถระเจ้าองค์ไหนหนอ ถอย
ไปสักหน่อย แล้วกล่าวว่า นัยน์ตาก็มัว จึงขมมือขึ้นบ้องหน้าผาก แล้ว
แหงนหน้าดู จึงว่า ลำบากจริง เออ พระมหากัสสปเถระเจ้าของเรามา
ยืนอยู่ที่ประตูกระท่อมของเรานานแล้ว มื่อะไรอยู่ในเรือนบ้างหรือ ? นาง
สุชาดาก็ทำเป็นเหมือนว่านวลขยู่หน้าหนึ่ง แล้วตอบว่า มี ฯ ท้าวสักกะ
จึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านอย่าถือว่าของเหลวหรือคิ จงสงเคราะห์
แก่ข้าพเจ้าทั้ง ๒ แล้วรีบบาตร ฯ พระเถระเจ้าก็คิดว่า ของที่คนทั้ง ๒
นี้ให้ จะเป็นผักตบหรือเป็นรำสักคำหนึ่งก็ตาม เราก็จักสงเคราะห์คน
ทั้ง ๒ นี้ แล้วก็ให้บาตรไป ฯ ท้าวสักกะเข้าไปในเรือนคดข้าวจาก

หม้อข้าวโลให้เต็มบาตรแล้วก็นำไปถวายพระเถระเจ้า ๆ บิณฑบาตนั้น
 แกลงและกับมาก ได้หอมฟุ้งไปตลอดกรุงราชคฤห์ ๆ คราวนั้น พระ
 เถระเจ้าจึงคิดว่า บุรุษผู้เป็นสมุสสกตาน้อย ส่วนบิณฑบาตมีศักดาใหญ่
 เช่นเดียวกับอาหารของท้าวสักกะ บุรุษผู้เป็นโครหนอ ๆ ลำดับนั้น
 ท่านก็รู้ว่าเป็นท้าวสักกะ จึงว่า ท่านผู้แย่งสมบัติของคนจนได้ทำกรรม
 หนักแล้ว คนจนไม่ว่าใครได้ถวายทานแก่ท่านมาในวันนี้แล้ว ก็จักได้รับ
 ตำแหน่งเสนาบดี หรือเศรษฐี ๆ ท้าวสักกะจึงตรัสตอบว่า ผู้ขัดสน
 กว่าข้าพเจ้าไม่มี ๆ พระเถระเจ้าจึงว่า พระองค์เป็นผู้ได้เสวยสิริราช-
 สมบัติอยู่ในเทวโลก จะว่าเป็นผู้ขัดสนด้วยเหตุอะไร ? ตรัสตอบว่า
 ข้าพเจ้า^{๕๔} เป็นอย่างนั้นพระผู้เป็นเจ้า ด้วยว่าข้าพเจ้าได้ทำความดีไว้ในเมื่อพระ
 พุทธเจ้ายังไม่เกิด ส่วนเทพบุตรที่เสมอกัน ๓ องค์ คือ จุพรตเทพบุตร ๑
 มหารตเทพบุตร ๑ อเนกวันณเทพบุตร ๑ ทั้ง ๓ นี้ได้ทำความดีไว้ในเมื่อพระ
 พุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว ได้เกิดในที่ใกล้ข้าพเจ้า เป็นผู้มั่งคั่งกว่าข้าพเจ้า
 เมื่อเทพบุตรเหล่านั้นคิดว่า จักเล่นนักขัตฤกษ์ แล้วพาพวกสาวสรวรกัน
 ไป ลงสู่ระหว่างถนน ข้าพเจ้าต้องหนีเข้าวิมานไป เพราะเดชที่แผ่จาก
 สรีระของเทพบุตรเหล่านั้นครอบงำสรีระของข้าพเจ้า เดชที่แผ่จากสรีระ
 ของข้าพเจ้าครอบงำสรีระของเทพบุตรเหล่านั้นไม่ได้ ใครจะขัดสนกว่า
 ข้าพเจ้า ๆ พระเถระเจ้าจึงว่า ถึงเป็นอย่างนั้นก็ตาม จำเดิมแต่ต้นไป พระ
 องค์อย่าได้หลงให้ท่านแก่ท่านอย่างอื่น ท้าวสักกะจึงตรัสถามว่า เมื่อ
 ข้าพเจ้าหลงให้ท่านแก่ท่าน ข้าพเจ้าจักได้กุศลหรือไม่ได้ ? ตอบว่าได้ จึง
 ตรัสว่า เมื่อเป็นอย่างนั้นการทำกุศลก็เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้า ๆ ท้าวสักกะ
 ตรัสอย่างนั้นแล้วก็ไหว้พระเถระเจ้า พานางสุชาดากระทำปทักษิณพระเถระเจ้า
 แล้วก็ขึ้นสู่เวหา เปล่งวาจาว่า โอโฮ ท่าน ประมทาน กุสสเป สุปติฏฐิต
 ซึ่งมีคำแปลว่า โอ ! ท่านอันเยี่ยมซึ่งเราได้ตั้งไว้ดีแล้วในพระกัศสป ดังนี้

เพราะฉะนั้น ในพระบาลีจึงว่า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มพระ
 ภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเวสุวันถกัณทนิวาปีวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์ ๆ

คราวนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าอยู่ที่บิณฑุกาฬ นิ่งด้วยบัลลังก์อันเตียว
 เข้าสมาธิอันใดอันหนึ่งอยู่ตลอด ๗ วัน ฯ ครั้นนั้น พระมหากัสสป
 เถระเจ้าออกจากสมาธินั้นในเวลาล่วง ๗ วันนั้นแล้ว ฯ ลำดับนั้น พระ
 มหากัสสปเถระเจ้า ผุดออกจากสมาธินั้นแล้วคิดว่า ถึงอย่างไรก็ดี เรา
 ควรเข้าไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ ฯ ครั้นนั้น มีเทวดา ๕๐๐ องค์ เป็น
 ผู้มีความชวนชวนเพื่อให้พระมหากัสสปได้รับบิณฑบาต ฯ ครั้นนั้น
 พระมหากัสสปก็ห้ามเทวดา ๕๐๐ เหล่านั้นเสีย แล้วครองบาตรจีวรในเวลา
 เช้า เข้าไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ ฯ ในคราวนั้น ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่ง
 เทพเจ้าทั้งหลาย มีพระประสงค์จะไส้บาตรพระมหากัสสป จึงทรงจำแลง
 เป็นช่างหูกทอหูกอ้อย นางสุชาดาอสุภิกัญญาอันหล่อด้ายอยู่ ฯ ครั้นนั้น
 พระมหากัสสปก็เข้าไปที่นิเวศน์ของท้าวสักกะจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ท้าว
 สักกะจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ได้เห็นพระมหากัสสปมาแต่ไกล ก็ออกไปจาก
 เรือน รับบาตรจากมือของพระเถระเจ้า แล้วก็เข้าไปในเรือน คดข้าวจาก
 หม้อข้าวไส้บาตรให้เต็มแล้วก็ถวายพระมหากัสสปเถระเจ้า ฯ บิณฑบาต
 นั้นมีแกงและกับหลายอย่าง ฯ ครั้นนั้น พระมหากัสสปจึงคิดว่า ผู้ที่
 อนุเคราะห์เช่นนั้นเป็นใครหนอ ฯ ครั้นนั้น ก็คิดว่า ผู้เป็นท้าวสักกะ
 ผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ฯ ครั้นรู้แล้ว ก็บอกท้าวสักกะจอมเทพเจ้า
 ทั้งหลายว่า โกสีย์ สิ่งนี้เป็นอันพระองค์ทรงทำแล้ว อย่าทรงทำอย่างนี้
 อีก ฯ ท้าวสักกะตรัสตอบว่า ท่านกัสสป ข้าพเจ้าต้องการบุญ ข้าพเจ้า
 ต้องทำบุญ ฯ ครั้นนั้น ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ก็กราบ
 ไหว้พระมหากัสสป ทำปทักษิณแล้วก็ลอยขึ้นสู่เวหาเปล่งอุทานถึง ๓ ครั้ง
 ในอากาศอันเห็นรูปในระหว่างว่า โอโฮ ท่าน ปรมทาน์ กัสสป
 สุปตฺถิจิตฺตัง

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งประทับอยู่ในพระวิหาร ได้ทรงสดับ
 เสียงของท้าวสักกะนั้นแล้ว จึงตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า คุณคณิกขุ
 ทั้งหลาย ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย เปล่งอุทานแล้วไปโดย
 ทางอากาศ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามว่า ท้าวสักกะนั้นได้ทรงทำอะไร

พระเจ้าข้า ? ครัสตอบว่า ท้าวสักกะนั้นได้ลงถวายบิณฑบาตแก่กัณฐป
ผู้เป็นบุตรของเรา ครั้นถวายบิณฑบาตแล้วก็ดีใจ จึงเปล่งอุทานไป ๆ
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ท้าวสักกะผู้กล่าวอย่างนั้นรู้หรือว่า การถวาย
บิณฑบาตแก่พระเถระเจ้าสมควร พระเจ้าข้า ? ครัสตอบว่า ภิกษุทั้งหลาย
เทพเจ้าก็ดี มนุษย์ก็ดี ก็ทะเยอทะยานต่อภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นข้อวัตรเช่น
กับบุตรของเรา ดังนี้ แล้วก็ทรงเปล่งอุทานขึ้นด้วยพระองค์เอง

ก็ในพระสูตรมีมาเพียบเท่านั้นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรง
สละเสียงของท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ผู้ชนสุเวหา เปล่ง
อุทานขึ้นถึง ๓ ครั้งในอากาศว่า โอโห ทานั ปรมทานั กสฺสเป สุปติฏฺฐิตัง
คณัง ด้วยเทพโศภนธาตุอันบริสุทธิ์ยิ่งกว่าโศภนธาตุมนุษย์ธรรมดา ๆ ครั้น
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ก็ทรงเปล่งอุทานอันนั้นขึ้น
ในเวลานั้นว่า บิณฑบาตกัณฐ ภิกษุโน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า เทพเจ้า
ทั้งหลาย ย่อมรักภิกษุผู้ถือบิณฑบาต ผู้เลี้ยงตัวเอง ผู้ไม่เลี้ยงผู้อื่น ผู้สงบ
ระงับ ผู้มีสติทุกเมื่อ ดังนี้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานนั้นแล้วก็ตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ได้มาถวายบิณฑบาต
ด้วยกลั่นสีลแห่งบุตรของเรา แล้วตรัสพระคาถาว่า อปฺปมตฺโต อหิ
คฺคุโธ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า กลั่นกฤษณาและกลั่นจันทน์ เป็นกลั่นเล็ก
น้อย ส่วนกลั่นของผู้มีสีลทั้งหลาย ซึ่งเป็นกลั่นสูง ย่อมพุ่งไปในเทพเจ้า
ทั้งหลาย ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า อปฺปมตฺโต แปลว่า มีประมาณน้อย ๆ
คำว่า กลั่นสีลของผู้มีสีล คือ กลั่นสีลของผู้มีสีลทั้งหลาย ย่อมไม่เป็นกลั่น
น้อย เหมือนกลั่นกฤษณาและกลั่นจันทน์แดง ย่อมเป็นกลั่นใหญ่อย่างยิ่ง ๆ
ด้วยเหตุนี้ กลั่นสีลนั้นจึงเป็นกลั่นสูง คือ เป็นกลั่นประเสริฐ เป็นกลั่น
ดีที่สุดที่พุ่งไปในเทพเจ้าทั้งหลาย คือ ครอบจำที่ทั้งปวงในเทพเจ้าและมนุษย์
ทั้งหลาย ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโศดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนั้นแล จบเรื่องการถวายบังคมบาท
แก่พระมหากัสสปเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า การใส่บาตรของภิกษุสามเณร
ทั้งหลายนั้น เป็นของที่บุคคลควรทำอย่างยิ่ง เพราะแม้แต่เทพเจ้าใน
สวรัคยังต้องการ ทั้งชี้ให้เห็นว่า ศิลในพระพุทธศาสนา เป็นของมี
กลิ่นหอมยิ่ง หอมกระทั่งถึงสวรัค เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลาย
จะทำให้ตนเป็นคนมีศีลจึงจะเป็นการดี จะเป็นทั้งนิมิตแห่งเทพยดา
มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อหญิงชายผู้ใด เป็นคนมีศีล ๕ หรือศีล ๘ ศีล ๑๐
เป็นต้น หญิงชายผู้นั้นจะเป็นที่รักที่ยินดี ที่เคารพนับถือไว้นั่นเองเชื่อใจของ
คนทั้งหลาย ตลอดถึงเทพยดาในสวรัค จงแต่ผู้ที่ไม่รู้จักพูดเท็จเป็นตั
อย่างเกิด เพราะผู้ที่ไม่รู้จักพูดเท็จนั้น ย่อมมีผลเชื่อถือไว้นั่นเองเชื่อใจเสมอ
ไป ถ้ามีศีลข้ออื่นเพิ่มเติมจนนอกหลายข้อ ก็ยิ่งเป็นที่รักที่นับถือไว้นั่น
เชื่อใจของคนทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงนึกถึงคุณแห่งศีลเป็นข้อ ๆ ไป
ว่า ข้อไหนมีคุณอย่างไรให้จงได้ เพื่อใจจะได้ยินดีในการรักษาศีลยิ่งขึ้นไป
กว่าที่เคยมีมาแล้วแต่หนหลัง ของดีเนื้อความในเทศนาเกิดขึ้นไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๓

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระโคธกะ และเรื่องครหทิน

เตสั สมุปนฺนสัถยานนุติ อิมั ธมฺมเทศนั สตุถา ราชคหิ อุป-
นิสฺสาช เวฬุวนเ วิหรนุโต โคธิกตฺเถรสฺส ปรีนิพฺพานิ อารพฺภ
กเถสัติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระโคธิกะและเรื่องกรหทิน ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

เรื่องการปรินิพพานพระโคธิกะ

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน อาศักรุงราชคฤห์ ทรงปรารภการปรินิพพานของ
พระโคธิกเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า เทศ
สมปณหสฺสาลัน คังน

คือ เมื่อพระโคธิกเถรเจ้าอยู่ที่กาลสลา ข้างภูเขาสิลิ เพราะเป็น
ผู้ไม่ประมาณ เป็นผู้มีความเพียรเผากิเลส เป็นผู้ตั้งใจไปในนิพพาน
ถูกต้องเจโตมุตตอันเป็นสมาธิกะ แล้วก็เสื่อมจากเจโตมุตตนั้น ด้วย
อำนาจแห่งโรคประจำอย่างหนึ่ง ๆ พระเถรเจ้าทำให้เกิดฉานถึง ๖ ครั้ง
ในวาระที่ ๒ ที่ ๓ ก็เสื่อม แล้วทำให้เกิดในวาระที่ ๔ แล้วจึงคิดว่า เรา
เสื่อมจากฉาน ๖ ครั้งนั้นแล้ว คติของผู้เสื่อมจากฉานไม่แน่นอน บัดนี้เรา
จักนำสาตรามา แล้วก็ถือเอาสาตราสำหรับปลงศพมา แล้วนอนที่เตียง
เพื่อจะคัดค้านคอ ๆ มารูจักจิตของพระเถรเจ้านั้นแล้ว จึงคิดว่า
ภิกษุนี้ ประสงค์จะนำสาตรามา ก็ภิกษุทั้งหลายผู้ทำสาตรามา ข่อม
เป็นผู้ไม่ยินดีในชีวิต ภิกษุเหล่านั้นตั้งวิปัสสนาไว้แล้ว ก็ถึงกระทัพระ
อรหัต ถ้าเราห้ามภิกษุนี้เขาก็จะไม่เชื่อฟัง เราจักทูลขอให้พระศาสดา
ทรงห้าม จึงได้เข้าไปเฝ้าพระศาสดาด้วยเพศที่อ่อนไม่ว่าง แล้วกราบทูลว่า
ข้าแต่มหาวิระ ผู้มีบุญมาก ผู้รุ่งเรืองด้วยฤทธ ด้วยยศ ผู้ล่วงเวรภัยทั้ง
ปวง ผู้มีพระจักขุ ข้าพระองค์ขอไหว้พระบาทของพระองค์ ๆ ข้าแต่
มหาวิระผู้แก่กล้าใหญ่ สาวกของพระองค์ ผู้ครอบงำมรณะข่อมจ้านง
จงใจต่อมรณะ ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งความรุ่งเรือง ขอพระองค์จงทรงห้าม
ภิกษุนั้น ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ปรากฏในหมู่ชน อย่างไรเล่า

สาวกของพระองค์ผู้ยินดีในพระศาสนา ผู้ยังไม่สำเร็จความประสงค์ ผู้
ยังศึกษาอยู่ จึงจักกระทำกาลกิริยา พระเจ้าข้า

ในขณะนั้น พระเถระเจ้านำสาตรามาแล้ว ฯ สมเด็จพระ
ประทีปแก้วบรมศาสดา ทรงทราบว่า บรมชนเป็นมาร จึงตรัสพระคาถา
นี้ว่า เอวํ หิ ธีรา กุพฺพนฺติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ธีรชนทั้งหลาย
ย่อมทำอย่างนั้นแหละ ธีรชนทั้งหลายย่อมไม่จำนงต่อชีวิต พระโคธิกะถอน
คันหาทิ้งรากแล้ว ปรีณิพพานแล้ว ดังนี้

ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมกับภิกษุหลายองค์ด้วยกัน
ได้เสด็จไปสู่ที่พระเถระเจ้านำสาตรามาแล้วนอนอยู่ ฯ ในขณะนั้น มารผู้
ลามกก็คิดว่า ปฏิสนธิวิญญานของภิกษุนั้น ตั้งอยู่ที่ไหนหนอ จึงทำเป็น
เหมือนคว้นไฟและกลุ่มหมอก คั่นคว้าวินญานพระเถระเจ้า ในทิศทั้ง
ปวง ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงคว้นและหมอกนั้น
แก่ภิกษุทั้งหลายแล้วก็ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มารผู้ลามกนั้น ย่อม
คั่นหาวิญญานของโคธิกะกัลบุตร ว่าวิญญานของโคธิกะกัลบุตรตั้งอยู่ที่
ไหน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โคธิกะกัลบุตรมีวิญญานไม่ตั้งอยู่แล้ว ปรี-
ณิพพานแล้ว ฯ ฝ่ายมารเมื่อไม่อาจเห็นที่ตั้งแห่งวิญญานของพระเถระเจ้านั้น
ได้ ก็จำแลงเป็นมนุษย์ ถือเอาพัดสีเหลืองตั้งมะตุมไปเฝ้าพระบรมศาสดา
ทูลถามว่า ข้าพระองค์ได้ค้นหาทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ ทั้งทางขวาง ในทิศ
ใหญ่ ทิศน้อยทั้งหลายก็ไม่พบ โคธิกะนั้นไปไหน พระเจ้าข้า ฯ ลำดับ
นั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า พระโคธิกะผู้เป็นธีรชน ผู้สมบูรณ์
ด้วยปัญญา ผู้เพ่งธรรม ผู้ยินดีในการเพ่งธรรมทุกเมื่อ ผู้ประกอบเนือง ๆ
ทั้งกลางวันกลางคืน ผู้ไม่ยินดีต่อชีวิต ผู้ชนะเสนามัจจุ ไม่กลับมาสู่ภพ
อีก ผู้ถอนคันหาทิ้งรากแล้วนั้น ได้ปรีณิพพานแล้ว ฯ เมื่อสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดังนี้แล้ว พัดก็หลุดจากรักแร้ของมารผู้เสียใจ ฯ
ลำดับนั้น ยักษ์ผู้เสียใจนั้น ก็หายวับไปในทันที ฯ ฝ่ายสมเด็จพระ
บรมศาสดาก็ตรัสว่า มาร เธอจะต้องการอะไร ด้วยที่เกิดของโคธิกะ-
กัลบุตร ก็ผู้เช่นเธอตั้งร้อยตังพันก็ไม่อาจเห็นที่เกิดของโคธิกะนั้นได้ แล้ว

๑๔๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ครั้นพระศาสดาเห็นว่า เทศน์ สมปนฺนสถาน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า มาร
ย่อมไม่พบทางของบุคคลเหล่านั้น ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ผู้อยู่ด้วยความไม่
ประมาท ผู้หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า แห่งบุคคลเหล่านั้น คือ แห่งบุคคลผู้
ปรินิพพาน เหมือนกับโคธิกกลบุตรผู้มีวิญญานไม่ตั้งอยู่ ผู้ปรินิพพาน
แล้ว ฯ คำว่า ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล คือ ผู้มีศีลบริบูรณ์ ฯ คำว่า ผู้
อยู่ด้วยความไม่ประมาท คือ ผู้อยู่ด้วยความไม่มัวเมา อันได้แก่ ความไม่
ปราศจากสติ ฯ คำว่า หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ คือ ผู้หลุดพ้นด้วย
ความหลุดพ้นทั้ง ๕ อันได้แก่ ความหลุดพ้นด้วยองค์นั้น ๆ ๑ ความ
หลุดพ้นด้วยการข่มสติไว้ ๑ ความหลุดพ้นด้วยการตัดขาด ๑ ความหลุด
พ้นด้วยความสงบ ๑ ความหลุดพ้นด้วยการสลัดออก ๑ เพราะรู้โดยเหตุ
โดยนัย โดยการณะ ฯ คำว่า มารไม่สพบทาง คือ มารถึงจะแสวงหา
ด้วยกำลังทั้งสี่ก็ไม่พบ คือ ไม่ได้ ไม่เห็น ซึ่งทางไปของพระมหาเจตนาสห
ทั้งหลายเช่นนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น
เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องปรินิพพานแห่งพระ
โคธิกเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้มีข้อที่ท่านทั้งหลายควรนำไปคิด ก็คือ เรื่องพระโคธิกเถรเจ้า
นำเอาศาสดามาเท่านั้นว่า ท่านทำอย่างไร ท่านนำเอาศาสดามา
ไว้พอเป็นอารมณ์เท่านั้น หรือว่าท่านเชื่อดคจริง ๆ เมื่อเชื่อดคตายจริง ๆ
ท่านจะได้เป็นพระอรหันต์อย่างไร เพราะพูดไม่ออกบอกไม่ถูกด้วยตนเอง
แล้ว ก็จึงเป็นอันว่า พระโคธิกเถรเจ้าท่านทำอย่างไร ผู้ก็จะแก้ไขให้
ฟังว่า พระเถรเจ้าได้เชื่อดคจริง ๆ แต่ว่ายังไม่เชื่อดให้ถึงแก่ความตาย
ทีเดียว คือ พอท่านเชื่อดคพอรู้สึกเจ็บ แล้วก็ถือความเจ็บนั้นเป็นอารมณ์
ในคัมภีร์ต่าง ๆ ท่านว่า ถือทุกข์เวทนานั้น เป็นอารมณ์แห่งกรรมฐาน
แล้วใจก็ก้าวขึ้นสู่กรรมฐานอย่างแรงกล้า จนกระทั่งได้สำเร็จพระอรหันต์
เมื่อได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว จึงปรินิพพาน ดังนี้

เรื่องครหทิน

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องครหทินว่า เมื่อสมเด็จพระชินศรีประทับอยู่ที่พระเชตวัน ทรงปรารภสาวกของนิครนถ์ ผู้ชื่อว่า ครหทินให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ยถา สงฺการชานสมิ คังน

มีเนื้อความพิสดารว่า ที่กรุงสาวัตถีมีสหายน ๒ คน คือ สิริคุต ๑ ครหทิน ๑ ในสองสหายนั้น สิริคุตเป็นอุบาสก ครหทินเป็นสาวกนิครนถ์ พวกนิครนถ์พูดกับครหทินนั้นเนื่อง ๆ ว่า เธอจงบอกสิริคุตผู้เป็นสหાયของเธอว่า สหાયจะไปหาพระสมณโคตมทำไม จักได้อะไรในสำนักพระสมณโคตมนั้น แล้วเธอจงสั่งสอนให้สิริคุต เข้ามาหาพวกเรา ถวายทานแก่พวกเราไม่ควรหรือ ? ครหทินได้ฟังคำของพวกนิครนถ์ นั้นแล้ว ก็ไปพูดกับสิริคุตในที่ต่าง ๆ มีที่ยืนและที่นั่งเป็นต้นว่า เพื่อนเอ๋ย เธอจะต้องการอะไรกับพระสมณโคตม เธอไปหาพระสมณโคตมจักได้อะไร เธอไปหาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราแล้ว ถวายทานแก่ท่าน จะไม่สมควรหรือ ? สิริคุตจึงได้ฟังอเยยคำของครหทินนั้นแล้ว ก็นั่งอยู่หลายวัน อยู่มาวันหนึ่ง รู้สึกละอายใจ จึงกล่าวขึ้นว่า เพื่อนเอ๋ย เพื่อนมาพูดกับเราเนื่อง ๆ ในที่ยืนเป็นต้น ว่า เธอไปหาพระสมณโคตมจักได้อะไร เธอไปหาพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราแล้ว ให้ท่านแก่ท่านเถิด คังน เพื่อนจงให้เราฟังก่อนว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเพื่อนจะไปบ้าง ? ครหทินตอบว่า โอ ! นาย อย่าว่าอย่างนั้นเลย ขนเชื่อว่าสงฆ์พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราไม่รู้ ข้อมไม่มี กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม ทั้งสิ้น สิ่งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบันทั้งสิ้น พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราทั้งสิ้น สิ่งที่เป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ทั้งสิ้น พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราถือว่า สิ่งนั้นจักมีจักเป็น สิ่งนั้นจักไม่มีจักไม่เป็น ฯ สิริคุตถามว่า เพื่อนรดหรือ ? ครหทินตอบว่า จ๊ะ เรารู้ ฯ สิริคุตจึงว่า ถ้าอย่างนั้น เพื่อนไม่บอก เรามาเล่าตลอดกาลนานถึงเพียงนี้ ขอบว่าเพื่อนได้กระทำความผิดนัก เราเพิ่งได้รู้านุภาพแห่งความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายในวันนี้ เพื่อนจงไป

๑๕๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

นิมนต์พระเป็นเจ้าทั้งหลาย ตามถ้อยคำของเรา ฯ ครหทินันไปหา
พวกนิครนถ์ แล้วบอกว่า สิริคุตต์เป็นสหายของข้าพเจ้า นิมนต์ท่าน
ทั้งหลายเพื่อไปฉันในวันพรุ่งนี้ ฯ พวกนิครนถ์จึงถามว่า สิริคุตต์บอก
เธอเองหรือ ? ตอบว่า ขอรับ สิริคุตต์บอกข้าพเจ้าเอง ฯ พวก
นิครนถ์นั้นก็ราเรงดีใจว่า กิจของพวกเราสำเร็จแล้ว นับแต่สิริคุตต์เลื่อมใส
ต่อพวกเราแล้ว สิ่งอะไรจักไม่มีแก่พวกเรา ก็นิเวศน์ของสิริคุตต์นั้นใหญ่
โต สิริคุตต์จึงให้คนชุดาแลมยาวไป ๒ ข้าง ในระหว่างเรือน ๒ หลัง
แล้วให้เอาโคลนคลุกกับคด ใส่ลงไปให้เต็ม ให้ตอกหลักไว้ในที่สุดทั้ง ๒
ที่ภายนอกหลุม ให้ขึงเชือกไว้บนหลักเหล่านั้น ให้ตั้งข้างหน้าแห่ง
อาสนะไว้ข้างหน้าหลุม ส่วนข้างหลังอาสนะไว้บนเชือก เขาเข้าใจว่าใน
เวลาที่พวกนิครนถ์นั่งด้วยอาการอย่างนั้น ก็จักมีสรีระลงในเบื้องต่ำตกลงไป
เขาให้ปูเครื่องปูไว้บนอาสนะ ไม่ให้หลุมปรากฏ ให้ล้างตุ่มใหญ่ ๆ ไว้แล้ว
ให้ผูกปากตุ่มด้วยใบกล้วยและผ้าไว้ ให้ตั้งตุ่มเปล่าไว้ข้างหลังเรือน ทำ
ให้เบื่อนด้วยเมล็ดข้าวต้ม เมล็ดข้าวสวย เนยใส น้าอ้อย และแป้งขนม
ไว้ภายนอก ฯ เขาชวนครหทินันไปที่ประตูเรือนสิริคุตต์ถามว่า ได้จัดแจง
สักการะเพื่อพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไว้แล้วหรือ ? สิริคุตต์ตอบว่า จัดแจง
แล้วเพื่อน อยู่ที่ไหน ? สิริคุตต์ก็บอกว่า ข้าวต้มเท่านั้นตุ่ม ข้าว
สวยเท่านั้นตุ่ม เนยใส น้าอ้อย และขนมเป็นต้นเท่านั้นตุ่ม อาสนะเราก็แต่ง
ตั้งไว้แล้ว ฯ ครหทินันจึงว่า ดีละ แล้วก็ไป ฯ ในเวลาครหทินันไปแล้ว
พวกนิครนถ์ทั้ง ๕๐๐ ก็มา ฯ สิริคุตต์ก็ออกจากเรือนมากราบไหว้พวกนิครนถ์
แล้วยืนประณมมอชนข้างหน้า กล่าวว่า ได้ยินว่าท่านทั้งหลายรู้จักสิ่งทั้งปวง
มีสิ่งที่เป็นอดีตเป็นต้น อุบัติฐากของท่านทั้งหลาย บอกข้าพเจ้าไว้อย่างนี้ ถ้า
ท่านทั้งหลายรู้จักสิ่งทั้งปวง ก็จงอย่าเข้าไปที่บ้านนี้ เพราะข้าวต้มข้าวสวยเป็น
ต้น ไม่มีแก่ท่านทั้งหลายผู้เข้าไปในบ้านของข้าพเจ้า ถ้าท่านทั้งหลายไม่รู้ก็
จงเข้าไป ข้าพเจ้าจักทำให้ท่านทั้งหลายตกลงไปในหลุมคด แล้วจักโบยตี
ครั้นคิดดังนี้แล้ว ก็ให้สัญญาแก่พวกบุรุษว่า ท่านทั้งหลายรู้ว่าพวกนินวแล้ว
จงยืนข้างหลัง จงชักเครื่องปูบนอาสนะออกอย่าให้เครื่องปูเบื่อนของโสโครก

ลำดับนั้น เขาจึงบอกพวกนิครนถ์ว่า มาข้างนันทนทั้งหลาย ๆ พวกนิครนถ์ก็เข้าไป พอเริ่มจะนั่งที่อาสนะซึ่งเขาแต่งตั้งไว้ คนทั้งหลายก็บอกว่า รอก่อน อย่าเพิ่งนั่ง ๆ พวกนิครนถ์จึงถามว่า เพราะอะไร ? คนทั้งหลายตอบว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ที่เข้ามาสู่บ้านของพวกข้าพเจ้า ต้องรู้จักธรรมเนียมเสียก่อนจึงควรนั่ง ๆ พวกนิครนถ์จึงถามว่า พวกเราก็คควรทำอย่างไร ? คนทั้งหลายตอบว่า ท่านทั้งหลายควรยืนอยู่ใกล้อาสนะของตน ๆ แล้วนั่งลงพร้อม ๆ กัน ๆ ได้ยินว่า สิริคุตบอกไว้ว่า เมื่อผู้หนึ่งตกลงไปในหลุมแล้วอย่าให้มีเหลือนั่งอยู่ได้ ๆ พวกนิครนถ์ก็รับว่าดีละ แล้วก็คิดว่า พวกเราควรจะทำตามถ้อยคำที่พวกนบอก ๆ ลำดับนั้น พวกนิครนถ์ทั้งปวงก็ยืนเรียงแถวกัน อยู่ในที่ตั้งแห่งอาสนะของตน ๆ ๆ ครั้นนั้น คนทั้งหลายก็บอกว่า จงรีบนั่งลงพร้อม ๆ กัน พอว่าพวกนิครนถ์นั่งแล้ว ก็พร้อมกันชักเครื่องปูบนอาสนะออก ๆ พวกนิครนถ์ก็นั่งลงพร้อมกัน ที่สุดแห่งอาสนะ ซึ่งเขาวางไว้บนเชือกก็พลัดตก ๆ พวกนิครนถ์ก็มีหัวหกดะเมนลงไปในหลุม ๆ เมื่อพวกนิครนถ์ตกลงแล้ว สิริคุตก็ขุดประตูบ้าน เมื่อพวกนิครนถ์บนขึ้นจากหลุมได้ สิริคุตก็บอกว่า ทำไมพวกท่านจึงไม่รู้จักอดีต อนาคต ปัจจุบัน แล้วก็ให้ทดสอบด้วยไม้ค้อน เห็นว่าพอสมควรแล้ว ก็ให้เปิดประตู ๆ พวกนิครนถ์ก็ออกได้แล้ว ก็ลงม่อวังหนี่ ๆ ก็ในทางที่จะไป สิริคุตให้ทำพันทาด้วยปูนขาวไปให้ลื่น ๆ พวกนิครนถ์ไม่อาจยืงตัวอยู่ได้ ก็ล้มลุกคลุกคลานไป สิริคุตก็ให้โบยตีก แล้วปล่อยให้ไปพร้อมด้วยกล่าวว่า ท่านพอแก่พวกท่านแล้ว

พวกนิครนถ์เหล่านั้น ก็คร่ำครวญไปที่ประตูบ้านอุปัฏฐากบอกว่า ท่านทำให้พวกเราฉิบหายแล้ว ๆ ครหทินได้เห็นอาการวิปริตดังนั้น ของพวกนิครนถ์นั้นก็โกรธว่า สิริคุตทำให้เราฉิบหายแล้ว สิริคุตให้โบยตี พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา ซึ่งเป็นนาบุญที่สามารถให้สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ได้ตามชอบใจ แก่ผู้ท่เหยียบคม้อออกให้ว ทำให้พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเราถึงซึ่งความเสื่อมเสียแล้ว จึงได้ไปเฝ้าพระราชา ทูลขอให้ทรงปรับโทษ

๑๕๒ พระศุภคัมภีร์ คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

สิริคุตพนักหาปณะ ๑ ครั้นนั้น พระราชา จึงรับสั่งให้สิริคุตไปเฝ้า สิริคุต
ไปเฝ้า ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงพิจารณาเสียก่อน
จึงปรับไหม ยังไม่ได้ทรงพิจารณา อย่าเพิ่งปรับไหม พระเจ้าข้า ๑ พระ
ราชาตรัสตอบว่า เราจะพิจารณาเสียก่อนแล้วจึงจะปรับไหม ๑ สิริคุต
ก็กราบทูลว่าดีแล้ว พระเจ้าข้า ถ้าอย่างนั้นขอทรงปรับไหม ๑ จัง
ครัสว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงว่าไป ๑ ก็กราบทูลว่า สหายของข้าพระองค์
ผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ไปหาข้าพระองค์ บอกเนื่อง ๆ ในที่นั้นหนึ่งเป็น
ต้น อย่างนั้นว่า เพื่อนเอ๋ย เพื่อนต้องการอะไรกับพระสมณโคตม เพื่อนไปหา
พระสมณโคตมจักได้อะไร สิริคุตกราบทูลอย่างนั้นแล้ว ก็เล่าเรื่องทั้งปวง
ถวายแล้วกราบทูลว่า ถ้าจะทรงปรับไหมในเหตุการณ์อันนั้น สมควรแล้ว
ก็ทรงจงปรับไหม พระเจ้าข้า ๑ พระราชาทรงแลดูครหิตินแล้วตรัสว่า
ได้ยินว่า เธอว่าอย่างนั้นจริงหรือ ? ครหิตินกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ๑
จึงตรัสว่า เหตุไรเธอจึงนับถือผู้ไม่รู้จักเหตุเพียงเท่านั้นว่า เป็นศาสดา
แล้วบอกแก่สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้สิ่งทั้งปวง สิ้นไหมที่เชือกขั่น
แล้วจึงเป็นของเธอฝ่ายเดียว ๑ เป็นอันว่า ครหิตินนั้น ได้ถูกปรับไหมด้วย
อาการอย่างนั้น พวกประจำตระกูลเขาก็ถูกโนยต์ออกไปด้วยอาการดังแสดงมา
สนเนอความในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐกัณฐ ๗๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องครหิติน

โส ตํ กุชณิทัวา ตโต ปญฺชาย อหฺมมาสมตํ สิริคุตเตน สหุ
อกเถคฺวา จินฺตสฺส เอวํ วิจิริตํ มยํ อยุตฺตุนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องครหทิน ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องครหทิน

ดำเนินการตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ครหทินนั้นก็โกรธสรีกต จำเดิมแต่นั้นไปสักกิงเดือนก็ไม่พูดกับสรีกต จึงคิดว่า การที่เราทำอย่างนี้ ไม่สมควร เราสมควรทำความเสียหายให้แก่พวกสมณะที่ประจำตระกูลของเขา คิดดังนี้แล้วจึงไปหาสรีกตบอกว่า เพื่อนสรีกต ฯ สรีกตก็ถามว่า อะไรเพื่อน ? ตอบว่า ความทะเลาะก็ดี ความโต้เถียงกันก็ดี ก็ย่อมมีแก่ญาติ มิตรสหาย เธอไม่พูดอะไรเลย เพราะเหตุไรเธอจึงทำอย่างนี้ ฯ สรีกตตอบว่า ก็เพราะเธอไม่พูดกับเรา เราจึงไม่พูด สิ่งนั้นเป็นอันเราทำแล้ว เราจักไม่ทำลายไมตรีจิต

จำเดิมแต่นั้นไป คนทั้งสองก็ขึ้นด้วยกัน นั่งด้วยกัน ฯ อยู่มาวันหนึ่ง สรีกตจึงพูดกับครหทินว่า เธอต้องการอะไรกับพวกนิครนถ์ เธอไปหาพวกนิครนถ์จะได้อะไร เธอจะไปเฝ้าพระศาสดาของเรา หรือจะถวายทานแก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา จะไม่สมควรหรือ ? ฝ่ายครหทินนั้นหวังเรื่องน้อยแล้ว เพราะฉะนั้น คำพูดของสรีกตจึงเป็นเหมือนเอาเล็บสะกิดแผลของครหทิน ฯ ครหทินนั้นจึงถามสรีกตว่า พระศาสดาของเธออะไร ? สรีกตจึงว่า เพื่อนอย่าถามอย่างนี้เลย ข้าพเจ้าเชื่อว่าสิ่งที่พระศาสดาของเราไม่รู้เป็นอันไม่มี พระศาสดาของเรา รู้ทุกสิ่ง มีสิ่งที่เขาคิดเป็นต้น พระศาสดาของเรารู้จักจิตบุคคลทั้งหลาย ด้วยอาการ ๑๖ อย่าง ฯ ครหทินจึงว่า เราไม่รู้อย่างนี้ เหตุไรเธอจึงไม่บอกเราตลอดกาลถึงเพียงนี้ ถ้าอย่างนั้นเธอจงไปนิมนต์พระศาสดาเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้เช้า เราจะเลี้ยง เราให้เชอนิมนต์เพื่อให้อาหารของเรา พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ สรีกตก็ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ถวาย

๐๕๔ พระสุตตันตปิฎก กัมภีรที่ ๕ ขุททกนิกาย ประธรรมบท เล่ม ๒

บังคมแล้วก็กล่าว ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ครหัตถ์ผู้เป็นสหายของ
ข้าพระองค์ให้นมัตต์พระองค์ ขอพระองค์กับพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ จงรับ
อาหารของข้าพระองค์เช้า ในวันก่อนข้าพระองค์ได้ทำเรื่องอย่างนั้นแก่พวก
นิครนถ์ ซึ่งประจำตระกูลของเขา ข้าพระองค์ไม่รู้ว่าเขาจะทำตอบแทน
อย่างไร ข้าพระองค์ไม่รู้ว่าเขาจะถวายอาหารแก่พระองค์ ด้วยใจอันบริสุทธิ์
หรือไม่ ขอพระองค์จงทรงพิจารณา ถ้าสมควรก็ไปรับ ถ้าไม่สมควรก็อย่า
ไปรับ พระเจ้าข้า

สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงพิจารณาว่า ครหัตถ์นั้นจะถวาย
อาหารแก่เราหรืออย่างไร ก็ทรงทราบว่า ครหัตถ์นั้นจะให้คนชุด
หลุมใหญ่ในระหว่างเรือนทั้งสอง จะให้คนขนพื้นไม้ตะเคียนประมาณ
๔๐ เกวียน มาใส่ลงให้เต็มแล้วใส่ไฟ ประสงค์จะให้เรตกลงในหลุมถ่าน
เพลิงเพื่อข่มขีเรา จึงทรงรำพึงอีกว่า การไปในที่นั้นจะมีประโยชน์หรือไม่
ลำดับนั้น ก็ได้ทรงเห็นว่า เราจะเหยียบดเท้าไปที่หลุมถ่านเพลิง เสือ
ลำแพนที่ปิดปากหลุมไว้ก็จะหาขวิดไป จักมีดอกปทุมใหญ่เท่ากงเกวียน
ผุดขึ้นมาจากหลุมถ่านเพลิง ลำดับนั้น เราจะเหยียบช่อปทุมไปนั่งที่
อาสนะ ฝ่ายภิกษุ ๕๐๐ ก็จะไปนั่งเหมือนกัน จักมีมหาชนไปประชุมกัน
เราจะกระทำอนุโมทนาในสมาคมนั้นด้วยคาถาทั้งสอง ในเวลาจบอนุ-
โมทนา การสำเร็จธรรมจักมีแก่บุคคลถึง ๘ หมื่น ๔ พัน สิริคุตกับ
ครหัตถ์จักเป็นพระโสดาบัน จักกระจ่ายกองทรัพย์ของตนลงในศาสนา
เราควรไปเพราะอาศัยกุศลบุญนี้ ทรงเห็นดังนี้แล้ว ก็ทรงรับคำนิมัตต์

สิริคุตทราบว่า สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรับคำนิมัตต์แล้ว ก็แจ้ง
แก่ครหัตถ์ให้ทราบ แล้วบอกว่า เธอจงจัดเครื่องสักการะเพื่อพระโลก-
เชษฐ ๑ ครหัตถ์ก็คิดว่า คราวนี้เราจักแก้แค้นสิริคุตให้ได้ จึงได้ให้ชุด
หลุมใหญ่ลงในระหว่างเรือนทั้งสอง ให้ขนเอาพื้นไม้ตะเคียน ๔๐ เกวียน
มาใส่ลง แล้วใส่ไฟสมอบต์ตลอดคืบยังรุ่ง ให้ทำเป็นกองถ่านไม้ตะเคียน
ไว้ ให้ปูแผ่นกระดานไว้ปิดปากหลุม แล้วปิดด้วยเสือลำแพน นานาด้วย
ขี้โค แล้วปูไม้ผุ ๆ ไว้ข้างหนึ่ง แล้วให้ทำทางไป เขาเข้าใจว่าเมื่อ

เหยียบไม้ไผ่ไม้ก็จะหัก แล้วพวกพระสมณโคตมก็จะพลัดตกลงไปในหลุมถ่านเพลิง เขาให้ตั้งตุ่มไว้มองหลังเรือน เหมือนกับสรีดคุกระทำ แล้วให้ปูอาสนะไว้เหมือนกัน ฯ เข้าชั้นสรีดคุก็ได้ไปที่บ้านครหทิน ถามว่า เพื่อนกระทำการสักการะไว้แล้วหรือ ? ครหทินก็ตอบว่า จะ ทำไว้แล้ว จึงถามว่า สักการะนั้นอยู่ที่ไหน ? ครหทินก็ว่า มานี้เราจะพาไปดู แล้วก็แสดงสิ่งทั้งปวงให้ดูเหมือนกับสรีดคุแสดง ฯ สรีดคุจึงว่า ดีแล้วเพื่อน ฯ มหาชนก็มาประชุมกัน ฯ เพราะเมื่อมีจนาทิฎฐิโนมนต์ พระศาสดาแล้ว ข้อมมีการประชุมใหญ่ ฯ คือ ฝ่ายมีจนาทิฎฐิก็ประชุมกันด้วยคิดว่า เราจะได้เห็นอาการวิปริตของพระสมณโคตม ฯ ฝ่ายสัมมาทิฎฐิก็ประชุมกันด้วยคิดว่า วันนี้ สมเด็จพระบรมศาสดาจะทรงแสดงธรรมเทศนาใหญ่ เราจะได้เห็นพุทธวิสัย พุทธลลิต

เขาชน สมเด็จพระบรมศาสดากับพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ ก็ไปที่ประตูเรือนของครหทิน ฯ ครหทินก็ออกจากเรือนมากราบ แล้วขึ้นประณมมืออยู่ตรงพระพักตร์คิดว่า ได้ยินว่าพระองค์ทรงรู้จักทุกสิ่ง มีสิ่งที่เป็นอดีต เป็นต้น พระองค์ทรงรู้จักจิตบุคคลทั้งหลายด้วยอาการ ๑๖ อุบัติญาณของพระองค์บอกข้าพระองค์อย่างนี้ ถ้าพระองค์ทรงรู้ จงอย่าเข้าไปที่บ้านของข้าพระองค์ เพราะว่าไม่มีข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น สำหรับพระองค์ที่เข้าไปแล้ว นอกจากข้าพระองค์จะทำพระองค์ทั้งปวง ให้ตกลงไปในหลุมถ่านเพลิงแล้วข่มขี้ ครั้นคิดอย่างนั้นแล้ว ก็รับบาตรของสมเด็จพระบรมศาสดาแล้วทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเสด็จมาทางนี้ แล้วทูลอีกว่า การที่พระองค์เข้ามาที่บ้านของข้าพระองค์รู้จักธรรมเนียม แล้วจึงมาเป็นการดี พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า ควรจะทำอย่างไร ? กราบทูลว่า ในเวลาที่องค์หนึ่ง ๆ เข้าไปนั่งข้างหน้าแล้ว องค์อื่นจึงควรมาทูลทัก ได้ยินว่า ครหทินคิดไว้ว่า องค์ที่เหลือน่าได้เห็นองค์ไปก่อนตกลงในหลุมถ่านเพลิงแล้วก็จะไม่มา เราจะให้ตักทีละองค์ ดังนี้ ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาจึงตรัสว่า ดีละ แล้วก็เสด็จเข้าไปองค์เดียว ? ครหทินไปถึงหลุมถ่านเพลิงแล้วถอยออกมายืนอยู่ กราบทูลว่า ขอได้เสด็จข้างหน้า พระเจ้าข้า

กรงมน สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงเหยียบดพระบาทไปบนหลุม
 ถ่านเพลิง เสือล่าแพนก็หายวับไป ดอกปทุมเท่างงเกวียนก็ผุดขึ้นจาก
 หลุมถ่านเพลิง ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงเหยียบดอกปทุมไป
 ประทับนั่งที่พุทธอาสน์ซึ่งเขาแต่งตั้งไว้ ฯ ฝ่ายภิกษุทั้งหลายก็ได้ไปนั่งที่
 อาสนะอย่างเดียวกัน ฯ ความร่ำร้อนก็เกิดขึ้นจากกายของครหทิน ฯ
 เขาจึงรีบไปหาสิริคุต บอกว่า เพื่อนเอ๋ย ขอเพื่อนจงช่วยเราไว้ ฯ
 สิริคุตจึงถามว่า อะไรกัน ? ไม่มีข้าวต้มหรือข้าวสวยเป็นต้นอยู่ในบ้าน
 เพื่อภิกษุ ๕๐๐ เลข เราจะทำอย่างไร ? สิริคุตจึงถามว่า ก็จะทำอะไร
 ไว้ ? ตอบว่า เราให้คนทำหลุมใหญ่ไว้ในระหว่างเรือนทั้งสอง ให้เต็ม
 ไปด้วยถ่านเพลิง ด้วยคิดว่าจักทำให้พวกพระสมณโคตมตกลงไปในหลุม
 ถ่านเพลิงนั้น แต่ดอกปทุมใหญ่ได้ผุดขึ้นจากหลุมถ่านเพลิง ภิกษุ
 ทั้งปวงได้เหยียบดอกปทุมไปนั่งบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้แล้ว คราวนี้เราจะทำ
 อย่างไร ? สิริคุตจึงว่า ก็เมื่อคนเขอบอกเราว่า ข้าวต้มเท่านั้นต้ม
 ข้าวสวยเป็นต้นเท่านั้นต้ม ไม่ใช่หรือ ? ครหทินตอบว่า เราพูดเท็จเสีย
 แล้ว คุ่มเปล่าทั้งนั้น ฯ สิริคุตจึงว่า ช่างเถิด เธอจงไปต้มข้าวต้ม
 เป็นต้นในคุ่มเหล่านั้น ฯ ในขณะนั้นเอง คุ่มที่ครหทินนั้นบอกว่าต้ม
 ข้าวต้ม ก็เต็มไปด้วยข้าวต้ม คุ่มที่บอกว่าต้มข้าวสวยเป็นต้น ก็เต็ม
 ไปด้วยข้าวสวยเป็นต้น ฯ สรรกายของครหทินก็เต็มไปด้วยขี้ปราโมทย์
 จิกก็มองใสเพราะได้เห็นสมบัตินั้น ฯ ครหทินนั้นก็ได้เลียงดูพระภิกษุ
 สงฆ์ มีพระพุทธองค์ทรงเป็นประธานโดยเคารพ แล้วประสงค์จะให้องค์
 พระศาสดาผู้เสวยเสร็จแล้วกระทำอนุโมทนา จึงได้ถือเอาบาตร

เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะกระทำอนุโมทนา จึงตรัสว่า บุคคล
 เหล่านี้ไม่รู้จักคุณแห่งสาวกของเรา และแห่งพระพุทธศาสนา เพราะไม่มี
 ตา คือ บัญญา ผู้ที่ไม่มีตา คือ บัญญา ชื่อว่าคนตาบอด ผู้มีปัญญา ชื่อว่า
 คนตาดี ดังนั้นแล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า ขกา สงการชานสมิ
 เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อความว่า ดอกปทุมที่กลั่นสะอาด ที่คนชอบใจ ย่อม
 เกิดที่รับหยากเขื่อไว้ อันบุคคลทั้งในทางใหญ่ในฉันทใด สาวกของพระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรื่องลวงปลุชนทั้งหลาย ในเมื่อปลุชนทั้งหลายผู้
เป็นดังกองหยากเยื่อด้วยปัญญาฉะฉาน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ในที่รับหยากเยื่อไว้ คือ ในที่ทั้งหยากเยื่อ
อธิบายว่า ในกองหยากเยื่อ ฯ คำว่า ที่เขาทิ้งไว้ในทางใหญ่ คือ ที่เขา
ทิ้งไว้ในทางใหญ่ ฯ คำว่า มีกลิ่นสะอาด คือ มีกลิ่นหอมดี ฯ คำว่า
เป็นที่ชอบใจ คือ เป็นที่ยินดีแห่งใจ คำว่า ผู้เป็นกองหยากเยื่อ คือ
ผู้เป็นดังหยากเยื่อ คำว่า ปลุชน หมายถึงโลกียมหาชน ผู้ได้ช้อย่างนั้น
เพราะทำกิเลสหนาให้เกิด ฯ อธิบายว่า ดอกปทุมที่มีกลิ่นดี ย่อมเกิด
ในที่รับหยากเยื่อ แม้น้ำไม่สะอาดน่าเกลียดน่าชัง ซึ่งเขาทิ้งไว้ในทาง
ใหญ่ แต่ดอกปทุมนั้นยังเป็นที่ยินดี เป็นที่รักใคร่พอใจของคนทั้งหลาย
มีพระราชาและราชมหาอำมาตย์เป็นต้น สมควรวางไว้บนกระหม่อม
ฉันใด ในเมื่อปลุชนเป็นดังกองหยากเยื่อ สาวกของพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้า คือ ภิกษุผู้สันโดษจะ ถึงเกิดในระหว่างมหาชนผู้ไม่มีปัญญา
ผู้ไม่มีตา เล็งเห็นโทษในกาม เห็นอนิสสในการออกจากกาม ด้วยกำลัง
ปัญญา แล้วก็บวช บวชแล้วก็ยกขึ้นซึ่งศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ
วิมุตติญาณทสสนะ อันยิ่งกว่าคุณสักว่าบรรพชานั้น แล้วก็รุ่งเรืองงดงาม
ยิ่งกว่าปลุชนทั้งหลายผู้เป็นคนตาบอด ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง การุธรรมก็ได้มีแก่บุคคล ๔ หมั่น ๔ พัน
ครหทินและสรีรคฤก็ได้ถึงโสดาปัตติผล ฯ บุคคลทั้ง ๒ นั้น ก็ได้ไปรบ
ทรัพย์ของตนทั้งส่นลงในพระพุทธศาสนา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ก็
เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับกลับสู่พระวิหาร

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันที่ธรรมสภาในเวลาเย็นว่า โอ! อันพระ
พุทธคุณทั้งหลายเป็นของน่าอัศจรรย์ ดอกปทุมทั้งหลายได้ผุดขึ้นมาจาก
กองถ่านเพลิงเห็นปานนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงเสด็จมา ตรัสถามว่า
พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบ
แล้ว จึงตรัสว่า การที่ดอกปทุมผุดขึ้นมาจากกองถ่านเพลิงเพื่อเราผู้เป็น
พระพุทธเจ้าในบัดนี้ไม่น่าอัศจรรย์ เมื่อก่อนเวลาเรายังเป็นพระโพธิสัตว์

เป็นไปอยู่ในญาณเฉพาะส่วนหนึ่ง ๆ ดอกปทุมเหล่านั้น ก็ได้ผุดขึ้นมา
 เพื่อเรา แล้วภิกษุทั้งหลายจึงทูลว่า เมื่อไรพระเจ้าข้า ขอได้โปรดทรง
 แสดงแก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย จึงทรงเล่าซึ่งเรื่องอดีต ทรงแสดงขัตติการ-
 ชาติก่อนนั้นให้พิสดารว่า เรามิใช่ชนเบื้องบน มีศรัทธาเบื้องต่ำ ตก
 ลงไปในหลุมที่ข้าง เราจักไม่กระทำการที่ไม่ดีเป็นอันขาด ของทรงรับ
 บิณฑบาตนี้เกิด ดังนี้ ๆ จบเรื่องครุหิตินและการพรรณนาบุปผวรรค ซึ่ง
 เป็นวรรคที่ ๕ เพียงเท่านั้น

ในเรื่องครุหิติน เป็นเรื่องชี้ให้เห็นพระพุทธานุภาพอย่างน่าอั-
 จรรย์ ทรงชี้ให้เห็นซึ่งลัทธิ นิสัยใจคอ ของพวกนับถือพระพุทธศาสนา
 และพวกนอกพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร ทั้งจงเข้าใจว่า ที่พระพุท-
 ธองค์ทรงเปรียบสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งเกิดในเหล่าปถุชน กับดอกบัว
 ซึ่งเกิดในกองหยากเขื่อนั้นว่า ของดี คนดี เกิดในที่ไมคดียิ่ง ถึงเกิดในที่
 ไมคดียิ่งดี เช่น ดอกบัว ถึงเกิดในกองหยากเขื่อนอันเป็นที่ไมดี คือ เป็น
 ที่ไม่สะอาด คนก็ยังต้องการ ถ้ายิ่งเกิดในที่ที่สะอาดด้วยแล้ว ก็ยัง
 เป็นที่ต้องการของคนทั้งหลายฉันใด คนที่มีนิสัยดี ถึงจะเกิดในที่ไมคิ
 ยิ่งดี ยิ่งเกิดในที่ที่ดีด้วยแล้ว ก็ยิ่งดีมากขึ้น ดังพระพุทธเจ้าของเรา
 ทั้งหลายเป็นอุทาหรณ์ คือ พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายเป็นผู้มีอุปนิสัย
 บารมีดีพร้อมทุกประการแล้ว ทั้งได้เกิดในตระกูลที่ดี บ้านเมืองที่ดี
 ประเทศที่ดี ก็ยิ่งดีมากขึ้น ดังที่เห็นมาแล้วนั้น ถึงพระสาวกสาวิกา
 ทั้งหลายก็เหมือนกัน บางองค์ก็เกิดในตระกูลไม่ดี บางองค์ก็เกิดใน
 ตระกูลดี แต่ว่าสำหรับผู้จะเป็นพระพุทธเจ้าในชาตินั้นแล้ว ต้องเกิดใน
 ตระกูลดี ๒ ตระกูล คือ ตระกูลกษัตริย์มหาศาล หรือพราหมณ์มหาศาล
 อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่เกิดในตระกูลนอกนั้นเป็นอันขาด ผู้ไม่ใช่
 พระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงจะเกิดในตระกูลอื่น นอกจากตระกูลกษัตริย์และ
 พราหมณ์ดังที่วามา สันเนอความในเทศนาภคินเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๗๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องบุรุษคนหนึ่ง

ทิวา ชาครโต รตติ อัมม ชมมเทสนํ สตุกา เซตวนะ วิหรนฺโต
ปเสนทิโกศลญฺเจะ อญฺญตรญฺจ ปุริสํ อารพฺภ กถาสติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องบุรุษคนหนึ่ง ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องบุรุษคนหนึ่ง

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรากฏพระเจ้าปเสนทิโกศล และบุรุษ
คนหนึ่งให้เป็นที่เห็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ทิวา ชาครโต
รตติ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ในวันมหรสพวันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล
ทรงช้างเผือกเชือกหนึ่ง ซึ่งเป็นช้างเผือก ประดับด้วยเครื่องประดับ
เสด็จเลียบพระนครด้วยราชานุกาฬอันใหญ่ ๑ เมื่อมหาชนถูกพวก
ตำรวจหวายโบยตีด้วยก้อนหิน และไม้ก้อนเป็นต้น เมื่อพากันวิ่งหนี
ก็ยังเหลือवलัฏมาตุอีก ๑ ได้ยินว่า อันนี้เป็นผลแห่งทานที่พระราชาทั้ง
หลายได้ถวายไว้ดีแล้ว ๑ ภรรยาของบุรุษคนคนหนึ่ง ยืนอยู่ที่ชั้นบน
แห่งปราสาท ๑ ชั้น เปิดหน้าต่างช่องหนึ่งออกแลดูพระราชา แล้วรีบ
หลบ ๑ หญิงนั้นก็ปรากฏแก่พระราชาเหมือนพระจันทร์เพ็ญ เข้าไป
ในระหว่างแห่งเมฆหมอกฉะฉาน ๑ พระราชานั้น มีพระหฤทัยรักใคร่หญิง
นั้นถึงซึ่งอาการปานประหนึ่งว่าจะตกจากคอช้าง รีบเสด็จเลียบพระนคร
แล้วกลับสู่พระราชวัง รัตติกาลอำมตย์ผู้คุ้นเคยกันคนหนึ่งว่า ปราสาท

ที่เราเหลียวดูในที่โน้น เธอได้เห็นหรือ ? อำมาตย์นั้นทูลว่า ได้เห็นพระเจ้าข้า ๑ จึงตรัสถามว่า เธอได้เห็นหญิงคนหนึ่งบนปราสาทนั้นหรือ ? กราบทูลว่า ได้เห็นพระเจ้าข้า ๑ จึงตรัสว่า เธอจงไปดูหญิงคนนั้นว่ามีสามีหรือไม่ ๑ อำมาตย์นั้นก็ไปตรวจหญิงคนนั้นมีสามีแล้ว ก็กลับมากราบทูลพระราชาว่า มีสามีพระเจ้าข้า ๑ ลำดับนั้น เมื่อพระราชาตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นจงไปเรียกสามีของหญิงนั้นมา อำมาตย์นั้นก็ไปเรียกว่า เธอจงมากับเรา พระราชารับสั่งให้หา

บุรุษนั้นก็คิดว่า ภัยจักต้องเกิดแก่เรา เพราะอาศัยภรรยาแน่แล้ว เมื่อไม่อาจขัดขืนอำนาจพระราชาได้ ก็ไปถวายบังคมแล้วขึ้นอยู่ ๑ ครั้นพระราชาตรัสว่า เธอจงมารับใช้เรา ๑ บุรุษผู้นั้นก็กราบทูลว่าอย่าเลย พระเจ้าข้า ขอให้ข้าพระองค์ได้ทำงานของตน แล้วถวายส่วยแก่พระองค์เถิด อาชีพนั้นจึงเป็นอาชีพของข้าพระองค์ ๑ พระราชาจึงตรัสว่า เราไม่ต้องการส่วยของเธอ จำเดิมแต่ไปเธอจงมารับใช้เรา แล้วก็ได้พระราชทานโล่และอาวุธแก่บุรุษนั้น ๑ ได้ยินว่า พระราชาทรงดำริว่า เราจะจับผิดบุรุษอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วจะฆ่าเอาภรรยาของมัน ๑ ครั้นนั้น บุรุษนั้นก็กลัวตอมรณภัย จึงไม่เปลอเรือ ได้ปฏิบัติพระราชาเป็นอย่างดี เมื่อพระราชาไม่เห็นช่องบุรุษนั้น เมื่อความเร่าร้อนในความรักกำเริบขึ้น ก็ทรงดำริว่า เราจะจับผิดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจักลงพระราชอาญา จึงให้หาบุรุษนั้นมาเฝ้า รับสั่งว่า เจ้าจงไปในที่โน้น ที่แม่น้ำอันอยู่ไกลจากท้น ๕ โยชน์ แล้วจงนำดอกบัวขาวและดินสีอรุณ มาให้ทันในเวลาเราอาบน้ำในตอนเย็น ถ้าเธอมาไม่ทันในขณะนั้น เราจะลงอาญาแก่เธอ

ได้ยินว่า พวกที่เบียดเสียด คือ เป็นข้าเฝ้าของพระราชาในสมัยนั้นลำบากกว่าทาส ๕ จำพวก คือ ทาส ๕ จำพวก มีทาสที่ไถ่มาด้วยทรัพย์ เป็นต้น ย่อมบอกได้ว่าปวศิริยะ ปวดหลัง แล้วพักได้ การบอกอย่างนี้ไม่มีแก่เสวก การทำตามรับสั่งเท่านั้นย่อมสมควรแก่เสวก เพราะฉะนั้นบุรุษนั้นจึงคิดว่า เราต้องไปแน่นอน ก็แต่ว่าดินสีอรุณกับดอกบัวขาวเกิด

อยู่ที่เมืองนาคเราจะได้อะไรไหม เมื่อคิดอย่างนั้นก็กลัวต่อความตาย จึงกลับไป
บ้านถามภรรยาว่าข้าวสุกหรือยัง ฯ ภรรยาตอบว่ายังอยู่บนเตา ฯ บุรุษนั้น
ไม่อาจรอให้ขกหม้อข้าวลงมา จึงได้ตัดข้าวต้มด้วยกระบวย ใส่ข้าวที่ยัง
ไม่สุกกับของกินตามมีตามได้ลงไปในกระเช้า แล้วก็ถือออกเดินทางไปสู่
ระยะทางโยชน์หนึ่ง ฯ เมื่อบุรุษนั้นเดินทางไปถึงข้าวก็สุก ฯ บุรุษนั้นจึงแบ่งข้าว
ไว้หน้อยหนึ่ง ไม่ให้เป็นเด่นแล้วก็กิน ได้เห็นคนเดินทางมาคนหนึ่งจึงบอก
ว่า ข้าวที่ไม่เป็นเด่นหน้อยหนึ่งซึ่งเราแบ่งไว้มีอยู่ เธอจงรับเอาไปเถิด ฯ
คนเดินทางนั้นก็รับเอาไปกิน ฝ่ายบุรุษนอกนั้นก็ไปรยข้าวกำมือหนึ่งลงไปใน
น้ำ บ้วนปากแล้วก็ร้องประกาศชน ๓ ครั้ง ด้วยเสียงอันดังว่า ขอนาค ครุฑ
เหวตาทงหลาย ชงอชู่แถบแม่น้ำ ชงพังก้อยคำของข้าพเจ้า คือ พระ
ราชาประสงค์จะลงอาญาแก่ข้าพเจ้า ทรงบังคับข้าพเจ้าว่า จงไปนำดินสี
อรุณกับดอกบัวขาวมา อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าได้ให้ทานข้าวแก่คนเดิน
ทางแล้ว การให้ทานนั้นมีอันสงสัสน์หนึ่ง ข้าพเจ้าได้ให้ทานข้าวแก่ปลา
ในน้ำ การให้ทานนั้นมีอันสงสัสน์ร่อยหนึ่ง ข้าพเจ้าจะแบ่งส่วนบุญเท่านั้น
ให้แก่ท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงนำดินสีอรุณกับดอกบัวขาวมาให้
แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ พญานาคซึ่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำนั้น ได้ยินเสียงนั้นแล้ว
ก็จำแลงเป็นคนแก่มาหาบุรุษนั้น แล้วถามว่า เจ้าว่าอย่างไร ? บุรุษนั้น
ก็บอกเหมือนอย่างนั้นอีก เมื่อพญานาคถามว่า เจ้าจะให้ส่วนบุญนั้นแก่เรา
หรือ ก็ตอบว่าจะให้ เมื่อพญานาคถามอีกว่าจะให้หรือ ก็ตอบว่าจะให้ ฯ
พญานาคให้บุรุษนั้นยอมให้ส่วนบุญถึง ๓ ครั้งอย่างนั้นแล้ว ก็ได้ให้ดินสี
อรุณกับดอกบัวขาว

ส่วนพระราชาทรงดำริว่า ธรรมตามนุษย์ทั้งหลายย่อมมีความคิด
มาก ถ้าบุรุษนั้นได้ของ ๒ อย่างนั้นมาโดยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็
ของเราก็จะไม่สำเร็จ ท้าวเธอจึงให้ปิดประตูเมืองเสียแต่เวลาเย็นแล้วให้
นำดวงตราไปไว้กับพระองค์ ฯ ฝ่ายบุรุษนอกนั้นก็มาถึงในเวลาตรงแห่ง
พระราชวัง เมื่อเข้าประตูไม่ได้ ก็ร้องบอกนายประตูว่า จงเปิดประตู ฯ

นายประคุดตอบว่า เราไม่อาจเปิดได้ พระราชาให้นำดวงตราไปไว้ที่พระราชวังแต่ยั้งวันแล้ว ๆ บุรุษนั้นจึงพูดว่า เราเป็นราชทูต จงเปิดประตูก็เข้าประตูไม่ได้ จึงคิดว่า ชีวิตของเราเป็นอันไม่มี เราจักทำอย่างไรดี แล้วก็วางก้อนหินไว้บนธรณีประตู บัดดอกบัวไว้บนก้อนหินนั้นแล้วร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังถึง ๓ ครั้งว่า ข้าแต่ชาวเมืองทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงให้รู้เถิดว่า ข้าพเจ้าได้กระทำตามรับสั่งของพระราชาแล้ว แต่พระราชาเกล้งจะลงโทษข้าพเจ้าโดยไม่จำเป็น แล้วจึงคิดว่า เราจักไปที่ไหน จึงตกลงว่า ธรรมคาถาทั้งหลายย่อมมีหัวใจอ่อน เราจักไปนอนที่วัด ๆ อันบุคคลทั้งหลาย ในเวลาที่มีสุขย่อมไม่รู้ว่ามีภิกษุ เวลาที่มีทุกข์จึงอยากไปวัด เพราะฉะนั้น บุรุษนั้นจึงคิดว่า เราไม่มีที่พึ่งอย่างอื่นแล้วจึงไปวัด แล้วนอนในที่สบายแห่งหนึ่ง ๆ ฝ่ายพระราชาที่ทรงบรรทมไม่หลับ ในคืนนั้น ทรงนึกถึงแต่ผู้หญิงอยู่ ความร่ำร้อนด้วยความรักก็เกิดขึ้น ๆ พระราชานั้นจึงทรงดำริว่า พอสว่าง เราจักให้ฆ่าบุรุษนั้นเสีย เอาเมียมันมา

ในขณะนั้นเอง บุรุษ ๔ คน ซึ่งเกิดในโลหกุมภินรก อันลึกได้ ๖๐ โยชน์ พลิกคว่ำพลิกหงายอยู่ในนรกเหมือนกับเมล็ดข้าวสารในหม้อที่เคียดพล่าน กว่าจะจมลงไปถึงพื้นข้างล่างก็กินเวลา ๓ หนับ กว่าจะพ้นขึ้นมาถึงปากหม้อก็กินเวลาอีก ๓ หนับ ๆ บุรุษทั้ง ๔ นั้นยกศีรษะขึ้นแลดูกันก็อยากจะกล่าวคนละคาถา เมื่อไม่อาจทำได้ ก็ได้ว่าคนละ ๑ อักขระ แล้วกลับจมลงไปในหม้อทองแดงอีก ๆ เมื่อพระราชาทรงบรรทมไม่หลับก็ได้ยินเสียงนั้นในเวลาย่างเข้ามัจฉิมยาม ก็ทรงกลัว มีพระหฤทัยสะดุ้ง ทรงดำริว่า อันตรายแห่งชีวิตจักมีแก่เราหรือ หรือว่าจักมีแก่กรรมเหล่า หรือว่าราชสมบัติของเราจักพินาศ ก็ไม่อาจหลับพระเนตรลงได้ตลอดราตรี ๆ พอรุ่งขึ้นก็โปรดให้หาปุโรหิตเข้าเฝ้า ตรัสบอกว่า อาจารย์ ในเวลาย่างเข้ามัจฉิมยาม เราได้ยินเสียงอนน่ำกล้วมาก ไม่รู้ว่า อันตรายจักมีแก่ราชสมบัติ หรือแก่กรรมเหล่า หรือแก่เรา หรือแก่ใคร เพราะฉะนั้น เราจึงเรียกท่านอาจารย์มา ๆ ปุโรหิตจึงทูลว่า ข้าแต่

มหาราชเจ้า พระองค์ทรงได้ยินเสียงว่าอย่างไร ? ตรัสตอบว่า อาจารย์เราได้ยินเสียงว่า หุ สะ นะ โส ดังนั้น อาจารย์จึงพิจารณาเหตุผลแห่งเสียงเหล่านั้น

อะไร ๆ ก็ไม่ปรากฏแก่พราหมณ์ เหมือนบุคคลเข้าไปสู่ที่มืดมาก ฉะนั้น ๆ ปุโรหิตก็กล่าวว่า เมื่อเราทูลตอบว่า ไม่รู้ ลากสักการะของเรา ก็จักเสื่อม จึงทูลว่า สำคัญพระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า อะไรอาจารย์ ฯ อันตรายชีวิตปรากฏแก่พระองค์ พระเจ้าข้า ฯ พระราชานัน ก็ทรงกล่าวนั้นเป็นทวักุณ จึงตรัสว่า อาจารย์ การป้องกันอะไรมีอยู่หรือ ? กราบทูลว่า มีอยู่มหาราชเจ้า ขอพระองค์อย่ากลัวเลย ข้าพระองค์รู้จักไตรเพท ฯ จึงตรัสถามว่า จักทำอย่างไรดี ฯ กราบทูลว่า ต้องบูชาสัตว์อย่างละร้อย จึงจักได้ชีวิต พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า อะไรบ้าง ? กราบทูลว่า ช้าง ม้า โคควัว แม่โคนม แพะ แกะ ไก่ สกร ทารก ทาริกา อย่างละ ๑๐๐ พระเจ้าข้า ฯ เมื่อพราหมณ์จะให้จับสัตว์อย่างละ ๑๐๐ ก็คิดว่า ถ้าเราจักให้จับ แต่สัตว์เท่านั้น ก็จักมีผู้กล่าวว่า ให้จับแต่สัตว์ที่เป็นอาหารของตนเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงให้จับกระทั่ง ช้าง ม้า และมนุษย์ ฯ พระราชาทรงดำริว่า การที่เรามาช่วยต่อช่วยเท่านั้นเป็นลาภของเรา จึงตรัสสั่งว่า ท่านอาจารย์จงจับสัตว์ทั้งปวงโดยเร็ว ฯ พวกคนที่พราหมณ์นั้นสั่งก็จับให้ยิ่งกว่านั้น

ค่านี สมกับที่ว่าไว้ในโกศลสังยุตว่า ในคราวนั้น บัญใหญ่ได้ปรากฏแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล คือ โคผู้ ๕๐๐ ลูกโคผู้ ๕๐๐ ลูกโคตัวเมีย ๕๐๐ แพะ ๕๐๐ แกะ ๕๐๐ ถูกนำเข้าไปที่เสาเพื่อบูชาบุญ พวกทาส ทาสี คนใช้ กรรมกร ที่ถูกจับเหล่านั้นก็กลัวอาญา ถูกภัยคุกคามแล้วก็มีหน้ามองด้วยน้ำตา ร้องไห้ระงมอยู่ ดังนั้น

เมื่อมหาชนราพินถึงญาติของตน ๆ ก็ส่งเสียงปาดประหนึ่งว่าเหมือนเสียงแผ่นดินทรุด ฯ ครั้งนั้น พระนางมัลลิกาเทวีได้ทรงสดับเสียงนั้นแล้ว จึงไปเฝ้าพระราชาทูลถามว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า เพราะเหตุไรพระอินทรีย์ของพระองค์จึงไม่เป็นปกติ ปรากฏเหมือนพระองค์ทรงลำบาก พระทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า อะไรมัลลิกา เธอไม่รู้ว่

หรือว่ามีสรพม มาที่โคนของเรา ฯ พระนางจึงทูลถามว่า ข้อนั้นเป็น
 อย่างไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า เมื่อครั้งเราได้ยินเสียงอย่างนั้น ฯ
 เราถามปุโรหิตก็ได้ทราบว่า อันตรายชีวิตจะปรากฏแก่เรา เราต้องบูชาญ
 ด้วยสัตว์อย่างละ ๑๐๐ จึงจักได้ชีวิต เราจึงคิดว่า การที่เรามีชีวิตอยู่นี้แหละ
 เป็นลาภของเรา เราจึงให้จับสัตว์เหล่านั้น ฯ พระนางมัลลิกาเทวี จึงกราบ
 ทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า พระองค์เป็นคนตาบอด คนเขลา พระองค์
 เสวยอาหารมากเสียเปล่า ๆ พระองค์เสวยข้าวครึ่งละหะนानใหญ่ ซึ่งมีกับ
 และแกงต่าง ๆ เป็นอันมาก ได้เสวยราชย์ถึง ๒ แคว้นแคว้นก็จริง แต่
 บัญญาของพระองค์ยังอ่อน ฯ จึงตรัสถามว่า เพราะเหตุไรจึงว่าอย่างนี้ ฯ
 กราบทูลว่า พระองค์ทรงเห็นที่ไหน ที่ผู้หนึ่งได้ชีวิตเพราะความตายของอีก
 ผู้หนึ่ง พระองค์ทรงเชื่อกฎคำของพราหมณ์ผู้เป็นคนอันธพาล แล้วโยนทุกข์
 ให้แก่มหาชนเพราะเหตุไร พระศาสดาผู้มีพระปรีชาญาณไม่ขัดข้องในสิ่งที่
 เป็นอดีตเป็นต้น ผู้เป็นบุคคลอันเลิศของโลก เวลานี้ประทับอยู่ในวิหาร
 ใด ๆ พระองค์จะไปทูลถามแล้วกระทำตามพระโอวาทของพระศาสดานั้นเถิด

ลำดับนั้น พระราชาก็เสด็จไปสู่วิหารกับพระนางมัลลิกา ด้วยพระ
 ราชยานเบา ท้าวเธอทรงถูกมรณภัยคุกคามก็ไม่อาจหลุดอะไรได้ ทรง
 กราบพระศาสดาแล้วก็ประทับนั่งลง ครั้นนั้น พระศาสดาจึงตรัสเรียกก่อน
 ว่า เชิญมหาบพิตร พระองค์มาจากไหน ในเวลากลางวันเช่นนั้น ฯ ฝ่าย
 พระราชาก็นั่งนิ่งอยู่ ฯ ลำดับนั้น พระนางมัลลิกาก็กราบทูลว่า ข้าแต่
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ยินว่าในเวลาอย่างเช้ามืดยาม พระราชาได้ทรง
 สดับเสียงอย่างหนึ่ง แล้วก็ตรัสบอกเสียงนั้นแก่ปุโรหิต ปุโรหิตกราบทูลว่า
 อันตรายชีวิตจักปรากฏแก่พระองค์ จึงจับสัตว์อย่างละ ๑๐๐ มาบูชาญ
 ด้วยเลือดคอแห่งสัตว์เหล่านั้น เพื่อบูชากันอันตรายนั้น จึงจักได้ชีวิต
 พระราชามาในทันใด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถาม
 ว่า อย่างนั้นหรือมหाराชา ก็กราบทูลว่าอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัส
 ถามว่า พระองค์ทรงได้ยินเสียงว่าอย่างไร ฯ ท้าวเธอ ก็ทรงบอกตามเสียง

ที่ทรงได้ยิน ฯ พอพระตถาคตเจ้าได้ทรงสดับเรื่องนั้น แสงสว่างเป็นอัน
 เดียวก็ได้ปรากฏขึ้น ลำดับนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อย่างกล้วยเลยมหาราช
 อันตรายจักไม่มีแก่พระองค์ พวกสัตว์ที่ทาบปกรรมไว้ เมื่อจะประกาศ
 ทกข์ของตนให้แจ้งจึงได้ว่าอย่างนั้น ฯ พระราชาจึงทูลถามว่า ก็สัตว์เหล่านั้น
 นั้นทำอะไรไว้พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระพุทธประสงค์
 จะทรงบอกกรรมของสัตว์เหล่านั้น จึงตรัสว่า มหาราช ถ้าอย่างนั้นจงทรง
 พึง แล้วก็ทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีต ดังจักแสดงต่อไปในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วน
 ในกัณฑ์นี้ของตไว้เพียงเท่านี้.

เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องบุรุษคนหนึ่ง

อดีตเต วิสดีวสฺสสทสฺสาบุเกสฺ มนุสฺเสสฺ กสฺสโป ภควา โลเก
 อุปฺปชฺชิตฺวา วิสดีวา จินาสวสทสฺเสหิ สทฺธิ จาริกํ จรมาโน พาราณสี
 อคมาสี พาราณสีวาสิโนเทวปี ตโยปี พหุตราปติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องบุรุษคนหนึ่ง ตามคัมภีร์พระ
 ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
 ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องบุรุษคนหนึ่ง (ต่อ)

ดำเนินการตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ใน
 ครึ่งที่มนุษย์มีอายุ ๒ หมื่นปี สมเด็จพระกัสสปชินศรีก็ทรงเกิดขึ้นในโลก
 เมื่อเสด็จไปในที่ต่าง ๆ กับพระอรหันต์ ๒ หมื่นองค์ ก็ไปถึงกรุงพาราณสี ฯ

ชาวกรุงพาราณสีก็รวมกันถวายอาคันตุกถานพวกละ ๒ คนบ้าง ๓ คนบ้าง มากกว่านั้นบ้าง ฯ ในคราวนั้น มีบุตรเศรษฐี ๔ คน มีสมบัติคนละ ๔๐ โกฏิ อยู่ที่เมืองพาราณสี เป็นสหายกัน ฯ บุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คนนั้นปรึกษากันว่า ในเรือนของพวกเรามีทรัพย์อยู่มาก พวกเราจะทำอย่างไรด้วยทรัพย์นั้น ฯ เมื่อพระพุทธเจ้าผู้เห็นปานนั้น กำลังเสด็จไปอยู่ ก็ไม่มีสักคนเดียวใน ๔ สหายนั้นบอกว่า เราจักถวายทาน จักกระทำการบูชา จักรักษาศีล คนหนึ่งกล่าวขึ้นก่อนว่า พวกเราเต็มสุราแรง ๆ กันเนือร่อยจนกลุ้มเกิด ชีวิตของเราจึงจักมีผลดี ฯ อีกคนหนึ่งว่า พวกเรากินข้าวสาลีหอมที่เก็บไว้ ๓ ปี กับอาหารที่มีรสเลิศต่าง ๆ เกิด ฯ คนหนึ่งว่า พวกเราให้ทำขนมต่าง ๆ ขึ้นกินเกิด ฯ อีกคนหนึ่งว่า เพื่อนเอ๋ย พวกเราก็จักทำอะไรอย่างอื่น เมื่อเราบอกว่าจะให้ทรัพย์ ผู้หญิงที่ชื่อว่าไม่ต้องการไม่มี เพราะฉะนั้น พวกเราเอาทรัพย์ล่อทำชู้กับภรรยา ผอ้นเกิด ฯ บุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คนนั้น ก็ตั้งอยู่ในถ้อยคำของคนนั้นว่า ดีแล้ว ๆ ฯ จำเดิมแต่นั้นไป บุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คนนั้น ก็ส่งทรัพย์ไปให้หญิงที่สวย ๆ กระทำประหารกรรม คือ ล้วงละเมียดในหญิงที่หวงห้ามทั้งลูกเขาเมียเขา อยู่ตลอด ๒ หนับปี เวลาตายแล้วจึงไปเกิดในอเวจีมหานรก ฯ พวกนั้นโหม้อยู่ในนรกตลอด ๑ พุทธันดร เวลาตายจากนรกนั้นแล้ว บาปกรรมยังไม่สิ้น จึงได้เกิดในโลหภูมิในรอกอันลึก ๖๐ โยชน์ จมลงไปถึงพื้นข้างล่างกินเวลา ๓ หนับปี โผล่ขึ้นมาถึงปากหม้ออีก ๓ หนับปี อยากจะกล่าวคนละ ๑ คำว่า เมื่อไม่อาจกล่าวก็กล่าวคนละ ๑ อักษร แล้วกลับจมลงไปในหม้อนรกอีก ฯ จงว่าไปมหाराช เสี่ยงว่าอย่างไร ที่พระองค์เรได้ขึ้นก่อน ฯ พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า เสี่ยงว่า หู พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาเมื่อจะทรงแสดงคาถาที่สัตว์นรกล้วนยังไม่เต็มให้เต็ม จึงตรัสว่า หูชีวิตมชวมหา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า พวกเราที่ไม่ได้ให้ทาน เป็นพวกมีชีวิตไม่ดี เมื่อทรัพย์มีอยู่ พวกเราไม่ได้ทำที่พึ่งแก่ตน ครั้นองค์พระศพลทรงประกาศความหมายแห่งคาถานั้นแก่พระราชา จึงตรัสถามว่า มหาราช เสี่ยง

ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่พระองค์ทรงได้บินว่าอย่างไร เมื่อพระราชากราบทูล
แล้ว พระพุทธองค์จะทรงทำคำที่ยังเหลือให้บริบูรณ์ จึงตรัสพระคาถา
เหล่านั้นตามลำดับว่า สฏฺฐิ วสฺสสทฺสฺสาณิ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า
เมื่อพวกเราไหม้อยู่ในนรก ก็ครบ ๖ หมันไปแล้ว เมื่อไรที่สุดแห่งทุกข์
จึงจักปรากฏ ดังนี้ ๑ นตฺถิ อนฺโต กุโต อนฺโต ที่สุดไม่มี ที่สุดจักม
มาแต่ไหน ที่สุดจักไม่ปรากฏ เพราะคราวนั้นเราและท่านได้ทำบาปไว
ดังนี้ ๑ โสฬํ นน อิตฺถ คณฺตวา เรานี้ไปจากนั้นแล้ว ได้เกิดเป็น
มนุษย์แล้ว จักเป็นผู้ยินดีในการให้ทาน จักเป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศีล จัก
กระทำกุศลไว้มาก ดังนี้ ๑ ครั้นทรงประกาศเนื้อความอย่างนั้นแล้ว จึง
ตรัสว่า มหาราชา คนทั้ง ๔ นั้น อยากจะกล่าวคนละ ๑ คาถา เมื่อไม่อาจ
กล่าวก็กล่าวคนละอักษระ แล้วจอมลงไปในห้องทองแดงอีกอย่างนั้นแล

ดังได้สดับมาว่า นับแต่พระราชาปเสนทิโกศล ได้ทรงสดับเสียง
นั้นมา พวกนั้นจอมลงไปเบื้องล่างจนกระทั่งทั่วนั้นก็ยังไม่เลยสามพันปี ๔
ความสลดใจใหญ่เพราะได้ฟังเทศนานั้น ก็ได้เกิดแก่พระราชา พระราชา
จึงทรงดำริว่า ปรัหาริกกรรม คือ การเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นนั้นหนักแท้ ได้
บินว่า พวกนั้นไหม้อยู่ในอเวจีนรกตลอด ๑ พุทธันตรแล้ว ตายจากอเวจ
แล้วเกิดในโลหภูมิอันลึก ๖๐ โยชน์ อยอกถึง ๖ หมันไปแล้ว การพ้นจาก
ทุกข์ก็ยังไม่ปรากฏแก่พวกนั้น ฝ่ายตัวเราก็นอนไม่หลับห่มตลับ เพราะ
รักภรรยาผู้อื่น จำเดิมแต่เข้าไปเรายังไม่ผูกใจในภรรยาผู้อื่น แล้วกราบทูล
พระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า หม่อมฉันเพิ่งรู้นั่นเองว่า
ราตรเป็นของนาน พระเจ้าข้า ๔ ฝ่ายบรมชนกซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้น ได้บิน
ถ้อยคำนั้นแล้วก็คิดว่า เราได้ฟังที่สำคัญแล้ว จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระราชาเพิ่งรู้ว่าราตรนานในวันนั้นเอง ส่วน
ข้าพระองค์ก็รู้ว่าโยชน์หนึ่งเป็นของไกลในเมื่อเวลาเวลานั้น พระเจ้าข้า ๔
สมเด็จพระบรมศาสดาทรงเทียบเคียงถ้อยคำของคนทั้ง ๒ แล้ว ตรัสว่า
ราตรี ย่อมนานแก่บางคน โยชน์หนึ่งย่อมไกลแก่บางคน ส่วนสงสาร
ย่อมไกลสำหรับคนพาล ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมก็ได้ตรัสคาถา

นั้น ทิมา ชาครโต รคฺติ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ราตรีเป็นของนาน
แก่ผู้เป็นพาล ซึ่งไม่รู้จักพระสัทธรรม ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า นาน คือ ธรรมดารাত্রีหนึ่งก็มีเพียง ๓ ขาม
เท่านั้น แต่ปรากฏนาน คือ ปรากฏเหมือน ๒ เท่า ๓ เท่า แก่ผู้ตื่นอยู่ ส่วนผู้
เกียจคร้านใหญ่ นอนกลิ้งกระทำตนให้เป็นเหยื่อของหมู่เลือดคอยจ้นกระทั่ง
ตะวันขึ้นก็มิ ผู้กินอาหารดี ๆ นอนหลับนอนดี ๆ กินความร่ำรวยก็ดี ก็ไม่รู้
ซึ่งความนานแห่งราตรีนั้น ส่วนพระโยคาวจร ผู้ทำความเพียรอยู่ตลอดคืน
และพระธรรมกถึกผู้แสดงธรรมอยู่ รุ่งฟังธรรมอยู่ตลอดคืน หรือผู้ได้รับ
ทุกขเวทนา ด้วยโรคในศรีระเป็นต้น หรือด้วยถูกตัดมือตัดเท้าเป็นต้นก็ดี
ผู้เดินทางไกลในราตรีกดี ก็รู้จักความนานแห่งราตรี ฯ คำว่า โยชน์ คือ
โยชน์หนึ่งก็มีเพียง ๔ คาวุตเท่านั้น แต่ขอมเป็นของไกล คือ ปรากฏ
ไกล ๒-๓ เท่า แก่ผู้เหนื่อยแล้ว คือ ผู้เดินทางเหน็ดเหนื่อยตลอดวัน
แล้ว เห็นคนเดินสวนทางมาก็ถามว่า บ้านข้างหน้ายังไกลเท่าไร เมื่อ
เขาตอบว่า ๑ โยชน์ ไปหน่อยหนึ่งแล้วก็ถามคนอื่นอีก เมื่อคนนั้นตอบว่า
๑ โยชน์ ไปอีกหน่อยหนึ่งแล้วก็ถามคนอื่นอีก ถึงคนนั้นก็ตอบว่า ๑ โยชน์
พวกที่ถูกถามแล้วนั้นตอบว่า ๑ โยชน์ทั้งนั้น คนนั้นก็เห็นโยชน์หนึ่งเป็น
เหมือน ๒ โยชน์ ๓ โยชน์ ว่าโยชน์หนึ่งนี้ไกลจริง ฯ คำว่า คนพาล
คือคนที่ไม่รู้จักประโยชน์ ในโลกนี้ โลกหน้า คนที่ไม่อาจทำให้สัน
ติสสารวิภูได้ สงสารชื่อว่า นานแก่คนพาล ผู้ไม่รู้จักพระสัทธรรม มี
โพธิปักขิยธรรม ๓๗ เป็นต้น ซึ่งบุคคลรู้แล้วทำให้สันติสสารได้ ฯ ก็สงสาร
นั้นชื่อว่านานตามธรรมดาของตนอยู่แล้ว ด้วยว่า คำนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัส
ไว้ว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีที่สุดอันบุคคลไม่รู้ คือ มีเบื้องต้นไม่
ปรากฏ แต่ว่าเป็นของนานยิ่งนักแก่คนพาลที่ไม่อาจทำสงสารให้สิ้นได้

ในเวลาจบเทศนาลง บุรุษนั้นก็ถึงโสดาปัตติผล ฝ่ายบุคคลอื่นๆ
เป็นอันมาก ก็ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น เทศนานี้ได้เป็นประโยชน์แก่
มหาชน ดังนี้แล

พระราชกวางบังคมพระศาสดา แล้วก็เสด็จกลับไป โปรดให้ปล่อย
สัตว์เหล่านั้นจากการผูกมัด ฯ ในคนและสัตว์เหล่านั้น พวกหญิงชาย
ที่พ้นจากการผูกมัดแล้ว อาบน้ำชำระเกล้าแล้ว กลับไปถึงบ้านเรือน
ของตน ก็สรรเสริญพระนางมัลลิกาว่า ขอให้พระนางมัลลิกาเทวผู้เป็น
พระแม่เจ้าของเราทั้งหลาย ทรงพระชนมายุยืนนานเถิด เราทั้งหลาย
ได้ชีวิตเพราะอาศัยพระแม่เจ้า ฯ ภิกษุทั้งหลายก็สนทนากันในธรรม-
สภาในเวลาเย็นว่า นางมัลลิกานี้เป็นบัณฑิตแท้ ได้ให้ชีวิตเป็นทานแก่
ชนมากมายถึงเพียงนี้ เพราะอาศัยบุญญาของตน ฯ สมเด็จพระ
ทศพลศาสดาก็เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันด้วย
เรื่องอันใด เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่มัลลิกาให้ชีวิตเป็นทานแก่มหาชน เพราะอาศัย
บุญญาของตนแต่ในบัดนี้เท่านั้น จึงเมื่อก่อนก็ได้ให้เหมือนกัน แล้วเมื่อจะ
ทรงประกาศเนื้อความนั้น ถึงทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา โอรสของพระเจ้าพาราณสี เข้าไปได้
ขึ้นไทรต้นหนึ่ง อ่อนวอนเอนดาซึ่งเกิดที่ต้นไทรนั้นว่า ข้าแต่เทวราช
ในชมพูทวีปนี้มีพระราชา ๑๐๐ พระองค์ มีพระอัครมเหสี ๑๐๐ พระองค์
ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระราชาในเวลาพระบิดาล่วงลับไปแล้ว จักกระทำ
พลกรรมท่านด้วยเลือดคอของพระราชา และของพระอัครมเหสีเหล่านั้น ฯ
เมื่อพระบิดาสวรรคตแล้ว กุมารนั้นก็ได้เป็นพระราชา จึงทรงดำริว่า เรา
ได้เป็นพระราชาด้วยอานุภาพแห่งเทวดา เราจักกระทำพลกรรมแก่เทวดา
จึงได้เสด็จออกด้วยเสนาใหญ่ ทำพระราชาองค์หนึ่งให้อยู่ในอำนาจ
แล้วร่วมกันกับพระราชาองค์นั้น ทำพระราชาองค์อื่น ๆ ให้อยู่ในอำนาจ
เป็นลำดับไป จนกระทำพระราชาทั้งปวงให้อยู่ในอำนาจ แล้วก็พา
เสด็จไปพร้อมด้วยเหล่าพระอัครมเหสี ส่วนพระราชาองค์เล็กที่สุด ซึ่ง
ทรงพระนามว่า อคคเสน มีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่า ชัมมทินนา
กำลังมีพระครรภ์แก่ จึงละเว้นนางชัมมทินนานั้นเสีย แล้วเสด็จไปให้

คนชำระโคณฑันไธโรให้สะอาด ด้วยทองคำว่า เราจักให้คนเหล่านั้นดื่ม
เหล้าอันเจือด้วยยาพิษให้ตาย

ฝ่ายเวทคากคคิดว่า พระราชาองค์นี้ ได้จับพระราชามากถึงเพียงนี้
เพราะอาศัยเรา ประสงค์จะทำพิธีกรรมแก่เราด้วยเลือดคอกของพระราช
เหล่านั้น ถ้าพระราชาองค์นี้จักฆ่าพระราชทั้งหลายเสีย ราชวงศ์ใน
ชมพูทวีปก็จักขาดสูญ หังโคณฑันไม้ของเราก็จักไม่สะอาด เราจักอาจ
ห้ามพระราชาองค์นี้ได้หรือ ? เมื่อเวทคานนี้พิจารณาเห็นว่า ไม่อาจห้าม
ได้ จึงไปหาเวทคาคอื่น ๆ บอกเรื่องให้ทราบแล้วถามว่า ท่านจัก
อาจห้ามได้หรือ ? เมื่อเวทคานนี้ปฏิเสธ ก็ไปหาเวทคาคอื่น ๆ ต่อไป
จนตลอดเวทคาคในจักรวาลทั้งสี่ เวทคาคเหล่านั้นก็ได้ปฏิเสธ จึงไปเฝ้า
ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ในเวลาท้าวมหาราช ๔ ปฏิเสธว่า พวกเราจะไม่
อาจ แต่พระราชาของพวกเราวิเศษกว่าพวกเราด้วยบุญและบุญญา จึงไป
ทูลถามเถิด จึงไปเฝ้าพระอินทร์กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้วทูลว่า เมื่อ
พระองค์ทรงเพิกเฉยวงศ์กษัตริย์ก็จักขาดสูญ ขอพระองค์จงเป็นเทพ
แก้ววงศ์กษัตริย์ด้วยเถิด ฯ พระอินทร์ก็ตรัสว่า ถึงเราก็ไม่อาจห้ามได้ แต่
เราจักบอกอุบายให้ แล้วก็ตรัสบอกว่า เธอจงไป เมื่อพระราชาเห็นอยู่
จงนั่งผ้าแดงออกจากต้นไม้มองตนแสดงอาการจะไป ฯ ครั้งนั้น พระราชา
ก็จักอ่อนวอนไว้ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ด้วยคิดว่า เวทคาคของเราจักไป เรา
จักห้ามไว้ ในลำดับนั้น เธอต้องบอกว่า ท่านได้อ่อนวอนเราไว้ว่า ท่านจัก
นำพระราช ๑๐๐ พร้อมกับแอัครมเหสี มาทำพลแก่เราด้วยเลือดคอกของพวก
นั้น แต่ท่านได้ละพระเทวีของพระราชาคคเสนเสีย เราจักไม่รับพลของผู้
กล่าวเท็จเช่นท่าน ได้ยินว่า เมื่อว่าอย่างนี้ พระราชาก็จักให้นางฉัมม-
หิณนาไป นางฉัมมหิณนาก็จักได้แสดงธรรมแก่พระราช จักได้ให้ชีวิต
เป็นทานแก่ชนมีจำนวนเพียงนั้น ฯ ด้วยเหตุนั้น พระอินทร์จึงทรงบอก
อุบายให้แก่เวทคานนั้น ฯ เวทคานนั้นก็ได้กระทำตาม ฯ ฝ่ายพระราชา ก็ให้
นำพระนางฉัมมหิณนามา

พระนางฉัมมหิณนามาถึงแล้ว ก็ถวายบังคมเฉพาะพระราชอาสน์ของตน
ซึ่งนั่งอยู่ในที่สุดแห่งพระราชอาสน์นั้น ฯ พระราชาก็ทรงพิโรธแก่

พระนางธัมมทินนาว่า เมื่อเราผู้เป็นใหญ่กว่าพระราชาทั้งปวง อยู่ในถิ่น
 ธัมมทินนาอันใหญ่เฉพาะสามของนครซึ่งน้อยกว่าพระราชาทั้งปวง ฯ ลำดับนั้น
 พระนางธัมมทินนาจึงกราบทูลว่า ต้องการอะไรที่หม่อมฉันจะเกี่ยวเนื่อง
 กับพระองค์ ส่วนพระสามของหม่อมฉันนั้น เป็นผู้พระราชทานความ
 เป็นใหญ่แก่หม่อมฉัน ฯ จักไม่ไหว้พระราชาองค์นี้ จักไหว้พระองค์
 ไปทำไม ฯ รุกขเทวดาก็กล่าวว่า อย่างนั้นพระนาง ฯ แล้วก็บูชาด้วย
 ดอกมะลิกำหนึ่งคือน้ำมหาชน ฯ พระราชาจึงตรัสอีกว่า ถ้าเธอไม่ไหว้
 เรา เหตุไรจึงไม่ไหว้เทวดา ผู้ให้ราชสมบัติแก่เรา ผู้มีอำนาจอย่างนี้ ฯ
 ทูลตอบว่า ข้าแต่ महाराज เจ้า พระองค์ตั้งอยู่ในบุญของพระองค์ จึงพา
 พระราชาทั้งหลายมาได้ ไม่ใช่เทวดาพาให้ ฯ เทวดาก็กวักอีกว่า อย่างนั้น
 พระนาง ฯ แล้วก็บูชาอีก ฯ พระนางก็ทูลพระราชาว่า พระองค์ตรัสว่า
 เทวดาของเราได้นำพระราชาถึงเพียงนี้มาให้ ก็เมื่อก่อนมีไฟไหม้ต้นไม้ที่
 ข้างซ้ายเบื้องบนเทวดาของพระองค์ ถ้าเทวดาของพระองค์มีอำนาจ
 มาก เหตุไรจึงไม่อาจดับไฟนั้นได้ ฯ เทวดาก็กวักอีกว่า อย่างนั้นพระนาง ฯ
 แล้วก็บูชา อีก ฯ พระนางยืนกล่าวอวย แล้วก็ทรงร้องไห้และหัวเราะ ฯ
 ลำดับนั้น พระราชาจึงตรัสถามว่า เธอเป็นบ้าหรือ ? กราบทูลว่า เหตุไร
 จึงตรัสอย่างนี้ ผู้หญิงเช่นข้าพเจ้าไม่ใช่บ้า ฯ ก็ถ้าอย่างนั้นเหตุไรเจ้าจึง
 ร้องไห้แล้วหัวเราะ ฯ กราบทูลว่า จงฟัง महाराज คือ ในอดีตกาลล่วงแล้ว
 ข้าพเจ้าเป็นธิดาของตระกูลหนึ่ง เมื่ออยู่ในตระกูลสาม ได้เห็นแขกผู้
 เป็นสหายของสามมาหา อยากจะหากับข้าพเจ้าต้อนรับเขาก็ส่งเงินให้หาสวามี จง
 ไปหาเณรมา เมื่อหาสวามีไม่ได้เณรกลับมาบอกว่าเณรไม่มี ก็ได้ไปตัดศีรษะ
 แม่แพะตัวหนึ่ง แล้วก็ไปหมั้นอยู่ในนรก แล้วถูกตัดศีรษะนับด้วยขนของ
 แม่แพะนั้น ด้วยอำนาจบาปกรรมที่ยังเหลือ พระองค์จึงเข้ามาจนถึงเพียงนี้แล้ว
 เมื่อไรจึงจักพ้นทุกข์ ข้าพเจ้าได้ระลึกถึงทุกข์ของพระองค์อันใหญ่อย่างนี้
 จึงได้ร้องไห้ กราบทูลดังนี้แล้ว จึงกล่าวเป็นคาถาซึ่งมีเนื้อความว่า ข้าพเจ้า
 ตัดคอแม่แพะตัวหนึ่งก็ถูกตัดคอบนตามขน ข้าแต่ महाराज พระองค์ตัดคอ

คนเป็นอันมากแล้วจักทำอย่างไร ? จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเหตุไรเธอ
จึงหัวเราะ ฯ กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า หม่อมฉันหัวเราะเพราะ
ดีใจว่าได้พ้นจากทุกข์นั้นแล้ว ฯ เทวดาก็กล่าวอีกว่า อย่างนั้นพระนาง ฯ
แล้วก็บูชาด้วยดอกมะลิอีก ฯ พระราชาทรงดำริว่า โอ ! กรรมของเร
หนักมาก ได้ยินว่านางนี้ได้ฆ่าแพะเพียงตัวเดียวก็ไปหม้อยู่ในนรก แล้วถูก
ตัดศีรษะนับด้วยชนแพะด้วยเศษบาป เราก็กฆ่าคนถึงเพียงนี้แล้ว เมื่อไร
จึงจะถึงความสวัสดิ์ จึงให้ปล่อยพระราชาทิ้งปวงออก แล้วให้พระราช
ผู้มากกว่า ประณมหัตถ์ต่อพระราชามืออ่อนกว่า ขอโทษพระราชาทิ้งปวง
แล้วก็ส่งไปสู่ที่ของตน ฯ

ครั้นสมเด็จพระทศพลทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้วจึงตรัสว่า นาง
มัลลิกาไม่ได้ให้ชีวิตเป็นทานแก่หมาชน เพราะอาศัยปัญญาของตนใน
บัดนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็ได้ให้เหมือนกัน แล้วทรงประชุมชาดกว่า
พระเจ้าพาราณสีคราวนั้น ได้มาเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล พระนางธัมม
ทินนาเทวี ได้มาเป็นพระนางมัลลิกา รุกขเทวดาได้มาเป็นเราเอง ดังนั้น
เมื่อจักทรงแสดงธรรมอีกจึงตรัสว่า ดูก่อนท่านทั้งหลาย อันปาณาติบาต
เป็นของไม่ควรกระทำ เพราะผู้ทำปาณาติบาตย่อมโสกเศร้าตลอดกาลนาน
แล้วตรัสพระคาถานว่า ถ้าบุคคลรู้ว่า ทุกข์เกิดมาจากความเกิด
ย่อมชวตก็ไม่ควรฆ่าผู้ชวต เพราะผู้ฆ่าผู้ชวตย่อมเศร้าโสก ดังนั้น จบ
เรื่องบุรุษคนใดคนหนึ่งเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณัฏฐ ๗๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสหวิหาริกของพระมหากัสสป

จณเฑาะ นาคิกจฺเจยฺยาติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตถา สาวตฺถิย์ วิหรนฺโต
มหากัสสปคฺเคเรสฺส สหวิหาริกํ อารพฺภ กเถสฺสี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสหวิหาริก ของพระมหากัสสป
ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสหวิหาริกของพระมหากัสสป

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภสหวิหาริกของพระมหากัสสปเถระเจ้า
ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนา นี้ไว้ว่า จณเฑาะ นาคิกจฺเจยฺยาติ ตัง
เทศนาได้ตั้งขึ้นที่กรุงราชคฤห์ คือ สหวิหาริก ๒ องค์ ได้ปฏิบัติพระ
เถระเจ้า ผู้อยู่ในปีปฬลิกหา อาศัยกรุงราชคฤห์ ๑ ในสหวิหาริก ๒ องค์
นั้น องค์หนึ่งปฏิบัติโดยเคารพ อีกองค์หนึ่งแสดงกิจวัตรที่องค์นั้นกระทำ
ให้เหมือนตนกระทำ คือ พอร่ำวองคั่นจัดแจงน้ำล้างหน้า ไม่สัฟน์แล้ว
ก็บอกว่า ท่านขอรับ น้ำล้างหน้าไม่สัฟน์ได้จัดไว้แล้ว ของล้างหน้า ถึง
ในเวลาล้างเท้าและอาบน้ำเป็นต้น ก็ว่าเหมือนอย่างนั้น ๑ ภิกษุอื่นจึง
คิดว่า ภิกษุองค์นี้ ได้แสดงสิ่งที่เรากระทำให้เหมือนตนกระทำเป็นนิจกาล
เราจะกระทำสิ่งที่ควรกระทำแก่เขา พอภิกษุนั้นฉันทแล้วนอนหลับ ก็ไป
ต้อน้ำอาบไว้ แล้วเทใส่ที่หม้อหนึ่งไปตั้งไว้ที่หลังห้องอาบน้ำ แต่เหลือ
น้ำไว้ประมาณสักกระบวยในภาชนะต้อน้ำ ให้มีโอผลุงอยู่ ๑ พอถึงเวลา

เป็น ภิกษุออกนาคแล้ว เห็นไอน้ำพลุ่งอยู่ก็คิดว่า ภิกษุนั้นคงจะต้มน้ำ
 แล้ว จึงเข้าไปบอกพระเถระเจ้าว่า ท่านขอรับ น้ำอาบตั้งไว้ที่ห้องน้ำแล้ว
 ของงอาบน้ำ แล้วก็เข้าไปที่ห้องน้ำกับพระเถระเจ้า ฯ เมื่อพระเถระเจ้า
 ไม่เห็นน้ำ จึงถามว่า น้ำอยู่ไหน ? ภิกษุหนุ่มมองคั่นจึงไปที่เรือนไฟ
 จุ่มกระบวยลงในภาชนะ รู้ว่าเป็นภาชนะเปล่านั้นก็เตือนขึ้นว่า ขอท่านจงดู
 การกระทำของพระหัตถ์ ขอท่านจงดู ภูเขาภาชนะเปล่านั้นตั้งไว้นบนเตา แล้วไปไหน
 เสียก็ไม่รู้ กระผมเข้าใจว่าน้ำมีอยู่ในห้องน้ำจึงได้บอก แล้วก็ถือหม้อน้ำ
 ไปที่ห้องน้ำ ฯ ฝ่ายภิกษุออกนาคก็มานั่งจากหลังห้องน้ำมาไว้ที่ห้องน้ำ ฯ
 ฝ่ายพระเถระเจ้าจึงคิดว่า ภิกษุหนุ่มบอกว่า ได้ต้มน้ำไว้ที่ห้องน้ำแล้ว
 ขอให้เราไปสรง บัดนี้กับนพมพาถือหม้อน้ำไปสรงที่ห้องน้ำ เป็นอย่างไรกัน
 เมื่อพิจารณาตุกรู้ว่า ภิกษุหนุ่มนั้นประกาศกิจวัตรที่ภิกษุหนุ่มกระทำ
 ให้เหมือนตนกระทำตลอดกาลถึงเพียงนั้นแล้ว จึงให้โอวาทแก่ภิกษุของคั่น
 ซึ่งมานั่งในเวลาเย็นว่า ธรรมดาภิกษุ ควรกล่าวสิ่งที่ตนทำ ว่าตนทำ
 ไม่ควรกล่าวสิ่งที่ตนไม่ได้ทำว่าตนทำ เมื่อภิกษุหนุ่มบอกว่า ต้มน้ำไว้
 ที่ห้องน้ำแล้ว ของงไปสรง เมื่อเราเข้าไปยืนอยู่ เขาก็ถือหม้อน้ำกับนพมพา
 ไป อันบรรพชิตไม่ควรทำอย่างนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็โกรธว่า จงดูการกระทำ
 ของพระเถระเจ้า เพียงนำท่านก็ว่าได้ เข้าขึ้นก็ไม่ไปบิณฑบาต
 กับพระเถระเจ้า ฯ พระเถระเจ้าได้ไปที่แห่งหนึ่งกับภิกษุออกนาค เมื่อพระเถระเจ้า
 ไปแล้ว ภิกษุนั้นก็ไปที่ตระกูลอุปัฏฐากของพระเถระเจ้า เวลาเขาถามว่า
 พระเถระเจ้าไปไหน ก็ตอบว่า พระเถระเจ้าไม่สบาย นั่งอยู่ที่วิหารนั้นเอง ฯ
 เขาจึงถามว่า จะได้อะไรไปถวายท่านจึงจะดี ฯ ก็ตอบว่า จงถวายอาหาร
 ชนิดนั้นชนิดนี้ ฯ คนทั้งหลายก็จัดอาหารถวายตามที่บอก ฯ อาหาร
 นั้น พอภิกษุนั้นไปถึงระหว่างทางก็ได้ฉันเสียหมด แล้วจึงไปวัด ฯ ฝ่าย
 พระเถระเจ้าได้ผ้าละเอียดยาวใหญ่ผืนหนึ่งในมือไปแล้ว ก็ได้ให้ภิกษุหนุ่ม
 ออกรับไปกับตน ฯ ภิกษุหนุ่มเห็นข้อมแล้วก็ได้ทำเป็นแผ่นผ้าห่มของตน ฯ
 เข้าขึ้นพระเถระเจ้าจึงไปที่ตระกูลอุปัฏฐากนั้น เมื่อเขาถามว่า ท่านเจ้าข้า
 ได้ยินว่าท่านไม่สบาย พวกข้าพเจ้า ได้จัดอาหารตามที่ภิกษุหนุ่มบอก

ส่งไปถวายแล้วจึงสบายอย่างนั้นหรือ พระเถระเจ้าก็นั่งอยู่ แต่เวลาไปถึง
วิหารแล้ว ภิกษุหนุ่มจึงมาใกล้แล้วนั่งลงในเวลาเย็น ท่านจึงว่า ได้ยินว่า
เมื่อก่อนนั้นเธอทำอย่างนั้นหรือ การกระทำอย่างนั้นไม่สมควรแก่บรรพชิตทั้งหลาย
การขอเขามาฉันข่อมไม่สมควร ฯ ภิกษุหนุ่มนั้นก็โกรธ ได้คิดผูกอาฆาต
พระเถระเจ้าว่า เมื่อก่อนว่าเรากล่าวเท็จเพราะเพียงเรื่องนั้น มาวันนี้
ว่าเราไม่ควรขอเขามาฉัน เพราะเราได้ฉันข้าวเพียงคำเดียว ในตระกูล
อุปัฏฐากของตน ถึงผ้าที่ได้มาก็ให้ภิกษุผู้ปฏิบัติตนเท่านั้น โอ ! กรรม
ของพระเถระเจ้านั้นหนักนัก เราต้องแก้แค้นให้ได้ เข้าชนเมื่อพระเถระเจ้า
เข้าไปสู่บ้าน ก็อยู่วิหารแต่ผู้เดียว หาไม้ค้อนไปทบต่อยภาชนะใช้สอย
เป็นต้น ให้ล้มแล้วก็เผาบรรณศาลา สิ่งใดที่ไฟไหม้ไหม้ก็ทุบสิ่งนั้นเสียด้วย
ไม้ค้อนแล้วก็ออกหนีไป เวลาตายแล้วก็ไปตกอเวจีนรก ฯ มหาชนก็
สนทนากันขึ้นว่า ได้ยินว่าลัทธิहारิกของพระเถระเจ้า อดทนเพียงคำสอน
ก็ไม่ได้ โกรธแล้วก็เผาบรรณศาลาแล้วก็หนีไป

ครั้งนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งออกจากกรุงราชคฤห์ในเวลาต่อมา ประสงค์
จะเห็นสมเด็จพระบรมศาสดา จึงได้ไปที่พระเชตวัน ถวายบังคมแล้ว
สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงปราศรัยไต่ถามว่า เธอมาจากไหน กราบทูล
ว่า มาจากกรุงราชคฤห์ พระเจ้าข้า ฯ จึงถามว่า มหากัสสปบุตร
ของเรายังพอทนได้หรือ ? กราบทูลว่า ยังพอทนได้ พระเจ้าข้า แต่
ลัทธิहारิกขององค์หนึ่งของท่าน โกรธด้วยเพียงคำสอนแล้วก็เผาบรรณศาลา
ครั้นแล้วก็หนีไป ฯ สมเด็จพระจอมไตรศาสดา จึงตรัสว่า ภิกษุนั้น
ไม่ได้โกรธเพราะฟังคำสอนเพียงชาติหนึ่งเท่านั้น ถึงในชาติก่อนก็เหมือนกัน
ไม่ใช่ทำลายกุฎีแต่ในบัดนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็ได้ทำลายเหมือนกัน แล้ว
ก็ทรงนำมาซึ่งเรื่องอดีตว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ
อยู่ในกรุงพาราณสี มีนกกกโคร่งตัวหนึ่งทำรังอยู่ในป่าหิมพานต์ ฯ อยู่
มาวันหนึ่งก็มีฝนตก มีวานรตัวหนึ่งหนาวตัวสั่นมาถึงที่นั้น ฯ นกกกโคร่ง
ได้เห็นแล้วจึงว่า นี่แน่ะวานร ศรัทธา มีอ เท้า ของท่านก็เหมือน

มนุษย์ แต่เหตุไรท่านจึงไม่มีเรือนอยู่ ฯ วานรก็บอกว่า ถึงเรามิมีเท่าที่จริง แต่ว่าปัญญาที่จะให้เราทำเรือนอยู่ไม่มี แล้วประสงค์จะบอกความซื่อ จึงว่า นี่แน่ะนกกังโครง ศีรษะและมือเท้าของเราเหมือนมนุษย์ก็จริง แต่ว่าเขากล่าวปัญญาไคว่ ดีที่สุดในหมู่มนุษย์ ปัญญานั้นไม่มีแก่เรา ฯ ลำดับนั้น เมื่อนกกังโครงจะตีเคียนว่า การอยู่ครองเรือนรังจกมิแก่ท่านผู้เป็นอย่างนี้ได้อย่างไร จึงกล่าวชน ๒ คาคา อันมีเนื้อความว่า ความสขบ้อมไม่มีแก่ผู้มีจิตไม่มั่นคง ผู้มีจิตวอกแวก ผู้ทำลายมิตร ผู้มีปกติไม่ยั่งยืนเป็นนิจ ฯ ท่านจงกระทำอานุภาพ จงประพฤติกุศลให้มีความปกติ นี่แน่ะกะบี ท่านจงกระทำกระท่อมสำหรับป้องกันเย็นและลม ฯ วานรจึงว่า นกกังโครงนี้ว่าเรามีจิตไม่มั่นคง มีจิตวอกแวก ทำลายมิตร ไม่มีปกติยั่งยืน เราจะแสดงความทำลายมิตรให้เขาเห็นเสียในเคียนวัน ว่าแล้วก็ทำลายวังนกกังโครงเสีย ฯ เมื่อวานรจับรังอยู่ นกกังโครงก็บินหนีออกไปทางหนึ่ง ดังนี้

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ก็ทรงประชุมชาดกว่า วานรในคราวนั้น ได้เป็นภิกษุผู้ทำลายกุญ นกกังโครงได้เป็นพระภิกษุสัป ครั้นทรงประชุมชาดกแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ในเคียนวันเท่านั้น ถึงเมื่อก่อนภิกษุนั้นก็โกรธเพราะโอวาท แล้วได้ทำลายกุญเสีย การอยู่ผู้เดียวของภิกษุสัปผู้เป็นบุตรของเรา ยิ่งดีกว่าการอยู่กับคนพาลเช่นนั้น แล้วจึงตรัสคาคานชนว่า จรณเจ นาธิคจเจยฺย เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ถ้าบุคคลผู้เที่ยวไปไม่ได้ผู้ดีกว่าคนหรือเสมอกับตน ก็ควรทำความเป็นผู้เดียวให้มั่นคง เพราะความเป็นสหายในคนพาลไม่มี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เที่ยวไป ควรทราบว่าได้แก่การเที่ยวไปด้วยใจ ไม่ใช่การเที่ยวไปด้วยอริยาบถ อธิบายว่า เมื่อแสวงหามิตรที่ดี ฯ คำว่า ที่ดีกว่าหรือเสมอกับตน คือ ถ้าไม่ได้ผู้ดีกว่าหรือเสมอกับตน ด้วยคุณธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฯ คำว่า ความเป็นผู้เดียว คือ เมื่อได้ผู้ดีกว่าตน ย่อมเจริญด้วยคุณธรรมมีศีลเป็นต้น เมื่อได้ผู้เสมอกัน

ข้อมไม่เสื่อม ด้วยว่า ผู้ขบด้วยกันกับผู้เลวกว่าตน ใช้ร่วมกัน กินร่วมกัน
กันผู้เลวกว่าตน ข้อมเสื่อมจากคุณธรรมมีศีลเป็นต้น ฯ เพราะฉะนั้น
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า บุคคลเช่นนั้นใคร ๆ ไม่ควรเกี่ยวข้อง
ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ นอกจากจะเมตตากรุณาเท่านั้น ดังนี้ เพราะ
ฉะนั้น ถ้าอาศัยความกรุณาว่า ผู้ที่ได้อาศัยเราแล้วจักเจริญด้วยคุณธรรม
มีศีลเป็นต้น ไม่หวังอะไรจากผู้นั้น ก็อาจสงเคราะห์ผู้นั้นได้ การกระทำ
อย่างนั้นเป็นการดี ถ้าไม่อาจทำอย่างนั้น ก็ควรทำความเป็นผู้เดียวให้มั่นคง
คือ ควรอยู่ผู้เดียวในอิริยาบถทั้งปวง ฯ เพราะอะไร ? เพราะความเป็น
สหายในคนพาลไม่มี ฯ อันความเป็นสหาย ได้แก่ จุลศีล มัชฌิมศีล
มหาศีล กถาวัตถุ ๑๐ ขุดงคคุณ ๑๓ วิภัสสนาคุณทั้งหลาย มรรค ๔ ผล ๔
วิชา ๓ อภิญญา ๖ คุณคือความเป็นสหายนั้นข้อมไม่มี เพราะอาศัย
คนพาล ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง ภิกษุอาคันตกะ ก็สำเร็จโสดาปัตติผล บุคคล
อื่น ๆ เป็นอันมาก ก็สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นต้น เทศนาที่ได้เป็นประโยชน์
แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องสหวัตราริกของพระกัสสปเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นชัดว่า คนพาลนั้น ได้แก่คนชนิดไร
คือ เมื่อท่านทั้งหลายได้นึกถึงเรื่องภิกษุหนั้นนั้น และเรื่องวานรนั้นแล้ว
จะเห็นได้ชัดเจนทีเดียวว่า คนพาลนั้น ได้แก่คนที่มีนิสัยไม่ดี ฯ อันคน
นิสัยไม่ดีนั้น ได้แก่คนมีความคิดไม่ดี ใจไม่ดี มาแต่กำเนิด มาหลาย
ร้อยชาติแล้ว เป็นใจที่ใคร ๆ แก่ได้ยาก หรือแก่ไม่ได้เสียเลย ทั้งจงเข้าใจ
ว่า ผู้ที่ถูกว่ากล่าวโดยชอบก็โกรธนั้นแหละเป็นคนพาล ถ้าเห็นผู้ใด
เป็นอย่างนั้น จงอย่าได้เข้าใกล้ผู้นั้น ถึงเข้าใกล้ด้วยความจำเป็นก็ต้องระวังให้
จงดี ให้นึกว่าเหมือนกับใกล้สรพิษ ถ้าระวังไม่ดีก็ต้องเป็นเหมือน
นกกังไกรซึ่งถูกวานรทำลายรังฉะนั้น ทางดีที่สุดแล้ว ก็ต้องอย่าใกล้
เสียเลย ต้องคบหาคนที่ดีกว่าเราด้วยคุณธรรม หรือเสมอกับเราด้วย
คุณธรรมเท่านั้น ถ้าหาไม่ได้ก็อย่าคบใคร เพราะว่าถ้าหากคนที่มีคุณธรรม

๑๘๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ก็เสมอกับเรา หรือคิดว่าเราไม่ได้อีกแล้ว เราไปคบคนเลวกว่าเรา ก็มีแต่จะทำให้เราเลวลงไป อย่างน้อยที่สุดเราก็เสียชื่อว่าคบคนเลว การคบคนก็เป็นของสำคัญมากอย่างหนึ่ง เพราะว่า ความฉิบหายและความเจริญ หรือความชั่ว ความดีต่าง ๆ บ่อเกิดด้วยความคบคนเป็นอันมาก ถ้าคบคนเลวก็เสียหาย คบคนดีก็ดี เพราะฉะนั้น จึงควรที่ผู้เป็นมารดา บิดา ปู่ย่า ตายาย ของคนทั้งหลายจะเอาใจใส่แนะนำสั่งสอนไม่ให้ลูกหลานเล่นของคนคบคนชั่วช้าเลวทราม จึงจะเป็นการดี สันเนือความในเทศนาภิกษุท่านเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณ ๗๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องอานันท์เศรษฐีเป็นต้น

ปุตคามตถิ ชนมตถิ อิมิ ชนมเทสนิ สตุถา สาวตถิยิ วิหรนุโค
อานนุทเสฏฺฐิ อารพุก กณฺเฐติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องอานันท์เศรษฐีเป็นต้น ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องอานันท์เศรษฐี

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ทรงปรารภอานันท์เศรษฐีให้เป็นต้นเหตุ จึง
ตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ปุตคามตถิ ชนมตถิ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ที่กรุงสาวัตถีมีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่า อานันท์เศรษฐี
เป็นคนมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ แต่เป็นคนตระหนี่มาก ๆ เขาได้ประชุมพวก

ญาติทุกกิ่งเดือน แล้วส่งสอนบุตรของเขาผู้มีชื่อว่ามุลสิรี ถึง ๓ เวลาว่า
เจ้าอย่าเข้าใจว่าทรัพย์ ๘๐ โกฏินี้มาก ทรัพย์ที่มีอยู่เจ้าไม่ควรให้ใคร
ทรัพย์ใหม่เจ้าควรทำให้เกิดขึ้น เมื่อเจ้าทำให้ทรัพย์สิ้นไปทีละกหาปณะ
เท่านั้น ทรัพย์ก็สิ้นไปได้ เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญาเห็นความสิ้นไปแห่ง
น้ำมันหยอดและความก่อขึ้นแห่งปลวกทั้งหลาย ความนำมาแห่งแมลงฝูง
ทั้งหลาย แล้วก็ครองเรือนได้ ดังนี้

ต่อมาภายหลัง อานันทเศรษฐีผู้นั้นก็ไม่ได้บอกขุมทรัพย์ใหญ่ ๕ ขุม
ของตนแก่บุตร เป็นผู้ติดอยู่ในทรัพย์ มีมลทินคือความตระหนี่ เวลา
ตายแล้วก็ไปถือปฏิสนธิในตระกูลแห่งหญิงจัณฑาลคนหนึ่ง ในหมู่บ้าน
ใกล้ประตูแห่งหนึ่งของเมืองนั้น ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ของหมู่ตระกูลจัณฑาล
พื้นตระกูล ฯ พระราชาได้ทรงสดับว่าเศรษฐีนั้นตายแล้ว ก็ให้หามุลสิรี
ผู้เป็นบุตรของเขามาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเศรษฐี ฯ ฝ่ายตระกูลจัณฑาล
พื้นหนึ่งนั้น ได้กระทำงานจ้างรวมกันเลียงชีพ นับแต่อานันทเศรษฐีถือ
ปฏิสนธิไปแล้ว พวกนั้นก็ไม่ได้งานจ้าง เพียงอาหารจะเลียงท้องก็ไม่ได้
โดยที่สุดแต่ถอนข้าวที่เหลือเดนมก็ไม่ได้ ฯ พวกนั้นจึงกล่าวกันว่า เวลา
นี้พวกเราทำงานก็ไม่ได้แม้เพียงอาหาร คงมีหญิงกาลกัณณี อยู่ในพวก
ของเรา จึงได้แบ่งกันออกเป็น ๒ พวก แบ่งออกเรื่อยไปจนกระทั่งได้
แยกบิดามารดาของอานันทเศรษฐีนั้นไว้เสียพวกหนึ่ง จึงรู้ว่าคนกาลกัณณี
เกิดในตระกูลนี้ แล้วก็ไถ่มารดาของอานันทเศรษฐีนั้นไปเสีย ฯ อานันท-
เศรษฐีนั้นยังอยู่ในครรภ์ตราบใด มารดาก็ได้นมอาหารพอเลียงท้องโดย
ลำบากผดเคืองอยู่ตราบนั้น จนกระทั่งถึงเวลาคลอด ฯ ในเวลาคลอดแล้ว
มือ เท้า ตา หู จมูก ปาก ของทารกนั้น ไม่มีอยู่ในที่ควรอยู่ ทารก
นั้นประกอบด้วยความวิกลจริตเช่นนั้น ก็ยังน่าเกลียดน่ากลัวเหมือนกับ
ปัสสาวะคลุกฝุ่น ฉะนั้น ถึงอย่างนั้นก็ไต่ มารดาก็ไม่อาจทิ้งได้ เพราะความ
รักบุตรที่อยู่ในท้องของมารดา บ่อมนมกำลังแรงกล้า ฯ มารดาก็ได้เลียง
ทารกนั้นมาโดยลำบาก ในวันที่พาทารกนั้นไปด้วยก็ไม่ได้อะไร วันที่
ให้ทารกนั้นอยู่เรือนแล้วไปโดยลำพังจึงได้ค่าจ้าง ฯ ครั้นในเวลาที่ทารก

นั้นสามารถเที่ยวหาอาหารกินเองได้ มารดาได้มอบกระเบื้องขอทานให้ว่า ลูกเอ๋ย มารดาได้รับทุกข์มากเพราะอาศัยเจ้า คราวนี้มารดาไม่อาจเลี้ยงเจ้าได้ สิ่งของต่าง ๆ มีอาหารที่เขาคงแต่งไว้เป็นต้น เพื่อคนทั้งหลาย มีคนเดินทางไกลเป็นต้น มีอยู่ในเมืองนี้ เจ้าจงไปเที่ยวหาอาหารเลี้ยงชีวิตเถิด ว่าแล้วก็ปล่อยไป ฯ ทารกนั้นก็เที่ยวไปตามลำดับหลังคาเรือน ได้ไปถึงที่ตนเกิดในชาติเป็นอานันทเศรษฐี ก็ระลึกชาติได้ จึงเข้าไปที่เรือนของตน ฯ ที่ข้ามประเทศทั้ง ๓ นั้น ไม่มีใครทันสังเกต ฯ พวกลูกเล็ก ๆ ของมุลสิริเศรษฐี ซึ่งเล่นอยู่ในข้ามประเทศที่ ๔ ได้เห็นแล้ว ก็ตกใจร้องไห้ ฯ ครั้งนั้น บ่าวไพร่ของเศรษฐี จึงไล่ต้อนออกไปไว้ที่เทหยาบเขี้ยว จงออกไปคนกาลกัณณิ เมื่อสมเด็จพระชินศรีศาสดามีพระอานนทเถระเจ้าตามเสด็จ ไปเที่ยวมณฑปาท พอสด็จถึงที่นั้น ก็ทอดพระเนตรพระเถระเจ้า เวลาพระเถระเจ้าทูลถาม ก็ตรัสบอกเรื่องนั้น ฯ พระเถระเจ้าจึงให้เรียกทูลสรีออกมา ฯ มหาชนก็ไปประชุมกัน ฯ สมเด็จพระสรเพชญพุทธเจ้า ก็ตรัสถามมุลสิริเศรษฐีว่า ทารกนั้นเชอร์จิกหรือ เมื่อมุลสิริทูลว่าไม่ทราบ พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า ทารกนั้นเป็นอานันทเศรษฐีผู้เป็นบิดาของเธอ เมื่อมุลสิริเศรษฐีไม่เชื่อ จึงตรัสว่า นี่แน่ะอานันทเศรษฐี เธอจงบอกขุมทรัพย์ใหญ่ ๕ ขุม ให้แก่บุตรของเธอ แล้วก็ให้ทารกนั้นบอกขุมทรัพย์ใหญ่ให้ ทำให้มุลสิริเศรษฐีเชื่อ ฯ มุลสิริเศรษฐี นั้นจึงได้นับถือพระพุทธองค์ ฯ เมื่อพระพุทธองค์จะทรงแสดงพระธรรม แก่มุลสิริเศรษฐีนั้น จึงได้ตรัสถามว่า ปุตุตามตถิ ธนมตถิ เป็นคน ซึ่งมีความปลว่า คนพาล ข้อมเคืองร้อนว่าบุตรมี ทรัพย์มี ตนยังไม่มีแก่นตนเอง บุตรจะมีมาแต่ไหน ทรัพย์จะมีมาแต่ไหน ดังนี้

เนื้อความแห่งคำถามว่า คนพาลข้อมเคืองร้อน คือ ลำบากใจ เป็นทุกข์ใจ เพราะความรักบุตรและรักทรัพย์ว่า บุตรของเรา มี ทรัพย์ของเรา มี ดังนี้ ๑ ลำบากใจว่า บุตรของเราหนีหายตายไปแล้ว ๑ ลำบากใจว่า บุตรของเราหนีหาย ๑ ลำบากใจว่า บุตรของเราจักหนีหาย ๑ ฯ ถึงในทรัพย์ก็เหมือนกัน ฯ เป็นอันว่า คนพาลข้อมลำบากใจด้วยอาการ ๖

ดังนี้ ๑ ถึงเมื่อคนพาลพยายามอยู่ด้วยประการต่าง ๆ ในทางบก ทางน้ำ
เป็นต้น ทั้งกลางคืนกลางวันด้วยคิดว่า เราจะหาเลี้ยงบุตร ดังนี้ ก็ลำบากใจ
กระทำกรรม พานิชยกรรมเป็นต้น ด้วยคิดว่า จะทำทรัพย์ให้เกิด ก็
ลำบากใจ ผู้ลำบากใจอย่างนี้ ตัวเองก็ไม่มีแก่ตัวเอง คือ เมื่อเขาไป อาจ
ทำตัวเขาที่มีความทุกข์ให้เป็นสุข ได้ด้วยความลำบากใจนั้น ในเวลาเขา
ยังมีชีวิตอยู่ ตัวเขาก็ชื่อว่าไม่มีแก่ตัวเขา เวลาที่เขาอนอนอยู่บนเตียง
สำหรับตาย เราร้อนอยู่ด้วยเวทนาอันมีความตายเป็นที่สุด เหมือนเราร้อน
ด้วยเปลวเพลิง เมื่อเครื่องผูกที่ต่อ คือ เส้นเอ็นขาดไป เมื่อร่างกระดูก
แตกไป เขาหลับตาเห็นโลกหน้า ลืมตาเห็นโลกนรกได้ เขาอาบน้ำวันละ ๒
ครั้ง กินอาหารวันละ ๓ ครั้ง ประดับด้วยของหอมและระเบียบ เป็นต้น
เลี้ยงตัวจนตลอดชีวิตก็ดี ตัวของเขาก็ชื่อว่าไม่มีแก่เขา เพราะ
ไม่สามารถจะป้องกันทุกข์ได้โดยความเป็นเพื่อน ๒ บุตรจะมีมาแต่ไหน
ทรัพย์จะมีมาแต่ไหน คือ ในคราวนั้น บุตรหรือทรัพย์จะทำอะไรไม่ได้ อานันท-
เศรษฐีไม่ให้อะไรแก่ใคร ได้เก็บทรัพย์ไว้เพื่อบุตร เวลานอนตายอยู่ที่เตียง
สำหรับตายเมื่อก่อนก็ดี เวลาได้รับทุกข์อยู่ในเดิวนรกดี บุตรจะมีมา
แต่ไหน ทรัพย์จะมีมาแต่ไหน คือ บุตรหรือทรัพย์นำทุกข์นั้นไปได้หรือ
ทำสุขให้เกิดได้หรือ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง การได้สำเร็จธรรมก็มีแก่บุคคล ๘ หมื่น ๔ พัน
เทศนาก็ได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล จบเรื่องอานันทเศรษฐีเพียง
เท่านั้น ๑ ในเรื่องนี้มีข้อที่เข้าใจยากอยู่ก็คือ ข้อความในคาถาซึ่งได้
แปลมาแล้วนั้น เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังทั้งหลายจงจำไว้แต่โดยย่อว่า
คนพาล คือ คนไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ เมื่อมีบุตรก็ลำบากใจเพราะบุตร
มีทรัพย์ก็ลำบากใจเพราะทรัพย์ เมื่อเขาลำบากใจอยู่อย่างนั้น ตัวเขา
เองก็ชื่อว่าไม่มีแก่ตัวเขาเอง คือ ตัวเขาเองก็ช่วยตัวเขาเองให้มีความสุข
สบายใจไม่ได้ เมื่อเป็นอย่างนั้น บุตรที่ไหน ทรัพย์ที่ไหนจะช่วยเขาให้
มีความสุขกาย สบายใจได้ ดังนี้

เรื่องโจรแก้อ

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องโจรแก้อ ซึ่งมีว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตุวนาราม ทรงปรารภพวกโจรแก้อ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โย พาลो มณฺณติ พาลุํ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า โจร ๒ สหายนั้น ได้ไปที่พระเชตุวันกับมหาชนซึ่ง ไปฟังธรรม คนหนึ่งฟังธรรมกถา คนหนึ่งเล่าหาของที่ตนควรจะถือเอา ๆ ในสหายทั้ง ๒ นั้น ผู้ที่ฟังธรรมได้บรรลุโสดาปัตติผล คนนอกน ได้เงินประมาณ ๕ มาสก อันผูกไว้ที่ชายผ้าของคน ๆ หนึ่ง ๆ เงิน ๕ มาสกนั้นก็ให้เป็นค่าอาหารในเรือนของเขา ในเรือนของอีกคนหนึ่งไม่มี อาหาร ๆ ครั้นนั้น โจรที่เป็นสหายกับภรรยาของตนก็เขาะเขี่ยสหายนั้นว่า เพียงค่ากับข้าวในเรือนของตน เธอก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เพราะเธอ เขินบั่นจิตเกินไป ๆ สหายนอกนจึงคิดว่า บุรุษนี้เข้าใจว่าตนเป็น บั่นจิตด้วยความเป็นพาลแท้ ๆ จึงพร้อมกับพวกญาติไปที่พระเชตุวัน เพื่อ จะกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระศาสดา แล้วก็กราบทูล ๆ เมื่อพระศาสดา จะทรงแสดงธรรมแก่เขา จึงตรัสพระคาถานี้ว่า โย พาลो มณฺณติ พาลุํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า พาลผู้ใดเข้าใจตนเป็นพาล พาลผู้นั้น จะเป็นบั่นจิตได้บ้าง ส่วนพาลที่เข้าใจตนเป็นบั่นจิต เราเรียกว่าพาลแท้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า พาลผู้ใด คือ ผู้ใดเป็นพาลด้วยตนเอง คือ ไม่ใช่ บั่นจิต ก็เข้าใจ คือ ระวังความเป็นพาลของตนนั้นว่า เราเป็นพาล ๆ คำว่า เพราะเหตุนี้ นั่น คือ เพราะเหตุนี้บุคคลผู้นั้นจะเป็นบั่นจิตได้ บ้าง จะเป็นเช่นนั้นบ้าง ๆ เพราะว่าผู้นั้นรู้ว่าตนเป็นพาล เมื่อ ไปหาบั่นจิตอื่น ได้รับคำว่าการสั่งสอนเพื่อให้เป็นบั่นจิต รับคำสั่งสอน แล้วก็เป็นบั่นจิตได้บ้าง หรือเป็นบั่นจิตกว่านั้นบ้าง ๆ คำว่า ผู้นั้นเป็น พาลแท้ คือ ผู้ใดเป็นพาลเข้าใจว่าตนเป็นบั่นจิต ว่าผู้นั้นคือใครจะเป็น พหูสูต เป็นธรรมกถิก เป็นวันัยร เป็นผู้กำจัดอาหารได้เช่นกับเรา

ผู้นั้นก็ไม่ไปหาบัณฑิตก่อน ไม่เล่าเรียนปริยัติ ไม่บำเพ็ญปฏิบัติ ก็ถึง
ความเป็นพาลโดยส่วนเดียว ผู้นั้นก็เป็นเหมือนโจรผู้แก้ห่อ ฯ เพราะ
ฉะนั้น จึงตรัสว่า ผู้นั้นแหละเราเรียนว่าพาล ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง มหาชนกับพวกญาติของสหายนอกนี้ ก็ได้
บรรลุโสดาปัตติผล ดังนี้แต่ จบเรื่องโจรผู้แก้ห่อเพียงเท่านั้น

เรื่องพระอุทัยเถรเจ้า

ต่อไปนี้เป็นเรื่องพระอุทัยเถรเจ้า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระอุทัยเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ขาวขำขี้ เจ พาลโง่ ดังนี้

ดังได้สัจับมาว่า เมื่อพระมหาเถรเจ้าทั้งหลายลูกไปแล้ว พระอุทัย
นั้น ก็ไปเที่ยวธรรมสภานั่งบนธรรมาสน์ ฯ ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง พวก
ภิกษุอาคันตุกะมาเห็น ก็เข้าใจว่า ภิกษุนั้นก็เป็นพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งได้สดับ
เล่าเรียนมาก จึงถามปัญหาเกี่ยวกับขั้นบันไดเป็นต้น เวลาเห็นพระอุทัยไม่
รู้อะไร ก็ติเตียนว่า นี่ใคร อยู่ในวิหารอันเดียวกันกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ไม่รู้ แม้กระทั่ง ขั้น ธาตุ อายตนะ แล้วก็กรณทุลเรื่องนั้นแต่พระ
ตถาคตเจ้า ฯ เมื่อพระตถาคตเจ้า จะทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า ถึงคนพาลเข้าไปใกล้บัณฑิตตลอดชีวิตก็ตาม เขาก็
ไม่รู้จักรักรรรม เหมือนทัพพไม่รู้จักรักรรรมแกลงนั้น ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถาเห็นว่า อันผู้เป็นพาลนั้นเมื่อเข้าไปใกล้บัณฑิตก่อน
แม้ตลอดชีวิตก็ตาม ก็ไม่รู้จักรักรรรมคือ ปฏิบัติและปฏิเวธอย่างนั้นว่า อัน
เป็นวิหารธรรม อันเป็นอาหารธรรม อันเป็นโคจรธรรม อันมีโทษ
อันไม่มีโทษ อันไม่ควรประพฤติกิ อันไม่ควรประพฤติกิ อันควรแห่ง
ตลอด อันควรกระทำให้แจ้ง ฯ ข้อนเหมือนอะไร เหมือนทัพพไม่
รู้จักรักรรรม แกลงนั้น คือ ทัพพถึงบุคคลจะตักแกงต่าง ๆ อยู่จนกระทั่งเหียน
ก็คิด ก็ไม่รู้จักรักรรรมว่าอันนั้นเค็ม อันนั้นจืด อันนั้นเผ็ด อันนั้นเฝื่อน อันนั้น

๑๘๔ พระศกคัมภีร์ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒
เปรียบ อันนั้นไม่เปรียบ อันนั้นผิด ฉะนั้น คนพาลเข้าใจกลับบัณฑิตจน
คลอเคลียชีวิต ก็ไม่รู้จักรัศธรรมตามที่กล่าวแล้วฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง จิตของพวกภิกษุอาคันตกะ ก็หลุดพ้นจาก
อาสวะทั้งหลาย ดังนี้ สันเรื่องพระอุทาย์เถรเจ้าเพียงเท่านั้น

เรื่องภิกษุเมืองปาฐา

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องภิกษุเมืองปาฐาว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพวกภิกษุเมืองปาฐา ๓๐ องค์
ให้เป็นคันเหตุนั้น จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนั้นไว้ว่า มุหุตตมปิ เจ วิญญู
ดังนี้

ก็เมื่อภิกษุเหล่านั้น แสวงหาหญิงอยู่ในเวลายังเป็นฤดูหัตถ์ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ก็ได้ทรงแสดงธรรมให้ฟัง ที่บ้านฝ่ายแล้ว ๆ คราว
นั้น พวกนั้นทงสน ก็ถึงความเป็นเอหิภิกษุ ทรงไว้ซึ่ง บาตร จีวร อัน
สำเร็จด้วยฤทธิ์ ยศนั้นรุดงค์ ๑๓ ต่อมาنان จึงได้ไปเฝ้าพระศาสดาจารย์
ได้ฟังการทรงแสดงธรรม อันว่าด้วยสงสารมที่สุคไม่ปรากฏ ก็สำเร็จ
พระอรหัตในตนเอง ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันในธรรมสภาว่า น่า
อัศจรรย์ ภิกษุเหล่านั้น รู้แจ้งธรรมเร็วนัก ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาได้
ทรงสดับแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เดี๋ยวนี้ ถึงเมื่อ
ก่อน พวกนั้นก็ได้เป็นสหายนันทั้ง ๓๐ คน ได้เป็นนักเลง เวลาได้ฟังการ
แสดงธรรมของมหาตณชิละ ในคุณชิลชาดก แล้วก็รู้แจ้งธรรม ได้ถือ
มันศีล ๕ พวกนั้นได้ถึงพระอรหัตในหนึ่งวันนั้น ด้วยอุปนิสัยนั้น
เอง ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า มุหุตตมปิ
เจ วิญญู เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ถึงวิญญูเข้าใจกลับบัณฑิตเพียงครู่
เดียวก็ตาม ก็รู้แจ้งธรรมโดยเร็วพลัน เหมือนลนรจักรสแกงฉะนั้น ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า ถึงวิญญู คือผู้เป็นบัณฑิต เข้าใจกลับบัณฑิตอื่น
แม้เพียงครู่หนึ่งก็ตาม เมื่อเขาเรียนและถามในสำนักของบัณฑิตนั้น ก็รู้
แจ้งปริยัติธรรมได้โดยเร็วพลัน ต่อมาต่อไปนี้ขอให้บอกกรรมฐาน เมื่อพวก

เพียรพยายามในการปฏิบัติ ก็รู้แจ้งกระทั่งโลกุตตรธรรม โดยเร็วพลัน
เหมือนกันกับบุรุษผู้มีวิชาประสาทไม่เสีย พอวางอาหารไว้ที่ปลายถัน
เพื่อจะให้รัฐต่าง ๆ มีรสเค็มเป็นคั่นจะนั้น ดังนี้ ฯ ในเวลาจบ
เทศนาลง ภิกษุเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ ฯ สิ้นเรื่อง
ภิกษุเมืองปาฐาเพียงเท่านั้น.

เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสุปปพุทธกถุญ

จรมติ พาลา ทุมเมชาติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สดฺธา เวฬุเน วิหรนฺโต
สุปปพุทธกถุญ อารพภ กเถสิ.

อิทํ สุปปพุทธชวตฺถ อุทานเ อาคตมา ตทว หิ สุปปพุทธกถุญ
ปริสฺปริยนฺเตคิ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องสุปปพุทธกถุญเป็นคั่น ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสุปปพุทธกถุญ

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน ทรงปรารภสุปปพุทธกถุญ คือ สุปปพุทธะ
โรคเรื้อน ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า จรมติ พาลา
ทุมเมชา ดังนี้

เรื่องสุปปพุทธะนี้ มีมาแล้วในอุทาน ๑ ก็คราวนั้น เมื่อสุปปพุทธ-
 ภูฏินั่งอยู่ในที่สุตแห่งประชุมชน พึงพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้าแล้วกับบรรลุนิสาสัยคฤหัสถ์ มีความประสงค์จะกราบทูลคุณธรรม
 ที่ตนได้แล้วแก่สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ไม่กล้าเข้าไปในท่ามกลาง
 ประชุมชน ในเวลาหาชนถวายบังคมองค์พระศาสดา ตามไปส่งแล้ว
 กลับมา เขาก็ได้ไปทูลหา ๑ ในขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงทราบ
 ว่า สุปปพุทธะโรคเรื้อรังนี้ ประสงค์จะทำคุณธรรมที่ตนได้แล้ว ใน
 พระศาสนาของพระศาสดาใหญ่ปรากฏ เราจะไปทดลองดู แล้วเสด็จไป
 ขึ้นที่อากาศ ตรัสขึ้นว่า สุปปพุทธะ เธอเป็นคนขัดสน เป็นคนกำพร้า
 เราจักให้ทรัพย์อันไม่รู้จักสิ้นแก่เธอ เธอจงว่าพระพุทธรเจ้าไม่ใช่พระพุทธรเจ้า
 พระธรรมไม่ใช่พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์ พระพุทธรเจ้า ไม่
 ควรแก่เรา พระธรรมไม่ควรแก่เรา พระสงฆ์ไม่ควรแก่เรา ดังนี้ ๑
 ครั้นนั้น สุปปพุทธะจึงถามว่า ท่านเป็นใคร ? ตรัสตอบว่า เรา
 เป็นท้าวสักกะ ๑ จงว่า นินน่ะท่านผู้เป็นอันธพาล ผู้ไม่มีหิริ ท่านไม่
 สมควรพูดกับเรา ท่านว่าเราเป็นคนยากจนขัดสน เป็นคนกำพร้า
 เราไม่ใช่คนยากจนขัดสน เราเป็นคนมีสุข เราเป็นผู้มีทรัพย์มาก ทรัพย์
 คือ ศรีทธา ศีล หิริ โอตถัปปะ สุตตะ จาคะ ปัญญา มียอัยแก่สตรหรือบุรุษ
 ไค ผู้ทั้งหลายเรียกว่า สตรหรือบุรุษนั้นไม่ใช่ผู้ขัดสน ชีวิตของ
 สตรหรือบุรุษนั้นไม่เป็นโมฆะ ๑ อริยทรัพย์ ๘ นั้น มียอัยแก่บุคคลเหล่าใด
 บุคคลเหล่านั้น พระพุทธรเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธรเจ้าทั้งหลาย ไม่เรียกว่า
 ผู้ขัดสน ๑ ท้าวสักกะได้ทรงสดับถ้อยคำของสุปปพุทธะนั้นแล้ว ก็ละ
 สุปปพุทธะไว้ในระหว่างทาง ไปเฝ้าองค์พระศาสดา กราบทูลร้อยคำ
 และการโต้ตอบนั้นทั้งสน ให้ทรงทราบ ๑ ครั้นนั้น พระพุทธรองค์จึง
 ตรัสว่า สักกะ ผู้เช่นพระองค์ตั้งร้อยดั่งพัน ก็ไม่อาจให้สุปปพุทธภูฏิกกล่าว
 ว่า พระพุทธรเจ้าไม่ใช่พระพุทธรเจ้า หรือว่า พระธรรมไม่ใช่พระธรรม
 หรือว่า พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์ ๑ ฝ่ายสุปปพุทธะไปเฝ้าองค์พระศาสดาแล้ว
 พระศาสดาทรงแสดงความชมเชยด้วยแล้ว ทูลแจ้งคุณธรรมที่ตนได้แล้ว

แต่พระศาสดา แล้วลักขนถวายบังคมลา พอเขาถวายบังคมลาไป
ไม่ช้า ก็มีแม่โคลูกอ่อนขวิดเขาตาย

ได้ยินมาว่า แม่โคลูกอ่อนนั้น เป็นนางยักษิณีนคนหนึ่งได้เกิด
เป็นแม่โคตั้ง ๑๐๐ ขาคี แล้วได้ฆ่าคนทั้ง ๔ คือ ปุกกาสาทิกlubตร ๑ พ่าหิย-
ทาร์จิริยะ ๑ คัมพทาทิกโจรฆาต ๑ สุปปพุทธกฏฐิ ๑ ฯ ได้ยินว่าคนทั้ง ๔
นั้น ในอดีตกาลได้เป็นบุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คน ได้นำนางนครโสภณีกน
หนึ่ง ไปที่สวนเที่ยวชมสวนอยู่ตลอดวัน พอถึงเวลาเย็นก็คิดกันว่า ใน
วันนี้ไม่มีผู้คน พวกเราจักถือเอาทรัพย์พันกหาปณะ ที่เราให้แก่หญิงนี้แล้ว
กับเครื่องแต่งตัวทั้งปวงของหญิงนี้ แล้วข้ามนเสียบ แล้วพากันไป ฯ หญิง
นั้นได้ฟังถ้อยคำของพวกนั้นแล้วก็คิดว่า พวกนี้ไม่มียางอาย ได้ชื่นชม
กับเราแล้ว คราวนี้อาจจะฆ่าเรา เราจักเร่งสังหารฆ่าแก่เขา ดังนี้
เมื่อดูกพวกนั้นฆ่า ก็ได้ตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ข้าพเจ้าเป็นยักษิณี พวก
นี้ฆ่าข้าพเจ้าอย่างไร ขอให้ข้าพเจ้าสามารถฆ่าพวกนั้นอย่างนั้น

มีภิกษุหลายองค์ด้วยกัน กราบหูลความตายของสุปปพุทธะนั้นแต่
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วหูลถามว่า คติของสุปปพุทธะนั้น เป็น
อย่างไร เหตุไรสุปปพุทธะจึงเป็นโรคเรื้อน พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรม
ศาสดาก็ทรงพยากรณ์ ซึ่งความที่แห่งสุปปพุทธะสำเร็จพระโสดาปัตติผล
แล้วเกิดในดาวดึงส์สวรรค์ และความที่แห่งสุปปพุทธะ ได้เห็นพระ
ปัจเจกโพธิ์ผู้ชื่อว่าตครสีขิ แล้วถูกขี้ฉะ พอหลีกไปว่าหนึ่งแล้ว ก็ไป
โหม้อยู่ในนรกตลอดกาลนาน แล้วเกิดเป็นโรคเรื้อนในบัดนี้ ด้วยอำนาจ
แห่งเศษบาป แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์โลกเหล่านี้
ย่อมกระทำความผิดอันมีผลเผ็ดร้อนด้วยตนเอง ดังนี้ แล้วเมื่อจักทรง
สืบต่อข้อความแสดงธรรมให้ยิ่งขึ้นไป จึงได้ตรัสพระคาถาว่า จรณติ
พาลา ทุมฺเมธา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า คนพาลซึ่งไม่มีความคิด
ข่มประพฤติก่ตนเอง เหมือนกับประพฤติดื้อศัตรู ข่มกระทำบาป
กรรมที่มีผลเผ็ดร้อน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ประพฤติ คือ กระทำอกุศลอยู่ด้วยอิริยา-
บถ ๔ ฯ คำว่า คนพาล คือ คนที่ไม่รู้จักประโยชน์ในโลกนี้ ในโลกหน้า

ชื่อว่า คนพาลในกาลานี้ ฯ คำว่า ไม่มีความคิด คือ ไม่มีปัญญา ฯ
คำว่า เหมือนข้าศึก คือ ทำตนเป็นคนมีเวร เหมือนกับผีไม่ใช้มิตร ฯ
คำว่า มีผลเผ็ดร้อน คือ มีผลกล้าแข็ง มีผลเป็นทุกข์ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้ถึงพระโสตตัญญิผลเป็นต้น
ดังนี้แล จบเรื่องสุปปพุทธกถุญฺญเพียงเท่านั้น

ในเรื่องสุปปพุทธกถุญฺญ พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า คนพาล
คือ คนมีความคิดไม่ดี ข้อมทำความไม่ดีให้แก่ตน เหมือนกับศัตรูทำ
สิ่งที่ไม่ดีให้แก่ศัตรูจะนั้น ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงเข้าใจเถิดว่า การทำบาป
อกุศลทุจริตทั้งสาม ชื่อว่าเป็นการทำร้ายตน อย่างคนที่เข่นฆ่าศึกกัน
ทำร้ายกันจะนั้น ดังนี้

เรื่องชาวนาคนหนึ่ง

ตอนไป ว่าด้วยเรื่องชาวนาคนหนึ่ง ซึ่งมีเรื่องมาว่า เมื่อสมเด็จพระ
พระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภชาวนาผู้หนึ่งให้
เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันไว้ว่า น ตี กมมํ กตํ
สาธุ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ชาวนาคนนั้น โณนาแห่งหนึ่งอยู่ในที่ใกล้กรุง
สาวัตถี ฯ พวกโจรได้เข้าไปสู่กรุงสาวัตถีตามท่อน้ำ ได้ขุดคูโมงค์เข้าไปใน
ตระกุ่มกิ่งแห่งหนึ่ง เก็บเอาเงินทองเป็นอันมาก แล้วก็ออกไปตาม
ทางท่อน้ำ ฯ โจรคนหนึ่งหลอกลวงโจรเหล่านั้น เอาถุงทรัพย์สินหนึ่ง
ใส่ไว้ในพกผ้า ไปถึงนานั้นแล้ว ก็แบ่งสิ่งของกับโจรเหล่านั้น แล้วถือ
เอาไป ไม่ได้สังเกตถุงทรัพย์สินหนึ่งซึ่งตกจากพกผ้า

ในวันนั้น เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงเสด็จดูโลกในเวลาจวน
ใกล้รุ่ง ก็ได้ทรงเห็นชาวนานั้น เข้าไปในชายแห่งพระญาณของ
พระองค์ เมื่อทรงรำพึงคิดว่า จักมีอะไร ก็ได้ทรงเห็นว่า ชาวนาผู้นั้น
จักไปโณนาต่งเข้า ฝ่ายพวกเจ้าของแห่งสิ่งของจักตามรอยเท้าพวกโจร
ไป จักเห็นถุงทรัพย์สินหนึ่งในนาของเขา แล้วก็จักจับเขาไป ยก

เว้นเราเสียแล้ว ผ่อนชื่อว่า เป็นพยานเขา จักไม่มี เขามือป็นิสัย
 แห่งโศดาบัตติมรรคอยู่ ควรเราจักไปในที่นั้น ๆ ฝ่ายชาวนานั้นก็ได้
 ไปเพื่อจะไถนาแต่เช้า ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็มีพระอานนทเถรเจ้า
 เป็นผู้ตามเสด็จ ได้เสด็จไปในที่นั้น ๆ ชาวนาได้เห็นแล้วก็ไป
 กราบไหว้ แล้วเริ่มจะไถนาอีก ๆ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ตรัส
 อะไรกับชาวนานั้น ได้เสด็จไปพักอยู่แห่งถุทรพัยพินหนึ่ง ทอด
 พระเนตรแล้ว ก็ตรัสบอกพระอานนทเถรเจ้าว่า ดูกอานนท อสรพิน ฯ
 พระอานนทเถรเจ้ากราบทูลว่า เห็นแล้วพระเจ้าข้า เป็นอสรพินมีพิน
 แรงกล้า ฯ ชาวนาคนนั้นได้ฟังแล้วก็คิดว่า ที่นี้เป็นที่เรารับไปมา
 ในเวลาบ้าง ไม่ใช่เวลาบ้าง ได้ยินว่ามีอสรพินอยู่ในที่นั้น เมื่อสมเด็จพระ
 พระสรเพชญพุทธเจ้าตรัสเท่านั้นแล้ว ก็เสด็จไป เขาก็คิดว่า เราจักฆ่า
 อสรพิน จึงถือเอาด้ามปฏักไป ได้เห็นถุทรพัยพินหนึ่ง แล้วก็คิดว่า
 พระศาสดา คงจะตรัสหมายถึงถุทรพินนี้ จึงถือเอาถุทรพินนั้นกลับไป
 วางไว้ในที่แห่งหนึ่งกลบด้วยฝุ่น ด้วยความที่ตนไม่ฉลาด แล้วก็เริ่ม
 ไถนาอีก ฯ เมื่อสว่างแล้ว คนทั้งหลายรู้ว่าถูกขโมยแล้ว ก็ติดตาม
 รอยเท้าไป เวลาไปถึงที่นั้นแล้ว ก็ได้เห็นที่พวกโจรแบ่งทรัพย์กัน
 ในที่นั้น แล้วได้เห็นรอยเท้าของชาวนา ฯ คนเหล่านั้นก็ตามรอยเท้า
 ของชาวนาไป ได้เห็นที่วางถุทรพินไว้ ก็คุ้ยฝุ่นขึ้นเอาถุทรพิน
 แล้วทูลว่า เจ้าปล้นบ้านแล้วมาทำเป็นเหมือนไถนาอยู่ ครั้นแล้ว
 ก็ทูลด้วยไม้ค้อน แล้วนำไปถวายพระราชา ฯ พระราชาทรงสดับ
 เรื่องนั้นแล้ว ก็ตรัสสั่งให้ฆ่า ฯ พวกราชบุรุษก็มัดแขนเขาไว้หลังเขม้น
 ด้วยหวายนำไปสู่ที่ฆ่า ฯ เวลาเขาถูกเขม้นด้วยหวาย ก็ไม่พูดอะไรอื่น
 พูดแต่ว่า จงดูกอานนท อสรพิน เห็นแล้วพระเจ้าข้า เป็นอสรพินที่
 มีพินแรงกล้า ดั่งนรธอไป ฯ ครั้นนั้น พวกราชบุรุษจึงถามว่า อย่างไร
 เจ้าจึงพูดถึงถ้อยคำของพระศาสดา และพระอานนทเถรเจ้า เมื่อชาวนา
 นั้นตอบว่า เมื่อข้าพเจ้าได้เฝ้าพระราชาแล้วก็จกบอก พวกราชบุรุษก็
 นำไปเฝ้าพระราชา กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระราชา ฯ ครั้นนั้น พระราชา

จึงตรัสถามว่า ทำไมเจ้าจึงกล่าวอย่างนั้น ฯ เขกราบทูลว่า ข้าพระองค์
ไม่ใช่โจร แล้วกราบทูลเล่าเรื่องทั้งปวง เริ่มแต่ออกไปไถนา ถวายแด่
พระราชา ฯ พระราชาได้ทรงสดับแล้ว จึงตรัสว่า พณาย บุรุษนี้ อ้าง
พระศาสดาผู้เป็นบุคคลเลิศในโลกเป็นพยาน เรายังไม่ควรลงโทษเขาก่อน
เราจักรู้สิ่งทีควรทำในเรื่องนี้ แล้วก็ทรงนำเขาไปเฝ้าพระศาสดาในเวลาเย็น
ทูลถามพระศาสดาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์กับพระอานนท-
เถรเจ้า ได้เสด็จไปที่ไถนาของชาวนานานบ้างหรือ ? ตรัสตอบว่า ไป มหาราช ฯ
ทูลถามว่า พระองค์ทรงเห็นอะไรในที่นั้น ฯ ถูกรัศมีพันหนึ่งมหาราช ฯ
ทรงเห็นแล้ว ตรัสว่าอย่างไร ? ว่าอย่างนั้นมหาราช จึงกราบทูลว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าบุรุษนี้ไม่อ้างผู้เช่นพระองค์ก็จักไม่ได้ชีวิต แต่เขา
พูดถึงถ้อยคำที่พระองค์ทรงตรัส เขาจึงได้ชีวิตพระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระ
พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า อย่างนั้นมหาราช เรากล่าวเพียงเท่านั้นแล้วก็ไป
ธรรมคาบณจิตย่อมไม่ทำสิ่งให้เดือดร้อนในภายหลัง ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง
สืบท่อข้อความแล้วทรงแสดงธรรม ก็ได้ตรัสพระคาถาน่า น ตี กมมํ
กคิ สาธุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลทำกรรมใดแล้ว มีหน้าอง
ด้วยน้ำตา เสวยผลแห่งกรรมนั้นอยู่ แล้วเดือดร้อนในภายหลัง กรรม
นั้นทำแล้วไม่ดี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ทำกรรมใดแล้ว คือ บุคคลทำกรรมใดอันมี
ทุกข์เป็นกำไร อันสามารถให้เกิดในนรกเป็นต้นได้ เมื่อระลึกถึง
กรรมนั้นก็ร้อนใจ คือ เสียใจทุกขณะที่ระลึก กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี
คือ ไม่งาม ไม่สละสลวย คำว่า มีหน้าองด้วยน้ำตา คือ มีหน้าชุ่ม
ด้วยน้ำตา ร้องไห้เสวยผลแห่งกรรมใดอยู่ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง อปาสกชาวนาก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ภิกษุ
เป็นอันมาก ซึ่งอยู่ในที่นั้น ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล จบ
เรื่องชาวนาเพียงเท่านี้

ในเรื่องชาวนานี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีบุญกุศลซึ่งจักได้สำเร็จอริยผลใน
ชาตินั้นแล้ว เมื่อยังไม่สำเร็จ ก็ยังไม่ตายเป็นแน่ ทั้งชี้ให้เห็นว่า

ผู้มีอุปนิสัยจะได้สำเร็จอริยผลนั้น จะอยู่ใกล้ใกล้สักเท่าไร พระพุทธเจ้า
ก็ทรงแลเห็น แล้วเสด็จไปโปรด ทรงชี้ให้เห็นว่า ชวานาคคนนั้น
เป็นคนมีอุปนิสัยดีแท้ เพราะได้เห็นถึงทุกข์ตั้งพันแล้ว ก็ไม่ถือ
เอาเป็นของตัวทีเดียว การที่เขานำไปวางไว้ในที่นั้น จะนำไปวางไว้
ด้วยเจตนาอย่างไร ในคัมภีร์ไม่ได้ว่าไว้ แต่เข้าใจว่าคงนำไปวางไว้ด้วย
เจตนาบริสุทธิ์ เพราะถ้าเจตนาไม่บริสุทธิ์แล้ว คงเอาไปชุกซ่อนในที่อื่น
ให้มีคิณิกกว่าที่นั้น ข้อที่ว่า ชวานาคนั้นมีเจตนาบริสุทธิ์หรือไม่นั้น ต้อง
ตัดสินด้วยคำของพระพุทธเจ้า ทศรศแก่พระราชว่า ธรรมดาบัณฑิต
ย่อมไม่ทำสิ่งที่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง ดังนั้น อันนั้นแหละเป็นคำชี้ให้
เห็นชัดว่า ชวานาคคนนั้น เป็นคนมีอุปนิสัยบริสุทธิ์อยู่แล้ว ส่วนคำที่
ท่านผู้ฟังทั้งหลายควรจำไว้เป็นคตินั้น ก็คือ คำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า
บุคคลทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนในภายหลัง บุคคลมีหน้ามองด้วยนาคา
ร้องไห้ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี ดังนั้น ๑ มี
คำถามว่า สิ่งที่ทำแล้วเดือดร้อนในภายหลัง ต้องร้องไห้เสียใจใน
เมื่อได้รับผลแห่งสิ่งนั้น ก็สิ่งนั้นได้แก่อะไร มีคำแก้ไขว่า ได้แก่
สิ่งที่เบียดเบียน อกุศล ทุจริตทั้งสาม เพราะว่า สิ่งที่เป็นบาป อกุศล ทุจริต
ทั้งสาม เมื่อใครทำแล้ว ย่อมร้อนใจในภายหลังทั้งนั้น เมื่อได้รับผล
แห่งบาป อกุศล ทุจริต ที่ตนทำไว้แล้วนั้น ก็ต้องร้องไห้เสียใจทั้งนั้น
ทั้งจงเข้าใจว่า เมื่อเราจะทำสิ่งใด เรากลัวคนอื่นจะรู้จะเห็น สิ่ง
นั้นแหละเป็นสิ่งที่ไม่ดี อย่าได้ทำสิ่งนั้นเป็นอันขาด ผู้ที่ไม่รู้ว่าบาป
อกุศล ทุจริตนั้นได้แก่อะไร ก็ให้จำไว้แต่เพียงว่า สิ่งที่เราจะทำแล้ว
กลัวคนอื่นจะรู้จะเห็น สิ่งนั้นแหละเป็นบาป อกุศล ทุจริต ดังนั้น ทั้งจง
สอนพวกเด็ก ๆ ไว้ให้เข้าใจ ไว้ตามนี้ จึงจะเป็นการดี เพราะเราจะสอน
พวกเด็ก ๆ ให้รู้ว่า สิ่งใดเป็นบาป อกุศล ทุจริตนั้น ย่อมเป็นการยาก
ให้สอนแต่เพียงว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย เวลาจะคิด จะทำสิ่งใด เมื่อเจ้า
รู้สึกกลัวคนอื่นจะรู้จะเห็น ให้เจ้าเข้าใจว่า สิ่งนั้นแหละเป็นบาป อกุศล
ทุจริต แล้วเจ้าอย่าจินตนาลงไป เพราะถ้าเจ้าจินตนาลงไป เจ้าจะร้อนใจ

๑๘๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

เสียใจในภายหลัง อย่างเวลาที่เจ้าคิดจะขโมยอัฐรสเงินทอง ของพ่อแม่
เจ้ารู้สึกกลัวว่าพ่อแม่จะรู้เห็น พ่อแม่จะลงโทษเจ้า หรือเวลาเจ้าไป
โรงเรียนก็คิดจะขโมยสิ่งของ ๆ เพื่อน พอคิดก็รู้สึกกลัวว่า จะมีผู้รู้เห็น
ให้เจ้าเข้าใจไว้ว่า การที่เจ้าคิดจะขโมยนั้นเป็นการไม่ดีแล้ว เมื่อเจ้าขโมย
ขโมย เจ้าก็ต้องถูกลงโทษ มีคำว่า เจ๋มยัค หรือไล่ออกจาก
โรงเรียนเป็นต้น เมื่อเจ้าเป็นคนมีนิสัยชอบต่อไป เจ้าก็ต้องติดคุก
ติดตาราง ดังนั้น ส่วนตัวท่านเอง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ควรสอนตัวท่านเอง
อย่างนี้เหมือนกัน คือ ในเวลาใด ตัวท่านเองคิดจะทำสิ่งใดแล้ว กลัว
ผู้อื่นจะรู้เห็น ให้รับสอนตัวท่านเองว่า สิ่งนี้เป็นของไม่ดี แล้วก็ควรรับ
จนวันหนึ่ง ก็จะเป็นการดี สันเนือความในเทศนาภันฑ์นี้เพียงเท่านั้น

เอวี่ กัม ค้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๘๐

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนายสุนนมาลาการ

คณฺจ กมฺมํ กคฺ สาสฺตึ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต
สุนํ นาม มาลาการํ อารพฺภ กเถสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนายสุนนมาลาการ ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนายสุนนมาลาการ

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
จารย์ ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภนายมาลาการ คือ

ช่างดอกไม้ผู้ชื่อว่า สมณะ ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนา
อันนี้ไว้ว่า ตณฺห กมฺมํ กตํ สาธุ ตังนํ

ดังได้สดับมาว่า นายสมณะนั้น ได้นำดอกมะลิไปถวายพระเจ้า
พิมพิสารประจำวันทุกเช้า วันละ ๘ ทะนาน ได้รับพระราชทานเงินวัน
ละ ๘ กหาปณะ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อเขาถือเอาดอกไม้เข้าไปในเมือง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ห้อมล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก แปลง
พระรัศมี ๖ ประการ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่ในเมือง ด้วยพระพุทธานุ
ภาพใหญ่ ด้วยพระพุทธรูปใหญ่ ฯ บางคราวสมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ได้ทรงปกปักรัศมี ๖ ประการไว้ด้วยจีวร เสด็จไปเหมือน
ภิกษุบิณฑบาตองค์ใดองค์หนึ่ง เหมือนคราวเสด็จไปต้อนรับองค์อุลล
าสาทอง ๓๐ โยชน์ บางคราวก็ทรงแปลงพระรัศมี ๖ ประการ เหมือน
คราวเสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์เป็นต้น ฯ ในวันนั้น พระองค์ทรงแปลงพระ
รัศมี ๖ ประการ จากพระวรกาย เข้าสู่กรงราชคฤห์ ด้วยพุทธานุภาพ
ใหญ่ ด้วยพระพุทธรูปใหญ่ ฯ ครั้นนั้น นายมาลาการได้เห็นอัฐภาพ
อันเช่นกับท่อนแก้ว และแท่งทอง ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
แล้ว ก็แลดูพระสรีรกาย อันประดับด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ
อันงดงามเลิศด้วยสิริ คือ อนุพยัญชนะ ๘๐ ประการแล้ว ก็มีจิต
เลื่อมใส คิดว่า เราจักบูชาพระศาสดาอย่างไรดี เมื่อไม่เห็นมีสิ่งอื่นก็คิดว่า
เราจักบูชาด้วยดอกไม้เหล่านี้ แล้วคิดอีกว่า ดอกไม้เหล่านี้เป็นดอกไม้
สำหรับถวายประจำพระราชา คราวนี้ เมื่อพระราชาไม่ได้ ก็จะต้องให้
จงจำเรา หรือให้ฆ่าเรา หรือให้เนรเทศเราเสีย เราจะทำอย่างไรดี ฯ
ครั้นนั้น เขาก็คิดว่า พระราชาจะมาเรา หรือจะทรงเนรเทศเราก็คงตาม
เพราะถึงพระราชาจะพระราชทานทรัพย์แก่เรา ก็จะไม่พระราชทานพอเลี้ยง
ชีวิตของเราในอัฐภาพเท่านั้น ส่วนการบูชาพระศาสดา อาจให้ประโยชน์
สุขแก่เราหลายโกฏิกัลป์ คิดดังนี้แล้ว ก็สละชีวิตของตนถวาย
แด่พระตถาคตทศพล ฯ เขาคิดว่า จิตอันเลื่อมใสของเรายังไม่หลุด

คราบโค เราจะกระทำกราบบูชาตราบนั้น แล้วเขาก็รำเรงบันเทิงใจ
 มีใจฟูขึ้น แล้วก็บูชา ฯ เขาบูชาอย่างไร ? เขาบูชาองค์พระศาสดา
 อย่างนี้ คือ ครั้งแรกเขาโยนดอกไม้ ๒ กำ ขึ้นไปเบื้องบนพระเศียร
 ก่อน ดอกไม้ ๒ กำนั้น ก็ขึ้นไปตั้งเป็นพदानอยู่ในเบื้องบนพระเศียร
 เจ้า ฯ เขาจึงโยนขึ้นไปอีก ๒ กำ ฯ ดอกไม้นั้นก็ตกลงมาทาง
 พระหัตถ์ข้างขวาด้วยอาการเหมือนกับปีติบังด้วยดอกไม้ ฯ เขาโยนขึ้น
 ไปอีก ๒ กำ ฯ ๒ กำนั้น ก็ได้ตกลงตั้งอยู่ข้างพระหัตถ์เบื้องซ้ายด้วย
 อาการคล้ายกัน เป็นอันว่า ดอกไม้ ๘ ทะนานนั้นได้เป็นดอกไม้ ๘ กำ อยู่
 ล้อมพระเศียรเจ้าในที่ทั้ง ๔ ฯ มีเพียงช่องเสด็จไปข้างหน้า เท่านั้น
 คือ ดอกไม้ทั้งหลายได้หั้นกันเข้าข้างใน หั้นกลับออกข้างนอก ฯ สมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าเป็นเหมือนกับล้อมด้วยแผ่นเงินเสด็จไป ฯ ถึงดอกไม้
 ไม่มีจิตวิญญานก็ไม่แตกจากไป เพราะอาศัยผู้มีจิตวิญญาน ได้ไปกับ
 องค์พระศาสดาจารย์ ได้หยุดในที่หยุดแห่งพระศาสดาจารย์ ฯ พระ
 รัศมีทั้งหลายอันเปรียบเหมือนสายฟ้าต่งแสน ก็แผ่ชานออกจากพระ
 สรรกายของพระศาสดา ฯ พระรัศมีได้แผ่ชานออกจากข้างหน้า ข้าง
 หลัง ข้างขวา ข้างซ้าย และเบื้องบนพระเศียร ฯ พระรัศมีเพียง
 อย่างเดียวก็ไม่แผ่ตรงๆ ได้เวียนรอบพระศาสดาถึง ๓ รอบแล้ว จึง
 แผ่ไปข้างหน้า มีประมาณเท่าลำตาลหนุม ฯ ชาวเมืองทั้งสี่นั้นก็แตกคั่น
 กัน ฯ ในคน ๑๔ โกฏิ คือ ในภายในเมือง ๘ โกฏิ ภายนอกเมือง
 ๘ โกฏิ บุรุษหรือสตรีแม้เพียงคนเดียวที่ชื่อว่า ไม่ถือเอาภิกขาहारออก
 ไปขอมไม่มี ฯ มหาชนได้บันลือสีหนาท โบกธงผ้าต่งพันๆ ไปข้าง
 หน้าองค์พระศาสดา ฯ ผ้าขององค์พระศาสดาได้เสด็จไปตามทางที่เขาตี
 กลองบ่าวร้องในเมือง อันมีประมาณ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น เพื่อจะ
 ทรงกระทำความดีของนายมาลาการให้ปรากฏ ฯ ร่างกายทั้งสี่ของนาย
 มาลาการก็เต็มเปี่ยมไปด้วยปีติ ๔ ประการ ฯ นายมาลาการไปกับพระ
 ศาสดาเจ้าหน้อยหนึ่งแล้ว ก็เข้าไปในภายในแห่งพระพุทธรัศมี เหมือน

กับบุคคลต่างไปในนามโนสลา เขาเขยชมองค์พระศาสดาแล้วก็ถวาย
บังคมลา ถือเอากระเช้าเปล่ากลับบ้าน

ครั้งนั้น ภรรยาจึงถามเขาว่า ดอกไม้อยู่ไหน เขาตอบว่า บุษาพระ
ศาสดาแล้ว ฯ ภรรยาจึงว่า บัดนี้จักทำอย่างไรต่อพระราชา ฯ เขา
ตอบว่า พระราชาจะฆ่าเราหรือเนรเทศเราเสียก็ตาม เราได้สละชีวิตบูชา
พระศาสดาแล้ว ดอกไม้ทั้งสี่ต้นได้กลายเป็น ๘ กำ การบูชาได้เป็นอย่าง
นั้น ฯ มหาชนได้ให้ร้องตามพระศาสดาไป เสียงให้ร้องแห่งมหาชน
นั้น เป็นเสียงให้ร้องในที่นั้น ฯ ครั้งนั้น ภรรยาของเขาเป็นคนอันธพาล
ไม่เกิดความเลื่อมใสในปาฏิหาริย์เช่นนั้น ได้ต่อว่าเขาว่า ชรรณาพระราชา
ทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ร้าย ทรงกรวเพียงกรวเดียวก็กระทำความฉิบหาย
ได้มาก ด้วยการให้ตัดมือตัดเท้าเป็นต้น ความฉิบหายจักมีแก่เราด้วย
การที่เธอกระทำ คอว่าดังนี้แล้ว ก็อุ้มบุตรไปเฝ้าพระราชา พระราชาตรัส
ถามว่า อะไรกัน ก็กราบทูลว่า สามิของข้าพระบาทได้บูชาพระศาสดา
ด้วยดอกไม้สำหรับถวายพระองค์แล้ว มีมือเปล่ากลับบ้าน ข้าพระบาท
ถามว่า ดอกไม้อยู่ไหน ก็ตอบอย่างนั้น ฯ ข้าพระองค์ต่อว่าเขาว่า
ชรรณาพระราชาทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้ร้าย ทรงกรวเพียงกรวเดียวก็
กระทำความฉิบหายได้มาก ด้วยให้ตัดมือตัดเท้าเป็นต้น ความพินาศจะ
ต้องมีแก่เราด้วยการกระทำของเธอ ดังนี้ แล้วก็ทรงเขามาทิ่ม สิ่งที่เขา
ทำ จะดีหรือชั่วก็ตาม ขอให้เป็นของเขาคนเดียว ขอได้ทรงทราบ
ว่า ข้าพระบาทได้ทูลเขาแล้ว พระเจ้าข้า ฯ พระราชาผู้บรรลุโสดาปัตติผล
ด้วยการทรงเห็นพระศัพทแต่ครั้งแรกแล้ว ผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ผู้เป็น
อริยสาวก จึงทรงดำริว่า โอ ! หญิงอันธพาลนี้ไม่เลื่อมใสต่อคุณธรรม
ถึงเพียงนี้ ฯ พระราชาทรงทำเป็นเหมือนพิโรธตรัสว่า เจ้าว่าเขาบูชา
ด้วยดอกมะลิสำหรับเราหรือ ? หญิงนั้นกราบทูลว่า พระเจ้าข้า ฯ จึง
ตรัสว่า เจ้าทรงเขามาเป็นการดีแล้ว เราจักทำสิ่งที่ดีกว่าแก่เขา ผู้ทำ
การบูชาด้วยดอกไม้ของเรา ตรัสแล้วก็ให้หญิงนั้นกลับไป จึงรีบเสด็จ
ตามพระศาสดาไป ถวายบังคมแล้วก็เสด็จไปกับพระศาสดา ฯ พระ

ศาสดา ทรงทราบความเลื่อมใสแห่งจิตของท้าวเธอแล้ว ก็เสด็จเข้าสู่เมืองตามถนนสำหรับคิกกลองบ่าวร้อง แล้วเสด็จไปถึงประตูพระราชวัง ฯ พระราชามีพระราชประสงค์จะทรงรับบาตร แล้วให้พระศาสดาทรงเสด็จเข้าไปในพระราชวัง ฯ ส่วนพระศาสดาทรงแสดงพระอาการที่จะประทับนั่ง ที่พระลานหลวงนั่นเอง ฯ พระราชาทรงทราบแล้ว ก็ตรัสสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงรีบจัดปะรำขึ้น แล้วก็ให้จัดปะรำขึ้นในขณะนั้น ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ประทับนั่งกับพระภิกษุสงฆ์ ฯ ก็เพราะเหตุไรจึงไม่เสด็จเข้าพระราชวัง เพราะทรงพระดำริว่า ถ้าเราไปนั่งในพระราชวัง มหาชนก็จักไม่ได้เห็นเรา ความดีของนายมาลาการก็จะไม่ปรากฏ แต่เมื่อเรานั่งหน้าพระลานหลวง มหาชนก็จะได้เห็นเรา ความดีของนายมาลาการก็จะปรากฏ ดังนี้ ฯ ก็พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ขอมอาจทำความดีของผู้มีความดีทั้งหลายให้ปรากฏ สามัญชนอื่นๆ ขอมกระหน่ำขับความดีของผู้อื่น ฯ แผลงดอกไม้ทั้ง ๔ ก็ได้ตั้งอยู่ในทิศทั้ง ๔ ฯ มหาชนก็ได้แวดล้อมองค์พระศาสดา ฯ พระราชาก็ทรงเล็งดูพระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรองค์เป็นประธาน ด้วยอาหารอันประณีต ฯ พระพุทธรองค์ทรงกระทำอนุโมทนาในเวลาเสร็จการฉันแล้ว ก็มีแผลงดอกไม้ทั้ง ๔ ห้อมล้อมเหมือนอย่างก่อน มีมหาชนเปล่งเสียงสาธุการห้อมล้อมเสด็จไปสู่วิหาร ฯ พระราชาตามส่งเสด็จพระศาสดาแล้ว ก็เสด็จกลับรับสั่งให้หานายมาลาการไปเฝ้า ตรัสว่า เจ้าทำอะไรด้วยดอกไม้ที่นำมาให้เรา แล้วตรัสถามว่า เจ้าบูชาพระศาสดาแล้วหรือ ? นายมาลาการกราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า ข้าพระองค์ได้สละชีวิตบูชาพระศาสดาแล้วว่า พระราชาจะฆ่าหรือจะเนรเทศก็ตาม ฯ พระราชาจึงตรัสว่า เจ้าชื่อว่า เป็นมหาบุรุษ แล้วพระราชทานสิ่งของอย่างละ ๘ คือ ช้าง ๘ เชือก ม้า ๘ ตัว ทาส ๘ คน ทาสี ๘ คน เครื่องประดับใหญ่ ๘ สำหรับ เงิน ๘ พัน กหาปณะ นารี ๘ นาง ซึ่งล้วนแต่ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง ที่นำออกจากราชตระกูล กับบ้านส่วย ๘ ตำบล

พระอานนทเถรเจ้าคิดว่า วันนั้นตั้งแต่เข้ามาแล้ว ได้มีการเปล่งเสียงสัณหาทังทั้งนั้น ฯ มีการโบกธงผ้าเป็นพัน ๆ นายมาลาการจะได้

รับผลอย่างไรหนอ แล้วก็ทูลถามพระศาสดา ฯ ครั้นนั้น พระศาสดา
จึงตรัสว่า อานนท์ เธออย่าเข้าใจว่า นายมาลาการนี้ได้กระทำความ
เพียงเล็กน้อย เพราะเขาได้สละชีวิตบูชาเรา เขาได้มีจิตเลื่อมใสต่อ
เราอย่างนี้แล้ว จะไม่ไปสู่ทุกคติตลอดแสนกัลป์ แล้วตรัสว่า นายมาลาการ
จักอยู่แค่ในเทพยดา มนุษย์ ไม่ไปสู่ทุกคติตลอดแสนกัลป์ อันนี้เป็นผลแห่ง
กรรมนั้น ภายหลังจักได้เป็นพระบิณฑุกพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า สมณะ

ในเวลาทีสมเด็จพระชินศรีศาสดา เสด็จไปถึงพระวิหารแล้วเสด็จ
เข้าพระคันธกุฎี ดอกไม้เหล่านั้นจึงตกอยู่ที่ขุมประตู

ในเวลาเช่น ภัณฑุทั้งหลายได้สนทนากันในธรรมสภาว่า โอ ! การ
กระทำของนายมาลาการน่าอัศจรรย์ เขาได้สละชีวิตถวายพระพุทธเจ้าผู้
ยังทรงพระชนม์อยู่ แล้วบูชาด้วยดอกไม้ ก็ได้รับพระราชทานของอย่าง
ละ ๘ ในทันใด ดังนี้ ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาเสด็จออกจากพระ
คันธกุฎี แล้วเสด็จไปที่ธรรมสภา ด้วยการเสด็จไปอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งมี ๓ อย่าง ประทีปหนึ่งบนพุทธอาสน์ ตรัสถามถึงเรื่องสนทนากัน
เมื่อทรงทราบแล้ว ก็ตรัสว่า ดูก่อนภัณฑุทั้งหลาย ความไม่ร้อนใจใน
ภายหลัง บ่อมน้อมเพราะกระทำความใด ความดีใจบ่อมน้อมเกิดในขณะที
ระลึกถึง เพราะกระทำความใด บุคคลควรกระทำความเช่นนั้น แล้ว
เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานว่า ตถจ กัมม
กต สาธุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลทำความใดแล้วไม่ร้อนใจในภาย
หลัง บุคคลมีปิติ มีใจดี เสวยผลของกรรมใด กรรมนั้นกระทำแล้วเป็น
การดี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า กระทำความใดแล้ว คือ บุคคลกระทำความ
ใด อันมีสุขเป็นกำไร อันสามารถให้เกิดสมบัติในเทพยดามนุษย์ และ
สมบัติ คือ นิพพาน แล้วไม่ร้อนใจในภายหลัง บุคคลมีปิติ กำลัง
แห่งปิติ มีความดีใจด้วยกำลังแห่งโสมนัส มีปิติโสมนัสต่อไป เสวย
ผลแห่งกรรมใด ทุกขณะระลึกถึงในบัดนี้นั้น กรรมนั้นกระทำแล้วดี
คือ งาม สละสลวย ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง การสำเร็จธรรมก็ได้มีแก่บุคคล ๔ หมื่น ๔ พัน คึ่งหนึ่ง จบเรื่องนายสมณมาลาการเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนายสมณมาลาการนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นซึ่งพระพุทธานุภาพ อันน่าอัศจรรย์ และชี้ให้เห็นผลแห่งความเลื่อมใสอันแรงกล้า ต่อพระรัตนตรัยว่า เป็นของน่าอัศจรรย์แท้ เพราะว่า นายสมณมาลาการ ได้รับผลบิณฑุบันมากกว่าดอกไม้ที่บูชาหลายร้อยเท่า ส่วนคำที่พระพุทธเจ้า ครัสไว้เป็นคาถานั้น เป็นคำที่ทรงสอนให้รู้ว่า บุคคลทำสิ่งใดแล้ว ไม่ร้อนใจในภายหลัง ได้รับผลแห่งสิ่งใดแล้วมีปิติโสมนัส สิ่งนั้นทำ แล้วเป็นดี คึ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะคิดก่อนทำเสมอ ว่า สิ่งที่เราทำแล้ว จะร้อนใจในภายหลังหรือไม่ เมื่อเห็นว่าจะร้อนใจ ในภายหลัง ก็จงหยุดยั้งไว้อย่าได้ทำลงไป เมื่อเห็นว่าจะไม่ร้อนใจใน ภายหลังจึงทำลงไป อย่าได้ทำด้วยความรัก ความโลภ ความเกลียด ความโกรธ ความลุ่มหลงเป็นอันขาด เพราะจะทำให้เกิดความพินาศ ทั้งในชาติคนและชาติหน้า สันเนอความในเทศนาภิกษุนี้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณท์ที่ ๘๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องนางอุบลวันณาเถรี

สชฺวา มณฺณติ พาโลติ อิมํ ธมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อุปฺพลวณฺณาเถรี อารพฺภ กเถสํติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องนางอุบลวันณาเถรี ตามคัมภีร์ พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องนางอุบลวันณาเถรี

ดำเนินความตามกัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระชินศรีศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภนางอุบลวันณาเถรี ให้เป็นต้นเหตุ จิตรัสพระธรรมเทศนาอันโนวว่า มชฺฐา มณณตี พาโล ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า นางอุบลวันณานั้น ได้ตั้งความปรารถนาไว้ใน ที่ใกล้พระบาทของพระปฐมุตตรพุทธเจ้า แล้วก็ได้ทำบุญอยู่ตลอดแสน กัลป์ เมื่อท่องเที่ยวอยู่ในเทพยตามนุษย์ ก็จุติจากเทวโลกในครั้งพุทธ-กาลนั้น แล้วมาถือปฏิสนธิในตระกูลเศรษฐีที่กรุงสาวัตถี ฯ มารดา บิดา ตั้งชื่อว่าอุบลวันณา เพราะมีสีกายคล้ายกับสีช้างในแห่งดอกบัวเขียว ฉะนั้น ฯ ในเวลาที่นางอุบลวันณาเติบโตแล้ว พระราชาและเศรษฐีทั้งหลาย ในชมพูทวีปทั้งสิ้น ก็ส่งเครื่องบรรณาการไปให้เศรษฐีว่า ขอ จงบอกธิดาให้แก่เรา ผู้ที่ไม่ส่งเครื่องบรรณาการไปเป็นอันไม่มี ลำดับ นั้น เศรษฐีจึงคิดว่า เราไม่อาจเอาใจคนทั้งปวงได้ แต่เราจะทำอบาย อย่างหนึ่ง แล้วจึงเรียกธิดามาถามว่า เจ้าจกบวชได้หรือ ? คำนี้ได้ เป็นเหมือนน้ำมันที่กลั่นแล้วตั้งร้อยครั้ง ซึ่งหยดลงไปทีละหยด เพราะนาง อุบลวันณานั้น เป็นผู้ชาติภพสุคติแล้ว เพราะฉะนั้น จึงบอกบิดา ว่า จกบวช ฯ บิดาก็กระทำสักการะบูชาใหญ่ แล้วก็นำไปที่สำนัก ของภิกษุณี ให้บรรพชาเป็นภิกษุณี ฯ เมื่อนางอุบลวันณาบรรพชาแล้ว ไม่ช้า ภาระบัดกวาดโรงอุโบสถก็มาถึง ฯ นางอุบลวันณานั้นจุดประทีป แล้วก็กวาดโรงอุโบสถ ได้ถือนิมิตในแสงประทีปอยู่ แลดูแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ทำให้เกิดมาน อันมีเตโชกสิณเป็นอารมณ์ กระทำมานนั้น ให้เป็นที่ตั้ง แล้วสำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และอภิญญา ทั้งหลาย ต่อมาภายหลังนางอุบลวันณานั้น ไปที่หัวเมืองแล้วกลับมา เข้าไปสู่บ้านอันชวน ฯ ในคราวนั้น ยังไม่ทรงห้ามการอยู่ป่าของภิกษุณี ทั้งหลาย ฯ ครั้งนั้น คนทั้งหลายได้สร้างกุฏิไว้ตามป่า ตั้งเตียงไว้ แล้ว กันม่านไว้ให้แก่นางอุบลวันณานั้น ฯ นางอุบลวันณานั้น เข้าไป

บินชบาตที่ทรงสาวัดดิแล้วกลับออกมา ฯ ในเวลานั้น ลูกกลึงมีอยู่คน
 หนึ่ง ชื่อว่านั้นทมาณพ เขาได้มีความจงรักต่อนางอุบลวันณา ตั้งแต่เวลา
 เป็นคฤหัสถ์อยู่แล้ว พอทราบว่านางอุบลวันณากลับมาแล้ว จึงเข้าไป
 สู่บ้านอันธวัน ก่อนนางอุบลวันณามาถึง ได้เข้าไปที่กุฎีหลบซ่อนอยู่ที่ได้
 เคียง พอนางอุบลวันณามาถึงกุฎี ปิดประตูแล้วก็นั่งบนเตียง เพราะ
 อาศัยที่มาจากแดดภายนอก สายตาจึงมัวไปแลไม่เห็น นั้นทมาณพจึง
 ออกจากใต้เตียงมาขึ้นเตียง ถึงพระเถรห้ามว่า อย่าฉิบหายเลยคนพาลๆ
 ก็ไม่ฟัง จึงกระทำตามความประสงค์ของตนแล้วก็ออกไป ฯ ครั้นนั้น
 แผ่นดินอันใหญ่ เป็นเหมือนไม้อาจรับความผิดของมานพนั้นไว้ได้ จึงได้
 แฉกแยกเป็นช่อง ฯ มานพนั้นก็จมไปในแผ่นดิน ไปเกิดในอเวจ
 มหานรก ฯ ฝ่ายพระเถรก็ได้แจ้งเรื่องนั้น แก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุ
 ทั้งหลาย ก็แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำไป
 กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า ต่อก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย ไม่ว่าคนพาลผู้หนึ่งผู้ใด กระทำกรรมต่อภิกษุ ภิกษุณี อปาสก
 อุบาสิกา กระทำเหมือนบุรุษผู้หนึ่งของมิริสหวานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีน้ำผิง
 น้ำตากรวดเป็นต้น กระทำเหมือนรำเรงขับเหิงใจ เหมือนมีใจที่ฟุ้ง
 ค้างนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานว่า
 มธวา มณณคิ พาลโถ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า คนพาลข้อมเข้าใจความชั่ว
 เป็นเหมือนน้ำหวาน ตลอดเวลาที่ความชั่วยังไม่ให้ผล ความชั่วให้ผล
 เมื่อใด คนพาลก็ได้ทุกข์เมื่อนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า เหมือนน้ำหวาน คือ เมื่อคนพาลทำความชั่ว
 คือ ทำอกุศลกรรม กรรมนั้นข้อมปรากฏแก่เขาเหมือนน้ำหวาน เหมือน
 ของที่มิริสหวาน เหมือนของที่น่าต้องการ น่ารัก น่าพอใจ เป็นอันว่า คน
 พาลนั้นเข้าใจว่า ความชั่วนั้นเหมือนกับน้ำหวาน ฯ คำว่า ตลอดกาล
 คือ ตลอดเวลาเท่าใด ฯ คำว่า ความชั่วยังไม่ให้ผล คือ ความชั่วยัง
 ไม่ให้ผลในเวลาตาเห็น หรือในเวลาต่อไปอยู่ตราบใด เขาก็เข้าใจอยู่
 อย่างนั้น อยู่ตราบนั้น คำว่า เมื่อใด คือ เมื่อใดความชั่วนั้นให้ผล

แก่คนพาล ซึ่งถูกลงโทษต่าง ๆ ในเวลาตาเห็น หรือได้รับทุกข์ใหญ่ใน
นรกเป็นต้น ในเวลาต่อไป เมื่อนั้น คนพาลนั้นจึงได้รับทุกข์ คือ ได้
ประสบทุกข์ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโศคาปัตติผลเป็นต้น
ต่อมาภายหลัง มหาชนก็ได้สนทนากันในธรรมสภาว่า ถึงพระชินาสพ
ก็เห็นจะยินดีต่อความสุข เห็นจะเกี่ยวข้องกับความรัก จักไม่เกี่ยวข้อง
อย่างไร เพราะไม่ใช่ไม้ผุ ไม่ใช่จอมปลวก ยังมีร่างกายสดชื่นอยู่แท้ ๆ
เพราะฉะนั้น ถึงพระชินาสพอรหันต์ทั้งหลาย ก็คงยินดีความสุข คงเกี่ยว
ข้องกับความรัก ดังนี้ ๆ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปตรัสถาม เมื่อภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระ
ชินาสพอรหันต์ทั้งหลาย ย่อมไม่ยินดีต่อความสุข ไม่เกี่ยวข้องกับความรัก
หยาดน้ำซึ่งตกไปจากใบบัว ไม่ติดไม่ค้างอยู่ในใบบัว กลิ้งตกไปจากใบ
บัวฉันทใด เมล็ดผักกาดไม่ติดไม่ค้างอยู่บนปลายเหล็กแหลม กลิ้งตกไป
จากปลายเหล็กแหลมฉันทใด กามทั้ง ๒ อย่าง ก็ไม่ติดไม่ค้างอยู่ในจิต
ของพระชินาสพฉันทนั้น เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัส
พระคาถาอันมีในพราหมณวรรคไว้ ซึ่งมีเนื้อความว่า น้ำไม่ติดอยู่ในใบ
บัว เมล็ดผักกาดไม่ค้างอยู่ที่ปลายเหล็กแหลม ผู้ใดไม่ติดอยู่ในกามารมณ์
ทั้งหลาย เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นพราหมณ์ ดังนี้ ๆ เนื้อความแห่งคาถา
นั้น จักมีแจ้งในพราหมณวรรคนั้น ๆ ส่วนสมเด็จพระบรมศาสดา
ตรัสสั่งให้หาพระเจ้าปเสนทิโกศลไปเฝ้า แล้วตรัสว่า มหาราช กุลบุตร
ทั้งหลายสละหมันญาติและทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก ออกมาบรรพชาใน
ศาสนา แล้วอยู่ในป่าฉันทใด กุลธิดาทั้งหลายก็ฉันทนั้น เมื่อกุลธิดา
นั้นอยู่ในป่าก็มีบุคคลลามก ซึ่งตกอยู่ในอำนาจแห่งราคะ เบียดเบียน
ด้วยการคุกคามนั้นก็มี ทำให้เป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ก็มี เพราะ
ฉะนั้น จึงควรทำที่อยู่ในภายในเมือง ให้แก่หมู่ภิกษุณี ๆ พระราชา
ทูลรับว่า จิตแล้วพระเจ้าข้า จึงโปรดให้สร้างที่อยู่ให้แก่หมู่ภิกษุณี ใน

ส่วนหนึ่งแห่งเมือง ๆ จำเดิมแต่เนินไป ภิกษุทั้งหลายก็อยู่แต่ภายในบ้านเท่านั้น จบเรื่องนางอุบลวัฒนาเถรีเพียงเท่านั้น

ในเรื่องนางอุบลวัฒนาเถรีนี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า การทำลายนางภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์ ย่อมให้โทษอนันต์ ทำให้ถูกแผ่นดินสุขในปัจจุบันทันที ส่วนการทำลายนางภิกษุณีที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ก็มีโทษมากตามคุณธรรมของนางภิกษุณีนั่น ๆ พระพุทธองค์ทรงห้ามผู้ที่ทำความเสียหายให้แก่นางภิกษุณีด้วยอำนาจความรัก ไม่ให้บวชในพระพุทธศาสนาเป็นอันขาด ตลอดชีวิตนั้นของผู้นั้น เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า การทำความเสื่อมเสียให้แก่หญิง ๒๐ จำพวก มีหญิงที่มารดาคนเดียวปกครองเป็นคณียะ ย่อมมีโทษมากกว่ากันสามสมควรแก่ฐานะ และเหตุการณ์นั้น ๆ ดังนี้ ทั้งขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายจงจำไว้เถิดว่า ความชั่วย่อมชั่วใจคนเหมือนกับของหวาน ซึ่งชั่วอยากให้ลิ้มรสฉะนั้น เพราะกรรมกาปถุชนที่ยังมีคตินัยด้วยกิเลสตัณหา ย่อมเห็นความชั่วเหมือนกับของหวาน เห็นความดีเหมือนกับของขม คนพาลสันดานหยาบ ย่อมทำความชั่วได้ง่ายที่สุด แต่ทำความดีได้ยากที่สุด เปรียบเหมือนกับเด็กทารกซึ่งกินของหวานได้ง่ายที่สุด กินของขมได้ยากที่สุดฉะนั้น ถึงผู้ที่มีความรักชอบเป็นพันแล้ว ก็มีบางคน บางพวก ที่ทำความชั่วได้ง่ายทำความดีได้ยาก เพราะมันสยบชั่วประจำอยู่ยังไม่ขาด ส่วนผู้มีความรักพร้อมทั้งมีอุปนิสัยดีมาแต่กำเนิดนั้น ย่อมทำความดีได้ง่าย ทำความชั่วได้ยาก ดังนี้

เรื่องขัมพกาชีวิต

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องขัมพกาชีวิตว่า เมื่อสมเด็จพระบรมนาถศาสดาประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภขัมพกาชีวิต ให้เป็นคณียะเหตุจึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า มาเส มาเส กุสคเคน ดังนี้

ดังได้สดับมาแล้ว ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ครั้งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น มีภุมมพคนหนึ่ง สร้างวิหารถวายพระเถระเจ้าองค์หนึ่ง

แล้วปฏิบัติพระเถระซึ่งอยู่ในวิหารนั้นด้วยปัจจัย ๔ ๑ พระเถระเจ้าก็
ไปฉันจังหันประจำ อยู่ที่เรือนของกุฎุมพินัน ๑ ครั้งนั้น มีพระจินาสพ
อรหันต์องค์หนึ่ง เทียบบัณฑิตมาถึงประตูเรือนกุฎุมพินัน ๑ กุฎุมพ
ิณได้เห็นแล้วก็เลื่อมใสต่ออริยาบถของท่าน นิมนต์ให้ท่านเข้าไปในเรือน
เลี้ยงดูด้วยอาหารอันประณีต โดยเคารพ แล้วถวายผ้าขาวใหญ่ผืนหนึ่ง
ว่า ขอท่านจงข้อมผ่านุ่งเถิด แล้วว่า ผมของท่านยาว โยมจะนำช่าง
ตัดผมไปให้โกนผมของท่าน จะให้คนหาเตียงนอนไปถวายท่าน ๑ ภิกษุ
ฉันประจำในเรือนนั้น ได้เห็นสักการะนั้นของกุฎุมพินัน ก็ไม่อาจทำใจ
ให้เลื่อมใสได้ ได้คิดว่า กุฎุมพินัน ทำสักการะถึงเพียงนี้แก่ภิกษุที่ตน
เห็นเพียงครั้งเดียว ไม่ทำแก่เราผู้นอนอยู่ในเรือนเนื่องนี้ จิตตังนั้นแล้ว
ก็กลับไปสู่วิหาร ๑ ส่วนพระจินาสพนัน ก็ได้ไปกับภิกษุนั้น ข้อมผ้าขาว
ที่กุฎุมพิตวายแล้วนุ่ง ๑ ฝ่ายกุฎุมพินัน พิจารณาตัดผมไปให้โกนผมพระ
เถระเจ้า แล้วให้ตั้งเตียงถวาย บอกว่า ขอท่านจงนอนที่เตียงนี้ แล้วนิมนต์
พระเถระเจ้าทั้ง ๒ เพื่อให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้นแล้วก็ไป ๑ ฝ่ายภิกษุเจ้า
อาวาสก็ไม่อาจทนศุภกการะ ที่กุฎุมพินันกระทำแก่พระอรหันต์องค์นั้น ๑
พอถึงเวลาเย็น ภิกษุประจำอาวาสนั้น ก็ได้ไปสัสนอนของพระเถระเจ้า
แล้วดำด้วยอาการ ๔ ว่า ท่านอาคันตุกะ การที่ท่านกินคฤยังดีกว่าการที่
ท่านกินข้าวในเรือนกุฎุมพินัน การที่ท่านให้คนนอนผมด้วยเสียนตาล ยังดี
กว่าท่านให้ช่างตัดผม ที่กุฎุมพินันมาโกนผมให้ การที่ท่านเปลือยกายยัง
ดีกว่าที่ท่านนุ่งผ้าที่กุฎุมพิตวาย การที่ท่านนอนที่พื้นดิน ยังดีกว่าท่านนอน
บนเตียง ที่กุฎุมพินันมาถวาย ดังนั้น ๑ ฝ่ายพระเถระเจ้าองค์อรหันต์
ก็ไม่เอื้อเฟื้อต่อคำนิมนต์ด้วยคิดว่า อย่าให้คนพาลนินทา เพราะอาศัย
เราเลย จึงตนชนแต่เช้าแล้วก็ไปตามความสบาย ๑ ฝ่ายภิกษุประจำ
อาวาสก็กระทำสิ่งที่ควรทำในวิหารแต่เช้า แล้วคิดว่า เวลานี้เป็นเวลา
ภิกขาจาร กระทั่งบัดนี้ พระอาคันตุกะก็ยังหลับอยู่ เขาจะต้องตื่นด้วยเสียง
ระฆัง จึงได้ตีระฆังด้วยหลังเล็บ แล้วเข้าไปบ้านด้วยเข้าใจอย่างนี้
ฝ่ายกุฎุมพินันกระทำเครื่องสักการะแล้ว ก็แลดูทางมาของพระเถระทั้ง ๒ อยู่ ได้

เห็นองค์ที่ประจำอาวาส จึงถามว่า พระเถรเจ้าไปไหน ? ครึ่งนั้น
 องค์ที่ประจำอาวาสตอบว่า อย่าถามเลย นับแต่เวลาท่านออกไปจากนี้
 แล้ว พระของท่านก็เข้านอน จนกระทั่งเช้า อาตมากระทำเสียงบักกวาด
 ในวิหารก็ไม่มี กระทำเสียงเทน้ำที่โถงน้ำก็ไม่มี เคาะระฆังก็ไม่ได้ยิน
 กุญมพจึงคิดว่า อันการนอนจนกระทั่งถึงเวลานี้ ย่อมไม่มีแก่พระผู้เป็น
 เจ้าของเรา ซึ่งประกอบด้วยอิริยาบถสมบัติเช่นนั้น เป็นแต่ว่าพระเถรเจ้า
 องค์นี้ ได้เห็นเรากระทำสักการะแก่พระเถรเจ้าองค์นั้นแล้ว ก็จักคิดพูดขึ้น
 เป็นแน่ ฯ กุญมพนั้น ก็ให้พระเถรเจ้าองค์นั้น ฉันทอาหารโดยเคารพ
 ด้วยความเป็นบัณฑิตของตน ล้างบาตรของพระเถรเจ้าองค์นั้นแล้ว ก็ใส่
 ให้เต็มด้วยอาหารมีรสเลิศต่าง ๆ แล้วว่า ถ้าท่านเห็นพระผู้เป็นเจ้าของโคม
 ขอได้ถวายบิณฑบาตแก่ท่านด้วย ฯ พระเจ้าอาวาสรับแล้วก็คิดว่า ถ้า
 ภิกษุนี้จักได้ฉันทอาหารเช่นนั้น ก็จักติดอยู่ในที่นี้ จึงเทอาหารนั้นทิ้งเสีย
 ในระหว่างทาง เวลาไปถึงที่อยู่ของพระเถรเจ้าแล้ว เมื่อแลหาพระเถรเจ้า
 ในที่นั้น ๆ ก็ไม่เห็น ฯ ครึ่งนั้น สมณธรรมที่ภิกษุองค์นั้นกระทำอยู่ตลอด
 ๒ หนับ ก็ไม่อาจคุ้มครองภิกษุองค์นั้นไว้ได้ เพราะภิกษุองค์นั้น
 ได้กระทำความไวถึงเพียงนั้น ฯ ในเวลาสิ้นอายุแล้ว ภิกษุองค์นั้นก็ไปเกิด
 ในอเวจี เสวยทุกข์ใหญ่อยู่ตลอด ๑ พุทธันดร แล้วมาเกิดในเรือนผู้มีตระกูล
 แห่งหนึ่ง ซึ่งมีชื่อนามมาก ในกรุงราชคฤห์ ครึ่งพุทธกาลนี้ สิ้นเนื้อความ
 ในเทศนาภณชนเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๘๒

คัมภีร์ขททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องขัมพูกาชีวิต

โส ปทสา คมนกาลโต ปฏชาย เนว สยเน สยัคุ น ภคค
ภุขิตุ อัจฉติ อุตตโน สรววลชเมว ขาหติ พาลตยา อชานนโค
กโรตติ น โปสัส มหุลลกกาเลปี วตถ์ นิวาเสตุ น อัจฉติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องขัมพูกาชีวิต ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องขัมพูกาชีวิต (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า จำเดิมแต่ทารกนั้นเดินได้ ก็
ไม่ยากนอนบนพื้นนอน ไม่ยากกินข้าว กินแต่กุด ของตนเอง มารดาบิดา
ก็เลี้ยงไว้ด้วยเข้าใจว่า ไม่รู้จักกระทำ เพราะยังเขลาอยู่ ฯ ถึงในเวลา
โต ทารกนั้นก็เลยอยากนั่งผ้า ชอบเปลือยกายนอนตามพื้นดินกินแต่กุดของ
ตน ฯ ครั้งนั้น มารดาบิดาของเขาจึงคิดว่า ทารกนี้สมควรแก่เรือนผู้
มีตระกูล เขาสมควรแก่พวกอาชีวก จึงนำไปถวายพวกอาชีวกว่า ท่าน
ทั้งหลายจงให้ทารกนั้นบวช ฯ ครั้งนั้น พวกอาชีวกก็ให้ทารกนั้นบวช
ครั้นให้บวชแล้ว ก็ให้น้อยที่หลุมเพียงคอ เอากระดานทับไว้บนบ่า
ทั้ง ๒ แล้วย่นบนกระดานนั้น ถอนผมด้วยเสียนตาล ฯ ครั้งนั้น มารดา
บิดาของเขา ก็นิมนต์พวกอาชีวกเพื่อให้ไปฉนในวันรุ่งเช้า ฯ รุ่งขึ้น
พวกอาชีวกก็บอกเขาว่า มา พวกเราจะเข้าบ้าน ฯ เขาตอบว่า ไปเถิด
ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าจักอยู่ทนแกละ ฯ ครั้นพวกอาชีวกพูดแล้ว ๆ
เล่า ๆ เห็นเขาไม่ออกไป ก็ทิ้งเขาไป ฯ พอเขาเห็นว่าพวกอาชีวกไป

แล้ว ก็ไปเปิดประตูเวียงกุฎลงไปกำเอาคุณบินกินเป็นคำ ๆ ๑ พวก
 อาชีวกก็ส่งอาหารจากภายในบ้านไปให้เขา เขาก็ไม่ต้องการอาหารนั้น
 ถึงพวกอาชีวกบอกแล้ว ๆ เล่า ๆ เขาก็บอกว่า ข้าพเจ้าไม่ต้องการอาหาร
 นี้ ข้าพเจ้าได้อาหารแล้ว ๑ พวกอาชีวกจึงถามว่า ได้ที่ไหน ? เขา
 ตอบว่า ได้ที่นั่นเอง ๑ ถึงในวันที่ ๒-๓-๔ เขาก็พาอาชีวกพูดหลายคำ
 ก็ไม่ต้องการจะไปสัณฐาน ด้วยบอกว่า ข้าพเจ้าจักอยู่ที่นี่ ๑ พวกอาชีวกจึง
 คิดกันว่า อาชีวกนี้ไม่ยากไปบ้านทุกวัน อาหารที่พวกเราส่งมาก็ไม่ต้อ
 การ บอกว่าได้อาหารในที่นี้ เขาทำอย่างไร พวกเราก็จับให้ได้ เมื่อจะ
 เข้าบ้านจึงให้อาชีวก ๒ คน เหลืออยู่เพื่อจะจับเขา ๑ พวกนั้นทำเป็น
 เหมือนไปทีหลังแล้วก็แอบอยู่ ๑ เขารู้ว่าพวกนั้นไปแล้ว ก็ลงไปทีเว
 ียงกุฎกินคุณเหมือนแต่ก่อน ๑ พวกที่แอบดูเห็นกริยาของเขาแล้ว ก็บอกแก่
 อาชีวกทั้งหลาย ๑ อาชีวกทั้งหลายได้ฟังแล้วก็คิดว่า โอ! กรรมหนัก
 ถ้าพวกสาวกของพระสมณโคตมร์ ก็จะประกาศความเสื่อมเสียของพวก
 เรารู้ว่า พวกอาชีวกกินคุณ อาชีวกนี้ไม่สมควรแก่พวกเรา แล้วจึงไล่เขาไป
 เสีย ๑ เขาผู้ถูกไล่แล้วก็ไปทีก้อนหินใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งวางไว้ในที่ถ้ำ
 ออจาระของมหาชนและมีกระพังน้ำใหญ่อยู่ในที่นั้น เวลากลางคืน เขา
 ก็กินคุณ เวลามหาชนมาถ้ำออจาระ เขาก็ขึ้นจับก้อนหินด้วยมือข้างหนึ่ง
 แล้วยกเท้าข้างหนึ่งขว้างบนเขา แหงหน้าขึ้นขึ้นอ้าปาก ๑ มหาชน
 ได้เห็นแล้วก็เข้าไปไหว้ถามว่า ทำไมพระผู้เป็นเจ้าจึงขึ้นอ้าปาก ๑ ตอบ
 เขาว่า เรามีส้มเป็นอาหาร อาหารอย่างอื่นของเราไม่มี ๑ มหาชนจึงถาม
 ว่า ถ้าอย่างนั้น ทำไมท่านจึงยกเท้าข้างหนึ่งขว้างบนเขา ๑ เขาตอบว่า
 เรามีส้มคนชสูง มีเศษกล้า ถ้าเราเหยียบบนแผ่นดินด้วยเท้าทั้ง ๒ แผ่นดิน
 ก็จะไหว เพราะฉะนั้น เราจึงยกเท้าข้างหนึ่งขว้างบนเขา แล้วขึ้นอยู่
 เรายืนอย่างเดียว ไม่นั่ง ไม่นอน ๑ ชรรคาคณโคตมมาก ข้อมเชื่อเพียง
 คำพูดเท่านั้น เพราะฉะนั้น คนชาวอังคะและมคธโคตมมาก จึงแตกตันทัน
 นำเครื่องสักการะเป็นอันมากไปถวายทุก ๆ เดือน ด้วยคิดว่า น่าอัศจรรย์ ผู้
 เสด็จถึงเพียงนี้ก็มี ผู้เช่นนี้พวกเราไม่เคยเห็นเลย ๑ เขากล่าวว่า เรา

กินลมอย่างเดียว ไม่กินอาหารอื่นเลย เพราะเมื่อเรากินอาหารอื่นคบะก็
จะเสื่อม แล้วเขาก็ไม่ต้องการอะไร ที่คนทั้งหลายนำมาให้ ๆ คน
ทั้งหลายก็อ่อนวอนว่าไปว่า ขอท่านอย่าทำให้พวกข้าพเจ้าเสียประโยชน์
เลย เพราะการบริโภคที่ผู้มีคบะแรงกล้าเช่นท่านได้กระทำแล้ว จัก
เป็นประโยชน์สุขตลอดกาลนานแก่พวกข้าพเจ้า ๆ เขามิได้ถูกมหาชนบีบ
คั้นด้วยการอ่อนวอน ก็ตอบว่า เราไม่ชอบใจอาหารอื่น แล้วก็เอาปลาย
หญ้าคาจุ่มลงในเนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้นที่คนเหล่านั้นนำมา แล้ววาง
ไว้ที่ปลายลิ้น แล้วก็บอกให้กลับไปว่า ไปเถิดท่านทั้งหลาย เพียงเท่านั้น
ก็พอให้เกิดประโยชน์สุขแก่ท่านทั้งหลายแล้ว ๆ เขาเปลือยกายกินกุก
กอนผสม นอนบนแผ่นดิน อย่างนั้นตลอด ๕๕ ปี

อันการทอดพระเนตรดูโลกในเวลาจวนสว่าง ย่อมเป็นของที่พระ
พุทธเจ้าทั้งหลายไม่ทรงละเลย ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรง
เสด็จดูโลกในเวลาจวนสว่างวันหนึ่ง ขัมพูกาชีวิต คือ อาชีวกผู้ชั่วชาน ก็
ปรากฏในภายในข้าพเจ้าแห่งพระญาณ ๆ องค์พระศาสดาจารย์จึงทรงรำพึง
ว่า จักมีอะไร ก็ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
ของเขา แล้วทรงทราบว่า เราจักกระทำอาชีวกนั้นให้เป็นต้นเหตุ จักกล่าว
คาถาหนึ่งขึ้น ในเวลาจบคาถา การสำเร็จธรรมก็จักมีแก่บุคคลถึง ๘ หมื่น
๔ พัน มหาชนจักถึงความสวัสดิ เพราะอาศัยกัลมสฺส ๕ เข้าขึ้นพระองค์
จึงทรงเสด็จไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ก็
ตรัสบอกพระอานนตเถระเจ้าว่า อานนต เราจะไปสำนักแห่งขัมพูกา-
ชีวิต ๆ พระอานนตทูลถามว่า พระองค์จักเสด็จไปผู้เดียวหรือ
ตรัสตอบว่า เราจักไปผู้เดียว ๆ ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว ก็ได้เสด็จไปที่
สำนักแห่งขัมพูกาชีวิตนั้น ในเวลาเที่ยงวัน ๆ เทวดาทั้งหลายก็คิดกันว่า
สมเด็จพระบรมศาสดา จักเสด็จไปสำนักของขัมพูกาชีวิตในเวลาเย็น
ก็ขัมพูกาชีวิตนั้น อยู่ที่ย้อนสลอนเป็นที่น่าเกลียด น่าชัง เป็นที่ถ่าช
อุจจาระ บัสนาเว . สกปรกด้วยไม้สีพัน พวกเราสมควรจะให้ฝนตกลง
มา จึงให้ฝนตกลงในทันใดด้วยอำนาจของตน ๆ ก้อนศิลาใหญ่นั้น

ก็สะอาดไม่มีของโสมนแต่อย่างใด ฯ ในลำดับนั้น เทวดาทั้งหลาย ก็
 บันดาลให้ฝนดอกไม้ ๕ ประการ ตกลงมา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็
 เสด็จไปนั่งสำนักของขัมพกาชวกในเวลาเย็น แล้วตรัสเรียกว่า ขัมพกะ ฯ
 ขัมพกาชวกจึงคิดว่า ผู้ไม่รู้คนไหนหนอมาเรียกเราด้วยคำว่า ขัมพกะ
 จึงถามว่า นั่นใคร ? ตรัสตอบว่า เราเอง ขัมพกะ ฯ อะโธมหาสมณะ
 ตรัสตอบว่า คณวันนั้นเธอจงให้ที่พักแก่เราในที่สัก ๑ ราตรี ฯ เขา
 ตอบว่า มหาสมณะ ที่พักในที่ไม่มี ฯ จึงตรัสว่า ขัมพกะ เธออย่า
 ทำอย่างนี้ จงให้ที่พักแก่เราสัก ๑ ราตรี ธรรมดาบรรพชิตที่ต้องการบรรพชิต
 มนุษย์ก็ต้องการมนุษย์ สัตว์เลี้ยงก็ต้องการสัตว์เลี้ยง เขาจึงทูลถามว่า ก็
 ท่านเป็นบรรพชิตหรือ ? ตรัสตอบว่า จ๊ะ เราเป็นบรรพชิต ทูลถามว่า
 ถ้าท่านเป็นบรรพชิต เค้านาของท่านอยู่ไหน ตักใบกว้านไฟอยู่ไหน
 ถ้วยช้อนอยู่ไหน ? ตรัสตอบว่า ของเรามี แต่ว่าการที่จะถือแยกกันไป
 เป็นการลำบาก เราจึงรวมไว้เสียในภายใน ฯ เขาจึงโกรธว่า เพียงของ
 เท่านั้น ท่านก็ไม่ถือมา ฯ ครั้นนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ข้างเถะ
 ขัมพกะ เธออย่าโกรธเลย จงบอกที่พักแก่เรา ฯ เขาตอบว่า มหา
 สมณะ ที่พักในที่ไม่มี ฯ สมเด็จพระชินศรี จึงทรงขง้อมเขามั่ง
 หนึ่งซึ่งอยู่ไม่ไกลจากที่อยู่ของอาชวกนั้น แล้วตรัสถามว่า ใครอยู่ที่
 เงามันนั้น ฯ ไม่มีใครอยู่มหาสมณะ ฯ ถ้าอย่างนั้นเธอจงให้เงามันนั้นแก่
 เรา จงเอาเถิดมหาสมณะ ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงปูผ้าสำหรับ
 ประทับนั่งที่เงามันนั้น

ครั้นนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็ทำให้ทิศทั้ง ๔ มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน
 มาเฝ้าพระพุทธองค์ในปฐมยาม ฯ ขัมพกะได้เห็นแสงสว่างแล้ว จึงคิด
 ว่า นี่แสงสว่างอะไร ? พอถึงมัชฌิมยาม ท้าวสักกเทวราชก็เสด็จมา
 ขัมพกะได้เห็นแล้วก็คิดว่า นั่นใคร ? พอถึงปัจฉิมยาม มหาพรหม
 องค์หนึ่ง ซึ่งสามารถทำให้สว่างตลอดจักรวาลตั้งแต่ ๑ ถึง ๑๐ ได้ด้วย
 นวมอข้างเดียว ก็ทำบาฬีสุนให้สว่างเป็นอันเดียวกัน แล้วมาเฝ้าพระ
 พุทธองค์ ฯ มหาพรหมนั้น ขัมพกะได้เห็นแล้วก็คิดว่า นั่นใคร ? เข้าชน

จึงไปเฝ้าพระศาสดากล่าวปราศรัยแล้ว ก็ยืนทูลถามว่า มหาสมณะ ผู้ที่
 ทำให้ทิศทั้ง ๔ สว่าง แล้วมาสำนึกท่านในปฐมยามนั้น เป็นใคร ?
 ครัสตอบว่า เป็นท้าวมหาราชทั้ง ๔ ฯ เขาจึงทูลถามว่า มาทำไม ฯ
 ครัสตอบว่า มาปฏิบัติเรา ฯ ทูลถามว่า ท่านเป็นใหญ่กว่าท้าวมหาราช
 ทั้ง ๔ หรือ ? ครัสตอบว่า จะ ชัมพูกะ เราเป็นพระราชาใหญ่ยิ่งกว่า
 พระราชาทั้งหลาย ฯ ก็ผู้ที่มาในมัชฌิมยาม คือใคร ? คือ ท้าวสักกะ
 มหาราช ฯ มาทำไม ? มาปฏิบัติเรา ฯ ท่านยิ่งกว่าท้าวสักกะมหาราช
 อีกหรือ ? จะ ชัมพูกะ เรายิ่งกว่ากระทั่งท้าวสักกะเทวราช ด้วยว่า
 ท้าวสักกะเทวราชนั้น เป็นเหมือนสามเณร ผู้ทำกัมมัฏเฐ คือ ทำให้สมควร
 ตามวินัย ผู้พยาบาลไข้ของเรา ฯ ก็ผู้ทำให้ป่าทั้งสี่สว่างแล้วมาใน
 บัณณิมยาม คือใคร ฯ ครัสตอบว่า คนทั้งหลายมีพราหมณ์เป็นต้น ใน
 โลก จามหรือพลาดแล้วกล่าวนว่ ขอให้อมหาพรหม ดังนี้ อาศัษย์ใด
 ผู้นั้นแหละคือมหาพรหม ฯ ก็ท่านยิ่งกว่ามหาพรหมอีกหรือ ? ครัส
 ตอบว่า จะ ชัมพูกะ เราเป็นพรหมยิ่งกว่าพรหม ฯ เขาจึงว่า มหาสมณะ
 ท่านน่าอัศจรรย์ ด้วยว่าเมื่อข้าพเจ้าอยู่ในชนถึง ๕๕ ปี แล้ว ก็ไม่มี
 สักคนหนึ่งมาปฏิบัติเรา เรากินลมเป็นอาหาร ยืนอยู่อย่าง
 เดียว ตลอดกาลนานถึงเพียงนี้ พวกนั้นก็ไม่เคยมาปฏิบัติเราเลย ฯ
 ครั้นนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ชัมพูกะ เธอหลอกลวงมหาชน ผู้เป็น
 คนตาบอดโง่เขลาในโลกนี้แล้ว ยังอยากหลอกลวงเราอีก เธอกินแต่คุถ
 นอนแต่บนดิน เปลื่อยกาย ถอนผมด้วยเสียนตาลมาตลอด ๕๕ ปีแล้ว ไม่ใช่
 หรือ ถึงอย่างนั้นก็ยังลวงโลกว่า เรากินลม เรายืนด้วยเท้าข้างเดียว
 ไม่นั่ง ไม่นอน กระทั่งเราเธอก็อยากจะลวง เธอได้กินคุถ นอนบนดิน
 เปลื่อยกาย ถอนผมด้วยเสียนตาล อยู่ตลอดกาลนานถึงเพียงนี้ ก็
 เพราะอาศัยทิฏฐิอันชั่วช้าลามกในปางก่อน มาบัดนี้ก็ยังถือทิฏฐิลามก
 อันชั่วช้าอยู่ ฯ เขาจึงทูลถามว่า ข้าแต่มหาสมณะ ก็ข้าพเจ้าได้กระทำ
 อะไรไว้ ? ครั้นนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงกรรมที่เขาได้ทำไว้ใน

ปางก่อน เมื่อทรงแสดงอยู่นั้นเขาก็เกิดความสลดใจ มีหิริโอตตัปปะเกิดขึ้น ก็นั่งยอง ๆ ลง องค์พระศาสดาจึงโยนผ้าอาบน้ำให้ ฯ เขานั่งผ้าอาบน้ำนั้นแล้ว ก็กราบพระศาสดาแล้วนั่งลง ฯ ผ้าขององค์พระศาสดา ก็ทรงแสดงอนุพุทธานุภาพแก่เขา แล้วก็ทรงแสดงธรรม ฯ ในเวลาจบการทรงแสดง เขาก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย กราบองค์พระบรมศาสดาแล้ว ลูกชั้นหลวชอบรรพชาอุปสมบท ฯ เป็นอันว่ากรรมเก่าของเขาที่เขาได้ทำไว้ด้วยอาการ ๔ อย่าง ได้สิ้นไปแล้ว ฯ ด้วยว่า อาชีวกนั้นได้ทำพระจินาสพมหาเถรเจ้า แล้วก็ไปหม้อยู่ในอเวจีกระทั่งแผ่นดินอันใหญ่ สูงชันได้ ๑ โยชน์กับ ๓ คาวุต แล้วถึงซึ่งอาการแปลกกันตลอด ๕๕ ปี ด้วยเศษบาปที่ยังเหลืออยู่ เพราะฉะนั้น กรรมนั้นของเขาจึงได้สิ้นไป ไม่มีอะไรอาจทำให้ผลแห่งสมณธรรมที่ท่านผู้นั้นได้กระทำไว้แล้วตลอด ๒ หมื่นปี เพราะฉะนั้น สมเด็จพระชินศรีศาสดา จึงทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาออกตรัสว่า จงมาเป็นภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์ ฯ ในทันใดนั้นเอง เพศคุณาสต์ของเขา ก็หายไป เขาก็ได้ทรงบริจาร ๔ เป็นเหมือนพระเถรเจ้าผู้มีพรรษาดัง ๖๐ ฉะนั้น

ได้ขียนว่า วันนั้นเป็นวันที่คนทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในแคว้นแคว้นอังคะและมคธ ถือเอาเครื่องสักการะมาให้แก่ชัมพูกาชีวกนั้น เพราะฉะนั้น คนทั้ง ๒ แคว้น จึงถือเอาเครื่องสักการะมา ได้เห็นพระตถาคตเจ้าแล้ว จึงคิดว่า ชัมพูกะ ซึ่งเป็นพระของเราใหญ่กว่าหรือ หรือว่าพระสมณโคตมใหญ่กว่า แล้วคิดว่า ถ้าพระสมณโคตมใหญ่กว่า ชัมพูกะนี้ต้องไปหาพระสมณโคตม เพราะชัมพูกาชีวกใหญ่กว่า พระสมณโคตมจึงมาหา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา ทรงทราบความนี้ของมหาชนแล้ว จึงตรัสว่า ชัมพูกะ เธอจงตัดความสงสัยของพวกอุบฺภูฏากของเธอ ฯ พระชัมพูกะจึงทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงข้าพระองค์ก็หวังต่อเหตุการณ์เพียงเท่านั้นอยู่ แล้วจึงเข้าจุดถณาน เหาะขึ้นไปในเวหาได้ ๑ ชั่วโมงแล้วลงมากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เป็นศาสดาของข้าพระองค์ ส่วนข้าพระองค์เป็นสาวก แล้วก็เหาะ

ชนสวาทอก ๒ ชวตันทาล ๓ ชวตันทาล จนถึง ๑ ชวตันทาล แล้วลงมา
ให้มหาชนรู้ว่าตนเป็นสาวก ฯ มหาชนได้เห็นแล้ว ก็คิดกันว่า โอ !
พระพุทธเจ้าทั้งหลายน่าอัศจรรย์ มีพระคุณไม่ต่ำช้าเลย ฯ เมื่อสมเด็จพระ
พระบรมศาสดาจะตรัสกับมหาชน จึงตรัสว่า ขัมพูกะนี้วางสักการะที่
พวกเรอนำมาไว้ที่ปลายลิ้น ตลอดกาลถึงเพียงนี้ แล้วอยู่ในที่นี้ว่า เขา
บำเพ็ญตบะนั้น ก็ไม่เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่งกุศลเจตนา อันค้ำอาหารของ
ผู้รังเกียจตระกูล หรือรังเกียจอาหารแล้วไม่ฉัน เมื่อจะทรงแสดงธรรม
สืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า มาเส มาเส กุสกุเคน เป็นต้น
ซึ่งมีคำแปลว่า คนพาลกินอาหารด้วยปลายลิ้นทุก ๆ เดือน เขาก็
ไม่ถึงเสียวที่ ๑๖ แห่งบุคคลทั้งหลาย ผู้มีธรรมอันนับแล้ว ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า ถ้าคนพาลผู้ไม่รอบรู้ธรรม ผู้อยู่ภายนอก
แห่งคุณธรรมมีศีลเป็นต้น ผู้บวชในลัทธิเดียรถีย์ คิดว่า เราก็กินบำเพ็ญ
ตบะ แล้วกินอาหารด้วยปลายลิ้นทุกเดือน ก็จงกินไปตลอด ๑๐๐ ปี ฯ
คำว่า เขาไม่ถึงเสียวที่ ๑๖ แห่งบุคคลผู้มีธรรมอันนับแล้ว คือ ผู้ธรรม
แล้ว ผู้ได้ซึ่งธรรมแล้ว เรียกว่า ผู้มีธรรมอันนับแล้ว ในบุคคลเหล่านั้น
อย่างต่ำ พระโศคาบันชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมอันนับแล้ว อย่างสูงก็ได้แก่
พระชินาสพ คนพาลนั้นยอมไม่ถึงเสียวที่ ๑๖ ของผู้มีธรรมอันนับแล้ว
เหล่านั้น อันเป็นเทศนาบุคคลลาชฎาน ก็ในเทศนามีความหมายดังต่อไปนี้
คือ เจตนาใดของผู้บำเพ็ญตบะอยู่อย่างนั้นตลอด ๑๐๐ ปี เจตนาอัน
เป็นไปตลอดกาลนานถึงเพียงนั้น ไม่เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่งกุศลเจตนาอันค้ำ
อาหารครั้งเดียว ของผู้มีธรรมอันนับแล้ว ซึ่งไม่ฉันเพราะรังเกียจตระกูล
หรืออาหาร ฯ มีคำอธิบายว่า ผลใดแห่งเจตนาของผู้มีธรรมอันนับแล้วนั้น
แบ่งผลนั้นออกให้เป็น ๑๖ ส่วน แล้วแบ่งส่วนหนึ่ง ๆ จากผลนั้น ให้เป็น
๑๖ ส่วนอีก ผลใดแห่งส่วนหนึ่งจากส่วนนั้น ก็ยังใหญ่กว่าการประพฤ
ติของคนพาลนั้น ดังนี้แล

๒๐๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ในเวลาจบเทศนาลง การสำเร็จธรรมก็มีแก่บุคคล ๘ หมื่น ๘ พัน
คั้งนี้แล จบเรื่องขัมพกาชวกเพียงเท่านี้ ฯ ขอท่านทั้งหลายจงอย่าได้ทำ
บาปด้วยวาจา ให้ได้รับทุกข์เวทนาดังขัมพกาชวก ซึ่งแสดงมาแล้วนี้
จงเสมอไปจึงจะเป็นการดี สันเนอความในเทศนากันชนเพียงเท่านี้.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐีที่ ๘๓

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องเปรตงู

น หิ ปาปี่ กคฺ กมฺมุนฺติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เวพฺพเน
วิหรนฺโต อญฺญตรํ อหิเปคฺ อารพฺภ กถาสิตี.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องเปรตงูตามคัมภีร์พระธรรมบท
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องเปรตงู

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเวฬุวนาราม ทรงปรารภเปรตงูตัวหนึ่งให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัส
พระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น หิ ปาปี่ กคฺ กมฺมุนฺติ คั้งนี้

มีเนื้อความพิสดารว่า วันหนึ่งพระลักขณเถรเจ้าซึ่งนับเข้าในจำพวก
ชฎิลพันองค์ และพระมหาโมคคัลลานเถรเจ้า ลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ
ด้วยคิดว่า จะไปบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์ ฯ ในพระเถรเจ้าทั้ง ๒ องค์นั้น
พระมหาโมคคัลลาน์ได้เห็นเปรตงูตัวหนึ่งแล้วก็ขมขื่น ฯ ครั้นนั้น พระ
ลักขณเถรเจ้าจึงถามถึงเหตุการณ์ว่า เหตุไรท่านจึงขม ? พระมหา

โมคคัลลาน์ตอบว่า เวลาไม่ใช่เวลาแก้ปัญหานี้ ขอให้ท่านถามข้าพเจ้า
ในที่เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ เมื่อพระเถระเจ้า ๒ องค์นั้น เทวไป
บิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์แล้ว ไปถึงที่เฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ก็
นั่งลง พระลัทธิเถระเจ้าจึงถามว่า ท่านโมคคัลลาน์ เมื่อท่าน
ลงจากภูเขาคิชฌกูฏท่านได้ขมขื่น เวลาข้าพเจ้าถามถึงเหตุการณ์ ก็ตอบว่า
ขอให้ถามข้าพเจ้าในที่เฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ ท่านจงว่า
เหตุการณ์นั้นให้ข้าพเจ้าฟัง ฯ พระเถระเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าได้เห็น
เปรตตัวหนึ่งจึงได้ขมขื่น อักภาพของเปรตนั้นเป็นเช่นนั้น คือ ศีรษะ
ของมันเหมือนศีรษะมนุษย์ อักภาพของมันเหมือนงู เปรตนั้นยาว
ประมาณ ๒๕ โยชน์ มีเปลวไฟพุ่งขึ้นจากศีรษะของมันตลอดไปทาง พุ่ง
ขึ้นจากหางไปตลอดศีรษะ พุ่งขึ้นจากกลางตัวไปตลอดข้าง ๒ พุ่ง
จากข้างทั้ง ๒ ไปรวมลงในท่ามกลาง ดังนั้น ได้ยินว่า อักภาพของ
เปรต ๒ ตัวนั้นสูงถึง ๒๕ โยชน์ นอกนั้นประมาณ ๓ ศาวตเท้านั้น คือ
อักภาพของเปรตตัวนี้ และของเปรตกา ประมาณ ๒๕ โยชน์ ในเปรต
ทั้ง ๒ นั้น เปรตตัวนี้เป็นเปรต

พระมหาโมคคัลลาน์ได้เห็นเปรตกาใหม่อันที่ขอดกุกเขาคิชฌกูฏ เมื่อ
จะถามถึงบุพกรรมของมัน จึงถามขึ้นว่า ลิ่นของเจ้ายาวถึง ๕ โยชน์
ศีรษะของเจ้า ๕ โยชน์ ตัวของเจ้าสูง ๒๕ โยชน์ เจ้าทำกรรมอะไรไว้
จึงได้รับทุกข์เช่นนั้น ฯ ลำดับนั้น เมื่อเปรตจะบอกพระเถระเจ้า จึงกล่าวว่า
ข้าแต่พระโมคคัลลาน์ ข้าพเจ้าได้ขโมยอาหารที่เขาส่งไปเพื่อพระสงฆ์ผู้
เป็นสาวกของพระกัสสปพุทธเจ้าตามความประสงค์ ดังนั้นแล้ว ก็กล่าวว่า
ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้าโน้น มีภิกษุหลายองค์ด้วยกัน เข้าไปบิณฑบาต
ที่บ้าน ฯ คนทั้งหลายได้เห็นพระเถระเจ้าทั้งหลายแล้ว ก็มีความรักใคร่
นับถือ จึงนิมนต์ให้นั่งที่ศาลานั่ง ล้างเท้าให้แล้ว ทาน้ำมันให้แล้ว ให้อ
ดมข้าวต้มแล้ว ก็ถวายของเคี้ยว แล้วนั่งฟังธรรมรอเวลาฉันอาหารอยู่ ฯ
ในเวลาจบการแสดงธรรม ก็รับบาตรพระเถระเจ้าทั้งหลายไปใส่อาหารมีรส
เลิศต่าง ๆ ในเรือนของตน ๆ แล้วก็นำมา ฯ คราวนั้น ข้าพเจ้าเป็นกา

จับอยู่ที่หลังศาลานั่น ได้คาบเอาคำข้าว ๓ คำ จนเต็มปากข้าพเจ้าถึง ๓ หน จากภาศที่คนหนึ่งถือไป ก็ข้าวนั้นยังไม่ได้เป็นของสงฆ์ เขายังไม่ได้ถวาย จาคักสงฆ์ แต่ว่าไม่ใช่ของเหลือจากภิกษุทั้งหลายถือเอาแล้ว เป็นของ ควรที่คนทั้งหลาย จะนำไปสู่เรือนของตนแล้วกินได้ เพียงแต่เขานำไป เฉพาะสงฆ์เท่านั้น ข้าพเจ้าได้คาบเอาคำข้าว ๓ คำจากภาคนั้น บพพ-กรรมของข้าพเจ้ามีอยู่เท่านั้น เวลาข้าพเจ้าคายแล้ว ก็ไปหม้อยู่ในอเวจี ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น บัณฑิตมาเกิดเป็นเปรตกาอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ด้วย บาปที่ยังเหลือจากบาปที่ให้ผลแล้วในนรกนั้น และข้าพเจ้าได้เสวยทุกข์ อันน้อย คังนี้ อันนั้นเป็นเรื่องเปรตกา

ส่วนในที่นี้ พระเถระเจ้ากล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นเปรตจึงได้ข่มขืน ครั้นนั้น สมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้าก็ได้เป็นพยานของพระเถระเจ้า ตรัสว่า คุณอันภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลาน์กล่าวจริง เพราะว่าเปรตนั้นเราได้เห็น แล้วในวันทำร้ายนั้นพระพุทธเจ้าโน้น ก็แต่เราไม่กล่าวเพราะเอ็นดู ผู้อื่นว่า พวกใดไม่เชื่อถ้อยคำของเรา ถ้อยคำของเราก็จะไม่เป็น ประโยชน์แก่พวกนั้น ฯ ถึงแม้ว่าในลักษณะสังยุต พระพุทธองค์ก็ได้ทรงเป็นพยานของพระมหาโมคคัลลาน์ ในเวลาที่พระมหาโมคคัลลาน์ ได้เห็นเปรตแล้วทรงแสดงไว้ ๒๐ เรื่อง ฯ ถึงคำนี้ ก็ได้ทรงแสดงไว้ เหมือนกัน ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้วก็ทูลถามถึงบุพพกรรมแห่งเปรตจุนั้น ฯ ฝ่ายสมเด็จพระสัมพันธุ์ก็ได้ทรงแสดงให้ภิกษุเหล่านั้นฟังว่า

ในอดีตกาล คนทั้งหลายได้สร้างบรรณศาลาถวายพระบิณฑกะพุทธเจ้า ไว้ริมแม่น้ำ อาศัณเมืองพาราณสี ฯ เมื่อพระบิณฑกะพุทธเจ้าอยู่ใน บรรณศาลานั้น ก็ได้เข้าไปบิณฑบาตในเมืองเป็นประจำ ฝ่ายชาวเมืองก็ ถือเอาของหอมและดอกไม้เป็นต้น ไปปฏิบัติพระบิณฑกะพุทธเจ้าทั้งเช้าทั้ง เย็น ฯ มีบุรุษชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่งทำนาอยู่ทางนั้น ฯ เมื่อมหาชน ไปปฏิบัติพระบิณฑกะพุทธเจ้าทั้งเย็นทั้งเช้า ก็ได้เหยียบบนนาขึ้นไป ฯ ถึง ชาวนาห้ามว่า ขอพวกท่านอย่าเหยียบบนนาของข้าพเจ้า ก็ไม่อาจห้ามได้ ฯ ครั้นนั้น เขาจึงคิดว่า ถ้าบรรณศาลาของพระบิณฑกะพุทธเจ้าไม่มีอยู่ใน

หน้ พวกนั้นก็จะไม่เหยียบนาของเรา ฯ เขาจึงทบทวยภาวนาใช้สอยใน เวลาพระบ๊องเจกพุทธเจ้าไปบิณฑบาต แล้วเผาบรรณศาลาเสีย ฯ พระ บ๊องเจกพุทธเจ้าเห็นไฟไหม้บรรณศาลานั้นแล้ว ก็ได้ไปตามสหาย ฯ มหาชน ถือเอาของหอมและดอกไม้มา เห็นบรรณศาลาไฟไหม้ก็ว่า พระผู้เป็นเจ้า ของเราทั้งหลายไปที่ไหนหนอ ฯ ฝ่ายชาวนานั้นก็มากับมหาชนนั้น มา ขึ้นอยู่ในท่ามกลางมหาชนแล้วบอกว่า ข้าพเจ้าเผาบรรณศาลาของพระ บ๊องเจกพุทธเจ้า ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลายก็กล่าวกันขึ้นว่า จงจับ พวกเรา ไม่ได้เห็นพระบ๊องเจกพุทธเจ้าเพราะอาศัยบุรุษลามกนี้ แล้วจึงโบยตีให้ สิ้นชีวิตด้วยท่อนไม้เป็นต้น ฯ เขาไปเกิดอยู่ในอเวจี ไหม้อยู่ในอเวจี จนแผ่นดินสูงขึ้นได้โขยิบหนึ่ง จึงได้มาเกิดเป็นเปรตอยู่ที่ถูกเขาค้ำชอกฏ ด้วยเศษบาปที่ยังเหลือ

กรรมสมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงบุพพกรรมของเปรตงูนั้นอย่างนี้ แล้วก็ตรัสว่า คุณอนภิกขุทั้งหลาย อันบาปกรรมนั้นย่อมเป็นเช่นกับนมสด ธรรมดาณนมสดที่เขากำลังรีด ย่อมไม่แปรไปในทันใดฉันใด กรรมที่คน กำลังทำก็ไม่ให้ผลในทันใดฉันนั้น แต่ให้ผลเมื่อใด ก็ประกอบผู้ทำไว้กับ ทุกๆ เช่นนั้นเมื่อนั้น ดังนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงกรรมสืบทอดข้อความ จึง ตรัสพระคาถานี้ว่า กรรมอันเป็นบาปที่บุคคลทำแล้ว ย่อมไม่แปรไปเหมือน น้่านมในวันนั้น ย่อมตามเผาคนพาลเหมือนกับไฟที่กลบไว้ด้วยเถาฉะนั้น ดังนั้น

ในคำเหล่านั้น คำว่า น้่านมในวันนั้น คือ น้่านมที่กำลังอุ่นซึ่งออก จากนมแห่งแม่โคในขณะนั้น ย่อมยังไม่แปรไป ฯ อธิบายว่า น้่านมใน วันนั้นย่อมไม่แปรไป คือ ยังไม่เปลี่ยนไป ยังไม่ระลอกเค็มในทันใดนั้น น้่านมที่รีดลงในภาชนะใด เมื่อเขายังไม่ใส่ของเปรี้ยวมีเปรี้ยวเป็นคั้น ลงในภาชนะนั้นตราบใด ยังไม่ถึงภาชนะของเปรี้ยว มีภาชนะนมต้ม เป็นต้นตราบใด ก็ยังไม่ระลอกเค็มตราบนั้น ภายหลังจึงละฉั่นใด ถึงบาป กรรมที่บุคคลกำลังกระทำที่ยังไม่ให้ผลฉันนั้น ถ้าให้ผลก็ไม่มีใครกล้าทำ บาปกรรมได้ คือ จันท์ทั้งหลายอันเกิดด้วยกุศลยังมีอยู่ตราบใด จันท์ ทั้งหลายเหล่านั้นก็ยังรักษาผู้นั้นอยู่ตราบนั้น เวลาจันท์เหล่านั้นแตกแล้ว

กรรมนั้นจึงให้ผลในขั้นที่เกิดในอบาย ก็เมื่อกรรมนั้นให้ผล ก็เชื่อว่าตามเผาศนพาล ๆ คำว่า เหมือนกับไฟที่กลบไว้ด้วยเถ้า ดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้เพื่อเล็งคำถามว่า เหมือนกับอะไร ข้อนั้นถ้าอธิบายว่า ถ่านไฟอันไม่ม้ควัน อันกลบไว้ด้วยเถ้า ถึงบุคคลเหยียบก็ไม่ไหม้ก่อน เพราะกลบไว้ด้วยเถ้า ต่อเมื่อเหยียบเถ้าให้ร้อนแล้วจึงไหม้ คัมภีรที่ ๕ เป็นคัมภีรจนกระทั่งถึงสมองศรีษะฉันได ถึงบาปกรรมที่ผู้ใดกระทำแล้ว ก็ตามเผานั้นซึ่งเกิดในนรกเป็นต้น ในอรรถาพที่ ๒ หรือที่ ๓ ดังนี้แล ๆ จบเรื่องเปตตเพียงเท่านั้น

ในเรื่องเปตต เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นว่า บาปกรรมที่บุคคลทำไว้แล้ว แม้เพียงครั้งเดียว ก็ให้โทษทุกข์ตลอดกาลนาน เพราะฉะนั้น ขันชื่อว่า บาปกรรมแล้วไม่ควรทำใคร ๆ จะทำเป็นอันขาด แต่การที่คนทั้งหลายจะทำ ก็เพราะว่าบาปกรรมนั้นไม่ให้ผลในทันที ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระจอมไตรศาสดาจึงได้ทรงแสดงไว้ดังที่แสดงมาแล้วนั้น ในข้อความที่แสดงมาแล้วนั้น ก็ได้ใจความว่า นมที่เขารัดใหม่ย่อมยังไม่เปรี้ยวทันที คือยังไม่เปลี่ยนแปลงในทันที ค่อนาน ๆ จึงเปลี่ยนแปลงไปฉันได บาปกรรมก็ฉันไดนั้น การที่บาปกรรมไม่ให้ผลในทันที ก็เพราะว่ากุศลเก่ายังมีอยู่ ร่างกายที่เกิดด้วยบุญกุศลเก่ายังมีอยู่ เมื่อร่างกายที่เกิดด้วยบุญกุศลเก่าฉันไดนั้นแตกแล้ว บาปกรรมที่ทำใหม่นั้นจึงจะให้ผล ข้อนั้นยอมเป็นอย่างนี้โดยมาก แต่ที่ให้ผลในปัจจุบันก็มี คือ พอทำก็ให้ผลทันทีก็มี ในเรื่องเปตตและเปตตซึ่งว่ามาแล้วนั้น เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นว่า บาปกรรมนั้นไม่ให้ผลในทันที ต่อเมื่อตายแล้วจึงให้ผล คนที่มีใจบาปหยาบช้ามักพูดว่า ตายแล้วจะเป็นอะไรก็ช่าง ดังนี้ การที่ผู้มีใจบาปพูดอย่างนี้ เพราะไม่ได้ฟังเรื่องต่าง ๆ ที่อ้างไว้ในพระพุทธศาสนา ดังเรื่องเปตตและเปตตที่แสดงมาแล้วนั้น ถ้าเขาได้ฟังเรื่องต่าง ๆ มีเรื่องเปตตและเปตตดังที่ท้าวไว้แล้วนั้น เขาก็ไม่กล้าพูดอย่างนั้น เขาคิดว่า เมื่อเขาตายแล้วจะไม่เป็นเขาคือต่อไป จะเป็นผู้อื่นคนต่อไป เขาจึงได้พูดอย่างนั้น ถ้าเขานึกว่า ถึงเราตายแล้วจะเกิดไปเป็นอะไรก็ต้องเป็นตัวเรา

อนันต์เอง ดังนี้ เขาก็ไม่กล้าพูดอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจเถิดว่า เมื่อเราตายแล้วไปเกิดเป็นอะไร ก็ยังเป็นตัวเราอยู่รำไป คือ ตัวเราอันได้แก่จิตวิญญาณนั้น เมื่อไปเกิดเป็นอะไร จะเป็นสัตว์นรก หรือเป็นเปรต อสรกาย ก็ระลึกชาติหนหลังได้ว่า เมื่อก่อนเราได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ได้ทำอย่างนั้นอย่างนั้นไว้ เหมือนกับเปรตกาที่ระลึกชาติหนหลังได้ แล้วเล่าเรื่องถวายพระมหาโมคคัลลาน์ตั้งที่ว่ามาแล้วนั้น ถึงจะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหรือเป็นมนุษย์ที่ระลึกชาติไม่ได้ก็ตาม เมื่อเราได้ทำบาปกรรมอันใดไว้แล้ว เวลาบาปกรรมอันนั้นให้ผลแก่เราแล้ว เราก็เป็นทุกข์อยู่รำไป เวลาเราเป็นทุกข์นั้นเราไม่ได้นึกว่า เมื่อชาติก่อนเราเป็นอะไร เราจึงได้มาทุกข์อยู่อย่างนี้ เรานึกแต่เพียงทุกข์จริงๆ เท่านั้น หรือนึกแต่เพียงว่ากรรมของเราๆ หรือนึกแต่เพียงว่า เราทุกข์มาก ๆ ดังนี้ เป็นต้น เว้นแต่คนผู้ระลึกชาติหนหลังได้เท่านั้น จึงจะนึกได้ว่า ทุกข์อันนี้เกิดด้วยบาปกรรมอันนั้น เพราะฉะนั้น ชื่นชอบว่าบาปกรรมแล้ว ใคร ๆ จึงไม่ควรทำเป็นอันขาด ทั้งไม่ควรนึกว่าเป็นของเล็กน้อย ขอให้ท่านทั้งหลายนึกถึงเรื่องปรตกาเถิด ปรตกาเอาข้าวที่เขาจะนำไปถวายพระเพียง ๓ คำเท่านั้น ยังตายไปตกนรกอยู่กระทั่งแผ่นดินสูงขึ้นถึงโยชน์ จึงได้มาเป็นปรตกา มีลำยาวถึง ๕ โยชน์ ศีรษะยาว ๑ โยชน์ ตัวสูง ๒๕ โยชน์ ถูกไฟไหม้อยู่ทั้งกลางวันกลางคืน อยู่ก็ไม่ว่าจะสิ้นบาปกรรมนั้นลงเมื่อใด เมื่อเรานึกถึงบาปที่ขโมยก่อนข้าวเพียง ๓ คำ ยังให้ผลมากมายถึงเพียงนั้นแล้ว มาหวนนึกถึงปรตงที่เฝ้าบรรณศาลาของพระปัจเจกโพธิ์แล้ว ก็จะเห็นว่า มีโทษมากกว่ากันหลายเท่าตัว ถึงบุญกุศลก็เหมือนกัน คือ บุญกุศลเพียงเล็กน้อยก็ให้ผลมากมายร้อยเท่าตัว ถึงเพียงแต่ให้ทานข้าวแก่กา หรือแก่สัตว์ดิรัจฉานสักครั้งหนึ่ง ก็ได้รับานิสงส์ไปถึง ๑๐๐ ชาติ คือ มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ด้วยบุญกุศลนั้นไปถึง ๑๐๐ ชาติ ให้ทานข้าวแก่คนไม่มีศีลเพียงครั้งเดียว ก็ได้อานิสงส์ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

ปฏิกาน ไปถึงพื้นป ให้ทานข้าวแก่ผู้มศีลตามธรรมตา คือ ให้แก่ผู้
หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตธรรมตา ดังชาวนาชาวสวนเป็นต้น ก็ได้
รับผล คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิกาน ไปถึงแสนชาติ ใส่บาตร
พระภิกษุสามเณรด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือด้วยเมตตา กรณา เพียง
ครั้งเดียว ก็ได้รับอันสงสันับชาติไม่ได้ ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงเห็นว่า
ทั้งบาปทั้งบุญถึงทำไว้น้อย ก็ให้ผลมาก มากกว่าที่ได้ทำไว้หลายร้อยเท่า
เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่เราท่านทั้งหลายจะทำบาปด้วยกาย มีขโมยเขาเป็นต้น
จะทำบาปด้วยปาก มีโกหกเขาเป็นต้น จะทำบาปด้วยใจ มีคิดโลภเอาของ
เขาเป็นต้น เป็นอันขาด สันโอราโทใบเทศนาภณณ์นี้ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องสัจจวิภูฏเปต

ขาวเทว อนตถาชาติ อิมํ ธมมเทสนํ สุตถา เวพฺพเน วิหรนโต
สัจจวิภูฏเปตํ อารพฺภ กเกสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องสัจจวิภูฏเปต ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องสัจจวิภูฏเปต

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภสัจจวิภูฏเปต คือ เปตก่อน
สีกา ๖ หมันก่อน ให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอนันนี้ไว้ว่า
ขาวเทว อนตถาชาติ ดังนี้

มีเนื้อความพิสดารว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าลงจากภูเขาคิชฌกูฏ กับพระลักขณเถระเจ้า ตามนัยก่อน ก็ได้ขึ้นไปในที่แห่งหนึ่ง เวลาพระลักขณเถระเจ้าถามถึงเหตุที่ขึ้น ก็ตอบว่า ขอท่านจงถามข้าพเจ้าในที่เผ่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ในเวลาไปเที่ยวบิณฑบาตแล้ว ก็ไปเผ่าองค์พระศาสดา ถวายบังคมแล้วก็นั่งลง ก็ได้ถามอีก แล้วตอบว่า ข้าพเจ้าได้เห็นเปรตคนหนึ่ง มีอักษภาพประมาณ ๓ คาวุต คือ ๓๐๐ เส้น มีก้อนเหล็ก ๖ ห่มนกก้อน อันลูกเป็นเปลวเพลิง ตนลงมากทศริษะของเปรตนั้น ทำลายสิริษะของเปรตนั้นให้แตกไป สิริษะที่แตกแล้ว ๆ ก็เกิดอีก ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นอักษภาพเช่นนั้น ด้วยอักษภาพนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นแล้วจึงได้ขึ้นไป ดังนี้ ก็ในเปตวัตถุท่านได้กล่าวหมายเปรตนี้ไว้ว่า ก้อนเหล็กแดง ๖ ห่มนกก้อน ได้ตกถูกสิริษะของท่าน ทำลายกระหม่อมของท่านดังนี้ เป็นต้น ฯ สมเด็จพระทศพลศาสดาได้ทรงสดับถ้อยคำของพระเถระเจ้าแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์นั้นถึงเราผู้หนึ่งอยู่ที่โพธิมณฑลสถาน ก็ได้เห็นแล้วเหมือนกัน ก็คิดว่า เราไม่ได้พูด เพราะเอ็นดูอ่อนด้วยเห็นว่า พวกใดไม่เชื่อถ้อยคำของเรา ถ้อยคำของเราก็คงจะไม่เป็นประโยชน์แก่พวกนั้น แต่คราวนี้เราได้พยาน คือโมคคัลลานแล้วจึงได้กล่าว ฯ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแล้ว จึงทูลถามถึงบุพพกรรมของเปรตนั้น ฯ ฝ่ายสมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงแสดงให้ภิกษุเหล่านั้นฟังต่อไปว่า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีบุรุษเปลี่ยนคนหนึ่งสำเร็จศิลปติดก้อนกรวดอยู่ในกรุงพาราณสี ฯ บุรุษเปลี่ยนนั้นนั่งอยู่ภายใต้ต้นขี้ก คือ ต้นไทรข้อยต้นหนึ่งใกล้ประตูเมือง เวลาพวกเด็กชาวบ้านบอกว่า ท่านจงติดก้อนกรวดให้ถูกใบไม้ทะเลเป็นช่อง ๆ ให้เป็นรูปช้าง รูปม้า ให้พวกเราดู ก็ได้แสดงรูปตามที่พวกเด็ก ๆ ต้องการ แล้วได้ข้าวต้มขนมเป็นต้น จากเด็ก ๆ พวกนั้น ฯ อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพระราชาเสด็จพระราชอุทยาน ก็ได้เสด็จถึงสถานที่นั้น พวกเด็ก ๆ ก็ให้บุรุษเปลี่ยนอยู่ในระหว่างร่มไทรข้อยแล้วก็หนีไป ฯ เมื่อพระราชาเสด็จเข้าไปที่โคนต้นไทรข้อย ในเวลา

ตะวันเที่ยง เजाทะเลก็สองลงมาที่พระกาย ฯ ท้าวเชือกก็ทรงแหงนคิ้วว่า
 นี่อะไร ก็ได้เห็นรูปช้างเป็นค้อนอยู่ที่ใบไม้ จึงตรัสว่า นี่ใครทำ
 พอได้ทรงทราบว่า บุษย์เปลี่ยนทำ ก็ให้หาตัวมาเผ้า แล้วตรัสว่า ปุโรหิต
 ของเราปากกล้าแข็งนัก เมื่อเรากล่าวเพียงเล็กน้อย ก็พูดมาก ทำให้เรา
 รำคาญ เจ้าอาจคิดขี้แพะสักทะนานหนึ่ง เข้าไปในปากของเขาได้
 หรือ ? บุษย์เปลี่ยนนั้นกราบทูลว่า ได้ พระเจ้าข้า ขอให้พระองค์ได้โปรด
 ให้นำขี้แพะมา แล้วประทับนั่งในภายในม้านกับปุโรหิต ข้าพระองค์
 จักรสังที่ควรทำในเรื่องนี้ ฯ พระราชาก็ได้ทรงทำอย่างนั้น ฯ บุษย์เปลี่ยน
 ก็จะนำม้านด้วยปลายกรรไกร พอปุโรหิตอำปากขึ้นพูดกับพระราชา
 ก็คิดขี้แพะไปทีละ ๑ ก้อน ฯ ปุโรหิตก็กลืนขี้แพะที่เข้าไปในปาก เมื่อ
 ขี้แพะหมดแล้ว บุษย์เปลี่ยนก็ทำให้ม้านไหว ฯ พระราชาทรงทราบว่า
 ขี้แพะหมดด้วยสัญญาณนั้นแล้ว จึงตรัสว่า อาจารย์ เมื่อเราพบกับอาจารย์
 เราไม่อาจให้จบเรื่องได้ ก็ท่านอาจารย์กลืนขี้แพะเข้าไปดังทะนานแล้ว
 ก็ยังไม่ถึง เพราะท่านอาจารย์ปากจัดเกินไป ฯ พราหมณ์ก็รู้สึกเกือเงิน
 จำเค็มแต่นั้นไปก็ไม่อาจอำปากพูดกับพระราชาได้ พระราชาก็รับสั่งให้
 หาบุษย์เปลี่ยนเข้าเผ้าแล้วตรัสว่า เราได้ความสุขเพราะอาศัยเจ้า แล้วก็
 โปรดพระราชทานสิ่งของทั้งปวงแก่บุษย์เปลี่ยนนั้น กับพระราชทานบ้าน
 ส่วย ๔ ตำบล ในทิศทั้ง ๔ แห่งพระนคร ฯ อำมาตย์ผู้สอนธรรมของ
 พระราชา ทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงกราบทูลว่า อันศิลปไม่ว่าชนิดใด
 ให้สำเร็จประโยชน์ทั้งนั้น ดุเถิด บุษย์เปลี่ยนได้บ้านส่วยทั้ง ๔ ทิศ ก็ด้วย
 การคิดขี้แพะ ดังนั้น ก็อำมาตย์นั้นในคราวนั้น คือ พระพุทธเจ้าของเรา
 ทั้งหลาย ฯ มีเนื้อความต่อไปว่า ครานั้น มีบุษคนหนึ่งได้เห็นสมบัติ
 ที่บุษย์เปลี่ยนได้แล้วก็คิดว่า อันบุษนั้นเป็นบุษย์เปลี่ยนก็ยิ่งได้รับสมบัติใหญ่
 เพราะอาศัยศิลปอันนี้ ฯ เราควรจะศึกษาศิลปนี้ บุษย์นั้นก็ไปไหว้
 บุษย์เปลี่ยนนั้นว่า อาจารย์ ขอท่านจงให้ศิลปแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด ฯ บุษย์
 เปลี่ยนนั้นตอบว่า เราไม่อาจให้ ฯ บุษย์นั้นถูกบุษย์เปลี่ยนนั้น ปฏิเสธ
 แล้วก็คิดว่า เาเถิด เราจะทำให้อาจารย์ชอบเราให้ได้ จึงรับอาสา

บิณฑบาตให้เป็นต้น พอนานมากทำให้บุรุษเปลี่ยนนั้นชอบใจ แล้วขอ
เรียนรำไป ฯ บุรุษเปลี่ยนไม่อาจปฏิเสธได้ ด้วยเห็นว่าบุรุษนั้นคนแก่เรา
มาก จึงให้เรียนศิลป์ แล้วบอกว่า ลูกเอ๋ย ศิลปะของเจ้าสำเร็จแล้ว
บัดนี้เจ้าจะทำอะไร ? บุรุษนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าจะไปลองศิลปที่นอกบ้าน
บุรุษเปลี่ยนจึงถามว่า เจ้าจะลองอย่างไร ? บุรุษนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าจะลองคิด
ก่อนกรวดใส่โคหรือมนุษย์ให้ตาย ฯ บุรุษเปลี่ยนจึงว่า ลูกเอ๋ย ผู้ที่ฆ่าโคฆ่า
ตาย ย่อมถูกปรับไหม ๑๐๐ ผู้ฆ่ามนุษย์ตาย ย่อมถูกปรับไหมพันหนึ่ง ถึง
เจ้าทั้งบุตรภรรยาที่ไม่อาจใช้ค่าปรับไหมได้ เจ้าอย่าจับหายเลย เมื่อคิดก่อน
กรวดใส่โคโคไม่มีโทษ เจ้าจงพิจารณาหาผู้เช่นนั้น คนใดคนหนึ่งซึ่งไม่มี
มารดาบิดา ฯ บุรุษนั้นรับว่า ดีแล้ว จึงพากันกรวดไปเที่ยวหาผู้เช่นนั้น
ได้เห็นแม่โคก็ไม่กล้าคิด ด้วยคิดว่าโคนมีเจ้าของ ได้เห็นมนุษย์ก็ไม่กล้าคิด
ด้วยเห็นว่าผู้ไม่มีมารดาบิดา ฯ ก็ในคราวนั้น มีพระบิณฑเจกโพธิ์องค์หนึ่งทรง
พระนามว่า สุนท อยู่ที่บรรณศาลาอาศัยเมืองนั้น ฯ บุรุษนั้นได้เห็น
พระบิณฑเจกโพธิ์จะเข้าไปบิณฑบาต ขึ้นอยู่ในระหว่างประตูเมือง จึงคิดว่า
ผู้ไม่มีมารดาบิดา เมื่อเรามาผู้ตายก็จะได้ไม่ถูกปรับไหม เราจักคิดใส่
หกลองศิลปดู แล้วก็คิดก่อนกรวดใส่ช่องหูข้างขวาของพระบิณฑเจกโพธิ์ ก่อน
กรวดได้เข้าทางช่องหูข้างขวาทะลุออกทางข้างซ้าย ฯ ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้น
พระบิณฑเจกโพธิ์ก็ไม่อาจเที่ยวไปบิณฑบาตได้ จึงเหาะกลับไปบรรณศาลา
แล้วปริณิพพาน ฯ เมื่อพระบิณฑเจกโพธิ์ไม่มา คนทั้งหลายก็คิดว่า ท่านคง
จะไม่สบาย จึงได้ไปในที่นั้น ได้เห็นท่านปริณิพพานแล้วก็ร้องไห้รำพัน ฯ
ฝ่ายบุรุษนั้นเห็นมหาชนไปได้ไปในที่นั้น จำพระบิณฑเจกโพธิ์ได้จึงกล่าวว่า
พระบิณฑเจกโพธิ์ เมื่อเข้าไปบิณฑบาตได้พบกับเราที่ระหว่างประตู เมื่อเราจะ
หกลองศิลปก็ได้คิดก่อนกรวดใส่พระบิณฑเจกโพธิ์นี้ ฯ คนทั้งหลายจึงว่า
อ้ายคนลามกตนเองฆ่าพระบิณฑเจกโพธิ์ จงจับ ฯ ว่าแล้วก็พากันจับโบยตีให้
ถึงซึ่งความสิ้นชีวิตไปในที่นั้นเอง ฯ เขาได้ไปเกิดในอเวจีนรก หมกไหม้
อยู่จนกระทั่งแผ่นดินใหญ่สูงขึ้นได้ ๑ โยชน์ จึงได้มาเกิดเป็นสัจจะกุฎเปเรศ
อยู่ที่ยอดเขาคิชฌกูฏด้วยเศษบาปนั้น

ครั้นสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงแสดงบุพพกรรมแห่งเปเรตน์แล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ศิลปหรือความเป็นใหญ่ เมื่อจะ เกิดขึ้นแก่คนพาล ก็ย่อมเกิดเพื่อความไม่เป็นประโยชน์ เพราะว่า คนพาลได้ศิลปหรือความเป็นใหญ่แล้ว ก็ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน เท่านั้น ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระ ศาสดานว่า ขาวเทว อนตถาข เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ความรู้ย่อมเกิด แก่คนพาล เพื่อความไม่เป็นประโยชน์เท่านั้น ย่อมกำจัดส่วนขาวของ คนพาล ย่อมทำศีรษะของคนพาลให้ตกไป ดังนี้

ในคำเหล่านั้นนี้ คำว่า เพียง เพื่อเป็นนิบาต ลงในความหมายว่า กำหนด ฯ คำว่า ความรู้ คือ ความเป็นแห่งการรู้ คนพาลรู้จักศิลป อันใดก็ดี ตั้งอยู่ในความเป็นใหญ่อันใด หรือในยศสมบัติอันใดก็ดี ก็ไม่รู้ คือปรากฏ คือ มีผู้รู้จักศิลปหรือความเป็นใหญ่ หรือยศสมบัติอัน นั้น เป็นชื่อแห่งความรู้นั้น ฯ เพราะว่า ศิลปหรือความเป็นใหญ่ เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้นแก่คนพาล เพื่อความไม่เป็นประโยชน์เท่านั้น คือ คนพาลนั้น อาศัยศิลป หรือความเป็นใหญ่ หรือยศสมบัตินั้นแล้ว ก็ทำแต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ฯ คำว่า กำจัด คือ ทำให้พินาศ ฯ คำว่า ส่วนขาว คือ ส่วนกุศล ฯ เพราะว่าศิลปหรือความเป็นอิสระ ย่อมเกิดขึ้นแก่ส่วนกุศลอันเกิดแก่คนพาล ฯ คำว่า ศีรษะ เป็นชื่อแห่ง บัญญา ฯ คำว่า ให้ตกไป คือ ทำลายเสีย ฯ เพราะว่า ความรู้นั้น เมื่อกำจัดส่วนขาวของคนพาลนั้น ก็ชื่อว่าทำศีรษะ อันได้แก่ปัญญา ให้ ตกไป คือ กำจัดปัญญานั้นเสีย ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล จบเรื่องสังกัฏฐิกุฎฏเปเรตน์เพียงเท่านี้

ในเรื่องสังกัฏฐิกุฎฏเปเรตน์ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นชัดว่า คนพาลและบัณฑิต ย่อมมีการทำ และได้รับผลแห่งการทำต่างกัน ข้อนั้น คือ อย่างไร คือ บัณฑิต ซึ่งได้แก่ผู้มีความคิดดี คือ ผู้มีความคิดเป็นสุจริต ย่อมมีการ ทำ การพูดเป็นสุจริต เมื่อทำและพูดเป็นสุจริตแล้ว ก็ได้ผลดี คือ ความ

สุข ตั้งบุรุษเปลี่ยนที่^๕ได้รับพระราชทานทรัพย์สมบัติทั้งปวง กับบ้านส่วย ๔ ตำบล จากพระราชวัง^๕ที่เข้ามาแล้วนั้น เมื่อท่านทั้งหลายจำเรื่องบุรุษเปลี่ยนได้^๕แล้ว ขอให้^๕นึกดูว่า เมื่อบุรุษเปลี่ยนนั้นยังไม่ได้พบพระราชายังเป็นคนลำบากยากจนอยู่ เขาก็ไม่ใช่ศิลปของเขาให้มาตัวของเขาเอง ถ้าเขาไม่ใช่เป็นบัณฑิต มีความคิดเป็นสัจจะ^๕แล้ว เขาก็ต้องใช้ศิลปติดก้อนกรวดของเขาในทางรับจ้างมา^๕ผู้อื่น เพื่อเอาทรัพย์มาเลี้ยงตัวให้เป็นสุข หรือไม่ก็ต้องทำความฉิบหาย ความเดือดร้อน อย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่ตนและคนอื่นเป็นแน่แท้ เขาได้รับจ้างเล็ก ๆ ติดก้อนกรวดใส่ไปไม่ให้ดูพอได้กินขนมไปในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ด้วยอาศัยที่เขา^๕มีใจสัจจะตนเอง จึงบันดาลให้พระราชาก็ไปพบเขา ใช้ให้เขา^๕คิดขบแะเข้าปากปุโรหิตจนได้รับพระราชทานสิ่งของนานาประการ มีบ้านส่วยถึง ๔ ตำบล ข้อที่เขาไม่ยอมสอนศิลปให้แก่บุรุษนั้นโดยง่าย ก็สื่อให้เห็นว่า เขามีความคิดดีมาก เขาเห็นแล้วว่า ศิลปติดก้อนกรวดนั้นอาจทำความทุกข์ร้อนให้เกิดแก่ตนและคนอื่นได้โดยง่าย ทั้งเขาอาจรู้ได้ว่า บุรุษนั้น^๕มีลักษณะนิสัยใจคอไม่ดีพอ แต่ว่าธรรมดาคนเรา ย่อมทนต่อความดีของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อบุรุษนั้นได้พยายามทำความดี มีการบิณฑบาตเป็นต้น จนเป็นที่พอใจของเราแล้ว เขาจึงสอนให้ในภายหลัง ๆ บุรุษนั้นเป็นคนมีนิสัยอันธพาล มีสันดานทุจริต ไม่รู้จักคิดให้เห็นผิดถูกชั่ว พอได้ศิลปแล้วจึงได้บอกอาจารย์ว่า จักทดลองฆ่าโคหรือคน อาจารย์จึงห้ามไว้ ดังที่^๕ว่าแล้วนั้น ในที่สุดก็ได้ฆ่าพระบิณฑเจกโพธิ์ด้วยศิลปติดก้อนกรวดของเขา การที่เขาทำอย่างนั้น ชี้ให้เห็นชัดว่า ความรู้คือ ศิลปที่ดี หรือความเป็นใหญ่และยศศักดิ์^๕เกิด เมื่อเกิดแก่คนพาล ก็เกิดเพื่อความพินาศ เพราะว่าคนพาลมีความรู้แล้ว มียศศักดิ์แล้ว ย่อมคิดทำความพินาศให้แก่ตนและคนอื่น ด้วยนิสัยคนพาล ย่อมเห็นผิดเป็นถูก เห็นชั่วเป็นดี เห็นดีเป็นชั่วเสมอ ของ^๕ผู้ที่มีความรู้จะได้เป็นใหญ่เป็นโต แล้วคิดทำความทุกข์ร้อนให้แก่ตนและคนอื่น มีคิณกบฏต่อพระเจ้าแผ่นดิน เป็นตัวอย่างเกิด ส่วนเทวบุตรเทวดา

ก็เหมือนกัน คือ เทวบุตรเทวดาที่ได้เสวยทิพย์สมบัติในสวรรค์แล้ว ย่อม
คิดทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ที่มีอยู่เป็นอันมาก เทวบุตร
เทวดาพวกนั้นแหละได้ชื่อว่า เทวบุตรमार เมื่อเรงคิดว่า ผู้ใดเป็น
ใหญ่เป็นโต มีความสุขสบายแล้ว ไม่น่าจะทำความเดือดร้อนให้แก่ตน
และคนอื่นเลย ผู้ที่เป็นเทวบุตรเทวดามีความสุขอยู่ในสวรรค์แล้ว ก็
ไม่น่าทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ถึงกับได้ชื่อว่า เป็นเทวบุตรमारเลย
ดังนี้ เราก็จะเห็นได้ว่า ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความรู้ศิลปวิทยา
ชศดาบรรดาศักดิ์ ซึ่งเกิดแก่คนพาล ย่อมเกิดเพื่อความไม่เป็น
ประโยชน์เท่านั้น เพราะว่าคนพาลได้ศิลป หรือความเป็นใหญ่แล้ว ก็ทำ
แต่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเท่านั้น ดังนี้ ก็จะเห็นได้ว่า รากเหง้าแห่ง
อุปนิสัยไม่ดีของคนพาลนั้นยังมีอยู่ แต่การที่เขาจะได้ศิลปวิทยา หรือ
ชศศักดิ์นั้น ก็เพราะความอดสาหะพยายามต่างหาก ไม่ใช่เพราะอุปนิสัย
ไม่ดีของเขาเลย บางทีก็เพราะอุปนิสัยไม่ดีของเขาเป็นต้น เหตุข้อ
คือ อย่างไร คือ บางทีก็เพราะเขาคิดว่า ถ้าเราได้ศิลปวิทยา ทรัพย์
ยศ สมบัติ บริวารแล้ว เราจักทำอย่างนั้น ๆ เช่นว่า เราจักทำร้ายผู้คน
กดขี่ข่มเหงผู้คน เบียดเบียนผู้คน กบฏต่อพระราชาของคนอื่น ดังนี้
แล้วเขาก็อดสาหะพยายามศึกษาศิลปวิทยา เมื่อได้ศิลปวิทยาแล้ว ก็
อดสาหะพยายามใช้ศิลปวิทยา จนเป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย จนให้
มีทรัพย์ ยศ บริวารขึ้น เมื่อมีทรัพย์ ยศ บริวารมากขึ้นตามที่ได้ตั้งใจ
ไว้แล้ว เขาก็กระทำตามความตั้งใจของเขา ลงท้ายเขาก็ต้องได้รับ
ความพินาศอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ในชาติหนึ่งชาติหน้าเป็นแน่แท้ จึงค
แต่บรรพชนาพระปัจเจกโพธิ์ด้วยศิลปคิดก่อนกรวดนนั้นเป็นตัวอย่างเกิด หรือ
จงคิดคุณที่เป็นคนทรยศ กบฏต่อแผ่นดิน แล้วได้รับโทษในบัจจุบันตาม
ที่มีปรากฏอยู่ในเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวอย่างเกิด ก็จะเกิดความเข้าใจได้แน
ชัดว่า คนพาลได้ศิลปวิทยา หรือความเป็นใหญ่ หรือยศศักดิ์สมบัติ
อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ก็ทำความพินาศให้แก่ตนโดยแท้ ทั้งจะเข้าใจ
ได้ว่า ข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความรู้ย่อมเกิดแก่คนพาล เพื่อความ

ไม่เป็นประโยชน์เท่านั้น ความรุ่มร่ามกำจัดส่วนขาวแห่งคนพาล ข้อม
ทำศรัทธาแห่งคนพาลให้ตกไป ดังนั้น ว่ามาด้วยความอย่างไร เมื่อเข้าใจดีแล้ว
ก็จักได้สอนลูก หลาน เหลน ให้ใช้ความรู้ความเป็นใหญ่ ทรัพย์สมบัติ
เฉพาะในทางที่เป็นประโยชน์เท่านั้น ว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย เจ้าจงใช้
ความรู้หรือความเป็นใหญ่ หรือทรัพย์สมบัติของเจ้า แต่ในทางที่เป็น
ประโยชน์ ดังนั้น สันเนอความในเทศนาภิกษุนี้เพียงเท่านั้น.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๕

คัมภีร์ขาทกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า

อสนติ ภาวมิจฺเจยฺยาคิ อิมํ ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
สุชมฺมตเถโร อารพฺภ กเถสิ

เทศนา ปณ มัจฉิกาสณฺฑะ สมฺภูชาย สาวคฺคิยํ นิฏฺฐิตาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระสุธรรมเถระเจ้าให้เป็นที่เห็นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อสนติ ภาวมิจฺเจยฺย ตัง

กัเทศนา คือ ต้นเหตุแห่งเรื่องนี้ ได้มีขึ้นที่มัจฉิกาสัณฺฑนกร แล้ว
สำเร็จลงที่กรุงสาวัตถี ฯ คือ จิตตคฤหบดีในมัจฉิกาสัณฺฑนกร เห็น

พระมหานามเถระเจ้า ผู้บ่มข้าวในพวกปัญจวัคคีย์ เทียวไปบิณฑบาต
ก็เลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน รับบาตรของท่านแล้วก็นิมนต์ให้เข้าบ้าน
ให้ฉันจังหันแล้ว ก็ฟังธรรมกถาในเวลาเสร็จการฉัน ก็ได้บรรลุนิสา-
ปัตติผล เป็นคนมีศรัทธาไม่หวั่นไหว ประสงค์จะทำอุทยานของตน อัน
ชื่อว่าอัมพปฎกวัน ให้เป็นอารามสงฆ์ จึงหลั่งน้ำลงทมิฬพระเถระเจ้า
แล้วมอบถวาย ฯ ในขณะนั้น แผ่นดินใหญ่ก็ไหวตลอดถึงที่สุดแห่ง
น้ำว่า พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานแล้ว ฯ จิตตคฤหบดีผู้เป็นมหา
เศรษฐี ก็ได้สร้างมหาวิหารลงในอุทยานของตน เปิดประตูรับภิกษุทั้งหลาย
ผู้มาจากทิศทั้งปวง ฯ พระเถระเจ้าผู้ชื่อว่าสุธรรมเถระเจ้า ใน
มัจฉิกาสัณฑนกร ได้เป็นเจ้าอาวาส ฯ ต่อมาภายหลัง พระอัครสาวก
ทั้ง ๒ ได้ฟังความดีของจิตตคฤหบดี ก็ประสงค์จะสงเคราะห์ จึงได้ไป
ที่มัจฉิกาสัณฑนกร ฯ จิตตคฤหบดีได้ทราบว่ พระอัครสาวกทั้ง ๒
มา ก็ไปต้อนรับตลอดทางถึงโยชนี นำพระอัครสาวกทั้ง ๒ นั้นเข้าไป
สู่วิหารของตน กระทำอาคันตุกวัตรแล้ว ก็อ้อนวอนพระธรรมเสนาบดี
ว่า ข้าพเจ้าอยากจะได้ฟังธรรมกถาสักหน่อยหนึ่ง ฯ ครั้นนั้น พระเถระเจ้า
ก็ตอบว่า อุบาสก เราเดินทางมาเหนื่อยแล้ว จึงฟังแต่น้อย แล้วก็แสดง
ธรรมกถาให้ฟัง ฯ เมื่อจิตตคฤหบดีฟังธรรมกถาของพระเถระเจ้าอยู่ ก็ได้
บรรลุนิสาปัติผล ฯ จิตตคฤหบดีนั้นก็ไหว้พระอัครสาวกทั้ง ๒ แล้ว
นิมนต์ว่า พวกรุ่งนี้เข้าขอท่านทั้งหลายกับภิกษุทั้งหลาย จงรับภิกษาใน
เรือนของข้าพเจ้า แล้วก็นิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้า ผู้เป็นเจ้าอาวาสใน
ภายหลังว่า ถึงท่านก็ขอให้มากับพระเถระเจ้าทั้งหลายในวันพรุ่งนี้ ฯ
พระสุธรรมเถระเจ้านั้นก็โกรธว่า คฤหบดีนั้นมนต์เราภายหลัง แล้วก็
ปฏิเสธไม่ยอมรับ ถึงคฤหบดีจะอ้อนวอนแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็ยังปฏิเสธอย่าง
นั้น ฯ อุบาสกจึงว่า ท่านจักปรากฏเอง แล้วก็ลาไป รุ่งขึ้นก็ได้จัดมหา
ทานในนิเวศน์ของตน ฯ ฝ่ายพระสุธรรมเถระเจ้า ก็ลึกละอยู่ในเวลาจน
สว่างว่า คฤหบดีได้จัดสักการะ เพื่อพระอัครสาวกทั้ง ๒ เช่นไรหนอ
พรุ่งนี้เราก็คงไปดู เข้าขึ้นก็ได้ครองบาตรจีวรไปที่บ้านของคฤหบดีนั้น ฯ

พระสุธรรมนั้น ถึงคฤหบดีนั้นมณฑา ไปรตนัง ก็ตอบว่า ไม่นัง จักเที่ยว
 บิณฑบาต แล้วก็แลศสักการะที่คฤหบดีตักแต่ง เพื่อพระอัครสาลกทั้ง ๒
 แล้ว ประสงค์จะกระหม่อมคฤหบดีด้วยชาติ จึงว่า คฤหบดี สักการะของท่าน
 คีมาก แต่ยังขาดอยู่อย่างหนึ่ง ฯ คฤหบดีจึงถามว่าอะไร ท่านตอบว่า
 ขนมหาดจากคฤหบดี เวลาคฤหบดีว่าเปรียบเทียบกับกาฬโกธรร จึงบอกว่า
 คฤหบดี อาวาสนั้นจงเป็นของท่าน เราจักไปละ ถึงคฤหบดีห่มถึง ๓
 ครั้งก็หลีกไป แล้วไปเฝ้าองค์พระศาสดา กราบทูลถ้อยคำที่จิตตคฤหบดี
 และตนพูดกันให้ทรงทราบ ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า เธอขออาสา
 ผู้มีศรัทธา ผู้เลื่อมใสด้วยคำดำซา แล้วก็ให้ลงมั่งลงโทษแก่พระสุธรรม
 ให้ทำปฏิสราณียกรรม แล้วส่งไปว่า จงไปขอโทษต่อจิตตคฤหบดี ฯ
 พระสุธรรมนั้นไปในที่นั้นแล้ว กล่าวว่า คฤหบดี โทษนั้นเป็นโทษของเรา
 ขอท่านจงอดโทษแก่เรา คฤหบดีก็ปฏิเสธว่า ไม่อดโทษ ก็เก็บเงินไม่
 อาจให้คฤหบดีอดโทษได้ จึงได้กลับมาเฝ้าพระศาสดาอีก ฯ พระศาสดา
 ถึงทรงทราบอยู่ว่า อุบาสกจักไม่อดโทษ ก็ทรงส่งไปโดยไม่ทรงบอก
 อุบาสกขอโทษ ด้วยทรงเห็นว่าภิกษุนี้กระด้างด้วยมานะ จงไปสิ้นระยะ
 ทาง ๓๐ โยชน์ แล้วจึงกลับมา ฯ ครั้นในเวลาพระสุธรรมกลับมาอีกด้วย
 หมดมานะแล้ว พระศาสดาจึงประทานอนุตตให้ไปด้วย ตรัสสั่งอนุตต
 ว่า เธอจงไปกับภิกษุนี้ จงให้อุบาสกอดโทษ แล้วก็ตรัสว่า ภิกษุไม่
 ควรมีมานะ หรือความริษยาว่า วิหารของเรา ที่อยู่อาศัยของเรา อุบาสกของเรา
 อุบาสิกาของเรา เพราะเมื่อทำอย่างนี้ ก็เลศทั้งหลายมีความริษยาและ
 มานะเป็นต้น ข้อมเจริญขึ้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อ
 ความ จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า อสนติ ภาวมิจเจชช เป็นต้น ซึ่งมี
 คำแปลว่า ภิกษุพาลข้อมต้องการความมีความเป็นอันไม่มีอยู่ และความ
 เป็นหัวหน้าในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่ในอาวาสทั้งหลาย และความ
 บุกาในตระกูลอื่นทั้งหลาย ข้อมดำริว่า คฤหบดี บรรพชิต ทั้ง ๒ จำพวก
 จงเข้าใจว่า เราคนเดียวกระทำ จงอยู่ในอำนาจของเราผู้เดียว ไม่ว่า
 ในกิจอะไร ทั้งในกิจน้อยกิจใหญ่ เป็นอันว่าความดำริและความต้องการ
 ความถือตัว ข้อมเจริญแก่คนพาลอย่างนี้ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่าไม่มี คือ ภิกษุพาลอันได้แก่ภิกษุผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล สัตย์น้อย ไม่ชอบเจ็บบสงัด เป็นผู้เกียจคร้าน ไม่มีสติ ไม่มีสมาธิ ไม่มีปัญญา ไม่สันอาสวะ ข้อมต้องการซึ่งความขกย่องอันไม่มีอยู่ในคนว่า ขอให้คนรู้ว่า เราเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล สัตย์มาก เป็นผู้สงัด มีความเพียรแรงกล้า มีสติ สมาธิ ปัญญา เป็นพระขีณาสพ ดังนี้ ตามนัยที่กล่าวไว้ในปาปิยจคานิเทศว่า ภิกษุผู้เป็นพาล ข้อมต้องการความขกย่องอันไม่มีอยู่ ผู้ไม่มีศรัทธาข้อมต้องการว่า ขอให้คนรู้ว่า เรามีศรัทธา ดังนี้ คำว่า ความเป็นหัวหน้า คือ ความมีบริวาร ภิกษุผู้เป็นพาลนั้น เมื่อตั้งอยู่ในอิจจาจารอย่างนั้นแล้ว ข้อมต้องการความเป็นหัวหน้าในภิกษุทั้งหลายว่า ขอให้ภิกษุทั้งหลายในวิหารทั้งสน จงห้อมล้อมตามบัญชาต่อเรา ฯ คำว่า ในอาวาสทั้งหลาย คือ ในอาวาสทั้งหลายอันเป็นของสงฆ์ ฯ เสนาสนะอันคือเหล่าใดมีอยู่ในท่ามกลางวิหาร เมื่อภิกษุพาลนั้น แจกเสนาสนะเหล่านั้นให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเพื่อน เห็น เพื่อนกันเป็นต้นของคนว่า ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่นั้น เสนาสนะที่ติดอยู่เสียเอง แจกเสนาสนะที่ไม่ดีและที่มนุษย์หวงแหน จงอยู่ปลายเขตแดน ให้แก่พวกภิกษุที่มาใหม่บอกกันว่า ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่นี้ ดังนี้ ชื่อว่า ต้องการความเป็นใหญ่ในอาวาสทั้งหลาย ฯ คำว่า การบูชาในตระกูลอื่นทั้งหลาย คือ ไม่ต้องการซึ่งการบูชาด้วยปัจจัย ๕ ในตระกูลมารดาบิดาและตระกูลญาติเลย ต้องการเฉพาะในตระกูลของผู้อื่นเท่านั้นว่า ขอให้พวกนี้ให้แก่เรา อย่าให้แก่ผู้อื่น ฯ คำว่า จงเข้าใจว่า เป็นสิ่งที่เราผู้เดียวกระทำ คือ ภิกษุผู้เป็นพาลใดเกิดความดำริว่า ฤทธิศักดิ์และบรรพชิตทั้ง ๒ จำพวก จงเข้าใจว่า สิ่งที่ทำขึ้นใหม่ในวิหารไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการสร้างโรงอุโบสถเป็นต้นทั้งสน เป็นของพระเถระเจ้าของพวกเรากระทำ จงเข้าใจว่า สิ่งทั้งสนสำเร็จลงเพราะอาศัยเราผู้เดียว ฯ คำว่า จงอยู่ในอำนาจของเราผู้เดียว คือ เกิดความดำริว่า ฤทธิศักดิ์และบรรพชิตทั้งสน จงอยู่ในอำนาจของเราผู้เดียว สิ่งของทั้งหลาย มีเกวียนและโค มีคพรา เป็นต้น โดยที่สุตแต่จะต้มข้าวต้ม

ตั้งเป็นต้น ซึ่งเขาจะต้องได้ จงให้เขาอยู่ในอำนาจของเรา ในกิจน้อย
กิจใหญ่ คือ ในสิ่งที่ควรทำทั้งน้อยและใหญ่ไม่ว่ากิจใด ๆ คือ ไม่ว่า
แม้เพียงในกิจเดียว จงถามเราก่อนจึงกระทำ ๆ คำว่า แก่คนพาลอย่างนี้
คือ ความต้องการนั้นและความคำวุ่นนั้น ย่อมเกิดแก่คนพาลใด วิบัติสนา
มรรค ผล ย่อมไม่เจริญแก่คนพาลนั้น มีแต่ต้นหาอันเกิดในทวาร ๖
เหมือนกับน้ำทะเล และมานะ ๘ อย่างเท่านั้น ย่อมเจริญแก่คนพาลนั้น
ดังนี้แล

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
ขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลาย จงเข้าใจเถิดว่า ภิกษุผู้เป็นพาล ย่อม
มีความต้องการ ความคิดอ่าน ที่ไม่ดี อย่างท่วมท้น เพราะฉะนั้น
ภิกษุผู้เป็นพาล จึงทำผิดต่อพระธรรมวินัยได้ตามชอบใจ ด้วยว่าภิกษุ
ผู้เป็นพาลนั้น มีแต่ความริษยา คือ ความเกลียดกัน และมานะความถือตัว
เป็นต้นเท่านั้น ประจักษ์อยู่ในใจ ๆ ถ้อยคำในคาลา และอรรถกถา
ซึ่งว่ามาแล้วนั้น ได้ใจความว่า ภิกษุผู้เป็นพาล คือ ผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มี
ศีล สติบเล้าเรียนน้อย ไม่ชอบสงัด เป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีสติ
สมาธิ บัญญา ไม่สันอาสวะ ย่อมต้องการความยกย่องนับถือ อัน
ไม่มีอยู่ในตน คือ ตนไม่มีศรัทธา ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่ามีศรัทธา
ตนไม่มีศีล ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่ามีศีล ตนสติบเล้าเรียนน้อย ก็อยาก
ให้คนอื่นเข้าใจว่า ตนสติบเล้าเรียนมาก ตนไม่สงัด ก็อยากให้คนอื่น
เข้าใจว่าตนสงัด ตนเกียจคร้าน ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่าตนขยัน ตน
ไม่มีสติ ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่าตนมีสติ ตนไม่มีสมาธิ ก็อยากให้คน
อื่นเข้าใจว่าตนมีสมาธิ ตนไม่มีปัญญา ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่าตนมีปัญญา
ตนไม่สันอาสวะ ก็อยากให้คนอื่นเข้าใจว่าตนสันอาสวะ ไม่ใช่แต่เท่านั้น
ยังต้องการความเป็นหัวหน้าในภิกษุทั้งหลาย ต้องการความเป็นใหญ่ใน
อาวาสทั้งหลายที่เป็นของสงฆ์ เวลาจะแจกเสนาสนะ ก็แจกเสนาสนะ
ที่ดี ๆ ให้แก่พวกของตน แจกเสนาสนะที่ไม่ดีให้แก่พวกอื่น ส่วน
ลาภผล ก็ต้องการจากตระกูลอื่น ไม่ต้องการจากตระกูลมารดาบิดาและญาติ

มิตรสหายของคน ทั้งอยากเป็นคนมีหน้ามีตา ใครทำอะไรทั้งหมดซึ่ง
เป็นฝ่ายดี เช่น การสร้างกุฏิวิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ก็อยากให้
คนทั้งหลายเข้าใจว่า คนสร้างทั้งนั้น ไม่ใช่แต่เท่านั้น . ยังอยากมี
อำนาจครอบงำคนทั้งหลายด้วย ไม่ว่าใครจะทำอะไร อยากให้ตามเขาเสีย
ก่อน ได้รับอนุญาตจากเขาก่อนจึงทำ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสร้งนิสสัยใจคอของภิกษุพาลไว้ ด้วยประการดังนี้ พระอรรถกถา
จารย์ได้กล่าวไว้ว่า ภิกษุพาลเช่นนั้น ข่อมไม่สำเร็จคุณวิเศษอย่างใด มี
แต่กิเลส ตัณหา มานะ ทิฐิเท่านั้น ส่วนคุณที่สุดที่มีนิสสัยใจคอ
อย่างนี้ ก็มีแต่จะเสื่อมเสียเท่านั้น . ถึงจะเจริญขึ้นด้วยลาภ ยศ สุข
สรรเสริญก็ไม่นาน เพราะว่า ในจิตสันดานเต็มไปด้วยตัณหา มานะ
ทิฐิ มีแต่ทะเยอทะยานอยากเป็นใหญ่เป็นโต จนลืมศีลธรรม เมื่อ
เป็นอย่างนั้น ตัณหา มานะ ทิฐิของเขา ก็จะท่วมทับเขา ให้หัก
โค่นลงในวันใดวันหนึ่งเป็นแน่ เปรียบเหมือนกับคันธรง ที่มีเถาวัลย์
ปกคลุม เวลาฝนตกหนัก เถาวัลย์รับน้ำฝนไว้มาก คันธรงทนน้ำหนักไม่ไหว
ก็โค่นลงไปโดยง่ายฉะนั้น ส่วนผู้ที่เจริญด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ
ด้วยคุณธรรมนั้น ข่อมไม่มีเวลาโค่น ก็คุณธรรมนั้นได้แก่อะไรบ้าง ขอน
พระพุทธองค์ได้ทรงชี้ไว้ว่า อูชานวโต สติมโน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า
ยศข่อมเจริญยิ่งแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีความบริสุทธิ์ มีการ
ใคร่ครวญแล้วจึงทำ มีความสำรวม มีการเลียงชีพโดยชอบธรรม
ดังนี้ เพราะฉะนั้น จึงได้ความว่า คุณธรรมที่จะให้เป็นใหญ่เป็นโต
ด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญนั้น มีอยู่ ๖ ประการ คือ ความหมั่น •
สติ • ความบริสุทธิ์ • ความใคร่ครวญแล้วจึงทำ • ความสำรวมระวัง
กายวาจา • ความหาเลี้ยงชีพ คือ หาทางได้โดยชอบธรรม ไม่ชักยอก
ฉ้อโกงใคร • ดังนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อคุณที่สุดผู้ใดอยากเป็นใหญ่เป็นโต
ในราชการงานเมือง คุณที่สุดผู้นั้น จึงควรที่จะทำตามคุณธรรมทั้ง ๖ ขอน
ให้ได้เสมอ คือ ขอนที่ ๑ ต้องหมั่นทำราชการ ขอนที่ ๒ ต้องมีสติทก
เวลา ขอนที่ ๓ ต้องขอสัตย์สุจริตต่อหน้าที ขอนที่ ๔ ต้องพิจารณาให้

รอบคอบเสียก่อนจึงทำลงไปไม่ว่าอะไร ข้อที่ ๕ ต้องระวังกายวาจาให้อยู่ในศีล ๕ เสมอ ข้อที่ ๖ ต้องเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรมเสมอ เมื่อพยายามกระทำตามคุณธรรมทั้ง ๖ ข้อนี้ได้แล้ว ต้องไม่แคล้วจากความเป็นใหญ่เป็นโตในหน้าที่ราชการนั้น ๆ เป็นแน่ แต่ว่า เมื่อได้เป็นใหญ่เป็นโตแล้ว ก็จงอย่าประมาทหมัวเมา อย่าเข้าใจว่าเราเป็นเทวดา เพราะถ้าประมาทหมัวเมา ปล่อยให้เสียคุณธรรมเหล่านั้นแล้ว ความเป็นใหญ่เป็นโตนั้นก็จะไม่ยั่งยืน เพราะว่าธรรมะ บ่อรักษาศรัทธาธรรมะ ไม่รักษาศรัทธาธรรมะ ผู้ใดไม่รักษาศรัทธาธรรมะ ธรรมะบ่อไม่รักษาศรัทธาธรรมะ ถึงผู้นั้นจะอ่อนน้อมสักเท่าไร ธรรมะก็ไม่รักษา ส่วนผู้รักษาศรัทธาธรรมะ ถึงจะไม่อ่อนน้อมให้ธรรมะรักษาศรัทธาธรรมะก็รักษาศรัทธาธรรมะ จงจำคำของพระพุทธเจ้าไว้ว่า ธมฺโม หเว ภิกขุ ชนมฺหาริ ซึ่งแปลว่า ธรรมะ บ่อรักษาศรัทธาธรรมะ ดังนั้น สันเนอ ความในเทศนาภักตฺตํเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ คัวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๖

กัมมปฏิรูปททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า

สุชัมมุตเทโรปี อิมํ โอวาทํ สุตฺวา สตฺถารํ วณฺทิตฺวา อญฺญาขาสนา ปทกฺขิณํ กตฺวา เตน อนฺนํเตน ภิกฺขุณา สหฺมํ กนฺตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า ตามกัมมปฏิรูปททกนิกาย พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระสุธรรมเถระเจ้า (ต่อ)

ดำเนินความตามกัมมปฏิรูปททกนิกายว่า ฝ่ายพระสุธรรมเถระเจ้า ได้ฟังพระโอวาทของพระบรมศาสดา ดังที่แสดงมาในกัณฑ์ก่อนนั้นแล้ว ก็

ถวายบังคมลาจากกันนั้น กระทำประทักษิณแล้วก็ไปกับภิกษุผู้เป็น
 อนุตต แสดงอาบัติต่อหน้าอุบาสก แล้วขอให้อุบาสกอดโทษ ฯ พระ
 เถรเจ้านั้นเป็นผู้ที่อุบาสกอดโทษให้ว่า โยมอดโทษให้ท่าน ถ้าโทษของ
 โยมมีอยู่ก็ขอท่านจงอดโทษให้แก่โยม ตั้งนั้นแล้ว ก็ตั้งอยู่ในพระโอวาทที่
 พระศาสดาทรงประทานให้ ไม่ช้าไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัต พร้อมด้วย
 ปฏิสัมภิทา ฯ ฝ่ายอุบาสกก็คิดว่า เราได้สำเร็จโสดาปัตติผลในเวลา
 ยังไม่ได้เห็นองค์พระศาสดา แล้วได้สำเร็จอนาคามีผลในเวลายังไม่ทัน
 ได้เห็นองค์พระทศพลเหมือนกัน ควรเราจะไปเผ่าเจิงจะเป็นการดี ฯ
 อุบาสกนั้นก็ให้บริกรทักเวยน ๕๐๐ เล่ม เต็มไปด้วยสิ่งของต่าง ๆ มีงา
 ช้างสาร เนยใส น้ำมัน ฝ้ายอ่อน เป็นต้น แล้วให้แจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ว่า
 พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใดประสงค์จะเห็นองค์พระจอมไตรศาสดา ขอพระผู้
 เป็นเจ้าเหล่านั้นจงไป จะไม่ลำบากด้วยอาหาร เป็นต้น แล้วก็ให้แจ้งแก่
 ภิกษุสงฆ์ และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ฯ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
 อุบาสิกา พวกละ ๕๐๐ ออกเดินทางไปพร้อมกับอุบาสกนั้น ฯ อุบาสกนั้น
 ได้กระเตรียมเสบียงอาหารให้พอแก่คน ๓ พัน คือ คนเหล่านั้นและ
 บริวารของคนในระหว่างทาง ๓๐ โยชน์ ไม่ให้มีการขาดแคลนข้าวต้มข้าวสวย
 เป็นต้น แม้แต่สักอย่างเดียว ฯ ส่วนเทวดาทั้งหลายทกระยะทาง ๑
 โยชน์ ทราบว่า อุบาสกนั้นออกเดินทางแล้ว ก็จัดที่พักให้เป็นระยะ
 เที่ยงคมนาสนทั้งหลายด้วยข้าวต้ม ขนหม้อ อาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น ล้วน
 แต่เป็นทิพย์ ฯ ความขาดแคลนด้วยสิ่งใด ๆ ก็ไม่มีแก่ใคร ๆ ฯ
 อุบาสกนั้นเป็นผู้ที่เทวดาทั้งหลายบำรุงอยู่อย่างนั้น ก็เดินทางไปได้เพียงวัน
 ละ ๑ โยชน์ ได้ไปถึงกรุงสาวัตถีโดยกำหนด ๑ เดือนพอดี ฯ เวยน
 ทั้ง ๕๐๐ เล่ม ก็ยังเต็มอยู่อย่างเดิม ฯ อุบาสกนั้นได้แจกแบ่งเครื่อง
 บรรณาการที่เทวดามนุษย์นำมาตลอดกระยะทาง ฯ พระพุทธองค์ได้ตรัส
 สั่งพระอานนทเถรเจ้าว่า อานนท์ ในเวลาเที่ยงวันนี้ จิตตคฤบดีพร้อม
 กับอุบาสก ๕๐๐ คน จักมาไหว้เรา ฯ พระอานนทเถรเจ้าจึงทูลถามว่า
 ขาแต่พระผู้มหาราชเจ้า ในเวลาจิตตคฤบดีกราบไหว้พระองค์ จง

มีปาฏิหาริย์อะไรหรือไม่พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า จักมีอาณนที ฯ จักมีอะไรพระเจ้าข้า ฯ จักมีฝนตกไม้ทิพย์ ๔ ประการ ตกลงมาเพียงเข้าในทีกว้าง ๑๘ กรีส ด้วยวาหลวง ในเวลาที่จิตตกฤหบดีนั้นมาไหวเรา ฯ ก็ ๑๘ กรีสนั้น เมื่อคิดตามภาษาของเราเท่ากับ ๑๒๖ เส้น คือ กรีส ๑ เท่ากับ ๗ เส้น ฯ ชาวเมืองได้ฟังเรื่องนั้นแล้ว ก็กล่าวกันว่า ได้ยินว่า จิตตกฤหบดีผู้มีบุญมากอย่างนั้น จักมากราบไหว้พระพุทธองค์ในวันนั้น ทั้งจักมีปาฏิหาริย์อย่างนั้น ถึงพวกเราก็จะได้เห็นผู้มีบุญมากนั้นว่ากันดังนี้แล้ว ก็ถือเอาเครื่องบรรณาการ ไปยืนรอยอยู่ที่ข้างทั้ง ๒ แห่งมรรคา ฯ ในเวลามาถึงที่ใกล้วิหาร ภิกษุ ๕๐๐ องค์ก็ได้มาก่อน ฯ จิตตกฤหบดีบอกว่า ขอพวกอุบาสิกทั้งหลายจงไปก่อน แล้วก็พร้อมกับอุบาสก ๕๐๐ คน ไปเฝ้าองค์พระทศพลในภายหลัง ฯ ก็ผู้หนึ่งหรือหนึ่งอยู่ตรงหน้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ข้อมไม้มี มีอยู่ข้างนั้นข้างโน้นเท่านั้น คือ คนทั้งหลายได้ยืนนิ่งอยู่ในข้างทั้ง ๒ แห่งพุทธวิถิ คือ ทางเดินของพระพุทธเจ้า ฯ จิตตกฤหบดีก็ย่างลงสู่พุทธวิถิอันใหญ่ ฯ ห่อนอริยสาวกผู้บรรลุผล ๓ ชั้น แล้วแลดูดังนี้ก็หวั่นไหว ฯ มหาชนได้พากันจ้องดูว่า โนนแน่ะจิตตกฤหบดี ฯ จิตตกฤหบดีนั้นเข้าไปเฝ้าองค์พระทศพลแล้ว ก็เข้าไปภายในแห่งพระพุทธรัศมี ๖ ประการ จับข้อพระบาททั้ง ๒ ขององค์พระศาสดาจารย์แล้วก็กราบลง ฯ ในทันใดนั้นเอง ห่าฝนดอกไม้มันดั่งที่ว่าแล้วนั้น ก็ตกลงมา ฯ เสียงสาธุการก็ดังสนั่นหวั่นไหว ฯ จิตตกฤหบดีนั้น เมื่ออยู่ในสำนักของพระพุทธองค์ตลอด ๑ เดือน ก็ได้ให้ภิกษุสงฆ์ทั้งสาม มีพระพุทธองค์เป็นประธานนั่งอยู่แต่ในวิหาร แล้วถวายมหาทาน ฯ พวกคนที่มากับตน ตนก็ได้เลี้ยงดองแต่ภายในวิหารเท่านั้น ฯ ของในเกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่มนั้น ไม่เคยได้หยิบออกมาเลยสักอันเดียว มีแต่ได้กระทำกิจทั้งปวงด้วยเครื่องบรรณาการที่เทพยดามนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น ฯ จิตตกฤหบดีนั้น จึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อข้าพระองค์มาด้วยคิดว่า จะถวายทาน

๒๑๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

แก่พระองค์ เคนทางมาตลอด ๑ เดือนก็ไม่ได้ไปทานสิ่งใด ๆ ที่ข้าพระองค์
นำมา เวลาอยู่ไหนตลอด ๑ เดือน ก็ได้ให้แต่ของที่เทพตามนุษย์นำมา
เท่านั้น คือ ข้าพระองค์จะอยู่ไหนตลอดปีก็ตาม ก็จะไม่ได้อะไร
ซึ่งเป็นส่วนของข้าพระองค์ ข้าพระองค์ประสงค์จะเหวี่ยงไปในเกวียนไว้ แล้ว
ทูลลาไป ขอได้โปรดบอกที่เก็บของแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ
สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสบอกพระอานนทเถรเจ้าว่า อานนท์ เธอจง
กระทำที่แห่งหนึ่งให้ว่างเปล่าให้แก่อบาสก ฯ พระเถรเจ้าได้กระทำตาม
พระพุทธานุญาต ฯ เป็นอันว่า สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงอนุญาตกัมมัฏฐาน
คือ ที่เก็บของสงฆ์ ทำอาหารของสงฆ์ ให้แก่จิตตคฤหบดีแล้ว ฯ ฝ่าย
จิตตคฤหบดีกับคน ๓ พัน ซึ่งมากับตน ก็ออกเดินกลับด้วยเกวียนเปล่า ฯ
เทพตามนุษย์ทั้งหลาย ก็พากันกล่าวกันว่า ข้าแต่จิตตคฤหบดี ท่านได้
กลับไปเกวียนเปล่า แล้วก็บรรทุกแก้ว ๗ ประการ ให้เต็มเกวียนทั้งหลาย ฯ
จิตตคฤหบดีนั้น ก็ได้เลิขคุมหาชนไป ด้วยเครื่องบรรณาการที่เทพตามนุษย์
ทั้งหลายนำมาให้แก่ตน

พระอานนทเถรเจ้ากราบองค์พระศาสดาแล้วทูลว่า ข้าแต่พระผู้มี
พระภาคเจ้า เมื่อจิตตคฤหบดีเฝ้าพระองค์ ก็มาโดยกินเวลา ๑ เดือน
อยู่ในที่นอก ๑ เดือน ตลอดเวลาถึงเพียงนี้ จิตตคฤหบดี ก็ได้ถวายทาน
ด้วยเครื่องบรรณาการที่นำมาให้เท่านั้น บัดนี้ จิตตคฤหบดีทำเกวียน
๕๐๐ เล่ม ให้เปล่าแล้วก็จะไปกินเวลาอีกตั้งเดือนเหมือนกัน ส่วนเทพตาม
นุษย์ทั้งหลาย ก็พากันกล่าวว่า ท่านจะไปด้วยเกวียนเปล่า แล้วก็ทำ
เกวียนให้เต็มด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้ยินว่า จิตตคฤหบดีจักเลิขคุมหาชน
ด้วยเครื่องบรรณาการ ที่เขานำมาเพื่อตนอีกเหมือนกัน ก็สักการะขอม
ให้เกิดแก่จิตตคฤหบดีเฝ้าพระองค์เท่านั้นหรือ หรือว่าไปในที่อื่นก็เหมือน
กัน ฯ ตรัสตอบว่า อานนท์ จิตตคฤหบดีมาหาเราก็คือ ไปในที่อื่นก็
เครื่องสักการะอันนี้ ก็เกิดเหวี่ยงกัน เพราะว่า อบาสก เป็นผู้มีศรัทธา
เป็นผู้เลื่อมใส เป็นผู้สละสมบุรณ์ บุคคลเช่นนี้ไปในที่ใด ๆ ก็มีลาภ

สักการะในทันที ๆ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็ได้ตรัสพระคาถาอันนี้ ใน
ปกิณณกวรรคว่า

สทฺโธ สฺเลน สมฺปนฺโน

บโธ โภคสมปฺปิโต

อํ อํ ปเทสํ ภชติ

ตตฺถ ตตฺถเว ปุชฺชิต

จึงมีคำแปลว่า บุคคลผู้มั่งคั่งร่ำรวย ผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ผู้เพียบพร้อมด้วย
ยศและทรัพย์ไปในที่ใด ๆ ก็มีผู้บูชาในที่นั้น ๆ ดังนี้ ๆ เนื้อความ
แห่งคาถานี้ จะปรากฏในปกิณณกวรรคนี้ ๆ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดง
อย่างนั้นแล้ว พระอานนทเถระเจ้า ก็ทูลถามบุพพกรรมของจิตตคฤหบดี ๆ
ครั้งนั้น เมื่อพระพุทธองค์จะทรงแสดงบุพพกรรมของจิตตคฤหบดีนั้น จึง
ตรัสว่า อานนท จิตตคฤหบดีนี้ ได้กระทำอภินิหารแทบพระบาทของพระ
ปฐมมฤตยศาสดาไว้แล้ว ก็ได้ท่องเที่ยวอยู่ในเทพยตามนุษย์ ตลอดแสน
กัลปาวสาน ครั้นมาถึงครั้งพุทธกาลของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็
ได้มาเกิดในตระกูลพราหมณ์ เวลาคើบโตขึ้นแล้ว อยู่มาวันหนึ่ง กำลัง
ฝนตก เขาได้ถือเอาดอกออกไปป่าเพื่อจะมาน้ำ ได้แลดูเนื้ออยู่ก็ได้เห็น
ภิกษุองค์หนึ่งนั่งคลุมศีรษะอยู่ท่ามกลางเงาไม้ใหญ่ ๆ จึงคิดว่า พระผู้
เป็นเจ้าองค์นี้คงจะทำสมณธรรม เราจะนำอาหารมาถวาย จึงรีบกลับ
ไปบ้านให้ปองเนื้อที่ตัวนำมา แต่ในเวลาเวลานั้นที่เตาหนึ่ง ให้หญิงสาวที่เตา
หนึ่ง ได้เห็นภิกษุเหล่านั้นซึ่งเที่ยวบิณฑบาต ก็รับบาตรของภิกษุเหล่านั้น
แล้วให้นั่งบนอาสนะ จัดอาหารถวาย แล้วส่งคนอื่นไว้ว่า พวกเจ้าจง
เลียงดูพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย แล้วก็เอาอาหารนั้นใส่ลงในกระเช้า ถือไป
ได้เก็บดอกไม้ต่าง ๆ ในระหว่างทางห่อไป ถึงที่นั่งของพระเถระเจ้าแล้ว
กล่าวว่า ขอท่านจงสงเคราะห์ข้าพเจ้า แล้วรับเอาบาตรของท่านมาใส่
ให้เต็มด้วยอาหาร น้อมเข้าประเคนท่าน แล้วบูชาด้วยดอกไม้เหล่านั้น
ครั้นแล้วก็ตั้งความปรารถนาไว้ว่า การถวายอาหารกับการบูชาด้วยดอกไม้
นี้ ทำให้จิตของข้าพเจ้าขึ้นได้อย่างไร ขอให้เครื่องบรรณาการตั้งพัน ๆ
มาทำจิตข้าพเจ้าให้ขึ้นเป็นอย่างนั้น ในที่ข้าพเจ้าเกิดแล้วนั้น ๆ เกิด ดังนี้ ๆ
เขาทำบุญอยู่ตลอดชีวิตแล้ว ก็เกิดในเทวโลก ๆ ทำฝนดอกไม้ทิพย์ได้

ตกลงมาเพียงเข้าในที่เขาเกิดแล้วนั้น ๆ ถึงในบัดนี้ก็มีทำฝนดอกไม้และมีผู้นำเครื่องบรรณาการมาให้แก่เขาในวันที่เขาเกิด และในวันที่เขามาถึงที่นี้ ก็กับการทำเกวียนให้เต็มด้วยแก้ว ๑ ประการ ก็เป็นด้วยอานิสงส์แห่งบุญกุศลอันนั้น ดังนี้ จบเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้าเพียงเท่านั้น

ก็แลในเรื่องพระสุธรรมเถระเจ้านั้น ก็ได้อธิบายความเป็นไปของพระสุธรรมเถระเจ้าไว้ในถ้อยคำก่อนแล้ว ส่วนในถ้อยคำนี้ ก็มีแต่เรื่องจิตตคฤหบดีเท่านั้น ที่จะควรยกขึ้นอธิบาย คือ จิตตคฤหบดีนั้น เป็นผู้ได้สร้างบารมีมาแล้วตั้งแสนกัลป์ เริ่มแรกแต่ได้กระทำอภินิหาร คือ ทำอริการกุศลไว้ในครั้งพระปฐมตตรุเทศพลเป็นต้นมา ทั้งได้ถวายอาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่บ้านของตน และได้ถวายอาหารแก่พระภิกษุองค์หนึ่ง พร้อมกับบูชาด้วยดอกไม้แล้วตั้งความปรารถนาไว้ดังที่วาทมาแล้วนั้น ครั้นมาถึงชาติเป็นจิตตคฤหบดี ก็ได้เป็นมหาเศรษฐี มีทั้งศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นอนาคามีอริยสาวก จึงได้รับความยกย่องนับถือจากเทพยดา มนุษย์ทั้งหลายดังที่แสดงมา ข้อสำคัญที่เราท่านควรจำไว้ ก็คือ คำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้มีศรัทธา มีศีล มีทรพย์ มีบศ ไปในที่ใด ๆ ก็มีผู้บูชาในที่นั้น ๆ ดังนี้ เมื่อจำได้อย่างนั้นแล้ว จงพยายามทำตนให้เป็นคนมีศรัทธา มีศีล มีทรพย์ มีบศ จึงจะได้รับความยกย่องนับถือจากประชาชนทั้งหลายในที่ตนไปแล้วนั้น ๆ ถ้ามีแต่ศรัทธาและศีล ไม่มีทรพย์ ไม่มีบศ หรือมีแต่ทรพย์ บศ ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล ก็ยังไม่เป็นที่สักการบูชาของคนทั้งหลายแท้ ต่อเมื่อมีพร้อมทั้งศรัทธา ทั้งศีล ทั้งทรพย์ ทั้งบศ จึงจะปรากฏในที่ทั้งปวง แต่จงเข้าใจว่า บศนั้นมีอยู่ ๓ อย่าง ไม่ใช่มีอย่างเดียว บศ ๓ อย่างนั้น คือ อะโรบัง คือ เกียรติยศ อันได้แก่ชื่อเสียงอันดี ๑ ปรีวารบศ อันได้แก่ ความมีบริวาร ๑ อีสริยบศ อันได้แก่ ความเป็นใหญ่ ๑ ฯ ในบศทั้ง ๓ นี้ เกียรติยศมีขึ้นได้ด้วยการเป็นคนจริง ปรีวารบศ มีขึ้นได้ด้วยการเป็นคนใจกว้าง อีสริยบศ มีขึ้นได้ด้วยการทำราชการดี อีกอย่างหนึ่งว่า บศ ๓ อย่างนี้ ย่อลงได้เป็น ๒ คือ เป็นบศตัว บศตั้งอธิบายว่า เกียรติยศ ปรีวารบศ นั้น เรียกว่า บศตัว คือ ตัวทำขึ้นเองได้

ตัวให้ตัวเองได้ อธิบายเช่นนั้น เรียกว่า บศตัง คือ ต้องได้รับแต่งตั้งจากผู้
 เป็นใหญ่กว่าตัว หรือจากประชาชน ดังพระเจ้ามหาราชมมัตติราชในต้น
 ปฐมกัลป์ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระมหากษัตริย์จากมหาชน เป็นต้น
 เป็นอุทาหรณ์ บศทัง ๓ อย่างนี้ ข้อมเป็นทางมาแห่งทรัพย์ และสุขเหมือน
 กันทั้งนั้น แต่ว่า ต้องอาศัยศรัทธา และศีลเป็นเหตุจึงจะยั่งยืนอยู่ได้ ถ้า
 มีแต่ทรัพย์หรือยศนั้น ทรัพย์และยศนั้น ก็ไม่อาจตั้งอยู่ยาวนานได้ จึงดู
 แต่ข้าราชการที่ทุจริตต่อหน้าที่เป็นตัวอย่างเกิด เพราะฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า
 ทรัพย์ บศ สุข สรรเสริญ ทงสน ซึ่งจะต้องยาวนานได้ ก็เพราะอาศัย
 คุณธรรม คือ ศรัทธาและศีลทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงควรที่คนทั้งหลายจะมี
 ศรัทธา มีศีล ประจำตัวจึงจะเป็นการดี จึงจักมีความสุขยั่งยืนทั้งในชาติ
 และชาติหน้า จนกระทั่งถึงความสุขอย่างยิ่ง อันเกิดจากมรรค ผล
 นิพพาน ดังจิตตคฤหบดีเป็นอุทาหรณ์ สันเนือความในเทศนาภันฑน
 เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสติสสเถรเจ้า

อญญา หิ ลาภุปนิสาติ อิมั ชมฺมเทสนั สตุฏา เขตวเน วิหรนุโต
 วนวาสติสสเถรึ อารพก กถาสติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระวนวาสติสสเถรเจ้า ตาม
 คัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
 และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระวนวาสิตตสเถรเจ้า

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระวนวาสิตตสเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อนุญา ทิ ลาภุ ปนิสา ดังนี้

เรื่องนี้มีขึ้นที่กรุงราชคฤห์ คือ สหายของวงศ์นาคพราหมณ์ ผู้เป็นบิดาของพระสารีบุตรเถรเจ้า ผู้ชื่อว่า มหาเสนพราหมณ์ ได้อยู่ที่กรุงราชคฤห์ ฯ เมื่อพระสารีบุตรเถรเจ้าเที่ยวไปบิณฑบาต ในวันหนึ่งก็ได้ไปที่ประตูเรือนแห่งพราหมณ์นั้น ด้วยความกรุณา ฯ เพราะว่าพราหมณ์นั้นสิ้นสมบัติแล้ว กลายเป็นคนขัดสน ฯ พราหมณ์นั้น ก็คิดว่าบุตรของเราจะมาบิณฑบาตที่ประตูเรือนของเรา ก็เราเป็นคนขัดสน บุตรของเราเห็นจะยังไม่รู้ เราเป็นคนขัดสน เราไม่มีอะไรถวาย ก็คิดดังนี้แล้วก็ไม่อาจขอรับหน้าได้ จึงได้ซ่อนตัวเสีย ฯ ฝ่ายพระเถรเจ้า ก็ได้ไปในวันอื่นอีก ฯ พราหมณ์ก็ได้ซ่อนเสียอีก พราหมณ์นั้นคิดว่า เราควรจะได้สิ่งใด สิ่งหนึ่งถวาย แต่ก็ไม่ได้ ฯ อยู่มาวันหนึ่ง พราหมณ์นั้นได้คาดข้าวปายาส กับผ้าขาวเนื้อหยาบผืนหนึ่ง ในที่สวดมนต์ของพวกพราหมณ์แห่งหนึ่ง แล้วก็ถือไป พอลงบ้าน ก็ระลึกถึงพระเถรเจ้าว่า เราควรถวายบิณฑบาตนี้ แก่พระเถรเจ้า ฯ ในขณะนั้นเอง พระเถรเจ้าก็เข้ามาน ออกจากมานแล้ว ก็เล็งเห็นพราหมณ์นั้น จึงคิดว่า พราหมณ์ได้ของถวายรอกการไปของเรายัง เราควรจะไปในที่นั้น จึงครองบาตรจีวร แล้วไปปรากฏตนอยู่ ที่ประตูเรือนของพราหมณ์นั้น ฯ พอพราหมณ์นั้น ได้เห็นพระเถรเจ้า ก็มึนจิตเลื่อมใส ฯ ครั้นนั้น พราหมณ์นั้น ก็เข้าไปไหว้กล่าวคำปราศรัย แล้วก็นมดไถ่หนึ่งใบในเรือน ถือเอาคาดข้าวปายาสไปถวายในบาตรพระเถรเจ้า ฯ พระเถรเจ้ารับไว้ครั้งหนึ่ง แล้วก็นิยมนิยตเสียดด้วยมือ ฯ ครั้นนั้น พราหมณ์จึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพยายสน พอลแก่คนผู้เดียวเท่านั้น ขอท่านจงสงเคราะห์ข้าพเจ้าในโลกหน้า อย่าสงเคราะห์ในโลกนี้ ข้าพเจ้าอยากถวายให้

หมด แล้วก็หลงในบาตรจนหมด ฯ พระเถระเจ้าก็ฉันทันในทันเอง ฯ
ครั้นพระเถระเจ้าฉันทันแล้ว พราหมณ์นั้น ก็ถวายผ้าขาวผืนนั้น แล้วกราบลงกล่าวว่า
ขอให้ข้าพเจ้าบรรลุลุขรรณที่ท่านได้เห็นแล้ว ฯ พระเถระเจ้า ก็อนุโมทนาว่า
จงสำเร็จดังปรารถนา แล้วก็ถูกขืนลาไป ได้เดินไปตามลำดับมรรคา จน
กระทั่งถึงพระเชตะวัน

ก็ทานที่บุคคลให้ในเวลาขัตตสน ย่อมทำให้ร่าเริงอย่างเหลือเกิน
เพราะฉะนั้น พราหมณ์นั้นถวายทานนั้นแล้ว จึงมีจิตเลื่อมใสโสมนัส
มีความรักอย่างยิ่งต่อพระเถระเจ้า พราหมณ์นั้น ได้ตายไปด้วยความ
รักต่อพระเถระเจ้า แล้วก็ถือปฏิสนธิในตระกูลอุปัฏฐาก ของพระเถระเจ้า
ที่กรุงสาวัตถี ฯ ในขณะที่ถือปฏิสนธินั้นเอง มารดา ก็บอกแก่สามีว่า
ข้าพเจ้าตั้งครรภ์แล้ว สามีก็ได้ให้เครื่องบริหารครรภ์ ฯ เมื่อนางพราหมณ์
นั้น งดเว้นจากการบริโภคของร้อนจัด เปรี๊ยะจัด เย็นจัดเป็นต้น บริหาร
ครรภ์ให้เป็นสุขอยู่ ก็เกิดความแพ้อ่อนแอ แล้วบอกว่า ขอให้ข้าพเจ้า
ได้นิมิตพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ มีพระสารีบุตรเถระเจ้าเป็นประธาน มานั่ง
ในเรือน แล้วถวายข้าวปายาส อังปรุ่งด้วยนมสดล้วน ตัวข้าพเจ้า
เองจะนั่งผ้ากาสาวพัสตร์ ถือขันทองค้ำนั่งอยู่ในที่สุดอาสนะ บริโภคข้าว
ปายาสที่เป็นเดนของภิกษุทั้งหลาย ฯ ได้ยินว่า ความที่นางพราหมณ์
แพ้อ่อนแอ อยากนั่งผ้ากาสาวพัสตร์นั้น เป็นบุพพนิมิตแห่งการบรรพชา
ในพระพุทธศาสนาของบุตรในท้อง ฯ ครั้นนั้น พวกญาติของนาง
พราหมณ์นั้น ก็กล่าวกันว่า ความแพ้อ่อนแอแห่งธิดาของเรา ชอบธรรมดี
จึงนิมนต์พระสารีบุตรเถระเจ้า ให้เป็นหัวหน้าสงฆ์ แล้วถวายข้าวปายาส
ปรุ่งด้วยนมสดล้วน แก่ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ ฝ่ายนางพราหมณ์นั้น ก็
นั่งผ้ากาสาวพัสตร์ผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง ถือขันทองคำ นั่งอยู่ในที่สุด
อาสนะ บริโภคข้าวปายาสที่เป็นเดน ฯ ความแพ้อ่อนแอก็หายไป ใน
คราวทำมงคล ในระหว่าง ฯ แห่งนางพราหมณ์นั้น จนกระทั่งคลอดก็ดี
ในคราวทำมงคลแก่นางพราหมณ์ผู้คลอดบุตรแล้ว ในเวลาล่วง ๑๐ เดือน
ก็ดี พวกญาติก็ได้ถวายข้าวปายาสขึ้นแก่ภิกษุ ๕๐๐ องค์ มีพระ

๒๔๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขาทกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

สาริบุตรเถรเจ้าเป็นประธาน ฯ ได้ยินว่า ผลอันนั้น เป็นผลแห่งข้าว
ปายาสที่ทารกนั้น ถวายในเวลาเป็นพรหมเมตต์เมื่อก่อน ฯ ส่วนในวัน
ทำมงคล สำหรับทารกที่เกิดขึ้น พวกญาติก็นำให้ทารกในเวลาเช้า
ประคัมภายให้แล้ว ก็ให้นอนบนผ้ากัมพลราคาแสนหนึ่ง บนที่นอน
อันเป็นสิริ ฯ ทารกนั้น พอนอนบนที่นอนนั้น แลดูพระเถรเจ้า
แล้วก็คิดว่า พระเถรเจ้าองค์นี้ เป็นบุพพาจารย์ของเรา เราได้สมบัติ
นี้ ก็เพราะอาศัยพระเถรเจ้าองค์นี้ เราควรจะทำกรณการบริจาคทานสัก
อย่างหนึ่ง แก่พระเถรเจ้าองค์นี้ พอลคนนำออกไปเพื่อจะให้รับสักขาบท
ก็เอานวมือน้อย ๆ พันผ้ากัมพลนั้นขึ้น ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลายก็
กล่าวว่า ผ้ากัมพลติดนวมือแล้ว ก็จะปลดออก ฯ ทารกนั้น ก็ร้อง
ให้ ฯ พวกญาติจึงว่า อย่าให้ทารกร้องให้ แล้วก็นำมาพร้อมกับผ้า
กัมพล ฯ ในเวลาที่ให้พระเถรเจ้า ทารกก็สลัดนวมือออกจากผ้า
กัมพล ทำให้ผ้ากัมพลตกไปในที่ใกล้พระเถรเจ้า ฯ ครั้นนั้น พวก
ญาติก็ไม่กล่าวว่า เด็กอ่อนทำเพราะไม่รู้ กล่าวเสียว่า ผ้ากัมพลนี้ บุตร
ของข้าพเจ้าถวายแล้ว ก็จงเป็นอันถวาย แล้วกล่าวว่า ขอท่านจงให้
สักขาบทแก่หาสของท่าน ผู้ทำการบูชาด้วยผ้ากัมพลราคาแสน ฯ พระ
เถรเจ้าจึงถามว่า ทารกนี้ ชื่ออะไร ? คนทั้งหลาย ก็ตอบว่า ชื่อเหมือน
กับพระผู้เป็นเจ้า ฯ พระเถรเจ้าจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ก็จะต้องชื่อว่า
คิสสะ ฯ ได้ยินมาว่า พระเถรเจ้า ชื่อว่า อุปติสสมาณพ ในเวลา
ยังเป็นคฤหัสถ์ ฯ ฝ่ายมารดาของทารกนั้น ก็คิดว่า เราจักไม่ทำให้
เสียอชฌาสัยแห่งบุตรของเรา ฯ ในเวลากระทำมงคลตั้งชื้อทารก แล้ว
กระทำมงคลบริโภคอาหารสำหรับทารกอีกด้วย ในเวลากระทำมงคลเจาะ
หูทารกอีกด้วย ในเวลากระทำมงคลนุ่งผ้าอีกด้วย ในเวลากระทำมงคลไว้เป็น
ผมอีกด้วย พวกญาติก็ได้ถวายข้าวมธุปายาสขึ้น แก่ภิกษุ ๕๐๐ องค์
มีพระสาริบุตรเถรเจ้าเป็นประธาน ฯ เวลาทารกเติบโตมีอายุได้ ๗ ขวบ
ก็บอกมารดาว่า แม่ ฉันจะไปบวชในสำนักพระเถรเจ้า ฯ มารดาก็
ตอบว่า ดีแล้วลูกเอ๋ย เมื่อก่อนแม่ก็คิดไว้แล้วว่า จะไม่ทำให้เสียความ

ประสงค์ของเจ้า เจ้าจงบวชเถิด แล้วก็ให้นิมิตต์พระเถระเจ้า ถวาย
 อาหารแก่พระเถระเจ้าผู้มาถึง แล้วก็บอกว่า ท่านเจ้าข้า ทาสของท่านบอกว่า
 จักบวช พวกข้าพเจ้าจักนำทาสของท่านนี้ไปท่วหารในเวลาเย็น แล้วก็ให้
 พระเถระเจ้ากลับไป พอถึงเวลาเย็น ก็นำบุตรไปท่วหาร ด้วยสักการะ-
 สัมมานะใหญ่ แล้วมอบถวายพระเถระเจ้า ฯ พระเถระเจ้าก็บอกทาสนั้นว่า
 ติสสะ อันการบรรพชาเป็นของลำบาก เมื่อต้องการร้อนก็ได้เย็น เมื่อ
 ต้องการเย็นก็ได้ร้อน อันบรรพชิตทั้งหลายย่อมหาเลี้ยงชีวิตโดยผิดเคือง
 ตัวเจ้าตั้งอยู่ในความสุขแล้ว ฯ ทาสนั้นตอบว่า กระผมอาจทำได้ทุกสิ่ง
 ตามที่ท่านบอก ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า ติสสะ แล้วก็บอกตบัตถกกรรมฐาน
 ให้ ด้วยการให้นึกถึงของน่าเกลียดในร่างกายแล้วก็ให้บรรพชา ฯ ก็การ
 บอกอาการ ๓๒ หงสน ก็สมควรเหมือนกัน เมื่อไม่อาจบอกได้ทั้งสน
 ก็ควรบอกเฉพาะหมวดแห่งอาการ มีหนึ่งเป็น ๕ เพราะว่า กรรมฐานนี้
 เป็นกรรมฐานที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดไม่ทรงสละ ฯ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
 อุบาสิกา ผู้สำเร็จพระอรหัต เพราะส่วนหนึ่งๆ แห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็น
 ต้น ย่อมกำหนดนับไม่ได้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ผู้ไม่ฉลาด เมื่อให้กุลบุตร
 บรรพชา ก็ทำให้เสียอุปนิสัยแห่งพระอรหัต เพราะฉะนั้น พระเถระเจ้า
 จึงบอกกรรมฐานก่อน แล้วจึงให้บรรพชา ให้ตั้งอยู่ในศีล ๑๐ ฯ มารดา บิดา
 เมื่อจะกระทำสักการะแก่บุตรผู้บรรพชาแล้ว ก็ได้ถวายข้าวมธุปายาสขึ้นแก่
 ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธานอยู่แต่ในวิหารตลอด ๗ วัน ฯ ฝ่าย
 ภิกษุทั้งหลาย ก็กล่าวกันขึ้นว่า พวกเราไม่อาจบริโภควัณษาขึ้น
 ได้เนื่องนี้ ฯ ในวันที่ ๗ มารดา บิดา ของสามเณรนั้น จึงได้กลับไป
 ไปบ้านในเวลาเย็น ฯ รุ่งขึ้นวันที่ ๘ สามเณรก็ได้เข้าไปบิณฑบาตกับภิกษุ
 ทั้งหลาย

ฝ่ายชาวกรุงสาวัตถี ก็กล่าวกันว่า ได้ยินว่า วันนี้สามเณรจักเข้า
 มาบิณฑบาต พวกเราจักกระทำสักการะแก่สามเณร แล้วก็จัดบิณฑ-

บาท ๕๐๐ ที่ กระทำให้เป็นเจดีย์ ด้วยผ้าขาว ๕๐๐ ผืน ถือไปรอกถวายทาน
อยู่ที่หนทาง ฯ รุ่งเช้าขึ้น คนทั้งหลาย ก็ได้นำถวายทานที่ป่าใกล้วิหาร ฯ
สามเณร ได้ไปรับบริจาคบาตถึงพื้นที่ กับผ้าขาวพื้นผืนเพียง ๒ วันเท่านั้น
แล้วก็ให้ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ฯ ได้ยินว่า ผลอันนี้ เป็นผลแห่งผ้าขาว
เนื้อหยาบ ที่สามเณรได้ถวายในชาติเป็นพราหมณ์ ฯ ครั้นนั้น ภิกษุ
ทั้งหลาย จึงตั้งข้อสามเณรนั้นว่า บริจาคทายกคัสสะ ฯ อยู่มา
อีกวันหนึ่ง เมื่อสามเณรเดินเที่ยววิหารในหน้าหนาว ก็ได้เห็นภิกษุ
ทั้งหลายผิงไฟกันอยู่ในที่นั้น ฯ มีโรงไฟเป็นต้น จึงว่า เหตุไรท่านจึงนั่ง
ผิงไฟ ฯ ภิกษุทั้งหลายตอบว่า เพราะพวกเราหนาว ฯ จึงว่า
ท่านขอรับ ในเวลาหน้าหนาวควรจะห่มผ้ากัมพล เพราะผ้ากัมพล
สามารถป้องกันหนาวได้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า สามเณร เชอผู้มีบุญ
มากจะต้องได้ผ้ากัมพล พวกเราจักได้ผ้ากัมพลมาแต่ไหน ฯ สามเณร
จึงให้บอกทั่วทั้งวัดว่า ถ้าอย่างนั้น ขอให้ท่านทั้งหลาย ผู้ต้องการผ้า
กัมพล จงมากับกระผม ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กล่าวกันว่า พวกเราจักไป
กับสามเณร จักนำผ้ากัมพลมา แล้วก็มีภิกษุออกไปถึงพันองค์ ด้วย
อาศัยสามเณรอายุ ๑ ขวบ ฯ สามเณรนั้น ไม่ได้คิดเลยว่า เราจักได้
ผ้ากัมพลที่ไหน ถวายพระภิกษุถึงเพียงนี้ เขาได้พาภิกษุเหล่านั้น บ่ายหน้า
เข้าไปทางเมืองนั้น ฯ เพราะว่า อานุกาฬเช่นนั้น ย่อมเป็นอานุกาฬ
แห่งทานที่บุคคลถวายไว้แล้ว ฯ เมื่อสามเณรเที่ยวไปตามลำดับเรือนใน
ภายนอกเมือง ก็ได้ผ้ากัมพล ๕๐๐ ผืน แล้วเข้าไปในเมือง ฯ คนทั้งหลาย
ก็นำผ้ากัมพลมาจากที่โน้นที่นี่ ฯ ส่วนบุรุษคนหนึ่ง เดินไปตามประตูตลาด
ได้เห็นพ่อค้าคนหนึ่งนั่งขายผ้ากัมพล ๕๐๐ ผืนอยู่ จึงบอกว่า สามเณรองค์
หนึ่ง กำลังรวบรวมผ้ากัมพลมา ท่านจงปิดผ้ากัมพลของท่านเสีย ฯ
พ่อค้าคนนั้นจึงว่า สามเณรนั้นถือเอาแต่ผ้ากัมพลที่เขาให้ หรือว่าเขา
ไม่ให้ก็เอา ฯ บุรุษนั้น จึงว่า ถือเอาเฉพาะผ้ากัมพลที่เขาให้ บุรุษนั้น
จึงว่า เมื่อเป็นอย่างนั้น ถ้าเราต้องการให้ก็จะให้ ถ้าเราไม่ต้องการให้
ก็จักไม่ให้ เองงไป แล้วก็ให้บุรุษนั้นไปเสีย ฯ ก็ธรรมดาคนอันธพาล

ทั้งหลาย ผู้มีความตระหนี่ เมื่อเห็นผู้อื่นให้ทานอย่างนั้นก็ตระหนี่ แล้วไป
เกิดในนรก เหมือนกับกาพ้ออาศัย ผู้เห็นอสทิสทาน คือ ทานอันไม่มี
ทานอื่นเปรียบได้ ของพระเจ้าปเสนทิโกศล แล้วตระหนี่ฉะนั้น ๆ พ่อคำ
คนนั้นจึงคิดว่า บุรุษมาตามธรรมดาของตน มาบอกเราว่า ท่านจงปิดผ้า
กัมพลของท่านไว้ ฝ่ายเราก็ตอบว่า ถ้าสามเณรนั้นถือเอาแต่ของที่เขาให้
ถ้าเราต้องการจักให้ของ ๆ เรา เราก็จักให้ ถ้าไม่ต้องการก็จักไม่ให้ ก็แต่
ว่าผู้ไม่ให้ของที่เห็นอยู่ ข้อมรสีกละอาย ผู้บังคับของตนไว้ ข้อมไม่มีโทษ
ในผ้ากัมพล ๕๐๐ ผืนนี้ ผ้ากัมพล ๒ ผืน มีราคาตั้งแสน เราควรจะปิดผ้า
กัมพล ๒ ผืนนี้ไว้ จึงผูกชายผ้าด้วยชายผ้า แล้วเอาผ้ากัมพล ๒ ผืนใส่ไว้
ในระหว่างกลางแห่งผ้าเหล่านั้น แล้วปิดไว้ ๆ ฝ่ายสามเณรก็ได้ไปถึง
ที่นั้นกับภิกษุพันองค์ พ่อพ่อคำได้เห็นสามเณร ก็นึกรักเหมือนกับบุตร
มีร่างกายทั้งสนับเอิบไปด้วยความรัก ๆ พ่อคำนั้นจึงคิดว่า อย่างว่าแต่ผ้า
กัมพลเลย เราได้เห็นสามเณรแล้ว ก็ควรให้กระทั้งเนื้อหัวใจ ๆ
พ่อคำนั้น จึงนำผ้ากัมพล ๒ ผืนนั้นออกมาวางไว้ที่ใกล้เท้าสามเณร ไหว
แล้วกล่าวว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้มีส่วนแห่งธรรม ที่สามเณรได้เห็นแล้ว ๆ
สามเณรนั้น ก็อนุโมทนาว่า จงสำเร็จดังปรารถนา ๆ สามเณรได้ผ้า
กัมพล ๕๐๐ ผืน ในภายในพระนคร ๆ เป็นอันว่า สามเณรได้ผ้ากัมพล
พันผืนเฉพาะในวันเดียว แล้วถวายภิกษุพันองค์อย่างนั้น ๆ ครั้งนั้น ภิกษุ
ทั้งหลายก็ตั้งข้อสามเณรนั้นว่า กัมพลหายกตีสสะ ๆ ผ้ากัมพลที่हारกนั้น
ถวายในวันตั้งข้อ ข้อมถึงซึ่งความเป็นผ้ากัมพลพันผืน ในเวลาอายุ
ได้ ๗ ขวบอย่างนั้น ๆ เพราะว่า นอกจากพระพุทธศาสนาแล้วไม่มีที่อื่น
ซึ่งคนให้ทานเพียงเล็กน้อยก็ได้ผลมาก ให้ทานมากก็ยิ่งได้ผลมากขึ้นไป
เพราะฉะนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
ทานที่บุคคลให้น้อย ข้อมมีผลมาก ที่บุคคลให้มากยิ่งมีผลมาก ในภิกษุ
สงฆ์เช่นใด ภิกษุสงฆ์นั้นก็เช่นนั้น ดังนี้ ๆ ฝ่ายสามเณรผู้มีอายุได้ ๗ ขวบ
ได้ผ้ากัมพลพันผืนด้วยผลแห่งผ้ากัมพลผืนเดียว อย่างนั้น ของตเื่องพระ
ติสสเถรเจ้าไว้เพียงเท่านั้น. เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐาทิ ๘๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสิตตสเถระ

คสฺส เชตวนะ วิหรนฺตสฺส ภิกฺขุณฺโณ ฌาติหารกา สนฺติกั กนฺตฺวา
กถาสลฺลาเป กโรนฺติ โส จินฺตสฺสิ มยา อิท วสนฺเตน ฌาติหารเกสฺส
อาคนฺตฺวา กถนฺตฺเวสฺส อกเถกฺกุปิ น สกฺกาคิ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพจักได้แสดงเรื่องพระวนวาสิตตสเถระเจ้า ตาม
คัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระวนวาสิตตสเถระเจ้า (ต่อ)

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อตีสสามเณรนั้นอยู่ใน
ในพระเชตวัน พวกเด็กที่เป็นญาติกัน ได้มาคุยกันเนื่องๆ สามเณร
นั้นจึงคิดว่า เราผู้อยู่ในที่นี้ เมื่อพวกเด็กที่เป็นญาติมาคุยด้วย จะไม่คุย
ก็ไม่ได้ เราในอาจทำที่พึ่งของเราได้ด้วยการเสียเวลาคุยกับเด็กเหล่านั้น ถึง
อย่างไรก็ดี เราจักเรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาจารย์ แล้วเข้าไป
สามเณรนั้นก็เข้าเฝ้าพระศาสดา กราบแล้ว ก็ขอให้ทรงสอนกรรมฐาน
กระทั่งถึงความเป็นพระอรหันต์ แล้วกราบลาอุปัชฌาย์ ถือเอาบาตรจีวร
ออกจากวิหารด้วยคิดว่า ถ้าเราจักอยู่ในที่ใกล้ พวกญาติก็จักเรียกเรา แล้ว
จึงเดินไปสัณเระยะทาง ๑๒๐ โยชน์ ฯ ครั้นนั้น เมื่อสามเณรเดินไปทาง
ประตูบ้านแห่งหนึ่งก็ได้พบตาแก่คนหนึ่ง จึงถามว่า อุบาสก วัดป่าสำหรับ
ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในประเทศนี้มีอยู่หรือ ? ตาแก่นั้นตอบว่า มีอยู่ ฯ
ถ้าอย่างนั้น จงบอกทางให้อาตมา ฯ พออุบาสกแก่ได้เห็นก็เกิดความรัก
เหมือนกับบุตร ฯ อุบาสกแก่นั้นจึงไม่ยืนบอกในที่นั้น บอกว่า จงมา

ตาจกบอกให้ แล้วก็พาสามเณรนั้นไปทั่วตำบล ๑ สามเณรก็ไปกับตาแก่นนั้น ได้เห็นที่ ๕-๖ แห่ง ประดับด้วยดอกไม้มงคลไม้ต่างๆ ในระหว่างทาง จึงถามว่า อุบาสก ประเทสน์ชื่อว่าประเทอะไร

ฝ่ายอุบาสกนั้น ก็บอกที่เหล่านั้นแก่สามเณรเรื่อยไป จนกระทั่งถึงวิหารป่า แล้วบอกว่า ท่านเป็นทาสชาย จงอยู่ที่นั่น แล้วก็ถามชื่อว่า สามเณรชื่อว่าอะไร เมื่อสามเณรตอบว่า อาตมาชื่อว่า วนวาสิตสเถร ก็บอกว่า พรุ่งนี้เช้าท่านควรจะเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของข้าพเจ้า เวลากลับไปถึงบ้านของตนแล้ว ก็บอกแก่คนทั้งหลายว่า สามเณรผู้ชื่อว่า วนวาสิตสเถร มาถึงวิหารแล้ว ท่านทั้งหลายจงจัดข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น เพื่อสามเณรนั้น ๑ ที่แรกสามเณรชื่อว่า คิสสเถร ต่อมาชื่อว่า บิณฑบาตทายกคิสสเถร กับพลทายกคิสสเถร วนวาสิตสเถร เป็นอันว่าได้ชื่อถึง ๓ ชื่อ รวมเป็น ๔ ชื่อ กับชื่อเดิม ในภพในอายุ ๑ ขวบ ๑ เข้าชนสามเณรก็เข้าไปบิณฑบาตที่บ้านนั้น ๑ คนทั้งหลายก็ใส่บาตรแล้วไหว้ ๑ สามเณรก็บอกว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นสุข จงพ้นทุกข์ ๑ ไม่มีสักคนเดียวที่ใส่บาตรสามเณรแล้วกลับไปเรือนได้ ๑ คือ ได้ยินอยู่ในที่นั้น ๑ ฝ่ายสามเณรก็รับบิณฑบาตรพอเลี้ยงอาตมา ๑ ชาวบ้านทั้งสี่นั้นก็หมอบลงกล่าวว่า เมื่อท่านอยู่ในที่นี้ตลอด ๓ เดือนนี้ พวกข้าพเจ้าจักถือพระไตรสรณคมน์ จักตั้งอยู่ในศีล ๕ จักกระทำอุโบสถกรรมเดือนละ ๔ ครั้ง ขอท่านจงให้ปฏิญญา เพื่ออยู่ในที่นี้ ๑ สามเณรนั้น ก็กำหนดอุปการะแล้วก็ให้ปฏิญญาแก่คนเหล่านั้น แล้วเที่ยวบิณฑบาตในบ้านนั้นประจำวัน ในเวลาที่คนทั้งหลายกราบไหว้ ก็กล่าวแต่เพียง ๒ คำว่า จงเป็นสุข จงพ้นทุกข์ ดังนี้ แล้วก็ไป ๑ สามเณรนั้นอยู่สามเดือนที่ ๑ ที่ ๒ ในที่นั้น พอถึงเดือนที่ ๓ ก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ครั้งนั้น เวลาออกพรรษาแล้ว อัญญาของสามเณรนั้นจึงไปกราบทูลพระศาสดาว่า ข้าพระองค์จักไปเยี่ยมตีสสามเณร ๑ ตรัสตอบว่า จงไปเกิดสาริบุตร ๑ เมื่อพระสาริบุตรเถรเจ้าหากิณ ๕๐๐ องค์ ซึ่งเป็นบริวารของตนไปได้บอกว่า โมคคัลลาน์ ข้าพเจ้าจักไปเยี่ยมตีสสามเณร ๑

พระโมคคัลลานเถระเจ้าก็ว่า ถึงข้าพเจ้าก็จะไป แล้วก็ออกไปพร้อมกับ
ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ ตามนั้น พระมหาสาวกทั้งหลาย คือ พระมหากัสสป-
เถระเจ้า พระอนรุทธเถระเจ้า พระอุบาลีเถระเจ้า พระปัญณเถระเจ้า ก็ได้ออก
ไปพร้อมกับภิกษุองค์ละ ๕๐๐ ฯ บัรวารของพระมหาสาวกทั้งสิ้น มีถึง
๔ หมื่นองค์ ฯ พระมหาสาวกเหล่านั้นเดินทางไปได้ ๑๒๐ โยชน์ แล้ว
ก็ไปถึงบ้านที่เหวอนิคมบาทของสามเณร อุบาสกผู้เป็นอุปัฏฐากประจำ
ของสามเณร ได้เห็นภิกษุทั้งหลายที่ประทับบ้านก็ไปต้อนรับ ฯ ครั้งนั้น
พระสารีบุตรเถระเจ้าจึงถามว่า อุบาสก ที่ประเทศนี้มีวิหารบ้างหรือ ? มี
เจ้าข้า ฯ มีภิกษุหรือ ? มีภิกษุเจ้าข้า ฯ ภิกษุชื่ออะไร ? ชื่อวนวาสติสสะ
เจ้าข้า ฯ ถ้าอย่างนั้น ขอจงบอกทางพวกอาตมา ฯ พวกท่านเป็น
ใคร ? พวกอาตมาเป็นพวกมาเยี่ยมสามเณร ฯ อุบาสกแสดงภิกษุเหล่านั้น
แล้ว ก็จำพระมหาสาวกใหญ่ทั้งสี่ได้เริ่มแต่พระธรรมเสนาบดีเป็นต้นไป ฯ
อุบาสกนั้นกรมร่างกายอันบดถูกต้องตลอด จึงว่า ขอท่านทั้งหลายจงหยุด
ก่อน แล้วรีบเข้าบ้าน บำรุงว่า ท่านทั้งหลาย พระมหาสาวกใหญ่ ๔๐
องค์ มีพระสารีบุตรเถระเจ้าเป็นต้น กับบัรวารของตนๆ ได้พากันมาเยี่ยม
สามเณร ท่านทั้งหลายจงถือเอาเตียงตั้งเครื่องปูและประทับน้ำมันเป็นต้น
ออกไปโดยเร็วพลัน ฯ คนทั้งหลายก็จัดเอาเตียงเป็นต้น ตามพระเถระเจ้า
ทั้งหลายไป แล้วเข้าไปสวดหารกับพระเถระเจ้าทั้งหลาย ฯ สามเณรจำภิกษุ
สงฆ์ได้ แล้วรับบาตรจีวรของมหาเถระทั้งหลายเพียง ๒-๓ องค์ แล้ว
ก็กระทำวัตร ฯ เมื่อสามเณรนั้นจัดแจงที่พักของพระเถระเจ้าทั้งหลายอยู่
เก็บบาตรจีวรอยู่ก็ค้ำลง ฯ พระสารีบุตรเถระเจ้า จึงบอกพวกอุบาสกว่า
กลับไปเถิดมิดแล้ว ฯ พวกอุบาสกตอบว่า วันนี้เป็นวันฟังธรรม พวก
ข้าพเจ้าจักไม่กลับไป จักฟังธรรม เมื่อก่อนแต่พวกข้าพเจ้าไม่มีการฟัง
ธรรม ฯ พระเถระเจ้าจึงว่า สามเณร ถ้าอย่างนั้น เธอจงจุดประทีปแล้ว
บำรุงเวลาฟังธรรม ฯ สามเณรก็ได้ทำตามคำสั่งของพระเถระเจ้า ฯ
ครั้งนั้น พระเถระเจ้าจึงว่า ติสสะ พวกอุปัฏฐากของเขอบอกว่าอยากฟัง
ธรรม เธอจงแสดงธรรมให้เขาฟัง ฯ พวกอุบาสกก็กล่าวขึ้นพร้อมกันว่า

พระผู้เป็นเจ้าของพวกข้าพเจ้า ไม่รู้จักกรรมกตาอย่างอื่นนอกจาก ๒ บทว่า
จงเป็นสุข จงพ้นทุกข์เท่านั้น ขอท่านจงให้พระธรรมกถึกอื่นแก่พวก
ข้าพเจ้า ฯ เพราะว่าสามเณรได้ถึงสำเร็จพระอรหัตแล้ว ก็ไม่เคยแสดง
กรรมแก่พวกนั้น

ก็ในคราวนั้น พระอุปัชฌาย์จึงว่า สามเณร เธอจงอธิบายบททั้ง ๒
ว่า เป็นสุขและพ้นทุกข์ให้เราฟังว่า หมายความว่าอย่างไร ? สามเณร
ก็รับว่า ได้ขอบแล้วจึงจับพัดขึ้นธรรมาสั่นชักเอาเหตุผลมาจากนิกายทั้ง ๕
มาจำแนกชั้นๆ ธาตุ อายตนะ โพธิ์บักขีธรรมทั้งหลาย เหมือนกับเมฆ
ใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ ที่ทำให้ฝนลูกเห็บตกลงมา ฉะนั้น แล้วก็แสดงกรรมกตา
ด้วยยอดแห่งพระอรหัตว่า ความสุขย่อมมีแก่ผู้สำเร็จพระอรหัต ผู้สำเร็จ
พระอรหัตเท่านั้นย่อมพ้นจากทุกข์ บุคคลนอกนี้ไม่พ้นจากทุกข์ สังขาร
มีชาติทุกข์เป็นต้น และทุกข์ย่อมมีทุกข์ในนรกเป็นต้น ฯ พระเถรเจ้า
ทั้งหลายกล่าวว่า ดิฉันแล้วสามเณร เธอแสดงตามบทดีแล้ว คราวนี้จงแสดง
ตามวิธีเล่นเสียง ฯ สามเณรนั้นก็แสดงเป็นวิธีเล่นเสียง ฯ เมื่ออรุณขึ้น
พวกอุปัชฌาย์ของสามเณรก็แยกเป็น ๒ พวก ฯ พวกหนึ่งโกรธว่า ก่อนแต่
ไปพวกเราไม่เคยเห็นผู้หยาบเข้าเช่นนี้เลย อย่างไรสามเณรผู้รู้จักกรรมกตา
อย่างนี้ จึงไม่แสดงธรรมสัทธบท แก่พวกคนที่ตั้งใจปฏิบัติเหมือนมารดาบิดา
ตลอดกาลถึงเพียงนี้ ฯ พวกหนึ่งก็คิดว่านี่เป็นลาภของพวกเราแท้ ที่พวก
เราได้อุปัชฌาย์พระผู้เป็นเจ้าเห็นปานนี้ โดยไม่รู้จักว่ามีคุณความดีหรือไม่
บัดนี้ พวกเราได้ฟังธรรมในสำนักของท่านแล้ว ฯ ในวันนั้น เมื่อพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จดูโลกในเวลาอรุณสว่าง ก็ทรงเห็นอุปัชฌาย์ของ
วนวาสิติสสะ เข้าไปภายในค่ายแห่งพระญาณของพระองค์ เมื่อทรง
รำพึงว่า จักเป็นอย่างไร ก็ทรงทราบไว้ว่า พวกอุปัชฌาย์ของวนวาสิติสสะ
โกรธก็มี ใจก็มี พวกโกรธแก่สามเณรผู้เป็นบุตรของเราก็จักไปนรก เรา
ควรไปในที่นั้น เมื่อเราไปแล้วคนทั้งปวงก็จักมีเมตตาจิตต่อสามเณร แล้ว
จักพ้นทุกข์ ดังนี้

ฝ่ายคนเหล่านั้น ถิ่นมนต์พระภิกษุสงฆ์ แล้วไปบ้านให้สร้างปะรำ ขึ้นแล้วคณคังข้าวต้ม ข้าวสวยเป็นต้น จัดแจงปูอาสนะไว้แล้วก็นั่งรอศุ การมาของพระสงฆ์อยู่ ฯ ฝ่ายหมู่ภิกษุอาบน้ำชำระกายแล้วจะเข้าไปบ้าน ในเวลาภิกขาจาร ก็ถามสามเณรว่า คิสสะ เชอจักไปพร้อมพวกเราหรือ หรือว่าจักไปทีหลัง ฯ สามเณรตอบว่า กระผมจักไปในเวลาที่เหมาะสม ควรไป ขอท่านทั้งหลายจงไป ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ถือเอาบาตรจีวรแล้วไป ฯ สมเด็จพระจอมไตรศาสดาก็ทรงครองจีวรที่พระเชตวัน แล้วทรงถือเอาบาตร เสด็จไปปรากฏข้างหน้าของภิกษุทั้งหลาย ในขณะจิตเดียว ฯ ชาวบ้าน ทั้งนั้นก็แตกคั่นกันมาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาแล้ว ฯ คน ทั้งหลายก็มีใจฟูขึ้น ได้นิมิตภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรองค์เป็นประธานให้นั่ง แล้วก็ถวายข้าวต้ม ครั้นแล้วก็ถวายผลไม้ ฯ เมื่อยังไม่เสร็จการนั้น สามเณรก็ได้เข้าไปภายในบ้าน ฯ พวกชาวบ้านก็นำอาหารออกมาถวาย โดยเคารพ สามเณรรับพอเลียงอาตมา แล้วก็ไปเฝ้าพระศาสดา น้อมบาตร เข้าไปถวาย ฯ พระศาสดาทรงเหยียดพระหัตถ์ออกรับบาตรว่า จงนำมา คิสสะ แล้วทรงแสดงแก่พระเถระเจ้าว่า สารีบุตร เธอจงดูบาตรสามเณรของ เธอ ฯ พระเถระเจ้าก็รับบาตรจากพระหัตถ์ของพระศาสดา ส่งให้สามเณร แล้วบอกว่า เธอจงไปนั่งฉันในที่ถึงแก่เธอ ฯ พวกชาวบ้านเลียงพระ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรองค์เป็นประธานแล้ว ก็ทูลขององค์พระศาสดาจารย์ ให้อนุโมทนา ฯ เมื่อพระบรมศาสดาจะทรงอนุโมทนา จึงตรัสว่า อุบาสกทั้งหลาย เป็นลาภของพวกเธอที่พวกเธอได้เห็นพระมหาสาวกใหญ่ ๓๐ องค์ มีสารีบุตร โมคคัลลาน์ กัสสปเป็นต้น เพราะอาศัยสามเณร ผู้ประจำตระกูลของตน ถึงเราก็คิดมาเพราะอาศัยสามเณรผู้ประจำตระกูล ของพวกเธอ พวกเธอได้เห็นกระทั้งพระพุทธเจ้า เพราะอาศัยสามเณร เป็นลาภของพวกเธอ พวกเธอได้ลาภดีแล้ว ฯ คนทั้งหลายที่โกรธแก่ สามเณรก็คิดใจว่า เป็นลาภของพวกเราที่พวกเราได้เห็นพระของพวกเรา ซึ่งสามารถทำให้เป็นต้นตอขอพระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ ทั้ง เราได้ถวายไทยธรรมแก่ท่านด้วย ฯ พวกคนที่คิดใจก็ยังคิดใจยิ่งขึ้นไป ฯ ในเวลาจบอนุโมทนา คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น ฯ

องค์พระทศพลศาสดาก็เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับกลับไป ๑ คนทั้งหลาย
ตามส่งเสด็จพระศาสดาแล้วก็ถวายบังคมลากลับไป เป็นอันว่าสิ้นเนื้อความ
ในเทศนาภังคะนึ่งเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัมมิตี ๘๘

กัมมิตีรชททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระวนวาสิติสสเถรเจ้า

สตฺถา สามเณเรน สหฺมิตี สมชฺเรน กุจฺจนฺโต สามเณร อัย
ปเทโส โก นาม อัย ปเทโส โก นามาคี ปุพฺเพ ตสฺส อุปาสเกน
ทสฺสิตปฺปเทเส ปุจฺจนฺโต อคมาสี สามเณโรปีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระวนวาสิติสสเถรเจ้า ตาม
กัมมิตีพระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระวนวาสิติสสเถรเจ้า (ต่อ)

ดำเนินความตามกัมมิตีพระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรม-
ศาสดา เสด็จไปด้วยพระอรหันต์เสมอกันกับสามเณร ก็ครั้นตามประเทศที่
อุบาสกนั้นแสดงแก่สามเณรเมื่อก่อนว่า สามเณร ประเทศนั้นชื่ออะไร ๑
ดังนี้ไป ๑ ฝ่ายสามเณรก็กราบทูลไปว่า ประเทศนั้นชื่อนี้ ๑ พระเจ้าข้า ๑
สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จถึงที่อยู่ของสามเณรนั้นแล้ว ก็เสด็จขึ้นสู่
ยอดเขา ๑ ก็มหาสมุทรรย้อมปรากฏแก่คนทั้งหลาย ผู้ยืนที่ยอดเขา
นั้น ๑ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสถามแก่สามเณรว่า ติสสะ เธอผู้ใด

อยู่บนยอดเขา แด่ข้างโน้นข้างนี้แล้วเห็นอะไร ? เห็นมหาสมุทร
พระเจ้าข้า ฯ เธอเห็นมหาสมุทรแล้วคิดอย่างไร ? ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ข้าพระองค์คิดว่า เมื่อข้าพระองค์ร้องไห้ในเวลาทุกข์ น้ำตาคง
มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า คีละ ๆ คีละสะ
ซ้อนเป็นอย่างนั้น เพราะในเวลาที่สัตว์หนึ่ง ๆ เป็นทุกข์ น้ำตาที่ไหลออก
ก็มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า
จตุสฺ สมุทฺเทศฺ ขลฺ ปรีตคํ เป็นคัม ซึ่งมีความแปลว่า น้ำในมหาสมุทร ๔
ยังไม่ย่อย น้ำตาของนรชนผู้ที่ได้รับทุกข์ ผู้ที่เศร้าโศก ไม่ย่อย มากกว่า
มหาสมุทรทั้ง ๔ นั้น เหตุไรเธอจึงประมาทอยู่ ดังนี้ ฯ ครั้นนั้น จึงตรัสถาม
อีกว่า คีละสะ ซ้อนที่ไหน ? กราบทูลว่า ข้าพระองค์อยู่ที่เงอมน
พระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า ก็เมื่อเธออยู่ที่เงอมน เธอคิดอย่างไร ?
ข้าพระองค์คิดว่า การท่งศพที่ข้าพระองค์ตายอยู่ได้ทำในที่นี้ไม่มีกำหนด
พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถูกแล้ว ๆ คีละสะ ซ้อนเป็นอย่างนั้น เพราะ
ที่ชื่อว่า สัตว์เหล่านั้นไม่เคยตายบนแผ่นดินไม่มี แล้วจึงทรงแสดงอุปสาพหก
ชาดกในทกนิบาตนั้นว่า ผู้ชื่อว่า สัพพะกะถูกเผาในที่นี้ ถึง ๑ หมื่น ๘ พัน
ชาติ ที่ชื่อว่าไม่มีสัตว์ตายไม่มีในโลก ฯ สัจจะ ธรรมะ อหิงสา สัจจะ
หมะ มีอยู่ในที่ใด อริยะทั้งหลาย ย่อมเกี่ยวข้องกับที่นั้น ที่นั้นชื่อว่า ไม่มี
ผู้ตายในโลก ดังนี้ ฯ เป็นอันว่า เมื่อสัตว์ทั้งหลายตาย ที่ร่างกายอยู่
ในแผ่นดิน ผู้ชื่อว่า ไม่ตายในที่ที่ไม่เคยตายย่อมไม่มี ฯ แต่บุคคลทั้งหลาย
ผู้เช่นกับพระอนนทเถรเจ้า ย่อมปรินิพพานในที่ที่ไม่เคยตาย

ได้ยินว่า พระอนนทเถรเจ้า พิจารณาอายุสังขารในเวลาอายุ
๑๒๐ ปี ก็ทราบความสิ้นไปแห่งอายุ จึงแจ้งว่าเราจักปรินิพพานในวันที่ ๑
จากวันนี้ไป ฯ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้อยู่ ๒ ฝาก แห่งแม่น้ำโรหิณี ได้ฟัง
เรื่องนั้นแล้ว พวกที่อยู่ฝากนั้นก็กล่าวว่า พวกเราเป็นผู้มีอุปการะมากแก่
พระเถรเจ้า พระเถรเจ้าจักปรินิพพานในสำนักของพวกเรา ฯ พวกอยู่
ฝั่งโน้นก็กล่าวว่า พวกเราเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พระเถรเจ้า พระเถรเจ้า

จักปรีนิพพานในสำนักของพวกเรา ฯ พระเถรเจ้าได้ยื่นถ้อยคำของคน
เหล่านั้น ก็คิดว่า พวกคนที่อยู่ทั้ง ๒ ฝ่าย ล้วนแต่มีอุปการะแก่เรา เรา
ไม่อาจกล่าวได้ว่า พวกนี้ไม่มีอุปการะ ถ้าเรจักปรีนิพพานที่ฝั่งนี้ พวก
ฝั่งโน้นก็จักทะเลาะกับพวกฝั่งนี้ เพื่อดื้อเอาพระชาติ ถ้าเรจักปรีนิพพาน
ที่ฝั่งโน้น พวกฝั่งนี้ก็จักทำเหมือนกัน เมื่อการวนวายจักเกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น
เพราะอาศัยเราผู้เดียว เมืองจะสงบ ก็สงบเพราะอาศัยเราผู้เดียว แล้วจึง
บอกว่า พวกฝั่งนี้มีอุปการะแก่เรา พวกฝั่งโน้นก็มีอุปการะแก่เรา ผู้ชื่อว่า
ไม่มีอุปการะไม่มี พวกฝั่งนี้จึงประชุมกันอยู่แต่ฝั่งนี้ พวกฝั่งโน้นก็จึง
ประชุมกันอยู่แต่ฝั่งโน้น ฯ ในวันที่ ๑ จากวันนั้น พระอานนตเถรเจ้า
ก็ขึ้นไปนั่งบนอากาศสูง ๑ ชั่วโมงกลางแม่น้ำ แสดงธรรมแก่
มหาชนแล้วก็อธิบายว่า จงให้ร่างกายของเราแตกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่ง
จงตกที่ฝั่งนี้ ส่วนหนึ่งจงตกที่ฝั่งโน้น แล้วก็เข้าเตโชธาตุตามที่นั่งอยู่เดิม ฯ
เปลวไฟทั้งหลายก็ต้งขึ้น ร่างกายก็แตกเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งตกฝั่ง
ส่วนหนึ่งตกฝั่งโน้น มหาชนก็ร้องให้ร่ำไห้ ฯ เสียงร้องไห้ของมหาชน
เหมือนเสียงแผ่นดินทรุด เป็นเสียงน่ากรณายิ่งกว่าเสียงร้องไห้ ในวันที่
พระพุทธเจ้าปรีนิพพาน ฯ คนทั้งหลายร้องไห้อยู่ ๕ เดือน เทียวบันเพ้อ
อยู่ว่า เมื่อผู้ถือบาตรจีวรของพระศาสดาอยู่ ก็ปรากฏแก่พวกเราเหมือนเวลา
พระศาสดายังอยู่ บัดนี้พระศาสดาของพวกเราปรีนิพพานแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสถามสามเถรอีกว่า ติสสะ เธอไม่
กลัวเสียงเสื่อเหลืองเป็นต้น ในบ้านหรือ ? กราบทูลว่า ไม่กลัว พระเจ้าข้า
นอกจากข้าพระองค์ได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้นแล้ว ก็เกิดความยินดี แล้ว
สรรเสริญว่าด้วยคาถาประมาณ ๖๐ คาถา ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา
จึงตรัสว่า ติสสะ ฯ กราบทูลว่า อะไร พระเจ้าข้า ฯ ตรัสว่า เราจะไป
เธोजักไปหรือจักกลับ ฯ กราบทูลว่า เมื่อพระอุปัชฌาย์ของข้าพระองค์
พาข้าพระองค์ไป ข้าพระองค์ก็จักไป เมื่อพากลับก็จะกลับ พระเจ้าข้า ฯ
สมเด็จพระบรมศาสดาก็ได้เสด็จไปกับพระภิกษุสงฆ์ ฯ สามเถรมีความ

ประสงค์อยากจะกลับ ๆ พระเถระเจ้าแล้วจึงว่า คิสสะ ถ้าเธออยากกลับ ก็จงกลับ คิสสะสามเณรนั้นก็กราบสมเด็จพระบรมศาสดา และภิกษุสงฆ์ แล้วก็กลับไป ๆ องค์พระจอมไตรศาสดาก็ได้เสด็จกลับไปสู่พระเชตวัน

ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า โอ ! คิสสะสามเณรกระทำสิ่งที่ทำได้ยาก จำเต็มแต่เขาถือปฏิสนธิมา พวกญาติของเขา ก็ได้ถวายข้าววมชูปายาสชั้นแก่ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ในคราวทำมงคล ๘ คาวว ในเวลาเขาบรรพชา พวกญาติของเขาได้ถวายข้าววมชูปายาสชั้นอยู่ตลอด ๘ วัน แก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธานในภายในวิหาร ครั้นเขาบรรพชาแล้วก็ได้เข้าไปบ้านในวันที่ ๘ ได้บิณฑบาตถึงพันกับผ้าขาวถึง พันเพียงใน ๒ วันเท่านั้น รุ่งขึ้นก็ได้ผ้ากับผลอีกพันผืน เป็นอันว่าในเวลาเขาอยู่ที่นี่ ตากสักการะใหญ่ได้เกิดแก่เขา บัดนี้เขาทั้งหลายสักการะเช่นนั้นเสีย เข้าไปอยู่ในป่าเลี้ยงชีพด้วยอาหารปะปน สามเณรเป็นผู้ทำสิ่งที่ทำได้ยากแท้ คังน ๆ สมเด็จพระชินศรีศาสดาจึงเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอประชุมกันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบถวายบังคมทูลแล้ว จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อันปฏิบัติที่ชื่อว่า อาศัยลาภอย่างหนึ่ง ปฏิปทาที่ไปสู่นิพพานอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้คิดว่า เราจักได้ลาภด้วยอาการอย่างนั้น แล้วรักษาปฏิบัติอันอาศัยลาภ คือ การสมาทานธุดงค์มหารัณญิกธุดงค์เป็นต้น อบาย ๔ ข้อมเปิดปากไว้ออ ส่วนบุคคลผู้ละลาภสักการะ อันเกิดขึ้นด้วยปฏิบัติทางนิพพาน แล้วเข้าไปอยู่ป่าพากเพียรพยายาม ข้อมถือเอาซึ่งความเป็นพระอรหันต์ คังนแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า ปฏิปทาอาศัยลาภอย่างหนึ่ง ปฏิปทาทางนิพพานอย่างหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า รู้ข้อความอย่างนั้นแล้ว ไม่ควรยินดีสักการะ ควรเจริญวิเวก คังน

ในคำเหล่านั้น คำว่า ปฏิปทาอาศัยลาภอย่างหนึ่ง คือ ปฏิปทาอันชื่อว่า อาศัยลาภอย่างหนึ่ง ปฏิปทาทางนิพพานอย่างหนึ่ง เพราะภิกษุผู้จะทำให้เกิดลาภจะทำอกุศลกรรมเล็กน้อยก็ควร ความคตทั้งหลาย

มีความคคกายเป็นต้น ก็ควรทำ เพราะบุคคลทำความคคกายเป็นต้น อย่าง
 ใดอย่างหนึ่งในเวลาใด ลากก็เกิดในเวลานั้น ฯ เหมือนอย่างว่าบุคคล
 จุ่มมือลงไปในถาดข้าวปายาสแล้ว ยกขึ้นตรง ๆ ไม่จุ่มมือ มือก็เพียง
 แตะเบาเท่านั้น เมื่อจุ่มลงแล้วมือยกขึ้นก็ติดก้อนข้าวปายาสออกมา
 ด้วยฉันทใด ในเวลาทำการคคกายเป็นต้น ลากสักการะก็เกิดขึ้นฉันทนั้น
 ฉันทนั้นชื่อว่า ปฏิปทาอาศัยลากอันไม่ชอบธรรม ฯ ส่วนลากอันเกิดขึ้นด้วย
 เหตุการณ์เหล่านี้ คือ ความสมบูรณ์ด้วยอุปธิ การทรงไว้ซึ่งจิตร การสดับ
 เล่าเรียนมาก การมีบริวาร การอยู่ป่า ว่าเป็นลากชอบธรรม ส่วนภิกษุ
 ผู้จะทำปฏิปทาทางนิพพานให้เต็ม ควรละความคคกายเป็นต้นเสีย ไม่เป็น
 คนตาบอด ก็ควรเป็นเหมือนคนตาบอด ไม่ใช่คนใบ้ ก็ควรเป็นเหมือน
 คนใบ้ ไม่ใช่คนหนวก ก็ควรเป็นเหมือนคนหนวก ควรเป็นผู้ไม่โอ้อวด
 ไม่มีมารยา ฯ คำว่า ข้อน้อย่างนี้ คือ ภิกษุผู้ชื่อว่า เป็นสาวก เพราะ
 หมายความว่า เกิดในที่สุดแห่งการฟัง ซึ่งถ้อยคำของผู้ชื่อว่า พระพุทธเจ้า
 โดยหมายความว่า ผู้ตรัสรู้ซึ่งธรรมที่บังจยตกแต่ง และไม่ตกแต่งทั้งสัน
 รัชนั้น คือ ปฏิปทาอันให้เกิดลาภ และปฏิปทาทางนิพพานอย่างนั้นแล้ว
 ก็ไม่ควรยินดีต่อสักการะ คือ บังจย ๔ อันไม่ชอบธรรม ไม่ควรปฏิเสธ
 สักการะอันชอบธรรม ควรเจริญวิเวกมีกายวิเวกเป็นต้น ในวิเวกทั้ง ๓ นั้น
 ความเป็นผู้เดียวแห่งกาย ชื่อว่า กายวิเวก สภาวดี ๒ ชื่อว่า จิตวิเวก
 นิพพานชื่อว่า อุปจิตวิเวก ในวิเวกทั้ง ๓ นั้น กายวิเวก ย่อมกำจัดความ
 คลุกคลีด้วยหมู่คณะ จิตวิเวก ย่อมกำจัดความคลุกคลีด้วยกิเลส อุปจิตวิเวก
 ย่อมกำจัดความคลุกคลีด้วยสังขาร กายวิเวก ย่อมเป็นบังจยแห่งจิตวิเวก
 จิตวิเวก ย่อมเป็นบังจยแห่งอุปจิตวิเวก ข้อนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ได้ตรัสไว้ว่า กายวิเวก ย่อมมีแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีกายเปล่งออกแล้ว ผู้ยินดี
 ชิ่งในเนกขัมมะ จิตวิเวก ย่อมมีแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีจิตบริสุทธิ์ ผู้ถึงความ
 ผ่องใสอย่างเยี่ยม อุปจิตวิเวก ย่อมมีแก่บุคคลทั้งหลาย ผู้ไม่มีอุปธิ ผู้ถึงซึ่ง
 ธรรมอันปราศจากสังขาร ดังนั้น ภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ควรเจริญ
 วิเวก ๓ อย่างนี้ คือ ควรทำให้วิเวก ๓ อย่างนี้เจริญ ควรสงบอญฺ์ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาละ คนเป็นอันมากก็ได้ถึงโศดาปัตติผลเป็นต้น
คัมภีร์ ๕ จบเรื่องพระวนวาสติสสเถรเจ้า ๑ จบการพรรณนาพาลวรรค
จบวรรคที่ ๕ เพียงเท่านั้น

ก็เนื้อความในคาถาและอรรถกถา ซึ่งว่ามาแล้วนี้ ชี้ให้เห็นว่า
ปฏิบัติของบรรพชิตมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ปฏิบัติที่จะให้เกิดลาภอย่างหนึ่ง
ปฏิบัติที่จะให้ไปถึงนิพพานอย่างหนึ่ง ๑ ลาภที่เกิดขึ้นด้วยความคดกาย
เป็นต้น เป็นลาภที่ไม่ชอบธรรม ส่วนลาภที่เกิดขึ้นด้วยคุณธรรม เป็นลาภ
ที่ชอบธรรม ๑ ภิกษุผู้จะทำปฏิบัติทางนิพพานให้เต็ม ไม่ควรยินดีต่อลาภ
ที่ไม่ชอบธรรม แต่ไม่ควรปฏิเสธลาภที่ชอบธรรม ควรทำกาย ทำใจให้
สงบ การทำกายทำใจให้สงบนั้น แยกออกเป็น ๓ คือ เป็นกายวิเวก อันได้
แก่ หลีกออกจากหม้อยู่แต่ผู้เดียว ๑ เป็นจิตวิเวก อันได้แก่ ทำให้ได้ฌาน
สมาบัติ ๑ เป็นอุปธิวิเวก อันได้แก่ ทำให้ได้นิพพาน ๑ ในวิเวกทั้ง ๓ นั้น
ท่านได้อธิบายอุปการคุณไว้ว่า กายวิเวก กำจัดความคลุกคลีด้วยหมั่นคณะ
จิตวิเวก กำจัดความคลุกคลีด้วยกิเลส อุปธิวิเวก กำจัดความคลุกคลีด้วย
สวัชาร ๑ กายวิเวกเป็นบั้งจัญให้จิตวิเวก จิตวิเวกเป็นบั้งจัญให้
อุปธิวิเวก ดังนี้ ๑ คำว่า อุปธิวิเวกนั้น แปลว่า ความสงัดจากอุปธิ ๑
คำว่า อุปธินั้น ได้แก่ อะไร ข้อนั้นมีกล่าวไว้ในคัมภีร์จุฬนิทเทสว่า อุปธินั้น
ได้แก่ สิ่งทั้ง ๑๐ คือ ตัณหา ๑ ทิฏฐิ ๑ กิเลส ๑ กรรม ๑ ทุจริต ๑ อาหาร ๑
ปฏิมะ ๑ ธาตุที่มีจิตวิญญาณอีก ๕ กับอาบตะนะภายใน ๖ วิญญาณ ๑ ทั้งนี้
ในอริยสัจธรรมได้ตั้งวิเวกระยะแห่ง คำว่า อุปธิไว้ว่า อุปธิยต เอตถ
สุขทุกขนติ อุปธิ อตตภาโว กามคุณา จ ซึ่งแปลว่า สุขทุกข์ ข้อมขังอยู่
ในนั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงชื่อว่า ทังขังสุข ทุกข์ ๑ ทังขังสุข ทุกข์นั้น คือ
อติภาพ และกามคุณ ดังนี้

ข้อที่ว่า ควรเจริญวิเวกนั้น คือ ภิกษุควรทำวิเวกทั้ง ๓ ให้สำเร็จ
คือ ให้มีขมในตน ดังนี้ การทำวิเวกทั้ง ๓ ให้สำเร็จ คือ ทำให้ได้กาย-
วิเวก อันได้แก่ หลีกออกจากหม้อยู่แต่ผู้เดียว ทำให้ได้จิตวิเวก อันได้แก่
ทำให้ได้สมาบัติ ๔ ทำให้ได้อุปธิวิเวก อันได้แก่ ทำให้ได้นิพพาน เมื่อ

ได้แล้ว เมื่อนั้นก็เป็นอันว่าสนทุกขในวัฏสงสาร เพราะฉะนั้น จึงควรที่
พระภิกษุทั้งหลาย จะพยายามทำให้ได้วิเวกทั้ง ๓ นี้ จึงจะเป็นการดี
สนเนอความในเทศนาภักขันเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๐

กัมมวิรัชททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระราชเถรเจ้าเป็นต้น

นิชนิว ปวตัตตารนติ อิมํ ชมมเทสนํ สจฺฉา เขตฺวเน วิหรนฺโต
อาบสุมนฺตํ ราธํ อารพฺภ กถสฺส.

โส กิร คีหิกาเล สาวตฺถิยํ ทศศกฺคพฺราหฺมโณ อโหสฺสติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระราชเถรเจ้า ตามกัมมวิ
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธุศาสนา และพุทธุศาส
นิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระราชเถรเจ้า

คำเนินความตามกัมมวิรัชพระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระราชเถรเจ้า ไว้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า นิชนิว ปวตฺตารํ ดังนั้

ดังได้สดับมาว่า พระราชเถรเจ้านั้น เวลาเป็นคฤหัสถ์อยู่ ได้เป็น
พราหมณ์ชั้ดสน อยู่ในกรุงสาวัตถี ฯ พราหมณ์นั้นคิดว่า เราจักมีชีวิตอยู่
ในสำนักของภิกษุทั้งหลาย แล้วไปวิหาร ดายหญ้า บัดกวาดบริเวณ ถวาย
น้ำล้างหน้าเป็นตน อยู่ในวิหาร ฯ ภิกษุทั้งหลายก็สงเคราะห์พราหมณ์นั้น
แต่ไม่ต้องการให้บรรพชา เมื่อพราหมณ์นั้นไม่ได้บรรพชา ก็ชูปหอม

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาทรงเสด็จโลกในเวลางวันสว่าง ก็ได้ทรงเห็นพราหมณ์นั้น แล้วทรงรำพึงว่า อะไรมนอ ก็ทรงทราบว่าพราหมณ์นั้นจักได้เป็นพระอรหันต์ จึงทำเป็นเหมือนเสด็จเลียบวิหารในเวลาเย็นเสด็จไปหาพราหมณ์นั้น ตรัสถามว่า พราหมณ์ เธอทำอะไรอยู่ พราหมณ์นั้นกราบทูลว่า ข้าพระองค์ปฏิบัติภิกษุทั้งหลายอยู่ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า เธอได้รับสงเคราะห์จากภิกษุเหล่านั้นหรือไม่ ? กราบทูลว่า ได้ พระเจ้าข้า ได้รับเพียงอาหารเท่านั้น แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ให้ข้าพระองค์บรรพชา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงให้ประชุมภิกษุสงฆ์เพราะต้นเหตุอันนี้ ตรัสถามเรื่องนั้นแล้ว จึงตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย มีใครระลึกถึงความดีของพราหมณ์นั้นได้ ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้ากราบทูลว่า ข้าพระองค์ระลึกได้ เมื่อข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พราหมณ์นั้นได้ให้คนเอาอาหาร ๑ หัพพี ที่เขานำมาเพื่อคนเฝ้าบาตรข้าพระองค์ ข้าพระองค์ระลึกถึงความดีอันนี้ ของพราหมณ์นั้นได้อยู่ ฯ เมื่อสมเด็จพระบรมครูตรัสว่า สารีบุตร การที่เธอจะปลดปล่อยหมู่ผู้อุปการะอย่างนี้จากทุกข์ จะไม่ควรรู้หรือ พระสารีบุตรเถรเจ้า ก็กราบทูลว่า ควร พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักให้พราหมณ์บรรพชา แล้วก็ให้พราหมณ์บรรพชา ฯ อาสนะในที่สุตมทั้งอาสนะ ซึ่งมีอยู่ในหอนั้นก็ได้ถึงแก่พระราชนั้น พระราชนั้นก็ลำบากด้วยข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น ฯ พระเถรเจ้าก็พาพระราชนั้นเที่ยวไปในนาสาถาน ให้โอวาทสั่งสอนอยู่เนือง ๆ ว่า สิ่งนี้เธอควรทำ สิ่งนี้เธอไม่ควรทำ ฯ พระราชนั้นก็เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้รับโอวาทโดยเคารพ เพราะฉะนั้น เมื่อพระราชนั้นปฏิบัติตามคำสอน ก็ได้บรรลุพระอรหันต์ในไม่ช้าวัน ฯ พระเถรเจ้าก็พาพระราชนั้นไปเฝ้าพระศาสดา กราบถวายบังคมแล้วก็นั่งลง ฯ ครั้งนั้น พระศาสดาก็ทรงปราศรัยไต่ถามว่า สารีบุตร อันเตवासิกของเธอว่าง่ายหรือไม่ ? พระสารีบุตรกราบทูลว่า พระเจ้าข้า อันเตवासิกของข้าพระองค์ว่าง่ายยิ่งนัก ถึงลึกลับเพราะความผิดใด ๆ ก็ไม่เคยโกรธ ฯ จึงตรัสว่า สารีบุตร เมื่อเธอได้สัทธิวิหาริกเช่นนี้ เธอจะรับสักเท่าไร ? กราบทูลว่า ถึงมากก็รับ พระเจ้าข้า

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันในธรรมสภาว่า ได้ยินว่า พระสารีบุตรเถรเจ้าเป็นผู้กตัญญูกตเวที ได้ให้พรหมณ์จัดสนบรพชา เพราะระลึกถึงอุปการคุณเพียงข้าพเจ้าที่พี่เดียว ฝ่ายพระราชเถรเจ้าผู้ควรแก่ โอวาท ก็ได้ผู้ควรแก่โอวาท ฯ สมเด็จพระศาสดาได้ทรงสดับถ้อยคำของ ภิกษุเหล่านั้นแล้ว จึงตรัสว่า ไม่ใช่แต่เพียงวันเท่านั้น ถึงเมื่อก่อนสารีบุตรก็ เป็นผู้กตัญญูกตเวทีเหมือนกัน แล้วทรงแสดงกลิ่นจิตตชาดกในทณินาค อันนี้ให้พิสดาร เพื่อประกาศความข้อนั้นว่า เสนาหมู่ใหญ่ว่าเรจึงเพราะ อาศัยกลิ่นจิตตกumar ก็ได้จับพระเจ้าโกศลผู้ไม่รู้จักพอในสมบัติของตนได้ ทั้งเป็นฉันทิโก ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยนิสสัย ผู้มีความเพียรแรงกล้า ผู้อบรม กุศลธรรม เพื่อถึงความปลอดโปร่งจากเครื่องเกาะเกี่ยว ก็ต้องถึงซึ่งความ สิ้นไปแห่งสังโยชนทั้งปวงโดยลำดับฉันทิโก ดังนี้ ฯ ได้ยินว่า ในคราวนั้น พระสารีบุตรได้เป็นช่างซึ่งเที่ยวไปผู้เดียว ได้ไปเฝ้าช่างเผือกเพราะรู้จัก อุปการคุณ ที่พวกช่างไม้ทำให้เท้าของตนหายโรค ฯ พระพุทธองค์ทรง แสดงชาดก ปรรภพระเถรเจ้าอย่างนั้นแล้ว ก็ทรงปรรภพระราชเถรเจ้า แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชรรคภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่าย เหมือน พระราชา ไม่ควรโกรธ แม้ด้วยการที่ผู้อื่นแสดงโทษแล้วกล่าวสั่งสอน นอกจากควรเห็นผู้ให้โอวาทเหมือนกับผู้บอกขุมทรัพย์ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรง แสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถาว่า นิธินํ ว ปวตตารํ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลเห็นผู้ใด เป็นผู้ชัโหม เป็นผู้กล่าวข่มขู่ เป็นผู้มีความคิด ดี เหมือนกับผู้บอกขุมทรัพย์ ควรคบบุคคลเช่นนั้น ผู้เป็นบัณฑิต ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ขมทรัพย์ ได้แก่ ไหทรัพย์อันเต็มด้วยเงินทอง เป็นต้น ซึ่งบุคคลฝังไว้ในที่นั้น ๆ ฯ คำว่า ผู้บอก คือ เป็นเหมือนผู้ เมตตาคณจัดสนที่เลี้ยงชีวิตได้โดยผิคน้อง บอกว่า จงมา เราจักแสดง อุปายแห่งการมีชีวิตให้แก่เจ้าอย่างสุขสบาย แล้วก็นำไปยังที่ฝังทรัพย์ เหยียบคมือออกบอกว่า เจ้าจงถือเอาทรัพย์นั้นไปเลี้ยงชีวิตให้เป็นสุขเถิด ฯ คำว่า ผู้ชัโหม ได้แก่ ผู้แสดงโทษ ๒ จำพวก คือ จำพวกแสวงหาช่องว่าง

เราจักข่มขีเราด้วยสิ่งที่ไม่สมควร หรือด้วยความพลั้งพลาดอันนี้ดี ในท่ามกลางสงฆ์ ดังนี้ • ผู้ตั้งอยู่ในสภาพด้วยอำนาจแห่งการข่มขี โดยเล็งดูโทษอันนั้นเพื่อให้ระงับข่มขี เพื่อบุคคลจะหวั่นไหวแล้ว เพื่อบ่มงความสำเร็จแห่งคุณธรรมมศีลเป็นต้นแก่ผู้นั้น • จำพวกหลังนี้ หมายถึงในที่นี้ • คนจัดสนตั้งจะมีผู้คัดค้านแล้ว ชี้บอกข่มขีให้ว่า เจ้าจงถือเอาทรัพย์นี้ก็ไม่โกรธ มีแค่บั้นเหงาใจ เมื่อบุคคลเช่นนั้นเห็นความไม่สมควร หรือความพลั้งพลาดแล้วบอกให้ ใคร ๆ ก็ไม่ควรโกรธ ควรยินดีอันนั้น ควรบอกไว้ว่า ท่านขอรับ ท่านผู้ตั้งอยู่ในฐานะแห่งอาจารย์หรืออุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าแล้วสั่งสอน ได้ทำความดีใหญ่แล้ว ขอท่านทั้งหลายจงว่ากล่าวข้าพเจ้าอีก • คำว่า ผู้กล่าวข่มขี คือ บางคนได้เห็นสิ่งที่ไม่สมควร หรือความพลั้งพลาดของผู้นั้นมีสัทธาวิหริกมั่นคง ก็ไม่อาจว่ากล่าวได้ ด้วยคิดว่า ผู้นั้นปฏิบัติเราโดยเคารพ ด้วยการให้น้ำล้างหน้าเป็นต้น ถ้าเราจะว่าเขา เขาก็จะไม่ปฏิบัติเรา เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเสื่อมของเราจักมี ดังนี้ ไม่เชื่อว่าผู้กล่าวข่มขี เชื่อว่าผู้เทหยากเขอลงในพระศาสนานี้ • ส่วนผู้ใดเห็นโทษเช่นนั้นแล้ว คิดว่า ว่ากล่าว ข่มขี ทำทัณฑกรรมไล่ออกจากวิหาร ให้ศึกษาตามสมควรแก่โทษ ผู้นั้นชื่อว่าผู้กล่าวข่มขี เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า • ข้อนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า อานนท ผู้ที่ควรข่มขี เรากล่าวว่าการข่มขี ผู้ที่ควรยกย่อง เรากล่าวว่าการยกย่อง ผู้ใดเป็นลาระ คือ เป็นแก่น ผู้นั้นก็จักตั้งอยู่ ดังนี้ • คำว่า ผู้มีความคิด คือ ผู้ประกอบด้วยขันโมขบัญญัติ • คำว่า ผู้นั้น คือ ควรคบบัณฑิตเช่นนั้น เพราะว่าเมื่ออันเตวาสสิกคอบอาจารย์เช่นนั้น ย่อมมีแต่ดีไม่มีเสีย มีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อม ดังนี้ • ในเวลาจบเทศนาลง บุคคลเป็นอันมากก็ถึงโศคาบัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล จบเครื่องพระราชาเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

ในเรื่องพระราชาเถรเจ้านั้น มีเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ว่าง่ายสอนง่าย ย่อมเป็นผู้เจริญ เพราะว่าคนทั้งหลายย่อมไม่ชอบคนว่ายากสอนยาก ย่อมเกลียดชังคนว่ายากสอนยาก ไม่มีใครอยากสงเคราะห์ช่วยเหลือคนว่ายากสอนยาก ถึงจะเป็นลูกหลานของเราก็ตาม ส่วนผู้ที่ว่าง่ายสอนง่ายนั้น

ย่อมมีผู้รักใคร่พอใจ มีผู้เมตตากรุณา มีผู้อากสงเคราะห์ช่วยเหลือ เมื่อเป็นอย่างนั้นก็หวังได้แต่ความเจริญ เป็นลำดับไป เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะเป็นคนว่าง่าย สอนง่าย ในเวลาที่มีผู้กล่าวสั่งสอน ควรยินดีฟัง ยินดีกระทำตาม ควรเห็นผู้กล่าวสั่งสอนว่าเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ ถึงผู้นั้นจะพูดคำเขื่อนักก็ตาม ก็ไม่ควรโกรธ ควรทำเหมือนคนยากจนที่มีผู้คุกคามทรัพย์ แล้วขบอกขุมทรัพย์ให้ แล้วเกิดความดีใจฉะนั้น แต่ให้เข้าใจว่า ผู้กล่าวสั่งสอนนั้นมีอยู่ ๒ จำพวก คือ จำพวกหนึ่งมักจะกตจะเหยียบในท่ามกลางสงฆ์ หรือท่ามกลางเพื่อนฝูง เพื่อให้เกิดความละอาย ความเสียหาย อีกจำพวกหนึ่งเป็นผู้หวังดี คือ หวังอยากให้รู้สิ่งที่ยังไม่รู้ หวังอยากอนุเคราะห์สิ่งที่ดีแล้ว หวังให้มีศีลธรรมเจริญยิ่งขึ้นไป ๆ จำพวกก่อนใช้ไม่ได้ เมื่อสังเกตเห็นผู้ใดเป็นอย่างจำพวกก่อน ก็ไม่ควรเข้าใกล้จำพวกนั้น เพราะว่าถ้าเข้าใกล้ ก็จะได้รับความอับอายในเวลาใดเวลาหนึ่งเป็นแน่ เมื่อเห็นว่าจำพวกใดเป็นเหมือนจำพวกหลัง ควรเข้าใกล้จำพวกนั้น เพราะว่าเมื่อเข้าใกล้จำพวกนั้นจะได้แต่ความเจริญยิ่งขึ้นไปเท่านั้น ๆ ในพระคถาเรียกผู้กล่าวสั่งสอนนี้ว่า ผู้ชโหม ผู้กล่าวข่มขู่ ซึ่งมีเนื้อความดังที่ได้แดงมาแล้วนั้น

ต่อไปนี้ เป็นเรื่องพระอัสสชิปุนัพพสกะว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพวกภิกษุผู้ชื่อว่าอัสสชิและปุนัพพสกะให้เป็นคันเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า โอวเทชยานุสาเสยย คังน

ส่วนเทศนาได้ตั้งขึ้นที่ภิกขุ ๑ ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านั้นเป็นสัทธิวิหาริกของพระอัครสาวกทั้ง ๒ ก็จริง แต่เป็นภิกษุลามก ไม่มีความละอาย ๆ ภิกษุเหล่านั้นเมื่ออยู่ทักขิภาครกับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ซึ่งเป็นบริวารของตน ได้ทำอนาจารต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปลุกกอดอกไม้เองบ้าง ให้ผู้อื่นปลุกบ้าง กระทำกุกุสกรรม เลี้ยงชีวิตด้วยปัจจัยทั้งหลายอันเกิดจากกุกุสกรรมนั้น ได้กระทำอวาสนนั้น ไม่ให้เป็นอวาสนสำหรับภิกษุทั้งหลายผู้มีสัจจะรัก ๆ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว จึง

ครีส์ตังพระอัครสาวกทั้ง ๒ กับทั้งบริวาร เพื่อการกระทำบิณฑบาตนิยกรรณแก่
ภิกษุเหล่านั้น แล้วครีส์ว่า เรืองไปสารีบุตรโมคคัลลาน์ ในจำพวกภิกษุ
เหล่านั้น ภิกษุเหล่าใดไม่กระทำตามถ้อยคำของพวกเธอ พวกเธอจงทำ
บิณฑบาตนิยกรรณแก่ภิกษุเหล่านั้น ส่วนพวกใดกระทำตาม พวกเธอจงว่า
กล่าวสั่งสอนพวกนั้น ก็ผู้ว่ากล่าวสั่งสอน ย่อมไม่เป็นที่รักของผู้ไม่ใช่
บัณฑิต แต่เป็นที่รักที่พอใจของผู้เป็นบัณฑิต ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดง
ธรรมสืบทอดข้อความจึงตรัสพระคาถาว่า โอวเพชยานสาเสขย เป็นต้น
ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลควรว่ากล่าวสั่งสอนและควรห้ามจากสิ่งที่ไม่ดี ๆ ก็ผู้
ว่ากล่าวสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นที่รักของคนดี ไม่เป็นที่รักของคนไม่ดี ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ควรว่ากล่าว มีคำอธิบายว่า ผู้ว่าในเวลาเกิด
เรื่อง ชื่อว่า ว่ากล่าว ผู้สวดโทษที่ยังไม่มาถึง ด้วยคำเป็นต้นว่า อย่าให้
ความเสื่อมเสียแก่ท่าน ดังนี้ ในเวลาที่ยังไม่มีเรื่อง ชื่อว่า สั่งสอน ๆ ผู้ว่า
ค่อน้ำ ชื่อว่า ว่ากล่าว ผู้สั่งทูลหรือข่าวไปปล้ำเล็ง ชื่อว่า สั่งสอน ๆ ผู้
ว่าคราวเดียวชื่อว่า ว่ากล่าว ผู้ว่าเรื่อย ๆ ชื่อว่า สั่งสอน อีกอย่างหนึ่งว่า
ผู้ว่ากล่าวนั่นเอง ชื่อว่า ผู้สั่งสอน ควรว่ากล่าวสั่งสอนอย่างนี้ ๆ คำว่า
จากสิ่งที่ไม่ดี อธิบายว่า ควรห้ามจากสิ่งที่เป็นอกุศล ให้ตั้งอยู่ในสิ่งที่เป็น
กุศล คำว่า แห่งคนดี คือ บุคคลเช่นนั้นย่อมเป็นที่รักแห่งคนดีทั้งหลาย
มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ส่วนคนเหล่าใด ไม่เห็นธรรมข้ามลวงโลกหน้าเลียบ
เห็นแก่อามิส บวชเพื่อเลี้ยงชีวิต ผู้ว่ากล่าวสั่งสอนนั้น ย่อมไม่เป็นที่
รักของพวกไม่คั้นนี้ ซึ่งแทงด้วยหอก คือ ปากอยู่อย่างนี้ว่า ท่านไม่ใช่
อุปัชฌาย์อาจารย์ของเรา เหตุไรจึงว่าเรา ดังนี้ ๆ ในเวลาจบเทศนาลง
บุคคลเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น

ฝ่ายพระสารีบุตรโมคคัลลาน์ ไปในที่นั้นแล้วก็ว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุ
เหล่านั้น ๆ ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุบางพวกก็รับกระทำตามโอวาทโดยดี
บางพวกก็สีก บางพวกก็ต้องบิณฑบาตนิยกรรณ ดังนี้แล ฯ จบเรื่องพระ-
อัสสชิ และปุนัพพสุกะเพียงเท่านั้น

ในเรื่อง พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า คนดีย่อมชอบให้ผู้อื่นว่ากล่าวสั่งสอน คนไม่ดีย่อมไม่ชอบให้ผู้อื่นว่ากล่าวสั่งสอน เพราะฉะนั้น ให้เข้าใจเถิดว่า ผู้ใดไม่ชอบให้ว่ากล่าวสั่งสอน หรือไม่ชอบฟังคำสั่งสอน ไม่ชอบอ่าน ไม่ชอบดูหนังสือว่าด้วยคำสั่งสอน ผู้นั้นเป็นคนไม่ดี คือ เป็นคนมีนิสัยไม่ดี เมื่อเห็นผู้ใดเป็นคนชอบให้ว่ากล่าว สั่งสอน ชอบคำสอน ชอบอ่าน ชอบดูหนังสือว่าด้วยคำสั่งสอน ให้เข้าใจไว้เถิดว่าผู้นั้นเป็นคนดี เป็นคนมีนิสัยดี แล้วให้หลีกเลี่ยงคนมีนิสัยไม่ดีเสีย อย่าได้คบเป็นมิตรสหาย หรือเป็นศิษย์เป็นอาจารย์ ตลอดจนเป็นภรรยาสามีเป็นอันขาด ให้คบแต่คนดีที่มีนิสัยชอบให้ว่ากล่าวสั่งสอนเท่านั้น เมื่อไม่ได้ผู้เช่นนั้น ก็ไม่ต้องว่า หมายความว่าต่างกันก็มี หมายความว่าอย่างเดียวกันก็มี ดังที่แสดงมาแล้วนั้น สันเนอความในเทศนาภักขันทีเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๑

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระฉันทนเถรเจ้า

น ภเช ปาเปเก มิกุเตติ อิมั ชมฺมเทสนั สกฺกา เขตฺวเน วิหรนฺโต
ฉนฺนตฺเถรึ อารพฺภ กเถสิ

โส กิราขสฺมา อมฺหากั อชฺชปฺปเตน สทฺธิ มหาภินิฏฺขมนฺนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระฉันทนเถรเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระฉนฺนเถรเจ้า

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชศวนาราม ทรงปรารภพระฉนฺนเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า น ภเช ปาปกะ มิตฺเต ดังนี้

ได้ยินว่า พระฉนฺนเถรเจ้าได้ดำพระอัครสาวกทั้งสองว่า เมื่อเราออกสู่มหาภิเนษกรรม กับพระลูกเจ้าของเราในคราวนั้น เราไม่เห็นผู้อื่นแม้สักคนเดียว มาบัดนี้พวกนี้มากล่าวว่า เราชื่อสาริบุตร เราชื่อโมคคัลลาน์ เราเป็นอัครสาวก ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นจากภิกษุทั้งหลาย ก็ให้หาพระฉนฺนเถรเจ้ามาเฝ้าแล้วทรงสั่งสอน ฯ พระฉนฺนเถรเจ้าก็นั่งอยู่เพียงในขณะนั้น แล้วกลับไปดำพระเถรเจ้าทั้งหลายอีก ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาได้รับสั่งให้หาพระฉนฺนเถรเจ้าผู้ดำอย่างนี้ถึง ๓ ครั้งมาเฝ้า แล้วทรงสั่งสอนว่า ฉนฺนะ อัครสาวกทั้งหลายเป็นมิตรที่ดีของเธอ เป็นบุรุษชั้นสูง เธอจงคบมิตรที่ดีเช่นนั้น ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า น ภเช ปาปกะ มิตฺเต เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลไม่ควรคบมิตรลามก ไม่ควรคบบุรุษอธรรม ควรคบแต่มิตรที่ดี ควรคบแต่บุรุษชั้นสูง ดังนี้

เนื้อความแห่งคาถานี้ ผู้ยินดีในอกุศลกรรม มีกายทุจริตเป็นต้น ชื่อว่ามิตรที่เลว ฯ ผู้ประกอบในสิ่งที่ไม่ควร มีการตัดช่องย่องเบาเป็นต้น กิดิ มีการแสวงหาที่ไม่ควร ๒๐ อย่าง เป็นประเภทกิดิ ชื่อว่าบุรุษอธรรม ฯ บุคคลไม่ควรคบ คือ ไม่ควรเข้าใกล้ซึ่งมิตรที่ลามก และบุรุษอธรรมทั้งสองนั้น ควรคบ คือ ควรเข้าใกล้เฉพาะมิตรที่ดี และบุรุษที่ดี อันแปลกจากคนสองจำพวกนั้น ดังนี้แล ฯ ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น

ส่วนพระฉนฺนเถรเจ้า ถึงได้ฟังโอวาทแล้วยังดำ่ว่าภิกษุทั้งหลาย อยู่อก เหมือนเมื่อก่อน ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลสมเด็จพระบรม

ศาสดาออก ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า เมื่อเรายังอยู่พวกเธอ
 ไม่อาจให้พระฉันทนศึกษาได้ นอกจากเมื่อเราปรินิพพานแล้ว จึงจัก
 อาจ พอลถึงเวลาปรินิพพาน เมื่อพระอรหันตเถรเจ้าทูลถามว่า ข้าแต่
 พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อพระฉันทนเถรเจ้าอย่างไร ?
 พระเจ้าข้า ตรัสสั่งว่า อานนท์ พวกเธอควรลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทนนะ ฯ
 เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว พระฉันทนได้ฟังพรหมทัณฑ์
 ที่พระอรหันตเถรเจ้าบอกขึ้นแล้ว ก็เป็นทุกข์ไม่สบายใจ เป็นลมล้มลง
 ไปถึง ๓ ครั้ง แล้วอ่อนวอนว่า ขอท่านทั้งหลายอย่าให้ข้าพเจ้าฉิบหายเลย ฯ
 เมื่อปฏิบัติก็ได้สำเร็จอรหัตต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาในไม่ช้า จบเรื่อง
 พระฉันทนเถรเจ้าเพียงเท่านี้

ในเรื่องพระฉันทนเถรเจ้านี้ มีพิสดารอยู่ในพระวินัยปิฎกแล้ว ข้อที่
 ท่านผู้ฟังทั้งหลายควรจะจำใส่ใจไว้ ก็เพียงแต่คำสอนของพระพุทธเจ้าว่า
 บุคคลไม่ควรคบมิตรที่ลามก ไม่ควรคบบุรุษอธรรม ควรคบมิตรที่ดี
 ควรคบบุรุษชั้นสูงเท่านั้น ดังนี้ เพราะเหตุไรจึงไม่ให้คบมิตรที่ลามก ไม่ให้
 คบบุรุษอธรรม เพราะเหตุว่ามิตรที่ลามก และบุรุษธรรมนั้น จะทำให้เกิด
 โทษทุกข์ภัยแก่ตนผู้คบ อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ตนเสียชื่อว่า คบคบเลว เพราะ
 เหตุไรจึงควรคบแต่มิตรที่ดี ควรคบแต่บุรุษชั้นสูง เพราะเหตุว่า การ
 คบมิตรที่ดี และบุรุษชั้นสูงนั้น จะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนผู้คบ
 อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ตนได้ชื่อเสียงดี ฯ อันการคบคนนี้เป็นของสำคัญมาก
 โบราณว่า คบคนดีมีศรีแก่ตัว คบคนชั่วพาทย์ได้ยาก ดังนี้

ข้อที่ว่า การคบคนเลว จะต้องให้เกิดโทษทุกข์ภัยแก่ตนผู้คบ
 อย่างน้อยตนก็เสียชื่อว่าคบคนเลว ส่วนการคบคนดี ทำให้เกิดประโยชน์
 สุขแก่ตนผู้คบ อย่างน้อยก็ทำให้ตนได้ชื่อเสียงดีว่าคบคนดีนั้น ขอบก
 เรื่องนกแซกเต่าสองพี่น้องมาเป็นอุทาหรณ์ กล่าวคือ ในอดีตกาลล่วง
 มาแล้ว มีนกแซกเต่าสองพี่น้องอยู่ในป่าไม้งิ้ว ที่สามบุรพต คือ
 ภูเขาหินแห่งหนึ่ง ฯ ก็ทางเหนือลมแห่งภูเขาดินนั้น มีบ้านโจร ๕๐๐

คนอยู่ ทางใต้ลมมีอาศรมฤๅษี ๕๐๐ องค์ ฯ ในเวลาที่ลูกนกแขกเต้า
หนึ่งสองพอบินได้ ก็มีลมพัดว่อนเกิดขึ้น ฯ ลูกนกแขกเต้าทั้ง ๒ นั้น ถูกลม
พัดว่อนพัดพัดแยกทางกันไป ฯ ครั้นนั้น นกแขกเต้าตัวหนึ่งไปตกลงใน
ระหว่างกองอาวุธ ที่แม่บ้านโจร พวกโจรตั้งชื่อว่า สัตติคุมพะ แปลว่า
นกพุ่มหอก เพราะตกลงในระหว่างอาวุธนั้น แล้วก็เดินโตอยู่กับพวกโจร ฯ
ตัวหนึ่งไปตกลงในระหว่างกองดอกไม้ที่หาศุภทายใกล้อาศรม พวกฤๅษีตั้ง
ชื่อว่า บุปณะ แปลว่า นกดอกไม้ เพราะตกลงในระหว่างดอกไม้ แล้ว
ก็โตอยู่กับพวกฤๅษี ฯ ในคราวนั้น พระราชาทรงพระนามว่าปัญจาละ ใน
อุตตรปัญจาเลนคร ทรงประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง แล้วทรงขึ้นรถเสด็จ
ไปป่าเพื่อล่าเนื้อ ตรัสว่าเนื้อหนึ่งไปทางผู้ใด ผู้นั้นจะต้องถูกปรับไหม แล้ว
เสด็จลงจากรถทรงถือธนูยืนอยู่ในที่กำบัง ฯ ครั้นนั้นมีละมั่งตัวหนึ่ง เมื่อ
คนทั้งหลายตีพุ่มไม้ ก็ถูกชนแลศหาทางไป ได้เห็นทางพระราชาทรงยืน
อยู่เงียบสงัดก็หันหน้าไปทางนั้นวิ่งหนีไป ฯ คนทั้งหลายก็หัวเราะเยาะเย้ย
พระราชา ฯ พระราชาทรงดำริว่า บัดนี้ เราจักจับมันให้ได้ จึงขึ้นรถ
ติดตามเนื้อนั้นไปโดยเร็ว ฯ ราชบุรุษทั้งหลาย ก็ไม่อาจติดตามทัน ฯ
พระราชามินายสารถิเบินท์ ๒ คือ สองคนกับนายสารถิ ติดตามเนื้อไปไม่
พบเนื้อแล้วก็กลับมา ทรงอาบนาคมน้ำที่ชอกเขาอนันนารัณมย์ใกล้บ้านโจร
แล้วก็ทรงบรรทมที่ใต้ร่มไม้

ในคราวนั้น โจรทั้งปวงเข้าไปป่า เหลืออยู่แต่คนพุ่มหอกกับพ่อครัว
คนหนึ่งอยู่ภายในบ้าน ฯ คนพุ่มหอกออกจากบ้านแล้ว ก็ไปพบพระ
ราชาทรงบรรทมอยู่อย่างนั้น แล้วกลับเข้าบ้านเข้าไปสวดภาษามนุษย์กับพ่อครัวว่า
เราจงฆ่าพระราชานี้เอาเครื่องนุ่งห่มและเครื่องประดับหมดแล้ว จับเท้าตาก
ไปทิ้งไว้ในที่แห่งหนึ่ง ปกปิดด้วยกิ่งไม้ไว้เถิด ฯ พระราชาตื่นบรรทมขึ้น
ได้ยินเสียงนั้นก็ทรงกลัวว่า หนีไม่พ้น จึงขึ้นรถหนีไปจากที่นั้น ไปถึงอาศรม
ของพวกฤๅษี

ครั้นนั้น พวกฤๅษีได้ไปป่าเพื่อหาผลไม้ มีแต่นกดอกไม้อยู่ใน
อาศรม นกดอกไม้ได้เห็นพระราชาแล้ว ก็ทูลปราศรัยด้วยคำว่า ข้าแต่มหา

ราชเจ้า พระองค์เสด็จมาแต่แล้ว ถึงพระองค์เสด็จมาแต่ไกล ก็เหมือน
ไกล ดังนั้นเป็นต้น ฯ พระราชาทรงโปรดการปราศรัยของนกนั้น จึงทรง
สรรเสริญนกคอกไม้ จิตเตียนนกพุ่มหอม ว่านกตัวนี้ดีมาก นกตัวนี้
ประกอบด้วยธรรมอันเยี่ยม ส่วนนกแขกเต้าตัวโน้น พดหยาบคาย ฯ
นกคอกไม้ได้ฟังแล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า ข้าพระองค์มีบิดา
มารดาเคียวกันกับนกตัวนั้น แต่นกตัวนั้นไม่ได้ได้อยู่ในสำนักคนใด พวก
โจรได้แนะนำด้วยธรรมของโจร ส่วนข้าพระองค์เติบโตอยู่ในสำนักคนดี พวก
พวกราชบัณฑิตแนะนำด้วยธรรมของบัณฑิต เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์ทั้งสองจึง
ต่างกันโดยธรรมะ กราบทูลดังนี้แล้ว เมื่อจะแสดงธรรมถวายพระราชา
จึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชาเจ้า บุคคลคบคนใดเป็นคนดีหรือคนไม่ดี
ก็ตาม มีศีลหรือไม่ศีลก็ตาม ก็ตกอยู่ในอำนาจของคนนั้น ฯ บุคคล
คบมิตรเช่นใดก็เป็นเช่นนั้น เพราะมีการอยู่ร่วมเช่นนั้น ฯ อาจารย์
คบลูกศิษย์ ลูกศิษย์คบอาจารย์ ก็ย่อมเกี่ยวเนื่องกันเหมือนกับบุตร
ที่แปดเบือนหลังฉะนั้น ฯ ผู้มีบุญญาภิบาลการแปดเบือน ก็ไม่ควร
มีสหายเลวทราม ฯ ผู้ใดห่อปลาเน่าด้วยหญ้าสุกะ คือ หญ้าชนิดหนึ่ง
มีใบคาย มีใบใหญ่พอห่อปลาได้ ซึ่งเกิดอยู่ตามริมแม่น้ำ ใบสุกะ
ของผู้นั้นก็ย่อมมีกลิ่นเหม็นฉุนใด การคบคนพาลก็ฉุนนั้น ฯ ผู้ใดห่อ
กฤษณาด้วยใบไม้ ใบไม้ของผู้นั้นก็มีกลิ่นหอมฉุนใด การคบบัณฑิต
ก็ฉุนนั้น ฯ เพราะฉะนั้น ผู้เป็นบัณฑิตรู้จักความแปรไปของตน เหมือน
กับความแปรไปแห่งใบไม้สำหรับห่อ ก็ไม่ควรคบอสัปปุรุษ คือ คนเลว
ควรคบแต่สัปปุรุษ คือ คนดี เพราะอสัปปุรุษย่อมพาไปในนรก สัปปุรุษย่อม
พาไปสวรรค์ ดังนั้น ฯ พระราชาทรงเลื่อมใสด้วยธรรมกถาของนกคอกไม้
นั้นแล้ว ก็ให้พวกราชบัณฑิตมาถึง แล้วตรัสว่า ขอท่านทั้งหลายจงอนุเคราะห์
ข้าพเจ้า จงไปอยู่ที่เมืองของข้าพเจ้า แล้วก็เสด็จกลับเมือง พระราชทาน
อภัยแก่นกแขกเต้าทั้งหลาย นิมนต์หมู่ภิกษุที่มามีพระคุณนั้น ให้อยู่ที่
พระราชอุทยาน ทรงปฏิบัติอยู่จนตลอดพระชนมายุ ส่วนนกคอกไม้

ก็ไปอยู่ในป่าตามความประสงค์ของคน ดังนี้ ๑ เรื่องนกแขกเต้านี้ มีอยู่ใน
อรรถกถาสัตติคูปพชาดกในวิสคินิบาต

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีช่างต้นมุงกลหัตถ์ตัวหนึ่ง ของพระเจ้า
พรหมทัตในกรุงพาราณสี เป็นช่างมีศีลธรรมอันดีไม่เคยทำร้ายใครเลย ๑
อยู่มาวันหนึ่ง พวกโจรได้มานั่งปรึกษากันในที่ใกล้โรงช้าง ในเวลากลางคืน
ว่า พวกเราต้องขุดอุโมงค์อย่างนี้ ต้องค้ำหัตถ์เรืออย่างนี้ ครั้นขุด
อุโมงค์และค้ำหัตถ์เรือแล้ว จึงควรรำของไป เมื่อจะนำของไปต้อง
ฆ่าคนตีคนเสียก่อนจึงนำไป ผู้หนึ่งว่า สามารถจะลักขึ้นติดตามจึงจักไม่มี
ธรรมดาโจรต้องเป็นผู้ไม่มีศีลธรรม ต้องเป็นผู้หยาบช้า กล้าแข็ง เข้มโหด
ดังนี้ ๑ พวกโจรนั้นสั่งสอนกันอย่างนั้นแล้วก็ไป ๑ พวกโจรนั้นได้
มาสั่งสอนกันอยู่ในที่นั้น ด้วยอาการอย่างนอกหลายวน ๑ ช่างได้
ฟังถ้อยคำของโจรเหล่านั้น ก็คิดว่า บัดนี้เราต้องเป็นผู้หยาบช้า กล้าแข็ง
เข้มโหด ด้วยเข้าใจว่า โจรพวกนั้นสอนตน ๑ เข้าจนเวลาควาญช้าง
มาถึง ช่างนั้นก็จับควาญช้างฟาดลงกับพื้นดิน ให้ถึงซึ่งความตาย ๑
คนทั้งหลาย ก็ไปกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ ๑ พระราชาจึงตรัสสั่ง
อำมาตย์ผู้หนึ่งว่า บัณฑิต เธอจงไป จงรู้ว่า ช่างนั้นคร่ำครวญด้วยเหตุอันใด ?
อำมาตย์นั้นไปดักไม่เห็นช่างเป็นอะไร ก็พิจารณาว่า ช่างนั้น คร่ำครวญด้วยอะไร
ก็ตกลงใจว่า ช่างนั้น คงคร่ำครวญเพราะได้ฟังคำชั่วร้ายของพวกใดพวกหนึ่ง ในที่
ใกล้แน่นนอน จึงถามพวกเลี้ยงช้างว่า มีใครมาพูดอะไรกันในเวลา
กลางคืนใกล้โรงช้างบ้างหรือ ? พวกเลี้ยงช้างตอบว่า มี คือ เวลากลางคืน
มีพวกโจรมาปรึกษากัน ๑ อำมาตย์ผู้นั้น ก็ไปกราบทูลพระราชาว่า
ไม่มีความผิดปกติอะไรในตัวช่าง ช่างคร่ำครวญเพราะได้ฟังถ้อยคำของโจร
ทั้งหลาย บัดนี้ ควรจะให้พวกสมณพราหมณ์ ผู้มีศีลไปนั่งแสดงศีลธรรม
อยู่ที่โรงช้าง พระเจ้าข้า ๑ พระราชาก็โปรดให้ทำอย่างนั้น ๑ สมณะ
พราหมณ์เหล่านั้น ก็แสดงเรื่องศีลว่า ไม่ควรจับต้องใคร ไม่ควรฆ่าใคร
ควรประกอบด้วยศีล และมรรยาทอันดีงาม ควรประกอบด้วยขันติ
เมตตา กรุณา ๑ ช่างได้ฟังแล้ว ก็คิดว่า จำเดิมแต่เข้าไปเราต้องเป็นผู้

มศีล แล้วยกเป็นช่างทมิศล ด้วยเข้าใจว่า สมณพราหมณ์เหล่านี้
ให้เราศึกษาอย่างนี้ ๆ เรื่องช่างมหิลามุขชน มีอยู่ในอรรถกถาแห่ง
มหิลามุขชาดก ในเอกนิบาต

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา มีพระราชบุตรองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า
พระเจ้าสาม อยู่ในกรุงพาราณสีฯ พระโพธิสัตว์เจ้าเป็นอำมาตย์สำหรับสอน
อรรถธรรมแห่งพระราชานั้น ฯ พระราชามีม้ามงคลอยู่ตัวหนึ่ง ชื่อว่า
บัณทวะ คนเลี้ยงม้าเป็นคนชาวจอก ชื่อว่า คิริทต ฯ ม้าได้เห็นนาย
คิริทต ผู้ถือเชือกเดินไปข้างหน้าของตน ก็หันเดินชาวจอกเหมือน
กับนายคิริทต ด้วยเข้าใจว่า นายคิริทตสอนตน พระราชาทรงทราบว่า
ม้าชาวจอก ก็ส่งพวกแพทย์ไปดู ฯ พวกแพทย์ไปดูเมื่อไม่เห็นโรค
อะไรในตัวม้า ก็กราบทูลพระราชว่า พวกข้าพระองค์ไม่เห็นม้าเป็นโรค
อะไร พระเจ้าข้า ? พระโพธิสัตว์เจ้าก็ไปดู รู้ว่าม้าได้กลายเป็นม้าชา
วจอกไป เพราะคลุกคลีกับคนเลี้ยงม้าชาวจอก จึงกราบทูลว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า ที่ม้าเป็นอย่างนั้น เพราะโทษแห่งการคลุกคลี ถ้าได้คน
เลี้ยงม้าที่ดี ม้าก็จะกลับคืนตามเดิม พระเจ้าข้า ฯ พระราชาก็โปรดให้
ทำอย่างนั้น ฯ ม้าก็กลับมีชาติตามเดิม ฯ เรื่องม้าบัณทวะนี้ มีอยู่ใน
อรรถกถาแห่งคิริทตชาดก ในทุกนิบาต

การที่ยกเอาเรื่องนกแขกเต้า เรื่องช่างมหิลามุขะ เรื่องม้าบัณทวะ
มาแสดงนี้ ก็เพื่อให้เห็นว่า ผู้ใดคบผู้ใด ย่อมเป็นเหมือนผู้นั้น หรือ
คล้ายกับผู้นั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสอนไม่ให้คบคนเลว
ให้คบแต่คนดี ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นอันว่า สันเนอความในเทศนา
กัณฐกเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐ์ที่ ๕๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระมหากบิณเณรเจ้า

ชมฺมปฺปติ สุขํ เสติติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา เขตฺวเน วิหรนฺโต
มหากปฺปเณเร อารพฺภ กถสฺส.

ตฺตรายิ อนุปฺพุทฺธิกา อติเต กิรายสฺมา มหากปฺปิโนติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องพระมหากบิณเณรเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระมหากบิณเณรเจ้า

คำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระมหากบิณเณรเจ้า ให้เป็นต้น
เหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ชมฺมปฺปติ สุขํ เสติติ ดังนี้

ในเรื่องพระมหากบิณเณรเจ้านั้น มีเรื่องเป็นลำดับมาว่า ในอดี-
กาลล่วงแล้วมา พระมหากบิณเณรเจ้าได้กระทำกนิหารไว้ในที่ใกล้พระบาท
ของพระปฐมบุตรพุทธเจ้า เมื่อยังท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร ก็ได้เกิดเป็น
ช่างหูกผู้ใหญ่อยู่ในบ้านช่างหูกตำบลหนึ่ง ใกล้เมืองพาราณสี ฯ คราว
นั้น มีพระบิณฑุพุทธเจ้าประมาณพันองค์ อยู่ในป่าหิมพานต์ตลอด ๗
เดือนแล้ว ก็อยู่ในชนบทตลอด ๔ เดือนฤดูผล ฯ อยู่มาคราวหนึ่ง
พระบิณฑุพุทธเจ้าเหล่านั้น เหาะมาลงที่ใกล้เมืองพาราณสี แล้วให้
พระบิณฑุพุทธเจ้า ๘ องค์ ไปสู่สำนักพระราชาว่า จงขอหัตถกรรม
เพื่อกระทำเสนาสนะ ฯ ก็ในเวลานั้น พระราชากำลังทรงทำมณฑปแรกนา ฯ
ท้าวเธอทรงสดับว่า พระบิณฑุพุทธเจ้าทั้งหลายมา ก็เสด็จออกไป

ตรัสถามถึงเหตุการณ์ที่มา แล้วตรัสว่า วันนี้ไม่มีโอกาส พระน
มมงคลแรกนระจกมีแก่พวกข้าพเจ้า ในวันที่ ๓ ข้าพเจ้าจึงจักกระทำถวาย
แล้วก็ไม่ได้นิมนต์พระบิณฑุเจ้าทั้งหลายไว้ ได้เสด็จเข้าพระราช-
วังเสีย ฯ พระบิณฑุเจ้าทั้งหลาย ก็พากันไป ด้วยคิดว่า จักไป
บ้านอื่น ฯ ขณะนั้น ภรรยาของช่างหูกผู้ใหญ่ ซึ่งไปที่เมืองพาราณสี
ด้วยกิจธุระอันหนึ่ง ได้พบพระบิณฑุเจ้าเหล่านั้นแล้ว ก็ให้ถามว่า
พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย มาในเวลาเพราะอะไร พอได้ฟังเรื่องนั้นดังแต่
ต้นไป ก็มีความเชื่อถือเลื่อมใสจึงนิมนต์ว่า พงษ์ของท่านทั้งหลาย
จงรับภิกษาของพวกข้าพเจ้า ฯ พระบิณฑุเจ้าเหล่านั้น บอกว่า
พวกอาตมามีมาก ฯ จึงถามว่า มีเท่าไรพระเจ้าข้า ? ตอบว่า มีพันองค์
จึงว่า พวกข้าพเจ้าในบ้านนี้ ก็มีพันหลังคาเรือน พวกข้าพเจ้าคนหนึ่ง ๆ
จักถวายอาหารแก่พระผู้เป็นเจ้าองค์หนึ่ง ๆ ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงรับ
อาหารของพวกข้าพเจ้า ถึงที่อยู่ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้า
ก็จักให้สร้างถวาย ฯ พระบิณฑุเจ้าทั้งหลาย ก็ทรงรับนิมนต์ ฯ
ภรรยาช่างหูกผู้ใหญ่นั้น ก็เข้าไปบ้านบ่าวร้องว่า ข้าพเจ้าได้พบพระ
บิณฑุเจ้าประมาณพันองค์ แล้วนิมนต์ไว้ ท่านทั้งหลายจงจัดที่นั่ง
จัดข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้น เพื่อพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย แล้วก็ให้ปลูก
ปะรำขึ้นในท่ามกลางบ้าน ให้ตั่งตั้งอาสนะไว้ ให้พระบิณฑุเจ้า
ทั้งหลายนั่งในวันรุ่งขึ้น แล้วก็เลี้ยงดูด้วยอาหารอันประณีต ในเวลา
เสร็จการเลี้ยงดูแล้ว ก็พาหญิงทั้งปวงในบ้าน ให้พระบิณฑุเจ้า
ทั้งหลายแล้ว ก็ถือเอาปฏิญาณเพื่อยุติตลอด ๓ เดือน แล้ว
บ่าวร้องในบ้านอีกว่า พ่อแม่ทั้งหลาย ขอให้บุรุษคนหนึ่ง ๆ จากตระกูล
หนึ่ง ๆ ถือเอาไม้เป็นต้น เข้าไปบ้านนำเครื่องปลูกสร้างมาสร้างที่อยู่ถวาย
พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ฯ ชาวบ้านก็เชื่อฟังถ้อยคำของภรรยาช่างหูก
ใหญ่นั้น คนหนึ่ง ๆ ก็สร้างบรรณศาลาหลังหนึ่ง ๆ รวมเป็นพันหลังด้วย
กัน ทั้งสร้างที่พักกลางคืนกลางวันด้วย แล้วได้ปฏิบัติพระบิณฑุ
เจ้าทั้งหลาย ซึ่งจำพรรษาอยู่ในบรรณศาลาของตน ๆ ด้วยตั้งใจว่า

เราจักปฏิบัติด้วยความเคารพ เราจักปฏิบัติโดยเคารพ ฯ ในเวลาออก
พรรษาแล้ว ภรรยาช่างหูกผู้ใหญ่นั้น ก็ชักชวนว่า ขอท่านทั้งหลายจงจัดแจง
ผ้าสำหรับทำจีวร ถวายแก่พระบิณฑุเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้จำพรรษาอยู่ใน
บรรณศาลาของชน ๆ แล้วก็ได้นำถวายผ้าราลาพันแก่พระบิณฑุเจกพุทธเจ้าองค์
หนึ่ง ๆ ฯ พระบิณฑุเจกพุทธเจ้าทั้งหลายออกพรรษาแล้ว อนุโมทนาแล้ว ก็
ลาไป ฯ ฝ่ายชาวบ้าน ครั้นกระทำบุญอันนั้นแล้ว จุตจากชาตินั้นแล้ว
ก็ได้เกิดเป็นคณะเทพบุตรอยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ ฯ เทพบุตรเหล่านั้น เสวย
ทิพย์สมบัติอยู่ในดาวดึงส์สวรรค์นั้นแล้ว ก็ได้มาเกิดในเรือนกุ่มพี ที่เมือง
พาราณสี ในครั้งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯ ช่างหูกผู้ใหญ่นี้ได้เป็น
บุตรของกุ่มพีผู้ใหญ่นี้ ฯ ฝ่ายภรรยาของช่างหูกผู้ใหญ่นี้ ก็ได้เป็นธิดา
ของกุ่มพีผู้ใหญ่นี้ ฯ หญิงทั้งปวงนั้นเวลาเติบโตแล้ว จะไปสู่ตระกูลอื่น
ก็ได้ไปสู่เรือนของบุตรกุ่มพีเหล่านั้น

อยู่มาวันหนึ่ง มีผู้บวรวงศ์ธรรมในวิหาร กุ่มพีเหล่านั้นทั้งสน
ได้ยินว่า องค์พระมุนิทรศาสดาจะทรงแสดงธรรม ก็ไปสัวิหาร
พร้อมกับภรรยาว่า พวกเราจักฟังธรรม ฯ ในเวลาที่พวกนั้น เข้าไปถึง
ท่ามกลางวิหาร ฝนก็ตกลงมา ฯ พวกสามเณรเป็นต้น ที่ประจำ
ตระกูล หรือเป็นญาติของพวกใดมียู พวกนั้นก็เข้าไปสู่บริเวณของพวก
นั้น ฯ ส่วนพวกกุ่มพีเมื่อไม่อาจเข้าไปในที่ใด ๆ เพราะไม่มีผู้เช่นนั้น
ก็ได้ยืนอยู่แต่ในท่ามกลางวิหาร ฯ ครั้นนั้น กุ่มพีผู้ใหญ่นี้ก็กล่าวกันว่า
จงดูอาการแปลกของพวกเรา ธรรมดาบุตรผู้มีตระกูลทั้งหลาย สมควรจะ
ละอาบด้วยเหตุถึงเพียงนี้ ฯ คนทั้งหลาย ก็ถามว่า จะทำอย่างไร ?
ตอบว่า พวกเรามีอาการแปลกอย่างนี้ ก็เพราะไม่มีที่คั่นเคย พวกเรา
ทั้งสน จงรวบรวมทรัพย์สร้างบริเวณเถิด ฯ คนทั้งหลาย ก็รับว่า ดีแล้ว ฯ
กุ่มพีผู้ใหญ่นี้ก็ให้ทรัพย์พันหนึ่ง นอกนั้นให้คนละ ๕๐๐ พวกหญิงให้
คนละ ๒๕๐ ฯ พวกนั้นก็รวบรวมเอาทรัพย์นั้น ไปสร้างบริเวณใหญ่
เพื่อเป็นที่อยู่ของพระศาสดา มีเรือนยอดหลังเป็นบิหาร ฯ เมื่อ
ทรัพย์ไม่พอ โดยเหตุที่การก่อสร้างนั้นใหญ่ จึงออกอีกคนละครึ่ง

จากจำนวนทรัพย์ที่ออกไว้แล้วก่อน ๑ เมื่อสร้างบริเวณเสร็จแล้วก็มีการ
ฉลอง ได้ถวายมหาทานตลอด ๗ วัน แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น
ประธาน แล้วจัดถวายจรรย์แก่พระภิกษุ ๒ หมื่นองค์ ๑ ส่วนภรรยา
ของกฤณผู้เป็นใหญ่เป็นผู้บุญ ไม่ทำให้เสมอกับคนทั้งปวง คิดว่า เรา
จะบูชาพระศาสดาให้ยิ่งกว่าพวกนี้ แล้วจึงจัดมอบดอกกุหลาบ กับผ้า
ราคาพัน ซึ่งมีสีดั่งดอกกุหลาบถวาย ในเวลาอนุโมทนา ก็ได้บูชาด้วย
ดอกกุหลาบอีก ได้วางผ้าไว้ในที่ใกล้พระบาทของพระศาสดา แล้ว
ตั้งความปรารถนาว่า ข้าพเจ้าเกิดในที่ใด ๆ ขอให้สีกายของข้าพเจ้า
เหมือนสีดดอกกุหลาบ ขอให้ชื่อข้าพเจ้าว่า กุหลาบ ๑ องค์พระศาสดา
ก็ทรงอนุโมทนาว่า จงสำเร็จดังปรารถนา ๑ คนเหล่านั้นทั้งสิ้น อยู่ตลอด
อายุแล้ว ก็จุติขึ้นไปเกิดในเทวโลก มาถึงครั้งพระพุทธเจ้าของเรา ก็จุติ
จากเทวโลก กฤณผู้ใหญ่เกิดในราชตระกูลที่เมืองกุกกุฏวดี เวลาทรง
เจริญขึ้น ก็ได้เป็นพระราชาทรงพระนามว่า มหากบิน พวกนอกนั้นก็
เกิดในตระกูลอำมาตย์ทั้งหลาย ๑ ฝ่ายภรรยาของกฤณผู้ใหญ่ ก็ได้เกิด
ในราชตระกูลในสาครนคร แว่นแคว้นมัททะ มีพระสรีรกายมีสีผิวพรรณ
เหมือนกับสีดดอกกุหลาบ จึงได้พระนามว่า พระนางกุหลาบ ซึ่งเรียกตาม
บาลีว่า พระนางอโนชา เวลาพระนางอโนชาทรงพระเจริญวัยแล้ว ก็ได้
เป็นพระมเหสีของพระราชามหากบิน ทรงพระนามว่า พระนางอโนชา-
เทวี ฝ่ายหญิงนอกนั้น ก็ได้เกิดในตระกูลอำมาตย์ทั้งหลาย เวลา
เติบโตแล้ว ก็ได้ไปสู่เรือนของบุตรอำมาตย์เหล่านั้น ๑ คนพวกนั้น
ทั้งสิ้น ได้เสวยสมบัติคล้ายกับสมบัติพระราชา ๑ คือ เวลาใดพระราชา
ทรงเครื่องประดับพร้อมทุกประการแล้ว เสด็จขึ้นทรงช้างพระที่นั่งไป
คราวนั้น พวกนั้นก็ไปเหมือนอย่างนั้น ๑ เมื่อพระราชาเสด็จไปด้วย
ม้า หรือด้วยรถ พวกนั้นก็ไปเหมือนอย่างนั้น ๑ เป็นอันว่า พวกนั้น
ได้เสวยสมบัติด้วยกัน ด้วยอานุภาพแห่งบุญทั้งหลาย ที่ได้กระทำไว้ด้วย
กันอย่างนี้ ๑ ส่วนพระราชามีม้าอยู่ ๕ ตัว ชื่อว่า พลละ ๑ พลวาหนะ ๑
ปุปผะ ๑ ปุปผวาหนะ ๑ สุกัตตะ ๑ ๑ ไหม้ ๕ ตัวนั้น พระราชาทรงม้า

สُبฺบิตะด้วยพระองค์เอง ได้พระราชทานม้า ๔ ตัว นอกนั้นก็พวกนาย
ม้าไปเที่ยวสืบข่าว ฯ คือ พระราชาให้พวกนายม้ากินข้าวแต่เช้า แล้ว
ตรัสสั่งว่า พวกเจ้าจงไป จงเที่ยวไปตลอดทาง ๒ โยชน์ ๓ โยชน์
จงรู้ว่า มีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้ว จงนำข่าวที่เป็น
สุขมาให้แก่เรา ฯ พวกนั้นก็ออกทางประตูทั้ง ๔ เที่ยวไปตลอดระยะ
ทาง ๒ โยชน์ ๓ โยชน์ เมื่อไม่ได้ข่าวก็กลับมา

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาทรงม้าสُبฺบิตะ ห้อมล้อมด้วยอำมาตย์พัน
หนึ่ง เสด็จไปพระราชอุทยาน ได้พบพ่อค้า ๕๐๐ คน ซึ่งมีร่างกายเหี้ยม-
เหนียวจะเข้าไปในเมือง จึงทรงดำริว่า พวกนี้คงลำบากด้วยการเดินทางไกล
เราจักได้ข่าวอันดีสักอย่างหนึ่งจากสำนักของพวกนี้ แล้วจึงตรัสสั่งให้พามา
เฝ้า ตรัสถามว่า พวกเจ้ามาจากไหน ? พวกพ่อค้ากราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า
มีมิ่ง ๆ หนึ่งชื่อว่า สวรรค์ อยู่ไกลจากนี้ไป ๑๒๐ โยชน์ พวกข้าพระองค์
มาจากเมืองนั้น พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า มีข่าวอะไรเกิดในประเทศของ
พวกเจ้า ? กราบทูลว่า ไม่มีข่าวอื่น พระเจ้าข้า นอกจากว่ามีพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น ฯ ในขณะนั้นเอง พระราชาก็มีพระสรีรกาย
อันปกติ ๕ ประการถูกต้อง ไม่อาจสังเกตอะไรได้ ทรงยับยั้งอยู่ครู่หนึ่งแล้ว
จึงตรัสถามว่า พวกท่านว่าอะไร ? พวกข้าพระองค์ทูลว่า พระพุทธเจ้าเกิด
ขึ้นแล้ว พระเจ้าข้า ฯ พระราชาก็ทรงนั่งอยู่อย่างนั้นอีกในวาระที่ ๒ ที่ ๓ ใน
วาระที่ ๔ จึงตรัสถามว่า พวกท่านว่าอะไร เมื่อพวกนั้นกราบทูลว่า มีพระ
พุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า เราให้ทรัพย์แก่พวกเจ้าแสนหน
แล้วตรัสถามว่า มีข่าวอะไรอีกไหม ? กราบทูลว่า มีพระเจ้าข้า รัตนะ คือ พระ
ธรรมเกิดขึ้นแล้ว ฯ พระราชาได้ทรงสดับแล้ว ก็ทรงยับยั้งอยู่ถึง ๓ วาระ
เหมือนแต่ก่อน เมื่อเขากราบทูลในวาระที่ ๔ ว่า พระธรรม ก็ตรัสว่า
สำหรับข่าวนี้ เราให้พวกเจ้าแสนหนึ่ง แล้วตรัสถามว่า มีข่าวอย่างอื่น
อีกไหม ? กราบทูลว่า มี พระเจ้าข้า รัตนะ คือ พระสงฆ์เกิดขึ้นแล้ว ฯ
พระราชาได้ทรงสดับแล้ว ก็ทรงเคลิ้มไปอีก ๓ วาระ เมื่อเขาทูลว่า
พระสงฆ์ในวาระที่ ๔ ก็ตรัสว่า สำหรับข่าวนี้ เราให้พวกเจ้าแสนหนึ่ง

แล้วก็ทอดพระเนตรพวกอำมาตย์พันหนึ่ง แล้วตรัสถามว่า พวกท่าน
จะทำอย่างไร ? กราบทูลว่า พระองค์จักทรงทำอย่างไร ? ตรัสตอบว่า
เราได้ยินว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว พระธรรมเกิดขึ้นแล้ว พระสงฆ์
เกิดขึ้นแล้ว ดังนี้ จักไม่กลับไปอีก เราจักไปเฝ้าพระศาสดา จัก
บรรพชาในสำนักพระศาสดา ฯ พวกอำมาตย์กราบทูลว่า ถึงพวก
ข้าพระองค์ก็จักบรรพชาด้วยพระองค์ ฯ พระราชาให้เขียนหนังสือลงที่แผ่น
ทองคำ แล้วตรัสสั่งพวกพ่อค้าว่า พระนางอโนชาเทวี จักพระ
ราชทานเงิน ๓ แสนแก่พวกท่าน พวกท่านจงกราบทูลว่า พระราชา
ทรงสละความเป็นอิสระให้แก่พระแม่เจ้าแล้ว ขอพระแม่เจ้าจงเสวย
สมบัติตามสบายเถิด ถ้าเขาจักถามพวกท่านว่า พระราชาไปไหน ให้
บอกว่า พระราชาตรัสว่า ตั้งใจจักไปบรรพชาอยู่กับพระศาสดา แล้ว
ก็เสด็จไป ฯ ฝ่ายพวกอำมาตย์ก็ส่งข่าวเหมือนอย่างนั้น ไปให้แก่
ภรรยาของตน ๆ ฯ พระราชาโปรดสั่งพวกพ่อค้าไปแล้ว ก็ห้อมล้อม
ด้วยอำมาตย์พันหนึ่งเสด็จออกไปในขณะนั้น ดังนี้ ฯ เท้าที่แสดงมา
แล้วนี้ เป็นอันได้ใจความว่า พระมหากบินเกรเจ้าได้สร้างบารมีไว้ในครั้ง
พระปฐมุตตรพุทธเจ้าโน้น เวลาได้มาเกิดเป็นช่างหูกผู้ใหญ่ ก็ได้
บำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้าพร้อมกับบริวาร แล้วได้เกิดในดาวดึงส์สวรรค์
ต่อมาถึงครั้งพระกัสสปพุทธเจ้า ได้มาเกิดเป็นกฤณมพิณผู้ใหญ่ได้เร่ไรกัน
สร้างที่อยู่ถวายพระพุทธเจ้า แล้วได้ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ เสวยทิพย-
สมบัติอยู่ตลอด ๑ พุทธันตร จึงได้ลงมาเกิดเป็นพระเจ้ามหากบิน ดังที่
แสดงมา สันเนอความในเทศนาถนัดนี้เพียงเท่านี้.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐาที่ ๔๒

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระมหากบิณเตรเจ้า

สตฺถาเป คัมภีร์ ปจฺจุสสกาเส โลกัม โวโธเกนุโต มหากบิณราชานัม
สปริวารัม ทิสฺวา อยัม มหากบิโน วณฺชิگانัม สนฺติกา คินฺณํ รตนานัม
อุปฺปนฺนกาวันฺ สุตฺวา เตสํ วณฺณํ คีหิ สทฺสสเสหิ ปุเชตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องพระมหากบิณเตรเจ้า ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระมหากบิณเตรเจ้า (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ฝ่ายสมเด็จพระบรมศาสดา
เมื่อทรงเล็งดูโลกในเวลาจวนสว่างวันนั้น ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้า
มหากบิณกับทั้งบริวาร จึงทรงดำริว่า มหากบิณนี้ ได้ฟังความเกิดขึ้น
แห่งพระรัตนตรัยจากสำนักพวกพ่อค้าแล้ว ก็ขายถ้อยคำของพวกพ่อค้านั้น
ด้วยทรัพย์ ๓ แสน แล้วสละราชสมบัติ ห่อหม้อมด้วยอำมาตย์พันหนึ่ง
ออกบรรพชาเฉพาะเรา จักออกมาในวันพรุ่งนี้เช้า มหากบิณนั้นกับทั้ง
บริวาร จักถึงความเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทามรรคทั้งหลาย เรา
จักสงเคราะห์เขา ทรงดำริดังนี้แล้ว รุ่งเช้าขึ้นก็ทรงถือเอาบาตรจีวรด้วย
พระองค์เอง เสด็จไปต้อนรับตลอดทาง ๑๒๐ โยชน์ เหมือนกับพระเจ้า
จักรพรรดิเสด็จไปต้อนรับนายบ้านน้อย ๆ ฉะนั้น ได้ประทับนั่งเปล่งพระ
รัศมี ๖ ประการ อยู่ที่โคนต้นไม้ไทรริมแม่น้ำจันทกาคา ฯ ฝ่ายพระราชา
เมื่อเสด็จมาถึงแม่น้ำที่ ๑ ก็ตรัสถามว่า แม่น้ำนี้ชื่ออะไร ? อำมาตย์
กราบทูลว่า ชื่ออรวรรณา พระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า แม่น้ำนี้ กว้างสัก

เท่าไร ? กราบทูลว่า ลึก ๑ คาวต กว้าง ๒ คาวต พระเจ้าข้า ฯ
 ตรัสถามว่า แม่มีนมหรือแพ้งหรือ ? ไม่มี พระเจ้าข้า ฯ จึงทรง
 ดำริว่า เมื่อเราหาเนื้อเป็นคณอยู่ ชาติของเราก็นำเข้าไปสู่ขรา ขรา
 ก็นำเข้าไปสู่มณะ เราเป็นผู้หมดความสงสัยแล้ว ได้ออกมาเฉพาะ
 พระรัตนตรัยแล้ว ด้วยอำนาจพระรัตนตรัยนั้น จึงให้นมนี้มาเป็น
 เหมือนนม แล้วก็ทรงระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ระลึกถึงพุทธานุสสติว่า
 อติปิโส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ คณัน ก็พร้อมกันบริวาร แล่น
 ไปบนผิวน้ำกับควมมาทั้งพัน ฯ มาสนิททั้งหลาย ก็วิ่งไปอย่างสบาย
 เหมือนวิ่งไปบนศิลา เพียงแต่ปลายเล็บก็ไม่เบียด ฯ เมื่อท้าวเธอ
 ข้ามแม่น้ำนั้นไปแล้ว ก็เสด็จต่อไปได้ทรงพบแม่น้ำอีก จึงตรัสถามว่า
 แม่น้ำช่ออะไร ? เมื่ออำมาตย์ทูลว่า ขอนิลวาหนา พระเจ้าข้า ฯ
 ตรัสถามว่า แม่น้ำนี้มีปริมาณเท่าไร ? กราบทูลว่า หงลิกทั้งกว้าง
 ถึงโยชน์ พระเจ้าข้า ฯ คำนอกนเหมือนกับหมีมาแล้ว ฯ ก็แต่ว่าเมื่อท้าว
 เธอทรงเห็นแม่น้ำนั้นก็ทรงระลึกถึงขัณขานุสสติว่า สวากขาโต ภควตา
 ธมโม แล้วก็ควมมาเสด็จไป ฯ ครั้นข้ามแม่น้ำนั้นไปแล้วก็ไปถึงแม่น้ำ
 อีกแห่งหนึ่ง จึงตรัสถามว่า แม่น้ำช่ออะไร ? ขอนันทภาคา พระ
 เจ้าข้า ฯ แม่น้ำนี้มีปริมาณเท่าไร ? หงลิกทั้งกว้าง ๑ โยชน์ พระเจ้าข้า ฯ
 คำนอกนเหมือนกับหมีมาแล้ว ฯ แต่เวลาท้าวเธอทรงแลเห็นแม่น้ำก็
 ทรงระลึกถึงสังขานุสสติว่า สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสงโฆ แล้วทรง
 ควมมาไป ฯ เมื่อท้าวเธอข้ามแม่น้ำนั้นไปแล้ว ก็ได้เห็นพระรัศมี ๖
 ประการจากพระสรีระขององค์พระศาสดาจารย์ ฯ กิ่งและคำคบและใบ
 ของต้นไทรนั้น ได้เป็นเหมือนทองคำ ฯ พระราชาจึงทรงดำริว่า
 แสงสว่างนี้ ไม่ใช่แสงดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ไม่ใช่รัศมีเทวดา มาร
 พรหม นาค ครุฑ เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เราผู้มาโดยตั้งใจเฉพาะ
 พระศาสดา จักเป็นผู้ที่พระมหาโคตมพุทธเจ้าได้ทรงเล็งเห็นแล้วแน่แท้ ฯ
 ท้าวเธอก็เสด็จลงจากหลังม้าในทันใด น้อมพระกายเข้าไปเฝ้าพระพุทธ-
 องค์ตามสายรัศมี เข้าไปภายในพระพุทธรัศมีเหมือนกับบุคคลดำลงในน้ำ
 มโนสิลา ถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้ว ก็ประทับนั่งลงพร้อมกัน

อำมาตย์คังพัน ๆ สมเด็จพระสรรเพชญ์พหูพธเจ้า ก็ได้ทรงแสดง
อนุบุพพิกา ฯ ในเวลาจบเทศนาลง พระราชากับทั้งบริวารก็ตั้งอยู่ใน
โศกาคคิณ ฯ ลำดับนั้น ตณทั้งหลายก็ลุกขึ้นยืนหลขอบรรพชา ฯ
สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ทรงพิจารณาว่า บาตรจิวรสำเร็จด้วยฤทธิ์ จักมี
มาแก้กลุบุตรเหล่านั้นหรืออย่างไร ก็ทรงทราบว่า กลุบุตรเหล่านั้นได้ถวาย
จิวรพันแผ่นแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าพันองค์ไว้แล้ว เวลามาศึกษาพระ
กัสสปพุทธเจ้า ก็ได้ถวายจิวร ๒ หมื่นแผ่น แก่พระภิกษุ ๒ หมื่นองค์
การมาแห่งบาตรจิวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ของกลุบุตรเหล่านั้น ไม่น่าอัศจรรย์
จึงทรงเหยียดพระหัตถ์ข้างขวาออกตรัสว่า จงมาเถิดภิกษุทั้งหลาย พวก
เธอจงประพฤติกุศลธรรมจรรยา เพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบธรรมเถิด ฯ
ในทันใดนั้นเอง บุคคลเหล่านั้น ก็ได้ทรงบริจาร ๘ เหมือนกับพระเถระเจ้า
ผู้มีพรรษาคง ๑๐๐ เลื่อนลอยขึ้นไปสู่เวหา แล้วลงมาถวายบังคมองค์พระ
ศาสดา แล้วก็พากันนั่งอยู่

ฝ่ายพ่อค้าเหล่านั้น ไปถึงราชตระกูลแล้วก็ให้อำมาตย์ทูลแจ้งข่าว
ที่พระราชาทรงส่งไป เมื่อพระเทวตรัสว่า จงเข้ามา จึงเข้าไปถวายบังคม
แล้วยืนอยู่ ฯ ครั้นนั้น พระเทวจึงตรัสถามพวกนั้นว่า พวกท่านมาเพราะ
อะไร ? กราบทูลว่า เพราะพระราชโอรสส่งพวกข้าพระองค์ให้มาเฝ้า
พระแม่เจ้า รับสั่งว่า ขอให้พระแม่เจ้าพระราชทานทรัพย์ ๓ แสน ให้แก่
ข้าพระองค์ทั้งหลาย ฯ ตรัสว่า พวกท่านว่ามากเกินไป พวกท่านได้ทำ
อะไรถวายพระราชโอรส พระราชโอรสโปรดปรานพวกท่านด้วยเรื่องอะไร
จึงโปรดให้ได้ทรัพย์ถึงเพียงนี้ ฯ กราบทูลว่า ข้าแต่พระเทวี พวกข้า
พระบาทไม่ได้ทำอะไรอย่างอื่น นอกจากได้ทูลแจ้งข่าวแด่พระราช
เท่านั้น ฯ จึงตรัสว่า ข่าวนั้นพวกท่านอาจแจ้งแก่เราได้หรือ ? ได้
พระเทวี ฯ ถ้าอย่างนั้นจงนำไป ฯ พวกพ่อค้ากราบทูลว่า ข้าแต่พระเทวี
พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้ว ฯ ฝ่ายพระเทวินั้นได้ฟังคำนั้นแล้ว ก็มี
อัศจรรย์ต้องพระสรีรกายเหมือนท่วมมาแล้วในหนหลัง ทรงกำหนดอะไร
ไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง ถึงครั้ง ๔ จึงตรัสถามว่า พระราชโอรสดับ คำว่า

พระพุทธเจ้า คึง^๕ พระราชทานอะไรให้แก่พวกท่าน ๑ พระราชทาน
ทรัพย์แสนหนึ่ง พระเจ้าข้า ๑ นั่นละ ท่านทั้งหลาย การที่พระราชาได้
สัจ^๕ ขาวเช่นนั้น แล้วพระราชทานทรัพย์เพียงแสนเดียวแก่พวกท่าน ย่อม
เป็นการไม่สมควร ส่วนเราจะให้ ๓ แสน ให้เป็นเครื่องบรรณาการ
อย่างคนจนของเราแก่พวกท่าน พวกท่านอาจแจ้งข่าวอย่างอื่นได้อีกหรือ
พวกพ่อค้าก็ได้กราบทูลแจ้งข่าวอีก ๒ ข่าว คือ ข่าวพระธรรมและพระ
สงฆ์^๕ เกิดขึ้น ๑ พระเทว^๕ ก็นับตกต้องพระสรีระ^๕ เหมือนก่อน ทรง
กำหนดอะไรไม่ได้ถึง ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๔ ได้ทรงสัจ^๕ เหมือนอย่างนั้นแล้ว
ก็ให้พระราชทานทรัพย์อีกขาวละ ๓ แสน รวมทั้งหมดก็เป็น ๖ แสน
ด้วยกัน ๑ ลำดับนั้น พระเทว^๕ จึงตรัสถามว่า พระราชายุ^๕ ไหน ?
กราบทูลว่า ข้าแต่พระเทว^๕ พระราชาตรัสว่า เราจักบรรพชาเฉพาะ
พระศาสดาแล้วเสด็จไป ๑ จึงตรัสถามว่า พระราชาได้ให้ขาวอะไรแก่เรา ?
กราบทูลว่า พระราชาได้ทรงยกความเป็นใหญ่ทั้งสิ้น ถวายพระแม่เจ้า
ขอให้พระแม่เจ้าเสวยสมบัติตามพระประสงค์ พระเจ้าข้า ๑ จึงตรัสถามว่า
ก็พวกอำมาตย์ไปไหน ? กราบทูลว่า ถึงพวกอำมาตย์ก็ไปด้วยคิดว่า
จักบรรพชา^๕ กับพระราชา ๑ พระเทว^๕ นั้น จึงโปรดให้หาเหล่าภรรยา
พวกอำมาตย์^๕ นั้นมาเฝ้าแล้วตรัสว่า สาม^๕ ของพวกท่านได้ไปด้วยตั้งใจจัก
บรรพชา^๕ กับพระราชา พวกท่านจะทำอย่างไร ? กราบทูลว่า ข้าแต่
พระเทว^๕ พวกอำมาตย์นั้นส่งขาวมาถึงพวกหม่อมฉันอย่างไรบ้าง ? ตรัส
ตอบว่า ได้ยินว่าพวกนั้นยกสมบัติของตน ๆ ให้แก่พวกท่าน พวกท่านจง
ใช้สอยตามสบาย ๑ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระเทว^๕ ก็พระองค์เล่าจักทรง
ทำอย่างไร ? ตรัสตอบว่า พระราชานั้นพอได้ทรงสัจ^๕ ขาวอยู่ที่หนทางก็
บูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๓ แสน แล้วสละสมบัติไปเหมือนกับบนาลาย
เสด็จออกไปด้วยจิตจักทรงบรรพชา ส่วนเราได้ฟังข่าวพระรัตนตรัยแล้ว
ก็บูชาพระรัตนตรัยด้วยทรัพย์ ๖ แสน อันสม^๕ บัติน^๕ ไม่ใช่เป็นทุกชั้น^๕ ก่
พระราชาองค์เดียว เป็นทุกชั้น^๕ แก่เราด้วยเหมือนกัน ใครจะคุกเข่า อ้าปาก
รับ^๕ บาลาย^๕ ที่พระราชาทรง^๕ บวน^๕ ทรง^๕ เราไม่ต้องการสมบัติ ถึงเราก็จักไป

๒๗๘ พระสุตคันตบฏก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

บรรพชา จะพบพระศาสดา ฯ จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระเทวี่ ถึงพวก
หม่อมฉันก็จักบรรพชา กับพระแม่เจ้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าพวกท่านอาจก็เป็น
การดี ฯ อาจ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น จงมาไป
ด้วยกัน แล้วครัสสั่งให้เทียมรถม้าพนักหนึ่ง ขึ้นทรงรถม้าเสด็จออกไปกับ
หญิงเหล่านั้น ไปถึงแม่น้ำแรกในระหว่างทาง ก็ตรัสถามเหมือนพระราชา
เวลาได้ทรงสดับเรื่องทั้งปวงแล้ว จึงตรัสว่า จงตรวจดูทางเสด็จไปของ
พระราชา เมื่อมีผู้กราบทูลว่า ไม่เห็นรอยม้าสินธพพระแม่เจ้า ฯ จึงทรง
ดำริว่า พระราชาคงจักกระทำสักขีกริยาวา เราออกด้วยตั้งใจเฉพาะต่อ
พระรัตนตรัยแล้วเสด็จไป ถึงเราก็ออกมาด้วยตั้งใจเฉพาะต่อพระรัตนตรัย
ด้วยอานุภาพพระรัตนตรัยนั้น จงให้น้ำน้อยยาเบนเหมือนน้ำ ทรงระลึก
ถึงคุณพระรัตนตรัยแล้วก็ทรงรถไป ฯ น้ำก็ได้เป็นเหมือนกับแผ่นศิลา
เพียงแต่เพลาและกงรถก็ไม่เบี่ยงเลย ฯ พระเทวี่ได้ข้ามแม่น้ำอีก ๒ แห่ง
ด้วยอุบายอันนี้

สมเด็จพระชินศรีศาสดาทรงทราบการเสด็จมาแห่งพระเทวี่นั้น จึง
ทรงบันดาลไม่ให้กษัตริย์ทั้งหลาย ซึ่งนั่งอยู่ในสำนักของพระองค์ปรากฏตัว ฯ
ฝ่ายพระเทวี่เมื่อเสด็จไป ฯ ก็ได้แลเห็นพระรัศมีอันออกจากพระสรีรกาย
ของพระศาสดา ทรงดำริเหมือนพระราชาแล้ว ก็เข้าไปเฝ้าองค์พระ
ศาสดา ถวายบังคมแล้วก็นทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระเจ้ามหากษัตริย์เสด็จออกมาเฉพาะต่อพระองค์ เห็นจะเสด็จมาทัน ท้าว
เธออยู่ที่ไหน จึงไม่ปรากฏแก่หม่อมฉัน ฯ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า
นั่งลงก่อน จะเห็นเขาในที่นั้นแหละ ฯ หญิงทั้งปวงนั้นก็ดีใจ พร้อม
กันนั่งลงไปด้วยคิดว่า เรานั่งลงในที่นั้นจักได้เห็นสามิ ฯ องค์พระชินศรี
ศาสดาก็ทรงแสดงอนุบุพพิกขา ฯ ในเวลาจบการทรงแสดง พระนาง
อโนชาเทวี่กับทั้งบริวาร ก็ได้สำเร็จโสดาปัตติผล ฯ พระมหากษัตริย์เกรงเจ้า
เมื่อได้ทรงสดับพระธรรมเทศนา ท้องคพระศาสดาทรงแสดงแก่หญิงเหล่านั้น
ก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมปฏิสัมภิทาทั้งบริวาร ฯ ในขณะนั้น องค์พระ
ศาสดาก็ได้ทรงแสดงภิกขุเหล่านั้น ซึ่งสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วให้ปรากฏ
แก่หญิงเหล่านั้น ฯ ดังได้สดับมาว่า ถ้าหญิงเหล่านั้นได้เห็นสามิของ

ตนครองผ้าเหลือง มีศีรษะโล้น แต่ในขณะที่มาถึง จิตก็จะไม่แน่วแน่ ไม่อาจสำเร็จมรรคผลได้ เพราะฉะนั้น องค์พระจอมไตรศาสดา จึงทรงแสดงภิกขุเหล่านั้น ผู้สำเร็จพระอรหัตแล้ว แก่หญิงเหล่านั้น ในเวลาหญิงเหล่านั้นตั้งอยู่ในศรัทธาอันไม่หวั่นไหวแล้ว ฯ ฝ่ายหญิงเหล่านั้น ได้เห็นพระเถรเจ้าเหล่านั้นแล้วก็กราบไหว้ กิจแห่งบรรพชิตของท่านทั้งหลายถึงที่สุดแล้ว แล้วก็กราบทูลพระศาสดา ยินทูลขอบรรพชา ฯ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า เมื่อหญิงเหล่านั้นทูลขอบรรพชา สมเด็จพระบรมศาสดา ก็ทรงนึกถึงการมาของนางอุบลวันณา ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสบอกอุบาสกาเหล่านั้นว่า พวกเธอจงไปสู่กรุงสาวัตถี จงบรรพชาในสำนักภิกษุณี ฯ เมื่อหญิงเหล่านั้น เดินทางไปโดยลำคัม ก็ได้รับการสักการะนับถือที่มหาชนนำมาในระหว่างทาง ได้เดินไปสิ้นระยะทาง ๑๒๐ โยชน์ ก็ไปถึงสำนักภิกษุณีทั้งหลาย แล้วบรรพชาอยู่ในสำนักภิกษุณีทั้งหลาย แล้วก็สำเร็จพระอรหัต ฯ ฝ่ายองค์พระสรรเพชญ์ศาสดา ก็ทรงพาภิกษุพันองค์เสด็จตรงไปสู่พระเชตวัน โดยทางอากาศ

ได้ยินว่า พระมหากบินซึ่งอยู่ที่พระเชตวันนั้น ได้เปล่งอุทานในที่พักกลางวันและกลางวันเป็นต้นว่า สุขจริง ๆ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระมหากบินเที่ยวเปล่งอุทานว่า สุขจริง ๆ เห็นจะหมายความว่าสุขในพระราชสมบัติของตน พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสสั่งให้หาพระมหากบินเข้าเฝ้า แล้วตรัสถามว่า ได้ยินว่า เธอเปล่งอุทานหมายกามสุข หมายสุขในราชสมบัติจริงหรือ ? กราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบอยู่แล้ว ข้าพระองค์เปล่งอุทานหมายกามสุข หมายสุขในราชสมบัติหรือไม่ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราไม่ได้เปล่งอุทาน หมายกามสุข หมายสุขในราชสมบัติ ก็แต่ว่าความปิตินิพพาน ได้เกิดขึ้นแก่บุตรของเรา เขาเปล่งอุทานอย่างนี้ ด้วยมุ่งหมายขอมตมหานิพพาน ครั้นตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงสืบทอดข้อความ จึงทรง

๒๘๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ครั้นพระศาสดาเห็นว่า ผู้ปฏิบัติในธรรม ผู้มีใจผ่องใส ย่อมนอนเป็นสุข
บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่พระอริยะประกาศไว้ทุกเมื่อ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ปฏิบัติในธรรม หมายความว่า ผู้เต็มธรรม ๆ
ก็ธรรมนั้นใครไม่อาจเต็มได้เหมือนกับคัมภีร์น้ำข้าวเต็มเป็นต้นด้วยภาษาณะ นอก
จากถูกต้องโลกศตวรรษ ๘ อย่างด้วยนามกาย กระทำให้แจ้งด้วยอารมณ์
แห่งตลอดอริยสัจมีทุกขเป็นต้น ด้วยปัญญาภิสมัย คือ สำเร็จด้วยความ
รอบรู้ เชื่อว่าเต็มธรรม ๆ คำว่า นอนเป็นสุขนี้ เพียงแต่เป็นแง่แห่ง
เทศนาเท่านั้น ๆ หมายความว่า อยู่เป็นสุขด้วยอริยาบถทั้ง ๔ ๆ คำว่า
ผ่องใส คือ ไม่ขุ่น ไม่มีเครื่องเศร้าหมอง ๆ คำว่า ที่พระอริยะประกาศไว้
คือ ในโพธิปักขิยธรรมมีสติปัญญาเป็นต้น ที่พระอริยะทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า
เป็นต้นประกาศไว้ ๆ คำว่า ยินดีทุกเมื่อ คือ ผู้เต็มธรรมเช่นนั้น ผอຍด้วย
ใจผ่องใส ผู้ประกอบด้วยความเป็นบัณฑิต ย่อมยินดีทุกเมื่อ ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้เป็นพระโสดาบันเป็นต้น
ดังนี้แล ๆ จบเรื่องพระมหากบิลเกรเจ้าเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณห์ที่ ๔๔

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร

อุทกั หิ นยบคิติ อิมิ ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
ปณฺฑิตสามเณโร อารพฺภ กถสสิ.

อติเต กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺโธ วิสคฺชีณาสวสฺสฺส ปรีวาโรติ.

ณ บัณฑิตนั้น อาคตมาพจึงได้แสดงเรื่องบัณฑิตสามเณร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องบัณฑิตสามเณร

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตवनาราม ทรงปรารภบัณฑิตสามเณรให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อุกั หิ นยฺหติ ดังนี้

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระขีณาสพ ๒ หมื่น เป็นบริวาร เสด็จไปที่กรุงพาราณสี ฯ คนทั้งหลายกำหนดกำลังของตน ๆ แล้ว ก็รวมกันเข้าพวกละ ๔ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง ถวายอาคันตุกถาน ฯ อยู่มาวันหนึ่ง องค์พระกัสสปศาสดาจารย์ ได้ทรงอนุโมทนาในเวลาเสร็จภักตกิจแล้วว่า ตก่อนอุปาสกทั้งหลาย บางคนให้ทานด้วยตนเองเท่านั้น ไม่ได้ชักชวนผู้อื่นด้วยคิดว่า เราควรจะให้แต่ของ ๆ เราเท่านั้น ต้องการอะไรที่จะชักชวนผู้อื่น ผู้นั้นก็แต่โกศสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติในที่ตนเกิดแล้ว บางคนชักชวนแต่ผู้อื่นตนเองไม่ให้ ผู้นั้นก็แต่บริวารสมบัติในที่ตนเกิดแล้ว ไม่ได้โกศสมบัติ บางคนไม่ได้ให้ทานด้วยตนเองด้วย ไม่ได้ชักนำผู้อื่นด้วย ผู้นั้นก็ทั้งโกศสมบัติ บริวารสมบัติในที่ตนเกิดแล้ว ต้องได้กินเคณณอื่นเลียงชีวิต บางคนได้ให้ทานด้วยตนเองด้วย ชักชวนผู้อื่นด้วย ผู้นั้นก็ทั้งโกศสมบัติ บริวารสมบัติในที่ตนเกิดแล้ว ดังนี้ ฯ มีบัณฑิตบุรุษผู้หนึ่ง ขึ้นอยู่ในที่ใกล้ได้ฟังแล้วก็คิดว่า สมบัติ ๒ ประการ จักมีแก่เราด้วยประการใด บัดนี้เราก็จักทำด้วยประการนั้น ฯ เขาจึงกราบทูลพระศาสดาว่า พวกรุ่นเข้าขอพระองค์จงทรงรับภิกษาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสถามว่า ต้องการภิกษาเท่าไร ? กราบทูลว่า บริวารของพระองค์มีอยู่เท่าไร ตรัสตอบว่า มีอยู่ ๒ หมื่น กราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงรับภิกษาของข้าพระองค์ ในวันพวกรุ่นเข้าพร้อมกับภิกษุทั้งปวง พระเจ้าข้า สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงรับ บัณฑิตบุรุษนั้นก็เข้าไปในบ้าน เทียบบอกว่า พ่อแม่ทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระ

พุทธเจ้าเป็นประธานไว้ในวันพรุ่งนี้แล้ว ท่านทั้งหลายอาจถวายทานแก่
ภิกษุได้เท่าใด จงถวายทานเท่านั้น เมื่อคนทั้งหลายกำหนดกำลังของตน ๆ
แล้วบอกว่า พวกเราจักถวาย ๑๐ องค์ พวกเราจักถวาย ๒๐ องค์ พวก
เราจักถวาย ๑๐๐ องค์ พวกเราจักถวาย ๕๐๐ องค์ ก็จดค่าของคนทั้งปวง
ลงไว้ตั้งแต่คนแรกไป ๆ ก็ในคราวนั้น ที่เมืองนั้นมีบรุษคนหนึ่ง ชื่อว่า
มหาหุคคะ เพราะเขาขากจนยิ่งนัก ๆ บรุษผู้เป็นบัณฑิตนั้น ได้พบ
มหาหุคคะแล้วจึงว่า เพื่อนมหาหุคคะ เราได้มีมนต์พระภิกษุสงฆ์ มี
พระพุทธองค์เป็นประธาน ไว้เพื่ออาหารเช้าพรุ่งนี้แล้ว ชาวเมืองจักถวาย
ทานในวันพรุ่งนี้เช้า เธอจักเลียงพระได้สักกี่องค์ มหาหุคคะตอบว่า
นาย ข้าพเจ้าจะต้องการอะไรกับพระ ผู้มทรพย์ต่างหากจึงต้องการพระ
ส่วนข้าพเจ้าเพียงแต่ขาวสารสักระหนาน สำหรับต้มกินในวันพรุ่งนี้ก็ไม่
ข้าพเจ้าได้ทำงานรับจ้างเขาเลียงชีวิต ข้าพเจ้าจะต้องการอะไรกับภิกษุ
ทั้งหลาย ๆ ธรรมดาผู้ชักชวนย่อมเป็นผลลัด เพราะฉะนั้น เมื่อ
มหาหุคคะบอกว่าไม่มี บรุษนั้นก็ไม่นิ่งอยู่ ได้กล่าวขึ้นว่า เพื่อนมหา
หุคคะเอ๋ย ในเมืองนี้มีคนเป็นอันมากได้กินอาหารดี ๆ นุ่งห่มผ้าดี ๆ
ประดับด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ นอนบนที่นอนดี ๆ เสวยสมบัติอยู่ ส่วน
ตัวเธอ ต้องทำงานรับจ้างตลอดวัน ก็ยังไม่ได้อาหารพอเต็มท้อง
เมื่อเป็นอย่างนั้น เธอไม่รู้หรือว่า เราไม่ได้อะไร เพราะไม่ได้ทำอะไร
ไว้เมื่อก่อน ๆ วั นาย ๆ ถ้าอย่างนั้น เหตุไรบัดนี้เธอจึงไม่ทำบุญ
เธอก็ยังหนุ่มแน่นแข็งแรง ถึงเธอจะรับจ้างแล้วถวายทานตามกำลังไม่
สมควรหรือ ? เมื่อบรุษนั้นพูดอยู่ มหาหุคคะนั้นก็สลดใจ จึงว่า จง
จดภิกษุไว้ในหนังสือเพื่อข้าพเจ้าทำสักกองค์หนึ่ง ข้าพเจ้าจักทำการรับจ้าง
อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วจักถวายอาหารแก่ภิกษุสักกองค์หนึ่ง ๆ บรุษ
นั้นก็ไม่ได้จดไว้ด้วยคิดว่า ต้องการอะไรที่จะจดภิกษุเพียงองค์เดียวไว้ใน
หนังสือ ๆ ฝ่ายมหาหุคคะไปถึงเรือนแล้วบอกภรรยาว่า พรุ่งนี้ชาวเมือง
จะถวายอาหารแก่พระสงฆ์ เราผู้ทศนชักชวนบอกว่า จงถวายอาหารแก่ภิกษุ
สักกองค์หนึ่ง ก็ตอบเขาว่า พรุ่งนี้ฉันจักถวายอาหารแก่ภิกษุสักกองค์หนึ่ง ๆ

ครั้งนั้น ภรรยาของเขาก็ไม่กล่าวว่า เรขาจนขัดสน เหตุไรจึงรับปากเขา ได้กล่าวเสียว่า นาย เป็นการดีแล้ว เราขัดสนทุกวันนี้ ก็เพราะไม่ได้ให้ทานไว้เมื่อก่อน เราทั้ง ๒ จักทำการรับจ้างเขา แล้วจะถวายอาหารแก่พระภิกษุสักองค์หนึ่ง ว่างแล้ว ทั้ง ๒ ก็ออกไปหารับจ้าง ๆ มหาเศรษฐีเห็นมหาทศตะ จึงถามว่า มหาทศตะ เจ้ารับจ้างทำงานหรือ มหาทศตะ ตอบว่าจะรับจ้างนาย ๆ จึงถามว่า เจ้าจักทำอะไร ? ก็ท่านจักให้ทำสิ่งใด ? จึงว่า ถ้าอย่างนั้น พรุ่งนี้เช้าเราจักเลี้ยงพระสัก ๒-๓ ร้อย เจ้าจงฝากเงินให้เรา แล้วก็นำพร้าขวานส่งให้ ๆ มหาทศตะก็ผูกขากระเบนให้แน่น ทำท่าแข็งแรงทั้งพร้าถ่อเอาขวานทั้งขวานถ่อเอาพร้า ตงหน้าฝากเงินไป ๆ ครั้งนั้น เศรษฐีจึงถามว่า เหตุไฉนเจ้าจึงทำงานแข็งแรงนัก ๆ ตอบว่า ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้าจักเลี้ยงพระสักองค์หนึ่ง ๆ เศรษฐีได้ฟังแล้ว ก็มีใจเลื่อมใส จึงคิดว่า บรุษนี้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เขาไม่นิ่งอยู่ว่าเราขัดสน ได้กล่าวว่า จักรับจ้างแล้วจักเลี้ยงพระสักองค์หนึ่ง ๆ ฝ่ายภรรยาเศรษฐีได้เห็นภรรยาของมหาทศตะนั้นแล้ว จึงถามว่า แม่เอ๋ย เจ้าจักทำอะไร เมื่อภรรยา มหาทศตะตอบว่า แล้วแต่ท่านจะให้ทำสิ่งใด ก็ให้เข้าไปที่โรงตำข้าว จัดกระดังและสากเป็นต้นให้ ๆ ภรรยาของมหาทศตะนั้น ก็ยินดีว่าแรงเหมือนกับจะพอรำ ได้ตำข้าวฝัดข้าวอยู่ด้วยอาการว่าแรง ครั้งนั้น ภรรยาเศรษฐีจึงถามเขาว่า เจ้าทำงานด้วยความว่าแรงยินดีนัก เป็นเพราะอะไร เขาตอบว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าทำงานรับจ้างแล้ว ก็จักเลี้ยงพระสักองค์หนึ่ง ๆ ฝ่ายภรรยาเศรษฐีได้ฟังแล้ว ก็เลื่อมใสว่า โอ ! หญิงนี้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ในเวลามหาทศตะฝากเงินเสร็จแล้ว เศรษฐีก็ให้คนเอาข้าวสาลีให้ ๔ ทะนาน ว่าเป็นค่าจ้างของเจ้า แล้วให้อีก ๔ ทะนาน ว่าเป็นรางวัลของเจ้า เขาไปถึงเรือนแล้วก็บอกภรรยาว่า เราทำงานรับจ้างได้ข้าวสาลีมาแล้ว ข้าวส่วนนี้จักแลกผัก เจ้าจงเอาค่าจ้างของเจ้าแลกนมส้ม น้ำมัน พริก ส่วนภรรยาเศรษฐีก็ให้คนใช้ให้กระบอกเนยใส ๑ กระบอก นมส้ม ๑ ภาชนะ เครื่องเทศ ๑ ห่อ ข้าวสาลีที่เบนตัว ๑ ทะนาน แก่ภรรยา มหาทศตะนั้น เป็นอันว่า ๒ คนมีข้าวสาร ๘ ทะนาน ๆ

๒๘๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

คนทั้ง ๒ นั้นกราบเรียนกันว่า เราได้ของถวายทานแล้ว จึงพากันตนขึ้นแต่เช้า ภรรยาบอกมหาทศทูระว่า ไปเถิดนาย จงไปหาผักมา สามไม่เห็นผักที่ตลาด ก็ไปริมแม่น้ำ ร้องเพลงเก็บผักอยู่ด้วยความรำลึกว่า เราจักถวายทาน แก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย มีชาวประมงคนหนึ่ง จึงคายข้าวใหญ่ไว้ คิดว่า คงจะเป็นเสี้ยงมหาทศทูระ จึงร้องถามว่า เจ้าร้องเพลงด้วยความยินดียิ่งนัก เป็นเพราะอะไร ตอบว่า ข้าพเจ้ากำลังเก็บผัก เจ้าจักเก็บผักไปทำอะไร ข้าพเจ้าจะเลี้ยงพระสักองค์หนึ่ง โอ ! พระองค์ใดนั่นผักของเจ้า พระองค์นั้นก็จักเป็นพระดีแท้ ๆ จะทำอย่างไรได้ ข้าพเจ้าจักเลี้ยงพระด้วยผักที่ข้าพเจ้าได้แล้ว ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงมาที่นี่ จะให้ข้าพเจ้าทำอะไรนาย เจ้าจงถือเอาปลาเหล่านั้นไป ร้อยให้เป็นพวง พวงละ ๑ บาท กิ่งบาท ๑ กหาปณะ ให้แก่เรา มหาทศทูระก็กระทำตาม ชาวเมืองได้มาซื้อเอาปลาที่ร้อยไว้แล้ว ๆ เพื่อภิกษุทั้งหลาย ที่ตนนิมนต์ไว้แล้ว เมื่อมหาทศทูระร้อยปลาอยู่อย่างนั้น ก็ถึงเวลาพระเหียวบิณฑบาต เขากำหนดเวลาได้แล้วจึงว่า ข้าพเจ้าจักไปละ ถึงเวลาพระมาแล้ว ชาวประมงนั้นจึงถามว่า ยังมีพวงปลาเหลืออยู่หรือ เขาตอบว่า ไม่มีเลย พวงปลาหมดแล้ว ชาวประมงนั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น มีปลาตะเพียนแดง ๔ ตัว ที่เราฝังไว้ที่หาดทราย เพื่อเราเอง ถ้าจะเลี้ยงพระ จงเอาปลาตะเพียนแดง ๔ ตัวนี้ไป แล้วก็ให้ปลาเหล่านั้นไป

ก็ในเวลาสวนสว่างวันนั้น เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ทรงแลดูโลก ก็ได้เห็นมหาทศทูระเข้าไปภายในข่ายพระญาณของพระองค์ จึงทรงรำพึงว่า จักมีอะไร ก็ทรงทราบว่า มหาทศทูระกับภรรยาได้ทำการรับจ้างเมื่อนานนี้ ด้วยตั้งใจจักเลี้ยงพระสักองค์หนึ่ง เขาก็ได้พระองค์ไหนแล้วทรงทราบว่า คนทั้งหลายได้รับเอาพระตามที่จดไว้ในหนังสือ ไปที่เรือนของคน ๆ หมดแล้ว นอกจากเราแล้ว มหาทศทูระจักไม่ได้ภิกษุองค์อื่นเลย ๆ ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงอนุเคราะห์คนขัดสน เพราะฉะนั้น องค์พระทศพลทรงกระทำสรีริกัจฉะแล้ว ก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎีประทับนั่งอยู่ ด้วยทรงพระดำริว่า เราจักสงเคราะห์มหา-

ทุกตะ ฝ่ายมหาทุกตะ ก็ได้ถือเอาปลาฉบับบ้าน บัณฑกัมพลสิลา-
อาสน์ของท้าวสักกเทวราชที่ทรงแสดงอาการเร่าร้อน ฯ เมื่อท้าวสักก-
เทวราชทรงเล็งดูว่า จะมีเหตุการณ์อย่างไรหนอ ก็ทรงทราบว่ เมื่อ
วานนั้นมหาทุกตะได้ทำการรับจ้างกับภรรยาของตน ด้วยคิดว่า จักเลี้ยง
พระสักกองค์หนึ่ง เขาก็ได้พระองค์ไหน ก็ทรงทราบว่ ภิกษุอื่น
สำหรับเขาไม่มีแล้ว มีแต่พระศาสดาประทับอยู่ที่พระคันธกุฏี ด้วยทรง
ดำริว่ เราจักสงเคราะห์มหาทุกตะ มหาทุกตะจักต้องถวายข้าวต้มข้าว
สวย กับแกงผักที่ตนทำแต่พระมหากศเจ้า ถึงอย่างไรก็ดี เราจักต้อง
ไปที่เรือนของมหาทุกตะ รับหน้าที่กระหว่าอาหาร แล้วจึงเสด็จไปใกล้เรือน
มหาทุกตะด้วยเพศโมฆะ ตรัสถามว่ มีสิ่งใดที่ควรจะให้รับจ้างทำ
บ้าง มหาทุกตะได้ให้แล้วจึงถามว่ เพื่อนเอ๋ย เพื่อนจะทำอะไร
ตอบว่ นาย ข้าพเจ้ารู้จักศิลปทุกอย่าง สิ่งที่ข้าพเจ้าไม่รู้ ไม่มี ข้าพเจ้า
รู้กระหังการต้มข้าว หุงข้าวเป็นต้น ฯ จึงว่ เพื่อนเอ๋ย เราต้องการ
จ้างเพื่อน แต่ว่าเราไม่มีค่าจ้างจักให้เพื่อน ฯ จึงตรัสถามว่ เธอ
จักทำอะไร ? ตอบว่ เราจักถวายอาหารแก่พระสักกองค์หนึ่ง เรา
อยากให้เธอช่วยจัดแจงข้าวต้มข้าวสวยให้ ฯ จึงตรัสถามว่ ถ้าเธอจักถวาย
อาหารแก่พระ เราก็ไม่ต้องการค่าจ้าง เธอไม่ควรจะให้ส่วนบุญแก่
เราหรือ ? มหาทุกตะจึงว่ ถ้าอย่างนั้นกตแล้วจงเข้าไป ฯ พระ
อินทร์ก็เข้าไปในเรือนของมหาทุกตะ ให้นำข้าวสวยเป็นต้นมาแล้ว ส่ง
มหาทุกตะไปว่ เธอจงไป จงนำภิกษุที่ถึงแก่เธอมา ฯ ฝ่ายผู้ชวนชวาช
ในการให้ทาน ได้ส่งภิกษุทั้งหลายไปสู่เรือนแห่งคนทั้งหลายนั้น ฯ ตาม
ที่ได้จดไว้ในหนังสือนั้น ฯ มหาทุกตะไปหาเขาแล้วบอกว่ ท่าน
จงให้ภิกษุที่ถึงแก่เรา ฯ บุรุษนั้นจึงนำภิกษุได้ในขณะนั้น แล้วตอบว่
เรามีภิกษุของเขาสืบแล้ว ฯ มหาทุกตะก็เป็นประหนึ่งว่ ถูกแหวะ
ท้อด้วยสาตราอันคมกล้า จึงยกแขนทำ ๒ ขันร้องให้รำพันว่ เพื่อน
เอ๋ย เหตุไรเธอจึงทำให้เราให้ลำบาก เราผู้ที่เธอชักชวนแล้ววานนี้ ก็ได้
ทำงานรับจ้างตลอดวันกับภรรยา แล้วได้ไปเที่ยวหาผักที่ริมแม่น้ำแต่เช้าตรู่

เธองงให้ภิกษุแก่เราสักองค์หนึ่ง คนทั้งหลายก็ประชุมถามว่า อะไร
กันมหาหุคคะ เขาจึงแจ้งเรื่องนั้นให้ทราบ คนเหล่านั้นจึงถาม
ผู้จัดแจงว่า ได้ยินว่า ท่านชกขวณมหาหุคคะให้ทำการรับจ้าง แล้วถวาย
อาหารแก่ภิกษุสักองค์หนึ่งจริงหรือ บุรุษนั้นก็ตอบว่า จริง คน
ทั้งหลายจึงว่า ท่านผู้จัดแจงภิกษุถึงเพียงนี้ ไม่ให้ภิกษุสักองค์หนึ่ง
แก่เขา นับว่าทำกรรมหนักเสียแล้ว บุรุษนั้นก็เกอเขินด้วยถ้อยคำ
ของคนเหล่านั้น จึงบอกว่า เพื่อนมหาหุคคะเอ๋ย ขออย่าให้เราฉิบหาย
เลย เราลำบากใจมากเพราะเหตุของเพื่อน คนทั้งหลายได้นำภิกษุที่
ถึงแก่ตน ๆ ไปตามท้องคไไว้ในหนังสือแล้ว ผู้ที่ชื่อว่า จะนำภิกษุซึ่งนั่ง
อยู่ในเรือนของคนออกมาให้ข้อมไม่มี ก็แต่ว่า พระพุทธร่องค์ทรงสร้างพระ
พิภคร์แล้ว ประทับนั่งในพระคันธกุฏี คนทั้งหลายมีพระราชาและพระ
ชุกราช กับเสนาบดีเป็นต้น ได้นั่งรอการเสด็จออกจากพระคันธกุฏีของ
พระพุทธร่องค์อยู่ ด้วยคิดว่า เราจักรับเอาบาตรของพระพุทธร่องค์ไป
ธรรมคพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ข้อมทรงอนุเคราะห์คนขัดสน เธองงไปที่
วิหารกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์เป็นคนขัดสน
ของทรงสงเคราะห์แก่ข้าพระองค์ ถ้าเธอมีบุญเชือกจักได้เป็นแน่ ดังนั้น
ของตเนอความในเรื่องนี้และในเทศนาถ้วนันไว้เพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๔๕

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร

โส วิหาริ อคมาสิ อถ นํ อญฺเณสุ ทิวเสสุ วิหารเ วิมาสาท-
ภาเวน ทิฏฺฐคฺคา ราชบุรพาโห มหาหุคค น ตาว ภคฺคกาโล กสฺมา
อาคจฺฉสฺสตี อาหํสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องบัณฑิตสามเณร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายสมควรแก่เวลา

เรื่องบัณฑิตสามเณร (ต่อ)

ดำเนินการตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า มหาทุกคะนั้น ก็ได้ไป
ที่วิหาร ฯ ครั้นนั้น คนทั้งหลายมีพระราชาและพระขุพราหมณ์เป็นต้น ก็ได้
บอกมหาทุกคะนั้นว่า มหาทุกคะ เวลานั้นยังไม่ใช่เวลาอาหารของเจ้า
เจ้ามาทำไม ดังนี้ เพราะในวันอื่น ๆ เคยได้เห็นมหาทุกคะเป็นคนกิน
เคนในวิหาร มหาทุกคะนั้นจึงตอบว่า ทราบแล้วว่า ยังไม่ใช่เวลา
อาหาร เมื่อเขากล่าวว่า แต่ข้าพเจ้ามาเพื่อจะกราบไหว้พระศาสดา ก็ได้กราบ
ลงทรรณิประตูพระคันธกุฎี ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ในเมืองนี้
ผู้ที่ขัดสนกว่าข้าพระองค์ไม่มี ขอพระองค์จงเป็นทพแก่ข้าพระองค์ ของ
ทรงสงเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า สมเด็จพระบรมศาสดา
ก็ทรงเปิดประตูพระคันธกุฎี นำบาตรออกวางไว้ที่มือนอกของมหาทุกคะนั้น ฯ
มหาทุกคะนั้น ก็ได้เป็นเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิราช คนทั้งหลายมีพระ
ราชาและพระขุพราหมณ์เป็นต้น ต่างก็มองหน้ากัน อันบาตรทองคำพระ
ศาสดาประทานแก่มหาทุกคะแล้ว ใคร ๆ ที่เชื่อว่าสามารถเพื่อจะถือ
เอาด้วยอำนาจความเป็นใหญ่ไม่มี แต่คนเหล่านั้นกล่าวว่า เพื่อน
มหาทุกคะ ขอจงให้บาตรของพระศาสดาแก่เรา เราจะให้ทรัพย์แก่
เธอหนึ่งกัมม บอกว่าเราจักให้ทรัพย์แก่เธอแสนหนึ่งกัมม เธอเป็น
คนขัดสนจงถือเอาทรัพย์เถิด เธอจะต้องการอะไรกับบาตร มหา
ทุกคะตอบว่า ข้าพเจ้าจักไม่ให้ใคร ข้าพเจ้าไม่ต้องการทรัพย์ ข้าพเจ้า
จักถวายอาหารแก่พระศาสดาจารย์ พวกภิกษุอื่น อ่อนวอนขอบาตร
เมื่อไม่ได้แล้วก็กลับไป ส่วนพระราชาทรงพระดำริว่า มหาทุกคะนี้ถึงมีผู้
เล้าโลมด้วยทรัพย์ก็ไม่ยอมให้บาตรของพระศาสดา ก็บาตรที่พระศาสดา
ประทานเอง ไม่มีใครสามารถถือเอาไปได้ อันโทษกรรมของพระมหาทุกคะ

นจักมีอยู่เท่าไร ในเวลาที่มหาหุคตะถวายไทยธรรมแล้ว เราจักนิมนต์
พระศาสดาไปทรง จักถวายอาหารที่เราตกแต่งไว้แล้ว ทรงดำรงนั่งแล้ว ก็
ได้เสด็จไปกับพระศาสดา ฯ ฝ่ายท้าวสักกเทวราช ทรงจัดแจงข้าวต้ม
ข้าวสวยและผักเป็นต้นเสร็จแล้ว ก็เร่งปูอาสนะอันสมควรเป็นที่ประทับนั่งของ
พระศาสดา แล้วก็ทรงนั่งรออยู่ ฯ มหาหุคตะนำพระศาสดาไปถึงแล้วก็
กราบทูลว่า ขอได้โปรดทรงเสด็จเข้าไป ฯ ที่เรือนที่อยู่ของมหาหุคตะนั้น
เป็นเรือนต่ำ ๆ ผู้ที่ไม่ก้มไม่อาจเข้าไปได้ ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลายเมื่อ
จะเข้าเรือน ย่อมไม่ทรงโน้มพระองค์เข้าไป เพราะในเวลาเสด็จเข้าไปสู่เรือน
แผ่นดินก็ทรุดลงไปเบื้องต่ำ เรือนก็สูงขึ้น อันนี้เป็นผลแห่งทานที่พระพุทธรเจ้า
ทั้งหลายทรงถวายไว้ดีแล้ว ฯ ในเวลาเสด็จออกไปสิ่งทั้งปวงจึงเป็นปกติ เพราะ
ฉะนั้น พระศาสดาจึงทรงเดินเข้าไปตรง ๆ แล้วประทับนั่งบนอาสนะ ที่ท้าว
สักกะทรงแต่งตั้งไว้ เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว พระราชาจึงตรัสว่า มหา-
หุคตะ ถึงเราอ่อนวอนอยู่เธอก็ไม่ให้มาตรของพระศาสดาแก่เรา เราขอชุ-
สักการะเธอจัดไว้เพื่อพระศาสดาเป็นอย่างไร ? ลำคืบนั้น ท้าวสักกะ
ก็ทรงเปิดข้าวต้มข้าวสวยเป็นต้นให้ดู ฯ กลิ่นอันหอมหวานแห่งข้าวต้ม
ข้าวสวยเป็นต้นนั้น ก็กลับไปทั่วเมือง ฯ พระราชาทอดพระเนตรข้าวต้ม
เป็นต้นแล้ว ก็กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ข้าพระองค์คิดว่า ไทยธรรมของมหาหุคตะจักมีอยู่สักเท่าไร
เมื่อมหาหุคตะถวายไทยธรรมแล้ว จักนำพระองค์ไปยังที่จักถวายอาหาร
ที่เราตกแต่งไว้แล้ว ดังนี้ จึงได้มา อาหารเห็นปานนี้ หม่อมฉันไม่เคยเห็น
เลย เมื่อหม่อมฉันยังอยู่ในถิ่น มหาหุคตะก็จะลำบากใจเกินไป หม่อมฉัน
จะไป แล้วก็กราบลาองค์พระศาสดาไป

ฝ่ายท้าวสักกะถวายข้าวต้มเป็นต้นแล้ว ก็ถวายอาหารโดยเคารพ ฯ
องค์พระศาสดาเสวยเสร็จแล้ว ก็ทรงทำอนุโมทนาแล้ว ก็เสด็จลุกขึ้นจาก
ที่ประทับกลับไป ฯ ท้าวสักกะก็ได้ให้สัญญาณแก่มหาหุคตะ ฯ มหา-
หุคตะนั้นก็ถือเอาบวตรตามไปส่งพระศาสดา ท้าวสักกะก็เสด็จกลับ แล้ว
ได้ยืนอยู่ที่ประตูเรือนของมหาหุคตะ แล้วทรงแหงนดูอากาศ ฯ ท้าวสน

แก้ว ๑ ประการ ก็ตกลงมาจากอากาศ ได้มีภาชนะทั้งสี่ในเรือนของ
มหาฤคตะนั้นแล้ว ก็เต็มทั้งเรือน ฯ ในเรือนมหาฤคตะนั้นไม่มีช่อง
ว่างเลย ฯ ภรรยาของมหาฤคตะนั้นได้ขึงมือพวกทหารออกไปยืนอยู่
ข้างนอก ฯ มหาฤคตะนั้นตามส่งเสด็จพระศาสดาแล้วกลับไป ได้เห็น
พวกทหารอยู่ข้างนอก ก็ถามว่า อะไรกัน ? ภรรยาตอบว่า เรือนของ
เราทั้งสี่เต็มไปด้วยแก้ว ๑ ประการแล้ว ไม่มีช่องเข้าไปได้เลย ฯ
มหาฤคตะนั้นจึงคิดว่า ทานที่เราถวายในวันนั้นให้ผลแล้ว จึงไปเฝ้า
พระราชา ถวายบังคมพระราชาแล้ว เมื่อพระราชาตรัสถามว่า มาทำไม
ก็กราบทูลว่า ข้าแต่เทพเจ้า เรือนของข้าพระองค์เต็มไปด้วยแก้ว ๑ ประการ
แล้ว ขอพระองค์จงทรงรับทรัพย์นั้น พระเจ้าข้า ฯ พระราชาจึง
ทรงดำริว่า โอ ! ทานที่ถวายแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถึงที่สุดแล้วในวัน
นี้จึงตรัสถามมหาฤคตะนั้นว่า จะทำอย่างไรดี ? มหาฤคตะกราบทูล
ว่า ขอได้โปรดส่งแควียนไปพันเล่ม เพื่อไปนำทรัพย์นั้นมาพระเจ้าข้า ฯ
พระราชาก็ทรงส่งแควียนไปพันเล่ม ให้ไปขนเอาทรัพย์มากองไว้ที่หน้า
พระลานหลวง ทรัพย์นั้นเป็นกองสูงเท่าต้นตาล ฯ พระราชาก็ได้ให้
ประชุมชาวเมืองแล้วตรัสถามว่า ในเมืองนี้มีใครมีทรัพย์เท่านี้ ฯ ชาว
เมืองกราบทูลว่า ไม่มี พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า ถ้าอย่างนั้นเราควรจะ
ทำอย่างไรแก่ผู้มีทรัพย์มากอย่างนี้ ฯ กราบทูลว่า ควรพระราชนาน
ตำแหน่งเศรษฐี พระเจ้าข้า ฯ พระราชาก็ทรงกระทำสักการะใหญ่แก่
มหาฤคตะนั้น แล้วพระราชนานตำแหน่งเศรษฐี ฯ ลำดับนั้น ท้าว
เธอจึงทรงบอกให้บ้านเก่าแห่งเศรษฐีคนหนึ่งเมื่อก่อน ให้แก่เศรษฐีใหม่นั้น
แล้วตรัสสั่งว่า จงให้คนไปแผ้วถางกอไม้ ซึ่งเกิดขึ้นในที่นั้นแล้วจงสร้าง
บ้านลงในที่นั้น ฯ เมื่อมหาฤคตะเศรษฐีนั้นให้คนชำระที่นั้น ปรับพื้นที่
นั้นให้เสมอ ก็มีชุมทรัพย์ผุดขึ้นมาโดยเบียดเสียดกัน ฯ มหาฤคตะเศรษฐี
กราบทูลพระราชา พระราชาจึงตรัสว่า ชุมทรัพย์เหล่านั้นได้เกิดขึ้นด้วย
บุญของท่าน ท่านจงถือเอาชุมทรัพย์เหล่านั้น ฯ มหาฤคตะเศรษฐีนั้น
ก็ให้สร้างบ้านแล้วถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธองค์เป็นประธาน

ตลอด ๑ วัน ๆ ก่อนนั้นมาหาทุกตเศรษฐีนั้นก็ทำบุญต่าง ๆ อยู่ตลอดอายุ เวลา
 สิ้นอายุแล้ว ก็ไปเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอยู่ตลอด ๑ พุทธันตร เวลา
 มาถึงครั้งพระพุทธเจ้าของเราทรงเสวยทิพย์สมบัติจากสวรรค์ลงมาถือปฏิสนธิใน
 ครรภ์ของธิดาผู้ใหญ่ ในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรเถรเจ้า ที่กรุงสาวัตถี
 ครั้นนั้น มารดาบิดาของธิดาผู้ใหญ่นั้นรู้ว่า ธิดาตั้งครรภ์แล้ว ก็ให้
 เครื่องบริหารครรภ์ ๆ หลังจากนั้นมา นางก็แพ้ท้อง คือ นึกอยาก
 ถวายทานด้วยรสปลาตะเพียนแดง แก่พระภิกษุ ๕๐๐ องค์ มีพระธรรม-
 เสนาบดีเป็นต้น แล้วนุ่งผ้าเหลืองอยู่ในที่สุดอาสนะ บริโภคอาหาร
 ที่เป็นคนของภิกษุเหล่านั้น ๆ นางนั้นจึงบอกแก่มารดาบิดาแล้วกระทำ
 อย่างนั้น ๆ ความแพ้ท้องก็หายไป ๆ ต่อมามารดาบิดาก็ให้เลี้ยง
 พระภิกษุ ๕๐๐ องค์ มีพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถรเจ้าเป็นประธาน ด้วย
 รสปลาตะเพียนแดง ในงานมงคลอีก ๑ ครั้ง ๆ เรื่องทั้งปวงตอนนั้นควร
 ทราบตามนัยที่เข้าใจในเรื่องติสสกุमार ๆ แปลกแต่ว่าผลอันนี้เป็นผล
 แห่งการถวายรสปลาตะเพียนแดง ที่กุमारนี้ได้ถวายไว้ในคราวเป็นมหา-
 หุคตะโน้น ๆ ส่วนในวันตั้งชื่อของเขา เมื่อมารดาบอกว่า ท่าน
 เจ้าข้า ขอท่านจงให้สักขาบทแก่ทาสของท่าน ๆ พระเถรเจ้าก็ถามว่า
 ทารกนั้นชื่ออะไร ? ตอบว่า ท่านเจ้าข้า จำเดิมแต่ทารกถือปฏิสนธิ
 คนในเรือนจนถึงเป็นคนโตเขลาที่กลับกลายเป็นบัณฑิต เพราะฉะนั้น บุตร
 ของข้าพเจ้า จักต้องชื่อว่าบัณฑิตทารก ๆ พระเถรเจ้าก็ได้ให้สักขาบท ๆ
 ก็จำเดิมแต่บัณฑิตทารกนั้นเกิดแล้ว มารดาได้คิดว่า เราจักไม่ทำให้เสีย
 ความประสงค์แห่งบุตรของเรา ๆ ในเวลาที่ทารกนั้นมีอายุได้ ๑ ขวบ
 ทารกนั้นก็บอกมารดาว่า ข้าพเจ้าจักบรรพชาในสำนักของพระเถรเจ้า ๆ
 มารดาตอบว่า ดีแล้วลูกเอ๋ย มารดาได้คิดว่า จักไม่ทำให้เสียความประสงค์
 ของเจ้า แล้วก็นมนตพระเถรเจ้าว่าฉันบอกท่านเจ้าข้า ทาสของท่าน
 อยากบวช ข้าพเจ้าจักนำทาสของท่านนี้ไปสู่วิหารในเวลาเย็น ครั้นส่ง
 พระเถรเจ้ากลับไปแล้ว ก็ให้ประชุมพวกญาติ บอกว่า วันนี้พวกเราจัก
 กระทำสักการะที่ควรกระทำแก่บุตรของเราในเวลาเขายังเป็นคฤหัสถ์ แล้ว

ก็ให้กระทำสักการะใหญ่ ครั้นแล้วก็นำไปส่ววิหารถวายพระเถระเจ้าว่า ขอ
ท่านจงให้ทารกนั้นบวชเถิด ฯ พระเถระเจ้าก็ขจัดแจงให้ทราบว่าการบวช
เป็นของลำบาก เมื่อทารกนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าจักกระทำตามโอวาทของท่าน
จึงว่า ถ้าอย่างนั้นจงมา แล้วก็ตามให้เบียด บอกกรรมฐาน คือ หมวดแห่ง
อาการมีหนึ่งเป็นที ๕ แล้วก็ให้บรรพชา ฯ ฝ่ายมารดาบิดาของสามเณรนั้น
ก็พักอยู่ในวิหาร ๗ วัน ถวายทานด้วยรสปลาตะเพียนแดง แก่ภิกษุสงฆ์
มิ่งค้ำพระพุทธรเจ้าเป็นประธาน แล้วกลับบ้านในเวลาเป็นวันที่ ๗

เมื่อพระเถระเจ้าจะเข้าไปในบ้านภายในวันที่ ๘ ก็ไม่ได้พาสามเณร
นั้นไปกับภิกษุสงฆ์ ฯ เพราะอะไร เพราะการครองบาตรจีวร หรือ
อิริยาบถของสามเณรนั้นยังไม่น่าเลื่อมใส อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่ต้องทำแก่พระ
เถระเจ้าในวิหารยังมีอยู่ อีกอย่างหนึ่ง พระเถระเจ้าเมื่อพระภิกษุสงฆ์เข้าไป
ภายในบ้านแล้วก็เที่ยวไปตลอดวิหาร บัดกวาดที่ยังไม่ได้บัดกวาด ตัก
น้ำฉันน้ำใช้ใส่ในภาชนะเปล่า เก็บเตี๋ยตังเป็นต้น ที่เขาเก็บไว้ไม่คิดแล้ว
จึงเข้าบ้านในภายหลัง ฯ อีกอย่างหนึ่ง พระเถระเจ้าดูแล้วหารทั้งสนแล้ว
จึงเข้าบ้านในภายหลังด้วยคิดว่า พวกเขยร้อยเข้ามาเห็นวิหารเปล่าอย่า
พูดได้ว่า จงดูที่นั่งที่บนของพวกสาวกพระสมณโคตมเถิด ฯ เพราะ
ฉะนั้น แม้ในวันนั้นพระเถระเจ้าก็ให้สามเณรถือเอาบาตรจีวรแล้วจึงเข้าบ้าน
ในเวลาสาย ฯ เมื่อสามเณรไปกับพระอุปัชฌาย์ ก็ได้พบเหมื่อนน้ำใน
ระหว่างทาง จึงถามว่า ท่านขอรับ นี่ชื่ออะไร ? พระเถระเจ้าตอบว่า
ชื่อเหมื่อน สามเณร ฯ เขาทำอะไรกับเหมื่อนนั้นขอรับ ? เขานำน้ำ
ออกจากรันโน้นหนึ่ไปทำนาของเขา ฯ น้ำมีจิตใจหรือขอรับ ? ไม่มี
เลย สามเณร ฯ สิ่งที่ไม่มีความจิตใจอย่างนั้นเขานำไปส่วที่เขาประสงค์ได้หรือ
ขอรับ ? ได้ สามเณร สามเณรนั้นจึงคิดว่า ของที่ไม่มีความจิตใจอย่างนั้น ถ้า
คนทั้งหลายนำไปส่วที่ตนประสงค์แล้วใช้ได้ เพราะอะไร คนที่มีจิตใจจึง
จะไม่อาจทำจิตใจให้อยู่ในอำนาจของตน แล้วกระทำสมณธรรมได้ เมื่อ
สามเณรนั้นเดินไปข้างหน้า ก็ได้พบพวกช่างลูกศร เอาลูกศรลงไฟ
เล็งด้วยหางตา แล้วกระทำให้ตรง จึงถามว่า ท่านขอรับ พวกเขยร้อย

อะไร ? ท่านตอบว่า ชื่อพวกช่างศร ฯ เขาทำอะไรชอบ ? เขาถูก
 ถูกศรแล้วทำให้ตรง ฯ ลูกศรมีจิตใจหรือชอบ ไม่มีจิตใจเลยสามเณร
 สามเณรนั้นจึงคิดว่า ถ้าคนทั้งหลายเอาสิ่งที่ไม่มีความตั้งใจ
 ให้ตรงได้ เหตุไรคนที่มีความตั้งใจ จึงจะไม่อาจทำจิตใจของตนให้อยู่ในอำนาจ
 แล้วกระทำสมณธรรมได้ ฯ เมื่อเดินต่อไปข้างหน้า ก็ได้เห็นคนทั้งหลาย
 ถากกำเกวียน กงเกวียน คุมเกวียนเป็นต้นอยู่ จึงถามว่า ท่านชอบ พวก
 นี้ทำอะไร ? ชื่อว่าพวกช่างถาก สามเณร ฯ เขาทำอะไรชอบ ? เขา
 เอาไม้มาทำเป็นกงเกวียนเป็นต้น ก็ไม่เหล่านี้อะไรวิญญานหรือชอบ ?
 ไม่มีเลยสามเณร ฯ ลำคับนั้น สามเณรนั้นจึงคิดว่า ถ้าคนทั้งหลายเอา
 ห่อนไม้ที่ไม่มีความวิญญาน มาทำเป็นกงเกวียนเป็นต้นได้ เหตุไรคนที่
 มีความวิญญาน จึงจะไม่อาจทำจิตใจของตนให้อยู่ในอำนาจได้ แล้วกระทำ
 สมณธรรม ฯ สามเณรนั้นได้เห็นเหตุการณ์เหล่านั้นแล้ว จึงบอกว่า ท่าน
 ชอบ ถ้าท่านจะถือเอาบาตรจีวรของท่านไป กระผมก็จะกลับไป ฯ พระเถระเจ้า
 ไม่คิดเลยว่า สามเณรผู้บวชเมื่อก่อน เมื่อติดตามเรามากก็พูดอย่างนี้ จึง
 ตอบออกไปว่า ส่งมาสามเณร แล้วถือเอาบาตรจีวรของตนไป ฯ ฝ่าย
 สามเณรให้พระอุปัชฌาย์แล้วจะกลับไป ก็บอกว่า ท่านชอบ เมื่อท่าน
 จะนำอาหารมาให้กระผมขอให้ฉันกับรสปลาตะเพียนแดง ฯ พระเถระเจ้า
 ตอบว่า เราจะได้ที่ไหน ? สามเณรจึงว่า ท่านชอบ ถ้าท่านไม่
 ได้ด้วยบุญของท่าน ก็จะได้ด้วยบุญของกระผม ฯ พระเถระเจ้าจึงให้
 ถูกกาลด้วยคิดว่า เมื่อสามเณรนี้ยังอยู่ภายนอกอาจมีอันตราย แล้วบอก
 ว่า เธอจงเปิดประตูห้องของเราเข้าไปนั่งอยู่ภายใน ฯ สามเณรนั้นก็
 กระทำอย่างนั้น แล้วนั่งพิจารณาร่างกายส่งญาณลงในร่างกายของตนอยู่ ก็
 มีในกาลนั้น ของเครื่องนี้ไว้ในเทศนาภรณ์นั้นเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๖

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องบัณฑิตสามเณร

อถสฺส คุณเตเชน สกกสฺส อาสนํ อุณฺหาการํ ทสฺเสสิ โส
กิณฺณุ โข การณฺนติ อุปฺชาเรนฺโต ปณฺชิตสามเณโร อุปฺชฌายสฺส
ปคฺคจิวโร ทควา สมณธมฺมํ กริสฺสามิติ นินฺตโตติ.

ณ บัณฑิตน์ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องบัณฑิตสามเณร ตามคัมภีร์
พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องบัณฑิตสามเณร (ต่อ)

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า ครั้นนั้น อาสนะของท้าว
สักกเทวราชก็แสดงอาการเร้าร้อนแปลกประหลาดผิดกว่าแต่ก่อนมา ด้วย
เชษานุภาพแห่งคุณธรรม ของบัณฑิตสามเณรนั้น ฯ เมื่อท้าวพันคาทรง
พิจารณาเห็นว่า เป็นเพราะเหตุไรหนอ ก็ทรงนึกได้ว่า บัณฑิตสามเณร
ถวายบาตรจีวรแก่พระอภิชฌาย์แล้วก็กลับไป ด้วยคิดว่า จักกระทำสมณ-
ธรรม ถึงเราก็ควรไปในที่นั้น จึงตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ มาแล้ว
ตรัสสั่งว่า พวกท่านจงให้ฝูงนกซึ่งเที่ยวอยู่ใกล้วิหารหนีไป แล้วจงรักษา
อยู่โดยรอบ ตรัสสั่งจันทร์เทพบุตรว่า ท่านจงรังจันทรมนชลไว้ ตรัสสั่ง
สุริยเทพบุตรว่า ท่านจงรังสุริยมณฑลเอาไว้ ส่วนพระองค์เองก็
เสด็จไปทรงรักษาอยู่ที่เชือกสาขุ ฯ แม้เพียงเสียงใบไม้เก่าในวิหาร
ก็ไม่มี ฯ จิตของสามเณรก็แน่วแน่ ฯ สามเณรนั้นพิจารณาอรรถภาพ
ในระหว่างเวลาอาหารเท่านั้น ก็ได้บรรลุผลถึง ๑ ชั้น ฯ ฝ่ายพระเถระเจ้า
ก็คิดว่า สามเณรนี้ยังอยู่ในวิหาร เราอาจได้อาหารสำหรับสามเณรนั้น

ในตระกูลโน้น จึงได้ไปที่ตระกูลอื่นๆ ซึ่งประกอบด้วยความรักความ
เคารพตระกูลหนึ่ง ๆ ก็คนทั้งหลายในตระกูลนั้น วันนั้นได้ปลา
ตะเพียนแดงแล้วนำรอกการมาของพระเถระเจ้าอยู่ คนเหล่านั้น เห็นพระ
เถระเจ้ามาถึง ก็บอกว่า ท่านมานะแล้ว พระเจ้าข้า แล้วก็นำปลา
ไปนั่งในเรือน ถวายข้าวต้มขนมเป็นต้น แล้วก็ถวายบังคมทูลด้วยรส
ปลาตะเพียนแดง ๆ พระเถระเจ้าแสดงอาการจะนำไป ๆ คนทั้งหลาย
จึงว่า ฉันทเกิด พระเจ้าข้า อาหารที่จะนำไปมีอยู่ ในเวลาพระเถระเจ้าฉัน
เสร็จแล้ว ก็รับเอาบาตรไปจัดใส่อาหาร ซึ่งปรุงด้วยรสปลาตะเพียนแดง
ถวาย ๆ พระเถระเจ้าก็รับกลับไปด้วยคิดว่า สามเณรของเราหิว ๆ
ฝ่ายพระศาสดา ในวันนั้นเสวยแต่เช้าแล้วเสด็จไปที่วิหาร ทรงพิจารณาว่า
บัณฑิตสามเณรถวายบาตร จีวร แก้วพระอุรังคธาตุแล้วกลับไป ด้วยคิดว่า
จักกระทำสมณธรรม กิจบรรพชิตของสามเณรนั้นจะสำเร็จหรืออย่างไร
ก็ทรงทราบว่ สามเณรนั้นได้บรรลุผลถึง ๓ ชั้นแล้ว จึงพิจารณาว่า
จะมีอุปนิสัยแห่งพระอรหัตหรือไม่ ก็ทรงเห็นว่า มี จึงทรงพิจารณา
อีกว่า อาจจะสำเร็จพระอรหัตก่อนเวลาอาหารหรือไม่ ก็ทรงทราบว่า อาจ ๆ
ครั้งนั้น จึงทรงดำริว่า พระสารีบุตรนำอาหารเพื่อสามเณรมาโดยเร็ว ก็จัก
กระทำให้เป็นอันตรายแก่สามเณรนั้น เราจักนั่งรักษาอยู่ที่ซุ้มประตู ครั้น
พระสารีบุตรมาถึง เราจักถามปัญหา ๔ ข้อ เมื่อพระสารีบุตรแก้ไข
สามเณรก็จะสำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา แล้วจึงเสด็จไปที่นั่น
ทรงยืนอยู่ที่ซุ้มประตู พอพระเถระเจ้ามาถึงก็ถามปัญหา ๔ ข้อ ๆ พระ
เถระเจ้าก็นั่งถวาย

การถามการแก้ในปัญหา ๔ ข้อนั้นมีว่า สมเด็จพระบรมศาสดา
ตรัสถามว่า สารีบุตร เธอได้อะไรมา ? ได้อาหาร พระเจ้าข้า ๆ
อาหารนำอะไรมา สารีบุตร ? นำเวทนามา พระเจ้าข้า ๆ เวทนานำ
อะไรมา สารีบุตร ? นำรูปมา พระเจ้าข้า รูปนำอะไรมา สารีบุตร
นำผัสสะมา พระเจ้าข้า ในข้อความเหล่านั้นมีคำอธิบายว่า อาหารที่ผู้
หิวบริโภคแล้ว กำจัดความหิวของเขาแล้ว ก็นำเวทนาอันเป็นสุขมา

เมื่อเขาเป็นสุข ด้วยการบริโภคอาหารแล้ว มีเวทนาอันเป็นสุขเกิดขึ้น การถึงพร้อมด้วยวรรณะในสรีรกายก็มิขม เวทนาย่อมนำรูปมาอย่างนี้ ก็ผู้มีสุขได้สุขโสมนัสด้วยอำนาจแห่งรูป อันเกิดด้วยอาหารแล้ว นิ่งหรือนอนก็ได้สัมผัสอันเป็นสุขว่า บัณฑิตความสุขเกิดแก่เราแล้ว ดังนี้

เมื่อพระสารีบุตรเถรเจ้าแก้ปัญหา ๔ ข้อนั้นอย่างนั้นแล้ว สามเณรก็ได้สำเร็จพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ฝ่ายสมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสบอกพระเถรเจ้าว่า ไปเกิดสารีบุตร เธอจงให้อาหารแก่สามเณรของเข พระเถรเจ้าไปแล้วก็เกาะประตู สามเณรก็ออกมาต้อนรับจากมือพระเถรเจ้า ไปวางไว้ที่ข้างหนึ่ง แล้วก็พัดพระเถรเจ้าด้วยก้านตาล ครั้นนั้น พระเถรเจ้าจึงบอกว่า สามเณร เธอจงฉันอาหาร ฯ สามเณรย้อนถามว่า ก็ท่านเล่าขอรับ ท่านตอบว่า เราฉันแล้ว เธอจงฉัน ทารกผู้มีอายุเพียง ๑ ขวบ เวลาบรรพชาแล้ว พอถึงวันที่ ๘ ก็สำเร็จพระอรหัต มีอาการคล้ายกับดอกปทุม ที่แย้มบานในขณะนั้น พิจารณาที่เก็บอาหารแล้วก็นั่งฉันอาหาร ฯ ในเวลาที่สามเณรนั้นล้างบาตรเก็บไว้แล้ว จันทรเทวบุตรก็ปล่อยจันทรมณฑล สุริยเทวบุตรก็ปล่อยสุริยมณฑล ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็ปล่อยหน้าทรีกษาทิศทั้ง ๔ ท้าวโกสีย์เทวราช ก็ปล่อยหน้าทรีกษาทิศสายบู ฯ ดวงอาทิตย์ก็เคลื่อนจากท่ามกลางไป

ภิกษุทั้งหลายจึงพูดกันขึ้นว่า เงามีประมาณยิ่ง ดวงอาทิตย์เคลื่อนจากท่ามกลางไปแล้ว สามเณรเพียงฉันเสร็จแล้วเมื่อนั้น นี่เป็นเพราะเหตุอะไร ตอนนั้นหมายความว่า พอสามเณรฉันเสร็จแล้วก็คำ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงเสด็จมาตรัสถามว่า พวกเธอพูดอะไรกัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเวลาผู้มีบุญกระทำสมณธรรม จันทรเทวบุตรก็รับรังจันทรมณฑลไว้ สุริยเทวบุตรก็รับรังสุริยมณฑลไว้ มหาราชทั้ง ๔ ก็รักษาทิศทั้ง ๔ ไกล้วहार ท้าวสักกะเทวราชก็รักษาทิศสายบู ถึงเราก็นั่งเฉยอยู่ว่าเป็นพระพุทธรเจ้าไม่ได้ เราต้องไปรักษายุทธของเราอยู่ที่ขุมประตู ผู้มี

ปัญญาทั้งหลายได้เห็นพวกไข่น้ำ ไข่น้ำไปจากเหมือง ได้เห็นพวกช่างศร ทำลูกศรให้ตรง ได้เห็นพวกช่างถากข้งไม้ ก็ถือเอาเป็นอารมณ์ ผักฝน คนแล้ว ถือเอาความเป็นพระอรหันต์ได้ ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรม สืบต่อข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า อุทกํ หิ นยฺหติ เนตฺติกา เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า พวกไข่น้ำก็ไข่น้ำ พวกช่างศรก็ตัดลูกศร พวกช่างถากก็ถากไม้ พวกบัณฑิตก็ฝึกหัดตน ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า น้ำ คือ คนเหล่าใดขุดที่สูงในแผ่นดินไปถม บ่อน้ำกระทำให้เป็นเหมืองกัก ตั้งรางน้ำไว้ก็ดี แล้วนำน้ำไปสู่ที่ตนประสงค์ คนเหล่านั้นชื่อว่าคนไข่น้ำ หรือพวกน้ำนำไป มีคำอธิบายว่า พวกน้ำนำไป ก็ยอมนำน้ำไปตามความชอบใจของตน พวกช่างศรก็ทำลูกศรให้ร้อน แล้วตัดลูกศรให้ตรง พวกช่างถากก็ถากไม้ แล้วตัดไม้ให้ตรงหรือคดตาม ชอบใจของตน เพื่อให้เป็นกงเกวียนเป็นต้น ๆ บัณฑิตชนกระทำสิ่งเหล่านั้นให้เป็นอารมณ์ แล้วทำให้เกิดโศดาบัตติมรรคเป็นต้น ชื่อว่าฝึกหัดคน แต่เมื่อถึงพระอรหันต์แล้ว ชื่อว่าฝึกหัดตนโดยส่วนเดียว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้ถึงโศดาบัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่องบัณฑิตสามณเณรเพียงเท่านั้น

ในเรื่องบัณฑิตสามณเณรนี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ใดทำบุญไว้แล้ว ข้อมมีผู้ช่วยเหลือ ต้องการสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น สิ่งที่เราเห็นว่าไม่อาจเป็นไปได้อีกก็เป็นไปได้ เช่น ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หยุดหนึ่งอยู่ เพื่อให้เวลากลับคืน แล้วจึงเคลื่อนออกไปโดยเร็วพลัน ดังที่วามาแล้วนั้นก็มี หากเราถือตามเรื่องนี้ เราก็เข้าใจว่า ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดิน หากเราถือตามฝรั่ง ก็ว่าดวงอาทิตย์อยู่คงที่ ไม่ได้เดิน เป็นแต่โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ถ้าเราถืออย่างนั้นก็มีคำอธิบายว่า ในเวลาที่บัณฑิตสามณเณรกระทำสมณธรรมอยู่ก่อนเวลานั้นอาหารนั้น ถ้าโลกหมุนก็จะเลยเวลานั้นอาหารเสียก่อน โลกจึงไม่หมุน โลกได้หยุดอยู่จนกว่าบัณฑิตสามณเณรได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว ฉะนั้นอาหารแล้วจึงหมุนต่อไป ดังนี้ แต่ข้อนี้ไม่เป็นข้อสำคัญอันใด เพราะไม่เกี่ยวกับทางปฏิบัติเลย มีสำคัญอยู่ก็คือ

ความคิดของบัณฑิตสามเณรเท่านั้น บัณฑิตสามเณรได้เห็นพวกไขน้า
ออกจากเหมือง ก็ถามพระอุปัชฌาย์ว่า พวกนี้ทำอะไร ได้เห็นพวกช่าง
ลูกศร คัดลูกศร เห็นพวกช่างเกี่ยวขนตากไม้ ทำกำเกี่ยวขน กงเกี่ยวขน
คุมเกี่ยวขน เป็นต้น ก็ถามว่า พวกนี้ทำอะไร เมื่อพระอุปัชฌาย์ตอบว่า
พวกนี้ไขน้าออกจากเหมืองไปทำนา พวกนี้คัดลูกศรให้ตรง พวกนี้คัด
ไม้เป็นกงรถกงเกี่ยวขน เป็นต้น จึงถามว่า นามิจิตวิญญานไหม ลูกศร
บิจิตวิญญานไหม ท่อนไม้ที่เขาทำกงเกี่ยวขน เป็นต้น มิจิตวิญญานไหม
เมื่อพระอุปัชฌาย์บอกว่า ไม่มี จึงคิดว่า สิ่งที่ไม่มิจิตวิญญาน คนยังทำ
ได้ตามชอบใจ ก็เหตุไรคนเราที่มีจิตวิญญาน จึงจักไม่อาจทำจิตวิญญาน
ให้อยู่ในอำนาจของตนได้ แล้วก็ทำสมณธรรม ดังนี้ ครนก็คิดดังนี้แล้ว
ก็ส่งบาตรจีวรให้พระอุปัชฌาย์ กลับไปสู่วิหาร ตั้งใจเจริญสมณธรรม คือ
พิจารณาอรรถภาพร่างกาย ให้เห็นตามเป็นจริง แล้วก็สำเร็จพระอรหัต
ในเช้าวันนั้น อันนั้นแหละเป็นของสำคัญ เพราะว่าเป็นประโยชน์แก่
บุคคลทั้งปวง คือ เป็นตัวอย่างอันดีแก่คนทั้งปวง ฯ เป็นตัวอย่างอันดี
แก่คนทั้งปวงอย่างไร ? อย่างนี้ คือ คนทั้งปวงควรจะจดจำไว้ว่า เมื่อ
เราพบเห็นสิ่งใดแล้วควรไต่ถามให้ได้ความรู้ในสิ่งนั้น แล้วก็นำมาใช้ได้
ทั้งจงจดจำไว้ว่า สิ่งที่ไม่มิจิตวิญญานทั้งสิ้น คนยังทำได้ตามชอบใจ
แล้วให้สอนตัวเองว่า เราผู้มีจิตวิญญาน จะทำให้จิตวิญญานของเราเป็น
ไปตามความประสงค์ของเราไม่ได้หรือ เราจะบังคับใจของเราให้เป็นไป
ตามความประสงค์ของเราไม่ได้หรือ ? ต้องได้ เพราะสิ่งที่ไม่มิจิตวิญญาน
เขายังทำได้ตามความประสงค์ เมื่อนึกอย่างนี้แล้ว อาจบังคับจิตใจของ
ตนให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนได้ เมื่อบังคับใจของตนให้เป็น
ไปตามความประสงค์ของตนได้แล้ว จะทำสิ่งใดก็จะต้องสำเร็จสิ่งนั้น
เพราะฉะนั้น จึงควรที่คนทั้งหลายจะหัดบังคับใจของตนให้เป็นไปตาม
ความประสงค์ของตนให้ได้ วิธีหัดบังคับใจให้เป็นไปตามความประสงค์
นั้น มีมากมายหลายประการ เช่น เวลาเราจะนอน หากเราปล่อยใจ

คิดไปในเรื่องนั้นเรื่องนั้น สิ่งนั้นสิ่งนั้นอยู่แล้ว ก็จะนอนไม่หลับง่าย แต่
ถ้าบังคับใจไม่ให้คิดไปไกล ก็จะนอนหลับง่าย เพราะฉะนั้น ผู้ที่นอน
หลับยาก ควรหัดบังคับใจด้วยการนึกเพ่งหัวแม่เท้าของตนแล้วนึกว่า พัก ๆ
ดังนี้เรื่อยไป ไม่ช้าความคิดทั้งหลายก็จกหายไป จิตใจก็มารวม
อยู่ที่หัวแม่เท้า ลมจะลดลงทำให้หลับง่าย ๆ เมื่อท่านหัดนึกว่าพัก ๆ ดังนี้
จนใจของท่านหยุดพักตามความต้องการได้แล้ว ก็เรียกว่าท่านบังคับใจได้
อย่างหนึ่งแล้ว สำหรับอย่างอื่น ๆ ท่านก็อาจบังคับใจได้ เช่น เมื่อท่าน
โกรธ ท่านก็อาจบังคับใจไม่ให้โกรธได้ ด้วยการนึกว่า อย่าโกรธ ๆ
หรือด้วยการนึกอย่างอื่นก็ได้ ในเวลาที่ท่านโกรธ ท่านก็อาจบังคับใจไว้
ไม่ให้โกรธได้ ด้วยการบังคับว่า อย่ารัก ๆ หรือด้วยการนึกอย่างอื่น
เช่นนึกถึงสิ่งที่ไม่น่ารักในสิ่งนั้น ๆ ก็ได้ ต่อไปท่านอาจบังคับใจให้อยู่
นิ่ง ๆ ได้คราวละนาน ๆ เมื่อขณะใดใจท่านอยู่นิ่ง ๆ ขณะนั้นท่านจะ
รู้สึกสบายใจมาก ความคิดดี ๆ จะเกิดขึ้นแก่ท่านในขณะนั้น เพราะ
ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงสอนให้ทำใจให้เป็นสมาธิ คือ ให้แน่วแน่
อยู่ในอารมณ์เดียว เพราะเมื่อใจแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียวแล้ว ก็สบาย
ใจ เกิดความรู้ความเห็นดี ๆ ขึ้น ๆ การได้ทำใจให้เป็นสมาธินั้น
ในทางพระพุทธศาสนาได้วางสมถกรรมฐาน ๔๐ ประการไว้ ๆ ส่วนใน
ภavnอกพระพุทธศาสนา ได้วางสมถกรรมฐานไว้เพียง ๑๐ ประการ คือ
กสิณ ๑๐ เท่านั้น แต่ว่าผู้ที่ไม่ได้ทำตามวิธีสมถกรรมฐาน ก็จะทำตาม
วิธีที่บอกไว้ทุกเวลาเข้านอนก็จะเป็นการดี เพราะต่อไปจะทำใจให้นิ่งอยู่
ได้ในเวลาที่ตนประสงค์ ๆ คนเราเวลาเจ็บไข้ เวลาเกลียด เวลาโกรธ
เป็นเวลาที่ไม่ว่าสบายใจอย่างยิ่ง ถ้าปล่อยใจไปตามลำพังของมันแล้ว ก็
ยังจะไม่สบายใจมากขึ้น ถ้าบังคับใจให้แน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง
ในเวลานั้นใด ก็จะรู้สึกสบายใจ เพราะฉะนั้น จึงควรหัดบังคับใจ
โดยวิธีง่าย ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นไว้ เพื่อจะได้ใช้ในเวลาเจ็บไข้ หรือใน
เวลาเกลียด เวลาโกรธ ให้สำเร็จประโยชน์สุขแก่ตนจึงจะเป็นการดี เมื่อ
วาสนาบารมีแก่กล้า ก็จะบังคับใจของตนให้อยู่ในสมถกรรมจน ได้สำเร็จ

พระอรหันต์ เหมือนเรื่องบัณฑิตบาตสามเถรที่แสดงมา สันเนอความในเทศนา
กันชนเพียรเท่านั้น.

เอวี่ กัมม์ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณชาที่ ๘๗

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถรเจ้าและเรื่องนางกาณมาตา

เสโล ขถาติ อิมิ ชมมเทสนัน สัตถา เขตวเน วิหรนโต
ลกุณฏกภัททิยเถร อารพุก กเถสิ

ปลุชชนา กิร สามเณราทโย เถร หิสวา สีสเสสุมิตติ
ณ บัณเฑ อาทมภาพักกัไดแสดง เรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถรเจ้า
ตามคัมภีร์พระธรรมบท เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา

เรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถรเจ้าและเรื่องนางกาณมาตา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยเถรเจ้า ให้เป็น
ต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ว่า เสโล ขถา คังน

ดังได้สดับมาว่า คนทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้น ซึ่งเป็นปลุชชน ได้
เห็นพระเถรเจ้าแล้ว ก็จับศีรษะบ้าง ไขว่บ้าง จมูกบ้าง แล้วกล่าวว่า
เหตุไร อ้าวจึงไม่เบือศาสนา จึงขึ้นดีในศาสนา ฯ พระเถรเจ้าก็ไม่โกรธ
ไม่ขัดใจ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า คุณเกิดท่าน
ทั้งหลาย พวกสามเณรเป็นต้น ได้เห็นพระลกุณฏกภัททิยเถรเจ้าแล้ว
ก็รังแกอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ท่านก็ไม่โกรธ ไม่ขัดใจ ฯ สมเด็จพระ

พระจอมไตรศาสดา จึงเสด็จมาตรัสถามว่า พวกเธอสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมตาผู้สิ้นอาสวะกิเลสแล้ว ย่อมไม่โกรธ ไม่ขัดใจ เพราะพวกนั้นไม่หวั่นไหวเหมือนกับภูเขาศีลา ครั้นตรัสดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงตรัสพระภาษานี้ว่า เสโต ยถา เอกชนโน เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ภูเขาศีลาแห่งเดียว ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยลมฉนโค บัณฑิตทั้งหลาย ก็ไม่หวั่นไหวด้วยความนิมิตาและสรวเสริญฉนนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ความนิมิตาและสรวเสริญ มีคำอธิบายว่า ในคณานี้ ถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโลกธรรมไว้เพียง ๒ ก็จริง แต่ควรทราบว่า หมายถึงโลกธรรมครบทั้ง ๘ ๑ ภูเขาศีลาแห่งเดียวไม่มีโพรง ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือน ไม่โคลง ด้วยลมทางทิศตะวันออก เป็นต้น ฉนโค เมื่อโลกธรรมทั้ง ๘ ครบจำ บัณฑิตทั้งหลาย ก็ไม่หวั่นไหว ด้วยอำนาจแห่งความขี้นร้าย หรือด้วยอำนาจแห่งความขี้นดี ฉนนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นฉนมาก ก็ถึงโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้ จบเรื่องพระลกณญกัททียเถรเจ้าเพียงเท่านั้น

ก็เรื่องพระลกณญกัททียเถรเจ้านี้ ยังมีอยู่ในคัมภีร์ฉนอีก คือ ในคัมภีร์มโนรธปุณณิ ซึ่งฉกยกมาแสดงต่อไป กล่าวคือ ในคัมภีร์มโนรธปุณณิว่า พระลกณญกัททียเถรเจ้านี้ มีร่างกายดำเตย เมื่อครั้งพระปฐมตตรพุทธเจ้าฉนนั้น พระเถรเจ้าฉนนั้น ได้เกิดในตระกูลมัทธพฉนมาก ที่เมืองหงสวดี ได้ไปสั้วหารเพื่อจะฟังธรรม ในคราวฉนนั้น ได้เห็นภิกษุของคหนึ่ง ซึ่งมีเสียงเพราะ ที่พระปฐมตตรศาสดาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเลิศ ฝ่ายมีเสียงเพราะ จึงคิดว่า ขอให้เราเป็นผู้เลิศกว่ามนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งมีเสียงเพราะ ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งฉกมีข้างหน้าเหมือนกับพระภิกษุของคหนึ่ง แล้วจึงนิมนต์องค์พระขี้นศรีศาสดา ให้ไปรับมหาทานของคณ พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์อยู่ตลอด ๗ วัน แล้วหมอบลงในที่ใกล้พระบาทขององค์พระศาสดา ตั้งความปรารถนาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ

ภาคเจ้า ข้าพระองค์ไม่จำนงสมบัติอย่างอื่น ด้วยผลแห่งทานนี้ ขอให้ข้าพระองค์เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมีเสียงเพราะ ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ในอนาคตกาลเกิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระปฐมุตตรศาสนา ทรงเล็งดูอนาคต ก็ทรงทราบความสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า การกระทำของเธอนี้ จักสำเร็จ คือจักมีพระพุทธเจ้าผู้ชื่อว่าโคตม เกิดขึ้นในที่สุดแห่งแสนกัลป์ข้างหน้า เธอก็เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมีเสียงเพราะ ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าโน้น แล้วก็เสด็จกลับวิหาร

กัลบุตรนั้น ได้ฟังพยากรณ์นั้นแล้ว ก็กระทำกัลยาณกรรมอยู่ตลอดชีวิต เวลาดับจิตแล้ว ก็ท่องเที่ยวอยู่ในเทพยดามนุษย์ มาถึงครั้งศาสนาพระวิปัสสิสัมมานัมพุทธเจ้า ได้มาเกิดเป็นนาคคูเหว่าลาย อยู่ริมคหาขวันอุทยาน อันชื่อว่าเขมะ อยู่มาวันหนึ่ง ได้ไปเที่ยวหาพินาศ คาบเอามะม่วงมีรสอร่อยขึ้นมา ได้เห็นองค์พระวิปัสสิศาสนา มีภิกษุสงฆ์เป็นบริวาร จึงคิดว่า ในวันนี้ น้อยนักที่เราจะได้เห็นพระตถาคตเจ้า มาวันนี้ เราได้นำมะม่วงสุกมาเพื่อลูก ๆ เราจักนำมะม่วงอื่นไปให้ลูก ๆ มะม่วงนี้เราจักถวายแก่พระศพล แล้วก็นำมะม่วงอื่นมา ฯ องค์พระวิปัสสิศาสนา ทรงทราบวารจิตของนาคคูเหว่านั้นแล้ว ก็ทรงแลดูพระผู้ปฏิบัติ ซึ่งมีชื่อว่าพระอโศกเถรเจ้า พระอโศกเถรเจ้า ก็นำบาตรออกไปวางไว้ที่พระหัตถ์ของพระศาสดา ฯ นาคคูเหว่า ก็วางมะม่วงสุกลงในบาตรขององค์พระศพลศาสดา ฯ องค์พระศพลศาสดา ก็ประทับนั่งเสวยในที่นั้น ฯ นาคคูเหว่าก็มีใจเลื่อมใส ได้นึกถึงพระคุณธรรมของพระศพลแล้ว ฯ เล่า ฯ ถวายบังคมพระศพลแล้วก็กลับมาสร้างของตน ปล่อยให้เวลาล่วงไปด้วยปีติสุขตลอด ๗ วัน ฯ กัลยาณกรรมที่ทำไว้ในชาตินั้น มีเพียงเท่านั้น ฯ ด้วยกรรมอันนี้ จึงได้มีเสียงเพราะ

ครั้นต่อมาถึงครั้งศาสนา พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อคนทั้งหลาย เริ่มสร้างพระเจดีย์ก็หารู้กันว่า พวกเราจะทำกันสูงสักเท่าไร บางพวกก็ว่า สูง ๑ โยชน์ อีกพวกหนึ่งก็ค้านว่า สูงเกินไป ควรจะให้

สูงเพียง ๖ โยชน์ อีกพวกหนึ่งก็ค้านว่า ยังสูงเกินไป ควรจะให้สูงเพียง ๕ โยชน์ อีกพวกหนึ่งว่า ๔ โยชน์ พวกหนึ่งว่า ๓ โยชน์ พวกหนึ่งว่า ๒ โยชน์ ฯ ในคราวนั้น พระเถระเจ้าองค์นั้นเป็นช่างไม้ผู้ใหญ่ ได้กล่าวขึ้นว่า ควรจะทำให้ซ่อมได้ง่ายในเวลาข้างหน้า จึงได้ถือเอาเชือกไปวัดโดยรอบ ขึ้นอยู่ในที่สุด ฯ คาวุต คือ ๑๐๐ เส้น แล้วบอกว่า ฟากข้างหนึ่ง ๆ กว้าง ๑ คาวุต รอบพระเจดีย์ ๑ โยชน์ เจดีย์จักสูง ๑ โยชน์ ฯ คนเหล่านั้น ก็ตั้งอยู่ในถ้อยคำของช่างไม้ใหญ่นั้น ฯ ภายหลังนั้นได้กระทำประมาณของพระพุทธเจ้า ผู้หาประมาณมิได้อย่างนี้ จึงมีประมาณต่ำกว่าคนอื่น ๆ ในที่เกิดแล้วนั้น ๆ ด้วยกรรมอันนั้น

ภายหลังนั้นได้เกิดในตระกูลมัทธพย์มากที่กรุงสาวัตถี ในครั้งพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ ฯ มารดาบิดาตั้งชื่อว่า ภัททิยะ ฯ เมื่อภัททิยะนั้นเติบโตแล้ว เวลาพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ก็ไปทูลทูลฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ก็ได้ความเชื่อถือ จึงบรรพชาแล้วเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดาจารย์ เมื่อเจริญวิปัสสนาไป ก็ได้สำเร็จพระอรหัต ฯ ครั้นต่อมาภายหลัง พระองค์เสด็จออกทรงนั่งในท่ามกลางอริยสงฆ์ แล้วทรงตั้งพระเถระเจ้าองค์นั้นไว้ในตำแหน่งเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มั่งคั่งเพราะ ดังนี้ สันเรื่องพระเถระเจ้าองค์นั้นในคัมภีร์มโนรตปุรณี เพียงเท่านั้น

ในเรื่องพระเถระเจ้าองค์นั้น มีเรื่องควรยกขึ้นอธิบาย ก็คือชื่อของท่านเท่านั้น ชื่อเดิมของท่านว่า ภัททิยะ แต่ต่อมาก็มีผู้เรียกท่านว่า ลกณภูกภัททิยะ แปลว่า พระภัททิยะเตย ดังนี้ นอกนั้นก็มีความแจ่มแจ้งอยู่แล้วทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ต่อไป จึงจักได้ยกเอาเรื่องนางกานมาตามาแสดงต่อไป

ยถาปี รหโธ คมภีโรติ อิมัม ชมฺมเทสนํ สุตฺตา มีเนื้อความว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภนางกานมาตาให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า ยถาปี รหโธ คมภีโร ดังนี้

เรื่องได้มีมาในพระวินัยแล้ว ฯ ก็คราวนั้น เวลาที่นางกานมาตา
 ทอดขนม เพื่อจะส่งธิดาไปสู่ตระกูลสาม โดยไม่ให้ไปมือเปล่า ก็ได้ถวาย
 ขนมแก่ภิกษุ ๔ องค์ ถึง ๔ ครั้ง พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทใน
 เรื่องนั้น เมื่อสามของนางกานมาตาหาประชาชนอื่นมา นางกานมาได้ทราบ
 เรื่องนั้นแล้ว ก็ดำริว่าภิกษุทั้งหลาย ที่ตนพบเห็นว่า ภิกษุเหล่านั้นแหละ
 ทำให้การอยู่ครองเรือนของข้าพเจ้าเสียไป ฯ ภิกษุทั้งหลาย ไม่อาจ
 เดินไปที่ถนนนั้นได้ ฯ สมเด็จพระจอมไตรศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว
 จึงได้เสด็จไปที่นั่น ฯ นางกานมาตา คือ มารดาของนางกานา กราบ
 ไหว้องค์พระศาสดาแล้ว ก็นิมนต์ไปประทับนั่งบนอาสนะ ถวายข้าวต้ม
 และของขบฉัน ฯ องค์พระศาสดาฉันแล้ว ก็ตรัสถามว่า กานาอยู่ที่
 ไหน ? มารดานางกานาตอบว่า เขาเห็นพระองค์แล้วก็เก้อเขินยืนร้องไห้
 อยู่ ฯ จึงตรัสถามว่า เพราะอะไร ? กราบทูลว่า เพราะเขาได้เห็นว่า
 ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เวลาเขาเห็นพระองค์แล้วจึงเก้อเขินยืนร้องไห้
 อยู่ ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระบรมศาสดา จึงให้เรียกออกมา แล้วตรัสว่า
 กานา เหตุไรเธอเห็นเราแล้ว จึงเก้อเขินแอบร้องไห้อยู่ ? ครั้นนั้น มารดา
 ของนางกานานั้น ก็กราบทูลกิริยาที่นางกานานั้นกระทำ ฯ ครั้นนั้น
 สมเด็จพระสรรเพชญ์ศาสดา จึงตรัสว่า มารดากานา พวกสาวกของเรา
 ถือเอาของที่เธอให้ หรือถือเอาของที่เธอไม่ให้ ? ทราบทูลว่า ถือเอา
 ของที่หม่อมฉันให้ พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า ถ้าพวกสาวกของเรา ซึ่งเที่ยว
 บิณฑบาต มาถึงประตูเรือนของเธอแล้วถือเอาแต่ของที่เธอให้ พวก
 สาวกของเราจะมีโทษอย่างไร ? กราบทูลว่า พวกพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย
 ไม่มีโทษ นางกานาเท่านั้นมีโทษ ฯ จึงตรัสว่า กานา ได้ยินว่าพวกสาวก
 ของเรา ซึ่งเที่ยวบิณฑบาตได้มาถึงประตูเรือนนี้ คราวนั้นมารดาของเธอ
 ได้ถวายขนมแก่พวกสาวกของเรา ในเรื่องนั้น พวกสาวกของเรายังมีโทษ
 อย่างไร ? นางกานากราบทูลว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายไม่มีโทษ โทษ
 มีแก่หม่อมฉัน แลwnางกานาจึงบอกขอโทษพระศาสดา ฯ ครั้นนั้น
 พระศาสดาก็ทรงแสดงอนุบุพพิกขาให้ฟัง ฯ นางกานาก็ได้สำเร็จโสดา-

๓๐๔ พระศกคันทบฏก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒
บทคินล ๑ เมื่อองค์พระศกพลเสด็จจากที่ประทับกลับไปวิหาร ก็
ได้เสด็จผ่านพระลานหลวงไป ๑ พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึง
ครัสถามอำมาตย์ว่า พนาย คเหมือนพระศาสดา เมื่ออำมาตย์กราบ
ทูลว่า ถูกแล้วพระเจ้าข้า จึงครัสสั่งว่า ท่านจงไปกราบทูลเรื่องที่เราจะ
มาถวายบังคมให้ทรงทราบ แล้วก็ไปเฝ้าพระศาสดาผู้ประทับอยู่ที่พระลาน
หลวง กราบลงพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๕ แล้วทูลถามว่า พระองค์เสด็จไปไหนมา
พระเจ้าข้า ครัสตอบว่า ไปที่เรือนมารดานางกามา ๑ ทูลถามว่า
เสด็จไปเพราะอะไร ? ครัสตอบว่า เพราะนางกาดำว่าภิกษุทั้งหลาย จึงได้
ไปด้วยเหตุนั้น ๑ ทูลถามว่า พระองค์ได้ทรงกระทำ ไม่ให้นางกาดำ
อีกแล้วหรือ ? ครัสตอบว่า ถูกแล้วมหาราช เรากระทำไม่ให้นาง
กาดำอีกแล้ว หวังได้กระทำให้เป็นเจ้าของโลกุตตรทรัพย์ ๑ พระราช
วกราบทูลว่า การที่พระองค์ทรงกระทำนางกามาให้เป็นเจ้าของโลกุตตรทรัพย์
จงยกไว้ หม่อมฉันจะทำให้เขาเป็นเจ้าของโลกียทรัพย์ แล้วกราบลา
เสด็จกลับ ได้โปรดส่งยานใหญ่ที่ปกปิดไปรับนางกามา แต่งตัวให้
ด้วยเครื่องแต่งตัวทั้งปวง แล้วตั้งไว้ให้เป็นธิดาผู้ใหญ่ ครัสว่า ผู้ใด
สามารถเลียงธิดาของเราได้ ผู้นั้นจงมารับไป ๑ ครั้นนั้น มหาอำมาตย์ผู้
สำเร็จราชการทั้งปวงคนหนึ่ง จังกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ารับเลียงพระธิดา
ของเทพเจ้า แล้วก็ให้นางกามาไปสู่เรือนของตน มอบความเป็นใหญ่
ทั้งปวงให้ว่า เธอจงกระทำบุญตามใจชอบ ๑ จำเดิมแต่นั้นไป นางกามา
ก็ให้บรุษอยู่ที่ประตูทั้ง ๔ ก็ไม่ได้เห็นภิกษุ ภิกษุณี ที่ตนควรอุปัชฌาย์
ของเคียวของฉันทนางกามาจัดไว้ที่ประตูบ้าน ก็เป็นไปเหมือนหวังน้ำ
ใหญ่ ๑ ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า เมื่อก่อน พระ
ขรรค์ ๔ องค์ ได้ทำให้นางกามาเสียใจ ถึงนางกามาเสียใจอย่างนั้น
ก็ยังได้สัทธาสัมปทา เพราะอาศัยพระศาสดา พระศาสดาทรงกระทำ
ประตูบ้านของนางกามาให้เป็นที่พักสมควรเข้าไปแก่ภิกษุทั้งหลายอีก บัดนี้
ถึงนางกามาแสวงหาภิกษุหรือภิกษุณีที่ตนควรอุปัชฌาย์ก็ไม่ได้ โอ ! พระ
พุทธเจ้าทั้งหลายมีพระคุณน่าอัศจรรย์ใจ ๑ องค์พระจอมไตรศาสดา จึง

เสด็จมาตรัสถาม เมื่อทรงทราบเรื่องแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุแก่
เหล่านั้น ไม่ได้ทำให้ภาณเสียใจ แต่ในบัดนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็ได้
ทำเหมือนกัน ไม่ใช่ภาณกระทำตามถ้อยคำของเรา แต่ในบัดนี้เท่านั้น
ถึงเมื่อก่อนก็ได้กระทำเหมือนกัน เวลาภิกษุทั้งหลาย ผู้ยากฟังเรื่องนั้น
ทูลขอ จึงได้ทรงแสดง พัพพชาดก อันให้พิสดารว่า แมวตัวหนึ่ง
ได้อาหารในที่ใด แมวตัวที่ ๒-๓-๔ ก็เกิดมีในที่นั้น แมวเหล่านั้นได้
โดนปล่องนี้ แล้วทรงประชมชาดกว่า ในคราวนั้น ภิกษุแก่ ๘ องค์นั้น
ได้เป็นแมว ๔ ตัว หนูได้เป็นภาณ ช้างแก้วได้เป็นเรา แล้วตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถึงในเวลาล่วงแล้วมา ภาณก็ไม่สบายใจ มีใจขุ่น
มัว แล้วมีใจผ่องใสเหมือนกับห้วงน้ำใส เพราะถ้อยคำของเรา เมื่อจะ
ทรงแสดงธรรมสืบต่อข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า ขกปิ รหโต
คมภโร เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า ห้วงน้ำลึกมีน้ำใส ไม่ขุ่นมัวฉันใด
บัณฑิตทั้งหลาย ได้ฟังคำทั้งหลายแล้ว ก็ผ่องใสฉันนั้น ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ห้วงน้ำ คือ ห้วงน้ำใด เมื่อเสนาเมืองค ๔
ลงไป ก็ไม่กระเพื่อม ห้วงน้ำเช่นนั้น ชื่อว่าห้วงน้ำใหญ่ ส่วนมหา
สมุทร ซึ่งมีน้ำสีเขียว ลึก ๘ หมีน ๔ พันโยชน์ ชื่อว่าห้วงน้ำในคาถา
นี้ ๑ ก็น่ายาได้มหาสมุทร อันลึกได้ ๔ หมีนโยชน์ ข้อมกระเพื่อม
ด้วยปลาทั้งหลาย ส่วนน้ำในที่เทากันเบื่องบน ข้อมกระเพื่อมด้วยลม
น้ำในคอนกลาง อันมีกำหนด ๔ พันโยชน์ ตั้งอยู่ไม่หวั่นไหว อันชื่อว่า
ห้วงน้ำลึก คำว่า ธรรมทั้งหลายนั้น หมายถึงเทศนาธรรมทั้งหลาย ๑ ท่าน
อธิบายไว้ว่า ห้วงน้ำนั้น ชื่อว่า ใส เพราะไม่มีของเกรอะกรัง ชื่อว่า
ไม่ขุ่น เพราะไม่กระเพื่อมฉันใด บัณฑิตทั้งหลาย ฟังเทศนาธรรมของเรา
แล้ว ถึงซึ่งความมีจิตอันไม่เศร้าหมอง ด้วยอำนาจโสคาปัตติมรรคเป็นต้น
ก็ชื่อว่าผ่องใส ส่วนผู้ถึงพระอรหัตแล้ว ชื่อว่าผ่องใสฝ่ายเดียว ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสคาปัตติผลเป็นต้น
ดังนี้แล จบเรื่องนางภาณมาตาเพียงเท่านี้ เอิ๊ว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐาทิ ๔๘

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องภิกษุ ๕๐๐

สพฺพศฺต เว สปฺปรีสา วชฺนตฺติ อิมํ ธมฺมทฺสนํ สตุฏฺฐา
เชตวนเ วิหรนฺโต ปญฺจสเต ภิกฺขุ อารพฺภ กถาสฺสตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงเรื่องภิกษุ ๕๐๐ ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่กาลเวลา

เรื่องภิกษุ ๕๐๐

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ องค์ ให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า สพฺพศฺต เว สปฺปรีสา วชฺนตฺติ ดังนี้

เรื่องนมชนที่เมืองเวรัญชา คือ ในคราวปฐมโพธิกาล สมเด็จพระ
บรมศาสดาจารย์เสด็จไปที่เมืองเวรัญชา เวรัญชพราหมณ์ทูลนิมนต์
ไว้ จึงทรงจำพรรษาอยู่กับภิกษุ ๕๐๐ องค์ ฯ เวรัญชพราหมณ์ถูกมาร
คลใจระลึกลงถึงพระศาสดาไม่ได้เลยสักวันเดียว ฯ ฝ่ายเมืองเวรัญชาก็เกิด
อศอยาก ฯ ภิกษุทั้งหลายเที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองเวรัญชาทั้งนอกเมือง
และในเมือง ไม่ได้บิณฑบาตก็ลำบาก ฯ พวกพ่อค้ามาได้จัดแจง
ถวายภิกษาหารพอเต็มทะนานหนึ่ง ฯ แก่ภิกษุเหล่านั้น ฯ พระมหา
โมคคัลลานเถรเจ้า เห็นภิกษุเหล่านั้นลำบาก ก็อยากให้น้ำโอชะแห่ง
แผ่นดิน ซึ่งเราเรียกกันว่าวันดิน และอยากให้ไปบิณฑบาตที่อุดร-
กรทวีป ฯ สมเด็จพระบรมศาสดาก็ทรงห้ามเสีย ฯ ความดังนี้ด้วย
เรื่องบิณฑบาตแม้เพียงวันเดียวก็ไม่มีแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลาย

ล้วนแต่ละความประพฤติกว้างอำนาจความต้องการ ฯ สมเด็จพระบรม
ศาสดาจารย์จำพรรษาอยู่ตลอด ๓ เดือนในที่นั้นแล้ว ก็ทรงอำลาเวรัญช-
พราหมณ์ ๆ ได้กระทำการเคารพนับถือ แล้วให้เวรัญชพราหมณ์ตั้งอยู่ใน
พระไตรสรณคมน์ แล้วเสด็จออกจากที่นั้น ทรงจาริกไปตามลำดับ
จนกระทั่งถึงกรุงสาวัตถี ในคราวหนึ่งแล้ว เสด็จประทับที่พระเชตวัน ฯ
ชาวกรุงสาวัตถีได้กระทำอาคันตุกภัตตรถวายแก่พระศาสดา ฯ ก็ในคราว
นั้น มีพวกกินเดินประมาณ ๕๐๐ คน อยู่ในวิหารอาศัยภิกษุทั้งหลาย
พวกกินเดินเหล่านั้นกินอาหารที่ดี ๆ ซึ่งเบ็ดเตล็ดของภิกษุทั้งหลายแล้ว
ก็พากันนอน นอนคั่นจนแล้วก็พากันไปอาบน้ำ สงสัยอีกก็เล่น
ปลุกปล้ำชกต่อยกันสนุกสนาน พากันประพฤตินาจารอยู่ภายในวิหาร
บ้าง นอกวิหารบ้าง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงสนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า
ตถาคตทั้งหลาย พวกกินเดินนี้ไม่แสดงอาการผิดปกติดังใด ๆ ใน
เมืองเวรัญชาคราวเกิดคอดอก มาคราวนี้ได้กินอาหารที่ดี ๆ เช่นนี้แล้ว
ก็แสดงอาการแปลกต่าง ๆ ส่วนภิกษุทั้งหลาย สงบอยู่ในเมืองเวรัญชา
มาบัดนี้ก็สงบอยู่ สมเด็จพระบรมครูจึงเสด็จไปที่ธรรมสภา ตรัสถามว่า
ภิกษุทั้งหลายสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้
ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนพวกกินเดิน
ในกำเนิดลา เป็นลา ๕๐๐ ตัว คมบาทเลวขงมีรสน้อย อันถึงซึ่งความ
นับว่าน่าหาญ เพราะเป็นบาทเลวจากนาลูกจันทน์สด ทั่วมาอาชาไนย
สิ้นชีพ ๕๐๐ ตัวแล้ว คนทั้งหลายจึงขยำกากที่เป็นเดนกับน้ำแล้วกรอง
ด้วยผ้าเปลือกปอ ก็เหวบน้ำลือเลียงเหมือนกับเมาน้ำหวาน ดั่งนี้ แล้ว
เมื่อจะทรงแสดงกิริยาของลาเหล่านั้น ตามที่พระโพธิสัตว์เจ้าผู้พระราช
ได้ทรงสดับเสียงลาเหล่านั้นแล้วตรัสถาม แล้วกราบทูลแก่พระราชา
จึงได้ทรงแสดงว่าโลกชาดกนี้ให้พิสดาร ดังจะยกขึ้นแสดงในภายหลัง
แล้วตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปบุรุษทั้งหลายเว้นจากความโลภแล้ว
ไม่มีอาการผิดปกติในเวลาสุขเวลาทุกข์ ดั่งนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรม
สืบข้อความ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า สพฺพตฺถ เว สปปริสา วนฺตฺติ

๓๐๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท. เล่ม ๒
เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า สัปบุรุษทั้งหลาย ย่อมเว้นในธรรมทั้งปวง
สัปบุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่บ่นเพื่อเพราะเหตุแห่งความต้องการ บัณฑิต
ทั้งหลายได้รับสุขทุกข์แล้วย่อมไม่แสดงอาการสูงต่ำ ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ในสิ่งทั้งปวง คือ ในคำทั้งปวงมีชั้น ๕ เป็นต้น
เป็นประเภท ๑ คำว่า เว้น คือ กำจัด สะกดนํ้าหาคะด้วยอรัญญิก-
ญาณ ๑ คำว่า เพราะเหตุแห่งการ คือ เพราะมีการเป็นเหตุ ๑ คำว่า
สัปบุรุษทั้งหลายย่อมไม่บ่นเพื่อ คือ สัปบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็น
ต้น ย่อมไม่บ่นเพื่อด้วยตนเอง ไม่ให้ผู้อื่นบ่นเพื่อ เพราะเหตุแห่งความ
ต้องการ ๑ ก็ภิกษุเหล่านี้เข้าไปบิณฑบาตตั้งอยู่ในอิริยาบถ คือ ตั้ง
อยู่ในความต้องการ กล่าวคำทั้งหลายเป็นต้นว่า อุบาสก บุตรภรรยา
ของเธอสบายดีหรือ สัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ไม่มีภัยอะไร ด้วยอำนาจ
ราชภัฏ โจรภัฏ เป็นต้นหรือ ดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าบ่นเพื่อ ๑ ครั้น
ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนั้นแล้วให้เขานิมนต์คำว่า ท่านเจ้าข้า พวกข้าพเจ้า
ทั้งสนุขสุมายดี ไม่มีภัยอันตรายอะไร ๗ เวลานั้นบ้านเรือนของพวกข้าพเจ้า
มีข้าวปลาบริบูรณ์ดี ขอท่านจงอยู่ในที่นี้ ดังนี้ ชื่อว่าให้ผู้อื่นบ่นเพื่อ ๑
ส่วนสัปบุรุษทั้งหลายย่อมไม่ทำทั้ง ๒ อย่าง ๑ คำว่า ได้รับสุขหรือทุกข์
ดังนี้ สักว่าเป็นเทศนาเท่านั้น เพราะว่า บัณฑิตทั้งหลายเวลาได้ประสบ
โลกธรรมทั้ง ๘ แล้วไม่แสดงอาการสูงต่ำ ด้วยอำนาจแห่งความยั้งดี และ
ความเกื้อหนุน หรือด้วยอำนาจแห่งการสรรเสริญและติเตียน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนา บุคคลเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล ๑ จบเรื่องภิกษุ ๕๐๐ องค์ เพียงเท่านั้น

กว่าโลกทษาคกซึ่งได้ข้ามคากามาแล้วนั้น มีกล่าวไว้ในอรรถกถา
แห่งว่าโลกทษาคกในทุกนิบาตว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา ประทับอยู่
ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพวกกนิเคน ๕๐๐ คน ให้เป็นต้นเหตุ แล้วจึง
ตรัสเทศนาชาดกอันนี้ไว้ดังจะแสดงต่อไป

คือ ในกรุงสาวัตถีมีอุบาสก ๕๐๐ คน มอบความกังวลในบ้านเรือน
ให้แก่บุตรภรรยาแล้ว ก็ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาอยู่เป็น

หมุกกัน ฯ ในอุบาสก ๕๐๐ คนนั้น บางพวกก็เป็นพระโสดาบัน บางพวกก็เป็นพระสกทาคามี บางพวกก็เป็นพระอนาคามี ไม่เป็นปุถุชนสักคนเดียว ฯ เมื่อคนทั้งหลายจะนิมนต์องค์พระทศพลก็กระทำอุบาสกเหล่านั้นให้เป็นพวกแล้วจึงนิมนต์ ฯ ส่วนพวกคนกินเดินสำหรับรับใช้ของอุบาสกเหล่านั้น มีอยู่ ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นคนจัดไม้สัณฑ์ นาล้างหน้า ผ้าผ่อน ดอกไม้ของหอมให้ ฯ พวกกินเดินนั้นกินอาหารเช้าแล้วก็นอน ตื่นขึ้นแล้วก็ไปต้มน้ำอาจิรวดี บันลือเสียงปลุกปล้ำเชกต่อยกันอยู่ทรมแม่น้ำ ฯ พวกอุบาสก ๕๐๐ นั้น ไม่มีเสียงอีกทัก มีแต่สงบอยู่ ฯ สมเด็จพระบรมครูได้ทรงสดับเสียงอีกทักของพวกกินเดินนั้น จึงตรัสถามพระอานนตเถรเจ้าว่า อานนท์ เสียงนั้นเป็นเสียงอะไร เมื่อพระอานนท์กราบทูลว่า เป็นเสียงพวกกินเดินพระเจ้าข้า จึงตรัสว่า อานนท์ พวกกินเดินนั้น กินเดินแล้วไปบันลือเสียงเพียงแต่ในบัดนี้ก็หาไม่ ถึงเมื่อก่อนก็บันลือเสียงเหมือนกัน ส่วนพวกอุบาสกนั้น ไม่ใช่สงบอยู่แต่เดี๋ยวนี้เท่านั้น ถึงเมื่อก่อนก็สงบอยู่เหมือนกัน แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาแสดงตามคำทูลขอของพระเถรเจ้า

ในอดีตกาลล่วงแล้วมา เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เจ้าเกิดในตระกูลอำมาตย์ เวลาเติบโตแล้วก็ได้เป็นผู้สั่งสอนบรรพชาแด่พระราชา ฯ อยู่มาในคราวหนึ่ง พระราชานั้น ทรงสดับว่า เกิดวินายกที่พรหมแดน จึงให้จัดม้าสินธพ ๕๐๐ ตัว แล้วเสด็จไปด้วยจตุรงคเสนา ปราบปรามพรหมแดนให้สงบแล้ว ก็เสด็จกลับกรุงพาราณสี ตรัสสั่งว่า ม้าสินธพทั้งหลายลำบาก จึงให้ดื่มน้ำลูกจันทน์สด ฯ ครั้งนั้น ม้าสินธพเหล่านั้นดื่มน้ำลูกจันทน์สดแล้วก็ไปที่โรงม้า ได้ยืนอยู่ในที่ของตน ฯ ส่วนกากลูกจันทน์ที่ยังเหลืออยู่ ซึ่งเป็นของมรสน้อยนั้น คนทั้งหลายได้ทูลถามพระราชาว่า จะทำอะไร ? พระราชาจึงตรัสสั่งว่า จงขยำด้วยน้ำ กรองด้วยผ้าเปลือกปอ ให้พวกลาที่บรรทุกเสบียงไปให้พวกม้าสินธพเหล่านั้น ฯ พวกลา ดื่มน้ำกากแล้วก็มา พากันรื้อระเบียบซึ่งขยำอยู่ที่หน้าพระลานหลวง ฯ เมื่อพระราชาทรงเปิดช่องพระเกศแลกลงไปดูที่หน้าพระลานหลวง ก็ตรัสถาม

๓๐๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๕ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

พระโพธิสัตว์เจ้าผู้บ่มอยู่ในที่ใกล้ว่า ลาเหล่านี้ได้คั้นน้ำากแล้วก็เมา ร้อง
กระโศกโศกเต็น้อย ส่วนพวกม้าสินธพที่เกิดในตระกูลสินธพ คั้นน้ำหอม
แล้วก็เจียบเจียงไม่กระโศกโศกเต็น เป็นเพราะอะไร แล้วตรัสต่อไปว่า
ความเมาย่อมเกิดแก่ลาเพราะคั้นน้ำทางที่มีรสน้อย ที่เลวๆ ส่วนความเมา
ไม่เกิดแก่ม้าสินธพเพราะคั้นรสดี ๆ นี่ ดังนี้ เพราะเหตุไร

เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้าจะทูลแจ้งเหตุนี้แก่พระราชา จึงกราบทูลว่า
ข้าแต่จอมชน ผู้มีชาติคำขาคิมของเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถูกความมี
ชาติที่คำขากะทบแล้วก็เมา ส่วนม้าสินธพที่มีหน้าที่ทำธุระ ที่เกิด
ในตระกูล คั้นรสอันเลิศแล้วก็ไม่เมา พระเจ้าข้า ดังนี้ ฯ ในคำ
เหล่านั้น คำว่า จอมชน ได้แก่พระราชาผู้ประเสริฐกว่าประชาชน คำว่า
ผู้ทำธุระ คือ ม้าสินธพที่เป็นผู้เอางานเอาการถึงได้คั้นรสอันเลิศ คือ น้ำ
หัวลูกจันทน์แล้วก็ไม่เมา ดังนี้

พระราชาได้ทรงสดับถ้อยคำของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว ก็โปรดให้ไล่
ฝูงลาออกไปจากหน้าพระลานหลวง ส่วนพระองค์ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของ
พระโพธิสัตว์เจ้า ทรงบำเพ็ญความดีมีการให้ทานเป็นต้น แล้วก็เสด็จไป
ตามกรรมของพระองค์

ครั้นพระพทองค์ทรงนำพระธรรมเทศนามาแล้ว ก็ทรงประชุมชาดก
ว่า ลา ๕๐๐ ในครั้งนั้นได้มาเกิดเป็นพวกกินเดนนั้น ม้าสินธพ ๕๐๐ นั้นได้มาเกิด
เป็นอบาสกเหล่านี้ พระราชาได้มาเกิดเป็นพระอนนท อามตย์ผู้เป็นบัณฑิต
ได้มาเกิดเป็นเวตถาคตทศพล ดังนี้ จบวาทกชาดกเพียงเท่านั้น

ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า ความเมาย่อมเกิดแก่ผู้มีชาติ
ตระกูลต่ำช้า ไม่ว่าความเมาอะไร จะเป็นความเมาเหล้าเมายา เมาลาก
เมายศ เมาสุขสรเสรีญ เมารูป เสียง กลิ่น รส โภญ์พพะอย่างไรก็ตาม
ก็เกิดแก่คนและสัตว์มีชาติตระกูลเลวทรามทั้งนั้น ดังเรื่องลาที่ทรงแสดง
มานับเป็นอุทาหรณ์ นอกจากเรื่องลาแล้ว พวกเรายังเคยเห็นน้อยเสมอ
ว่า ผู้มีชาติตระกูลต่ำช้า พอได้ดื่มสุขเป็นนัยเป็นนัยแล้ว ขอมเห่อเหิม

ประหนึ่งว่าเราไม่ใช่คนเสียแล้ว ส่วนผู้ที่มีชาติตระกูลดี ถึงจะได้
 ดิมีสุขก็ไม่เห่อเหิม เพราะฉะนั้น จึงมีสุภาษิตว่า ขี้ข้าได้ดีเหมือนสังกะสี
 ปนนาน ผู้ติดกษากเหมือนนากปนทอง ดังนั้น ส่วนในพระพทธพจน์
 ที่ตรัสไว้ในพระธรรมบทว่า สัปบุรุษทั้งหลาย ย่อมงดเว้นในสิ่งทั้งปวง
 ย่อมไม่บ่นเพื่อเพราะความต้องการ ย่อมไม่แสดงอาการ สูง ต่ำ ใน
 เวลาได้รับสุขรับทุกข์นั้น ก็หมายความว่าเหมือนอย่างนั้น แต่หมายความว่า
 บุคคลไม่เกี่ยวข้องกับชาติตระกูล เหมือนกับในชาดก ข้อที่ไม่เกี่ยวข้องกับชาติ
 ตระกูลนั้น ก็เพราะเหตุว่าผู้ที่มีตระกูลต่ำชาเป็นคนเลวกก็มี เป็นคนคดก็มี
 ไม่ใช่ว่าจะเลวไปหมด เป็นแต่โดยมากเท่านั้น คำว่า สัปบุรุษทั้งหลายนั้น
 หมายคนดี คำว่า คนคดนั้น หมายคนมีกาย วาจา ใจ ดี คือ มีการกระทำ
 ดีทางกาย วาจา ใจ การกระทำคดนั้น ได้แก่การกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์
 ตนและผู้อื่น ไม่ใช่เป็นประโยชน์ตนอย่างเดียว ไม่ใช่เป็นประโยชน์
 ผู้อื่นอย่างเดียว เป็นทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น เมื่อจะให้เข้าใจง่าย ๆ
 ก็ได้แก่คนประพฤติกดี คือ คนที่ประพฤติดีทั้งสาม เรียกว่า สัปบุรุษทั้ง
 นั้น สัปบุรุษชั้นสูงนั้น ได้แก่ชั้นพระอริยเจ้า ซึ่งละเว้นความรักใคร่
 พ้อใจในสิ่งทั้งปวง มีชั้น ๔ เป็นต้นเสียได้แล้ว สัปบุรุษเหล่านั้น ย่อม
 ไม่บ่นเพื่อเพราะเหตุแห่งความต้องการ เวลาได้รับสุขทุกข์ก็ไม่มีอาการขึ้นลง
 ดังนั้น เพราะฉะนั้น ไหฺรเกิดว่า ผู้ที่ดี คือ มีทรัพย์หรือยศ สุข สรรเสริญ
 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วเห่อเหิม เป็นคนเลวทราม เป็นคนมีสันดานต่ำ
 ส่วนผู้ที่ไม่เห่อเหิม เป็นคนดีมีสันดานสูง ถึงสัตว์ดิรัจฉานก็เหมือนกัน ดังนั้น
 สันเนอความในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๙

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท

ว่าด้วยเรื่องพระธัมมิกะ เรื่องฟังธรรม และเรื่องพระอาคันตุกะ

น อคตเหตุติ อัม ชมฺมเทสนํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต ธมฺมิกตฺเถโร อารพฺภ กตฺถิติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงเรื่องพระธัมมิกเถรเจ้าเป็นต้น ตามคัมภีร์พระธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม ได้ทรงปรารภพระธัมมิกเถรเจ้าให้เป็นต้นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันมีไว้ว่า น อคตเหตุติ ดังนี้

ดังได้สดับมาว่า ที่กรุงสาวัตถีมีอุบาสกคนหนึ่ง อยู่ครองเรือนโดยชอบธรรม ฯ อุบาสกคนนั้นมีความประสงค์อยากจะบรรพชา เวลานั้นสนทนาเป็นสุขอยู่กับภรรยาวันหนึ่ง จึงว่า ฉันอยากบวช ฯ ภรรยาจึงว่าถ้าอย่างนั้นจงรอให้ฉันคลอดบุตรเสียก่อน ฯ อุบาสกนั้นก็รอ พอเวลาบุตรเดินได้ก็ลาภรรยาอีก เมื่อภรรยาบอกว่า จงรอพอให้ลูกโตเสียก่อน จึงหนีออกไปบรรพชาด้วยคิดว่า ประโยชน์อะไรที่เราจะต้องลาหรือไม่ลาหญิงนี้ เราจักกระทำการสลัดออกจากทุกข์ให้แก่ตัว ฯ ภิกษุนั้นเรียนกรรมฐานแล้ว ก็พากเพียรพยายาม ทำกิจบรรพชิตของตนสำเร็จแล้วก็กลับมาสู่กรุงสาวัตถี เพื่อเยี่ยมบุตรภรรยา แล้วแสดงธรรมให้บุตรฟัง ฯ บุตรก็ออกบรรพชา ครั้นบรรพชาแล้วก็ได้สำเร็จพระอรหัตในไม่ช้า ฯ ฝ่ายภรรยาเก่าของภิกษุนั้นก็คิดว่า เราอยู่ครองเรือนเพื่อคน

เหล่าใด คนเหล่านั้นกับวชทั้ง ๒ คนแล้ว คราวนี้เราจะต้องการอะไรกับการอยู่ครองเรือน เราจักบวช แล้วจึงไปบวชอยู่ในสำนักภิกษุทั้งหลาย ครั้นบวชแล้วไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหัต

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันขึ้นในธรรมสภาว่า ท่านทั้งหลาย อุบาสกออกบรรพชา สำเร็จพระอรหัตแล้ว ได้เป็นที่พึงแก่บุตรภรรยา เพราะเหตุที่ตนตั้งอยู่ในธรรม ดังนี้ ฯ สมเด็จพระชินศรีศาสดาก็เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทราบ ทราบว่า ภิกษุทั้งหลาย อันผู้เป็นบัณฑิตไม่ควรต้องการความสำเร็จ เพราะเห็นแก่ตน เพราะเห็นแก่คนอื่น นอกจากควรเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ควรเป็นผู้อาศัยธรรม ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบทอดข้อความ จึงได้ตรัสพระคาถาว่า น อตฺตเหตุ น ปฺรสุต เหตุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ไม่ควรกระทำความชั่วเพราะเห็นแก่ตัว ไม่ควรกระทำความชั่วเพราะเห็นแก่ผู้อื่น ไม่ควรต้องการบุตร ไม่ควรต้องการทรัพย์ ไม่ควรต้องการบ้านมั่งคั่งโดยทางไม่ชอบธรรม ไม่ควรต้องการความสำเร็จของตนโดยทางไม่ชอบธรรม ควรเป็นผู้มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรมดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น จบเรื่องพระธัมมิกเถระเจ้าเพียงเท่านี้

ในเรื่องพระธัมมิกเถระเจ้านี้ เมื่อนึกดูเล่น ๆ เราก็จะเห็นว่า การทิ้งภรรยาและลูกน้อยออกไปบวชนั้น เป็นการขาดเมตตา กรุณา เมื่อนึกดูแล้วก็น่าสงสารบุตรภรณามาก แต่เมื่อนึกให้ซึ้งลงไปแล้ว ก็จะเห็นว่า ถ้าผู้ทบวชนั้นบวชด้วยคิดจะทำตนให้สันนิเลสงจริง ๆ ไม่ใช่บวชเพื่อเหตุอื่น เช่น ไม่ใช่บวชตามประเพณี หรือบวชหนีทหาร บวชผลาญข้าวสุก อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เราก็จะเห็นว่าไม่ขาดเมตตา กรุณา เพราะว่า ถ้าบวชด้วยตั้งใจจะให้สันนิเลสงจริง ๆ แล้ว ก็อาจช่วยบุตรภรรยาได้

ในภายหลังเหมือนกับพระธัมมิกเถระเจ้าองค์นั้น แต่ว่าคนเราในสมัยนี้ ที่
จะบวชเพื่อให้สนุกเลสจริง ๆ นั้น คงหาได้ยากนัก อย่างดีก็เพียงบวช
เพื่อศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น เพราะฉะนั้น ถ้าบวชเพียงเพื่อศึกษาเล่าเรียน
หรือเพื่อเหตุอื่นแล้ว ก็จัดว่าผู้ที่บวชโดยทั้งบุตรภรรยาไปนั้น เป็นการ
ขาดเมตตากรุณาแท้ แต่ว่าผู้ที่ทั้งบุตรภรรยาไปบวชนั้น ก็มันอ่อนน้อมหนา
เพราะถึงจะทิ้งไปก็เขียงชั่วคราวเท่านั้น แต่ในเรื่องนี้ มีข้อที่ควรจำใส่ใจ
ก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้เป็นพระคาถา ดังที่ได้แปลมา
แล้วนั้น เนื้อความในพระคาถานั้น เมื่อย่อลงแล้วก็มีเพียงว่า ใคร ๆ
ไม่ควรทำความชั่ว ไม่ควรต้องการอะไรโดยไม่ชอบธรรม ดังนั้น
เพราะว่าคนโดยมากยอมทำความชั่วเพราะเห็นแก่ตัวบ้าง เพราะเห็นแก่
ผู้อื่นบ้าง เมื่อต้องการสิ่งใดก็พยายามจะให้ได้สิ่งนั้น โดยทางชอบธรรม
บ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง การทำอย่างนั้นเป็นการไม่ถูก ไม่ดี ที่ถูกที่ดั้นก็คือ
ไม่ทำความชั่วเสียเลย เมื่อทำได้อย่างนั้นจัดว่าเป็นการดีแท้ ดังนี้

ต่อไป เป็นเรื่องแห่งการฟังธรรมว่า เมื่อสมเด็จพระทศพลศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตवनาราม ได้ทรงปรารภการฟังธรรมให้เป็นที่เห็นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เป็นต้น

ดังได้สดับมาว่า ที่กรุงสาวัตถี คนทั้งหลายซึ่งอยู่ในถนนเดียวกัน
ได้พริกพร้อมกันถวายทาน แล้วให้บ่าวร้องการฟังธรรมตลอดราตรี แต่
ไม่อาจฟังธรรมตลอดราตรีได้ บางพวกก็อาศัยความยินดีในกามารมณ์
แล้วกลับบ้าน บางพวกก็อาศัยโทสะแล้วกลับบ้าน ส่วนบางพวกที่หวัง
เหงาก็นั่งง่วงงองอยู่ในที่นั้น ไม่อาจฟังธรรมได้ ฯ รุ่งเช้าชนิกษุทั้งหลาย
จึงสนทนากันในธรรมสภาเกี่ยวกับเรื่องนั้น ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา
เสด็จมาตรัสถามว่า พวกเธอสนทนากันด้วยเรื่องอันใด เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์โลก
เหล่านี้โดยมากก็อาศัยภพ คือ ความมีความเป็น จึงต้องอยู่ในภพ คือ
ความมีความเป็น พวกที่ข้ามฟากไปได้มัน้อย ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดง
ธรรมสืบต่ออนุสนธิเทศนา จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า อปฺปกา เต

มนุสเสสุ เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า พวกที่ข้ามไปฝั่งโน้นมีอยู่น้อยใน
จำพวกมนุษย์ ส่วนพวกนอกนั้น^{๕๔}แต่วิ่งลงไปสู่ฝั่ง^{๕๕} ฯ พวกใดประพฤติ
ตามธรรมในธรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว พวกนั้นจักข้ามที่ตั้งแห่งมัจจุซึ่ง^{๕๖}
ข้ามได้แสนยากไปถึงฝั่งโน้นได้ ดังนี้

ในคำเหล่านี้ คำว่า มีน้อย คือ ไม่มีมาก ฯ คำว่า ข้ามฝั่ง คือ ไป
ถึงนิพพาน ฯ คำว่า ส่วนพวกนอกนั้น คือ ส่วนพวกที่วิ่งลงไปสู่ฝั่ง อันได้แก่สัก-
กายทิฏฐินี้มีมากกว่า ฯ คำว่า เรากล่าวไว้ดีแล้ว คือ เราแสดงไว้ดีแล้ว ฯ
คำว่า ในธรรม คือ ในเทศนาธรรม ฯ คำว่า ผู้ประพฤติตามธรรม คือ ผู้ฟัง
ธรรมนั้นแล้ว ทำให้เต็มปฏิบัติอันสมควรแก่ธรรมนั้น ชื่อว่าประพฤติตาม
สมควรแก่ธรรม ด้วยอำนาจแห่งการทำให้สำเร็จมรรคผล ฯ คำว่า จักไปถึง
ฝั่งโน้น คือ พวกเช่นนั้นจักไปถึงฝั่ง คือ นิพพาน คำว่า ที่ตั้งแห่งมัจจุ คือ
ภูมิภวัฏฏ์ ๓ อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งมัจจุ ซึ่งได้แก่กิเลสมาร ฯ คำว่า ข้ามได้
แสนยาก อธิบายว่า ชนเหล่าใดประพฤติตามสมควรแก่ธรรม ชนเหล่านั้น
จักข้ามที่ตั้งแห่งมารอันข้ามได้แสนยากแล้วจักไปถึงฝั่ง คือ นิพพาน ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คณะเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น
ดังนี้แล ฯ จบเรื่องการฟังธรรมเพียงเท่านี้

ต่อไป เป็นเรื่องพระอัครคันตกะว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ทรงปรารภพวกภิกษุอัครคันตกะให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า กณห์ ชมม วิปปหยา ดังนี้

ได้ขิณว่า ภิกษุ ๕๐๐ องค์ ในแคว้นแคว้นโกศล จำพรรษาแล้วถึง
เวลาออกพรรษาแล้วก็กล่าวว่า พวกเราจะไปเฝ้าพระศาสดา จึงไป
ที่พระเชตวัน กราบถวายบังคมแล้วก็นั่งลง ฯ องค์พระศาสดาทรง
พิจารณาธรรมที่เป็นข้าศึกแห่งความประพฤติ ของภิกษุเหล่านั้นแล้ว เมื่อ
จะทรงแสดงธรรม จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า กณห์ ชมม วิปปหยา
เป็นต้น ซึ่งมีคำแปลว่า บัณฑิตควรละธรรมดำ ควรเจริญธรรมขาว คือ
ควรออกจากโอทะ มาสู่โอทะ แล้วเจริญซึ่งธรรมขาวนั้น ฯ บุคคลขิณดี
มากในวิเวกใด บัณฑิตควรละธรรมทั้งหลาย ควรเป็นผู้ไม่มีกังวล ควร

ต้องการความยินดีในวิเวกนั้น ๆ บัณฑิตควรทำตนให้พ้นจากเครื่อง
เศร้าหมองจิต บุคคลเหล่าใด อบรมจิตต์แล้วในองค์เป็นเครื่องตรัสรู้
ทั้งหลาย บุคคลเหล่าใด ไม่ยึดถือยินดีในการสละความยึดถือ บุคคล
เหล่านั้นเป็นผู้สันอาสาสะแล้ว เป็นผู้มีความรุ่งเรือง เป็นผู้ดับแล้วในโลก ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ธรรมดำ คือ สะกุกุสธรรม มีกายทุจริต
เป็นต้น ๆ คำว่า ควรอบรมธรรมขาว คือ ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตควรอบรม
ธรรมขาว มีกายสุจริตเป็นต้น เริ่มแต่ออกบวชจนกระทั่งอรหัตมรรค
ขึ้นคืออย่างไร คือ ควรออกจากโอกะ มาสู่อโนกะ อธิบายว่า ความ
อาลัยเรียกว่าโอกะ ความไม่มีอาลัยเรียกว่าอโนกะ เมื่อออกจากอาลัย
มาอาศัยนิพพานอันนั้นว่าความไม่มีอาลัยแล้ว ต้องการนิพพานนั้น ก็ควร
เจริญ ฯ คำว่า ควรต้องการความยินดีในวิเวกนั้น คือ สัตว์เหล่านั้นยินดี
ได้ยากในวิเวก คือ ในนิพพาน อันนั้นว่าความไม่มีอาลัยใด ควรต้องการ
ความยินดีในวิเวก คือ พระนิพพาน อันได้แก่ความไม่มีอาลัยนั้น ฯ คำว่า
ควรละกามทั้งหลาย คือ ควรละวัตถุกาม กิเลสกาม ควรเป็นผู้ไม่มีกังวล
ควรต้องการความยินดีในวิเวก คำว่า จากเครื่องเศร้าหมองจิต อธิบาย
ว่า ควรทำตนให้พ้นจากเครื่องเศร้าหมองจิต คือ ให้ขาวรอบจากนิวรณ์ ๕ ฯ คำว่า ในองค์
เครื่องตรัสรู้ คือ ในโพชฌงค์ ฯ คำว่า อบรมจิตต์แล้ว คือ เจริญจิตต์
โดยเหตุ โดยนัย ฯ คำว่า ในการสละความยึดถือ คือ บุคคลเหล่าใด
ไม่ยึดถืออะไรด้วยอุปาทาน ๕ ยินดีในการไม่ยึดถือ อันได้แก่สละความ
ยึดถือนั้น ฯ คำว่า ผู้มีความรุ่งเรือง คือ ผู้มีอำนาจ ผู้ทำกรรมทั้งหลาย
มีขันธ ๕ เป็นต้นเป็นประเภท ให้รุ่งเรืองอยู่ด้วยความรุ่งเรืองด้วยอรหัต-
มรรค ฯ คำว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ดับในโลก คือ บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้
ดับในโลกมีขันธเป็นต้นนั้น จำเดิมแต่สำเร็จพระอรหัตไปแล้ว ชื่อว่าดับ
ด้วยความดับ ๘ ประการ คือ ด้วยความดับจิตดวงก่อน อันชื่อว่ายังมี
ขันธเหลืออยู่ เพราะทำให้สันกิเลสวัฏฏ์แล้ว และด้วยความดับจิตดวง
หลังอันชื่อว่าไม่มีขันธเหลืออยู่ เพราะทำให้สันขันธวัฏฏ์แล้ว ก็ถึงความ
เป็นผู้ไม่มีบัญญัติ เหมือนกับประทีปที่ไม่มีเชื้อฉะนั้น ดังนี้

ในเนื้อความเหล่านั้น เมื่อจะเก็บเอาความในอรรถกถาสารวมกัน กับเนื้อความในคาถา ก็ได้เนื้อความว่า ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตควรละกรรมดำ อันได้แก่ออกสละกรรม มีกายทุจริตเป็นต้น แล้วควรเจริญกรรมขาว มีกาย- สุนทรียเป็นต้น เริ่มแต่อกบวชจนกระทั่งสำเร็จอรหัตตมรรค ขอนั่นคือ คนออกจากโอทะอันได้แก่อาลัย แล้วมาอาศัยอนิกะ อันได้แก่นิพพาน ซึ่งนับว่าความไม่มีอาลัย แล้วอบรมกรรมขาวนั้น ๆ ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต ควรสละวัฏกาม กิเลสกาม ควรเป็นผู้ไม่มีกังวล ควรต้องการความยินดี ในวิเวก คือ ในนิพพานอันนับว่าไม่มีความอาลัย ซึ่งบุคคลทั้งหลายยินดี ได้ยาก ๆ ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตควรทำตนให้เป็นผู้พอใจ คือ ให้ขารอบ จากเครื่องเศร้าหมองใจ คือ จากนิวรณ์ ๕ ๆ บุคคลเหล่าใดอบรมจิตไว้ดี โดยชอบ คือ ทำจิตให้เจริญดีโดยเหตุโดยนัยในองค์เครื่องตรัสรู้ คือ ใน โพชฌงค์ บุคคลเหล่าใดไม่ขัดถืออะไรด้วยอุปาทาน ๔ ยินดีในการสละ ความขัดถือ บุคคลที่ ๒ จำพวกนั้น เป็นผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นผู้รุ่งเรือง คือ เป็นผู้มอญกวฬ เป็นผู้ทำให้ธรรมทั้งหลายมีขึ้นเป็นต้น เป็นประเภท รุ่งเรืองด้วยอรหัตตมรรคญาณ ๆ บุคคลเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ดับแล้วใน โลกมีขึ้นในโลกเป็นต้น คือ นับแต่บุคคลเหล่านั้นได้สำเร็จพระอรหัตแล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ดับด้วยความดับ ๒ ประการ คือ ด้วยความดับจิตดวงก่อนอัน ชื่อว่ายังมีขึ้นเหลืออยู่ เพราะทำให้กิเลสวัฏฏ์สิ้นไปแล้ว และชื่อว่ามี ขึ้นเหลืออยู่ เพราะทำให้ขึ้นวัฏฏ์สิ้นไปแล้ว เป็นผู้ไม่ขัดถืออะไร ก็ ถึงความไม่มีบัญญัติว่าจะเป็นอย่างใด เหมือนนัประทีปที่ดับไปโดยไม่มีเชื้อ ฉะนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมากก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล ๆ จบเรื่องภิกษุอาคันตกะ และจบการพรรณนาบัณฑิตวรรค ที่ ๖ เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๑๐๐

คัมภีร์ขุททกนิกาย พระธรรมบท ว่าด้วยเรื่องหมอชวก

คตฺตฺธิโนติ อิมํ ชมฺมเทสนํ สุตฺตา จีวกมฺพวเน วิหรนฺโต
จีวเกน ปุณฺณปณฺหิ อารพฺภ กถาสิตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพก็ได้แสดงเรื่องหมอชวก ตามคัมภีร์พระ
ธรรมบท สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตามสมควรแก่เวลา

เรื่องหมอชวก

ดำเนินความตามคัมภีร์พระธรรมบทว่า เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา
ประทับอยู่ที่ชวักกัมพวัน ทรงปรารภปัญหาที่หมอชวกทูลถามให้เป็นต้นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนาอันนี้ไว้ว่า คตฺตฺธิโน ดังนี้

เรื่องหมอชวกนี้มีพิสดารอยู่ในชั้นชกเถแล้ว ฯ ความย่อในเรื่อง
นี้มีว่า คราวหนึ่งพระเทวทัตได้ร่วมคิดกันกับพระเจ้าอชาตศัตรู แล้ว
ขึ้นไปสู่เขาฉิมขณฺฑ มิจิตคิดร้ายจะฆ่าพระศาสดา จึงได้กลังศิลาลงไป
ทอดกู่เขาทั้ง ๒ ก้อนก้อนศิลานั้นไว้ สะเก็ดที่แตกออกจากก้อนศิลานั้นก็
ไปกระทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำให้พระโลหิตห้อขึ้น
เวทนาอันแรงกล้าเกิดขึ้น ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเสด็จไปทรมาทูกุณฺโณ ฯ
สมเด็จพระบรมศาสดามีพระประสงค์จะเสด็จจากที่นั้น ไปสู่ชวักกัมพวัน
จึงตรัสว่า เธอทั้งหลายจงนำเราไปในที่นั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าไปที่ชวักกัมพวัน ฯ หมอชวก ได้ทราบเรื่องนั้น
แล้วจึงไปเฝ้า ได้ถวายยาอันแรงกล้า เพื่อรักษาแผลนั้น ได้พันแผล
ไว้แล้วก็กราบทูลว่า ข้าพระองค์ได้รักษามนุษย์คนหนึ่งไว้ ภายในเมือง

ข้าพระองค์ก็จักไปเยี่ยมเขาแล้วจะกลับมา ยานจงให้มียอตามที่ข้าพระองค์
 พ้นไว้นจนกระทั่งข้าพระองค์จะกลับ ฯ หมอชิวกนั้นก็ไปกระทำสิ่งที่ควร
 กระทำแก่บุรุษนั้น แล้วกลับมาในเวลาที่เขาปิดประตูเมือง ก็ไม่ทัน ได้
 ออกจากประตู ฯ ครั้นนั้นเขาจึงคิดว่า โอ ! เราได้กระทำการมัวหมองแล้ว
 เพราะเราได้วางยาอันแรงกล้า พ้นแผลไว้ที่พระบาทของพระตถาคตเจ้า
 เหมือนกับบุรุษคนใดคนหนึ่ง เวลานั้นเป็นเวลาแก้แผลแล้ว เมื่อไม่แก้
 ความเร่าร้อนก็จะเกิด ในพระสรีรกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตลอดราตรี
 ในขณะนั้น สมเด็จพระชินศรีศาสดา จึงตรัสสั่งพระอานนทเถระเจ้าว่า
 อานนท์ หมอชิวกกลับในเวลาเย็นออกประตูไม่ได้แต่เขาคิดว่า เวลานั้นเป็น
 เวลาแก้แผลแล้ว อานนท์จึงแก้แผล ฯ พระเถระเจ้าก็แก้ แผลนั้นก็เลื่อน
 หายไปเหมือนสะเก็ดเลื่อนจากต้นไม้ฉะนั้น ฯ หมอชิวกได้รับมาเฝ้าแต่
 ภายในอรุณ กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ความเร่าร้อนเกิด
 ขึ้นในพระสรีรกายของพระองค์อย่างไรหรือ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระบรม
 ศาสดาจึงตรัสว่า ชิวก ความเร่าร้อนทั้งตนของพระตถาคตเจ้าหายไปหมด
 แล้วแต่ในโพธิมณฑลสถานนั้น ดังนี้ แล้วเมื่อจะทรงแสดงธรรมสืบต่อ
 ข้อความอนัน จึงตรัสพระคาถานี้ว่า คคทธีโน วิโสภสส เป็นต้น ซึ่งมีคำ
 แปลว่า ความเร่าร้อน ไม่มีแก้ผู้เดินทางไกลแล้ว ผู้ปราศจากความเศร้า
 โศกแล้ว ผู้หลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวงแล้ว ผู้ละเครื่องขึงเหียงทั้งปวงแล้ว
 ดังนี้

ในคำเหล่านั้น คำว่า ผู้เดินทางไกลแล้ว คือ ผู้มีทางไกลอันได้เดิน
 แล้ว ฯ ทางไกลมีอยู่ ๒ คือ ทางกัณดาร ๑ ทางวัฏฏะ ๑ ใน ๒ ทางนั้น
 ผู้เดินทางกัณดารยังไม่ถึงที่ตนประสงค์ทราบใด ก็ยังชื่อว่าผู้เดินทางไกล
 ทราบนั้น ต่อเมื่อถึงแล้วจึงชื่อว่าผู้เดินทางไกลแล้ว ฯ สัตว์โลกทั้งหลายซึ่ง
 อาศัยวัฏฏะ ยังอยู่ในวัฏฏะทราบใด ก็ชื่อว่าเดินทางไกลทราบนั้น
 เพราะอะไร ? เพราะยังไม่สิ้นวัฏฏะ ฯ คือ พระอริยเจ้าทั้งหลายมีพระ
 โสดาบันเป็นต้น ก็ชื่อว่า ผู้เดินทางไกลทั้งนั้น ส่วนพระปัจเจกพุทธเจ้าทำให้
 สิ้นวัฏฏะแล้ว ชื่อว่าผู้เดินทางไกลแล้ว ความเร่าร้อนย่อมไม่มีแก้

๑๒๐ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ ๘ ขุททกนิกาย พระธรรมบท เล่ม ๒

ผู้เดินทางไกลแล้วนั้น ฯ คำว่า ผู้ปราศจากความเศร้าโศก คือ ผู้ชื่อว่า
ปราศจากความเศร้าโศก โดยเหตุที่ไปจากความเศร้าโศกอันมีวิญญะเป็น
มูลราก ฯ คำว่า ผู้หลุดพ้นจากสิ่งทั้งปวง คือ ผู้หลุดพ้นจากกรรม
ทั้งหลายมีขันธเป็นต้น ฯ คำว่า ผู้ละเครื่องขึงแห่งทั้งปวง คือ ผู้ที่
ละเครื่องขึงแห่งทั้งปวง เพราะเป็นผู้ละเครื่องขึง ๔ ประการ
คำว่า ความร่ำร้อนย่อมไม่มี คือ ความร่ำร้อนมีอยู่ ๒ อย่าง อันได้แก่
ความร่ำร้อนทางกาย ทางใจ ในความร่ำร้อน ๓ อย่างนั้น ความร่ำร้อน
ทางกาย ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งความเย็นความร้อนเป็นต้น ของพระ
ชินาสพยังไม่ดับไป หมอชวกจึงได้ทูลถามหมายถึงความร่ำร้อนทางกาย
นั้น ฯ แต่สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อจะทรงเปลี่ยนเทศนาด้วยอำนาจ
แห่งความร่ำร้อนทางใจ โดยเหตุที่พระองค์เป็นพระราชาในธรรม และ
เป็นผู้ฉลาดในเทศนาวิธี จึงได้ตรัสว่า ชวก เมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว
ความร่ำร้อนย่อมไม่มีแก่พระชินาสพเช่นนั้น ดังนี้

ในเวลาจบเทศนาลง คนเป็นอันมาก ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล ฯ จบเรื่องหมอชวกเพียงเท่านี้.

ในคัมภีร์เรื่องท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า เรื่องหมอชวกมีพิสดารใน
ขันธกะ เพราะฉะนั้น จึงได้ยกเอาเรื่องหมอชวกในขันธกะมาแสดงต่อไป
คือ ในจิวรขันธกะ คัมภีร์มหาวรรคเป็นปลาย แห่งพระวินัยปิฎกว่า ใน
คราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน อันเคยเป็น
สถานที่ให้เหยื่อนกกระแตไต่ไถ่ กรุงราชคฤห์ ฯ คราวนั้น เมืองเวสาละเป็น
เมืองกว้างใหญ่ มีผู้คนมาก มีอาหารบริบูรณ์ มีปราสาทถึง ๗ พัน ๗ ร้อย
๗ หลัง มีเรือนขอดถึง ๗ พัน ๗ ร้อย ๗ หลัง มีนอุทยานถึง ๗ พัน ๗
ร้อย ๗ สวน มีสระโบกขรณีถึง ๗ พัน ๗ ร้อย ๗ สระ ฯ ในคราวนั้น
มีหญิงเจ้าหม้อยู่คนหนึ่งชื่อนางอัมพปาลี เป็นผู้มีรูปร่างสวยงามยิ่ง ทั้ง
เป็นผู้ฉลาดในการพ่อนราชันบริวารด้วยดี ฯ มีชาวคัมภีร์ราชคฤห์คน
หนึ่งได้ไปที่เมืองเวสาละ แล้วนำมาราบทูลพระเจ้าพิมพิสาร ถึงเรื่องเมือง
เวสาละให้ทรงทราบ แล้วทูลขอให้ตั้งหญิงเจ้าหมุ่คนะ เหมือนอย่างนั้น

ขึ้น ๆ พระเจ้าพิมพิสารจึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงไปหา कुमार
 เช่นนั้น มาตั้งให้เป็นหญิงเจ้าหม้อเจ้าคณะ ฯ ในคราวนั้น ที่กรุงราชคฤห์
 มี कुमारคนหนึ่ง ชื่อว่า สาत्वดี เป็นผู้สวยงามยิ่ง จึงได้ตั้งให้เป็นหญิง
 เจ้าหม้อเจ้าคณะขึ้น ไม่ช้านางสาत्वดีนั้นก็มีชื่อเสียงในทางเพื่อนรำจับร้อง
 คิตติศุเบา เป็นที่ต้องการของคนทั้งหลาย ต่อมาไม่ช้านางสาत्वดีนั้นก็มี
 ครรภ์ จึงคิดว่า ธรรมดาหญิงมีครรภ์ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจของบรรพชิตทั้งหลาย
 ถ้าจะมีใครรู้ว่าเรามีครรภ์ ลาภผลของเราก็จะเสียไป เราควรจะให้คนไข้มอก
 ว่าเป็นไข้ ครั้นคิดดังนี้แล้ว จึงส่งนายประตไ้วว่า อย่าให้บรรพชิตใดเข้า
 มา ผู้ใดถามถึงเรา จงบอกว่าเราเป็นไข้ นายประตไ้วก็กระทำตามคำสั่ง
 เวลาคลอศบศรแล้ว นางสาत्वดีจึงสั่งทาสีให้เอาใส่กระดังไปทิ้งเสียที่
 กองหยากเยื่อ ฯ ครั้งนั้น พระอภัยราชกุมารไปพบเห็นก็ทรงนำไปเลี้ยงไว้
 ตั้งชื่อว่า โกमारภัจจ์ เพราะพระราชากรมารให้เลี้ยงไว้และมีชื่อว่า ชวก เพราะ
 พระราชากรมารตรัสถามว่า ทารกนั้นยังมีชีพอยู่หรือ เมื่อมีผู้ทูลถามว่า ยังมีชีพ
 อยู่ จึงได้ทรงนำไปเลี้ยงไว้ เพราะฉะนั้น จึงได้มีชื่อขนอีกชื่อหนึ่งว่า ชวก
 รวมเข้ากันว่า ชวกโกमारภัจจ์ ฯ ที่เรียกว่า หมอชวกโกमारภัจจน์นั้น คือ
 เวลาเติบโตขึ้น พระอภัยราชกุมารได้ให้ไปศึกษาวิชาหมอ อยู่ที่เมือง
 ตักกสิลา เมื่อเขาเรียนอยู่ ๗ ปี เขาก็คิดว่า เราเรียนได้มากด้วย รวดเร็วด้วย
 จำไว้ได้ด้วย ไม่หลงลืมด้วย แต่ว่าที่สุดแห่งวิชานี้ยังไม่ปรากฏ เมื่อไรหนอ
 จึงจะปรากฏ จึงเข้าไปถามอาจารย์ อาจารย์จึงบอกว่า เจ้าจงไปเที่ยว
 รอบเมืองตักกสิลาข้างละ ๑ โยชน์ เมื่อพบเห็นสิ่งใดที่ไม่เป็นยา จงนำสิ่ง
 นั้นมา ชวกโกमारภัจจ์รับคำของอาจารย์แล้ว ก็เที่ยวไปรอบเมืองตักก-
 สิลาข้างละ ๑ โยชน์ ก็ไม่เห็นสิ่งใดที่จะไม่เป็นยา จึงกลับมาบอก
 อาจารย์ว่า เมื่อข้าพเจ้าเที่ยวไปรอบเมืองตักกสิลาข้างละ ๑ โยชน์ ก็ได้
 เห็นแต่สิ่งที่เป็นยาทั้งนั้น ไม่เห็นสิ่งที่ไม่เป็นยาเลย อาจารย์จึงว่า ชวก
 เป็นอันว่าเธอสำเร็จการเรียนแล้ว ท่านเป็นอันพอแก่การหาเลี้ยงชีพของ
 เธอแล้ว จึงได้ให้เสบียงทางเพียเล็กน้อยแก่ชวกโกमारภัจจ์ ฯ รับประทาน

เอาเสบียงเล็กน้อยนั้นแล้ว ก็ออกเดินทางกลับกรุงราชคฤห์ เเสบียงทางอันเล็กน้อยก็ได้สิ้นไปที่เมืองสาเกต ในระหว่างทาง เขาจึงคิดว่า ทางเหล่านี้เป็นทางกัณธารอดหน้าออกข้าว เราไม่อาจหาเสบียงทางได้ง่าย ควรเราจะหาเสบียงทาง

เมื่ออยู่ในคราวนั้น ภรรยาเศรษฐีที่เมืองสาเกต เป็นโรคเจ็บศีรษะมา ๗ ปีแล้ว พวกหมอใหญ่ ๆ ไม่อาจรักษาให้หายได้ เพียงแต่ได้ถือเอาเงินทองไปเป็นอันมากแล้ว ชั่วกโกมารภักจจึงเข้าไปที่เมืองสาเกต ถามคนทั้งหลายว่า มีใครเจ็บไข้บ้าง ข้าพเจ้าจะรักษา คนทั้งหลายก็บอกว่า ภรรยาเศรษฐีเจ็บศีรษะมา ๗ ปีแล้ว จงไปรักษา ชั่วกโกมารภักจก็ไปที่บ้านเศรษฐี บอกนายประต ให้ไปแจ้งแก่ภรรยาเศรษฐีว่ามีหมอยากมารักษา ภรรยาเศรษฐีจึงถามว่า หมอนั้นแก่หรือหนุ่มอย่างไร นายประตตอบว่า ยังเป็นเด็กหนุ่มอยู่ จึงบอกว่า จงไปบอกเขาเถิดว่า หมอหนุ่ม ๆ จะทำอะไรได้ หมอใหญ่ ๆ ก็ยังไม่อาจรักษาได้ ได้แต่เอาเงินทองไปเป็นอันมากแล้วเท่านั้น นายประตก็ได้ออกไปบอกแก่ชั่วก ชั่วกก็อ่อนวอนขอรักษาวา เมื่อยังไม่หายขอให้ส่งใคร่แก่ข้าพเจ้า นายประตก็เข้าไปแจ้งแก่ภรรยาเศรษฐี ๆ จึงให้พาชั่วกเข้าไป เมื่อชั่วกเข้าไปแล้วก็ตรวจดูอาการโรคแล้วบอกว่า ข้าพเจ้าต้องการเนยใสสักของมือนึง เมื่อได้เนยใสของมือนึงแล้ว ก็ปรุงกับยาต่าง ๆ แล้วให้ภรรยาเศรษฐีนอนหงายหยอดยาลงที่จมูก ยาหยอดลงที่จมูกก็ไหลออกทางปาก ภรรยาเศรษฐีก็คายออกมาแล้วให้หาสเอาสวลีชุบเนยใสไว้ ชั่วกจึงคิดว่า แม้เรือนคนนี้ช่างถัดวนมาก เพียงแต่เนยใสที่จะต้องหาก็ยังมาชุบไว้ด้วยปุยสำลี ข้าของเรามีราคามากทั้งนั้น เราจะให้อะไรแก่เรา ภรรยาเศรษฐีสังเกตเห็นอาการชั่วกได้ดี จึงบอกว่า อย่างกล้วย เราจะทำให้สิ่งที่สมควรแก่หมอ แต่ว่าเนยใสที่เราชุบไว้นี้ก็เพื่อประโยชน์หลายอย่าง คือ เพื่อหาทำหาสกรรมกรบ้าง เพื่อหยอดลงที่ประตียบ้าง ครั้นนั้น โรคเจ็บศีรษะถึง ๗ ปีของภรรยาเศรษฐีนั้นก็หายไป ด้วยการหยอดยาที่จมูกเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ภรรยา

เศรษฐีจึงให้ทรัพย์ ๔ พัน ส่วนบุตรก็ให้ทรัพย์อีก ๔ พัน ด้วยเห็นว่าชวก
ได้รักษาโรคมารดาของตนหาย สะใภ้ก็ได้ให้ทรัพย์อีก ๔ พัน ส่วนเศรษฐี
เห็นว่าภรรยาหายโรคแล้วก็ให้ทรัพย์อีก ๔ พัน และได้ให้ทาส ๑ คน
ทาสี ๑ คน รถ ๑ คัน ๑ ครั้งนั้น ชวกโกมารภักข์ก็ได้เงิน ๑ หมื่น ๖ พัน
กับทาสทาสีและรถม้า แล้วออกเดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์ เข้าไปเฝ้าพระ
อภัยราชกุมาร ทูลว่า ในการกระทำครั้งแรกของหม่อมฉัน ได้ทรัพย์และ
ทาสทาสีกับรถคันนี้มา ขอพระองค์จงทรงรับไว้ เพื่อเป็นค่าเลี้ยงหม่อมฉัน ๑
อภัยราชกุมารก็ไม่รับ ทิ้งไปโปรดให้ชวกโกมารภักข์ สร้างที่อยู่ลงในภายใน
วังของท่าน ค่อนั้นมา ก็รักษาโรคโรคสัตว์งอกของพระเจ้าพาราณสีหายไ
อย่างรวดเร็ว ค่อนั้นมาก็ได้รับรักษาโรคเจ็บศีรษะ ๑ ปี ของเศรษฐีกรุงราช-
คฤห์ให้หายไปในครู่เดียว ด้วยการผ่าหนังศีรษะเข้าไปถึงกระดูกศีรษะ
เอาตัวหนอนซึ่งบ่อนกระดูกศีรษะนั้นออกมาได้ ค่อนั้นมาก็ได้รักษาโรค
ของคนอื่น ๆ อีกมาก จนมีชื่อเสียงโด่งดังว่าเป็นหมอวิเศษ มีชื่อว่า หมอ-
ชวกโกมารภักข์ ดังนี้ ของคเณรเรื่องหมอชวกโกมารภักข์ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ๑

คัมภีร์พระธรรมบท จบเล่ม ๒ มีต่อเล่ม ๓